

UNIVERSITY OF ARIZONA



39001003365270













# LISTY FILOLOGICKÉ.

Vydávají se

nákladem Jednoty českých filologů v Praze.

v. 39

Odpovědní redaktori

FR. GROH a JAR. VLČEK.

ROČNÍK TŘICÁTÝ DEVÁTÝ.

V PRAZE.

Tiskem České grafické akc. společnosti »Unie«.

1912.





# Obsah ročníku třicátého devátého.

## Pojednání.

	Strana.
O osobě básníka Lygdama. Podává O. Jiráni . . . . .	1—4.
Romantická literatura římská doby Augustovy. Studie Karla Weniga . . . . .	5—12, 92—101, 168—177
Budoucí museum imperia římského. Referuje V. Filipovský . . . . .	13—20, 102—106
Thukydidova Archaeologie. Napsal Em. Peroutka . . . . .	81—92, 199—209
Príspevky k Apuleiovým Metamorfosám. Napsal Ant. Salač . . . . .	161—167
Báseň Dirae a Vergilius. Napsal Josef Dobiaš . . . . .	178—198
Haplologie ve větném spojení. Podává V. Lesný . . . . .	210—211
<i>Ὀδυσσεύς</i> — Ulixes — Ulysses. Napsal Frant. Novotný . . . . .	321—334
Herodot a bitva platajská. Napsal Ferdinand Vaněk . . . . .	335—346, 401—421
O slovanské diferenciaci souhlásek. Napsal A. Koníf . . . . .	21—29
Veškeré spisy Jana Am. Komenského. Literární výklad od dra Jana V. Nováka . . . . .	29—38
Neznámé inkunabule Jednoty bratrské? Zprávu o nich podává dr. J. V. Šimák . . . . .	39—43
Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal »Máj«. Podává Hugo Siebenschein . . . . .	43—48
Ku pramenům Zeyerovy legendy »Inultus«. Podává Albert Pražák . . . . .	48—52
Nové zprávy o vzniku »Počátků českého básnictví«. Napsal Josef Král . . . . .	106—122
O spisech Václava Korandy mladšího z Nové Plzně. Podává Kamil Krofta . . . . .	122—138, 215—232
Koncovka B. plur. slovanských praesentních kmenů na -ž. Napsal Oldřich Hujer. . . . .	211—215
Príspevky k dějinám literatury české. Podává J. L. Seifert . . . . .	232—236
Kollárovy vzory italské. Napsal Fr. Pacák . . . . .	236—249
Jakub Friedrich Fries učitelem K. Kuzmányho. Podává Jan Thon . . . . .	249—257
Hérloszsohnův časopis »Der Komet« a Jaroslav Langer. Referuje Josef Pešek . . . . .	257—262
Přípravy k Schulzově, Hálkově a Nerudově »Poesii světové«. Podává Albert Pražák . . . . .	263—268
Studie o Svatopluku Čechovi. Podává Antonín Procházka I.—II. . . . .	
O některých cizích vlivech v Čechově poesii. . . . .	268—273, 438—450



Nerudovi nakladatelé Valečka a Dattel. Podává Albert Pražák	346—351
Almanachy let padesátých století XIX. s pozadím společenským.	
Podává Antonín Hartl . . . . .	351—355, 434—437
»Když jsem šel skrz dubový les.« Podává Zdeněk Broman . . . . .	356—359
Z ideových bojů doby josefinské. Podává J. Hanuš	360 377, 421—434
Príspevky k dějinám literatury české. III. Jungmannova ro-	
mance »Oldřich a Božena« . . . . .	450—456
XXVIII. Archiv literárně historický. I. Martin Hattala Janu	
Gebauerovi. II. Jan Gebauer Martinu Hattalovi . . . . .	377—380
III.—IV. Gebauer Hattalovi . . . . .	457—458

### Úvahy.

Сборникъ археологическихъ статей, поднесенный графу	
А. А. Бобринскому. (František Novotný). . . . .	52—56
E. Belzner: Homerische Probleme. I. (Ferd. Hoffmeister). . . . .	56—57
R. C. Kukulá: Römische Säkularpoesie. (K. Wenig). . . . .	57—59
M. Rostowzew: Studien zur Geschichte des römischen Ko-	
lonats. (Ant. Polák). . . . .	59—62
Hermann Peter: Wahrheit und Kunst, Geschichtschreibung	
und Plagiat im klassischen Altertum. (O. Jiráni). . . . .	62—63
J. Marouzeau: La phrase à verbe »être« en latin. (O. Jiráni). . . . .	63—64
Antické sochařství. (Frant. Groh). . . . .	65
Kühner R.: Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache.	
Zweite Aufl. I. Band von F. Holzweissig (Oldřich Hujer). . . . .	138—140
E. Smith: Tocharisch, die neuentdeckte indogermanische Sprache	
Mittelasiens. (Oldřich Hujer). . . . .	140—141
Platon: Faidros čili o kráse. Přeložil, úvodem a poznámkami	
opatril G. Olivet. — Platon: Obrana Sokratova. Přeložil	
J. Entlicher. (Josef Kudela). . . . .	141—143
Antonín Kolár: Latinská čítanka z Cornelia Nepota a Q. Cur-	
tia Rufa pro třetí a čtvrtou třídu škol středních. (Jos.	
Němec). . . . .	143—145
Rudolf Kníže: Latinská čítanka pro třetí a čtvrtou třídu gym-	
nasíí a reálních gymnasií. (Jos. Němec). . . . .	146—147
Georges Perrot et Charles Chipiez: Histoire de l'art dans	
l'antiquité. Tome IX. (Ant. Polák). . . . .	273—275
Constantin Ritter: Neue Untersuchungen über Platon. (Frant.	
Novotný). . . . .	275—281
Stanislaus Pötsch: Platons Bedeutung für Redekunst und Rede-	
kunstlehre. Eine kritische Untersuchung. (Ant. Kolár). . . . .	281—283
Jos. Wright: Comparative grammar of the Greek language.	
(Oldřich Hujer). . . . .	283—285
Raphael Kühner: Ausführliche Grammatik der lateinischen	
Sprache. Zweite Aufl. II. Band, erster Teil von C. Steg-	
mann. (Oldřich Hujer). . . . .	285—287

K. F. Moritz: Bájesloví Řekův a Římanův. (O. Jiráni).	287
Cvičebná kniha jazyka latinského pro pátou a šestou třídu gymnasiální. Sestavil Petr Hrubý. (Jos. Němec).	287—289
Longos Sofistes: Dafnis a Chloë. Přeložil Dr. Ferd. Pelikán. (O. Jiráni).	289—291
Einleitung in die Altertumswissenschaft. Herausgegeben von A. Gercke und Ed. Norden. III. Band. (J. Bidlo).	380—382
Carl Robert: Die Masken der neueren attischen Komödie. (Ferd. Hoffmeister).	383—384
Emanuele Ciaceri: Culti e miti nella storia dell' antica Sicilia. (Ant. Salač).	384
Georg Wissowa: Religion und Kultus der Römer. Zweite Auflage. (Ant. Salač).	384—385
Isocrates. Cyprian orations. Edited, with introduction and notes by Edward S. Forster. (K. Wenig).	385—386
Plutarchův Životopis Perikleá. Upravil a poznámkami opatřil dr. Tomáš Hrubý. (Josef Hruša).	387
Výbor z Tacitových Annálů. Vydal a opatřil poznámkami Rudolf Neuhöfer. (Josef Hruša).	387—388
Dr. Josef Sedláček: Výbor z listů Plinia Mladšího. (O. Jiráni).	388—389
Tiryns: Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts. Erstes Band. I. Hera von Tiryns von August Frickenhaus. II. Die »geometrische« Nekropole von Walter Müller und Franz Oelmann. (Ant. Polák).	460—561
A commentary on Herodotus with introduction and appendices by W. W. How and J. Wells. (Ferd. Vaněk).	461—461
Otto Apelt: Platonische Aufsätze. (Frant. Novotný).	463—466
Rich. Reitzenstein: Das Märchen von Amor und Psyche bei Apuleius. (A. Salač).	466
Výbor z Tita Livia. Sestavil dr. Rudolf Kníže. (O. Jiráni).	466—467
Jezdci. Komödie Aristofanova. — Lysistrate. Komödie Aristofanova. Přeložil Augustin Krejčí. (Fr. Groh).	467—468
Lukianos: Paridův soud. Přeložil Josef Novotný. Ve sbírce »1000 nejkrásnějších novell« pořádá F. Sekanina, sv. 36. str. 79—89. (Frant. Novotný).	468—469
Prof. Jan Jakubec: Dějiny literatury české. (Karel Hlkl).	65—71
Praktická cvičebnice jazyka slovinského se slovníčkem. Napsal Josef Skrbínšek. (J. Polívka).	71—72
Vojtěcha Nejedlého Bohyně, báseň v osmi zpěvích. Poprvé vydal a úvod napsal Ferdinand Strejček. (Frant. Šimek).	147—149
V. Tille: Božena Němcová. (Jan Kabelík).	150—154
Cestopis t. zv. Mandevilla. Český překlad pořízený Vavřincem z Březové. K vydání připravil, úvodem a slovníkem opatřil František Šimek. (Frant. Šimek).	291—294
Emanuel Chalupný: Josef Jungmann. (Arne Novák).	294—300

H. Jelínek: La Littérature tchèque contemporaine. (Albert Pražák).	301—309
Jan Neruda: Nová zeň. Belletrie I.: Povídky, arabesky a humoresky. Uspořádal L. Quis. Topičova Sborníku č. 2. V Praze 1909. — Sebrané spisy. Řada I.: III. Arabesky. V. Divadelní hry. VI. Obrazy z ciziny. VII. Menší cesty. Porádá I. Herrmann. Nakl. F. Topiče v Praze 1909—1910. (Albert Pražák).	389—392, 469—471

### Hlídka programů středních škol.

Jindř. Veselý: Loutky Řeků a Římanů. (Ant. Kolář a K. Hrdina).	72—74
Ant. Kolář: O vztahu římské elegie k elegii alexandrijské. (O. Jiráni).	154—155
O. Vaňorný: Chvalozpěv na Messallu. (Panegyricus Messallae.) (O. Jiráni).	155—156
Platonův Charmides. Přeložil Alois Mazánek. (Frant. Novotný).	309—311
Karel Hrdina: Několik epigramů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v českém překladě. (O. Jiráni).	311—312
Fr. Palata: Několik básní českých ve volném metrickém zpracování latinském. (Otakar Smrčka).	312—315
Ant. Kolář: O vztahu římské elegie k elegii alexandrijské. (O. Jiráni).	393
Lukianos: Charon aneb Jak se dívají bohové na svět. Přeložil Frant. Machala. (Frant. Novotný).	471—472
Josef Stáhlík: Z básní Catullovy. (Adolf Panz).	472—473
Frant. Doucha: Prízvučný překlad několika elegií Tibullových. (O. Jiráni).	473—474
<b>Drobné zprávy</b>	75—80, 156—160, 315—320, 394—400, 474—480

## O osobě básníka Lygdama.

Podává O. Jiráni.

Otázka o osobě básníka Lygdama, jehož šest elegií tvoří třetí knihu sbírky, pod jménem Tibullovým nám dochované, byla již tolikrát s různých hledisk řešena, aniž se dospělo k výsledku všeobecně přijatelnému, že každý nový pokus odpovědět k ní vzbuzuje již napřed nedůvěru. Zdá se, že vyčerpány byly již všechny možnosti a že nutno tu čekati na příznivou náhodu nějakou, jež rozhojní dosavadní vědomosti naše nebo ukáže skryté spojení mezi fakty nám známými, dotud však nepovšimnutými. A přec právě takoveto problémy lákají nejvíce k novým a novým pokusům proniknouti temnotou je zahalující. Odvažují-li se pokusu takého, jsem si dobře vědom, na jak nejisté půdě se tu pohybujeme, ale spolu doufám, že cesta, již volím, je bezpečnější a snad i správnější než byla většina těch, jimiž dosavadní zkoumání se ubíralo.

Poněvadž vše podstatné z obsáhlé novější literatury o této otázce jest sebráno a přehledně rozříděno v novém, třetím vydání Schanzovy římské literatury (v Mnichově 1911, str. 233 n.), nebudu opakovati starší mínění a námítky proti nim, nýbrž budu k nim přihlížeti jen potud, pokud spočívají na základech aspoň poněkud přesvědčivých. Při vši různosti ve výsledcích shoduje se přece většina badatelů v několika bodech, jež možno pokládati za celkem bezpečné východisko dalšího zkoumání.

Především myslím, že nutno souhlasiti s míněním skoro všech badatelů, že jméno Lygdamus není skutečným jménem básníkovým, nýbrž pseudonymem, jímž se kryje básník tento právě tak jako jiný vrstevník jeho Lynceus, známý z Propertia (II 34, 9 a 25) a snad i Demophoon (Prop. II 22, 2 a 13). Proti druhé možnosti, že jméno to je skutečné, jak soudí v poslední době na př. A. Cartault (Tibulle et les auteurs du Corpus Tibullianum, v Paříži 1900, str. 74) a J. P. Postgate (Class. Quarterly 1909, str. 131), svědčí zcela jasně některá místa elegií Lygdamových, v nichž básník naráží na své poměry životní. Neboť



kdežto jménem Lygdamus označování byli v Římě jen otroci, propuštěnci a vůbec osoby nízkého stavu, jest básník elegií těchto rozený Říman, a to nejspíše rodu vznešeného. Právě-li hned na počátku své první elegie:

Martis Romani festae venere kalendae;  
exoriens nostris hic fuit annus a vis

a vyjadřuje-li své pohrdání nevěrné milence slovy (6, 59 n.):

non ego, si fugiat nostrae convivia mensae  
ignotum cupiens vana puella torum,  
sollicitus repetam tota suspiria nocte,

projevuje tu hrdost a pýchu, která přísluší sice členu starého rodu římského, nikoli však řeckému propuštěnci, za něhož pokládá Lygdama Cartault (na uv. m.).

Pátráme-li dále po osobě básníkově, jsme ve volbě jeho omezení ještě v jednom směru. Lygdamus byl nepochybně blízký velkému příznivci a podporovateli poesie doby Augustovy M. Valeriu Messallově; neboť bylo by nevysvětlitelné, proč byly básně jeho pojaty do sbírky Messallové, zachované nám pod jménem Tibullovým. Je-li podle toho, co právě bylo uvedeno, zcela pravdě nepodobno, že by Lygdamus byl příslušníkem nejnižší vrstvy společnosti římské, k níž by ukazovalo jeho jméno, maně vynoří se nám myšlenka, nekryje-li se pod tímto jménem člen této vznešené rodiny samé, jenž kdysi pod tímto pseudonymem uveřejnil svoje mladistvé pokusy básnické, které pak po smrti Messallově a nejspíše i po jeho smrti byly připojeny ke sbírce naší. Úplnou obdobou k tomu byl by v téže sbírce nám zachovaný slavný věnec elegií básnířky Sulpicie, jež dle mínění Hauptova (Opusc. III, str. 502) byla nejspíše dcera Servia Sulpicia Rufa, syna stejnojmenného známého právníka římského, a Valerie, sestry Messallové.

Že závěr tento není ukvapený, nýbrž že pátrání v tomto směru může nás skutečně přivést k pravdě podobnému výsledku, vysvětlí, jak doufám, z další úvahy. Bylo mi nápadno, že jména Lygdamus, celkem dosti řídkého, užil v několika básních třetí a čtvrté knihy Propertius (III 6, 2; IV 7, 35; IV 8, 37), a to k označení otroka (tak jmenuje ho básník výslovně III 6, 6). Knihy tyto byly vydány v téže době, kdy Lygdamus psal své elegie, a to kniha třetí nejspíše r. 23 př. Kr., čtvrtá pak r. 16 nebo 15 (Schanz na uv. m., str. 253 a 257). O Lygdamovi však víme z jeho vlastního svědectví ve známém dvojverší (5, 17 n.):

nalalem primo nostrum videre parentes,  
cum cecidit fato consul uterque pari,

že se narodil r. 43 př. Kr. Jestliže však psal své básnické pokusy jako »iuvenis« (5, 6, 15 n., 19 n.), nejsme vzdáleni doby, kdy Propertius vydal uvedené knihy. Že pak Lygdamus skutečně



znal Propertia. plyne z poměrně četných míst, kde jej napodobí; shody ty sebral E. Hailer (Abhandlungen W. v. Christ dargebracht, v Mnichově 1891, str. 404 n.) a uvádí je ve svém komentovaném vydání G. Némethy (Lygdami carmina, v Budapešti r. 1906). Pro účel můj je zvláště zajímavé místo ve třetí elegii Lygdamově (v. 10): »nudus Lethaea cogere ire rate«, jež zřejmě je napodobeno podle Propertia (III 5, 14): »nudus ad infernas, stulte, vehere rates,« Báseň tato sousedí s elegií, ve které se poprvé objevuje otrok Lygdamus (III 6, 2).

Máme tu před sebou pouhou hříčku náhody, či jest hlubší souvislost mezi pseudonymem neznámého básníka a jménem, jež nalazáme v několika elegiích Propertiových? Uvážíme-li současný vznik poesie Lygdamovy a obou posledních knih Propertiových, jakož i zřejmá napodobení těchto básní v elegiích Lygdamových, myslím, že spíše přichýlíme se k názoru, že mezi oběma jmény jest jistý vztah. J. P. Postgate (na uv. m., str. 131) pronáší dokonce domněnku, že básník Lygdamus jest táž osoba, již uvádí Propertius jako otroka Cynthiina. S míněním tímto nemohu ovšem podle toho, co výše bylo uvedeno, souhlasiti; neboť básník Lygdamus nebyl otrok, nýbrž vznešený Říman, ale nápadná tato shoda jistě jest. Což však jestliže neznámý básník vyvolil si pseudonym tento podle nějaké skryté příbuznosti a vztahu se jménem Propertiova Lygdama? Myslím, že případ ten tu skutečně jest. Lygdamus jest otrok Cynthiin, básník ho zřejmě označuje (III 6, 6) výrazem *servus*; skladatel elegií nebyl ovšem z důvodů výše uvedených »*servus*«, ale nebyl snad »*Servius*«? Nebyl členem rodu, jemuž náležela básnířka Sulpicia a jenž i v mužských zástupcích svých nebyl nepřitelem poesie? Aspoň Horatius (Sat. I 10, 86) uvádí Servia mezi příznivci a přáteli svými, na jejichž úsudku mu záleží. Jako skladatele básní milostných jmenuje Servia vedle četných jiných básníků Ovidius (Trist. II 441: nec minus Hortensi, nec sunt minus improba Servi carmina) a téhož Servia má jistě na mysli Plinius mladší (Epist. V 3, 5) omlouvaje své básnické hříčky hojnými předchůdci z konce republiky a začátku císařství. Zda básník *Servius* jest totožný s příznivcem Horatiovým, není nikterak jisto a ještě méně lze říci, kterého Servia míní Ovidius a Plinius. Dříve se soudovalo obvykle, že jest to stejnojmenný syn slavného právníka Servia Sulpicia Rufa, jenž již r. 63 vystupuje jako subscriptor v žalobě svého otce proti Murenovi a jenž byl r. 51 konsulem. Proti tomu však uvádí Luc. Müller ve svém komentovaném vydání Horatiových satir (ve Vídni r. 1891, str. 140), že by tomuto Serviovi v době, kdy satira ona vznikla (kolem r. 35), bylo zajisté nejméně 50 let, což se neshoduje, s věkem ostatních osob tu uvedených; neboť všichni, jak se zdá, byli aspoň o deset let mladší. I soudí, že jest tu spíše mysliti na syna tohoto Servia, tedy vnuka velkého právníka a podle

toho, co výše uvedeno, bratra básnířky Sulpicie. Mínění toto přejímá též Schanz (na uv. m., str. 366).

Zprávy naše o genealogii Serviů v době této jsou bohužel příliš skrovné než aby bylo lze rozhodnouti, který člen rodu toho zabýval se erotickou poesíí a v jakém poměru byl básník tento, jehož znal Ovidius a Plinius, k předpokládanému námi Serviovi, jenž své poetické pokusy uveřejnil pod pseudonymem Lygdamus. Na snadě byl by ovšem lákavý závěr, že Ovidius, znaje z osobních styků s členy kruhu Messallova právě jméno básníkovy, nahradil v době, kdy spisoval druhou knihu *Tristií* a kdy asi byl již básník mrtev, pseudonym pravým jménem jeho, a že tedy básník Servius, jehož vzpomíná Ovidius a Plinius, jest jedna a táž osoba a bratr básnířky Sulpicie. Ale při všeobecně tehdy rozšířené zálibě vznešených kruhů římských ve skládání poetických hříček neodvažuji se závěru tohoto a chci ukázati pouze ještě na jednu věc, jež po mém soudu svědčí pro domněnku, že básníka Lygdama hledati jest mezi členy rodu Serviova.

Výše již uvedl jsem místo ze šesté elegie Lygdamovy (v. 59 n.), v němž básník odvrací se od dívky, jež dala před ním přednost neznámému muži z nízkého rodu a odhodlává se k resignaci. Touž hrdou pýchu projevují a také slovně se s místem tímto značně shodují slova Sulpiciina (Tib. IV 10, 5):

solliciti sunt pro nobis, quibus illa doloris,  
ne cedam ignoto, maxima causa, toro.

Tato shoda a též pohrdavý výraz (*ignotus torus*) svědčí po mém soudu pro užší vztahy mezi oběma básníky a třeba je vyložiti nikoliv pouhým napodobením, nýbrž shodou názoru, jaký jest přirozený u dvou členů téhož hrdého aristokratického rodu římského.

Dodám-li konečně, že jméno Lygdamus shoduje se metrickou formou se jménem Servius a že tedy neodporuje výklad můj známému pravidlu o pseudonymech v římské literatuře, probral jsem vše, co k jeho seslení uvéstí možno. Dalek jsa toho, abych přeceňoval závažnost důvodů těchto, doufám přec, že nelze upříti jim jistou míru pravdě podobnosti a ta jest a nepochybně na dlouhou dobu, ne-li navždy, zůstane nejvyšším stupněm jistoty, k němuž v otázce této dospěti lze.

## Romantická literatura římská doby Augustovy.

Studie Karla Weniga.

Literatura římská doby Augustovy vyvíjela se takřka v přímém kontrastu k periodě předchozí a nemůže tedy býti dobře pochopena bez vylíčení této. Z té příčiny jsme nuceni předdeslati úvodem krátkou charakteristiku idyllismu. Můžeme to učiniti stručně odvolávajíce se na dřívější svůj článek.<sup>1</sup> Kdežto však tam věnovali jsme hlavní pozornost Vergiliovým Bukolikám, hodláme nyní vylíčiti povšechný ráz doby, v níž idyllismus vznikl. Jsme však také nuceni vývody dřívější nyní rozšířiti objasněním některých úkazů, k pochopení doby Augustovy nutných, jež dříve vzhledem k přesně vymezenému úkolu jsme mohli opominouti.

### Úvod: idyllismus.

Revoluční otřesy skonávající republiky římské dosáhly v desetiletí od r. 50—40 př. Kr. nejvyšší intensity. Zvláště bouřlivé byly doby po zavraždění Caesarově (r. 44) až do úmluvy brundisijské (r. 40). Jak byla vyzbrojena duševně pro tyto těžké doby intelligence římská a jak reagovala na ně literárně? Není pochyby, že organismus vyšších vrstev společenských nebyl v té době již zdrav. V krvi vězelo již dosti zárodků úpadkových. Způsobilo to stálé vnikání dekadentní kultury hellenistické do Itálie, jež zvláště v I. stol. př. Kr. dalo se se značnou prudkostí. Státní náboženství bylo tehdy v naprostém úpadku. Vzdělance ovládal zcela osvícenský epikureismus, který bohů sice nepopíral, ale snížil je na pouhé diváky událostí světských a všechno dění vykládal dle materialistické atomistiky Demokritovy.<sup>2</sup>

Kdežto ve vyšších vrstvách vládla náboženská lhostejnost, ve vrstvách nižších, nábožensky konservativnějších, hrůzy revoluční budily nebo stupňovaly pověrčivost a náladu mystickou. Také jednotlivci inteligentní, nábožensky naladěni, propadali mystickému blouznění.<sup>3</sup> Pro doby takové charakteristickým znakem

<sup>1</sup> O Vergiliových Bukolikách a současném směru literatury římské (Listy filolog. XXXV, 1908, str. 203 nn.). Literatury tam uvedené nehodláme již znovu uváděti.

<sup>2</sup> Hlavní rozkvět epikureismu nastal v době řečníka Cicerona, z něhož hlavně poznáváme přívržence tohoto směru; v. seznam jich u Ed. Zeller, Die Philosophie d. Griechen III 1<sup>4</sup> od Ed. Wellmanna, v. Lipsku 1909, str. 387 n. p. 2.

<sup>3</sup> Také v době druhé války punské byla velká pověrčivost, jak svědčí množství Liviem zachovaných prodigií z oné doby. — Mystická

bývá rozkvět nižších forem náboženských jako astrologie, mantiky, daemonologie a pod. Z Cicérona (in Vatín. 14, Tusc. I 16, 37) dovidáme se, že se v jakýchsi kroužcích pěstovalo citování duchů. I Varro se touto tajemnou vědou zabýval (Augustinus De civ. dei VII 35). Kouzla k přilákání milence líčí píseň Alpheisiboeova ve Vergiliově ekloze VIII 64 nn.<sup>1</sup> Tehdy oblíbeny byly pověsti o životě záhrobním a spisy apokalyptické, jak svědčí Laberidův mimus Necyomantia i Ciceronovo Somnium Scipionis.<sup>2</sup> V době takové bylo by dobře pochopitelné obšírné líčení podsvětí v básni Culex, zachované pode jménem Vergiliovým.<sup>3</sup> Po Itálii kolovaly četné věštby, jež nedočkavým a znaveným slibovaly příchod lepších časů. Zajímavým ohlasem této nálady jest IV. ekloga Vergiliova z r. 40, věnovaná Asinioví Pollionovi. Uvádí se tu (v. 4 nn.) proroctví Sibylly kumské, že s narozením záhadného dítěte<sup>4</sup> nastane zlatý věk lidstva. Ekloga ta sepsána byla s užitím messianské legendy Sibylly židovské.<sup>5</sup> Optimisté, k nimž družil se i Vergilius, dychtivě přijímali podobná proroctví. Naproti tomu pessimisté zoufali. Vyskytla se i utopistická myšlenka opustiti prokletou otčinu a přehnouti na ostrovy blažených.<sup>6</sup>

Mystická nálada byla živena též orientálními kulty,<sup>7</sup> s nimiž se Římané při svých výbojích seznamovali. Tak na př. již r. 92 př. Kr. seznali vojáci římsí v Kappadokii divoký kult bo-

perioda Komenského ukazuje, jak silně mohou otrásti dlouho trávající války a nepokoje i duchem jasným.

<sup>1</sup> Jest to sice napodobení Theokritových *Φαρμακείτριαι*, ale tato předloha byla zajisté zvolena proto, že hověla duchu doby.

<sup>2</sup> Velice charakteristická pro tehdejší dobu byla činnost učeního P. Nigidia Figula († 45), kterého Hieronymus (k. r. 1972) nazývá Pythagoricus et magus. Dočítáme se o jeho proroctví (Sueton. Aug. 94) a kouzelnictví (Apul. Apol. 42). Sdružil kol sebe kroužek mysticky naladěných mužů. Sepsal tři spisy o věštění: De augurio privato, De extis a De somniis. Více o něm u M. Schanz, Gesch. d. röm. Literatur, I 2<sup>3</sup>, v Mnichově 1909, str. 419 nn.

<sup>3</sup> Líčení to zaujímá téměř polovinu celé básně a připomíná leckde VI. zpěv Vergiliový Aeneidy. O datování a o autoru básně Culex viz dále na str. 8, p. 2.

<sup>4</sup> Kdo jest míněn, nevíme jistě, a byly o tom proneseny nejrozličnější domněnky. Tento téměř již 2000 let starý problém stále a stále znovu se přetřásá (Schanz v uv. lit. II 1<sup>3</sup> r. 1911, str. 48 n.). Nejnověji R. C. Kukul, Römische Säkularpoesie, v Lipsku a Berlíně 1911, str. 41 nn. dokazuje, že tato báseň není *γενεθλιανός* na dítě, jež se má zroditi, nýbrž enkomion na Octavianu.

<sup>5</sup> Že Vergilius znal a užíval proroctví Sibylly židovské, ukazuje Kukul na uv. m. str. 60. V. též spisek H. Lietzmana, Der Weltheiland, v Bonnu 1909, str. 26 nn.

<sup>6</sup> Dle obvyklého výkladu jest projevem této nálady Horatiova XVI. epoda. Dle Kukul na uv. m. str. 1 nn. Horatius onu myšlenku básni svou ironisuje a potírá. Al jest tomu tak, či onak, ona pessimistická utopie jest Horatiovou epodou dokázána.

<sup>7</sup> O tom vykládá Sam. Wide v Gerckově a Nordenově Einleitung in die Altertumswissenschaft II. sv., str. 280 n.



hyně Mä, jež uvedena byla do Říma a nazvána Bellonou. Za bojů Pompejových s kilickými piráty vešli Římané ve styk s perským kultem Mithrovým, a v I. stol. př. Kr. zaveden byl do Itálie kult egyptské bohyně Isidy, již triumvírové zamýšleli zříditi r. 43 státní chrám.

Na východě pronikl náboženský mysticismus i do filosofie. Splnutí náboženství a filosofie jest dílem stoika Poseidonia z Apameie syrské, jenž žil v době kol r. 135—51 a byl též učitelem Ciceronovým na Rhodu.<sup>1</sup> Překonav racionalismus stoicismu, rozvinul jeho náboženské prvky a sloučil je s mystickými názory Platonovými i orientálními. Byl spíše theolog než filosof, nicméně nezanedbával ani badání vědeckého, pracuje odborně v některých oborech.<sup>2</sup> V době své byl mužem zítřka; neboť nemohl dlouho proniknouti proti vládnoucímu epikureismu.<sup>3</sup> Vliv jeho jest však částečně patrný již ve Varronových *Antiquitates rerum divinarum*,<sup>4</sup> jež věnovány byly r. 47 Caesarovi. Náboženský systém Varronův jest však přes to pln racionalismu a vykazuje vůbec rozpory a kompromisy.

V těchto dobách bouřlivých, kdy život jednotlivců nebyl nikdy bezpečen a spočíval v rukou pouhé náhody,<sup>5</sup> kulturou přesytení a znavení jednotlivci zatoužili po klidu a po životě v přírodě, jíž se městský člověk zcela odcizil. Návrat k prostému životu venkovskému stal se ideálem a heslem doby. Tehdy na nástěnných malbách t. zv. II. slohu pompejského objevují se poprvé v Itálii scenerie krajinné,<sup>6</sup> a básníci psali básně bukolické a idyllické. Jest to období idyllismu.

<sup>1</sup> O Poseidoniovi jednájí nejnověji Zeller v uv. sp. III, 1<sup>a</sup> str. 592 nn. a W. v. Christ, *Geschichte d. griech. Litteratur*, II, 1<sup>6</sup> od W. Schmida, v Mnichově 1911, str. 268 nn.

<sup>2</sup> V. Zeller a v uv. sp. III 1<sup>a</sup>, str. 596, p. 2.

<sup>3</sup> Připomíná se jeho polemický spis proti Epikurovi Zenonovi, a z jeho spisu *Περὶ θεῶν* přežali útoky na Epikurovce Cicero v díle *De natura deorum* a Sextus Empiricus, *Adv. phys.* II 60—136 (Christ v uv. lit. II 1<sup>5</sup>, str. 272). S druhé strany zase polemisoval Filodemos proti stoikovi Zenonovi ve spisech *Περὶ ποιημάτων* a *Περὶ τῶν Στωϊκῶν* (Christ. str. 285). O řevnivosti obou škol svědčí též Varronova satira *Λογονομία*, kde se předvádí spor stoika a Epikurovce o nejvyšší dobro (Schanz I 2<sup>3</sup> str. 427).

<sup>4</sup> R. Agahd, *Jahrb. f. class. Phil.*, XXIV Suppl. (1898) str. 84 nn.

<sup>5</sup> Stále se měnící situace politická náhlými převraty a překvapujícími obraty potvrzovala názor Epikurův, že ve světě nevládne božská prozřetelnost, nýbrž pouhá náhoda. Všemi uctívána byla bohyně *Tētyx*. Ji jedině uznával Caesar (Bell. civ. III 73, 4), v ní vůdčí sílu dějin shledávali Sallustius i Nepos.

<sup>6</sup> G. Rodenwaldt, *Die Komposition der pompeianischen Wandgemälde*, v Berlíně 1909, str. 22 nn. zjistil dle Vitruvia, *De archit.* VII 5, 2, že vznik krajinářství italského nutno klásti mezi r. 50 a dobu sepsání díla Vitruvia t. j. r. 25—23 př. Kr. Rodenwaldt však tvrdil neprávem, že toto krajinářství vzniklo na půdě římské; právem uznává hellenistické předlohy pro krajinářství římské E. Pfuhl, *Gött. gel. Anz.* 1910, str. 808 nn.



Tato nálada jeví se ve dvou básních, zachovaných pod jménem Vergiliovým, Dirae a Lydia, jež sepsány byly nejspíše nedlouho po r. 41 př. Kr.<sup>1</sup> Chválu života pastýřského obsahuje báseň Culex.<sup>2</sup> Také příznivec Vergiliův Asinius Pollio pokusil se v tomto oboru.<sup>3</sup> Bukolské básně jazykem řeckým sepsal v mládí (asi na sklonku let 40tých) M. Valerius Messalla Corvinus; skladatel 9. básně v Catalepton přeložil je do latiny.<sup>4</sup> Nejlépe však vystihl náladu doby Vergilius ve svých Bukolikách, sepsaných mezi r. 42—39. Velkou sentimentalitu těchto básní, projevující se v touze po přírodě i v něžné erotice,<sup>5</sup> pokládám za subjektivní zvláštnost Vergiliovu. Byla to výslednice krise, kterou vzbudila velkoměstská, raffinovaná kultura v duši venkovského mladíka. Bylo tehdy ještě mnoho citu v mladém básníkovi, a nepřiliš pevně zdraví bránilo mu utratiti jej ve velkoměstských orgiích.<sup>6</sup> Výklady Epikurovce Sirona rozrušily hlubokou, naivní víru, s níž Vergilius do Říma přišel.<sup>7</sup> Vergilius stal se členem kroužku, který se seskupil v Neapoli kol Sirona.<sup>8</sup> Členy jeho byli dále L. Varius Rufus,<sup>9</sup> Quintilius Varus<sup>10</sup> a Horatius, jenž byl dříve, za pobytu svého v Athenách, přívržencem mírného eklekticismu nové akademie. Pro epikureismus získal ho Filodemos z Gadar, jenž se stýkal přátelsky se Sironem a jeho

<sup>1</sup> Domněnky Scaligerovy, že původcem obou básní byl neoterik Valerius Cato, stále se přidržuje M. Schanz, I 2<sup>3</sup> str. 60 nn.; viz však LF 1908, str. 424 nn.

<sup>2</sup> Velmi sporná jest otázka původce a doby sepsání této básně. Přidržují se mínění, že báseň tu sepsal Vergilius ve svém mládí před r. 44 (W. S. Teuffel, *Gesch. d. röm. Literatur* II<sup>8</sup>, v Lipsku 1910, § 230). S tím souhlasí, že báseň ta má mnohé živly neoterické. Pochází totiž z doby, kdy Vergilius od neoterismu, jehož ohlasem jsou některá čísla sbírky Catalepton, přecházel k idyllismu. Obšrné líčení podsvětí i chvála života pastýřského dobře se vysvětluje v době idyllismu. V. též str. 9, p. 2.

<sup>3</sup> Verg. *Ecl.* 3, 86; v. LF 1908, str. 424.

<sup>4</sup> Dle výkladu Th. Birta, *Jugendverse und Heimatpoesie Vergils*, v Lipsku 1910, str. 89 nn. nepochází tato básnička od Vergilia a byla složena nejspíše r. 29 př. Kr. Z toho však, myslím, neplyne, že Bukolika Messallova musila býti složena právě před r. 29. V. Schanze II 1<sup>3</sup>, str. 22 a 392.

<sup>5</sup> LF 1908, str. 210 nn. a 345 n.

<sup>6</sup> Že však Vergiliovy eklogy nejsou »Naturpoesie«, dokázal jsem v LF 1908, str. 206 nn.

<sup>7</sup> Že Vergilius byl žákem Sironovým, dovidáme se z Catalepton 5, v. 8 n. Tato básnička byla sepsána dle Birta (na uv. m. str. 72) krátce před r. 41 a pochází od Vergilia. O projevech epikureismu Vergiliova v. LF 1908, str. 341.

<sup>8</sup> A. Körte, *Rhein. Mus.* XLV, 1890, str. 172 nn.

<sup>9</sup> Quint. VI 3, 78. Varius Rufus sepsal asi r. 39 báseň *De morte*, v níž pojednával v duchu epikurovském o smrti a strachu před ní.

<sup>10</sup> O jeho přátelství s Vergiliem v. Horatia, C I 24.

kroužkem v Neapoli a Herkulaneu.<sup>1</sup> Epikureismus jest tedy význačným znakem poesie idyllické.<sup>2</sup>

Zbývá ještě, abychom vymezili časově období idyllismu. Přesnější datování jest ovšem téměř nemožné. Můžeme se odvolati vlastně jediné na pevnější chronologii Bukolik a dle ní datovati období idyllismu na dobu několika let před a po r. 40.

### Přechodní období mezi idyllismem a romantismem.

Nové směry vznikají buď náhle, ohlašující se nějakým význačným dílem, nebo rodí se zvolna. Tento druhý případ byl v literatuře doby Augustovy, jejímž mezníkem historickým byla bitva u Actia (r. 31 př. Kr.). Touto bitvou byla definitivně skončena perioda revoluční. Poněvadž pak idyllismus vypučel právě ze zvláštních poměrů oné periody, jest patrné, že s jejím zánikem musil i sám zaniknouti. Leč jakési uklidnění nastalo již v desíletí před bitvou u Actia. Smlouva Brundisijská (r. 40) přinesla totiž příměří mezi Octavianem a Antoniem, které potrvávalo až do r. 34. V Itálii samé se po r. 40 již vůbec neválčilo. Klid ten byl však jen částečný a nejistý. Bouře odtáhla z Italie, ale na hranicích hřmělo stále a nebylo nijak jisto, že se bouře nevrátí. Válčilo se na západě v Gallii, na východě s Parthy, na severu v Dalmacii. Nejvíce dotkla se Italie válka se Sextem Pompeiem na Sicílii (v l. 38—36). Celkem se tedy v desíletí od r. 40—30 situace pro Itálii zlepšila potud, že sama nebyla již bojištěm. Avšak stále zápletky na hranicích a hlavně rozhodnutí vyžadující otázka, kdo z triumvirů konečně ovládne, činila klid velmi nejistý. Tím se vysvětluje, že literární plody z této periody, vykazující mnohé náběhy k vyjasnění, obsahují ještě také živly idyllické. Dle individuality básníkovy nebo dle doby složení díla, periodě revoluční bližší nebo vzdálenější, mají převahu ty nebo ony prvky. V tomto období, které pro vylíčený ráz nazýváme přechodním, vznikla hlavně Vergiliova Georgica, Tibullový elegie a Horatiovy epody a satiry.

Přechodní ráz doby jeví se dobře na Vergiliových Georgikách, psaných mezi r. 37—30. I v nich ještě proniká — patrně v starších částech — sentimentální idyllismus, zvláště v episodě, opěvající život venkovský (II 458 nn.). Tento idyllický výlev končí vřelou vzpomínkou na filosofa idyllismu, Epikura (II 490 nn.). Vzorem při skládání Georgik byly Vergiliovi

<sup>1</sup> O tom R. Philippson, Horaz' Verhältnis zur Philosophie (Festschrift des König Wilhelms-Gymnasiums zu Magdeburg 1911), str. 5 nn.

<sup>2</sup> Také Culex má ozvuky epikurejské, což by též svědčilo pro autorství Vergiliovo. K epikureismu hlásí se též skladatel básně Ciris a z té příčiny — mimo jiné — byla tato báseň Skutschem položena do posledních dob republiky.

stále prameny alexandrijské,<sup>1</sup> poetické i prosaické. Suše registrující *Γεωγονία* Nikandrova předčí však Vergiliova básně oduševněním a náladovostí.<sup>2</sup> Válečné pozadí prozrazuje se ještě plánem Vergiliovým (III 46 nn.) složití epos o bojích Octavianových<sup>3</sup> a tesknou modlitbou za Octaviana před bitvou u Actia (I 508 nn.). Pověřivost doby revoluční došla ohlasu v episodě o znameních po zavraždění Caesarově (I 466 nn.). To vše jsou ještě živly poesie idylické. Avšak v Georgikách nevystupují již vznešení Římané v maskách pastýřů nebo rolníků, nelíčí se již z největší části venkov zrakem přecitlivělého měšťáka, nýbrž s vyvinutým smyslem pro život skutečný a s tendencí praktickou.<sup>4</sup> Největší část básně tvoří totiž veršované předpisy tendence didaktické. Vergilius chce básní svou spolupůsobiti k povznesení rolnictví, v němž kdysi kotvila síla státu římského. Otázka agrární počala kol r. 37 velmi silně zaměstnávatí vůdčí duchy, a ohlas hnutí toho jest patrný i v literatuře.<sup>5</sup>

Kromě Vergilia, jenž psal *Georgica* k přání Maecenatovu (III 41), i osmdesátiletý stařec M. Terentius Varro s mladickým nadšením chápe se té látky a píše r. 37 tři knihy *Rerum rusticarum*, v nichž studuje otázku agrární s tendencí zjistiti, zda italské rolnictví jest ve vývoji či v úpadku, a z důvodů mravních odsuzuje rozmařilý život městský a chválí drsný a zdravý život venkovský.<sup>6</sup> Před r. 37 složil spis o rolnictví elegantní latinou Cn. Tremellius Scrofa,<sup>7</sup> a asi r. 37 nebo 36 sepsal C. Julius Hyginus dílo *De agricultura* ve dvou knihách, ač sám rolnictví z praxe ani neznal.<sup>8</sup>

Stejná poesie přírodní jako ve Vergiliových Georgikách jest i v elegiích Tibullových, jichž I. knihu vydal básník sám asi r. 26, kdežto vydání II. knihy jest sporné.<sup>9</sup> Jako v Georgikách tak i u Tibulla ozývá se pravý cit a smysl pro zdravý život venkovský. Také Tibullus již nevystupuje v masce pastýřské a nebloudí myšlenkami ve smyšlené Arkadii, nýbrž kotví pevně v prostě viděné přírodě své rodné země. Jeho záliba

<sup>1</sup> Později se Vergilius od alexandrijské poesie odvrátil a napodobil hlavně Homera.

<sup>2</sup> Ed. Norden v *Einleitung in die Altertumswissenschaft* I, str. 498.

<sup>3</sup> Oč této myšlenky Vergilius později upustil a oslavuje v *Aeneidě* Augusta jako vládce mírumilovného.

<sup>4</sup> Rozdíl mezi Bukoliky a Georgiky vystihl F. Jacoby, *Rhein. Mus.* LXV, 1910, str. 66.

<sup>5</sup> Pěkně líčí hnutí to G. Ferrero, *Grandezza e decadenza di Roma*, sv. III, v Miláně 1907, str. 396 nn.

<sup>6</sup> Tu vane jiný vzduch a rozhodují jiné důvody než v Bukolikách Vergiliových.

<sup>7</sup> Schanz I 2<sup>8</sup>, str. 503.

<sup>8</sup> Schanz II 1<sup>3</sup>, str. 512. Hyginus sepsal též dílo *De apibus*, první latinskou monografii o tomto předmětu.

<sup>9</sup> Schanz II 1<sup>3</sup>, str. 222 a 227 n.

v životě venkovském projevuje se prostě, bez učené přítěž mytologické a historické a bez nátěru rhetorického. Tento kult přírody není již programem uměleckým a kulturním jako byl v idyllismu. Tibullus byl dle výkladu Jacobyho dobrý hospodář a statečný voják, in poeticis však dilettant bez tvůrčího ducha a hlasatel klidné, přirozené poesie přírodní.<sup>1</sup> Všude, kde vyjadřoval své pravé city a smýšlení, docházel k pěkným účinkům. Mohl se státi tvůrcem ryzí poesie přírodní, kdyby byl nepřekročil míry svých schopností. Leč v jeho venkovských obrazech leckdy ozve se náhle rušivý tón městské erotiky, tón povaze Tibullově cizí.<sup>2</sup> Nesoulad mezi oběma vrstvami jest zvláště patrný v první elegii I. knihy. V části bukolické (v. 1—58 a 75—78) vytvořil Tibullus uzavřené a životné obrazy, ač přejal i tu mnoho myšlenek cizích, zvláště z II. epody Horatiovy. Poněvadž však přejímal myšlenky vlastního citění blízké, mohl si je rádně osvojit a pak jako vlastní, procítěny majetek zpracováti. Zeela jiným dojmem však působí část erotická, v níž čerpáno bylo hlavně z Propertia. Tibullus neměl smyslu pro vášnivou erotiku Propertiovu, a proto motivů erotických rádně nezažil; zůstaly jen vyčteny a mechanicky zařazeny. Jeho ideálem nebyla hetéra, nýbrž cudná manželka. Proto elegie I 5, kde se Delia líčí jako hospodyně Tibullova, předčí všechny básně erotické. Erotika Tibullova všude, kde není vyjádřena tónem prostým a přirozeným, má ráz konvenční.

V období přechodním vznikla též většina epod Horatiových, psaných v letech 40—30 a dvě knihy satir, z nichž první byla dokončena r. 35, druhá r. 30 př. Kr.<sup>3</sup> Epody, jež i pestrostí obsahu jeví se dítkem doby přechodní, pokračují částečně v revoluční poesii doby Caesarovy.<sup>4</sup> Horatius, jsa povahy rozumové a kritické, reagoval ovšem poeticky jen na některé živly idyllismu. Zeela z ovzduší idyllismu čerpány byly obě nejstarší epody, totiž výzva k opuštění Říma v epodě XVI (z r. 40) a protiválečný projev v epodě VII (asi z r. 38). Silná pověřivost doby donutila Horatia ke třem útokům proti kouzelnici Canidii (Sat. I 8; Ep. 5 a 17). V uvedené satíře Horatius kouzelnictví zřejmě persifluje, kdežto tón obou epod jest vážný. Pociťoval snad básník sám ostych nebo obavu před kouzly?<sup>5</sup> V některých epodách (4, 6 a 10) propuká ještě rozjitřenost básníkov

<sup>1</sup> Podstatu elegií Tibullových vysvětlil nedávno F. Jacoby, Rhein. Mus. LXIV, 1909, str. 601 nn. a LXV, 1910, str. 22 nn. způsobem novým a překvapujícím, jenž však jest v plném souhlase s našimi poznatky literárně-historickými o době, v níž elegie ty vznikly.

<sup>2</sup> Jacoby, Rhein. Mus. 1910, str. 45 nn.

<sup>3</sup> Jest sporné, byly-li obě knihy vydány najednou, či každá zvláště; v. Schanz II 1<sup>8</sup>, str. 139.

<sup>4</sup> Norden na uv. m. str. 501.

<sup>5</sup> Tvrdí to I. Bruns, Vorträge und Aufsätze, v Mnichově 1905, str. 346 nn.



osobními útoky, psanými po způsobu Archilochově; naproti tomu jiné epody (1, 11, 13 a 14) nemají nic útočného. Pro nejcharakterističtější rys idyllismu, totiž sentimentální blouznění o přírodě, neměl však kritický a rozumový Horatius pochopení. Pokládal zajisté hnutí to za nepřirozené a vyslovil stanovisko své k němu v epodě 2. Celá téměř tato báseň (v. 1—66) vyjadřuje touhu po životě venkovském dle obvyklých šablon poesie idylické. Konec (v. 67—70) obsahuje však *ἀνρσοδόζητον*: celý výklad idylický pronáší lichvář Alphius, jenž se ani nemůže odhodlati k opuštění města. Pokládám tuto báseň za parodii idyllismu.<sup>1</sup> Tak jako Horatius musil zajisté souditi každý duch kritický o koketování s přírodou u lidí, kteří nebyli již s to, aby se vymanili z života velkoměstského.

Horatiovy Satiry jsou pro nás zajímavým důkazem, že již v období přechodním počalo vznikat hnutí mravní, jež později v době Augustově plně proniklo.<sup>2</sup> Vážní mužové uvědomili si, v jak povážlivém úpadku mravním octla se Itálie ve válkách občanských, a počali usilovati o nápravu. Tento proud, s nímž sympatisoval Octavianus, opíral se o výklady Varronovy a podporován byl rozvojem morálky stoické. Horatius připomíná v tomto období stoické moralisty Fabia Maxima (Sat. I 1, 14), Plotia Crispina, který zásady stoické spracoval poeticky (Sat. I 1, 120), a Stertina (Sat. II 3, 33), jenž sepsal 120 knih o stoicismu. Jakého asi rázu byly výklady těchto moralistů, možno si představit z Horatia (Sat. II 3, 77 nn.), kde Damasippus opakuje výklad Stertiniův na thema, že všichni lidé kromě mudrců jsou blázni. Moralisující proud byl tak silný, že vnikl i do poesie, a neodolal mu ani Horatius, ač byl tehdy odpůrcem stoicismu. Karrikoval totiž uvedené moralisty stoické a polemisoval přímo proti některým stoickým paradoxům (v. Sat. I 3, 96 nn., II 3, II 7). Filosofický podklad morálních názorů Horatiových nebyl vzat ze stoicismu, nýbrž z epikureismu.<sup>3</sup> Některé satiry jsou právě traktáty moralisující, přímo poetické *διατριβαί* na themata morální (v. na př. I 1 a 3).

(Příště dále.)

<sup>1</sup> Luc. Müller v komentovaném vydání, v Petrohradě a Lipsku 1900, str. 300 n. Mínení Philippsonovo v uv. poj. str. 22, že osoba lichvářova byla přidána jen proto, aby se zachoval ráz iambů, vyvrací se tím, že některá jiná čísla epod nemají pranic útočného. Ostatně právě výklad Müllerův jest ve shodě s tónem iambické poesie. Kukula v uv. sp. str. 35 soudí též, že jest to duchaplná, apotrepiticky naladěná satira na bukolickou idyllu.

<sup>2</sup> V. Ferrera na uv. m. str. 476 nn.

<sup>3</sup> Philippson na uv. m. str. 6 nn.



## Budoucí museum imperia římského.

Referuje V. Filipovský.

Veliká výstava, která byla loni pořádána v Římě na oslavu padesátého výročí sjednocení Italie, obsahovala také důležité oddělení archaeologické »Mostra archeologica«. Toto oddělení bylo hojně navštěvováno, ba v červenci bylo zde viděti více lidí, doprovázených a poučovaných vzdělanými průvodci, než v krásné výstavě umělecké a ještě krásnější národopisné. Výstava sama byla sice uzavřena, avšak oddělení archaeologické zůstalo a bude doplňováno; z něho má vzejíti museum imperia římského. To jest příčinou, proč čtenářům těchto Listů o něm referujeme.

Už místo samo, kde se rozkládala výstava archaeologická, jest pravou »atrakcí«. Jsou to zbytky kolossálních therm Diokleciánových, které zbaveny byvše rozmanitých přístaveb, staly se samy cílem návštěvy. Professor Rudolf Lanciani, přední z pořadatelů výstavy, v zahajovací řeči své živě vylíčil, jak nesmírně veliké práce i nákladu bylo třeba, aby thermy byly uvedeny do takového stavu, v jakém jsou nyní. I v tom zlomku, který se zachoval, vidíme genia a sílu starých Římanů, perspektivu tak neočekávanou a velkolepou, úžasné spousty zdíva, odvažné klenby a kupole. »Mostra archeologica« zaujímají jen část celku, který spoustami zdíva cihlového a mramorového pokrýval plochu 13 ha. Vždyť tu bylo dle zprávy Olympiodorovy asi 3000 malých mramorových nádrží (van) kromě velikého bassinu, ve kterém bylo možno plavati (piscina). Lázně měly i vlastní knihovnu, společenské sály, zahrady a gymnasium vedle podstatných částí všech lázní římských, caldaria, tepidaria a frigidaria.

Výstava zaujímala sedm menších sálů kol tepidaria, ve kterém jest nyní kostel »Madonna degli Angeli«, vystavěný papežem Piem IV., dále místnosti bývalého kláštera, postaveného na místě velkého bassinu, a čtyři malé sály poboční. Vstoupíme-li dovnitř, zasneme nad smělymi oblouky a klenbami, jaké je viděti sotva jen na zbytecích basiliky Konstantinovy na foru a na klenbách Palatina a jaké tušíme v troskách lázní Karakallových. Vidíme tu sice jen holé stěny a krásné nehozené cihly, ale chápeme právě tak nejlépe dokonalou konstrukci, která podivuhodně odporovala času a ještě vydrží po staletí.

Účel výstavy nadšenými slovy vyložil prof. Lanciani při zahájení. Byl to pokus sestaviti obraz kultury římské doby císařské a shromáždit zde památky ze všech provincií římských, osvětlující život veřejný i soukromý, zejména pokud se týče prací veřejných. Za tím účelem byly zde sneseny v kopiích poklady umělecké, z Italie do jiných museí odvezené, a napodobeny

stavby a skupiny soch, které časem byly porušeny a rozptýleny. Zeela správně mluvil prof. Lanciani jen o pokusech; neboť, jak ukážeme, celá výstava byla jen pokus provést velkolepou myšlenku.

Na vyzvání k někdejším provinciím císařství římského odpověděly všechny sympathicky a poslaly své příspěvky. Řecko poslalo krásnou reprodukcí uměleckých děl řeckých, ostatní provincie zaslaly modely měst, bojišť, domů, paláců, mostů, divadel, vodovodů, chrámů, mausoleí, skulptur domácích a cizích, nápisy, reliéfy, mosaiky, bronzы, nábytek a pod. Z rozmanitosti předmětů sem snesených lze viděti, »s jakou moudroostí a úctou k mravům a víře jiných národů dovedli civilisatoři římsí přizpůsobiti své práce povaze země získané, a jak musí býti ještě dosud vděčny někdejší provincie svým bývalým pánům. Jejich obyvatelé chodí dosud po cestách a mostech Římany budovaných, přecházejí horstva, průsmyky od nich otevřenými, pijí vody jimi přivedené, hledají zdraví v lázních od nich zřízených a užívají přístavů od nich založených.«

Již při pořádání výstavy tanula archaeologům římským myšlenka na veliké stálé museum, které by vzniklo z výstavy, jakožto pomůcka těm, kdo studují starožitnosti římské. V příštím museu imperia římského má se pohromadě naléztí všecko to, za čím by se jinak musilo do museí celého světa.

Ovšem takovou velkolepou myšlenku nebylo lze provésti za čas tří let, jenž byl věnován přípravám; nebude provedena ještě ani za několikráte tři léta. Ale projdeme-li všech 21 oddílů výstavy, poznáme, že jest tu již mnoho pozoruhodného a že jest naděje v další příznivý postup. Snad leckoho odradí s počátku množství sádry, která tu nahrazuje originály, ale s tím se musíme smířiti; jinak to možno nebylo. Ostatně velká část sádrových odlítků děl všeho druhu je tak výborně formou i barvou napodobena, že činí dojem originálu. Jistě, kdyby nebylo tu a tam něco dopravou poškozeno, takže místy prohlédá bělost sádry, nerozeznalo by se lehkó, že máme před sebou odlitky. Vzpomínám na př. na milníky římské, četné stély, reliéfy, aedikule atd. atd., které nikdo nemohl pokládati za kopie, kdo nevěděl, že jsou ze sádry. Konečně největší výstavní objekt, chrámek aueyrský, je rovněž z velké části sádrový, ale jest tak zdařile napodoben, že nikdo ani nepomyslí na kopii. Nejvíce vadí ovšem sádra u kopií soch, kde sobe lepší provedení nezpůsobí dojem originálu, ale — jak praveno — nutno se s tím smířiti. Účelu příštího musea bude i tak vyhověno.

Také množství obrazů bude někomu nápadné. Ale namnoze jsou tu znamenité fotografie, na př. neobyčejně krásné a veliké snímky ze Španěl; a pak lze se nadíti, že poněáhlu obrazy budou také nahrazovány přesnými kopiemi.

Chci probrati oddíl za oddílem, tak jak byla výstava uspořádána, abych ukázal příštím návštěvníkům budoucího musea, co a jak mohou tam hledati. Nebude, tuším, o tom sporu, že jest toho třeba pro velkou důležitost, kterou velkolepá myšlenka této výstavy má pro přátele antického života. Že mnohé věci sem snesené nebudou pro archaeologa nic nového, je pravda, ale zde vidíme prostředí, ze kterého vznikly, nebo v němž dostávaly staré myšlenky novou formu, přijímající nové prvky. Konečně důležitost je i v tom, viděti všechny ty předměty pohromadě s určitou představou o zemích, z nichž sem byly sneseny.

Oddíl I. *Roma aeterna* upoutá na prvním místě velkou sochou Romy, odlitkem mramorové sochy v paláci Konservatorů na Kapitoliu; socha je asi kopií nějaké práce feidiiovské, ale s hlavou pozdější. K této soše druží se dvě poprsí Romy, mnohem výraznějších tváří, jejichž originály jsou v Louvru. Allegorie Tibery, velice upomínající na slavný Nil ve Vatikáně, tři oltáře Larů, několik reliéfů jsou všechna sochařská díla, která obsahuje tento sál.

Z reliéfů jest zajímavý zvláště ten, na němž zobrazen obětní průvod před chrámem Romy. Ve štítu chrámu zřejmě viděti jest Rheu Silvii, Marta a vlčici s oběma dvojčaty. Relief byl sestaven podle dvou zlomků originálu, jednoho z therm Diolekianových, druhého z Lateránu. Neobyčejně zajímavá je intarsie — opus sectile — (originál) z růžového, žlutého a bílého mramoru, představující narození Romula a Rema, vedle nichž stojí ficus ruminalis a Roma. Jest to práce velmi dobrá, která mile působí: škoda, že vložky vypadaly kromě obrazu vlčice a jednoho z dvojčat. Zmínky zasluhuje plán starého fora s okolím »Media pars urbis« z inž. školy prof. Reina v Římě a plán Říma 4. stol. (0·002 m = 1 m) od francouzského architekta Jiřího Chedanna, ke kterému náleží sádrová rekonstrukce Bigotova, o níž později bude promluveno.

Oddíl II. *Imperium Romanum* není bohatější než oddíl I., ba vzhledem k titulu je tu vlastně velmi málo. Imperium naznačeno zde hlavně sedmi reliefs, představujícími provincie římské na stylobatu chrámu Neptunova, vystavěného Agrippou. Zbýtky chrámu i s většinou reliéfů zbylých ze 36 nalezeny byly na Piazza di Pietra v Římě a jsou uloženy na Kapitoliu. Je tu rekonstrukce severní strany stylobatu s patkami a částmi sloupů. Na velké imperium připomíná značný počet milníků z různých zemí, zvláště z Uher a Belgie.

Také reprodukce mapy Peutingerské dle originálu vídeňského ukazuje staré imperium. Přičteme-li některé reliefs slušné práce římské, hlavu a sochu »barbarů«, vlčici a obrovskou šišku piniovou, odvezenou Karlem Vel. z Říma, k tomu několik obrazů a plánů, jsme s tímto oddílem hotovi.

Je tu ještě model paláce Dioklecianova ze Splitu, zhotovený architektem Arnoštem Hébrardem z Paříže v měřítku 1:100, práce krásná, k níž jsou připojeny ještě krásnější studie detailů, ale sem vlastně nepatří, nýbrž do oddílu »Illyricum«, kde je také model mausolea z tohoto paláce, zhotovený sochařem R. Matauschkem dle plánu prof. Jir. Niemanna.

Oddíl III. *Divus Augustus*. Toto oddělení mělo obsahovati hlavní památky římského života v oněch alpských krajinách Itálie, odkud vycházela vítězná vzdělanost latinská, aby se stavěla proti barbarům a slučovala se s nimi, a odkud římské legie vycházely dobývat světa a vnášet v něj vzdělanost římskou. Na Augusta připomínají jeho sochy a poprsí. Mezi nimi na prvním místě je velká a krásná socha Augusta jako pontifika, vykonávajícího nějaký obřad posvátný; byla nalezena r. 1910 v Římě. Dále jest tu známé poprsí, idealisující Augusta, jehož originál se chová v glyptothece mnichovské. Velmi pěknou památkou jest rekonstrukce oltáře, postaveného od Domitia Ahenobarby před chrámem Neptunovým na památku vítězství u Brundisia nad triumviry r. 42. Reliefy, zvláště obět suovetaurilií, jsou tu krásně provedeny.

V tomto oddílu jest sbírka kameí podle sbírky vídeňské; mezi nimi budí pozornost zvláště »gemma Augustea«. Originál je řezán z chalcedonu a patří k nejznamenitějším pracím toho druhu; jest to práce Dioskurida, slavného ryjce doby Augustovy; do Vídně se dostala se sbírkami Rudolfa II.

K oddílu »Divus Augustus« řadí se oddělení Aquileje a Poly, ke kterým máme ovšem pochopitelný zájem.

Aquileja neposlala sem mnoho: několik reliefů (zajímavé jsou dva z oltáře Priapova, narození Priapovo a oběť Priapovi chystaná, oba velmi pěkně komponované i provedené), několik malých mosaik, část stély pohřební, na níž jest zobrazena dílna kovářská, fotografie, pěkný portrét muže, dva hliněné medaillony s reliefy Silena a Pana a konečně hlavicí korintskou a ionskou (tato má voluty, kterými bývají zdobeny hlavice korintské).

Polu zastupují kopie předmětů, které jsou nyní v muzeích v Pole, v Aquileji, ve Vídni a v Berlíně. Jsou tu fragmenty z porta aurea v Pole, kopie soch, poprsí a sošek menšího významu. Krásná je hlava Livie, zobrazené jako Pietas. Zajímavá jest též kopie známého usnesení senátu o Bakchanalích a dvou destiček, tvořících t. zv. »tabula honestae missionis« z 21. května r. 71 po Kr.

Oddíl IV. *Illyricum, Noricum, Pannoniae, Dacia superior*. Toto oddělení je bohaté a velmi zajímavé svým uměním provinciálním a charakterem jednotlivostí. Mezi skulpturami je tu pozoruhodný důstojník vojska římského, ale cizinec dle tváře (má kníry!) i oděvu. A podobně nalézáme mnoho »barbarského«



na četných reliefech a stélách náhrobních. Zvláště typické pro Noricum a Pannonii jsou pomníky náhrobní tak zvané medaillony. Jsou to portréty zemřelých, zpodobené na kruhovitém, zpravidla věncem otočeném terči, jenž spočívá na sloupovitém podstavci a má nad sebou stříšku z téhož kamene. Na jednom medaillonu bývají i dva portréty. Někdy jsou dva až tři medaillony vtěsány na obdélníkový kámen, jenž jest krom toho i jinak ozdoben.

Jiná zajímavá věc na těchto náhrobech, jakož i na reliefech tu vystavených vůbec, jest, že vidíme na nich často též kroje provinciální. Zvláště ženy mívají tu šat a ozdoby své provincie. Často se setkáváme s reliefy, vzatými z kultu Mithrova, zaneseného sem legiemi, jež bývaly v Asii. I v jiných oddílech výstavy tu a tam nalezneme podobná vyobrazení, ale zde nejčastěji. Téhož původu jsou též reliefy a sošky Jova Dolichenského. Jinak většina náhrobků a sarkofágů byla určena hlavně vojákům římským, kteří v těchto končinách zemřeli.

Zajímavé jest pozorovati uměleckou stránku těchto prací. Jsou tu některé, ne četné, práce slušné, jako relief ze sarkofagu musea Budapeštského, kde Mars se štítem v levici a mečem v pravici snáší se k ležící Rhei Silvii; také některé medaillony, pokud představují jen portrét zemřelého, jsou dobré. Ale naproti tomu jsou tu práce, klesající až k nejnaivnějšímu provedení ruky neumělé, na př. relief Aenea, přechajícího se synem a otcem z Troje, jehož originál jest rovněž v museu Budapeštském. Provinciální řemeslník-umělec pracoval jak uměl, a podle toho práce dopadla. Tak dostaly se do římských prací i živly zemí cizích.

Jako v každém jiném oddělení výstavy jsou i zde fotografie i odlitky jiných předmětů, nápisů a milníků. Z Bosny a Hercegoviny důležitý jsou obrazy silnic, za Augusta zřízených; mají pevný základ, mírné stoupání a pohodlné záhyby. Pěkný jest též obraz tvrze Mogarjelo na dolejšímu toku Narenty. Z Uher budí pozornost poklad Nagy-Szent-Miklósův obsahující 23 zlatých nádob, tak zvaný poklad Attilův (originál ve Vídeňském museu); nejspíše však jest to práce doby byzantské.

Ozdobou části illyrské je rekonstrukce krásného mausolea Dioklecianova ze Splitu.

Oddíl V. *Dacia inferior, Moesiae*. Několik menších památek, reliefů, stél a oltářů práce dosti dobré, alespoň lepší než většina předmětů ve skupině předešlé, jest zastínováno rekonstrukcí části velkého pomníku, zvaného Tropaeum Traiani z Adamklsii v Dobrudži. To byl památník postavený od Trajana »in honorem et memoriam fortissimorum virorum, qui . . . pro re publica morte occubuerunt.« Niemannova kresba ukazuje celé tropaeum, rekonstruována pak je v přirozené velikosti část pomníku se šesti metopami. Architektura pomníku je krásná, ale

metopy ukazují příliš zjevně, jak vedle umění řeckého a římského vznikalo v provinciích, kam drahé umělecké výtvořiny se dostati nemohly, umění venkovské, lidové, snad samých válečníků římských, jistě i národů podrobených. Nejsou to jen nezdařené imitace umění dokonalého; i tyto práce lidové vznikaly z vnitřní touhy, způsobené jistým stupněm vyspělosti kulturní; touha po krásnu plodila myšlenku do jisté míry uměleckou a umělce, který ji prováděl. Jistě že toto umění, žádnou školou nevypěstované, přešlo v řemeslo, které nedovedlo se zdokonaliti a uvázlo třeba na formě pořád stejné, ale přece lze tu mluviti o zvláštním lidovém umění provinciálním. Tak metopy tropaea Trajanova patří k takovému umění a zdá se, jako by k nádherné architektuře ani nepatřily. Nicméně působí dobře právě tak jako skulptury na sloupu Trajanově v Římě, se kterými jsou stavěny v jednu řadu.

Oddíl VI. *Germania*. Co bylo právě řečeno o skulpturách, platí i o památkách v tomto oddělení, na př. o reliefech ze sloupu M. Aurelia v Římě, jejichž řada odlitků se tu nalézá. Reliefy jiné jeví značnou rozmanitost co do předmětu. Vidíme tu scény ze života řemeslníků nebo nájemce, kteří platí pánu statku nájemné, nebo učitele se žáky ve škole; zde jsou všichni oblečení v sagum, na nohou mají střevíce, jeden záček se právě tak hlásí jako naši a pod. Z tváří i oděvu poznáváme také zde barbary, Germány a Kelty; na podobách vojáků leckde viděti všechny podrobnosti oděvu. Vedle skulptur jsou tu přílby, zbraně (krásný meč »Tiberiův« s nádhernou pochvou, pozlacenou a postříbřenou, medaillony zdobenou), pancíře a sandály. Z větších pomníků jest zde pomník Igelský podoby věžovité s pěkně zdobeným štítem, na němž zpodoben Mars a Rhea Silvia. Zajímavý jest model pevnosti na t. zv. »limes imperii Romani«, náspu to ochranném, táhnoucím se v délce 550 km od Rýna k Dunaji, dokončeném za Hadriana. A sice jest to pevnůstka Saalburgská, restaurovaná císařem Vilémem II.; na celém náspu bylo podobných pevností asi 90. Podivný pomník je tu z Trevíru, snad část nějakého náhrobku. Jest to loď se 4 sudy vína a lodníky tváří ne římských.

Oddíl VII. *Galliae tres*. Naproti prostému, skoro řemeslnému umění předešlých provincií máme zde umění již vyspělejší, ušlechtilější a též nákladnější. Jsou tu kopie prací řeckých, někdy zdařilejší, jindy méně. Hlava Junony, raněný bojovník, hlava Afrodity Knidské, Pallas Velletrijská, Venus Arlesská a Diadumenos jsou kopie děl řeckých; původu hellenistického je velká bronzová lampa, Juppiter Evreuxský a krásná Venus Viennská. Dilem vyspělého umění římského je jistě »Germanicus« z Louvru, typu merkuriovského.

Pakatianovo poprsí jeví, jako vůbec portréty římské, výborné provedení znaků povahy duševní. I tam, kde máme co

činití s lidovým uměním provincie, jako v nálezech z Alesie z 1.—3. stol. po Kr., jest tu na stupni vyšším než v provinciích jiných.

Při zmínce o Alesii není možno nezmíniti se, že je tu vloženo i časopis »Pro Alesia, Revue mensuelle des feuilles d'Alise et des questions relatives à Alesia«, který měl r. 1910 už patnáct ročníků.

Jak byly Gallie povzneseny kulturou římskou, o tom svědčí model památníků zde vystavených. Jmenuji arenu v Arles asi pro 25.000 diváků, jejíž osy jsou 140 : 103 m, menší ale zachovalou arenu v Nemausu (Nîmes). Z Nemausu je tu i model známého kdysi velice nádherného chrámu, vystavěného asi na počest Augustovu. Z okolí Nemausu máme zde model smělého mostu, jaký jen Římané dovedli vystavěti, o třech patrech oblouků vždy menších. Model divadla oranžského, také kdysi velmi nákladného, nyní restaurovaného, nás zajímá tím, že se u něho zachovala celá stará scena.

Se zájmem postojí divák-učitel u pěkných velkých modelů balist a katapult, jejichž rekonstrukce má původ ve studiu Napoleona III., jenž je dal zhotoviti podle antických obrazů a popisů starých spisovatelů. Taktéž máme tu desky s řečí císaře Claudia, podporujícího v senátě žádost Gallů, aby senát také z nich se doplňoval. Tacitus v Ann. XI 23—25 vložil do úst Claudiovi řeč slavnou, kdežto zde čteme jen prostá skromná slova.

Oddíl VIII. *Hispaniae*. Pěkných, umělečtějších věcí zde, malý kraj světa od Gallií, ubývá. Jsou tu některé reliéfy řecké a jiné předměty, jako torso Níky a dvě sošky hellenistické, ale hlavně předměty z doby římské, výtvary umění provinciálního. I zvláštnosti provincie zase jsou tu leckde zachovány, na př. na sedmi malých reliefech mythu o Herkulovi, na dvou odlitéch stély celtiberské. Oltář Isidin s Anubiem a relief Mithrův svědčí, že i sem zanesen byl kult božstev cizích. Rekonstrukce chrámku s pronaem o čtyřech sloupích korintských s divadlem i diváky ve štítě a gladiatorskými zápasy na vlysu, práce to dosti dobrá, je náhrobek C. Lusie Soraka z Chieti. Dále jsou tu nápisy, týkající se udílení práva občanského, uspořádání obcí, dobývání nerostů a pod.

Oddíl IX. »*Monumenti Laurentini*« obsahuje dar královských manželů italských výstavě. Oba jsou nadšení archaologové a nejen horlivě sledují a podporují všechny výkopy, nýbrž i sami je zcela methodicky vedou. Za pole svých výkopů vybrali si známý kraj při moři mezi Ostií, Laurentem a Ardeon, kde bývalo plno vill vynikajících Římanů i císařů římských. Podle Laurenta jsou tyto památky na výstavě nazvány. Je tu pohled na villu v Torre Paterna, kde byl r. 1909 nalezen Myronův mramorový diskobolos, dále sádrový odlitek tohoto díla, velká mosai-

ková podlaha z lázeňské budovy v Laurentu, hlavy, poprsí, nápisy a různé zlomky.

Oddíl X. »*Monumenti Cretesi*«. Toto oddělení má ukázati, čeho dosáhla Itálie svými výkopy na místě, kde tolik nového bylo objeveno k poznání dávného starověku. Krom toho mělo pořádatelstvo úmysl, aby tu nescházel obraz staré pokročilé kultury, která předcházela kulturu řeckou a římskou. Padne tu nejprve do očí zajímavý sarkofag z Hagia Triada, vnější ozdobou svou znamenitá ukázka mykenských maleb. Ornamenty jsou geometrické, krásné spirály a kruhy; v hlavním, největším páse je figurální malba, představující obětní výkon žen a mužů.<sup>1</sup> Malířství mykenské zastoupeno je tu též reprodukcemi fresk z paláce v Hagia Triada. Vedle nádob i jiných předmětů z výkopů italských na Krétě jsou tu i nádherné reprodukce geislingské továrny ve Württembersku, napodobující předměty sbírky Schliemannovy z musea athenského, které svou kulturní pouť již dávno udělaly po celém světě.

Oddíl XI. »*Mostra greca*« druží se ke krétským památkám z téhož asi důvodu. Je to dar státu řeckého, dar v pravdě královský, hodný potomků těch, kteří před staletími pracovali na dílech sem poslaných. Sbírkou dalo provést zvláštní sdružení řecké, aby podalo obraz vzdělanosti řecké různých dob, a prof. Cavvadias vydal k tomu zvláštní katalog »*Marbres de la collection des moulages exposés à Rome 1911*«. Jsou tu odlitky skulptur řeckých chronologicky seřazené, počínaje lví branou mykenskou. Máme tu nejvýznačnější díla, z nichž viděti vývoj řeckého sochařství až do doby úpadku. Jsou to věci všeobecně známé, i není třeba je jmenovati zvláště.

Oddíl XII. »*Galleria dei tesori*« obsahuje reprodukce starého zlatnictví a klenotnictví. Jsou tu zlaté a stříbrné šperky, zbraně, nádoby různých dob z musea Kodaňského; dále poklad, nalezený v Boscureale, sbírka to stříbrných, pozlacených předmětů, krásných plodů uměleckého průmyslu z 1. století po Kr. Poklad z Petroasy v Rumunsku pozůstává ze šperků a nádob z ryzího zlata. Poklad hildesheimský v Berlíně obsahuje mnoho stříbrných vás, mís, trojnožku a svícen provedení tak dokonalého, jako poklad boscurealský. Některé kusy náleží k nejkrásnějším stříbrným předmětům starověku. I tvarem a provedením některé vasy určitě upomínají na několik nádob z Pompej. Ostatně i dle nápisů je vidět práci římskou. Poklad berthouvilský z okolí Bernay ve Francii rovněž obsahuje předměty stříbrné, ale z doby pozdní.

(Příště konec.)

<sup>1</sup> Jak vzácnou památkou je tento sarkofag, ukazuje článek Ant. Poláka v České Mysli r. 1910.



## O slovanské differenciaci souhlásek.

Napsal A. Konřř.

Dvě souhlásky, bezprostředně se stýkající, mohou zůstatí nezměněny; stává se však, že se souhláska jedna assimiluje k souhlásce druhé (progressivně nebo regressivně). V méně četných případech jedna ze souhlásek bezprostředně se stýkajících mění se v hlásku jinou, někdy i artikulací hlásce, jež zůstala nezměněna, nepřibuznou. Tak na př. skupina souhlásková *mn* mění se ve skupinu *vn*: čes. *upřímny* > *upřívny*, malorus. шумный > шумный; nosovka labiální *m* změnila se vlivem nosovky dentální *n* v přibuznou labiální spirans *v*. Nebo: Skupina souhlásková *dn* změnila se ve skupinu *gn*: pol. *stygnać* místo *stydnać*, slov. *gues* m. *dnes*; dentální explosiva *d* změnila se vlivem dentální nosovky *n* v nepřibuznou explosivu guturální *g*.

Takovéto úkazy nazývají filologové němečtí »Kontakt-dissimilation«; Meillet<sup>1</sup> nazval tyto změny bezprostředního styku dvou souhlásek *differenciací*, chtěje je určitěji odlišiti od změny dvou souhlásek od sebe vzdálených, tedy od vlastní dissimilace. Z příčin praktických doporučuje se tento nový termín filologický.

Je patrné, že příčina differenciace je *fysická*, souvisící se změnou jednotlivých pohybů artikulačních.

Neprávem přiznávala stará škola grammatická význam *motirům aesthetickým*, jimiž změny souhláskové (mezi nimi i »Kontakt-dissimilation«) vykládala.<sup>2</sup> Rovněž t. zv. »*Bequemlichkeits-theorie*«, také starší pokus, kterým se i tyto fonetické změny vykládaly, nalézala mnoho přívrženců.<sup>3</sup>

Gabelentzovi (Die Sprachwissenschaft 1891, str. 204) zdál se pojem »*bequem*« příliš relativní. Poukazoval na to, že jisté skupiny souhláskové jsou některým oblastem jazykovým pohodlnější, jiným ne, že právě změna skupin souhláskových je různá podle *artikulačních schopností* (Eigenart der Sprachen) jednotlivých jazyků.

Tím přiblížil se k Sieversovi, který pro různé skupiny jazykové předpokládal různou *basi artikulační* (Artikulations-basis), tedy celkový ráz artikulační, t. j. časté užívání jistých

<sup>1</sup> Meillet, De la différenciation des phonèmes. Mémoires de la Société de linguistique XII, str. 14—34. »Il semble juste de donner à ce type d'alternation le nom de différenciation.« Str. 16.

<sup>2</sup> Tak na př. Scherer, Zur Geschichte der deutschen Sprache str. 36.

<sup>3</sup> Schleicher, Deutsche Sprache,<sup>1</sup> str. 49; Curtius, Grundzüge der griech. Etymol. str. 23. (»Bequemlichkeit der Hauptanlass des Lautwandels«).

výrazů a s nimi i skupin souhláskových, vtisklo určitý směr pohybům artikulačním. (U Sieverse »eingeübte Muskelbewegungen«; Grundzüge der Phonetik<sup>4</sup> str. 244 a násl.) Tím si vysvětlujeme, že se v jazycích slovanských setkáváme s některými, hlavně dialekt. změnami hláskovými, jež bychom marně hledali v ostatních jazycích; tak i jisté případy diferenciace jsou ojedinělým artikulačním projevem, jazykům slovanským výhradně vlastním.<sup>1</sup>

Z artikulační povahy souhlásek vyložil Meillet diferenciaci tímto asi způsobem: Nastrojení mluvidel, jehož je třeba k artikulaci jedné hlásky, má zůstati úplně nebo částečně nezměněno k artikulaci hlásky, bezprostředně následující; nastává snaha změnití nastrojení mluvidel a výsledek té snahy jeví se diferenciací (cit. str. 14.—16.). Změnilo-li se uclánkování hlásky prvé, nastala diferenciace regressivní (čes. *panna* > *padna*); na změně uclánkování hlásky druhé zakládá se diferenciace progressivní (srb.-chor. *mnogo* > *mlogo*).

Z uvedeného materiálu bude patrné, že případy diferenciace jsou téměř všechny povahy regressivní; progressivní je toliko právě uvedená změna *mn* v *ml*.

Změna souhlásky způsobená diferenciací může být trojího druhu.

a) Společný znak obou souhlásek se ztrácí a zůstává pouze součást zbývající, na př. rus. dial. *молоица* z *molod'ca* = *молодьца*; souhláska dentální (*dlc* = *dlts*) ztrácí svůj element dentální a zbude pouze element palatální *j*, tedy *jc*. Podobně *конечно* změnilo se v *конешно* (*čn* = *tšn* > *šn*); element dentální zanikl.

b) Po ztrátě znaku oběma souhláskám společného zbývající součást bývá rozšířena o nový znak: čes. *písemný* > *písebný*. ve skupině *mn* ztratilo *m* znak nosový, zbývající element labiální přešel v explosivu labiální.

c) Po ztrátě znaku oběma souhláskám společného součást zbývající bývá nahrazena souhláskou společnému znaku nepřibuznou: *mnogo* > *mlogo*, luž. *zwěnnik* > *zwěrnik*; nosovka v obou případech zastoupena likvidou.

V následujících řádcích podán materiál a probrány jednotlivé případy diferenciace skupin souhláskových v jazycích slovanských; ač nebylo možno vyčerpati doklady všechny, přece uvedené příklady postačují, aby podaly jasný obraz o těchto, někdy častých, jindy vzácných a ojedinělých úkazech jazykových.

<sup>1</sup> Proto asi Brugmann doporučuje speciální studium těchto úkazů jazykových: »Es ist mir nicht gelungen eine kurze übersichtliche Darstellung zustande zu bringen. Eine Spezialuntersuchung wäre sehr erwünscht« (Grundriss I<sup>2</sup> str. 795, pozn.).

## I. Skupiny souhláskové se změnou nosovky labiální.

a) Skupina *mn* se mění ve skupinu *vn*.

Četné případy této změny nalézáme v jednotlivých jazycích slovanských.

Tak je v ruštině *вного, гувно, повни, вной* (Рус. Фил. Вѣст. 18, str. 228; 45, str. 252; Изв. Отд. русск. яз. и слов. 1908, XIII, kn. 1. str. 333.). V maloruštině najde se *ковната* (кузната), *шувный* (Archiv für slav. Phil. XV. 67, Miklosich, Etym. Wörterb. 110). Srb.-chorv.: má *ducno, dumno* ze starosrb. *dlmno* a to z lat. *Delminium*; z lat. *domina* > *dom(i)na* > *domna* > *dâvna*; *obramnica* > *obrav-nica*; k neutru adjekt. *lovno* z *lomno* utvořeno i masc. *lovan*; sem náleží *guvno, tavník, tarnica, zevnik sedavnâjst, osavnâjst*; *žuvance* zakládá se na *žuvno* z *žumno* (Miklosich, Etym. Wört. 40; Vergl. Gram. I. 415; Rad 121, str. 112; Hirt, Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien, str. 32; Maretić, Gram. i stilistika hrv. i srps. jezika, str. 98; Zgrablić, Čakavski dijalekat, Program gymn. v Pazinu 1906, str. 10; Belić, Dijalekti istočne i južne Srbije, str. 231). V bulharštině je doloženo: *тевна мѣгла, стовнѣ, рѣвнѣ, згрѣвнѣм, тевница* (Miletić, Das Ostbulgarische, str. 98; Извѣст. отд. рус. яз. и слов. XII, 1907, kn. 2, str. 130; Mikl. Vergl. Gram. I. 380). V slovinšt.: *vnogo* vedle *fnogo, lakornik, vnožina, s plavnom gorěti* (Zbornik za nar. život i običaje južnih Slavena I, 51; Miklosich Vergl. Gram. I, 347). V západních jazycích slov. změna tato vyskytuje se zřídka, na př. v čes. *skrovňý* a *skromňý* s různým významem, *upřívný* m. *upřímný* (sr. Šembera, Základové dial. českoslovanské, str. 31) nebo v luž. *guvno, huvno* (též *huno*, srv. Mucke, Laut- und Formenlehre der niedersorbischen Sprache 179, 238).

b) Skupina *mn* mění se ve skupinu *bn*.

Změna tato, celkem ojedinelá, v některých jazycích se nevyskytá. V čakavských dial. vyskytá se *gubnô* (Arch. für slav. Phil. XXX, 191), v slovinšt. *gubno, spobnati se m. spomniti se* (sr. Miklosich, Vergl. Gram. I. 347). V češtině nalézáme tvary: *písebně, upříbný, darebný* (k tomu *da-reba*), *tebný, tebnost* (Gebauer, Hist. ml. I, str. 444; Šembera, str. 30; Hošek, Podřečí polenské, str. 30), v lužičtině: *na-jabnik, hucabnik* vedle *wučobnik z wučomnik, vědobny, zna-jobny* (Mucke, str. 277, 278).

Podobného rázu je změna v got. *stibna* ze *stimna* (k avest. *staman-*, řec. *στόμα*), got. *fastubni*; starošvéd. *nabn* (name). Sr. Brugmann, Kurze vergl. Gram., str. 115.

c) Skupina *mb* mění se v *nb* (*mp* > *np*; *mf* > *nf*).

Změna tato doložena jen v některých nářečích. V rušt. je ланпа, анбаръ (malor. *vinbár*, Berneker, Etym. slav. Wört., str. 28), канфора, анбиця, канпасъ, канпанья, ланпъчка, анвонъ (*ἀμβόν*) (Сборникъ Отд. рус. яз. 72, No. 3, str. 9; 76, No. 8, str. 33; Р. Ф. В. 18, str. 228; 45, str. 260). Vedle polského *imbier* je ruské имбиръ i инбиръ (Berneker, Etym. slav. Wört., str. 259). Starými doklady zdají se Анбросий a Анвросий; také v legendě o králi Amfilogovi nalézáme starý doklad z textu církv.-slov. (v nadpise): Сказаніе Анфилога цара etc. . . (Kalužniacki, Archiv für sl. Phil. XXV, str. 101). V s r b - c h o r v. poskytují nám svědectví pro *nb*, *np* nářečí dalmatská (Bartoli, Das Dalmatische II. 373), kde je nom. *ronab* z *rombo*, *tenap* z *tempo* podle geñ. *ronba*, *tenpa*.

Z ostrova Rábu doloženy jsou *dicenbar* a *novenbar*.

## II. Skupiny souhláskové se změnou nosovky dentální.

a) Skupina *mn* mění se ve skupinu *ml*.

Tato změna jest jediným bezpečným dokladem diferenciace progressivní. Dostí hojně je zastoupena v jednotlivých slov. jazycích. Tak v rušt. nacházíme комлата, млилось (*Kolosov*, Obzor zvukovych i formov. osobennostej narod. rus. jazyka, str. 167), помли, сумлѣнье (malor. сумлиньє), пѣсумлявѣлса (Р. Ф. В. 45, 260; 47, 180). V s r b - c h o r v. jest *mlogo*, *mlostvo*, *mlozina*, *gimljaziu*, *súmljati*, *mljät*, *mlěti*, *nǎjamlik*, *mlim* (= *mišlim*) z *muim*. Zajímavé jsou doklady *mlok*, *naramlati* a *Mletci*. Zde nutno vycházeti od tvarů *mnok* (*mnuk*) (z pův. *vnuk*), *naramnati* (z *naravnati*), *Mnetci* (z *Bnetci*). Tedy nejprvé se tvary původní assimilovaly, pak změnily se diferenciací. Slova *zerlja* a *tavljan* změnila se asi kontaminací (*zemnja* a *zevnja*). (Srv. Belić, Dijalekti istoč. i juž. Srbije 226, 230; Maretić 83, 84; Rad 153, 57; Broch, Südslavische Dialektstudien, str. 130.)<sup>1</sup> V slovinšt. shledáváme *gumlo*, *smljiti se*, *mle*, *mlā* z *mene*, *mnoja*, *mlacla* z *māčla* (Miklosich, Vergl. Gram. I. 347), v bulh. *mlǫgǫ*, *mlūci* a *premlūci* (Miletić, 234; Oblak, Makedonische Studien 69). V češtině nalézáme tuto změnu většinou v přejatých slovech; srv. *Krumlov*, staroč. *Chrumnar* z *Krum(e)nar*, *Plumlov*, staroč. *Plumnar* z *Blum(e)nar*. (Sr. Gebauer I. 375). *Namladiti* vzniklo asi z *navnaditi*, nejprvé assmilací *\*namnaditi* a pak příkloněním k slovu *mladý*. (Sr. Ge-

<sup>1</sup> Ze Šafaříkových Serbische Lesekörner, 52, uvádí Flajšhans starosrb. *komlena* místo *komnena* (Listy Filol. XX, 467), jež možno vykládati i dissimilací *n-n* > *l-n*.



bauer I. 430). Z pol. *Mīnoga* anticipací *n* povstalo *Mnīnoga* a z toho *Mlynoga* (Prace filol. I. 277). *Mlynoga* možno vykládati i dissimilací  $n-n > l-n$ .

c) Skupina *nn* mění se ve skupinu *dn* (*nd*).

Tak v rus. кодьникъ з конникъ (Р. Ф. В. 1901, 48, str. 173), malor. видный м. винный, též видница i виднички (Ogonowski, Studien auf dem Gebiete der kleinruss. Sprache, str. 70, 78; Arch. für slav. Phil. XV, 62). S touto změnou setkáváme se také v dial. českých: *padna*, *povidnost*, *Adna*, *vadna*, *soukednej*, *prkednej*, *kožednej*, *mědědnej* (Sembera 26; Hošek II. 29; Gebauer I. 375).

Mohlo by se tak vykládati i české *učedník* a *mučedník* m. *-unik*, *zvieřednice* m. *-unice*; do těchto změněných tvarů *s-dn-* teprv se vsunulo *l*: *dln* (Gebauer I. 375 myslí na nějakou analogii, podle níž se vyvinulo *dln* a odsutím *dn*; analogii případnou těžko však naléztí). Ovšem že je obtíž, odkud vysvětliti dvě *nn*. V polském *dziejanda* nacházíme progressivní změnu *nn* v *nd*; zde asi působila slova s koncovkou *-nda* jako *Wanda* etc. Zore (Dubrovačke tućinke, Spomenik srp. kralj. Akademije, 1895, XXV) domnívá se, že slovo *fendik* v srbo-chorv. pochází přímo z něm. *Pfennig*. Správný je starší výklad Štrekeljův (Zur slavischen Lehnwörterkunde, Denkschriften d. kais. Akademie Wien L, 1904, str. 79), že slovo *fendik*, *fendig* dostalo se do dialektů dalmatských vlivem románským, ježto není doloženo *nd* za původní cizí *n*. O románské, spec. italské změně *nn* v *nd* srovn. studii W. Förstera (Zeischrift für rom. Phil. XXII, str. 264, 510 násl.), kde tento přechod bezpečně dokázán a četnými příklady doložen: *colonda*, *seranda*, *pando*, *scando*, *dando*, *ti-rando* atd.

Poslední dva případy, pol. *dziejanda* a dalm. *fendik*, jsou zcela ojedinělé a různými vlivy vzniklé, takže jich nelze všeobecně uváděti jako druhý doklad differenceiace progressivní.

c) Skupina *nn* mění se ve skupinu *ln*, *rn*.

V jaz. rus. nacházíme dosti dokladů: пѣсьльник, сильник (Р. Ф. В. 45, 260), окольница, смородильник, сотельная (бумажка), viz Сборникъ Отд. рус. яз. 77, No 8, 35, десятиль-никъ, священльникъ, кухольный, москательный a москатель-ный již v stol. 16. (Извѣст. рус. яз. и слов. XIII, kn. 1. 335); též v malorus.: насылник, низильный, сьильник, годильник (Arch. für sl. Phil. XV, 62), веретюрница místo веретюнница (Arch. XV, 62); v češt. patří sem *soukerný*, *dřevěrný*, *mě-děrný* a snad *bernář* z *\*bennář* (*bednář*), v. Gebauer I. 375; v luž. *paskorný*, *zwěrník* m. *zwěnnik* od *zwěno* (Mucke, 18, 237).

Podobně možno vykládati provenç. *arma* z lat. *an(i)ma*, kde se měnilo *um* v *rm*; tak vykládá se i latin. *carmen* z *\*canmen* (*canere*) a *germen* z *\*genmen* (sr. Brugmann, Das Wesen der lautlichen Dissimilationen, Abhandl. der phil.-hist. Kl. der kön. sächs. Gesellsch. d. Wissensch. XXVII, No V, str. 155 (17); Walde Latein. etymol. Wörterb.<sup>2</sup>, 1910, str. 132).

### III. Změny explosivních souhlásek.

#### a) Změny explosiv dentálních v skupinách souhláskových.

1. Skupina *dn* změnila se v *rn*, *ln*, *gn* v ma-lorus. *гнec*, *гнecka* m. *днec*, *днecka* (Archiv für sl. Phil. XV, 392), v bulh. *гнeс*, *гнecka* (Miletic, 234), v pol. *stygnać* m. *stydnać* (Soerensen, Polnische Grammatik, 17,), *gnarjen* m., *denarjen* (Arch. für sl. Phil. VI, 392), v slovinsk. *gnar* m. *dnar*, *gues* m. *dnes* (Cvetje z vertov sv. Franciska XIII, obal 4); v lužick.: *łahornje* m. *łahodnje*, *łłórny*, *horny*, *pochornja*, *rozchornik*, *sturnja*, *sturnyć*, *sturnuć* (Mucke 238). Čes. *snadlo* m. *snadno* (Dušek, Hláskosloví nár. jihoč. I, 7), možno vykládati dissimilací *n-n*. Ojedinelé jsou případy progress. differ. *pohodlik* m. *pohodník* (Dušek, I, 12) a *langvěři* m. *landvěři* (Kašík, Popis a rozbor nářečí středobečevského, str. 49). V prvním případě nutno asi pomýšleti na záměnu koncovky, v druhém je *g* nejspíše vlivem lidov. *gvér* (Gewehr). Slovo čes. *bernář* mohlo by se též vykládati přímo z *bednář*; jest tedy možný výklad dvojí: buď mohly se tvary jako luž. *łahodnje*, *łłódny* atd., čes. *bednář* assimilací změnit v *\*łahonnje*, *\*łłonny*, *\*bennář* a odtud *łahornje*, *łłórny*, *bernář*, nebo tato změna mohla se státi přímo z *dn* v *rn*. Oba výklady jsou přípustné.

2. Skupina *tn* mění se v *kn*. Zdá se, že v českém *vyvrknouti* z *vyvrtnouti* (Gebauer I, 451) stala se přímo změna *tn* v *kn*; bylo však ve skupinu *tn* vsuto *k*, načež *t* odpadlo (*tn* — *tku* — *kn*). Podobný úkaz nalézá se i v ind. *pálikni*, *ásikni*, *švikni*— (v. Zubatý, Arch. für sl. Phil. XXV, 361). Srovn. též dial. *škrknof*, *svěknice*, *seknice* místo *škrtnouti*, *světnice* (Gebauer I, 392, 393).<sup>1</sup>

3. Stává se, že změkčelá souhláska dentální ztrácí svůj element dentální a zbývá zachován pouze element palatální: Tak *дцc* (*дцts*) mění se v *јцs* = *јc* v rus., malor., bělorus. *оцца*,

<sup>1</sup> Podobně vsouvány bývají též dentály hlavně ve skupinu likvid *rl-rll* > *dl*—: luž. *žurda*, *žudlica* z *žurla*, vedle *čórta* a *tórta* vyskytují se tvary *čórdla*, *tórdla*, *čódla*, *tódla* (Mucke, 235), čes. *Oldra*, *Oldřich*, *Kadlík*, *pedlík*, *berdla*, *perdla*, *vedliba* (metath. z *velryba-verlyba*); Gebauer I 351, 409. V polš. vsuto *t* ve slovo *wąpia* > *wąpĩa* z něm. *wampen*.

малойца з отьца, молодьца; раіцы з радьцу, одинайццать з одинадццать (Sobolevskij, Lekcii<sup>3</sup> 98; Сборникъ отд. рус. яз. 75, No 6, 12; Karskij, Obzorъ zvuk. i form. bělorus. str. 58; Ogonowski, str. 78). Sem patří bulh. *hojte z hodite, sejte z sedite, plejte z pletite* (Oblak, Makedon. Studien str. 61, vykládá, že nejprvė odpadlo *i* a změkčelo *d*); a české *pojdom (pojďtóm), nechojdom. nechojtám, hlejte, sejte, ajde* (ač jde) Hošek II, 31, 32.

4. Ojedinělá je změna ruská *tt* v *nt*: антѣда, антѣлѣ, антѣда (Извѣст. рус. яз. и слов. XIII, 1908, kn. 3, str. 164) místo аттѣда, аттѣлѣ, аттѣда.<sup>1</sup>

#### b) Změny explosiv labiálních v skupinách souhláskových.

Dokladů takových, jaké nalézáme v řeckém *καμβαλε* z *καββαλε*. *Μουμβας* z *Αρὐββας* (Brugmann, Das Wesen der lautl. Dissim. 154 (16), ve slov. nemáme.<sup>2</sup> Zajímavý je zjev, že se předložka *v* před labiálami *p*, *b*, *m*, v mění v *h* (*ch*). Tak je ve slovinšt. *h petek, h vodi, h brěg, též hbiti, hmrěti* z pův. *v petek, v vodi, v brěg, vbiti, vmrěti* z *umrěti*; v srb-chorv. *hmrlj* z *vmrlj* (*umrlj*), *h moriti* (*vmoriti* z *umoriti*), *hmiivlem* z *umyvaja* (Miklosich, Vergl. Gramm. I, 347); v rušt. *h mackvu*, *h mberb* (P. Φ. B. 47, str. 172); v češt. *ch pauským domě* (*v pauském*), *ch Polnici, ch Příbyslavi, ch pátek, ch Praze, ch Peštu* (Hošek II, 35).

#### c) Změny explosiv guturálních v skupinách souhláskových.

Doložena pouze změna ve skupině *kk*, za niž stává *chk*, *hk*, *tk*, *vk*: rus. z *к кому* > *х кому, х киевскимъ*, ze 14. stol. *мяхкий m. мяккий* (Извѣст. отд. рус. яз. XIII, 1908, kn. 1, str. 338); bělor. *мяхкая. мяхкий* (Karskij, Obzorъ 71); srb-chorv. *mĕhko, žĕhko, lĕhko* (Zgrablić, Program gymn. v Pazinu 1906, str. 12); pol. *letki i levki, mętki* (Sprawozd. kom. jęz. V, 81); čes. *lefko, vlfko* (*hk* > *fk*), srv. Hošek I, 32; luž. *lohki i letki* (Mucke, str. 262); pomoř. slovinc. *lethi, mjithi* (*mekĕkĕ*), srovn. Lorentz, Slovinzische Gram., str. 142.

Sem také počítá se změna *kt* v *cht*: rus. *дохторъ, трахтиръ, хто m. кто*, čes. *trachta, dochtor, kontracht* (Hošek I, 31, II, 37), pol. *chto, chtóry* atd. Tento přechod explosivy před explosivou v *ch* je asi produkt fonetický bez charakteru diferenciacce.

<sup>1</sup> Brugmann, Das Wesen der lautl. Dissim., str. 154 (16), vykládá starosrbské *kĕi z dĕšti* (*dĕšti- \*tĕi- \*tĕši-ktĕi* > *kĕi*).

<sup>2</sup> Na řeckém *\*σαββατον* z *σαββατον* zakládá se církv.-slov. *sa-bota* (srb. *sabota*, rus. *subota*, bulh. *szbota*) proti západoslov. *sobota* z lat. sabbatum (srv. Hujer, L. F. 1908, str. 221.).

## IV. Změny spirant a affrikát ve skupinách souhláskových.

a) Skupina: *čn* mění se v *šn* (*sn*); zde opět odpadá element dentální (*tšn-šn*): rus. порядочно > порядочно, яблoшникъ, рушникъ, лопатошникъ, конешно, кирпишный, парядашный, ишенишнаи (пирогы), дашникаф (дачниковъ), достатошно, рѣшной, скушно, ношной, сердешной, молосникъ м. малочникъ (Сборникъ отд. рус. яз. 77, No 8, str. 27, Избѣст. отд. рус. яз. XIII, kn. 3, str. 141, 157); malor. помішник м. помичник, смашный (Ogonowski, str. 75); v slovinšt. ošna m. očna (*trüva*), rušník, adj. pāmušna, mnišna, pravišna, krovomōšna, k nimž utvořila se i masc. pāmušan, mnišan, pravišan, krovomōšan; též sičan gen. sišna, od gūče jest gāšnak, božišni m. božični (sr. Skok, Arch. für sl. Phil. XXXII, str. 376).<sup>1</sup>

b) Odpadnutí elementu dentálního možno též vykládati rúské што з pův. что (*tšto-što*); podobně пошта м. почта, поштенный; ve slovinšt. octa dalo osta (= otsta) a k tomu utvořil se i nomin. ōst. (Sr. otesnāš m. otec naš, Arch. für slav. Phil. XXXII, str. 375.)

c) Skupiny *šč, šš, čc* mění se různým způsobem. Tak *čc* změnilo se v *šč* (*tšts* > *šts-šč*) v srb.-chorv.: lišce, sūnāšce, srdāšce, ōšce (Maretić, Gram., 36). V pol. je płaście, uściwość (*čc* > *šč*), srovn. Sprawozd. kom. jęz. V, 160. Skupina *šč* změnila se v bulhar. v *sč*: счѣн, счѣца, счѣпка, счѣрец, счѣва, счѣка, счѣрка, счѣмба, tedy na začátku slova a v přízvučné slabice; ve středu slova a před *e* a *ъ* bývá zachováno *šč*: бунишчарец, шчета, шчъркол, шчърк, шчърб, мешчина башча, нешчо, огнишче (sr. Сборникъ за нар. умотвор... София, XI, 589). V češt. nacházíme *tichši, suchši* m. *tišši, sušši* (Loriš, Rozbor podřecí hornoostravského, 23), *chčestí* m. *ščestí* (Hošek II, 45); *nechčasný* (nečasný), *pichčala* (piščala), *jechče, nebochčik, chčipat* (štípat), *prachčit* (praščit), *chčoka* (ščoka = štika), viz Bartoš, Dialektol. morav. II, 131.

d) Ve skupinách *čc, šš, žs* atd. zachován bývá pouze element palatální; rus. бѣжѣство změnilo se v бѣжѣство (Sobolevskij, Lekcii<sup>3</sup>, 98), v pol. je ojca z očca, ojczysty, ojczyzna (z ojca též ojciec), plaica z plačca, ogrojca z ogrodźca od ogrodźciec, zamojski m. zamošski, wiejski m. wiešski atd. (Viz Małecki, Gramatyka histor.-porówn. języka polskiego, 153, Kryński, Gram. jęz. pol., str. 32, 33).<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Opačně se stává, že ze skupiny *čn* zbývá *tn*; v slovinšt. od peč jest petiūk, petūica (též zachováno pešnāk, pešničca), Arch. XXXII, 376; v srb.-chorv. m. *tn* bývá *tn*: вотьак, покутъе, спомотъик, нотъи, божитъи atd. Viz Masing, Zur Laut- und Akzentlehre der macedonischen Dialekte, str. 30, 31.

<sup>2</sup> V polšt. též *żr* změnilo se v *jr*: dojrzeć, spojrzeć, podejrzeć m. dożrzeć, spożrzeć, podeżrzeć atd. (Małecki, 153, Kryński 33).



V srb.-chorv. nalézáme *nojca* m. *nočea* (Arch. für slav. Phil. III, 76, 77, u Vuka II, 1841, str. 630), v češtině *utopíjse* (*utopíš se*), *učejsje* (*js z šs*), *tější* (*žš*), *ujzas* (*žz*), *bojský* (*žs*), *zajžen* (*žž*), *kojsce* (*čc*), *špajci* (*čc*), *matijce* (*čc*); srv. Gebauer, Archiv. III, 76, 77; Hist. mluv. I, 516; Hošek II, 24, Dušek I, 44.

\*

Z uvedených dokladů je patrné, že diferenciaci nejvíce podléhají skupiny souhláskové s nosovkou labiální a dentální; u explosiv, spirant a affrikát je tato změna úkazem méně častým. Likvidy, které v příbuzné dissimilaci poskytují největší procento změny, diferenciaci vůbec nepodléhají.

## Veškeré spisy Jana Am. Komenského.

Literární výklad od Dra Jana V. Nováka.<sup>1</sup>

Dne 22. ledna t. r. bylo tomu právě sedm let, co budoucím účastníkům na vydání spisů Komenského předložen byl v Brně první rozvrh celého podniku, sestavený na žádost Ústředního Spolku jednot učitelských na Moravě prof. Drem Janem Kvačalou z Jurjeva v Rusku.

Prof. Kvačala v prvním tom návrhu roztřídil především díla Komenského v řady podle obsahu, vymezil každý jednotlivý svazek a určil, aby podle získaných spolupracovníků stanoven byl také postup, v jakém by se svazky jednotlivé mohly publikovati.

Již v té první schůzi bylo patrné, že nebude lze jinak přistoupiti ku provedení celého podniku, nežli aby se vydávaly napřed ty svazky, které se zdály býti v pracích starších účastníků na publikacích Komenského a o Komenském (jako byli u nás po Fr. Palackém zvláště A. Gindely, Fr. J. Zoubek, Jos. Šmaha) poměrně nejvíce připraveny, nebo které našly již vědeckého vydavatele. Naproti tomu odložiti se měla na dobu pozdější publikace svazků, jež vyžadovaly teprve nového propracování na zjištění pramenů, stanovení osudu spisů v ně pojatých, nebo pro které se materiál teprve sbíral.

Náboženská díla rázu praktického, mimo to paedagogické spisy, díla básnická, jevila se řadou pojednání a opěťovanými tisky z doby starší zajisté hotovější pro definitivní vydání,

<sup>1</sup> Pro objasnění poměru této stati k recenzi Dra Stan. Součka v ČMM. 1912, I. podotýkáme výslovně, že o uveřejnění zkušeností, získaných vydavatelem při úpravě sv. XV., jednáno bylo s redakcí LF. již před rozesláním I. sešitu ročníku 1912 ČMM., nikoli tedy na základě té kritiky.

kdežto díla filosofická (vševědná i jiná) došla pozornosti teprve v době nejnovější, pro díla historická i apokalyptická pak náleželo teprve rozsáhlými studii stanovití provenienci jednotlivých zpráv (*Historia persecutionum eccles. Bohem.*), a kde šlo o překlad nebo zpracování díla cizího, provedené od Komenského (jako při apokalyptických publikacích), třeba bylo teprve určit poměr edice k originálu, což na př. u Drabíkových proctví pro nečitelnost originálu zajisté vyžaduje značného sebezapření. Na korespondenci Komenského posléze, sbíranou prof. Kvačalou po mnoho let z nejrozmanitějších archivů, přirozeně mohlo dojít teprve po hotových a známých odjinud spisech.

I nebylo pochyby již při prvním jednání o celý podnik, že v pravidelném seřazování svazků podle let snadno mohou nastati změny, pak že práce o Komenském nebude navždy ukončena vydáním spisů samých, nýbrž soustavná a úspěšná badání o dílech jeho že mohou býti teprve vlastně začata, když spisy jeho náležitě nebudou mezi vzácnosti, po všech světových sbírkách knižních rozptýlené, nýbrž dostanou se do rukou každého, kdo by také ve své studovně chtěl jim věnovati pozornost.

Vzorem pro vydání samo býti měl některý obdobný podnik z dob nejnovějších, který vyznačuje se potřebným zřetelem na požadavky vědecké, zároveň však výsledky svými zajišťuje také možnost v dohledné době dojítí opravdu cenných zkušeností vlastních.

Zprvu pomýšlelo se na německou Goethe-Gesellschaft, že však v nejedné příčině, zvláště i v účelu, shledán mezi ní a zamýšleným vydáním spisů Komenského podstatný rozdíl, hledán jiný podklad bližší, až nalezen v novém tehdy svazku spisů Huldreicha Zwingliho, jenž vyšel jako LXXXVIII. vol. sbírky »*Corpus reformatorum*« v Berlíně (C. A. Schwetschke und Sohn, 1905). Hlavními spolupracovníky edice té jsou prof. Dr. Emil Egli v Curychu a Dr. Georg Finsler, gymn. učitel v Basileji, kteří také na str. IV.—VII. toho svazku podávají pravidla, jimiž se řídili.

Poněvadž pravidla ta jasně vedou k cíli, jež si vydavatelé stanovili, totiž pořídití nový a pokud možno spolehlivý text spisovatele, jehož díla znovu vydávají, pravidla pro spisy Komenského sestavena obdobně k tomu, co shledáno v stanovených pro edici tu předpisech.

Uvedeme některá toliko, aby bylo patrné, že odchylují se nejednou od obvyklých přísných požadavků filologických naší doby.

Tak na př. určeno jest hned od počátku, že za základ nového vydání při spisech, jichž Komenský pořídil úprav několik, vzat bude pravidelně první text tištěný, pořízený od Komenského. Neníť účel vydání filologický, nýbrž literárně historický, totiž podati Komenského především v jeho vývoji vlastním a

ťudíž arci také zařaditi každý spis jeho tam, kam podle doby složení náleží.

Proto ve svazku XV. pro »Labyrint světa« a »Centrum securitatis« vzato za základ první vydání, totiž ta úprava rukopisu, kterou Komenský pořídil pro první otisk, jenž se obvykle cení jako významnější než sám rukopis, poněvadž se předpokládá, že spisovatel věnoval této úpravě a opravě před prvním vydáním náležitou péči. Varianty vydání dalších pak ovšem dostaly se jen do poznámek, poněvadž časová provenience jejich, zejména u Komenského, je velmi nejistá, vydání II. však připadá již v dobu, kdy spisovatel od prvotních oněch myšlenek vydání I. velmi byl vzdálen. Jinak opětující se chyby tiskové (na př. smutné místo smetné) poukazují k tomu, že ani v té příčině zvláštní potřebná péče nebyla věnována novému otisku, spíše vymohla jej praktická potřeba nabídkami tiskařskými.

Že rukopis a vydání druhé připadá na váhu teprve na místě druhém, je pro stanovený cíl edice zcela na snadě.

Kritika textová tedy nesnaží se ani vystihnouti dopodrobna variant pravopisných, i když prvotní rukopis je zachován, poněvadž účel vydání není především filologický.

Podle toho může i vzniknouti spor o tom, pokud vydavatel nový byl oprávněn při samozřejmé transkripci textů přejímati také pravopisné zvláštnosti starých edicí se všemi nedůslednostmi jejich (stačiti, něco, bůjny, uživý a j.), a pokud měl právo poopravit a snad »uniformovati« to, co v předloze našel. O pravopisných odchylkách takových má zajisté platnost pravidlo, které se tu stanoví jednou pro vždy, anebo až některá recense dokáže vydavatel, že při svém pravidle se mýlil.

O spisech latinských nemohlo býti pochybností, že náleží jim transkripce podle pravopisných pravidel nyní pevně ustálených, jichž následují také vydavatelé spisů staroklassických, rovněž interpunkce ve spisech těch že musí býti zcela moderní.

Jakkoli totiž latina Komenského není klassická, přejímajíc mnoho výrazů z řečtiny a tvoříc si pro všelijaké případy slova nová, přece vyznačuje se pozoruhodnou snahou o srozumitelnost a průzračnost, že jedná se úplně v intencích Komenského, když vydavatele noví snaží se moderní interpunkcí zvýšiti tuto výhodnou vlastnost latiny jeho.

Poněkud jinak se věc má ve spisech českých. Dějiny české interpunkce nejsou posud napsány, ba není vlastně ani mnoho příspěvků k nim, potřebí tedy, pokud jen vůbec lze, a není na závadu srozumitelnosti, šetřiti zvláštností, jimiž se texty spisovatelovy po té stránce vyznačují. Jsou některé, a to svou důsledností značně zajímavé, o nichž podáme zprávu jinde.

Apparát kritický také, jak o něm učiněna zmínka, záležitosti měl jednak ve stanovení mezer v textech, ovšem hlavně rukopisných, v korekci slov nesprávných nebo pochybných, jež pou-

hým omylem tiskařským vznikly, posléze ve vytčení variantů buď rukopisu, pokud se zachoval, buď pozdějšího vydání Komenským pořízeného.

Kde provenience úpravy nějaké od Komenského samého není zjištěna (jako při »Přemýšlování o dokonalosti křesťanské« ve sv. XV.), poněvadž se ani sám o tom nezmiňuje, ani z rukopisu nelze toho vyčísti, přirozeně brán zřetel na varianty takové proto, že rukopis náleží do stol. XVII., a za pravidlo bylo stanoveno bráti v úvahu pokud možno vše, co se z toho věku zachovalo.

Že budou možny v té příčině další dodatky, na př. při tom spise a »Nedobytečném hradě«, najde-li se ještě někde prvotní vydání, o tom není pochybnosti.<sup>1</sup> Tu právě dobrou službu mohou vykonati samostatně chystané bibliografie, jakou na př. soustavně na základě skutečných dokladů pořizuje bibliotekář Dr. Č. Zíbrt společně s Drem Jos. Wolfem (v Bibliografii české historie, d. V.) a Dr. Jarník pro knihovnu Moravského musea zemského (částečně rovněž otištěna).

Účelem vydání mělo býti především, jak již řečeno, pořídit, pokud vůbec možno, správný text, k tomu pak přičinovat pouze takové poznámky, které slouží ku pochopení jeho. Káže to již sám zřetel na neobyčejnou rozsáhlost celého podniku, vyžadujícího nákladu i v naší době mimořádného, když nakladatelstvo naléhalo také na slušnou a obsahu přiměřenou úpravu vnější. Podle toho může hned a priori vzniknouti spor, co náleželo vysvětliti věcně a co jazykově, nehledíc ani k tomu, že různým čtenářům různé věci budou se zdáti nesrozumitelnými, když Komenský mimo to častěji užívá výrazů dialektických.<sup>2</sup>

Sem náleží také otázka citování míst paralelních z předloh, jichž Komenský hojně používal, zejména také z bible.

Bude lze průběhem času dokázati, jakou neobyčejnou měrou spisovatelé bratrští, a mezi nimi zvláště Komenský, záviseli na pravidlech Blahoslavových, jak je stanovil zvláště pro svůj překlad Nového zákona, potom zahrnul do své Grammatiky, a jak běžný byl Komenskému text Kralické bible. Celá díkce jeho je tím prostoupena, ba sahá i do takových podivnůstek, jako je na příklad požadavek Blahoslavův, aby se nepsalo »všem«, nýbrž »všechněm« a j. Ale právě v té příčině nuceni byli vydavatelé ukládati si pokud možno největší rezervu, neboť podle osobního svědectví Dra Jos. Th. Müllera, archivního ředitele z Herrnhuta, uvádění všech souběžných míst vyplnilo by dobrou polovici každé

<sup>1</sup> Nově nalezený rukopis v Praze, na Strahově, nepodává lepšího čtení nikde.

<sup>2</sup> Drbnouti = štouchnouti, je moravismus z Olomoucka mně dobře známý; v Čechách ho neznám (viz Jungmann sub voce drbat i).



jednotlivé stránky spisů theologických, ať praktických, ať theoretických.

A to patrně nemůže býti účelem tak rozsáhlého vydání, nýbrž předmětem studie zvláštní v tom směru, jak tuto naznačeno pro jednotlivý případ.

Stanoviti předlohu, již Komenský užíval, bývá podle zvyku tehdejšího, bráti myšlenky odkudkoli, dosti nesnadné již proto, že Komenský sám zřídka kdy se dokládá svých pramenů. Mimo to zvláště ve spisech theologických najde se styčných bodů tolik, že takového »loci communes« od sv. Augustina počínajíc až po celou dobu scholastickou opakují se v každém závažnějším spise, a paralely mají proto význam jen tehdy, byly-li konstatovány nepochybně (jako v »Truchlivém« spis J. Lipsia »De constantia«, podle něhož upraven celý II. díl spisu Komenského, nebo při »Labyrintu« spisy Jana Val. Andreae). Již v »Centrum securitatis« uvedena díla zhořeleckého theosofa Jak. Böhma pouze několikrát, poněvadž seznámení Komenského se spisy toho mystika pouze r u k o p i s n ý m i není dosti evidentní ani zjištěno dokumentárně.

K důležitým poznámkám náleží zajisté zjištění citátů, a právem může býti hrd vydavatel na své vydání, povedlo-li se mu všechny citáty bezpečně zjistiti a vyhledati. Co taková práce znamená u Komenského, posoudí pouze ten, kdo ji sám podnikl.

Komenský totiž od let školských již osvojil si zvyk svého učitele herbornského Jana Jindr. Alsteda, že si zapisoval z nej-různějších knih, jež četl, ale také z anthologií tehdy obvyklých, významné citáty do zvláštních objemných svazků papírových, podle materií rozříděných (jeden takový svazek z posledních let života jeho chová se posud v Lešně), a na příhodném místě jich pak užil. Mimo to bible užíval jednak jen z paměti, jednak z různých vydání (z latinských překladů vážil si velice Vulgaty, ale zajisté měl i jiné překlady). Tak se mu přihodilo dosti často, že při některém citátu klassickém zmýlil se ve spisovateli (řadu omylů takových konstatoval v VI. svazku Dr. Josef Reber) nebo položil odchylné číslo od toho, které v jiné jeho předloze se vyskytá.

U spisovatelů církevních obtíž v hledání citátů se stupňuje i tím, že ani kolektivní vydání Migneovo, »Patrologia latina« a »Patrologia graeca«, ve všech svazcích nemá podrobných rejstříků; nezbylo by tedy, nežli pro jednotlivý citát přečísti celého spisovatele; jakých se tu domůžeme výsledků, každému je známo. Právem tedy lze říci, že při nejusilovnější práci, každému jednotlivému spisu věnované, zbude ještě pro následovníky mnoho doplňovati a upravovati. Doufejme, že jich bude i v budoucnosti dost, až budou všechny texty obecně přístupny v jednotném vydání.

Ke každému spisu přidati se má stručný úvod o provenienci spisu, tedy podnětech a době vzniku, k čemuž se pojí zcela krátký obsah (v hlavních myšlenkách) a zároveň historie

knihy, totiž popis různých úprav, kritiky a uznání v době současné a pozdější atd. Je přirozeno, že nebylo možno pojmuti do úvodů rozsahem tak omezených všecku literaturu novější o nějakém spise, tím méně celé dějiny a hlavní myšlenky pozdějších recesentů; to nebude možno ani v budoucnosti, jednak pro přílišnou subjektivnost úsudků, co sem náleží a nenáleží, jednak pro neobyčejný rozsah studií o některých spisech a veliké množství nových a opětovaných úprav (*»Didaktika«* — *»Janua linguarum«* a *»Orbis pictus«*).

K tomu účelu právě založen vedle spisů periodický Archiv, do něhož by mimo nové nálezy pojímala se všeliká odůvodnění úsudkův o spisech, posudky studií o nich a literatury o Komenském vůbec atd.

Ostatně i naše časopisy jiné rády přijímají všechny takové studie, poněvadž se hojně čítají a hrdí novou a novou diskussi.

Do úvodu náleží také vývody o pramenech spisovatelových, a to pokud možno přesně zjištěných. Že i tato stránka studia o spisech Komenského zůstane zajisté dlouho ještě otevřena novému badání, o tom nemůže býti pochybnosti, když Komenský vedle pramenů citovaných použil velmi často i takových, jichž neuvádí. Zvláště z první doby literární činnosti jeho máme málo dokladů, že by byl přímo citoval; lépe poznati lze předlohy jeho v době pozdější, kdy měl nejednou příležitost vysloviti se kriticky o té neb oné práci svého předchůdce, pro některé obory pak přímo soustavně opatroval si vše, co v tom směru bylo vydáno (na př. všechny významné pokusy o zlepšení metody jazykové, jak patrně z úvodního díla, *»Methodus linguarum novissima«*, kap. VIII.).

Při bibliografii spisů Komenského přihlížeti se má především k úplnosti ve vydáních starších, totiž nejen přičítaných spisovatelů samému, ale i vrstevníkům jeho ve stol. XVII., mimo to k literatuře exulantské. Co v oboru tom vykonáno bylo od sběratelů knih v době starší, přišlo nynější práci značně vhod. Znám na příklad, že P. J. Šafařík jako bibliothekář universitní knihovny pražské zakoupil české knihy a zvláště tisky Komenského z někdejší sbírky Jiřího Rybaje, jak svědčí o tom nápisy posud na nich zachované, v čemž po něm bedlivě pokračoval I. J. Hanuš, knihovna musejní že horlivě opatrovala všechny nabízené vzácnosti z toho oboru a vymohla si také od III. třídy České Akademie pravidelnou roční podporu na zakupování vzácných tisků z doby pobělohorské, kde je mezer ještě mnoho. Ale sbírku nových tisků o Komenském a vydání Komenského (zvláště překladů) bylo by potřeba jak v universitní, tak v musejní knihovně ještě velmi značně rozšířiti, poněvadž jinak není možno jich si opatřiti jednotlivci, jak pisatel těchto řádků se přesvědčil při sbírání překladů *»Labyrintu světa«*, kde mu zůstala nejedna vysvětlitelná mezera.

Třeba ovšem chovati obavy, že pro nedostatek prostředků, jimiž v nynějších poměrech zvláště pražské ústavy musejní strádají, ani v budoucnosti nebude lépe. Vždyť nemožno si na př. v Praze nijakým způsobem opatřití vlašského překladu Didaktiky od Catalana z r. 1900, poněvadž ani v Římě žádný knihkupec o té knize pranic neví. Na takovou úplnost bibliografickou stačí pouze veřejné sbírky knižní, které mají lepší spojení s antikvariáty, nežli může mítí jednotlivec, a stále je udržují.

A což, až dojde k vydání »Brány jazyků« (Janua linguarum reserata, z r. 1631), jaké tu budou mezery v bibliografii, když nyní úplně zamezen je přístup také k nejvzácnější a snad nejúplnější sbírce v oboru tom, k soukromé knihovně prof. Jos. Šmahy v Rakovnici, jenž opatřiv si ji s nemalými oběťmi, náhle se před léty v pracích svých odmlčel, a nejen že nedovoluje nikomu vstupu do té sbírky, ale a limine zamítl i vážnou nabídku o přenechání knih ústavu zemskému, když mu byla učiněna po nabízené municifentní pomoci dvou českých šlechticů. Dáti však tu sbírku na rozprodanou antikvářům, znamenalo by nenahraditelnou ztrátu způsobiti národu, poněvadž spisy Komenského nejen jsou čím dále vzácnější na trhu knihkupeckém, ale zároveň nabývají ceny mnohokrátě zvýšené, zvláště ovšem spisy paedagogické, stále čítané.

Věcné rejstříky spisů Komenského zaujmouti mají poslední 2—3 svazky celého vydání. O jejich obsaženosti nemůže býti pochyby, uváží-li se, jakou rozdílnou látku a s jakou často zevrubností Komenský ve svých spisech probíral.<sup>1</sup> Prozatím ke každému svazku poji se toliko rejstřík jmenný, do něhož pojímají se zcela stručně všechny personalie, aby nebylo třeba v textě samém stálých odkazů. Při osobních jménech častěji se vyskytující na oživení seznamu přijat aspoň surrogát látkový, že se uvádí osoba ve spojení s předmětem, při němž se naskytá. Přirozeno, že tím někdy dochází k opakování toho, co bylo již v poznámkách. Než uvažme, že úplné rejstříky věcné budou v rukou čtenářů celé sbírky teprve za dlouhou řadu let; musí jim tedy postačiti rejstřík jmenný zatím pro všechny případy. — Seznam biblických míst, spořádaný podle knih biblických, význam bude mítí hlavně pro evangelické kazatele; ti v theologických spisech rázu praktického najdou hojně dokladů, jichž mohou zajisté užívati. Jinak je pro nás ten seznam značně poučný o tom, jak Komenský podle bible pracoval a jakou měrou ji znal.

Reprodukce titulních listů, obrázků, rytin do textů vkládaných vysvětluje se sama sebou. Že bude jich v některých spisech potřebí mnohem více (na př. v »Orbis pictus« všechny ry-

<sup>1</sup> Stálo by za úvahu, jak v jedné recenzi vysloveno, nebylo-li by lépe hned pracovati o rejstříku, jakmile dokonány budou spisy některé řady, a sestaviti každý takový odborný seznam pro sebe.

tiny z editio princeps, r. 1658), je samozřejmo. Naproti tomu jiné svazky, zvláště latinské, vědecké a polemické, neposkytnou v této příčině mnoho vhodného materiálu.

Tyto spisy, zvláště polemika theologická i reprodukce spisů k učení latinskému, málo podají vědecké látky k studiu pro neodborníka. Vyskytly se proto též odůvodněné pochybnosti, zda by se měly vesměs vydati, a to v úplném znění, či jen v nevelkých ukázkách, jak je sám Komenský zařadil ve své sebrané spisy didaktické (*Opera didactica omnia*, 1657).

Je to zejména obojí mluvnice ku Bráně, z nichž prvn (z r. 1631) spisovatelí samému velmi záhy se znelíbila, a slovníky latinské, ku Bráně Elbinské a k Atriu, v Šaryšském Potoce nebo ještě později dokončený.

Pro odborníka latiny znalého, který chce proniknouti hlouběji do učebné metody Komenského, knihy ty mají svou zajímavost. Avšak použito v nich po většině výsledků badání odjinud již známých (na př. děl Vossových), a pouze slovník Atrialní jakožto fraseologický slovník latinský (nikoli klassický!) mohl by časem ještě míti platnost.

V rámec spisů Komenského, jenž má býti úplný, náleží také to, a co si stanovilo za účel nakladatelstvo, může přijmouti ovšem i sbor vydavatelský, ale spoléhati lze při tom hlavně na účastenství ciziny, jež se snad neodvrátí od podniku celého, jakkoli jest úplně český. Usnadniti se má účastenství to nově přijatým návrhem, aby ke svazkům latinským vzadu přidáván byl stručný výťah úvodu vydavatelem předeslaného, jaký připojují ke svým spisům v národním jazyce psaným také různé akademie, mimo to přidávati se má k těmto svazkům i latinský rejstřík jmen osobních a místních. Tím vyhověno bude nejnaléhavější potřebě čtenářstva češtiny neznalého, neboť pořídití také latinské poznámky k textům takovým, ať kritické, ať vysvětlovací, rušilo by značně jednotnost celého podniku. Ve svazku Rebrově (VI.) již vydaném jména spisovatelů od Komenského uvedených podána jsou aspoň v latinském znění, aby se stala přístupnější cizím čtenářům. Biblickým jmenům beztoho porozumí každý, protože nejsou příliš změněna v různých jazycích.

Zbývá promluvití ještě zvláště o svazcích nově vydaných, XV. a VI., k nimž přistoupí co nejdříve v textech již hotový svazek XVII.

Co na vydání tom ve svazku XV. je vykonáno nového, vše je prací pisatele těchto rádků. K »Listům do nebe« vyhledal paralely z Písma, při »Přemýšlování« našel, že je tu nová recenze ve vřatislavském rukopise, zároveň přirovnal tento a následující spis k vydání III. (z r. 1843) Jana Kadavého a shledal tu i datum listu (18./2. 1622) věnovacího, vřatislavský rukopis »Truchlivého« znovu přirovnal k latinské předloze a stanovil přesněji netoliko poměr k dílu I., ale i II., celý text těchto obou dílů podává zcela



nově a velmi odchýlně od vydání Šmahova z r. 1892, jenž tu za účelem popularisačním libovolně změnil mnoho slov, zmínku o díle III. a IV., z osobního styku se Šmahou dobře známou, vynechal úmyslně, poněvadž má důvodnou naději, že tyto díly ještě se najdou, a to aspoň v rozvrhu, od Komenského provedeném, a pak budou pojaty v jiný svazek. Při »Labyrintu« provedl kollaci úplnou s rukopisem a s druhým vydáním, a to dvojnásobnou, spis »O sirobě« uchystal vůbec pro nové vydání, jehož dotud nebylo, rovněž stanovil poměr mezi rukopisem a textem »Centrum securitatis«, pokud nám zachován jest v prvním vydání, neboť vydání druhé je pouhý otisk.

Práce ta byla umožněna pouze laskavostí správy městské knihovny ve Vratislavi, jež s největší ochotou na dobu velmi značnou své rukopisy jeden po druhém propůjčovala do místností České Akademie v Praze, mimo to chvalnou liberálností knihovnika veřejné a universitní knihovny pražské, dvorního rady Dra. Kukuly, jenž s největší laskavostí vyhovuje každému přání o propůjčení svěřených pokladů k účelům tohoto vydání. Pracná kollace drobounce psaných rukopisů s drobným tiskem předloh sama vyžaduje zajisté nerušeného klidu v ústraní psacího stolku.

Pronikavějších změn, jako přeložení »Modlitby Truchlivého« až za díl II., jakkoli je také v německém překladě, jež vydavatel půjčila k nahlédnutí maďarská Akademie věd v Budapešti, neodvážil se již proto, že provenience těchto překladů od Komenského samého nikde není dosvědčena, měniti pak na pořadí rukopisu, jehož poměr k originálu rovněž zplna není objasněn, nijak se nepokládal za oprávněna.

Že »Výhost světu« je pouhým dodatkem k »Hlubině«, zajisté s dostatek je patrné z úvodu ke spisu, ale nikdo nemá práva počítati oba spisy za jeden, když v obou vydáních Komenským pořizených již na titule jako dva spisy zvláštní jsou náležitě označeny. Mohla by tu zajisté snadno vzniknouti otázka, nestojí-li ten dodatek i časově ve zvláštním poměru k »Labyrintu«, když poutník zde výslovně se odřiká světa, máje býti přijat za přítele Kristova.

Pokud se týče citátů biblických, proti nimž čelí několik stránek recenze v Č. M. M., vyhledány byly všechny podle konkordance biblické, kterou k bibli Kralické sestavil L. B. Kašpar (vyd. nákl. Spolku Komenského v Praze, 1901), kontrolovány pak podle anglického vydání bible kralické z r. 1613. Dojiti za každým citátem do knihovny universitní nebo musejní v Praze nebylo lze, poněvadž opětované korektury stále docházející neposkytovaly při povolání školském, byť i jen polovičním, tak rozsáhlého nákladu časového. Teprve dodatečně nabyt vydavatel toho svazku přesvědčení, že jmenovaná konkordance přese všecku pili na ni vynaloženou zůstala v mnohých stránkách kusou, a v číslicích že není dosti spolehlivá. Dosti omylů takových lze snad

přičísti také vzdálenosti auktorské korektury od tiskárny, že nelze před samým tiskem přese všecku bedlivost se přesvědčiti, byla-li do posledního bodu provedena poslední revise. A při velkém nákladu prvního dílu tištěného je vysvětlitelné, že průběhem práce přihází se porucha, kterou není snadno vždycky spolehlivě a na rychlo opravití.

Nová sbírka příslovná, kterou vydává prof. V. Flajšhans, až bude úplná, novými svými rčeními osvětlí asi nejednu záhadu v jazyce starším, a tedy také u Komenského, jenž rád vtipných úsloví užívá.

Poměr stálého korektora k dílu VI., jež k vydání upravil stud. rada Dr. Jos. Reber, dán jest povinností jemu svěřenou, jak ji stanoví pravidla tiskem vydaná. Jde tu o revisi textů vzhledem k novému pravopisu, interpunkci, dále o revisi korektur, od jiných spolupracovníkův a vrchního redaktora vyznačených, o úpravu pro tiskárnu samu při úvodech, poznámkách a rejstříku, také o českou formu.

Neznalost částečná latiny působila zprvu tiskárně při tomto svazku poněkud obtíže, s druhé strany některým přáním pana vydavatele (o šetření pravopisných zvláštností originálu ve velkých písmenech a j.) vyhovělo se teprve později, takže tu zbylo několik nedůsledností ve psaní. Ale i ty se týkají málokterých slov a vytčeny jsou na konci. Více chyb, zvláště přízvukových, zůstalo v citátech řeckých, především při Diogenovi. Ale tiskárna nestačila na ten požadavek.

Jinak korektor četl každou korekturu třikrát (ve sloupcích, revisi a druhou revisi), posléze hotové vývěsky počtvrté pro možnou ještě opravu dodatečnou. Obě první korektury prováděl s originálem, třetí podle označení hlavního redaktora a vydavatele bez náhledu.

Pokud se týče výtky nečeskosti některých výrazů v úvodech, na jichž základě nakladatelstvo jaksi se varuje před přílišnou důvěřivostí v redakci, oznamujeme, že podle výsledků subskripce na II. svazek (Rebrův) k vydání překladů zajisté nedojde před několika léty, ač dojde-li vůbec při tak nedostatečné posud pomoci činitelů povolaných, a že bylo již jinde ukázáno, tak znalých jazyka ryzího překladatelů že u nás je dosti (viz A. Krejčího Didaktiku Velikou v Bibl. paedag. klas. I.). Jen nechtějme přílišnou úzkostlivostí kritickou jednak odháněti cizince, kteří mohou s námi pracovati, jednak vzbuzovati domněnky v lidech, kteří věci mají věnovati hmotnou podporu jakoukoli, že jde opět o podnik buď předčasný, buď zbytečný, když není ještě dosti připraven.

## Neznámé inkunabule Jednoty bratrské?

Zprávu o nich podává dr. J. V. Šimák.

V jednom ze svazků svých materiálů (nyní v knihovně Strahovské, sign. »lat. VIII. D. I. c« strana 244—248) poznamenal si Boh. Balbín: »Notata ex libro bohemico, in quo sunt literae Fratrum Piccarditarum ad regem Wladislaum. Liber est sine titulo, impressus a. 1507 die Veneris post S. Luciam, nec additur locus«, a více méně obsírně vypisuje obsah. Konec záznamu bohužel je ztracen, takže o obsahu víme jen neúplně. Podobá se, že kniha byla kodexem několika tisků, pospolu svázaných, a nikoli dílo jednotné.

1. V prvním listu dí se prý, že král Vladislav dal Bratřím velmi tvrdou odpověď skrze pannu Martu z Bozkovic; Bratři tu odpovídají na listy dra Augustina proti Martě, dané v Budíně 14. pros. 1506 a 14. pros. 1507; jakož i proti dru Jindřichovi (Institoris). — Toto vypsání obsahu shoduje se se spisem známým: »Odpověď bratří na dvoje psaní nějakého doktora Augustina« (Jungm. III 756, Zíbrt III 5217). Ježto však tento spis datován jest v pátek před božím křténím i. P. 1508, neshoduje se s ním svrchupsané datum Balbínovo.

Nelze mysliti, že by týž spis byl vydán dvakráte po sobě ve lhůtě tak kratičké; také zdá se vyloučeno, aby se byl Balbín zmýlil, přepisuje datum. Neshodu však vysvětliti není, tuším, neshodno. V knize *byly* listy Bratří, poslané králi Vladislavovi, ale v Balbínově popise jich není; patrně Balbín psal o nich až na závěrku, v té části, která se ztratila; bera knihu do ruky, hledal asi datum tisku na konci, v explicitu posledního kusu. Snad tedy lze Balbínovo datum přisouditi listu u Jungm. Hist. lit. III 752. »List tento od Bratří psaný králi Vladislavovi 1507«, jemuž by tím dostalo se *podrobnějšího data 17. prosince*.

2. Další list jest týž, jako u Jungm. III 222 = III 757 b (Zíbrt III 5222), jakž posvědčuje explicit, málo rozdílný: »Toto psaní učinil jeden dobrý člověk v naději, jménem Prokop, rodem z Jindřichova Hradce, a to tehdy, když z měst a zvlášť z Klatov vytiskli bratří, a on lítost maje jich toto sepsal. Léta známa jsou z skutkův tehdejších«.

3. Z třetího spisu známe dosud jen první kus, ačli jest jím »První cedule bratra Šimonova, kterouž psal pánům starším Hranickým, v kteréž se zpravuje v krátce o řádu kněžství svého«, 1507 (Jung. III 755, Zíbrt III 5212). Možná však, že i tento kus je jiný. Uvádím výpis Balbínův úplně:

»Cedule bratra Šimona (Piccarditae) contra Thomam parochum Hranicensem:

Epistola 1. Thomae parochi contra Simonem — hic parochus fuit ut apparet, compactatista — unde eum recte Simon arguat, quod utatur contra se argumentis papistarum, cur igitur non sit papista.

Responsio Simonis Pickarditae virulenta.

In epistola 3. idem Simon refert quaedam fragmenta *ex concionibus Rokyczanae* pro se (cuius Rokicanae verbis ait Thomam credere sicut Dei evangelio): »Ut ego credam, hos esse christianos? Non credo. Sunt similes, sicut iste S. Petrus pictus similis est illi qui est in coelo.«<sup>1</sup>

Et iterum, »his temporibus ultimis difficulter invenitur verus christianus non secus atque cervus cum auratis cornibus.«<sup>2</sup>

Item sentiebant *Magister Lupáč et Joannes Opočen*<sup>3</sup> sacerdos aliique. Item Rokicana dixit: »Sunt veri christiani alicubi in angulo, qui tamen dicuntur haeretici; sic S. Paulus dicit: »Servio deo meo in secta, quam dicunt haeresim«.

M. Rokyczana fecit concionem *contra Jodocum episcopum*,<sup>4</sup> qui in primitiis cuiusdam sacerdotis in monasterio Pragae in pede pontis, laudans dignitatem sacerdotii et ordinem, dixerat inter caetera: »Gaude mater, quod habeas filium sacerdotem, habes Deum nepotem«. At Rokyczana altera dominica dixit, quod multi tondeantur, pauci (se světí) sanctificentur,<sup>5</sup> sicut pauci Deum imitantur. »Laetare mater etc., utinam haberes filium carni-ficem potius, quia pauciores animos perimeret.«

Secunda epistola Thomae, parochi Hranicensis, contra Simonem Piccarditam; dicit Piccarditas esse similes simiae, quae membra aliqua hominis habere videtur, non tamen est homo.

Epistola quarta Simonis contra Thomam; cum dixisset Thomas non posse esse sacerdotem, nisi sit a Romana ecclesia ordinatus, contra instat Simon: »Nonne«, ait, »temporibus Rokyczanae, cum nollent quidam egregii viri per simoniam obtinere sacerdotium, abierunt Leopolum ad episcopum Armenum et ibi sunt ordinati et postea in Bohemia sacramenta administrarunt? Nonne suffraganeus archiepiscopi in Bohemia coactus Lipnicii ordinebat? — et tamen postea dixit se non habuisse intentionem eos ordinandi; quem postea coeperunt et *impositum in saccum* jecerunt in fluvium Lužnice apud Přiběnic. Nihilominus illi ab eo ordinati usque ad mortem administrarunt sacramenta« etc. — »Quam multos« inquit, »vos compactalistae ad infernum et illi ex vobis miserunt. Romani damnant Hussium, Hieronymum, Zisskam et quos Germani Cuttnae in šachtas injecerunt, sicut etiam vos *podlažického opata*, quem cum aliis duobus *exussistis*

<sup>1</sup> Srv. Goll, Č. Č. M. 1884, str. 46, 47.

<sup>2</sup> Goll, l. c. 48.

<sup>3</sup> Goll, l. c. 37.

<sup>4</sup> Arch. bratr. III. List bratří v ouzkostech.

<sup>5</sup> Goll, l. c. 47, 48.



« *Rychmburku Pardusova* a co jiných kněží a mnichův, kteříž v té rozmlisce zbiti a spáleni!»

In eadem epistola quarta probat eos, qui contra Piccardos scripsere, mala morte periisse: »sicut duo magistri Pragenses«, ait »qui contra nos scripserunt tractatus, ut in nos animadvertatur. Magister Duchek coepit scribere, — antequam finiret, et en ei bequina infantem peperit; M. Miza eum in concione publicavit et ille pudore Praga profugit. M. Trěpsky eum tractatum absolvit et hic, cum esset Klatoviae parochus, dixit in concione: Si mentior, ut sanus ex hac cathedra non descendam; et Deus eum morbo affixit, ivit Pragam ad medicos et ibi est mortuus.«

Ibidem Simon narrat lepidam historiam; ait quendam Tartarum disputantibus Romanis et Bohemis de fide, cum pro stipendio in Prussiae regi Poloniae militarent, et dixisse his: Fuit olim quaedam vulpes, quae habuit multos catulos; cum vero ab iis abiisset, coeperunt parvulae inter se contendere et quaevis videri volebat pulcerrima; cum mater venisset, eius sententiam volebant audire, quae respondit: »Carissimae filiolae, ponite lites; quando erimus apud pellionem in trabe, tum facile sciemus, quanam fuerit pulcerrima, nam pulcerrimam ponet primo loco et sordidam ponet ultimo.«

Ita faciet Deus, cum ad iudicandum venerit; qui habuerit veram fidem, hunc ponet ad coelum, qui malam, hunc ad inferos. — Hoc ille.

Datum istarum literarum a. 1507. Subscriptum: Šimon, zprávece zboru Hranickéhoho.

Není pochyby, že listy tyto jsou *bibliografická nova*, jež obsahují i vzácné zmínky historické.

#### 4. Kus čtvrtý popisuje Balbín takto:

»Recitantur hoc loco litterae Piccardorum, datae ad comitia Praegae celebrata, sine anno et dato. — Dicunt: Deum excitasse camerarium regis Wenceslai (intelligit Zisskam), ut potestatem saecularem contra spiritualem elevaret; Deum fuisse cum eo et utramque partem ei dedisse etc.

Sicut hanc rem magnus vir coram rege Wenceslao prodixit; cui rex: »Atqui non permittemus id fieri«, at iste: »Scito, rex, ante eos nec posses passerem de trunco deppellere« (sicut rex Sigismundus). Tum incepit vaticinari de populo sine gladio et de eorum victoriis etc. Quidam ex aulicis Wenceslai tum praesens haec omnia postea vidit et videns colligi multitudinem, dixit ita omnia facta esse, sicut ille propheta praedixerat etc.

Caesar Sigismundus, ut regnum assequeretur, omnia promittebat dolo et oppignorabat bona ecclesiastica dominis et urbibus. Cum vero regnum obtinuisset, venerunt domini et promissa repetebant et archiepiscopum et episcopos, quos reducturum se se promiserat etc., tum ille respondit: »Dicite mihi, domini, si virgo duobus promisisset, utriusque debet esse?« — Cum primi

dixissent, tum caesar: Vobis ego promisi ulteris, sedillis (!) (ecclesiasticis) primis.

Et statim incepit fidei adversari et Rohaczium in Sion expugnavit et suspendit et certe omnes contractus etc. super bona ecclesiastica a se datos invalidasset et partem saecularem cum ecclesiastica iunxisset, nisi Deus sacrum ignem ei invisisset et sic manent zápisové až do dnes. — Dicitur post mortem Georgii Podiebradii in comitiis Benessovii adfuisse regina Johanna.

Patrnó, že tento kus je samostatný, ne pouhý citát ze spisu předešlého. Zmíněný sněm benešovský odbýval se v květnu 1473; spíše hodí se položití vznik spisu do doby blízko potom, nežli k r. 1507—1508, kdy ostatní tisky byly vydány. Vznik a tisk arci může býti různodobý. Máme vskutku spis »Psaní bratří starých královně Johanně ... i také spolu všem stavuom království Českého z příčiny sněmu benešovského, na němž uloženo a usouzeno bylo správce jednoty kaziti« z r. 1473 (Goll, Č. Č. M. 1883, 520; 1886, 126).

List u Balbína má však nadpis docela jiný, adressován je sněmu pražskému (r. 1475?), o královně zmiňuje se až v textu samém. O jiném pak listu až do poč. XVI. stol., jež bychom mohli s tímto stotožniti, na ten čas nevíme. Okolnosti, že některá místa odtud známa jsou až ze spisu br. Tůmy Přeloučského p. Albrechtu ze Šternberka r. 1502 (otázka kr. Sigmunda; panna, kdyby oběma slíbila, či má býti) a z díla Lukášova »O původu Jednoty« r. 1527 (o »komorníku« králové Janu Žižkovi, Goll 16, 1883, 525) svědčily by, že i tu zachoval nám Balbín zmínku o tisku *dosud asi neznámém*.

5. Epistola alia sine anno etc., qua probant fratres se non esse Waldenses, neque Pikharditas, ale z jednoty české etc.

Compendium hic refert pessimas concionum Rokyczanae contra catholicos, quos dicit esse Babylonem. Et laudavit libros Petri Cheleziczky et Imaginem bestiae; probat Rokyczanam dedisse occasionem fratribus et eos cum illo contulisse et ab eo laudatus (!) fuisse et per eum impetrasse habitationem et exercitium fidei in ditione Liticensi et ibi adhaesisse parochio Ziambergensi Michaeli. Sed cum paucula quaedam in usu sacramentorum in templo mutassent, Rokyczanam exarsisse et per regem aliquos fratrum in vincula jecisse. Et tamen illi omnia Fratres apperuerunt et in capella, dum ei exponerent, dixit: »Vos estis iusti, sed si ego vobis adhaererem, deberem sicut vos puniri!«. Et tum, ait, apparet, quod magis Rokyczana timuerit homines quam Deum etc. Et hinc ortos esse Fratres, ut ex Piccardis, cum et Romani et Bohemi contra se scripserint, ještě se z toho nevyvedli.

O příchodu Bratří na panství Litické přináší zprávu podrobnější teprve br. Lukáš ve spise o původu Jednoty r. 1527, a opakuje se potom v kolika listech a tiscích. Výpis Balbínův sám nestačí k přesnému zjištění. Jen z okolnosti, že Balbín po-

pisuje zde pouhý list, tisk, nedatovaný, a že všechny apologetické tisky bratrské z této doby jsou datovány neb mají i jméno původcov, dalo by se souditi, že i tento kus je snad samostatnou, *dosud nepovědomou inkunabulí*. Jistotu může přinésti ovšem jen podrobnější badání.

6. Jest odpověď bratří na spis Mikuláše faráře od sv. Petra na Pořící pozn. u Jungm. III 787. — Ostatek ztracen.<sup>1</sup>

## Několik slov o způsobu, kterak Mácha psal »Máj«.

Podává Hugo Siebenschtein.

Básníky ranní romantiky německé, kteří byli patrně oblíbeným čtením Máchovým, charakterisují byronismus, sentimentálnost a nepravda. O přecitlivělém podtónu, jenž později souzní u nejsilnějších poetů této školy, nelze mluvit, myslíme-li na produkci druhého a třetího řádu, jež byla oblíbena a slavena v Německu ještě desítkami po edici Heinovy »Knihy písní«. Řada lyriků tu plyne po proudu, aniž dovede ze zvláštností a novosti směru vytěžiti sebe méně na prohloubení obsahu nebo formy svých prací. Básníci vmýšlejí se v pósu, a vzdálení jsouce života, píší své nepůvodní fikce, které by pak nejraději uvedli v život a jichž nerealnost hynou. A tak žijí manýru, jež velkým romantikům je dnes látkou, zítra uměleckým prostředkem a jindy pouhou inspirací a pouhou formou.

O patnáct, dvacet let později máme v Německu řadu prostředních básníků, kteří ještě nepochopili sílu a slibnou odvahu Heinových prvotín, a snad jen aby se udrželi na výši doby, napodobují katolicismus geniálního Brentana a odsuzují knihy, jež založily slávu celého čtyřicetiletí v Německu, domyslivše sny generace a netušeným uměním prohloubivše vzrůst osobnosti: knihy největších a nejodlišnějších básníků té doby, Heinricha Heina a Heinricha Kleista. Tato třetí perioda nás zde nezajímá; nejlepší její básníci zakládají na nové umělecké kultuře literaturu Mladého Německa, menší píší lyrická a kritická hosiannah Heinovi, básníku »Knihy písní«. K pozdějším knihám jeho se nedostali, patrně z radosti nad knihou první; nebyli by jim ani rozuměli. Tak žijí a píší, věrni jsouce neopatrnému heslu Uhlandovu: »Singe, wem Gesang gegeben!«

U Bürgera nebo Körnera jsem parallel k »Máji« nenalezl; ba ani v Heinově »Knize písní« není shod význačných. Tím více parallel jest u básníků menších, jichž lyrické eposy, Máchovi drahé

<sup>1</sup> P. koll. prof. Bidlovi děkuji za laskavé přispění.

jsou svědectvím nevalného nadání básnického a také nevalného vkusu. Na př. Schulzova »Cäcilie«, kterou, jak po prvním přečtení je zjevné, Mácha dobře znal, obměňuje a do široka rozprádá polobiografickou, polosymbolickou konfessi Goethovu »Der Morgen kam ...«

Schulze: »Sieh, da begann die Flut sich zu erhellen,  
ein zarter Silberduft umschwamm den nächtigen Flor  
und friedlich taucht aus fernen Meereswellen  
aufzitternd, durchs Gewölk, der stille Mond empor.«

Goethe: »Auf einmal schien die Sonne durchzudringen,  
im Nebel liesz sich eine Klarheit sehn;  
hier sank er leise sich hinabzuschwingen,  
hier teilt er schweigend sich um Wald und Höhn.«

Schulze: »Da zuckt es schnell gleich farbgen Zauberflammen  
vor meinem Blick; des Mondes flüchtiger Glanz  
rann, zarten Blüten gleich, zusammen,  
und zitternd wob aus ihm sich rings ein luftger Kranz;  
und von dem Kranze floss gleich einem Silberschleier  
ein wogend Licht herab, und so wie leis' empor  
der Rose Bild sich neigt im sanft bewegten Weiher,  
so trat aus jenem Glanz ein göttlich Weib hervor.«

Goethe: »Bald machte mich die Augen aufzuschlagen  
ein innerer Trieb des Herzens wieder kühn;  
ich konnt' es nur mit schnellen Blicken wagen,  
denn Alles schien zu brennen und zu glühn.  
Da schwebte mit den Wolken hergetragen,  
ein göttlich Weib vor meinen Augen hin —«

Schulze: »O Heilige, rief jetzt mit bitterm Tränen  
der Jüngling aus, wie kannst du wähen,  
mein Schicksal kränke mich allein?  
Ach Dich, an der mit ewigem Verlangen  
mit heil'ger Treu mein liebend Herz gegangen ...«

Goethe: »Ja, rief ich aus, indem ich selig nieder  
zur Erde sank, lang hab ich Dich gefühlt —«

Schulze: »Du dauerst mich, begann mit sanftem Tone  
Cäcilie, Dir fehlt ein friedliches Gemüt.«

Goethe: »Ich kenne Dich, ich kenne Deine Schwächen,  
ich weisz, was Gutes in Dir lebt und glimmt;  
so sagte sie — ich hör' sie ewig sprechen —«

atd. Dokladů z této básně i odjinud bylo by lze uvéstí hojně. Na místo slunka v Goethově básni nastupuje u Schulze měsíc, na místo poesie a snad paní Steinové z Goethovy básně máme zde »Fräulein«, Goethovy tři básně »An den Mond« se obměňují a přebásňují napořád, z Heinových poetických rozmarů se pořizují Liebesgedichte.

Nepodivíme se teď již, že náš Mácha si nepočínal jinak. Jenže šel cestou opačnou. Kdežto většina jmenovaných básníků



rozředovala a do únavy obměňovala motivy z lyrik německých klasiků, Mácha zhušťoval a vybíral v celek nejlepší a nejsilnější místa této podezřelé, byť oblíbené literatury. Bylo by zajímavé a bude nutno zjistiti, přebásňoval-li Mácha takové německé verše hned, a měl-li tak sbírku míst, jež později, pokud se mu hodila, pojal do své básně, či předcházela-li takovou prohlídku soudobé poesie básnická koncepce vlastní; to jest: četl-li Mácha s tužkou v ruce, či chodil-li si pro přímou inspiraci do poesie německé. Že tu jde o víc než o reminiscence, i předpokládáme-li výbornou paměť, bude patrnó hned.

Nepřímý vliv Byronův na Máchu nebyl tak velký, jako vliv nejmenších německých epigonů velkého anglického básníka. Světový názor dal Byron všem, tedy i Máchovi; pro básnické prvky si však auktor »Máje« chodil do sousedního Německa. Že z Heinovy »Knihy písní«, sbírky mnohem nepůvodnější než kterákoli Heinova pozdější a přece do jisté míry svérázné a nové, Mácha nečerpá, snad zase potvrzuje mou domněnku; epigramatické verše Heinovy a jeho lyrické epigramy, nálady tak podivuhodně jednoduché a prosté, nedaly se kumulovat. A Mácha je právě syntetik, básník synthese dojmu, citu a nálady.

Motiv: zklamaná dívka marně očekává milence, jenž má sestoupit s hor, jindy přijít z lesa a jindy po jezeře, je častý; ba milenec zabíjí v Göckingově salopní Liebesgeschichte v otcí svůdce své milenky:

»Der Vater, hört, ist mein Rival,  
ich muss sein Mörder sein;  
mein Liebchen sein; versteht die Qual  
und würdigt meine Pein!«

Mácha: »Sok otec můj! vrah — jeho syn,  
on svůdce dívký můj! —«

Schulze: »Der Abend neigt sich, ein Abend im Mai,  
den Liebenden wird es so wohl dabei.«

Mácha: »Byl pozdní večer — první máj —  
večerní máj — byl lásky čas.«

Schulze: »Hier ruft der Hain mit tausend holden Stimmen,  
mit Klang und Duft mich in sein gastlich Haus,  
die Wölkchen, die durch helle Lüfte schwimmen,  
ziehn lustig dort auf ferne Reisen aus,  
ich seh' die Lieb' in allen Blüten glimmen,  
den Schönen schmückt die Wiese sich zum Strausz,  
die Rose birgt in ihrer zarten Hülle  
mit mehr der Lust der Schmerzen süsse Fülle.«

»Wenn Liebe singt in allen grünen Bäumen,  
im Quelle rauscht, im hellen Haine blüht ...«

Mácha: »Hrdliččin zval ku lásce hlas,  
kde borový zaváněl háj.

O lásce šeptal tichý mech;  
kvetoucí strom lhal lásky žel,  
svou lásku slavík růži pěl,  
růžinu jevil vonný vzdech.«

Tu i tam: večer, čas lásky, mech, láska v dechu květin; a  
k tomu dissonancí přistupuje bolest.

Müller: »Ein Augenblick, der Alles ihr entrissen,  
er hat sie ohn' Erbarmen zeichnen müssen.«

Mácha: »Hodina, jež jí všecko vzala,  
ta v ústa, zraky, čelo její  
půvabný žal i smutek psala.«

Sonnenberg: »Er kommt nicht! Nein, er kommt nimmermehr! —  
Sie wollte nun ewig bängen. —  
Ihren Busen, ihr Herz zerriss ein Meer  
von ungestilltem Verlangen.«

Mácha: »On nejde — již se nevrátí! —  
Svedenou žel tu zachvátí!  
Hluboký vzdech jí ňadra zdvihá,  
bolestný srdcem bije cit.«

Winkler: »Wenn Sterne sich in Tränen spiegeln,  
verwirrte Blicke irrend ziehn,  
herangeweht auf matten Flügeln  
kommt stets ein Sterben und Verblühn.«

Mácha: »V slzách se zhlíží hvězdný svit,  
jenž po lících co jiskry plynou.  
Vřelé ty jiskry tváře chladné  
co padající hvězdy hynou;  
kam zapadnou, tam květ uvadne.«

Schulze: »Dann nahte sich auf sanftgetheilten Wogen  
ein glattes Schiff dem blumenreichen Strand:  
wie lustig auch die seidnen Wimpel flogen,  
wie leicht die Luft das Segel auch gespannt,  
doch ward es sanft von Schwänen fortgezogen,  
um deren Hals ein goldner Zaum sich wand;  
aus Ebenholz erglänzten Mast und Stangen,  
von Elfenbein schien Bord und Kiel zu prangen.«

Mácha: »Jak holoubátko sněhobílé  
pod černým mračnem přelétá,  
lilie vodní zakvétá  
nad temné modro; tak se čile —  
kde jezero se v hory níží —  
po temných vlnách cosi blíží,  
rychle se blíží. Malá chvíle,  
a již co čápa vážný let,  
ne již holoubě či lilie květ,  
bílá se plachta větrem houpá.

Schulze: »Sie steht, sie schwankt, sie hebt den Fuss, sie schreitet  
mit leisem Schritt dem Ritter zu, sie naht.

Ob auch die Furcht noch mit der Liebe streitet,  
ein glühend Herz giebt nimmer sichern Rat.«

Mácha: »— Vstříc mu běží,  
zaplesá — běží — dlouhý skok —  
již plavci, již na prsou leží. —«

Jméno hrdinovo je v básních příbuzného obsahu skoro stereotypní; ozvěnou se šíří v naší české básni.

U Höltého čteme:

»Wilhelm! Wilhelm! Sterbeglocken hallen  
und die Grabgesänge heben an,  
schwarzbeflornte Trauerleute wallen  
und die Totenkrone weht voran ...«

a v básni »Der arme Wilhelm«, v níž Vilém bez viny je uvězněn a touží po milence Röschen:

»Wilhelm! bringt die Luft getragen,  
Wilhelm! zieht's an mir vorbei,  
Wilhelm! wie soll ichs ertragen,  
Wilhelm! komm, komm, werde frei!«

Pravzor intermezza v »Máji« je asi anglický; našel jsem je však i u Logaua, Günthera, Burmanna, Schulze, Müllera, jednou v epickém celku, čtyřikrát jako samostatné básně; duchové popravených (jindy mrtvých na hřbitově) vítají nového druha; u Burmanna mu vzdávají nejvyšší pocty za to, že zemřel nesmířen s bohem. Veršů zcela obdobných není nikde, všude však mluví první, druhý, třetí duch, noc, obloha, hvězdy, záby, vítr, rosa, blížící se ráno.

U Sonnenberga čteme:

»es tropft von feuchten Wänden,  
als wollt ihm ein böser Geist  
ein rastloses Uhrwerk senden —«

U Máchy:

»a ustavičně kapky hlas  
svým pádem dále měří čas —«

Zajímavé je naši žalární scénu přirovnati ke Gellertově veršované povídce »Im Kerker«. Od Gellerta si totiž vypůjčuje obrazy celá tehdejší německá lyrika. Veršům 6—10 v Klopstockově ódě »An Giseke« z roku 1748 neporozumíme bez Gellertova »Das neue Ehepaar«.

Smutná nálada nad jezerem je u Höltého podivuhodně příbuzná s náladou v »Máji«.

»Im tiefsten Haine senkt ein Tal sich still herab;  
dort wälzt ein schwarzer See, bekränzt von hohen Eichen;

dumpfhallend seine Flut, worin sich nie der Strahl  
des heitern Lichts gekühlt; vor jedem Blick geschirmt,  
von allem Volk gemieden und geehrt.«

Myšlenka o nepatrnosti lidské vrací se zhusta; dost často padá lebka zrnkem prachu do hýřící přírody. Epilog: Byl jsem na místě děje a viděl jsem, jak příroda truchlí nad osudem milence nebo milenky — je závěr obvyklý. Kdykoliv se přiblíží půlnoc, celé okolí zatají dech: stromy a vzduch a voda a světlo hvězd a čas. Tak je tomu v »Máji«, tak je tomu i v Göckingově »Der Mörder«:

»Im Wehen der Luft, im Sausen der Stürme  
zieht ewig vorbei der alte Spuk,  
es zittern die Menschen, es beben die Türme  
und fliehen den nächtlichen Trauerzug.«

\*

Mých několik slov není a nechce býti studií pramennou. Ukazují jen, že Mácha měl velmi zajímavý zápisník, a tím poněkud osvětlují, kterak vznikl »Máj«. Aby vystihl jednotlivou uzavřenou náladu, Mácha užívá veršů, kterých zajisté nemohl napsati bez několika roztroušených míst, a které by si v poslední chvíli zajisté těžko byl vybíral tak vhodně. Mácha tedy měl zápisník, do něhož si zaznamenával verše, vzniklé přímou inspirací při lektuře, do něhož si přebásňoval nebo i překládal celé partie, jež se mu líbily; odtud pak přejímal větší nebo menší kusy do svých básní, především do »Máje«, jehož koncepci měl asi dávno již hotovu, když jal se vystihovati náladu a vypracovávatí podrobnosti. Že teď pramenem i novou inspirací Máchovi před jinými knihami byl právě jeho zápisník, je přirozeno; vždyť tam si byl zaznamenal nejen svá lyrická impromptu, nýbrž i nejkrásnější motivy, jež kdy četl.

## Ku pramenům Zeyerovy legendy »Inultus«.

Podává Albert Pražák.

Pátraje po pramenech Zeyerových obnovených obrazů, myslil jsem při legendě »Inultus« na staré pražské legendy »Ukřižovaný žebřák« a »Lomnický«, jak je v Pražských pověstech a legendách 1883, str. 95 a 118 zaznamenal Josef Svátek. Při čtení Lumíra let sedmdesátých I. 454 a d. sledávám, že k těmto pramenům sluší připojiti i básně Jiljího V. Jahnna *Model*. Jahnův »Model« poprvé kombinuje tuto lidovou tradici a z její směsi dále vytváří přejatý námět. Zeyerovi dodává tím základního lešení, na němž



možno bylo pracovati dále ryze umělecky a s prohloubeným smyslem pro duševní podstatu látky. Věc vysvitne přímo z přirovnání pověstí ku pracím Jahnově a Zeyerově a naznačí, jak a pokud se základní prvky vybírají i přejímají a zase dále rozvádějí a zbohacují.

1. *Ukřižovaný žebřák*. Na oltáři hradčanské arcibiskupské kaple jest obraz *Ukřižovaného*. Maloval prý jej *vlašský malíř*. *Tvář umírajícího Krista se mu však nedařila*. I vyzval jednoho z *žebřáků*, kteří *sedávali na Kamenném mostě pražském*, aby mu byl modelem. *Přivázal jej v své dílně na kříž*, ale *žebřák nedovedl v svém obličejí vyjádřiti pravdivý obraz smrti*. Malíř rozzloben mrštil proto po něm *dýkou a ranil jej do srdce*, takže žebřák za několik okamžiků *na kříži skonal*. Tu teprve objevil se na jeho tváři *pravý obraz umírajícího*, jež malíř *mistrovsky* převedl na plátno. Pak, *zhroziv se vraždy*, zmaten a *šilený* uprchl. Žebřák byl pochován a obraz dán na oltář arcibiskupské kaple.<sup>1</sup>

2. *Lomnický jako žebřák*. Na *Kamenném mostě* kolem křížovnice *sedávají žebřáci* a mezi nimi básník *Lomnický z Budče*. Prosí mimojdoucích *za almužnu*, ale mnohý z těch, kdo jej dříve hostili, *pohlízí na něj nyní pohrdlivě*. Krutý ten *osud* byl *obrazem bídného stavu*, do něhož *upadl po bitvě bělohorské všecken národ*.

3. *Jahnův Model* kombinuje tyto dvě legendy, směřuje ukřižovaného žebřáka s Lomnickým a přidává mu, co ze života Lomnického znal. Má šest oddílů:

I. *Mladý římský malíř* vypravil se na sever proti kacířům *malovat* k radosti jezovitů dragonády pustošící zemi a zajašat na *Bílé Hoře*, hrobě Čechů.

II. Na *Karlově mostě* *pestře se hemží cizí chátka* a *pohrdlivě se nadýmá*, co *Čech* opodál *žebřá*. Mezi žebřáky stojí *Lomnický* a jest *ohromen osudem vlasti*. Kolem hemží se *bujné dámy a dobrodruzi v panském kroji*, ale jsou *zemí odcizení*; bývali, ale již nejsou Čechové. *Lomnický slzí*.

III. Malíř mnich vyšel *z menšího města* a trápil se, že poslední jeho *Ukřižovaný* *nedojímal pro nedostatek opravdového výrazu smrti*. Snad někdo jiný *závistivý jej překoná*. Vida Lomnického a jeho tvář, znamená v ní *pravý výraz utrpení*, jež jediné mohlo by *býti modelem umírajícího boha*. Za *slíbenou odměnu* dá se Lomnický odvésti do Klimentovy kolleje.

IV. *Lomnický jest připíat na kříž* a rázem mnichovi se malba daří. Lomnický *vzpomíná* na Ševětín, na ženu a na děti, ale jeho *výraz* jest při tom *šťastný a veselý*. To rozhněvá mnicha

<sup>1</sup> Podobná pověst vypravuje se o křížovnici u Křížovníků v Praze a v kostele v Hradci Králové. V Gdánsku o křížovnici v kostele P. Marie jest jiný variant: sochař namíchal jedu milenci své dcery, aby mohl tak na něm pozorovati smrtelné barvy a rysy. Srovn. Svátek na m. uv.

tak, že *mrští dýkou do jeho srdce*. Nyní objevil se teprve obraz agonie, to je právě *Dokonáno! Lomnický mře na kříži jako národ český*. Malíř rychle maluje *každé hnutí mroucí tváře* a vytvoří *umělecký div*.

V. V Klementinu při jezoviské hostině pálí se české knihy jako kdysi v Kostnici Hus. Malíř nese sem na hranici upálit kacíře Lomnického. Náhle však *klesá, řeholníci se sbíhají, a kupí se kolem a vidí, že — sešilel*.

VI. *Šilený mnich* stále sedí před svým obrazem, až jednou jej naleznou *oběšeného na kříži*. V *srdci měl dýku*, kterou Lomnického probodl. Na místě, kde stál obraz Ukřižovaného, *zhasínal plamen*.

4. Zeyerův Inultus. Dvacet let po bitvě na Bílé Hoře sedali u staroměstské věže na Kamenném mostě *žebráci věrní zemi*. Kolem jezdily bohaté dámy a nádherní cizinci, ale nikdo si *žebráků nevšímal*. Až jednou *mladý muž, básník thrénů nad bídou země*, dlouho hleděl na hrad a *usedl pak vedle nich*.

Vlašská sochařka Donna Flavia Santini z Mediolánu šla tudy a hodila mu almužnu. Nepřijal ji. Flavia má *velký cíl*: chce *malovati Krista v agonii* a *vtělit v jeho výraz ohromnou tragedii Golgaty*. Básník jest Kristu podoben a jedině on může ji býti *modelem umírajícího krále Židů*. Kruceifix je pro mocného Španěla *Dona Baltazara*, — lze tak k němu *vzkřiknouti o utrpení Čech* a Čechům snad i pomoci. Tak získává *za model Inulta*. *Pověsí jej v své pracovně na kříž* a Inultus má *vidění*, jak bůh jej poslal v nešťastný český kraj, aby smrtí a mukami na kříži jej vykoupil. Ta myšlenka jej činí *nevyjádřitelně šťastným*. To není však *výraz, jejž hledá Flavia*. *Mistrným obrazem* agonie chtěla *překonati soupeřku Properzi*. Svazuje proto Inulta těsněji a těsněji, až v *krvežíznivém šílenství namíří dýkou na jeho srdce* a také *dýku mu do prsou vrazí*, myslí, že Inultus souhlasí. Tak *mrtvého jej pak malovala* a z jejích rukou vyšlo *dílo opravdu nesmrtelné*. Don Baltazar ji poslal za ně *zlatý věnec*, ale Flavia hodila jej za mrtvým Inultem do sklepení. *Začala šliti*, až se *oběsila na skobě*. Inultova pohřbu účastnili se všichni žebráci, domnívající se, že se pohřbívá nějaký svatý.

\*

Místa *význačně* tištěná ukazují, že Zeyerovi byly známy pražské legendy i báseň Jahnova. Je pro to i doklad *nepřímý*. Jahnův »Model« vyšel v čísle Lumíra, po němž v nejbližší přístím čísle tištěn byl Zeyerův »Duhový pták«. Byla to první vážná práce Zeyerova, kterou se po debutu v Štolbově Palečku uváděl v literární veřejnost; i je pravděpodobno, že čekal s rostoucím zájmem, prodlévaje v cizině, na Lumír, až jeho práci otiskne. Psy-

chologicky lze vysvětliti, že v pamět pronikavě dopadal obsah právě těch čísel, jež otisk »Duhového ptáka« předcházela. Zeyer námět zpracoval sice až v letech devadesátých (Tři legendy o krucifixu 1892), ale ve vzpomínce jako tvůrčí podnět zajisté v něm žil a sdružeností představ se přihlásil. Filiace je tu přímá a vyplývá z přirovnání pramenů naráz. Zeyer obohatil, zjemnil a procíse-  
loval ji ovšem po svém. Lomnického nejmenuje, aby konkrétní představa nerušila symbolu národa. Lomnický mimo to povahově nemohl myslícímu umělci býti národním předobrazem. Zeyer mluvil i psával o českém pobělohorském osudu jako o urážce *nepomštěné*, — odtud snad i nositel jeho má jméno *Inultus*. Mluví-li o mladém muži, činí tak právě z uměleckých pohnutek, — k mládí tragika kontrastem jistě lépe přísluší. Lomnický ovšem nebyl mlád, dvacet let po Bílé Hoře byl by býval téměř devadesátiletý, kdežto víme, že zemřel osmasedmdesátiletý. Tu Zeyer úmyslně porušil pravděpodobnost. Že na Lomnického myslil, je patrné z řeči, jež Inulta označuje básníkem thrénů nad bídou země. Zeyer Inultovi mimoděk přidává své romantické názory na české utrpení. Kolorit doby stírá tak daleko, že Inultus u něho slove docela *malcontentem*! Jméno *Dona Baltazara* našel asi v *Beckovského Poselkyni starých příběhů českých* II., která často je vyslovuje, ale této legendy o krucifixu nezná. Je podle toho vůbec asi rázu pozdějšího, protože dějiny arcibiskupské kaple a p. ďalem oprav a úprav malířských a sochařských s legendou nesohlasí. Jméno sochařky Flavie Santini přejal Zeyer asi ze jména Santini, jež v době pobělohorské vykazuje v Čechách kameníky, architektky a sochaře, pocházející z Vlach.<sup>1</sup> O Propereii de Rossi psal i Karel Kučera v Lumíru IV, 577.

Jahn stavěl na legendách, na poznatecích ze života Lomnického<sup>2</sup> a z fantasie. Proti pramenům podržuje pověst, vzniklou ze jména *Ptochaeus*, že Lomnický žebřal. Činí tak asi pro dedikaci Lomnického knihy<sup>3</sup> Vilémovi Slavatovi, kde Lomnický přímo mluví o bídě. Snad tu působila i Nerudova báseň Simon Lomnický a pak pražská tradice, schopná uměleckého účinu. Jeho báseň v oddíle V. byla asi tvořena podle čtení Beckovského Poselkyně II, 224, podle níž obrazotepec sekerou zasáhl obraz Umučení božího, *padl na zemi, jako by zraku a rozumu pozbyl*, a ležel tak, až se *spolutovaryši* sběhli a z kostela jej vynesli.<sup>4</sup> Passus je vy-

<sup>1</sup> Srv. Ruth, Kronika Královské Prahy II. 784 a j.; O. Sl. N. XXII 616.

<sup>2</sup> Znal tyto prameny: Riss, Simon Lomnický z Budče ČCM 1863; Dvorský, Lomnický ČCM LVIII, 432 a d.; Pavel Skála ze Zhoře, Historie církevní X, 257—260.

<sup>3</sup> Cesta do nebes, datovaná 1621 v domě pana Jana Sffeyra na Novém městě pražském (kdež zbaven jsa mé poctivé živnosti, které jste ráčili povědom býti, s manželkou mou v chudobě, bídě a nouzi zůstávám a nějaké zase milosti očekávám).

<sup>4</sup> Z obrazu pak šlehal stále *živý plamen*, — u Jahna v odd. VI. plamen na místě obrazu stále zhasíná!

právěn u Beckovského v řetězci suggestivních záznamů pově-  
rečných.

Lidová tradice o Lomnickém jako žebráku je založena na  
mylném výkladě zřečtělého Ptochaeus, pro něj Stránský nemá  
dokladu a Jireček a Rybička mají jen podstatné námitky.

O ženě Bedřicha Falckého se vypravuje,<sup>1</sup> že se také pro-  
hřešila proti Ukřižovanému. Nemohla viděti »toho nahého lazeb-  
níka« na Kamenném mostě. Lid po bělohorské katastrofě si vy-  
kládal, že proto pak z Prahy tak záhy *prchala*. Tento motiv útěku  
pak přenesl se i na ty, kdo křižovali své modely za účelem vý-  
razného obrazu agonie.

Zeyer našel, jak vidno, půdu v Čechách hojně připravenou,  
— předchůdce námětu i pramen jeho, — bohatá a jemná jeho  
duše vdechla pak v daný tvar umělecky posvěceného ducha.

## Úvahy.

Сборникъ археологическихъ статей, поднесен-  
ный графу А. А. Бобринскому въ день 25-лѣтія пред-  
сѣдательства его въ императорской археологической ком-  
миссіи. V Petrohradě 1911, V. Kiršbaum. S podobiznou hrab.  
Bobrinského, 33 tab. a 79 obr. v textu. VI a 276 str.

Hrabě Alexěj Alexandrovič Bobrinskij dovršil 1. února  
loňského roku 25 let svého působení jako předseda Císařské  
archaeologické kommisie ruské, jež obohatila archaeologickou vědu  
o mnoho cenných objevů zejména v již. Rusku a zasloužila se  
o zachránění mnohých památek staroruského církevního stavi-  
telství. Sborník, ježž podávají členové této kommisie svému před-  
sedovi, obsahuje články, týkající se obou směrů její činnosti.  
Budiž referentovi dovoleno promluvití pouze o člancích, které se  
týkají klassické archaeologie.

*E. R. v. Stern* podává obrázky »Ze života dětí v řeckých  
osadách na severním pobřeží Černého moře« (str. 13—30) podle  
předmětů, nalezených v dětských hrobech, pokud jsou sebrány  
v museu Oděsské společnosti pro historii a starožitnosti. Z těchto  
památek lze sestavit všechny fáse dětského věku od nádobek  
k pití mléka, hraček, jako byly řehtačky (*πλαταγαι*), zvířátka,  
panáčekové, píšťalky (dosud dobře fungující), loutky i s přísluš-  
ným nádobíčkem. vozíky — až k hliněnému mnohostěnu, na  
jehož každé stěně jest napsáno po písmeni a jenž byl pomůckou  
k naučení abecedě. Poznáváme, že život tehdejších dětí byl cel-

<sup>1</sup> Srv. Ruth ib. II. 504.



kem stejný jako nyní; ovšem vyvozovati z toho závislost naší doby v této věci na Řecích, jako činí Stern, není dle našeho mínění správné. Článek jest provázen četnými zajímavými obrázky.

V. V. Škorpil svým příspěvkem »K otázce o době vlády archonta Hygiainonta« (str. 31—44) vnáší trochu světla do málo známé chronologie vládců bosporského království. Podle cihel s nápisem *ἡγεμὼν Ὑγιαίνωντος* a některých mincí klade vládu Hygiainontovu do III. stol. př. Kr., nejspíše do doby následující brzy po vládě Pairisada II. (vládl od r. 284 př. Kr.), kdežto dříve byla kladena do I. stol. př. Kr. — Vzorem methodického postupu od podrobné analýse monumentu k synthetickým soudům, sahajícím až po samu mez pravdě podobnosti, jest práce B. V. Farmakovského: Zlaté kování pouzder na luky (*γρογυτοί*) z čertomlyckého kurhanu a z kurhanu v Iljincích (str. 45—118). Při zkoumání kurhanu v Iljincích (v Kijevské gubernii), konaném v letech 1901—2, našel N. E. Brandenburg mimo jiné tenký plech z elektra, ozdobený reliefy, v němž ihned byl poznán duplikát známého již kování pouzdra na luk, které bylo nalezeno v kurhanu čertomlyckém. Po výkladu o vnějších okolnostech nálezů srovnává spisovatel oba reliefs co do materiálu i provedení a z jemných, ale charakteristických rozdílů v technice usuzuje, že kování iljiněcké jest originál, podle něhož vznikl cestou mechanickou relief čertomlycký, který zase nemůže býti starší než z první poloviny II. stol. př. Kr. Výzdoba jest řecká a určena byla pro zbraně skythské. Motiv reliefu jest řada skupin, které nejsou spojeny jednotou děje, ale všechny se vztahují dle originálního výkladu Farmakovského k životu Achilleovu a svou látkou se dobře hodí za výzdobu zbroje. Různé okolnosti pak činí pravdě podobným, že relief pochází z Ionie, nejspíše z Miletu.

M. J. Rostovcev: Malby v kerčské hrobce, nalezené r. 1891 (str. 119—154). V okolí Kerče, na poloostrově Tamanu i jinde na sev. pobřeží Černého moře nalezeny byly mimo jiné druhy hrobů i velmi zajímavé řecké katakomby, důležité zejména svými freskami, které zobrazují scény ze života řeckého i barbarského. Zvláštní význam mají malby, jejichž motivy jsou čerpány z představ náboženských. Takových je poměrně hojně, čímž jest pro tyto krajiny částečně vyvážen nedostatek jiných památek z tohoto oboru, jako zřícenin, chrámů, reliefů, nápisů a p. Mezi ně náleží též nástěnná výzdoba hrobky u Kerče, nalezené a publikované od prof. J. A. Kulakovského r. 1891. O motivu hlavního obrazu na stěně proti vchodu soudí spisovatel — vycházejí od úvahy o vztazích nástěnných maleb v hrobkách k cyklu Demetřinu a k všethráckému chthonickému božstvu (*θεὸς μέγας*), zobrazovanému s rohem hojnosti — že dějištěm jeho jsou luhy blažených v Elysiu a božská dvojice, tu vyobrazená, že naznačuje pro-

měnění mystů a přijetí božské podoby. Svůj výklad opírá Rostovceev o četné monumentální a literární analogie; jeho článek jest důležitý svým pozitivním výsledkem a zajímavý i exkursem o kultu Sarapise, kde jest přijímána a zdůrazňována stará tradice o významu Sinopy pro tento kult, i přehledem, jak se šířil orfismus u Řeků.

A. A. Spicyn podává ve svém příspěvku »Skythové a Hallstatt« (str. 155—168) výsledky svého kopání v hradišti němirovském (v Podolské gub.), konaného r. 1910. Z nálezů nejvydatnější byly střepy, v jichž jednom druhu vidí nálezce jednak typ hallstattský, jednak příbuznost s památkami skythskými, jaké jsou uloženy v museu Kijevském; zdali ta shoda vyplynula z přímého napodobení či ze společného pramene, dosud neznámého, není rozhodnuto. Co se týče původu Skythů, uznává Spicyn jejich příbuznost, ne-li všech, aspoň některých, s Thraky. Jeho nález by arci nesměl zůstatí ojedinelý, jako dosud jest, aby se z něho mohl vyvoditi závěr o spojení kultury skythské s hallstattskou.

Politických dějin athenských týká se článek, jež napsal do Sborníku *R. Ch. Loeper*: Stopy synoikismu dvanácti obcí attických (str. 248—269). Nejurčitejší staré zprávy o attickém synoikismu, totiž u Strabona IX, 397 (z Filochora) a u Suidy s. v. *Ἐπακτοῖα χώρα* (Etym. M. s. v. *Ἐπακτοῖα χώρα*), uvádějí 12 obcí, jichž spojením povstal stát attický. Toto číslo bylo od některých badatelů prohlášeno za výmysl, ale jsou dostatečné důvody, věřiti starému podání, co se týče počtu i jmen oněch obcí. Při osmi z nich můžeme totiž topograficky přesně stanoviti polohu akropole, při čemž u šesti máme i nepochybné stopy staveb z nejstarší doby řecké civilisace (jsou to Atheny, Eleusis, Thorikos, Afidna, Sfetos, Kytheros). A naopak nenalezeno stop nějakého sídliště, které by zasluhovalo jména *πόλις* a nebylo jmenováno mezi oněmi 12 obcemi. Až potud se potvrzuje stará zpráva o synoikismu; ale přičtení jeho Theseovi (ba. vůbec i jediné osobě) jest dílo legendy jako vůbec samo jméno Theseovo. Také se ovšem to spojení nestalo najednou. Ale není pochyby, že se při něm část obyvatelstva jednotlivých obcí skutečně přestěhovala do Athen, čemuž mimo jiné nasvědčuje jméno svátku *μετοίκια* (Plut. Thes. 24) = *συνοίκια* i přenesení některých jmen. Druhý následek synoikismu bylo přesídlení bohů z různých míst Attiky do nového centra, způsobené asi těmi rody nebo částmi rodů, které se skutečně přestěhovaly do Athen. O tomto přenesení kultů svědčí mnohá epitheta božstev, uctívaných v Athenách; i názvy jejich chrámů. Athenské Eleusinion bylo zřízeno nepochybně za této doby a také mezi kultem Artemidy Brauronské na akropoli athenské a svatyní v Brauronu byl v historické době takový svazek jako mezi Eleusiniem a Eleusinou, totiž svazek filiálky s centrem kultu. Ovšem jest mínění, že toto pře-

nesení kultu z Brauronu na akropolis stalo se teprve za Peisistrata, ale tradice o tom neví; naopak je málo pravdě podobno, že by se byl Peisistratos nepostaral o řádný chrám pro tento kult, kdyby byl býval přenesen za jeho vlády, ve skutečnosti však nebyly objeveny stopy takového chrámu a ani zmínka o něm se nikde nečiní. Zasvěcení posvátného okrsku na akropoli spíše ukazuje na dobu starší, kdy tam bylo ještě místo pro nové kulty<sup>1</sup>, než na VI. století. Zda ještě i jiné kulty, přenesené do Athen za doby synoikismu, byly umístěny na akropoli, je těžko říci. Ale vně akropole byla svatyně Apollona Pythijského, připomenutá od Thukydidy II 15, 4, totožná, jak spisovatel soudí podle Dörpfelda, s jeskyní Apollona Hypakraského v sev.-záp. rohu skály akropolis. Tento kult, spojený s mythem o Ionovi (na př. v Euripidově Ionu), lze uvést i ve vztah s Pythiem, známým v Oinoe, náležící do marathonské tetrapole. Starobylý kult Apollona Delfinia, snad totožný s kultem Apollona delského, byl dle některých stop asi přenesen z Delu přes Kytheros, jehož jméno souvisí etymologicky s jménem delské hory Kynthu. Kult Theseův byl přenesen do Athen se dvou stran, jednak z jihozáp. pobřeží Attiky, kdežto ty příběhy, ve kterých jsou spojena jména Peirithoa a Thesea s jedné strany a Dioskurů s druhé, vztahují se k Afidně; tam sluší hledati původ athenského Theseia a Anakeia. I Dekeleia má místo v tomto komplexu přenesených mythů; neboť její heros Dekelos jest totožný s Akademem, oba pak jsou dvojníci Plutona; ve spojení s tímto významem Akadema jest i vchod do podsvětí, ukazovaný u *Κολωνὸς Ἐππιος*, i oltář Peirithoův. Ještě i při kultu Dionysa Lenajského můžeme určití původní místo jeho kultu. Ten přenesli do Athen ti, kteří se pyšnili, že první v Attice přijali Dionysa potomci Semachovi a Ikariovi; oba tyto rody pak náležely k epakrijské tripolii na svahu Pentelika. Spojení kultu Dionysova s Ikarií jest, jak známo, významné v dějinách řecké tragoedie.<sup>2</sup>

Podali jsme poněkud obsírněji obsah článku Loeperova pro jeho zajímavost. Není pochyby, že hlavní myšlenka jeho, o vzrůstu Athen i jejich kultů vlivem synoikismu, jest správná; ale nelze zamlčet, že z kombinací jeho jsou některé zhola nedokázané zejména po stránce chronologické. U některých svatyní s přenesenými kulty neznáme jejich stáří, ba ani ne přesné polohy (na př. Eleusinia, Theseia), a naopak je jisto, že kulty byly přenášeny i v dobách pozdějších (na př. Asklepiův); ovšem výkopy ani v Athenách nejsou dosud ukončeny a je naděje, že nové objevy osvětlí i nejistou chronologii kultů.

<sup>1</sup> Okres Artemidy Brauronské byl rozsáhlý; sr. Grohovu Topografii starých Athen, str. 68.

<sup>2</sup> Omylem praví autor na str. 268, že první tragická představení v Athenách byla provozována od Theognida (m. od Thespidia).

Jak z našeho přehledu jest viděti, je Sborník obsahem velmi bohatý; k tomu jest úprava jeho vkusná, tisk textu i tabulových příloh krásný, takže tato kniha jest nejen opravdu důstojný dar k památnému výročí, nýbrž i pěkný doklad o pokroku archaeologických studií v Rusku. *Frant. Novotný.*

*E. Belzner: Homerische Probleme. I. Die kulturellen Verhältnisse der Odyssee als kritische Instanz. Mit einem Nachwort (Aristarchea) von A. Roemer. Straß VI a 202. V Lipsku 1911, Teubner. Za 5 mk.*

Překvapujících výsledků badání archaeologického v minulém století užíli stoupenci theorie krystallisační jako pomůcky k destruktivní kritice básní Homerových. Soudiloť se, že části »za mladší uznávané« ukazují vedle jiných známek mladšího původu také stopy vyššího stupně kultury. Tak vývodů Reichelových (Homer. Waffen, ve Vídni 1894, 2. vyd. 1901) o velkém štítu »mykenském«, který prý jest jedinou zbrojí reků homerských, užil C. Robert (Studien zur Ilias, v Berlíně 1901) spolu s indiciemi jazykovými k rozložení Iliady na aiolské jádro s mykenskou zbrojí reků, proti němuž stojí osm písní, původně samostatných, z nichž většina, složená v nářečí ionském, vyznačuje se zbrojí ionskou, t. j. brněním, holení a menším kulatým štítem. Rovněž P. Causer už v prvním a ještě důrazněji v druhém vydání svých »Grundfragen der Homerkritik« (v Lipsku 1909) ukázal v záhlaví »Kulturstufen« (str. 257—303) na to, že se v básních homerských jeví směsice různých period kulturních, jak dokazuje na př., že nevěsta v některých částech jest kupována, v jiných dostává už věno.

Belzner vystupuje proti tomuto směru kritiky. Causerovi vytýká, že vychází od nesprávných předpokladů. Tvrdí-li Causer, že básník nearchaisoval, protože primitivní doba nemá schopnosti abstrahovati od současného života, dokazuje Belzner, že básník měl vědomí, že jeho rekové žili v jiné době a v jiných poměrech nežli jsou poměry jeho doby. Tak homerští rekové nejezdí na koních, ale v přirovnáních, kde básník mluví *ἐξ ἰδίου προσώπου*, jest jezdění na koni známo; rekové homerští neužívají trub, ale v přirovnání mluví básník o polnici (*E* 219); básník sám mluví o Korinthu (*B* 570), ale jeho rekové užívají starého názvu *Ἐφύρη* (*Z* 152, 210). Detailními rozborů, opíraje se též o výklady Aristarchovy, ukazuje Belzner, že stav kulturní, líčený v Odyssei i v Iliadě, jest jednotný. Tak království v obou epejích jest vlada z boží milosti (nikoliv z milosti šlechty, jak dokazoval Finsler v Neue Jahrb. 1906, str. 313 n.), způsob ozbrojení rovněž. Mluví-li básník o spěšové zbroji, ač jest jeho době železo dobře známo, činí tak podle Belznera proto, aby pozvedl své reky nad svou dobu, ježto spěš byla tehdy vzácnější železa.



Spíše asi bychom řekli, že tu básník vědomě archaisuje. Rovněž popis odívání, bydlení a stravování jest podle Belznera jednotný a v obou básních shodný, ač jest ovšem přizpůsoben potřebě básnické. Souhlasně v Iliadě i v Odysseï přináší ženich otcí nevěsty kupní cenu (*ἔδνα*), kdežto otec dává deeri příspěvek *μετλήνα*. V této souvislosti vyložen jest i locus conclamatus β 195 n. Písmo jest básníkovi známo, ale svým rekům znalostí té nepřikládá, chráně tak prostotu a starobylost mytického děje. Pochovávání ohněm, které v Ionii zatlačilo pohřbívání, líčí básník podle své doby (důkaz nezdá se nám býti proveden); způsob pochovávání jest v obou básních jednotný a týž. Též zmínky o chrámech vedle posvátných okrsků čteme bez rozdílu vedle sebe.

Výsledek rozboru Belznerova jest, že dlužno lišiti kulturu homerskou, v níž básně homerské vznikly, od kultury epické, která jest ideálním výplodem fantasmie, složeným z jednotlivostí, které měly reální pozadí, ale náležejí rozličným kulturním epochám, ač většinou se kryje tato kultura epická s dobou homerskou, t. j. s dobou květu ionské epepie.

Referent přidává se k názorům Belznerovým (srovn. souhlasný výklad v mém školním vydání Iliady I, str. XXV), vytýká však, že spis. některé věci probral příliš všeobecně, leccos pak vůbec opominul (tak nemluví o bitevní taktice, rovněž různorodé).

V přídávku »Aristarchea« (str. 119—202) zdůvodňuje a prohlubuje Ad. Roemer některé výklady Belznerovy důvody Aristarchovými, jež jsou leckdy ukryty v divné směsici scholií. Dále se obrací proti libovůli, s kterou Wilamowitz (Sitzungsb. preuss. Ak. 1910, str. 376) vynáší zásluhy Zenodoty a Aristofanovy na úkor práce Aristarchovy, ačkoliv, jak Roemer drastickými příklady ukazuje, metoda předchůdců Aristarchových byla nefilologická. Přídavek tento, znešvařený řadou tiskových chyb, jest sice leckde subjektivní, ale vzbuzuje naději, že v brzku dostane se nám od A. Roemera spisu, jenž nahradí knihu Lehrsovu »De Aristarchi studiis Homericis« z r. 1865.

Referent doporučuje methodickou monografii Belznerovu s duchaplným dodatkem Roemerovým jako knihu velmi důležitou; cenu její zvyšuje pečlivě sestavená bibliografie, k níž dodati slyší dílo A. Langa: *The world of Homer*, v Londýně 1910.

*Ferd. Hoffmeister.*

**R. C. Kukula: Römische Säkularpoesie.** Neue Studien zu Horaz' XVI. Epodus und Vergils IV. Ekloge. V Lipsku a Berlíně 1911, B. G. Teubner. Str. III a 98. Za 3 mk.

Z pohnutého r. 40 př. Kr. zachovaly se nám dvě zajímavé památky literární: Horatiova 16. epoda a Vergiliova 4. ekloga.

Obě básně, zvláště Vergiliova, byly již předmětem četných úvah, k nimž přibývá nyní uvedený spis Kukulův, na který upozornujeme pro skutečně zajímavé a bystré vývody, ač výsledkům jeho nepřičítáme významu rozhodujícího.

O epodě Horatiově se dosud soudilo, že vytryskla z resignace básníkova nad zoufalými poměry doby revoluční. Myslílo se, že básník sám rád opustí prokletou otčinu a vystěhovati se na ostrovy blažených. Proti tomu polemizuje Kukula a vykládá asi toto. Elegicko-romantický výklad odporoval by iambickému charakteru sbírky. Horatius nikdy nepomýšlel na opuštění otčiny, jak možno souditi i z toho, že se v pozdějších básních proti náзору takovému vyslovuje. Kukula myslí, že Horatius myšlenky opustiti Řím nebere vážně, nýbrž že ji ironizuje a od ní zrazuje. Činí to ve formě umělého tak zvaného *λόγος ἐσχηματισμένος*, v níž řečník pravé své smýšlení obratně zakrývá a mluvě zdánlivě pro věc, ve skutečnosti ji vyvrací. Kukula pokládá řeč Agamemnonu (Ilias II 110 na.) přímo za vzor epody Horatiovy. Epoda není tedy projevem snivé resignace, nýbrž výkřikem nevole nad utopistickou myšlenkou, není *προϊορεπτικὸς*, nýbrž *ἀποιορεπτικὸς* proti politickým pessimistům. Nelze popříti, že výklad Kukulův obratně a důmyslně podepřený souhlasí spíše s duchem sbírky iambů. Může se ovšem namítnouti, že v epodách jsou i jiná čísla, která nemají rázu iambů Archilochových.

Zdálo se takřka nemožno, že by mohl někdo vyložiti ještě nově 4. eklogu Vergiliovu; tolik nejrůznějších domněnek bylo o ní již podáno. A přece podal Kukula výklad zcela nový. Bylo ovšem k němu potřebí přestavení v. 60—63 za v. 25. Dle pořadu rukopisného líčí se totiž nejprve dětství onoho zázračného dítěte, jež má přinést zlatý věk (v. 18—25), pak jeho věk jinoušský (26—36) a mužný (37—45). Ale ve v. 60—63 se zase mluví o dítěti. Tento náhlý obrat odstraňuje prostě Kukula přestavením, ač připouští, že pořad rukopisný vznikl velmi záhy po smrti Vergiliově, ježto se již syn Pollionův chlubil, že jest onen »divinus puer«. Kukula vykládá pak báseň takto. Jest to carmen amoebaeum mezi básníkem a věstbou Sibyllinou. Věstbě náleží dvě části, a to nejprve v. 4—10 a pak verše 18—25, 60—63, 26—45, kteréžto Kukula spojuje v jediný celek. Bylo prý tu užito III. knihy věsteb Sibylly židovské, což není bez zajímavosti ani pro theology. Báseň nebyla složena ku počtu očekávaného dítěte, není *γενεθλιακός*, nýbrž enkomion na Octaviana, který tehdy po dohodě brundisijské s Antoniem obrátil na se všeobecnou pozornost. Věnování básně Asiniovi Pollionovi, sprostředkovateli míru toho, jest velmi vhodné. Celá báseň jest přeplněna politickými allegoriemi, jež Kukula snaží se odhaliti. Vzorem Vergiliovým byly básně Theokritovy č. 16, 17 a 24. Stilisticky druží se tedy ekloga k písni bukolické a hellenistickým enkomii na krále.

Jednalo se také o poměru mezi epodou Horatiovou a eklogou Vergiliovou, ježto jsou mezi oběma některé shody. Kukuľa nepřijímá žádného z obvyklých tří mínění o poměru obou básní, nýbrž soudí, že Vergilius nenapodobil epody ani proti ní nepolemisoval.

Při výkladu básně nám tak záhadné a odlehlé jest dáno volné pole subjektivnosti a fantasii. Úplně přesvědčujícího výkladu o tom, co básník vskutku svými allegoriemi obmyslel, sotva kdy dojdeme. Proto můžeme o knize Kukulově říci jen, že jest psána velmi zajímavě a obratně. Poslední slovo ovšem jí řečeno nebylo. Pročež: *vivant sequentes!* K. Wenig.

*M. Rostorzew: Studien zur Geschichte des römischen Kolonats.* (Erstes Beiheft zum Archiv für Papyrusforschung.) V Lipsku a Berlíně 1910, B. G. Teubner. XII a 432 stran. Za 14 mk., pro odběratele Archivu za 11 mk.

Na mezinárodním kongresse historickém v Berlíně r. 1908 měl spisovatel přednášku, v níž ukázal na vliv, který mělo hospodaření egyptské za Ptolemaiovců na půdě královské na vznik římského kolonátu, t. j. hospodářství na velkostatech císařských. Z důkladného prostudování celé otázky vznikla svrchu uvedená kniha. V ní užil Rostovcev, známý svými pracemi o hospodářských dějinách starověku, všech pramenů i veškeré literatury odborné, tak že podal skutečně pěkný obraz dějin hospodářských v říších diadochů i v říši římské. Plán knihy naznačen byl již v přednášce na kongressu. Jestliže mělo býti dokázáno, že císařové římstí brali si při řešení problémů hospodářských za vzor své předchůdce v krajinách východních, bylo třeba popsati nejprve způsob hospodaření v Egyptě a v ostatních říších diadochů a potom věnovati pozornost hospodářství římskému. Proto jednají první dvě kapitoly o Egyptě, třetí o Sicilii a Malé Asii a teprve čtvrtá a poslední o římské Africe.

Ani při nejlepší vůli nelze podati v stručném referátě nástin všech bohatých výsledků, které obsahuje kniha Rostovcevova, ponečť spis. nemohl přestati jen na studiu poměrů, vztahujících se přímo ke kolonátu, nýbrž musil probrati i otázky, které s ním nepřímou souvisí; neboť není dosud potřebných prací speciálních. Omezím se proto pouze na problémy, týkající se přímo kolonátu.

Velkostatky přešly v prvním století po Kr. většinou z rukou soukromníků do majetku císařů římských. Hlavní zásluhu o přeměnu mají již císařové dynastie julsko-klaudiovské, od Tiberia začínaje; vývoj dokončen byl za Flaviovců. Na majetku nově získaném bylo třeba správu upravit. Zákony o ní od nich vydané částečně známe. Podle nich byly poměry na velkostatku asi tyto. V čele správy velkostatku byl *procurator saltus*, zástupce císařův, pověřený správou i soudnictvím. Vedle něho hlavní osobou

byl *conductor*, nájemce půdy. Druhý *conductor agrorum fiscalium* vzdělával na svůj účet půdu náležející k »villa«, která nebyla pronajata prvním. Práci vlastní vykonávali za část plodin *coloni*, rolníci, nájemci svobodní. Několik velkostatků měl pod vrchním dozorem *procurator regionis*; nejvyšším správcem byl *procurator tractus* (ku př. Carthaginiensis). Mezi rolníky a hlavním nájemcem nebylo smluv, nýbrž císař dával zákon o povinnostech kolonů ( $\frac{1}{3}$  žně, práce na polích a potahy na pole, které nájemce sám vzdělával). Tyto povinnosti, které co do množství a času nebyly přesně vymezeny, byly pro kolony často nesnesitelné. Zákon vydáván byl vždy pro určitý velkostatek, mohl však mít platnost i pro několik velkostatků.

Podnájem, spojený s parcelací pozemků k vydatnějšímu využitkování půdy, počal již v době republikánské. Vznikl nejprve na půdě, dosud nevzdělané; okupace mohl se účastnit kdokoli. Značný vliv na jeho vývoj měla nedůvěra k otrokům po jejich vzpourách v Itálii. Nájemci, kteří byli buď občané římské nebo domorodci, pokládáni byli za spolehlivější.

Právě při okupaci nevzdělané půdy vyskytují se některé známky, které ukazují na východ; Římané s některými odchylkami přijímali tamější způsob hospodaření. Egypťská *καταπόρευσις* prováděna stejně jako římská okupace. Podmínky její upraveny byly zákonem: okkupující musili podávat žádost k osazení a souhlasit s podmínkami. Držení půdy náleželo jen tomu, kdo ji vzdělával, nikoliv jeho dědicům. Toliko u vinic a olivových hájů bylo držení dědičné. Držitel byl jen podnájemcem, čehož hlavní důkaz jest konání prací a dodávání potahů vlastnímu nájemci. Teprve za Hadriana obdrželi též rolníci táž práva k půdě jako vinaři a pěstitelé oliv.

Ještě lépe lze pozorovati hellenistický vliv v pronájmu šachet k dolování. Kdokoli chtěl, mohl ujmouti se místa k dolování, jen když zaplatil poplatek (*pittaciarium*) u nájemce daně z dolů. Pak měl právo postaviti si na místě tabulku s nápisem o okupaci. Tím se stal majitelem poloviny šachty podle obecného zákona o nálezu pokladů, z nichž polovice patřila nálezci. Práci měl začít hned. Obdržel nejvýše 25 dní času k opatření peněz. Desítidenním přerušením prací pozbyl však práva k držení. K vyvážení nalezené rudy mohl přistoupiti teprve tehdy, když si zakoupil i druhou část nálezů, která patřila státu. Musil totiž *procurator metallorum* podati nabídku s cenou, napřed stanovenou, načež se konala dražba. Cenu platil ve třech, čtyřech lhůtách. Avšak i potom bylo držení šachty pomíjějící; neboť po šestiměsíčním přerušení prací ztratil všechno své právo; nový okupant však platil jen polovici ceny. Zda mohl šachtu zdědit syn nebo zda mohla býti jinému odkázána, nevíme. Zdá se však, že volné nakládání s ní trpěno.



Zákonodárství toto připojuje se skoro úplně k hellenistickému. Tomu nelze se diviti, uvážíme-li, že nejlepší doly na řeckém východě dostaly se ke konci republiky a počátkem císařství do rukou římských.

*Coloni* byli většinou lidé nemajetní; proto vybírány daně v naturalích, rovněž i od nájemců šachet. Odvádění plodin dalo se takto. Pokud bylo obilí ještě na poli, oznámili sedláci konduktorům výši žně (*declaratio*). Ti prohlédli pole a oznámili kolonům, jsou-li srozuměni s jejich oceněním (*renuntiatio*). Kolonové podali pak písemnou záruku (*cautio*), kterou se zavázali odvésti řádně konduktorům patřící část. Obilí dovezeno pak na vesnický mlat, načež po vymlácení nastalo dělení, nad nímž bděli zvláštní dozorcí (*custodes, saltuarii*, na východě *γεννηματοφύλακες*; plodiny = *γενήματα*).

Císařové snažili se chrániti kolony před útisky nájemců, ale další vývoj vedl směrem právě opačným, totiž že stát (císař) musil nájemcům v útisku sám pomáhati. Císařský velkostatek přešel totiž v bouřlivých dobách III. stol. v ruce soukromníků, kteří byli nuceni svým kapitálem ručiti za důchody pro stát. Vznikl nucený nájem nevzdělané půdy, který měl zvelebiti finance státní. Kolonové, lidé většinou nemajetní, nemohli pro nedostatek peněz tento úkol na se vzíti, stát opíral se tedy jen o majetné vrstvy. Avšak podnikatelé žádali zaručení výsledku svého nájmu, t. j. aby kolonové nemohli volně opouštěti svoje pozemky. I vydal stát nařízení o *origo*, k němuž nalezl vzor již v říši Ptolemaiovců. Také tam sedláci (*βασιλικοὶ γεωργοί*), nemohouce snést utiskování úředníků, opouštěli (techn. výraz: *ἀναχωρεῖν*) své pozemky.

Stát pracoval pak proti pustnutí krajín nařízením, že nikdo nemá opouštěti vesnice, v níž bydlí. Obyvatelé vesničtí byli vykázáni z měst, do nichž se přestěhovali. Velcí nájemci či později držitelé dosáhli, čeho si přáli, totiž připoutání sedláků k půdě.

Z analogií, z nichž některé jsem uvedl, soudí Rostovcev, že Římané přejali pro západ instituce hellenistické. Ovšem uznává též, že některé prvky byly již na západě, a že podobné hospodářské poměry tamější vyžadovaly podobného rozřešení jako na východě. K tomu bych poznamenal, že třeba nejdříve, pokud jest možno, stanoviti právě tyto italské prvky a mimo to přesvědčiti se též, zda bychom v severozápadní Africe nenalezli také některé známky hospodaření punského.

Při všem bohatství pramenů máme přece značné mezery v našem vědění. Proto také nechtěl spis. napsati úplné hospodářské dějiny starověku. K napsání jejich není ještě čas. Za to, co vykonal, jak spracoval všechn zachovaný materiál, musíme mu býti vděční; neboť dosud jsme neměli práce podobné. Postup práce jeho jest dokonalý. Při řešení otázek sporných vede si ve-

lice opatrně, často až příliš skromně, připouští vždy vedle svého výkladu i odchýlný; ví, že jest v mnohých případech možno, že nové nálezy změní úplně naše mínění o některém zřízení.

Kniha Rostovcevova i tak, jak jest, působí odborníku jen potěšení, poněvadž obsahuje plno nových myšlenek a námětů k dalším úvahám. Doufejme, že dočkáme se od spisovatele studie o kolonátě římském ve III. stol. po Kr. Byl by to pěkný závěr této knihy.

*Ant. Polák.*

**Hermann Peter: Wahrheit und Kunst, Geschichtschreibung und Plagiat im klassischen Altertum.** V Lipsku a Berlíně 1911, B. G. Teubner. Str. XII a 490. Za 12 mk.

Jak z předmluvy se dovídáme, chtěl spisovatel v knize této vyložiti vývoj antického dějepisectví z názorů vzdělaných vrstev starověkých, k nimž dějepisci výhradně se obraceli, zvláště pak nápadný rys jeho, nedostatek péče o požadavky pravdy, nemyslitelný u historika moderního. Jako každý zjev literární vyrůstá i dějepisectví starověké z doby své, řídí se normami tehdy za správné pokládanými, i žádá spravedlnost, abychom odtud hleděli pochopiti a vyložiti nedostatky jeho. Neexistuje morálka všeobecně závazná, i pojem pravdy jest zcela relativní. Řekové nebyli národem, jenž pravdu klade nade vše; Odysseus jest typem průměrného Řeka. Jak dokazuje mnohovýznamnost slova *ψεῦδος*, nepocítována ani nutnost vystihnouti v řeči různé stupně úchytky od pravdy. Protiva mezi pověstí a dějinami vzniká pozdě a neproniká všeobecně. Čistá, objektivní pravda nachází útulek jen ve školách filosofických; širším vrstvám nedovede ji vštípit ani náboženství.

Počáteční vývoj dějepisectví řeckého, jak jej představují vzestupnou řadou logografové, Herodotos a Thukydidés, jeví sice tendenci ve směru k historické pravdě, ale slibný vývoj ten byl pro všechny další časy zastaven vznikem sofistiky a rhetoriky, jež se zmocnily dějepisectví jako vhodného oboru, v němž mohli sofisté hověti zálibě lidu v poutavých příbězích z minulosti a spolu rozvinouti celé své umění formální, vypočítané na vnější efekty a okouzlení posluchačů. Následek toho byl, že dráha, kterou se dějepisectví řecké až do Thukydidy ubíralo, byla opuštěna a že od doby Isokratovy dějepisectví stává se uměním, jemuž nejde o vědecké vyšetření fakt a prohloubení lidského vědění, nýbrž o dosažení co nejmohutnějšího účinku na vrstvy čtoucího i poslouchajícího obecnstva.

Cíle toho dochází se jednak slohem pečlivě dle rhetorických pravidel vytríbeným, jednak účinným a pokud možno v jednotlivostech obměňovaným seskupením fakt a dramatickým vystupňováním jich (Duris a Fylarchos). Dovolávání se ceny a významu pravdy pro historii nebo její poučnosti stalo se v ústech pozděj-

ších historiků pouhou frásí a prostředkem rhetorickým, jímž byla též kritika, často bezohledná, kterou historikové zpravidla své předchůdce zahrnovali, ač z nich na druhé straně beze všech rozpaků látku přejímali.

O plagiátu v našem slova smyslu nelze tu mluvit; neboť hledí-li se na historii jako na umění, nutno přiznati dějepiscům touž volnost, jakou měli na př. tragikové k látkám od předchůdců zpracovaným.

S těchto hledisk, jež ovšem nejsou novým objevem, nýbrž byly již porůznu, třebaš ne tak ostře a pronikavě vysloveny, probírá spisovatel všechny jen poněkud význačnější zjevy řecké a římské literatury dějepisné a ukazuje různý rozsah a rozmanité způsoby, jak se v dějepisectví uplatňovaly zásady, vhodné vlastně jen pro tvoření umělecké. V tomto přehledu starověké historiografie, často velmi případném a poutavém, jest těžiště celého díla, a nelze upříti, že spisovatel dosahuje cíle svého, uče nás diviti se na historická díla starověká pod zorným úhlem doby a názorů, za nichž vznikala. Někde ovšem neubráníme se dojmu přílišné rozvláčnosti (tak na příklad poznámky životopisné, třebaš stručné, mohly zde zcela odpadnouti); také uspořádání látky místy neuspokojuje: aspoň není mi z výkladu spisovatelova dosti jasno, proč vložil výklad o dějepiscích Alexandra Velikého v oddíl věnovaný logografii.

Že látka zpracována jest podle nejnovějších výzkumů a pomůcek, rozumí se u znalce dějepisné literatury starověké, jakým jest H. Peter; samo sebou; některá nedopatření, na př. že spis *Nóμια βαρβαρικά* nepřičítal se ve starověku Damastovi, jak se tvrdí na str. 50, nýbrž Hellanikovi, nepadají na váhu.

O. Jiráni.

*J. Marouzeau: La phrase à verbe «être» en latin.* V Paříži 1910, P. Geuthner. Str. VIII a 334. Za 10 fr.

Předmětem této nové práce mladého francouzského syntaktika<sup>1</sup> jest podrobná studie o pořádku slovním ve větách se slovesem »esse« a syntaktických zjevech s tím souvislých. Studii svou založil spisovatel v prvé řadě, ba skoro výhradně na dokladech z římských komiků, kteří dle mínění jeho zachovali nejvěrněji jazykové zjevy mluvy konverzační. Thema toto probral do nejjemnějších podrobností, tak že leckdy se v nich skoro ztrácí hlavní pásmo jeho výkladů. Zde musíme ovšem přestat na stručném nástinu význačných myšlenek ve spise podaných a zdůvodněných.

Především probírá spisovatel vztahy slovesa »esse« k podmětu a doplňku a dospívá k výsledku, že pro sloveso to

<sup>1</sup> Starší spisy jeho jsou: *Place du pronom personnel sujet en latin*, v Paříži 1907 a *L'emploi du participe présent latin à l'époque républicaine*, v Paříži 1910.

v platnosti pouhé spony jest rozhodná pouze posice doplňku, kdežto ve větě, kde tvar slovesa »esse« jest verbum existentiae, druží se těsně k subjektu. Obvyklý pořad jest doplněk—spona (na př. ego domi *liber fui*, tu usque a puero servitute servivisti); tu jsou buď oba členy bezdůrazné nebo jest důraz na doplněk. Při pořadu opačném (inversi) jest hlavní důraz na sponě, na př. domi *fui liber*, nunc servitute servio. V případě třetím konečně, jež spisovatel nepříliš vhodně nazývá »disjonction«, kdy doplněk a spona jsou od sebe odloučeny (na př. adiuro me *erum* tuum non esse) spočívá důraz na obou členech. Vyjadřoval tedy v latině již pouhý pořad slovní různé odstíny výrazové, většinou ovšem neuvědoměle a také ne s naprostou důsledností. Rovněž ellipsa tvarů slovesa »esse«, která jest podle mínění spisovatelova v poměru k celému počtu dokladů velmi řídká, slouží k zdůraznění myšlenky a jest známkou slohu již vyspělejšího; odtud jest si vysvětliti, že jest daleko hojnější u Terentia než u Plauta.

Tato pozorování o závislosti významu určitého členu ve větě na místě, jež zaujímá, potvrzují různé zvláštnosti fonetiky, metriky a nauky o akcentuaci latinské, o nichž jednáno v druhém díle spisu. Zvláště bedlivě zkoumá se tu užívání podvojných tvarů slovesa »esse«: *est* a *-st*, *siet* a *sit*. Forem slabších užívá se podle něho jen tam, kde předchází náležitá k nim část větní, buď doplněk, je-li *esse* sponou (rex bonust), nebo subjekt, je-li verbum existentiae (nullust, quin . . .).

Nehodlám dále šířiti se o podrobnostech; neboť knize vadí některé závažné nedostatky, jež do značné míry seslabují důvěru ve výklady spisovatelovy. Základní chybou jest, že Marouzeau přestal v největší části knihy na dokladech z Plauta a Terentia a toliko v přídavku aplikuje pravidla získaná i na některé jiné spisovatele doby archaické a klassické. Spisovatel myslí sice (str. 18), že právě tak jako nemůže zřetel k metru omluviti chybu jazykovou nebo nedbalost slohovou, nemůže ospravedlniti ani neobvyklý pořádek slovní, ale možno vskutku uvěřiti, že forma metrická jest tak bezvýznamná pro zkoumání tohoto druhu? S míněním tím zůstal by spisovatel jistě osamocen. A další vada: máme-li na mysli, jakým změnám podléhal text Plautův již záhy po jeho smrti, můžeme dojista jen s velkou opatrností se vyslovovati o tak subtilních otázkách, jako jest významový rozdíl mezi tvarem *sit* a *siet* nebo koncovým *-st* a plným tvarem. To vše nepůsobí však spisovateli ani nejmenších rozpaků a klidně sestavuje své podrobné statistiky a stanoví pravidla. A stejně spolehlivým základem jest mu v přídavku textová tradice u Katona staršího.

A jako v těchto základních zásadách, nelze leckdy ani v jednotlivostech se spisovatelem souhlasiti. Tak myslím, že naprosto pochybený jest výklad na str. 289, že častá ellipsa spony u Varona souvisí s didaktickou povahou jeho spisů. O. Jirání.



**Antické sochařství.** Vydal spolek výtvarných umělců Manes v Praze 1911. (Výtvarné zjevy. Sbírka výtvarných monografií. Svazek IV.) Str. VI a 49 s 68 tab. 4°. Za 9 K.

Vítáme s radostí tuto novou publikaci, kteráž způsobem velmi zdařilým usiluje o to, buditi v obecnstvu našem lásku k sochařství řeckému. Těžiště elegantně vypravené, na velinu vytištěné knihy spočívá v tabulkách, na kterých technikou moderní doby předveden jest výbor skulptur antických v chronologickém pořadí. Všechny obrázky byly pořízeny v Praze, v grafickém ústavě Štencově, a to podle fotografií originálů; z pravidla jest každá tabulka věnována pouze jediné památce. Výbor obrázků jest prací sochaře Stanislava Suchardy, profesora umělecko-průmyslové školy; v úvodě čteme o nich: »Jejich výběr jest zároveň naším soudem; má ukázati dnešní náš poměr k antickému umění, ocenění čistě umělecké.« V té věci dlužno vzdáti prof. Suchardovi zaslouženou chválu; zná antické umění, dívá se na výtvary jeho jako umělec a dovede velmi dobře vybírat z zachovaného materiálu. Přece však se nám zdá, že by tu neměly chyběti některé nově objevené památky, jako: vozataj z Delí, jinoch z Antikythery, jinoch z Efesu (vesměs bronzы) a dcera Niobina, nalezená v Římě; ze starších postrádáme tu na př. Paioniovu Niku a relief Hegesin. Také umění římské mohlo zde býti několika ukázkami zastoupeno, když publikace jest věnována sochařství antickému, nikoliv jen řeckému. Než připomínáme výslovně, že i tak se každý náležitě poučí o řecké skulptuře z 68 tabulek, na kterých jest podáno stručné vysvětlení.

K obrázkům pojí se text, podávající stručné dějiny řecké plastiky. Jak se z poznámky na konci knihy dovídáme, jest původcem jeho předčasně zesnulý malíř Miloš Jiránek. Skromně praví o své práci, že ji »upravil a přeložil« podle známého velkého díla Collignonova *Histoire de la sculpture grecque*, ale jest v ní dosti pozorování vlastního, svědčícího jak o lásce k antickému umění, tak o bystrém úsudku. Žádoucnо by však bylo, aby text zřejmě odkazoval na tabulky. Kdo se bude poprvé seznamovati s antickým uměním podle této pomůcky, octne se leckdy na rozpacích; nepozná na př., že t. zv. Theseus z východního štítu Parthenonu jest zobrazen na tab. 32 pod správným názvem Dionysa a pod. Mimo to bylo by textu jen prospělo, kdyby byl jej pročetl aspoň v korektuře klassický filolog.

Doporučujeme vřele tuto krásnou knihu, přejeme jí hojného rozšíření.  
*Frant. Groh.*

Prof. *Jan Jakubec*: **Dějiny literatury české.** Od nejstarších dob do probuzení politického. V Praze, nákladem Jana Laichtra, 1911. Stran 600. Za 9 K.

Jakubecovy Dějiny literatury české jsou velikým darem české vědě literární dějepisné. Dílo široce založené, úplné a nové,

kteřé rovnoměrně vycházelo v přílohách sešitů »Naší Doby«, obšírně, souměrně, klidně a vědecky podává bohatou látku literární, k níž v soustavných poznámkách pod čarou methodicky odkazuje; podle promyšleného rozvrhu každému zjevu vykazuje místo již rozsahem přiměřené; zdržlivě a s objektivní zákonitostí rozděluje epitheta, svědomitě poučuje a nezaujatě kreslí, hlásajíc zároveň pevné osobní přesvědčení auktorovo z každého řádku.

Německé knize o české literatuře, kterou ve sbírce *Litteraturen des Ostens* vydali Jakubec s A. Novákem, děkujeme za vznik dvou obšírných literárních dějepisův. Oba spisovatelé zabrali se do práce horlivě, a chtějí cizí čtenáře o faktech vědeckých přesně, o zvláště době pozdější individuálně a temperamentně poučiti, došli poznání, že ani český čtenář nemá dnes literárního dějpisu, založeného na posledních badáních, úplného a spolehlivého. Z výrazné původní stati Novákovy vzešla obšírná, všestranně orientující a vyspělým smyslem kritickým i uměleckým vynikající příručka literárního vývoje našeho hlavně posledních padesáti let; z mistrně zhuštěné, strážlivě vědecké a pro ideovou i slovesnou krásu vrouceně zaujaté studie Jakubcovy vznikly »Dějiny literatury české«, posud nejvyspělejší dílo Jakubcovo.

Nové Dějiny nemají rázu oněch literárních dějepisů, v nichž auktorovi jde spíše o osoby dobu vedoucí než o vystižení doby samé, spíše o individuální portréty než o účelné seskupení jmen, spisův a letopočtů, spíše o nové vystavení, pojetí a přednesení problému než o všestranné, klidně zvážené poznání. Tento ráz dán jest jak auktorovou individualitou, již z hojných prací starších dobře známou, tak též obsahem díla, které vyličuje dobu po mnohých stránkách a s rozličných hledisk prozkoumanou. Poněvadž pak spisovatel svědomitě udává hlavní literaturu a stručně i vhodně ji oceňuje, zakládá a podpírá se každé slůvko v textu hlavním na citované literatuře, aniž se tím porušuje vzácná harmonie a vyrovnanost klidně jistého díla. Kdo prohlédl řadu německých Grundrissův a přirovnal jejich výklady a rozvrhy látkové, ten teprve ocení velikou práci, bystrost a individuální houževnatost, s níž náš osvícenský vědec zachoval si ve veliké literatuře rozhled a svobodné stanovisko kritické. Z takových literárních, nebo vlastně kulturních dějepisův učí se a zrají generace, ne jenom odborníci a studenti; dílo úplně a vzorně o kultuře národní takto informující působí svým vnitřním pevným charakterem pronikavěji, než by se na pohled zdálo. Zejména dnes, v době nového blouznění o »starých« zpěvech rukopisných, vzácná historie Jakubcova výkoná očistný úkol, zaplašuje dilettantské horování bezpečnými, na všechny strany jasnými vývody, jež partii o nejstarší době českého písemnictví dodávají ceny tak veliké.

Hned na tomto místě budiž dotčeno Jakubcova slohu, neboť i ten má svou platnost v jednotném rázu díla. Jakubcův sloh je venkoncem jednoduchý, ale spiatý neúprosnou logikou. Spisovatel, ač téměř ani neužívá obrátův a výrazův essayistických, má ve věcném ovládní předmětu možnost, aby stručnými a přiléhavými větami rozebral dobu, osobu i dílo se stránek nejrozmantějších. Snad by někdo namítl, že k literárnímu portretu jest i v díce potřebí jistého stilového odstínění, úměrného kulturní platnosti a individuálnímu ovzduší studované hlavy; snad by se domníval, že pro dobu novější, kde z vědy historické nutně se těžiště dějepisu literárního přesouvá na napovídavou, pokusnou, symbolisující formu často nedefinitivního obrazu, nevystačil by vyrovnaný a průhledný sloh spisovatelův. Ale pro dílo, jež máme před sebou, nemohl býti volen způsob podání zralejší, čistší, rozsahem vědění a stručnou skromností v podání více imponující.

Věcný podklad každého řádku nových dějin nejprospěšněji se ukázal v partiích kolektivních, v jejichž sytém, široce zabírajícím a zase s bohatým rozhledem vybírajícím slohu Jakubec napsal nejkrásnější kapitoly o českém obrození v Literatuře XIX. století. Ani slůvka nečteme v těchto hluboce poučných a pracovních průpravách zbytečného. Jakubcovi, který s odborným zájmem vybral si právě pro tyto odstavce mnohé neužívané detaily z rozsáhlých svých studií politicky i kulturně historických, nově si sestavil celé řady fakt, důraz položil na všeobecný kulturní stav každé doby a na tomto ponejprv s takovou pečlivostí podaném pozadí dává rozvíjeti se květům literárním, organicky z kořenů vzdělanosti národní vyrůstajícím. Tak jest v knize ztaženo mnoho národní síly, podkladův a vznětů literárních, tak též historik každou řadu literárních dějin, zejména doby převratův a katastrof, připravuje a podmalovává.

V zevrubných dějinách literárních, sahajících od nejstarších dob našeho písemnictví až do probuzení politického, spisovatel měl ovšem též příležitost, aby tu v rozloze a v poměru látky, tu v rozdělení, tu v samostatných úvodech a závěrech vyslovil i svou filosofii literárně historickou a tudíž i obecně dějinnou. Rozvineme si ji při podrobnějším nastínění postupu a obsahu díla. Zde budiž jen řečeno, že Jakubec s Masarykem spatřuje smysl dávného kulturního života českého v poctivém úsilí náboženském, jež vzbudilo bouře husitské a dalo vykvést květu českého bratrství. Toto stanovisko vedlo našeho zkoumatele k tomu, že po stručnějším, jakkoli velmi obsažném probrání staré, po většině na cizích vzorech založené literatury, obšírněji a důrazněji se zastavuje při líčení husitství a českobratrství, vida v nich vnitřní projev ducha českého, osobitý a nejkrásnější. Srovnávám se úplně s tímto chápáním historie idejí; v dějinách literárních však, v nichž aspoň touž měrou jde o slovesný

výraz a umělecký projev myšlenek jako o jejich hodnotu absolutní, přece nepřikládal bych české reformaci a bratrství proti starší literatuře důležitosti tak vynikající. Nemíním tím ani zdaleka, že by snad Štítný, Hus, Chelčický, Blahoslav a Komenský byli přeceněni. Auktor v těchto nejlepších obrazech, jež dnes o své chloubě máme, s láskou vynikajících oněch hlav hodnou pohřžil se do souboru dnešních vědomostí o nich, vybral si ony hlavy za osu vypravování, připravil čtenáře na oslňující zjev, strážlivý zkoumatel s dokonalou věcností čtenáři vyložil význam oněch mužů s dokonalou všestranností a tím už s největším uznáním. Podrobněji než kde jinde sebral, seřadil a ocenil literaturu monografickou v těchto případech, nabádaje k dalšímu studiu. Ale v knize, která tak úzkostlivě zachovává správný, úměrný rozvrh, zdá se mi, mělo snad vzhledem ke stránkám vyhrazeným naší reformaci náboženské více místa býti věnováno starým legendám, Alexandreidě i Dalimilovi, památkám po stránce literární významu nemensšího, než byla řada spisovatelů husitských i pohusitských. Jakubec píše na prvním místě dějiny národní literatury; upřímný obhájce poctivého snažení charakterního, odborník a znalec českého procesu obrozeného, současník kvasících idejí mladého realismu a osvědčený mistr v podávání literatury kolektivní, v níž neunavuji ani jména ani letopočty, spojili se, aby s pietní pozorností vyzdvihli onu část české literární historie, jež podle auktorova přesvědčení jest pro náš národ, pro minulost slovesnou nejcharakterističtější, dnes nejhodnotnější.

Zvláštní ceny dodává knize klidný, určitý tón auktorův, kterým ke každému zjevu, ke každé otázce snaží se zaujmouti stanovisko kritické. Tak teprve vzniká individuální dílo, a čtenář netone bezradně v pečlivě vybraných hypothesách a názorech spisovatelů proti sobě pišících, nemaje schopnosti nebo chuti, aby o každém problému z vlastního studia činil si samostatné názory. Stanovisko pak spisovatelovo je především přesně vědecké. Jen fakta a doklady mluví mu jasnou řečí o zašlém životě, a jakkoli se přirozeně neuzavírá proti oprávněným logickým předpokladům, přece s břitkou skepsí odmítá všeliké dobrodružné hypothesy, zejména pokud by po romantickém způsobu českou historii a literaturu rády vyšperkovaly předpoklady a závěry, jež se zrodily z pouhé obraznosti. Chová-li se však spisovatel v takových případech chladně a upiátě, tím tepleji se rozhovoří líče dobu, osobu a dílo historické, jež možno znáti z určitých pramenů, které v tom neb onom směru měly kulturní význam. Tam z bohatých vědních zásob s obzvláštním vkusem a účinkem Jakubec vybírá, řadí a stupňuje fakta a systematický jev osvětluje tak pozorně a oddaně, že čtenář s neochabujícím zájmem sleduje spisovatele. Mírný a přesvědčivý tón, řadou dokladů podpeřená svědectví a pevné stanovisko spisovatelovo působí v me-



ritu dojmem vědecké knihy naprosto bezpečné, na níž nebude mnoho měněno. Spisovatel, jenž nevýznamnější zjevy raději pomijí nebo charakterisuje co nejstručněji, není nucen v historických partiích užívatí výrazů příkřejších, a proto čtenář, který se oddaně vestuduje do díla, prochází se jako po volné sluneční pláni, která sice také má své pouště a bažiny, ale kterým kroky jeho raději se vyhýbají.

Bylo již svrchu řečeno, že kniha Jakubcova v mnohých kapitolách přináší nové řazení a dělení materiálu literárního, i podám nyní obrázek postupu a metody práce, k čemuž připojím některé poznámky, jež se mně čtoucímu knihu namanuly.

V jedenácti kapitolách shrnuty jsou výklady o české literatuře od jejích počátků až do roku 1848. Z nich celá staročeská literatura shrnuta jest do kapitoly jedné; spisovatel pokouše se pro každé období literární naléztí nit historicko-filosofickou. Charakterisuje dlouhé staročeské tvoření slovesné tím, že v té době literatura projevovala úsilí národa, který se chtěl přizpůsobiti duševnímu životu, zřízením státním a společenským kulturnějšího křesťanského západu. V obšírnější kapitole druhé až šesté rozlišeny jsou způsobem už obecně přijatým ideje husitské a jejich ohlasy literární, vliv a stopy českého humanismu a bratrství odloučených i spojených, a na konec nastíněna doba úpadková vyličením literatury protireformační a exulantské. Do těchto typických hlav zahrnuty jsou v podrobnějším dělení též současné snahy literární, jež se k vůdčímu proudu v nadpise jmenovanému nepřimykají. Kapitoly tyto, v nichž Jakubec zpracoval partie z německého svého díla, universitní přednášky a namnoze nové práce, založené na literatuře poslední, podávají všestranné obrazy slavných mužů reformačních. Povážíme-li, že posud nemáme obšírnějšího obrazu, přístupného tiskem, o českém písemnictví od poloviny věku XVI. do konce XVII. století, doceníme dar, jež spisovatel dal vědeckému literárnímu dějepisu našemu, zpracovav a individuálně proniknuv veliký materiál monografický a podav obecnstvu i českým slavistům kritický a nabádavě vypsanou partii o zajímavé době náboženského rozhárání a nedostatku vůdčích ústředí, o něž by se literatura byla mohla opíratí. Snad v této partii někde něco bude doplněno, něco níže kladeno, — zásluha prvního úhrnného vyličení této doby náleží Jakubcovi. Spisovatel jest si vědom, že náboženských traktátů, písní a polemik zůstává pro dnešní naše názory literární příliš mnoho ve žní oněch století. Ale historický filosof vidí právě v oněch bezpočetných, často nudných a opakujících se plodech literárních důležitý projev ducha národního a váží si tohoto projevu tak, jako pro jiné doby vážil by si jiných plodů slovesných.

Pro modernější dobu probuzenskou vystřídala tyto náboženské tendence horlivá láska vlastenecká, a ona jest v té době

nitřným projevem ducha českého. S českou emigrací doznívají upřímné a horlivé nábožensko-národní snahy české, a proti úpadkové literatuře jesuitské zasahuje do Čech osvícenství, jež náš organisátor velikých vědeckých kompendií o literatuře probuzeného národa a sám vynikající analytik procesu obrozenského podal v této knize tím markantněji a dokonaleji. Osvícenství vědecké a osvícenství populární jsou hesla, podle kterých vyložena jest veliká a obtížná látka. Že Dobrovský znovu a znovu studovaný a dokreslovaný zaujal tu místo největší, rozumí se samo sebou. Sedmá kapitola o oživení české řeči a o české literatuře osvicenské je vzornou ukázkou ovládající, zhušťující a zpracovávající metody prof. Jakubce, který z hojných a navzájem odlehlých pramenů vybírá pevný, uvědoměle a bezpečně nakreslený historický obraz, jehož hrdinové jednotlivci ztrácejí se v masu, v nichž však tajemné hromadné síly, vyproštěny ze smutu, sledovány a váženy jsou bedlivým a pozorným okem dějepiscovým.

Na nové literatuře vybudována jest kapitola o Jungmannovi, k jehož jménu správně připojeny počátky české romantiky a s tímto článkem sloučeny též výklady o úsilí, jež naši minulost chtělo oslaviti řadou památek padělaných. Do této kapitoly vešly se i partie o počátcích české prósy vědecké, jakož vůbec i v nové době dějin Jakubcových mnoho jest doplněno a rozšířeno proti líčením dřívějším.

V další obnovené literatuře české vybírá dějepisec za ústředí svých výkladů slovanskou ideu v české literatuře, která básnicky se projevila Janem Kollárem a Janem Holým, vědecky v ideji Dějin Palackého i v jeho celé organisující práci buditelské. Čelakovský, Langer a básníci vlastenecko-katoličtí zařazení jsou do kapitoly mluvící o českém básnictví pod vlivem poesie lidové; Erben, velmi obsírně a s věcnou analysou díla rozebraný, charakterisován jest v této hlavě jako ideový básník lidové tradice. Dramatikové a belletristé předbřeznoví posléze našli místo v poslední kapitole knihy.

Největší význam Jakubcovy partie o nové české literatuře sluší spatřovati v její poměrné úplnosti. O starém Jungmannovi, o ceně jeho Slovníka, o Palackého pracích dějepisných a významu jeho Dějin dovidáme se tu na př. v této úhrnnosti a souvislosti poprvé. Nelze pominouti také způsobu, jímž spisovatel i v nové české literatuře rozvrhl a vyměřil místo vynikajícím zjevům. Zase na základě celé literatury s všestrannou pozorností a důraz klada na stránky, v nichž se po jeho mínění nejrázněji projevil národní duch český, Jakubec kreslí široké obrazy práce jednotlivců, kteří takto zřetelně vystupují z podřízené sobě doby tehdejší. Proto vedle Kollára tak rozsáhle vyličen zpracováním odborníkem zejména Fr. L. Čelakovský, a mnoho místa věnováno pronikavému vyličení jeho děl nejzávažnějších, »Ohlasům«. Proto

galerie epigonů, leckdy sice zajímavých, ale z pravidla přečeňovaných, shrnuta jest v rámec společný.

Jakubcovi, jak vidíme, šlo o všestranné poučení vědecké. Vybudoval solidní stavbu svého dějpisu na pevných základech a s jasnou myslí i rozhledem, a není obavy, že by se budova tak snadno zhroutila. Z jeho vědeckého kompendia, jež nevnaší nikde dobrodružných kombinací, studovati a vychovávatí se budou studenti i veškeré obecnstvo, jež má zájem o to, co náš život dnešní svazuje s naší kulturní a především literární minulostí. A až vyjde zakončení velikého díla, jež autor slibuje v době nejkratší, s úctou vzpomeneme učitele, který neúnavně konaje práci svou na škole střední i vysoké, bez úlev, bez stipendií, se záviděníhodnou vytrvalostí a důsledností sebral a takto zúplna zpracoval obsáhlou látku, dodav jí svou orientační schopností organického učlenění, ve veliké, samostatné dílo. *Karel Híkl.*

**Praktická cvičebnice jazyka slovinského se slovníčkem.** Napsal *Josef Skrbinšek*, professor c. k. vyššího gymnasia v Příbrami. V Praze. Nákladem Unie 1912. Stran 172. Za 3 K (váz.).

Nová tato mluvnice jazyka slovinského není první v naší literatuře, neboť již Jan V. Lego sepsal podobné dílko, které se dočkalo i druhého vydání r. 1893.

Spisek, který podává slovinský rodák, působící na českém gymnasiu, v celém svém uspořádání má význačný účel praktický. Byl pak sestavován se stálým zřetelem ke školní mluvnici Gebauerově, a tím zajisté stal se přístupnější naší mládeži.

Spisovatel zhusta srovnává jazykové jevy slovinské s českými, vytýká zvláštnosti jazyka slovinského proti jazyku novověkému, a zde ovšem naráží na nesnáze, neboť nemůže se pouštět do výkladů jazykovědeckých. Vyskytují se i nesprávnosti, když na př. (str. 6) píše: »Přehláska *u -i* je přípustna, ale ne nutná, v lok. sing. mužské a střední deklinace měkkých vzorů. Na př. *na konju* n. *na konji*, *na meču* n. *na meči*, *na koncu* n. *na konci*, *na polju* n. *na polji*, *v srcu* n. *v srci*«, neboť loc. sing. u *jo-* kmenů *-i* jest tvar původní, nevznikl přehláskou z *u*.

První část »Písmena, výslovnost a přízvuk« (2—12) jest podle našeho mínění příliš stručná, písmena a hlásky se neliší náležitě, pro charakteristiku psaného jazyka zapomíná se na jazyk mluvený, a při jazyce, který v obecné mluvě nabývá rázu od písma tak odlišného, měla by se nad jiné veliká pozornost obracet k fonetice. Dobře celkem líčen jest etymologický poměr rozličných hlásek k českým, ač i tu vyskytují se nedopatření: *noč* nepatří do řady slov, ve kterých *č* vzniklo z *tj* (str. 8); vývoj *h* z *g* v *lahék*, *mehek*, *nohet* jest jiný než v *hruška* m. *gruška*

(str. 9.); a naší mládeži zcela snadně mohlo být vyloženo, ve kterých případech zde vzniklo *h*, ve kterých tvarech proniklo *h* do nom. sing.; *ž njim*, *ž njo* patří do hláskosloví, nikoli do pravopisu (str. 11) a j. Největší újma tohoto oddílu jest právě v tom že málo hledí k řeči živé, aby ucho českého začátečníka aspoň poněkud bylo připraveno vnímati skutečný jazyk mluvený. Po té stránce knížka Legova je zajisté lepší.

Mluvnice p. Skrbinškova vytkla si úkoly pouze praktické, proto nepodává soustavné grammatiky, nýbrž omezuje se na výklady o skloňování jmen podstatných, přídavných, zájmen atd., o flexi slovesné, a protkává je poučkami o zvlátnostech syntaktických. I zde však nalézáme výklady nesprávné se stanoviska historické mluvnice, jako že »podle *bom* časují se v praesentu ještě *jem . . . jem . . . dam . . . grem . . .* mají tedy v 2. a 3. os. duálu a v 2. os. plur. *vesta* a *veste . . .*« atd. (str. 20.) Ve zvláštním odstavci shrnuty jsou ještě »nejdůležitější části ze skladby«.

Jednotlivé odstavce mluvnice posléze jsou provázeny »cvičeními«, vhodnými texty prosaickými a veršovanými, vybranými z děl nejlepších spisovatelův a básníků slovinských, texty, které obsahem svým poutají zájem i českého čtenářstva. V nich pečlivě je označován přízvuk, takže ucho českého začátečníka hned přivykne zvláštnímu spádu řeči slovinské. Méně jest patrna účelnost »úloh« následujících za cvičeními, neboť otázky v nich kladené mohou velmi stručně býti zodpovídaný, jako: »Koliko pěvcev poje?« »Kdo je strnil (spojil) severne in južne Slovane v eno državo?« »Zakaj so poslali stářiši (rodičové) Cirila i Metoda v Cárigrad?« »Kakó je imé Erázmovi máteri?« a j.

Přes tyto jednotlivé výtky cvičebnici páně Skrbinškové přiznáváme, že naše mládež může podle ní hlouběji si osvojiti slovinský jazyk, a knížka vykoná zajisté svůj úkol zejména mezi těmi, kteří budou vyhledávati kraje slovinské buď jako turisté nebo jako zástupcové a propagátoři českého průmyslu a obchodu.

J. Polívka.

## Hlídka programů středních škol.

Jindř. Veselý: *Loutky Řeků a Římanů*. (Výroční zpráva c. k. gymnasia v Praze na Malé Straně za školní rok 1910—1911.) Stran 19.

Spisovatel, jenž horlivě se zabývá studiem loutkářství se zvláštním zřetelem k loutkářství českému<sup>1</sup>, věnuje tuto studii

<sup>1</sup> Srv. jeho spis Johan dr. Faust starých českých loutkářů, v Praze 1911.



loutkám Řeků a Římanů. Loutky (*δ, ἡ νευρόσπαστος*, *ligneolae hominum figurae*, *ludicra et ridicula quaedam neurospasta, pupae, sigillae, sigilliolae, imagunculae, homunculi*; loutkáři *οἱ νευροσπάσαι*) dostaly se podle mínění badatelů do Evropy cikány z Indie, poněvadž již v sanskrtu jsou zmínky o loutkách a ředitel herečů živých má dokonce jméno *sutradhara*, t. j. táhač nití. Podle svědectví nálezů a starověkých zpráv nelze pochybovati o existenci pohyblivých loutek ve službách náboženství u Řeků, loutek hieratických. Podobné loutky, bůžky s pohyblivými údý si opatrovali lidé zámožní, aby je mohli vzývati doma. Ačkoli jest nedostatek figurálních památek pro loutky divadelní, přece texty dokazují, že existovaly též. Boháči dávali si pořádati představení soukromá při hostinách, ale byla též představení veřejná. Po úpadku choregie a potlačení divadla stranou makedonskou povolili archonti athenští loutkáři *Potheinovi*, aby provozoval loutková představení v divadle *Dionysově*. O dramatických scénách však nemáme zpráv. Rovněž u Římanů byly pohyblivé loutky ve službách náboženských a při domácích zábavách; není však jisto, že byla v Římě též veřejná představení loutková jako v Athenách.

Mechanismus antických loutek byl velmi dokonalý; hýbaly hlavou, očima, rukama, ba i obratle byly pohyblivé. Kostým loutek řeckých byl vzat z mysterií a proto byl fantastický, kostým loutek římských byl výstřední, atellanský. Loutky řecké byly živé, mluvily ústy loutkářovými (aspoň podle mínění *Magninova*; *Prou* soudí, že byly němoherní). Loutky římské naproti tomu byly němoherní, s počátku měly snad svého interpreta, recitátora, ale v době císařské napodobily vážnou i zábavnou němohru. Vyprávěč vykládal obsah kusu, který loutky předváděly na jevišti pantomimicky. Repertoire loutkových představení byl slušnější než šašků a pantomimů a proto církevní otcové a theologové mluví o nich s mírností, nikde jich nehanějíce ani neodsuzujíce.

Četné omyly věcné, zvláště ve jménech vlastních, jsou svědectvím, že spisovatel, moderní filolog, se pohybuje na nezvyklé půdě. Tak na str. 9 čteme *Panticapée* (patrně vlivem francouzské předlohy) m. *Pantikapaia*, na str. 11 *Korfýra* m. *Korkýra*, na str. 12 *Aulus Gellus* m. *Gellius*, na str. 15 *Apuleus* m. *Apuleius* (v pozn. *Appul.*), *Galienus* m. *Galenus*, na str. 16 drama satirické m. satyrské, stará komoedie, s kterou nás seznámil *Aristoteles* m. *Aristofanes*, na str. 14 *πῆγμα τετραγώνων* m. *τετραγώνων* atd. atd. Jsou to omyly, které svědčí, že p. spis. nečerpal přímo z pramenů, nýbrž z druhé ruky. Přes to však jsme vděční p. spisovateli za přehledný výklad o této zajímavé stránce antického života.

*Ant. Kolář.*

Redakce dostala téměř současně ještě posudek jiný, z něhož vyjímáme:

Zmínky o loutkách starořeckých možno ještě rozšířiti několika doklady. K místu neúplně citovanému z M. Aurelia (II 2) druží se ještě III 16, X 38, XII 19 a j. Také Joannes Filoponos, učený biskup alexandrijský, se zmiňuje při výkladě jednoho místa z Aristotelova spisu *περὶ ζώων γενέσεως* (vyd. benátské 1526, kn. II, p. 37) o dřevěných loutkách, s nimiž jejich řidič tak obratně pohybuje, že se zdá, jakoby tančily. Ze Synesia lze uvést ještě adv. Valent. 18. V překladu Galenova místa (str. 15) místo »artikulace našeho těla« má státi »všechny údy«.

Mnohem více p. spisovatel mohl vytěžiti, kdyby byl přihlížel k dílu Herona z Alexandrie *περὶ αὐτοματοποιητικῆς*, jež ve vydání Schmidtově, opatřeno jsouc německým překladem, obrázky a poznámkami, jest velice praktické. Tak místo neúplného referátu Bonnefonova (na str. 18) mělo spíše býti uvedeno živé líčení Heronovo o průběhu pětiaktového dramatu »Nauplios« (kap. 32); v dalších pak kapitolách Heron podává obšírný technický výklad automatů v každé scéně (R. Schöne, Zu Hyginus und Hero v Jahrb. d. kais. d. archäol. Instit. V, str. 73). V kap. 13.—16. Heron popisuje oslavu Dionysovu na automatickém divadle.

Citát z Petronia Cena Trim. 34 na str. 15 a 17 zní správně: larvam argenteam attulit servus sic aptatam, ut articuli eius vertebraeque luxatae in omnem partem flecterentur. Hanc cum super mensam semel iterumque abiecisset et catenatio mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adiecit: eheu... Trimalchio tu svým bizarním způsobem napodobuje a »zdokonaluje« podivný obyčej egyptský, mumie sedící při stole (Her. II 78, Plut. Is. a Osir. 17); těžko jest tedy činiti z místa toho další závěry o loutkářích římských, jak se děje na str. 12 a 17.

Ke konci nadhazuje p. spis. otázku, jak se loutky dostaly do Řecka a Italie. Podle jiných prací svých jest přívržencem theorie, že původ divadelních loutek jest hledati v Indii, odkudž je zanesly do Evropy cikáni. Řekové však měli v burleskním mimu prastarý typ posměvače, zvaného *μῶζος, μωρὸς φαλακρός* (sannio), který ve vzezření i v úlohách na jevišti jest velmi podoben indickému Vidušakovi, i zdá se, že jest to domácí postav, jež přecházela ze starých flyaků do mimického dramatu pozdějšího. S jistotou pak lze tvrditi, že turecký kašpárek Karagöz jest v podstatě potomkem mimu byzantského, a tím i řeckého.

K. Hrdina.

## Drobné zprávy.

Berlínské museum zakoupilo krásný náhrobní reliéf ze IV. stol. př. Kr., zhotovený z attického mramoru. Dva muži, Sosias a Kefisodoros, oděni krátkým chitonem a pláštěm a charakterisovaní jako bojovníci pouze štítem a prostou přilbou, stojí a podávají si ruce; loučí se spolu. Za nimi stojí starší muž, oděný v dlouhý až na zem splývající šat s krátkými rukávy; jest to asi otec obou bratrů, jenž jim postavili dal tento náhrobek. Reliéf (zobrazený v *Amtliche Berichte aus den kgl. Kunstsammlungen* XXXIII, 1911, str. 59) svědčí zřejmě, na jakém stupni dokonalosti stály sochařské dílny athenské ve IV. stol. př. Kr.

*Erant. Studniczka* dokazuje v Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss. 1911, str. 3—15, že pěkný nadživotní reliéf válečníka, nalezený v Kleitoru v Arkadii (u Baumeistera, *Denkmäler* III, str. 2027), představuje děje-pisce Polybia a jest výtvozem sochaře Damofonta. Již Arthur Milchhöfer, jenž tento reliéf r. 1881 spolu s L. Gurlittem objevil, viděl v něm Polybia, ale jeho výklad byl v novější době zamítán. Studniczka upozorňuje, že na sádrovém odlitku — originál je nyní téměř zničen — jsou ještě stopy písmen *Πουλ*, což ukazuje k jménu *Πουλίβιος*. Máme zde tedy jeden z reliéfů, kterými čelné obce arkadské uctily svého rodáka za to, že po podrobení Řecka r. 146 prostředkoval mezi Řeky a Římany; Pausanias připomíná čtyři podobné reliefsy, a to v Mantinei, Megalopoli, Akakesiu a Tegei (VIII 9, 1; 80, 8; 37, 1; 48, 8). Polybios jest zpodoběn stojící; levá ruka opírá se o kopí, pravá jest zdvižena v gestu adoranta. Umělec chtěl vytvořiti Polybia, jak se vrací po dlouhé době do své vlasti a pozdravuje bohy domácí. Damofontovi messenskému připisuje Studniczka tento reliéf proto, že shledává příbuznost mezi ním a zjištěnými skulpturami tohoto umělce, které byly v l. 1889—1890 objeveny v Lykosuře.

*Jiří Karo* ukazuje v *Jahrb. d. arch. Inst.* XXVI, 1911, str. 249 nn., že známá stříbrná býčí hlava, nalezená ve čtvrtém hrobě na akropoli mykenské (Peroutka, *Dějiny řecké* I, obr. 64), jest vlastně pohár (*kylix*) a že podobný účel měly též ostatní zvířecí hlavy z doby mykenské. Na šíji totiž byl otvor, kudy se lilo dovnitř víno, které vytékalo malou dírkou v dolním pysku.

Na ostrově Delu nalezeny byly svého času zbytky nápisů se jmény osob, při čemž bylo nápadno, že písmo v každé téměř částce jest nesejně veliké. Vše vysvětlil přesvědčivě teprve nyní *P. Roussel* zjistiť, že jsou to seznamy delských archontů, které byly pravidelně vedeny (BCH XXXV, 1911, str. 423 nn.). Všechny nápisy toho druhu nalezeny byly na témž místě, které dosud bylo nazýváno Dionysion; Roussel však soudí, že to bylo spíše prytaneion. V uvedených nápisech máme první doklad toho, že seznamy archontů byly veřejně vystaveny.

O vypsání dějin řeckého náboženství pokusil se *O. Habert* (*La religion de la Grèce antique*. V Paříži [1911], P. Lethielleux. Str. XXIII a 583. Za 4 fr.). Jeho kniha vyšla ve sbírce „Bibliothèque d'histoire des religions“, která má účel popularisační. Spis. vyznává v předmluvě, že dílo jeho opírá se o práce cizí, nicméně lze pozorovati, že jest o svém předmětu náležitě zpraven. Dějiny náboženství řeckého dělí ve čtyři periody, a to v periodu přírodní, ve které převládal kult sil přírodních, v periodu antropomorfickou, jejížto náboženství zračí se v básních Homerových a Hesiodových, v periodu

kritickou, rationalisticko-mystickou a konečně v periodu synkretismu, která počíná Alexandrem Velikým. V knize své však probírá pouze tři první doby, nejpodrobněji ovšem dobu třetí, kde jest též výklad systematický o náboženství, kultu a mystériích. — Mezi svazky, chytenými pro touž sbírku, uvádějí se též dějiny náboženství římského, o kterých bude pojednávatí Albert Dufourey, professor na universitě v Bordeaux.

Byl ctěn Mithra v Řecku? Frant. Cumont dokázal ve svém velikém díle o Mithrovi (*Textes et monuments figurés relatifs aux mystères de Mithra*, v Bruselu 1896 a 1899), že kult Mithrův nevnikl do krajin, Řeky obývaných. Poučná jest v té příčině Cumontova mapa rozšíření kultu Mithrova, která jest opakována též v menším spise Cumontově, do němčiny přeloženém »*Die Mysterien des Mithra*« (2. vyd. v Lipsku 1911). Z ní jest patrné, že ve vlastním Řecku našla se pouze v Peiraicu neklamná památka Mithrova kultu (malý oltář s nápisem), avšak v tomto přístavním městě bydlelo nejrozličnější obyvatelstvo, i neřecké. Rozhodující váhy nemá ani nápis na poprsí stoického filosofa Chrysippa, nalezeném v Athenách: *Τὸν Χρυσίππον Ἀπολόιος Μίθρη* (Ath. Mitt. XXVIII, 1903, str. 278). Rovněž nesvědčí o kultu Mithrově v Řecku nápis z Andru, který uveřejnil T. Sauciuc v Řím. Mitt. XXV, 1910, str. 263 nn., neboť z něho plyne, že římsí vojáci, kteří se kol. r. 202 po Kr. krátký čas na Andru zdržovali, zřídili polopodzemní chrámek Mithrovi. Není bez zajímavosti, že jméno Mithry se na nápisu nevyskytuje; čteme tam: *M. Aur. Rufinus evocatus Augg. nn. sancto deo invicto speuleum constituit*. Roku loňského uveřejnili dva Francouzové Karel Avezou a Karel Picard v *Revue de l'histoire des religions* LXIV, 1911, str. 179 nn. věnovací nápis, nalezený v Patrách, z něhož soudí, že kult Mithrův pronikl přece »do srdce Řecka«. Nápis jest latinský a neúplný; rozhodující slova [*Soli invic*]to doplňují vydavatelé sami. Již tím jest váha tohoto svědectví značně oťžesena; než i kdybychom připustili, že se týká kultu Mithrova, zbývá námítky jiná, že totiž v přístavním městě Patrách, právě tak jako v Peiraieu, bydlelo obyvatelstvo nejrozmanitější. Úsudek Cumontův, že v Řecku kult Mithrův nebyl rozšířen, zůstává tedy i na dále v platnosti. Cumont také uvedl velmi pochopitelný důvod pro tento úkaz: Řekové, podrobení od Římanů, žili ve vzpomínkách na slavnou dobu svých předků a viděli v Mithrovi boha svých nepřátel, Peršanů.

Předčasně zesnulého archaeologa *Adolfa Furtwänglera* drobné spisy počaly právě vycházeti. Vyhovuje se tím všeobecnému přání; neboť četné články Furtwänglerovy, rozptýlené v nejrozmanitějších časopisech, sbornících a publikacích, byly dosud těžko přístupné. Budou zde otištěna všechna pojednání slavného archaeologa kromě těch, které Furtwängler sám vydal později v novém zpracování. Vydavatelé Jan Sieveking a Ludvík Curtius připojili odkazy jak k novějším publikacím památek, tak k pozdějším pracím Furtwänglerovým a k nově objevenému materiálu; naproti tomu hojná literatura, kterou články Furtwänglerovy často způsobily, zde uváděna nebude. Články budou spořádány ve skupiny. Tak první svazek (*Kleine Schriften von Adolf Furtwängler. Herausgegeben von Johannes Sieveking und Ludwig Curtius. Erster Band. V Mnichově 1912, C. H. Beck. VIII a 516 str. s 20 tab. a 46 obr. v textu. Za 20 mk.*) obsahuje kromě článků nejstarších všechna pojednání, týkající se nálezu v Olympii. Celkem vyjdou tři svazky.

*Roy C. Flickinger*, professor klass. filologie na Northwestern University v Americe, uveřejnil v *Classical Journal* VII, 1911-2, seš. 1 zajímavý článek »Vliv místních podmínek divadelních na řecké drama« (*The influence of local theatrical conditions upon the drama of the Greeks*), ve kterém dobře ukazuje, jak jednota místa a



času v dramatě řeckém úzce souvisí s podobou skeny řecké a s užíváním sboru. Právem soudí z toho, že nesmějí se tyto jednoty požadovati též od nynějšího dramatu, poněvadž divadelní podmínky nejsou již tytéž jako byly ve starověku. Pojednání Flickingerovu bylo by prospěšlo, kdyby byl spisovatel rozlišoval více dobu hellenistickou od klasické; neboť, jak víme z nálezu komedií Menandrových, nová komedie neměla sboru, jenž by s dějem souvisel. — Na omylu zakládá se výklad Plautova Chlubivého vojáka 522 nn.; neboť tyto verše nemluví Periplectomenus, dokud jest otrok Sceledrus na scéně, nýbrž volá je do domu vojínova, když Sceledrus odešel do sousedního domu. Není tedy zde závady prázdné.

Nové zlomky Eupolidových Demů. Ve fototypické reprodukci zlomků Menandrových, již vydal r. 1911 G. Lefebvre, jest připojeno šest jiných zlomků, o nichž vydavatel myslil, že pocházejí z Aristofana. Ale J. van Leeuwen dokázal v článku »De Eupolidis Demorum fragmentis nuper repertis« (Mnemosyne XL, 1912, str. 129—136), že jsou to zlomky z Eupolidových Demů; v jednom z nich je i oslovení Demů, z nichž se skládal sbor. Zachován jest úryvek z rozmluvy Aristeidovy se Solonem; několikrát se činí zmínka o Myronidovi, jenž, jak už dříve bylo známo, v Demech rozmlouval s Periklem; jsou tam vtipy na Theogena, Pausona, Kalliu, Peisandra, vesměs osoby, známé i z Aristofana. Zajímavé je, že ve zl. 6 je citát z Euripidovy Melanippy (frg. 507 N): [τῇ τοῦς θανόντας ο[ὐκ] ἐᾶς τεθνῆκέν[αι]; Demoi nebyly brány po r. 415; neboť Nikias jest tam uváděn jako přítomný v Athenách. Nové zlomky dobře se hodí do let 417—415, zejména i tím, že jsou v nich připomínány Epidauros a Mantinea, kteráž města, jak známo z Thukydidy, Atheňany v letech 420—416 častěji zaměstnávala. Mimochodem připomínáme, že onen citát jest terminus ante quem pro datování Euripidovy Melanippy.

Po prvním svazečku Xenofontových menších spisů, který r. 1910 pro bibliotheku Teubnerskou uspořádal Th. Thalheim, vydán letos svazeček druhý péčí *Frant. Ruehla*, bývalého profesora university v Královci (Xenophontis scripta minora. Fasciculus posterior opuscula politica, equestria, venatica continens. Post Ludovicum Dindorf ed. Franciscus Ruehl. V Lipsku 1912, Teubner. XXIV a 200 str. Za 1.60 mk.). Vydání opírá o pečlivé srovnání hlavních rukopisů, které provedl vydavatel sám, uživ též některých kollací K. Schenkla. Při tom jest nejdůležitější, že Ruehl nesouhlasí s novějším míněním, že by codex Mutinensis měl zvláštní důležitost pro úpravu textu Ústavy athenské a lakedaimonské a spisu *Πόροι*; jeho dobrá čtení pokládá za konjekтуры učeného písáře. Kritický apparát pod textem obsahuje odchylky rukopisné a nejdůležitější konjekтуры. Chváliti jest, že Ruehl ponechal v úvodě latinské obsahy Dindorfovy, které Thalheim v 1. svazečku zbytečně vypustil. Nově připojena ke konci kapitola ze spisu Simona athenského *περί εἰδους καὶ ἐπιλογῆς ἡπλων*, zachovaná ve dvou rukopisech, v Anglii chovaných.

*Stanislav Witkowski*, professor klassické filologie na universitě ve Lvově, vydal r. 1907 v bibliothece Teubnerské pěknou sbírku soukromých listů řeckých, dochovaných v papýrech doby Ptolemaiovců (v. LF XXXIV, str. 159). Sbírkou vyhověla tak dobře praktické potřebě, že bylo nutno vydati ji po druhé (Epistulae privatae Graecae, quae in papyris aetatis Lagidarum asservantur. Ed. Stanislaus Witkowski. Editio altera auctior. V Lipsku 1911, Teubner. XXXVII a 194 str. s tabulkou. Za 3 mk.). Nové vydání jest zdokonaleno v každé příčině; počet listů rozmnožen z 58 na 72 a mimo to připojeny dva nejstarší listy řecké (ze IV. stol.), zachované na olověných destičkách, a zlomek listu, napsaného na ostraku egyptském. Rovněž zdokonaleny

exegetické poznámky pod čarou jakož i důkladné rejstříky grammatické i slovní. Zkrátka řečeno, vydavatel učinil vše, aby usnadnil těm, kteří se obírají studiem řeckých papyrů, čtení těchto zajímavých památek.

Zajímavý článek o básníku římském Cn. Naeviovi napsal *Bedřich Marx* v *Berichte d. sächs. Ges. d. Wiss.* 1911, str. 39—82 (možno obdržeti též zvláště od firmy Teubnerovy za 1·50 mk.). Obrací se tu proti výkladu Jirího Wissowy, jenž v slavnostním spise na počest Karla Roberta »Genethliakon« (v Berlíně 1910, str. 49 nn.) došel k výsledku, že známé verše o nepřátelství mezi Naeviem a rodinou Metellů *fato Metelli Romae fiunt consules* (iamb. senár) a *malum dabunt Metelli Naevio poetae* (verš saturnský) nemohou pocházeti z doby Naeviovy, poněvadž tehdyž stal se pouze jediný Metellus konsulem (r. 206). Naproti tomu byla doba, kdy šest Metellů, bratři a bratranci, stali se krátce po sobě konsuly; to bylo mezi r. 123—109 a jen tehdyž mohl podle Wissowy vzniknouti verš první *fato Metelli Romae fiunt consules*. Byl prý to verš anonymní, z politických důvodů složený, jenž byl asi napsán na rohy ulic. Co se druhého verše týče, soudil Wissowa, že jest to nejspíše smyšlený »vzorný verš«, jež si vytvořil asi metrik Caesius Bassus, jenž jej uvádí, aby měl doklad pro svá pravidla. Naproti tomu ukazuje Marx velmi přesvědčivě, že oba verše pocházejí skutečně z doby Naeviovy; verš první z některé komoedie Naeviovy, verš druhý z epické básně Bellum Poenicum, kde Naevius mluvil též o sobě a o svých osudech. Plurál »Metelli« ve verši prvním jest »plurál opovržení«; místo, co by básník jmenoval jedinou osobu, místo co by řekl »*fato Metellus Romae consul factus est*«, uvádí celý rod Metellů. Cicero žertoval na př. o jednodenním konsulovi C. Caniniu Rebilovi: »*consules diales habemus*« (Macrob. VII 3, 10) a Ennius pravil s opovržením na počátku VII. knihy svých Annálů: »*scripsere alii rem*«, ačkoliv mnil jediného Naevia. Vše představuje si Marx takto. R. 206, kdy byl Q. Caecilius Metellus konsulem, provozoval Naevius nějakou komoedii, ve které si dovolil nárážku proti němu. Konsul, divadelnímu představení přítomný, zvolal, možná hned při představení: »*dabunt malum Metelli Naevio poetae*«, setrvává ve plurále, který zvolil Naevius. Ovšem zvolání Metellovo nemělo formu verše saturnského; tu dal výroku tomu Naevius sám, když v Bellum Poenicum o tomto konfliktu vypravoval. Rozhněvaný konsul dal básníka vsaditi do vězení. Tam složil Naevius podle Gellia (III 3, 15) dvě komoedie, *Hariola* a *Leonta*, kde odvolal své urážky, načež byl působením tribunů lidu z vězení vyproštěn. Než nepokojný básník nedal se touto příhodou odstrašiti; v jakési komoedii, provozované po bitvě u Zamy (201), urazil Scipiona Afrikana (Gell. VII 8, 4), načež byl vsazen do klády (Plautus Mil. gl. 209 nn.) a měl býti odsouzen k smrti. Tento trest byl však mu změněn ve vyhnanství; básník odebral se do Utiky v Africe, kdež složil Bellum Poenicum a zemřel. — Jakkoliv leccos z líčení Marxova zůstává nejistým, jest velmi dobře dokázáno, že ony verše o sporu Naevia s Metellem jsou pravé a staré.

Důkladný spis o pramenech Ciceronových ve spise *De finibus* a v Akademikách vydal *A. Lörcher* (*Das Fremde und das Eigene in Ciceros Büchern De finibus bonorum et malorum und den Academicis*. V Halle n. S. 1911, Niemeyer. VII a 328 str. Za 9 mk.). Snaží se nejen vypátrati, co Cicero převzal z řeckých pramenů, nýbrž též zjistiti, jak spolehlivé jsou jeho výpisky. Ke konci podává všeobecný výklad o způsobu, jak Cicero pracoval.

Ve sbírce »*Zur Kunstgeschichte des Auslandes*«, která vychází v nakladatelství Heitzově v Strassburce, vydán bude letos překlad Vitruvia s výkladem a příslušnými kresbami od *J. Prestela* (*Des Marcus*

Vitruvius Pollio Zehn Bücher über Architektur übersetzt und mit Erläuterungen nebst Handzeichnungen begleitet). Poslední německý překlad Vitruvia od Frant. Rebera, professora archaeologie v Mnichově, vydaný v Stuttgartě r. 1865, byl na svou dobu znamenitý; bylo by žádoucí, aby táž chvála mohla býti pronesena též o práci nové.

Důkladný spis o římském stoicismu sepsal *E. Vernon Arnold*: Roman stoicism (v Cambridži 1911. Str. XII a 468. Za 10 sh. 6 d.). Spisovatel všímá si též vlivu stoicismu na literaturu a podává užitečný seznam stoických filosofů a příslušné literatury o nich, jakož i úplnou bibliografii nové literatury stoicismu.

Nový podnik z oboru klassické filologie oblašuje nakladatelství Karla Wintera v Heidelbergu. Jest to »Bibliothek der klassischen Altertumswissenschaft«, řízená professorem rostocké university *J. Geffckenem*. Jednotlivé, samostatné svazky budou přilhlžeti hlavně k potřebě studentů, ale mají býti přístupny i vzdělcům, kteří se zajímají o starověk. Právě vyšel první svazek: Mathematik und Astronomie von Ed. Koppe. (Za 6 mk.) Připravují se mezi jiným: řecké dějiny od C. F. Lehmann-Haupta, římské dějiny od E. Kornemann, řecko-římské umění od Amelunga, dějiny řecké literatury od Geffckena, dějiny římské literatury od C. Plasberga.

Dávno rozebraná *Kühnerova* obšírná latinská grammatika počíná vycházeti v novém, přepracovaném vydání; právě vyšel první svazek, tvarosloví, upravený od *Bedř. Holzweissiga* (Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache von Raphael Kühner. Zweite Aufl. Erster Band. Elementar-, Formen- und Wortlehre. Neubearbeitet von Friedrich Holzweissig. V Hannoveru 1912, Hahn. XVI a 1127 str. Za 24, váz. za 26 mk.). Vydavatel vynasnažil se podati jak výsledky speciálního badání v oboru grammatiky latinské, tak výsledky srovnávacího jazykozpytu; zdá se nám však, že úkol první podařil se mu lépe než druhý. Již pro bohatství látky zde snesené bude kniha nezbytnou pomůckou k podrobnějšímu studiu latinské grammatiky. — Svazek druhý, skladba, přepracovaný od Stegmanna, vydán bude ve dvou odděleních; první z nich vyjde prý již v březnu t. r.

*Thesaurus linguae Latinae*, jenž počal vycházeti r. 1900, ukončil právě, po dvanácti letech, čtyři svazky. Jsou věnovány písmenům A, B, C.

\*

Světová knihovna přinesla ve svazečku 916—918 *V. Kroftovo* vydání traktátů Chelčického »O boji duchovním« a »O trojím lidu«. Oba traktáty, z nichž první výkladem slov Pavlových k Efezským 6, 10—20 poučuje o boji proti ďáblovým nástrahám duchovním a neviditelným, druhý pak polemizuje proti Viklefovu a tábor-skému dělení církve na stav kněžský, rytířský a robotný, náležejí, jak r. 1908 v Efuclach o Petře Chelčickom I. ukázal Jastrebov, k Petrovým literárním prvotinám. Spisek »O boji duchovním«, s jistotou prokázaný za spis Chelčického teprve Jastrebovem, vznikl, jak viděti z narážek na chiliastické hnutí let 1419—1420 a na Žízku ještě jednookého, v první polovici r. 1421; druhý, uváděný v seznamu děl Chelčického již Gollem, psán byl za nějaký čas po začátku války husitské, ale ještě v době, kdy se boj soustřeďoval kolem Prahy, tedy asi r. 1425. Z obou je zřejmo, že Chelčický byl s vývojem svých hlavních myšlenek (ty jsou ve vydaných traktátech sice stručněji než v Postille a v Síti, ale přece jasně vyloženy) již počátkem let dvacátých hotov. Traktát »O trojím lidu« dostává se edicí Kroftovou, pečlivou v úpravě textové a poučnou v úvodě i poznámkách, na světlo tiskem podruhé (poprvé vydal jej 1903 Jastrebov, v. Lfíl. 31, 140 n.), traktát »O boji duchovním« poprvé.

es



Dnes už každému nepředpojatému je zřejmo, že hlučné pokusy jisté části našeho denního tisku, aby RKZ, prokázané padělky Hankovy a Lindovy, »slavnostně byly rehabilitovány«, nevzešly z důvodů věcných, odborných, ba ani ne z důvodův obecně literárních a (jak se dříve hlásávalo) vlasteneckých. Spor zbytečně vyvolaný měl prostě způsobiti novou *vřavu*, aby si v ní několik odstavených veličin, zakuklených i odkuklených, mohlo vyrovnati své staré osobní vroučky a napraviti svou pošramocenou reputaci.

Očekávalo se patrně, že se bude opětovati křížácké tažení z r. 1886 až 1888, kdy uměle zfanatizované »veřejné mínění« v otázce ryze vědecké nejen publicisticky a literárně, nýbrž i společensky a osobně po léta vyvolávalo nejnižší pudy davové a štválo i utloukalo hlouček nepohodlných »Athenčků«, a kdy sotva bylo by se podařilo odolati terroristickému bojkotu tehdejší ligy obhájců s úspěchem co do věci tak pronikavým, kdyby (pravím to jako přímý účastník bojů r. 1886—1888 ze svého nehlubšího přesvědčení) v »Athenaeu« otázky RKZého nebyl se ujal T. G. Masaryk, který, přišed k nám s rozhledem světovým a nepodléhaje auktoritářství a klikařství tehdejšího našeho světa učeného, rozvrhl celkový postup, jimž falsa měla býti bezpečně zjištěna, mnohé stránky práce methodicky řídil a sám věcně prováděl, spolupracovníky vyhledával, a v těžkých chvílích, když jiní umdlávali, svou mužnou nebojácností v spolupracovnících »Athenaeu« utvrzoval důvěru, že v otázce rukopisové posléze zvíťazí rozum.

Ukázalo se, že historie přece jen vždycky se neopakuje: nynějším samozvaným »revisorům« dokonaného vědeckého fakta *nepodařilo se* vyvolati někdejší *vřavu* z let osmdesátých. To je duševní i mravní pokrok a tedy zjev velmi potěšitelný. Vyspěl nový vědecký dorost, vyrostla řada nových, nezávislých orgánů naukových. A také žurnalistika je jiná. Značné většině dnešní publicistiky naší slouží k opravdové cti, že přese všechny roznosti politické pokládá průkaz podvrženosti RKZého za dokonalý a všeliké nové obhajování za holou zbytečnost. »Scientia locuta, causa finita.« Ve smyslu tom vyznělo také důrazné prohlášení předních odborných pracovníků našich (je jich podepsáno přes pět sta), otištěné v denních listech 31. prosince 1911. A stanovisko to potvrdila i řada jednotlivostí, které poslední dobou objevily se tiskem.

Prof. J. Hanuš (v »Časopise pro moderní filologii« II, seš. 1.) ukázal nicotnost známých vývodů Pičových, a rozbořem zejména palaeografické stránky RKého zároveň odhalil »ostudný stín« musejní z let osmdesátých.

Prof. G. Friedrich (v »Nár. Listech« dne 19. ledna 1912) novými doklady rozšířil svůj bezpečný starší důkaz, že t. ř. »Pamět Přibyslavská«, složená na podporu RKého, je padělek.

Prof. J. Šusta (v ČCH 1912, seš. 1. a v »Přehledu« č. 27.) otiskl dopisy obou palaeografův italských, Rattiho i Vergův, jimiž domnělé svědectví jejich pro pravost RKého rozpadá se v nivěč, a zároveň ukázal na chatrné výtěžky výroků, jež dr. Pič vymohl od uvedených čtyř palaeografů francouzských.

A posléze i dr. V. Flajšhans, který ještě r. 1896 žádal moratorium pro RK, doufaje, že snad se podaří jej pro starou dobu zachrániti, naděje té se vzdal, prohlásiv (ve »Venkově« dne 16. ledna 1912 a dodatkem v »Nár. Politice« dne 21. ledna), že »celé verše RKého a zejména Jaroslava jsou vzaty z tehdejších novinářských zpráv o napoleonských bitvách r. 1813 a 1814, uveřejněných tři léta před nalezněním RKého v Hromádkových novinách, kam je psal a z němčiny překládal Hanka«, a že důkaz ten vyvrátiti se »nepodaří již nikomu nikdy«. Také Flajšhans tedy RK definitivně zařadil do doby nové, k čemuž se stanoviska dějin sporu ještě se vrátíme zvláštní úvahou.

Jar. Vlček.



## Thukydidova Archaeologie.

Napsal **Em. Peroutka.**

V úvodě k Thukydidovu dílu o válce peloponneské, v t. zv. Archaeologii (I, kap. 2—12), máme, jak známo, ze starověku jediný pokus o pochopení nejstarší doby řeckých dějin skutečně kritický. Ani novověké badání, dokud bylo omezeno na týž materiál, jaký měl před sebou Thukydides, nedovedlo o počátcích řeckých pověděti nic v podstatě nového. Z toho je patrné, že methodicky kritika Thukydidova se úplně vyrovnala kritice moderní. Odtud Ed. Meyer právem nazývá Thukydidovu Archaeologii tak obdivuhodnou ukázkou historického ducha, že dějepisné badání i pozdějších dob jen zřídka kdy se k ní přiblížilo.

Dnes máme pro počátky řecké po ruce materiál nový, jehož Thukydides neznal, a ten nám umožňuje, že vidíme nejstarší řecké dějiny v jiném světle než jak se jevíly Thukydidovi, správnějším a po některých stránkách jistě definitivním. Nebude tudíž, trvám, bez užitku, pokusíme-li se o revisi Thukydidova úvodu s dnešního stanoviska. Úvaha ta pomůže nad to oceniti historické umění Thukydidovo. Tak hluboký a vážný člověk, jakým se nám jeví Thukydides v celém díle svém, nutně musil se vyrovnati, aby poznal skutečný vztah války peloponneské k dějinám starším a nejstarším, s celou předcházející dobou. Tedy stručný přehled vývoje od nejstarších dob byl pro Thukydida vnitřní nutností a má v úvodě místo zcela organické.

Hluboký smysl historický, správný cit Thukydidův pro skutečný dějinný vývoj je patrný z toho, že jest si plně vědom významu a váhy, jaká v dějinách náleží poměrům hospodářským. To je vůdčí nit celé Archaeologie. Peloponneská válka je největším společným dilem řeckým, nikoli že účastnili se jí všichni kmenové řečtí, ale že oba soupeři byli hospodářsky na takové výši a tudíž byli finančně tak silní, jako nikdy před tím. Tento zřetel je Thukydidovi rozhodujícím. Proto nemohly se podle Thukydida žádná z obou největších událostí starších dějin řeckých, válka trojská a války řeckoperské, rozsahem ani důležitostí vyrovnati

válce peloponneské (srov. kapitoly 1., 10. a 23.). Co do války trojské, jistě přisvědčíme Thukydidovi bez výhrady i my, ale hodnocení válek řeckoperských jenom se zřetele hospodářského cítilme ovšem jako jednostranné a tím i nesprávné. Avšak světový význam jejich nemohl přirozenou měrou býti Thukydidovi tak jasný jako nám. Ale záleží na tom, že these Thukydidova o rozhodujícím významu hospodářských sil jest správná a že ji ve starověku nikdo tak uvědoměle neužil. Kdyby Thukydides byl měl po ruce větší zásobu fakt o nejstarší době (kap. 1, 2) byl by nám podal obraz, na němž nebylo by třeba měniti nic ani dnes.

Nuže všimněme si nejprve pramenů Thukydidových pro nejstarší dobu. Jsou to tradice, ať ústní (*μνήμη, ἀρχή, φήμη*) ať u logografů, pověstí, Homer a staří básníci vůbec, přežitky, památky monumentální. Prameny ty mají arci různou cenu. Objektivní poznání nejspíše podávají památky monumentální a přežitky. Z památek monumentálních dovolává se Thukydides jenom hrobů na ostrově Delu (kap. 8) a trosek mykenských (10). Z přežitků činí závěry častěji. Z toho, že u Lokrů, Aitolů se dosud nosí zbraň, soudí o tom, že tomu bylo tak v Řecku všeobecně; z toho, že v týchž krajinách udržuje se přepadání a lupičství, vysuzuje, že i to bylo po Řecku rozšířeno. Z tvaru lodí za své doby soudí o podobě jejich za dob starších. Všechny ostatní prameny jsou vydány subjektivnímu odhadování arci o mnoho více. Již z toho je patrné, že Thukydides nemohl ze svého materiálu podati obraz o nejstarší době řeckých dějin naprosto správný a objektivní, jakož sám dobře jest si toho vědom (*σαφὸς μὲν εἶρεῖν διὰ χρόνον πλῆθος ἀδύνατα ἢ* 1, 2: *ὅρια ἀρεστὰ λεγέμενα καὶ τὰ πολλὰ ἐπὶ χρόνον αὐτῶν ἀπίστωσ ἐπὶ τὸ μυθώδες ἐκνευκικότα* 21, 1; 20, 1) a jak o tom svědčí četné opatrné, rezervované výtoky jeho (*γαίρειαι, δοξεῖ μοι, εἰκόλ*). Ale hůře je, že ani my dnes nevíme, do jaké míry smíme pokládati za historický pramen Homera, nevíme, kolik historického jádra je ukryto v řeckých pověstech, ani do jaké míry smíme se spoléhati na ústní podání řecké. Odtud jest patrné, že ani dnes přes všecken vzrůst materiálu není možno nabýti o počátcích řeckých všude spolehlivého obrazu. Na doklad lze uvéstí jen poslední dva nástiny řeckých dějin Belochův (*Weltgeschichte*, vyd. Pflugk-Harttungem, I. díl, v Berlíně 1909) a Lehmannův (*Gercke-Norden, Einleitung in die Altertumswissenschaft*, III. díl, v Lipsku 1912). Rozdílné líčení nejstarší doby ukazuje nepochybným způsobem, jak nestejně oba badatelé odhadují své prameny.<sup>1</sup> Dovedemeli

<sup>1</sup> Rozdíly v nazírání jsou tak značné, že dokonce v téže sbírce dva dějepisci projevují o témž problému mínění zcela opačné. Viz na př. v uvedeném III. svazku Gercke-Nordena, jak otázku o původu Etrusků řeší Lehmann-Haupt (str. 99) a Beloch (str. 199—201).

tedy přece v leccems opraviti Thukydida, jest to možno jen, pokud máme nový materiál, který Thukydidovi nebyl znám.

A priori můžeme souditi, že za dob, kdy písma se užívá jen málo, kdy znalost událostí se uchovává jen ústním podáním, paměť jest daleko bystřejší a spolehlivější než za dob, kdy známy a rozšířeny jsou písmo a knihy. Tak zejména rodokmeny mohou se jistě udržeti v paměti potomků spolehlivě po dlouhou dobu, ježto zde rodový zájem pomáhá paměti. Na tuto zkušenost — známou už Caesarovi — v novějším badání leckdy se zapomíná, neprávem.<sup>1</sup> Skutečně vidíme, to že bylo také přesvědčením Thukydidovým. Neboť přes to, že jest si dobře vědom, jak staré události časem bývají opředeny živly mythickými a fikcí básnickou (srvn. kap. 21), dovolává se tohoto pramene docela důrazně dvakrát, a to mluvě o stáří námořní moci Minoovy (kap. 4 *Μίνως γὰρ παλαιάτος, ὃν ἀκοῇ ἴσμεν...*) a o příchodu Peloponv na Peloponnes (kap. 9' *οἱ τὰ σαφέστατα μνήμῃ Πελοποννησίων παρὰ τὸν πρότερον δεδεγμένοι*). Potud dali bychom Thukydidovi do jisté míry za pravdu i my. Ale v čem se s ním nemůžeme srovnati, jest, že podle našeho citu věří příliš mnoho Homerovi a ostatní tradici řecké. Majíce zatím na paměti tyto obecné zásady a kromě toho, že Thukydides neví nic, jako tradice řecká vůbec, o aegejské ani mykenské kultuře ani odkud Řekové přišli a kdy, přistupme k rozboru zpráv jeho o nejstarší době řecké.

Přes to, že Thukydides jest si vědom, že básník není vázán skutečností, nýbrž že zveličuje fakta podle svého uznání (10, 3; 21, 1), přes to, že Homera kritizuje (9, 3 *εἰ τῷ ἱκανὸς τεκμηριώσαι*), v podstatě Homerovi věří. Válka trojská je mu nezvratnou skutečností a událostí, o níž opírá celou svou argumentaci. Věř v desetileté její trvání, ba můžeme, tuším, právem se domnívati, že dlouhé trvání války trojské je základem celé jeho konstrukce. Válka trojská podle Thukydida trvala tak dlouho nikoli proto, že bylo řeckého vojska málo — vypočítávám podle homerského katalogu (kap. 10), že bylo Řeků před Trojou přes 100.000 mužů — nýbrž proto, že neměli, čím by se užívali a že tudíž z nouze se rozptýlili po Troadě, vzdělávali půdu chersonneskou a podnikali do okolí loupežné výpravy (kap. 11) To je Thukydidovi nezvratným svědectvím skrovných poměrů veřejných (*ἀρχηματία*). A to už přece byli Řekové proti dřívějším dobám pokročilejší. Agamemnón měl už značné loďstvo, vládl nad celým Argem a nad četnými ostrovy a donutil ostatní knížata, že se vypravila s ním k Troji, svou mocí a nikoliv tím, že se zavázali otcí Heleninu Tyndareovi známou přísahou (kap. 9, 1). Jak nepatrná byla teprve moc řecká na začátku!

<sup>1</sup> Lehmann-Haupt u Gercke-Nordena, Einleitung III, str. 65.

Po tomto prvním dosvědčeném společném podniku řeckém zastavuje se Thukydides teprve u válek řeckoperských. Války, které Řekové vedli mezi tím, jako na př. byl námořní boj mezi Korinthem a Kerkýrou (13, 4), mezi Athenami a Aiginou (14, 2), mezi Chalkidskými a Eretrií o rovinu lelantskou, ač za této války se k bojujícím stranám přidala všechna čelnější města řecká (15, 3), nepadají proti válce peloponneské na váhu. Ale ani války řeckoperské nemohou rozsahem a důležitostí měřiti se s válkou peloponneskou: bylyť rozhodnuty po dvou bitvách pozemních a dvou námořních (23). Při tom Thukydides se ohrazuje proti chybě obyčejného myšlení, jež každou válku, dokud trvá, prohlašuje za největší ze všech, kdežto, je-li u konce, podivuje se událostem starším, a prohlašuje, že soudí o válce peloponneské podle skutečnosti (*ἀπ' αὐτῶν τῶν ἔργων* 21, 2).

Se stanoviska starověkého, jež předpokládalo, že Řekové jsou v zemi od počátku, a nevědělo nic o vyspělejší kultuře předřecké, je rekonstrukce Thukydidova, založená na myšlence vývojové, jistě správná; jest vysouzena methodou bezvadnou i podle měřítka dnešního. Thukydides začíná správným předpokladem, že řecký život mohl se vyvíjeti k větší moci a vyššímu kulturnímu stupni, až přestaly neklidné a nejisté poměry prvotní. Doba ta nastala podle Thukydida teprve 80 let po válce trojské, kdy Dorové, vedeni jsouce Herakleovici, zmocnili se Peloponnesu, tedy asi na začátku jedenáctého století př. Kr. (12). To bylo spolu se stěhováním boiotským, o dvacet let starším, jímž Boiotie dostala nynější své obyvatelstvo z Thessalie, poslední větší posunování řeckých kmenů. Tím ukončeno první období řeckých dějin.

Výkladu o příčinách a povaze stěhování řeckých kmenů s místa na místo a o způsobu života tehdejšího jsou věnovány kapitoly 2—12, na něž se hlavně obmezíme. Jak si tedy Thukydides představoval tuto nejstarší dobu? Asi takto.

Není tomu dávno, co v zemi, zvané nyní Řeckem, obyvatelstvo je tak rozsazeno, jak nyní je vidíme, a má pevná sídla. Stalo se to asi 100 let po trojské válce. Před tím, zejména na počátku, bylo plno nejistoty, samý pohyb s místa na místo. Protože nikdo nevěděl, jak dlouho bude jeho pobytu na jednom místě, kdy bude vytlačen od jiných, početnějších a silnějších, nebylo chuti ani k úsilnému vzdělávání půdy ani ke stavbě pevných obydli a ohrazených měst, tím spíše, že každý doufal, že všude nalezne, čeho na každý den bude potřebovati. Proto se lidé snadno stěhovali, snadno ustupovali nárazům. Nejvíce častých změn obyvatelstva zakoušely kraje úrodnější, Thessalie, Boiotie, Peloponnes kromě Arkadie, protože lákaly nadějí v snazší životy. Negativním potvrzením jest Thukydidovi Attika. Ta má od začátku totéž obyvatelstvo, zde nebylo stěhování, patrně proto, že neúrodnost její nikoho nevábila. I ta úvaha potvrzuje Thuky-



didovi jeho výklad, že ostatní kraje řecké patrně jenom pro neklidné časy, pro častou změnu obyvatelstva se nevzmohly proti Attice, jež se stala útočištěm všech, kteří doma podlehli v půtkách stran a uchýlovali se do Athen, protože věděli, že zde budou bezpečni. Tím Attika zalidnila se tak, že odtud nejdříve se lidé musili stěhovati do Ionie. Za takových poměrů prvotních, neustálených a nejistých, je Thukydidovi samozřejmo, že se nemohl vyvinouti obchod, protože nebylo bezpečných styků ani po zemi ani po moři, a nemohla vzniknouti značnější moc ani válečná ani jiná: tím méně mohli se Řekové tehdejší spojit k velkému, společnému dílu, bylo-li mezi jednotlivými kmeny ustavičné nepřátelství. Neboť když později došlo k výpravě trojské, byly už poměry lepší. O to měl hlavní zásluhu Minos, král kretský. Ten totiž, aby zlepšil své důchody, potíral námořní lupičství, vyháněl barbary, Káry (4) a Foiniky (8) z ostrovů; odstraňuje nejistotu způsobil trvalé bydlení na jednom místě a tím vzrůst blahobytu a moci. Ale i k prvnímu společnému, většímu podniku nevedla Řeky podle Thukydida společná myšlenka, uvědomění národní, nýbrž řecká knížata účastnila se války trojské na vyzvání Agamemnonovo ze strachu před jeho mocí. Že nemohlo tehdy býti společného vědomí řeckého, soudí Thukydides z toho, že Řekové neměli dosud společného jména. Označují-li se nyní společným názvem Hellenů po Hellenovi, synu Deukalionovu, není tomu dávno, co zvyk ten se ujal. Neboť Homer, který žil hodně dlouho po válce trojské (3, 3), neužívá tohoto společného názvu, patrně proto, že nebyl rozšířen, nýbrž nazývá Řeky podle staršího způsobu názvy kmenovými: Achajští, Argejští, Danaové. Tedy i z toho je patrné, jak dlouho trvala v Řecku tato velká překážka každého rozvoje: nepřátelství všech skupin proti všem nebo aspoň lhostejný vztah sousedů k sobě. Návrat řeckého vojska od Troje po tak dlouhé době způsobil přirozenou měrou značné zmatky, konflikt starých nároků s novými: z toho opět nové boje a stěhování. Tak Boiotové vystěhovali se z Arny z Thessalie a zaujali Boiotii a Dorové zmocnili se Peloponnesu. Teprve když nyní konečně nastaly klidnější časy, vzmáhá se Řecko, přibývá obyvatelstva, tak že za nějakou dobu země nevalně úrodná nestačí, zakládají se osady, z Athen stěhují se na ostrovy a do M. Asie, z Peloponnesu na Sicílii a do Italie . . . Pak nastává doba už nám bližší a historicky ztelnější.

Hledme napřed ještě zjistiti, čím byl tento Thukydidův obraz o počátcích řeckých podmíněn, z jakých předpokladů vznikl. Všecka starověká líčení počátků řeckých ukazují ten společný znak, že paměť jejich nesahá daleko před válku trojskou, jinými slovy, že tradice řecká jest mladá. Minos, Herakles, kteří jsou starší o jednu, dvě generace než válka trojská, jsou už synové Diovi. Ale Thukydides nedává se tím odstrašiti. Stal-li se první hromadný projev řecký, výprava k Troji, v měřítku tak rozsáhlém,

měl-li Minos už před trojskou válkou tak značné loďstvo, že mohl vyhnati Káry z ostrovů a kolonisovati je svým lidem, předcházela před tím nutně velmi dlouhá doba počátečního vývoje. A nejen úvaha obecná nutila k tomuto předpokladu, i náarážky Homerovy na doby starší i rodokmeny řecké, jež leckdy sahaly o několik pokolení před válku trojskou, byly toho svědectvím, že řecké dějiny začaly delší dobu před ní. Styky bohů s lidmi, jež ještě u Homera jsou tak časté, Thukydida nezmátly; ty prostě Thukydides ze svých úvah eliminuje, ať už je pokládá za prvek mytický nebo ryze básnický.

Jak asi vyhlížel onen počáteční život řecký? Thukydides nemohl užiti ani srovnání ani analogií, jaké dnešnímu badateli podává národopis, lidověda, jazykozpyt, archaeologie. Byl proti nám obmezen na skrovný a choulostivý materiál, jak jsme už se zmínili nahoře, a na sílu a pronikavost svého soudu. Bylo-li loupežné přepadání celých osad a námořní lupičství v opožděných krajích severozápadního Řecka i za doby Thukydidovy věcí známou, ukazuje přežitek tento bezpečně, že za dřívějších dob bylo tomu tak v míře daleko větší. A skutečně u Homera táže se hostitel nejednou příchozích, nejsou-li námořními lupiči a ti nejsou touto otázkou nijak uraženi; z toho je zjevné, že námořní lupičství bylo zaměstnání velmi rozšířené a nezneuctívající. Jak Samští ještě za doby Polykratovy přepadali poselstva, jdoucí z M. Asie do Řecka nebo naopak, věděl Thukydides z Herodota. Bylo-li však zejména námořní lupičství rozšířeno, nemohl v Řecku, jež jest odkázáno svou polohou na plavbu po moři daleko více než na zemědělství, nastati normální vývoj, dokud takové poměry trvaly. Bránilo se tím rozvoji obchodu a blahobytu. A na pevné zemi nebyla bezpečnost větší. Není tomu dávno, co Řekové, nejdříve Atheňané, zřekli se zvyku nositi ustavičně zbraň. To svědčí stejně o nejistotě vzájemných styků.

Ačkoli dnešní materiál nás nutí, abychom platnost úvahy Thukydidovy obmezili na dobu po stěhování dorském, tedy na druhou půlku doby, o níž jde, uvažování Thukydidoovo samo o sobě jest bezvadné. Ani dnešní historik nesmí jinak souditi. Kdyby pro tuto druhou polovici přibýlo v budoucnosti materiálu sebe víc, závěry Thukydidovy zůstanou tím nedotčeny. Ještě však obraz o prvopočátcích řeckých není dokreslen. Čtenář mohl by se domýšleti, že byly na počátku poměry asi takové, jako v Akarnanii a Aitolii: bylo nejisto, lidé sídlili v menších osadách, ale při tom měli pevná sídla. Dle přesvědčení Thukydidoava nebylo tomu tak. Na počátku byly samé *μεταναστεύσεις*, posunování obyvatelstva s místa na místo. Přicházeli noví a vytlačovali dosavadní obyvatelstvo. I v tom, jak uvidíme, je pravda, ale je v tom zároveň blud.

Jak připadl Thukydides na tuto myšlenku, oč se opíral? Jednak jest to přímý výsledek jeho základního předpokladu

o rozšířenosti lupičství, jednak opíral se o poslední stěhování dorské (a boiotské), které se pokládalo u Řeků obecně, a to právem, za historickou událost, jednak o pověsti. O stěhování a změnách sídel jednotlivých kmenů řeckých i neřeckých vypravovalo se mnoho u básníků, mnoho u logografů: o Pelasgích, Thrácích, Lyčanech, Achajích atd. Epos ukazuje, jakého rázu a rozsahu bývaly vzájemné útoky sousedů (vypravování Nestorova). Proti přesile nebylo možno — vysuzuje Thukydides — většinou stavěti se na odpor a při skrovné životní míře tehdejších lidí toho nebylo ani třeba: všude bylo možno najíti živobyťi.

Připadlo-li Thukydidovi při úvaze jeho na mysl, když pověsti jistě ke svému soudu užil, aby i ve změnách kultu, bohoslužby (na př. ve změnách držitelů delfské věštírny) byl tušil příchod nových lidí?

S obdivem uznáváme správnou metodu Thukydidovu, která jej logicky nutně vedla k tomu, že na počátku řeckých dějin bylo posunování obyvatelstva. Ale žádná intuice nemohla nahraditi nedostatek materiálu, jak svědčí o tom badání novověké od Schliemanna až do objevů kretských. Teprve nový materiál poskytuje nám možnost ukázati, že Thukydidova představa nebyla správná a proč. Podle tehdejších vědomostí Thukydides nemohl míti správné představy o kmenovém příslušenství Řeků, Kárů, Egyptanů atd., nemohl věděti, odkud Řekové do Řecka se dostali, přes to že Boiotové se stěhovali do středního Řecka z Thessalie, že Dorové táhli ze severu na jih, přes to konečně, že Hellen, po němž Řekové nazváni, síděl v krajině Fthiotis, tedy opět na severu. Vždyť Pelops, po němž nazván Peloponnes, přišel z Asie, Danaos z Egypta. Tanula-li Thukydidovi na mysli otázka o původu Řeků, o prvotním jejich domově, spíše by ho byl hledal na východě a jihu, blíže u tehdejších zemí kulturních. Ale zmínka o autochthonii Atheňanů ukazuje, že si nebyl Thukydides v této věci jasný, že problému národnosti řecké, jak my mu rozumíme, pro Thukydida nebylo. Právě jako Thukydides správně konstatuje, že Homer nečiní hrubě rozdíl mezi Řeky a Neřeky, protože tehdy neexistoval pojem barbar — ježto se nevтіral do vědomí kulturní povýšenosti řeckou jako později — tak ani Thukydides sám nezdůrazňuje pro ony nejstarší doby toho rozdílu mezi Řeky a barbary, jaký byl ke konci století V. Minoia pokládá shodně s Homerem a také asi podle obecného přesvědčení řeckého za Řeka, a staví jej zcela zřejmě proti Kárům. Ale Pelasgy, ač na jiném místě (IV 109) výslovně je počítá k Neřekům, zde (kap. 3) jmenuje vedle Řeků bez rozdílu. Ačkoliv tedy ethnografické poměry počáteční nejsou mu asi jasny anebo řekněme, ačkoliv Thukydides nepokládal za nutné, aby o této věci se jasně vyslovil — nebyloť to v plánu Archaeologie — mínění jeho bylo asi to, že v Řecku bydleli pohromadě Řekové i Neřekové. K těm náležejí dle něho Pelasgové, obyvatelé severo-

západního pobřeží, a můžeme se domnívati, že také snad i Káry a Foiniky kladl nejen na ostrovy (kap. 8), nýbrž i na řecké pobřeží. Bylo-li to mínění Thukydidovo, tedy můžeme i ten úsudek Thukydidovi přičísti, že oboje obyvatelstvo časem se směšovalo a že tudíž i v řecké krvi je přimíšena jistá částka krve cizí — věc, které my dnes věříme podle indicíí nových.

Potud tedy úsudky Thukydidovy jsou správný. Ale Thukydides nevěděl, nejen odkud Řekové přišli, nýbrž ani, kdy přišli a kdo v Řecku byl dřív, zda Řekové či Neřekové, a hlavně nevěděl o kulturní výši, jaké v celé aegejské oblasti dosaženo ve třetím a druhém tisíciletí př. Kr. A tímto faktem, o němž nás poučilo badání ze samého konce minulého století a z prvního desetiletí věku našeho, mění se v podstatných věcech obraz, který Thukydides o počátcích řeckých nakreslil. Víme nyní, že Řekové jsou poslední příchozí v Řecku, poslední vrstvou, Neřekové že tam byli před nimi — a ti že nejsou, jak se zdá, ani Indoevropané ani Semité, nýbrž že náležejí k plemeni malosijskému, jehož nejčelnějším kmenem byli Chetové, anebo k plemeni zv. středoziemnímu. O autochthonii Atheňanů nelze tudíž mluvit. Thukydides byl tu pod vlivem řecké tradice a nemohl si arci pomoci; správné poznání bylo znemožněno tehdejšími materiálem. Že soudil Thukydides, jak soudil, svědčí o schopnosti jeho dějezpytné co nejprůzřivěji: nikdo logicky nemohl dospěti k soudům jiným. Vyslovuje-li se Beloch nyní (Gercke - Norden, Einleitung III., str. 150) o Thukydidově schopnosti historické pohrdavě, je to sice moderní, ale správné to není. Naopak Thukydidův úvod svědčí o tak správném soudě historickém, že nelze žádati po historikovi více ani dnes. S dnešním materiálem byl by arci Thukydides soudil jinak.

Víme-li tudíž my dnes lépe, jaké byly poměry v oblasti aegejské, můžeme vyvrátiti arci definitivně Thukydidovo mínění o počátečním životě řeckém. Když Řekové přišli ze severu do Řecka, našli tam daleko vyšší způsob života. Thukydidovo líčení hodilo by se spíše na dřívější způsob života jejich, dokud žili na stráních a v údolích Pindu. Máme-li místo obrazu Thukydidova podati obraz nový o počátcích řeckých, je nezbytno, abychom zodpověděli si především otázku, kdy Řekové přišli asi do Řecka. Z toho, že Řekové se nepamatovali, že se do svých historických domovů přistěhovali ze severu, jak pátrno z toho, že vypravovali o autochthonii některých kmenů, jako Attičanů a Arkadanů, domnívají se dnešní badatelé, že příchod Řeků jest klásti aspoň na počátek druhého tisíciletí př. Kr. (Ed. Meyer, I<sup>2</sup> 2, str. 721), nebo docela do tisíciletí třetího (J. Beloch Weltgeschichte, vyd. od Pflugka-Harttunga I, str. 140). Na jisto arci věc rozhodnouti nelze, ale přihledněme k věci přece blíže.

Dnes připouští už i Beloch, že *Akaiřaša* egyptských zpráv jsou totožní s homerskými Achaji; tím máme dosvědčen řecký



kmen Achajů. Podobným způsobem dosvědčen jest jistě i druhý kmen, o němž se v týchž zprávách mluví, totiž Danaové a snad i maloasijská Ionové, a to pro 13. století př. Kr., z kteréžto doby ony zprávy pocházejí. Jazykozpytné badání (P. Kretschmer v Gercke-Nordenově *Einleitung* I, str. 145 nn.) došlo k výsledku, že vrstvy ionská a achajská neboli aiolská jsou starší a vrstva dorská s nářečím zv. severozápadním že jest mladší. Tyto výsledky srovnávají se zcela s tím, k čemu nás přivádějí archaeologické objevy i úvahy na základě tradice. Existenci předřeckého obyvatelstva musíme nyní pokládati za faktum. Počátky kulturního života náležejí tedy těmto prabydlitelům. Byli-li Řekové v Řecku už kolem r. 2000 př. Kr., byla by mykenická kultura patrně už řecká. Jak si však potom vysvětliti, že je stejnorodá s kulturou kretskou, u níž se obecně uznává nepřetržitý, organický vývoj aspoň od začátku doby bronzové a která se pokládá, jakož jinak nelze, za neřeckou? Rozdily, které mezi oběma se uvádějí, jako na př. především rozdily stavebních typů (v Řecku základ stavby megaron, na Kretě seskupení budov kolem velkého dvora vnitřního) nemusejí nutně svědčeti o různosti račy. Ať pochází megaron v Sesklu a Diminiu z doby neolithické a megaron v paláci druhé vrstvy trojské z počátku doby bronzové, tento typ stavební mohl vzniknouti, tuším, u týchž lidí, kteří na Kretě stavěli jinak, prostě z různosti podnebí; diktát drsnějšího podnebí mohl býti spíše rozhodujícím než raga. Byli by tito Řekové, kulturně mnohem opozdilejší, bývali s to, aby jen tak beze všeho se byli stali pokračovateli a pěstiteli domorodé kultury aegejské? Vždyť až do XV. století př. Kr. kultura »mykenická« organicky pokračuje a roste a teprve po XV. století sledujeme i v Řecku vlastním, že ji stihl prudký otřes, ježto od té doby se nevyvíjí, nýbrž stojí po nějakou dobu, načež pomalu začíná úpadek právě jako na Kretě. Vidíme-li, že vládci v Orchomenu, Tiryntě a Mykenách si dávají zdobiti své paláce stejnými freskami jako vladaři v Knossu a Faistu na Kretě, totiž stejnými výjevy her s býky, tak typickými pro Kretu, a přidržují-li se malíři, zobrazující lidskou postavu, téže umělecké konvence, typicky úzkého pásu u postav mužských a odívají-li je zrovna tak, jak to vidíme napořád na Kretě, krátkým bederním rouchem, pak, věříme-li, že vladaři ti byli Řekové, kteří si povolovali k výzdobě paláců malíře kretské, nezbyl by skutečně jiný výklad než ten, k němuž se odhodlává Ed. Meyer, že totiž byli Řekové, přes to že zemi ovládli, kulturně zcela passivní.

Ale přičítají-li se řecké paláce a hrady pro megaron jiným lidem severního původu, tudíž přece Řekům, jak to srovnati s kulturní passivností? Mně se to zdá nemožné. Ale i kdybych to přiznal: jak lze uvěřiti, že by si byli dali Řekové vnutiti tak úplně stejné náboženské představy? Neboť o čem jiném svědčí, nalezeny-li v hrobech mykenických tytéž chrámky, vytepané na

zlatém plechu, s týmiž sloupy, posvátnými rohy, holubicemi, jaké známe z Krety, o čem velká, stříbrná hlava býka a 54 malých zlatých hlav býčích s dvojitou sekerou, zatknutou mezi rohy, velký zlatý prsten mykenský s bohyní, sedící pod stromem, než o týchž náboženských představách, jaké byly na Kretě? Tak daleko náboženská *passivita* Řeků, kteří přece zemi ovládli, nemohla sahati, tak úplně vlastního náboženství nebyli by se vzdali, nějakou známkou přece by se bylo vlastní náboženství nutně nějak projevilo.

A proto jako doplňující důkaz nabývá pro mne velké váhy důkaz z kroje. Lidé ze severu nemohou si zvyknouti tak snadno na nedostatečný šat jižní. Lidé z jihu, přijdou-li do drsnějšího podnebí severního, přivyknou jinému kroji snáze. Uchrání se škody tím, že se oblékají úplněji. Tedy pro mne i dnes jest pravdě podobnější, že ani mykenská kultura není řecká, nýbrž že je paralelní s kretskou a že pochází od lidí, s obyvatelstvem kretským kmenově příbuzných, tedy od Neřeků. Vidíme-li krátce před koncem XV. stol. př. Kr. na Kretě katastrofální otřes, rozboření paláců kretských a zaražení kulturního vývoje, nelze to vysvětliti jinak než nárazem zevním, příchodem nových lidí na Kretu. Ti za té doby nemohli přijíti odjinud než z Řecka. A odtamtud nebyl by se tento silný proud na Kretu přivalil, kdyby nebylo i tam násilného podnětu — příchodu nových lidí, patrně ze severu. Neboť to je nejzazší mez, kdy Řekové mohli se v Řecku objeviti.

Kdyby Řekové byli v Řecku už od r. 2000 př. Kr., mohlo to býti jen v nepatrném počtu. Mohli bychom si mysliti věc tak, že časem jich přibývalo, až kolem r. 1500 by se byli vzhopili, vypudili a přemohli ty, mezi nimiž tak dlouho seděli a nyní byli by vnutili všem svou řeč. Anebo, ovládli-li už kolem roku 2000 př. Kr., musili bychom kolem r. 1500 předpokládati nový, silnější proud řecký, protože teprve tento způsobil rozvrat dosavadních poměrů v celém úvodí aegejském — což z různých příčin nezdá se pravdě podobné. Ale ať tomu jakkoli, pro náš účel postačí, co bylo řečeno. I přišli-li Řekové kolem 1500 př. Kr., jak tomu nasvědčuje evidence archaeologická, závěrem z tradice řecké to nikterak nevádí. Paměť o příchodu Dorů ze severu je arci u Tyrtaiu živá, ale o příchodu Řeků o půl tisíciletí napřed mohla se úplně vytratiti. Nevěděli-li Řekové o mykenské kultuře nic jiného než co četli o ní u Homera, nemohli arci souditi o svých počátcích správně a nemohl ani Thukydides o průběhu věcí nabýti obrazu spolehlivého.

Řekové našli tedy při příchodu svém v Řecku vyspělejší kulturu než měli sami, vyvinutý městský život s obchodem a plavbou na moři, jak o tom svědčí vývoz obsidiánu z Melu, mykenské vásy po Sicílii a listy amarnské z počátku XIV. století

př. Kr.<sup>1</sup> Byl-li příchod Řeků bouřlivý, nastaly prudké srážky a vyrovnávání s původním obyvatelstvem, ať po dobrém ať po zlém. I vpravili-li se Řekové rychle do nových poměrů, dovedli-li způsobiti se a užiti výhod nové kultury, je na jev, že náhlým otřesem dosavadní vývoj byl přerušen. Silou tradice, setrvačností dosavadní kultura trvá ještě po několik století, ale nevyvíjí se již, opakují se staré motivy, čím dále tím mechaničtěji a zběžněji; kultura domorodá tedy proti dřívějšímu klesá a toto zastavení její mohli způsobiti jenom lidé méně kulturní. Ale přes to, že bylo nutně od té doby v Řecku na dlouhou dobu neklidno, jak vidíme z egyptských zpráv i z pověstí řeckých, příčina toho neklidu a ráz toho posouvání byl zcela jiný než jak se domníval Thukydides. Nebylo to primitivní nomadské chození s místa na místo, nýbrž pohyb ze severu na jih a východ docela vědomý a nutný. Dle Thukydidova základního přesvědčení o malosti počátečních poměrů řeckých došlo ke stěhování Ionů do Malé Asie z přelidněné Attiky teprve po trojské válce, nedlouho před tím, než nastalo zakládání osad na březích Černého moře, na Sicilii a v jižní Italii. Ale podle dnešního našeho poznání je třeba osazení západního pobřeží maloasijského lisiiti od druhého, pozdějšího zakládání osad. Příčinu tohoto druhého osazování poznal Thukydides docela dobře: je to přirozená expanse, jež se dostavuje, když poměry se uklidnily a nastává hospodářský rozvoj. Ale o stěhování Ionů do Malé Asie soudí nesprávně, jak už vysvitlo snad z dosavadního výkladu. Attika měla podle Thukydida od počátku totéž obyvatelstvo, protože neúrodnost její nelákala cizích dobyvatelů. Jiné řecké kraje, ač byly úrodnější, nezvmohly se obyvatelstvem tak hojně jako Attika. Obchodu ani plavby námořní nebylo, Attika byla neúrodná: čím tedy se uživilo četné obyvatelstvo attické? V Attice od počátku bylo klidno a bezpečno proti jiným krajům řeckým, a přece i zde občané nosili ustavičně zbraně jako jinde, kde kvetlo námořní lupičství. Vidíme, jak konstrukce Thukydidova neobstojí, protože předpoklad její, autochthonie cbyvatelstva, je chybný.

Z naprosté nemožnosti, aby ve vědomí řeckém byly se udržely správné představy o počátcích řeckých, padá zvláštní světlo na řecké pověsti. Vidíme, jaké historické poučení smíme v nich hledati. Konec dlouhého pohybu řeckého obyvatelstva, stěhování dorské a třeba poslední stěhování boiotské, je v nich zachyceno správně. Bylo také vyvrácení Troje od Řeků. Svědčí o něm souhlasné, mocné vědomí celého národa: pouhá fikce básnickova nebyla by pronikla tak úplně celým životem řeckým. Svědčí o něm i šestá vrstva trojská. Ale vidíme-li, že už dorské

<sup>1</sup> H. Winckler, Die Thontafeln von Tell el Amarna v Berlíně, 1896. Zde jsou doklady o četných obchodních stycích mezi Egyptem a Kyprem za Amenhotepa III. (1411—1375).

stěhování, které je přece historické době blíže, je opředeno pověstmi o návratu Herakleoviců, čím méně důvěry zasluhují jména řeckých a trojských knížat u Homera? Některé genealogické řady mohly se, jak jsme už pověděli, udržeti po dobu velmi dlouhou. Ale vidíme-li, jak se pověsti o jednotlivých rodech časem rozšiřují, kombinují a mění, kde byla záruka v VII. a VI. století, kdy zájem o ryzost rodokmenů přirozenou měrou už nebyl tak aktuální, která jména z počátku řady jsou historická? A co bylo před trojskou válkou, nad tím rozkládala se teprve úplná tma. Neklid doby obráží se v pověstech dobře, ale jiného poučení, na př. o příčinách a směrech stěhování, nemůžeme v nich hledati.

Jako nový materiál nám pověděl, čeho od řeckých pověstí nesmíme čekat, tak naproti tomu nám ukázal, že nám dovedou, ač jenom za jeho přispění, poskytnouti i pozitivní poučení. Homer zná bohatství Kreta, vypravuje o stu jejích měst, Minos směl obcovati s Diem. Thukydides vypravuje, že měl první námořní moc, že vyhnal Káry z ostrovů a dovolává se jiného pramene než Homera, tradice; vůbec víme, že vědomí o velké moci a významu Kreta bylo v Řecku obecné nejen na základě Homera. Nyní výkopy kretské potvrdily nám to měrou neočekávanou. Zač máme tedy nyní pokládati Minoa? Přihlédneme-li k patrné příbuznosti jmen labrys, labyrinthos, Labraunda, nemáme-li v nich potvrzení, že Kárové náležejí skutečně už do doby Minoovy? Jak patrně, v řeckých pověstech leckde je ukryto historické jádro, ale nemáme jiné cesty objeviti je než pomoc cizí, vnější, totiž nový materiál. Sami, z vnitř, pouhým rozbořením toho jádra nedobudeme; není dosud objektivní metody. Odtud u nových badatelů tak nestejná posuzování jich. Přihlédneme k této věci nyní blíže.

(Příště konec.)

## Romantická literatura římská doby Augustovy.

Studie Karla Weniga.

(Pokračování.)

### D o b a A u g u s t o v a .

Vítězství Octavianovo u Actia (r. 31) zjednálo konečně trvalý klid v Itálii, který trval s malým přerušením (r. 68/69 po Kr.) více než 200 let. Snahy, jež se počaly probouzeti již za částečné úlevy v období přechodním, mohly nyní v úplném klidu dozráti. Prameny, z nichž živila se poesie idyllická, jed-



nak zcela zanikly, jednak se v novém ovzduší přiměřeně obměnily. Augustus zemřel r. 14 po Kr., tak že doba podle něho zvaná zahrnuje více než čtyři desetiletí. Jeho vítězství u Actia zasáhlo hluboce i do vývoje literárního tónu, že usnadnilo úplné proniknutí nového směru, smrt jeho však nebyla již mezníkem literárním; ten nutno položit mnohem dříve, nedlouho před koncem I. stol. př. Kr. V době vlády Augustovy následovaly po sobě dvě generace literární,<sup>1</sup> mezi nimiž přesné rozhraní lze těžko stanovit. Jednak některé živly starší periody přešly i do období následujícího, jednak některé úkazy období druhého vznikaly již v době předchozí. Známkou konce periody první jest úmrtí jejích literárních předáků, Vergilia a Tibulla r. 19 př. Kr., Horatia r. 8 př. Kr. Období první končí<sup>2</sup> tedy v posledním desetiletí I. stol. př. Kr., kdy vymřela starší generace básníků, která zažila ještě hrůzy revoluční. Odtud pochází její vážnost a hloubka, jež vtištěna byla i do tvorby literární. Důležito jest, že předáci tohoto období byli při vzniku jeho již mužové dospělí a vyšli myšlenkově z doby předchozí. Naproti tomu generace druhá, zastoupená »písařem Venušiným« Ovidiem, vyrostla již v klidu, jehož dobrodini nedovedla ocenit. Ukázalo se, že otium mívá špatný vliv na mravní podstatu člověka.<sup>3</sup> Zárodoky dekadence, jež generace první s vlasteneckým zápalem pokusila se zničit, byly vlastně jen ve vývoji zadrženy a rozvinuly se v období druhém s překvapující rychlostí. Nastal rychlý úpadek mravní,<sup>4</sup> jenž se objevil také v literatuře. Snahy první generace charakterisují t. zv. římské ody Horatiovy, kdežto brevírem druhé generace byla Ovidiova *Ars amatoria*. V periodě první z vítězil ještě duch římský, usilující podržiti individuum státu, v periodě druhé nabyl plné převahy ideál hellenistický, jenž budil a podporoval snahy egoistické a podřýval přímo kořeny starého státu římského.<sup>5</sup>

### I. perioda doby Augustovy: romantismus.

Od období idyllismu odlišuje se tato doba úplnou změnou politických poměrů, totiž uklidněním, jehož symbolem bylo zavření chrámu Janova r. 29. Zůstalo sice ve vnitřním životě státu a společnosti římské dosti palčivých otázek, ale nedochá-

<sup>1</sup> Norden na uv. m. str. 496 n.

<sup>2</sup> Fr. Leo v *Die Kultur der Gegenwart*, I 8, 3 vyd. v Lipsku a Berlíně 1912, str. 442 počítá první polovici doby Augustovy od r. 43 až asi do r. 14 př. Kr.

<sup>3</sup> *Ἡσυχία οὐ μόνον σῶμα ἀλλὰ καὶ ψυχὴν μαλαίνει* praví Plutarch, *De latenter vivendo* 4.

<sup>4</sup> Úpadek ten propukl ovšem jen v Římě, a to ve vyšších vrstvách.

<sup>5</sup> Ferrero na uv. m. IV, str. 104 nn.

zelo již k tak násilnému a bouřlivému jich řešení. Organismus státní počal zase pravidelně a spolehlivě pracovati. Jest vysvětlitelno, že lidstvo cítilo opravdovou vděčnost k tvůrci míru Augustovi, jenž dulcedine otii omnes pellexit (Tacitus, *Annales* I 2). Augustus sám s pýchou uvádí v Mon. Ancyr. 13, že za jeho vlády byl třikráte zavřen chrám Janův, a o své činnosti rád užívá slovesa *pacare*. Chvála míru, spojená často s oslavou jeho tvůrce, jest thematem, v tehdejší literatuře velmi oblíbeným. Uvádíme aspoň tato místa: Horatius, *Carm.* IV 5, Propertius III 11, 67 nn., Tibullus I 10, Antipatros z Thessaloniky v Anth. Pal. IX 297, C. Valgius Rufus u Plinia, *Nat. hist.* XXV 4, Philo Legatio ad Gaium 21 (II 567 nn.). Horatius C. IV 2, 37 praví, že lépe by nemohlo býti na světě, ani kdyby se vrátil zlatý věk. Také v provinciích pocítována nesmírná radost z míru, kterou zvláště pěkně vyjadřuje nápis z Halikarnassu.<sup>1</sup>

Rozvrat v posledních dobách republiky byl tak hrozný, že se pomoc mohla očekávati takřka jen od boha. Horatius C. I 2, 29 se táže: cui dabit partes scelus expiandi Iuppiter? a pokládá za hodna toho úkolu Apollona nebo Venuši nebo Marta. Jest tedy pochopitelno, že úspěch Augustův budil obdiv, který u povah vznětlivějších přecházel přímo ve zbožňování. Když řecký lékař Antonius Musa vyléčil Augusta z těžké nemoci, stal se hrdinou dne. Socha jeho byla veřejně postavena vedle Aeskulapovy, a on sám zahrnut byl penězi.<sup>2</sup> Tak velice lpěli Římané na životě svého vládce! Není divu, že básníci, jež císař téměř úplně pro sebe získal, přeháněli v projevech obdivu k Augustovi. Činy Augustovy byly srovnávány s činy bohů (Hor. C. III 4, 41), Augustus prohlašován za bohy poslaného ochránce lidstva, jenž se po dlouhém panování zase do nebe vrátí (Hor. C. I 2, 45, III 3, 11 n.; *Carm. lat. epigr.* č. 18 ed. Bücheler), ba leckde (Propert. III 4, 1, Hor. C. IV 5, 32) císař přímo již nazýván bohem.<sup>3</sup> Těmto básnickým hyperbolám neprávem se někdy vytýká servilnost. Prýštily — aspoň s počátku — z opravdové vděčnosti k tvůrci a ochraniteli míru. Za takové nálady byla úplně připravena půda ke kultu osoby císařovy, a to tím spíše, že se zdálo, že počíná zlatý věk, věštby sibiylskými prorokovaný (Hor. C. IV 2, 39, *Carm. saec.* 25 nn.).<sup>4</sup> Kult božství Augustova vznikl vskutku na východě a přenesl se i do Italie; v Římě samém však císař sám ho nepřipustil.

<sup>1</sup> Collection of anc. greek inscriptions in the British Museum IV 1, č. 894.

<sup>2</sup> Suet. Aug. 59.

<sup>3</sup> P. Wendland, *Die hellenistisch-römische Kultur*, v Tubinkách 1907, str. 87 nn.

<sup>4</sup> Vergilius v *Aeneidě* VI 791 prorokuje, že Augustus založí zlatý věk.

Dříve než přikročíme k celkovému hodnocení literatury římské v prvním období doby Augustovy, chceme stanovit nej-dříve jednotlivé její složky a proudy, pokud se jevily v literatuře i v životě vůbec. Počínáme charakteristikou tehdejší filosofie. Kdežto v době idyllismu filosofii vzdělanců byl ve svých důsledcích materialistický epikureismus, proti němuž marně bojoval nábožensky zbarvený stoicismus Poseidoniův, v době Augustově pronikla nálada náboženská i do vrstev intelligence. Zvítězily ty směry, jež náladě té hověly, totiž hlavně pythagoreismus a stoicismus směru Poseidoniova. Epikureismu se přidržovali již jen jednotlivci, na př. L. Varus (Quint. VI 3, 78). Pozoruje pak se zajímavý zjev, že jednotlivé školy obrušovaly ostré hrany svých zvláštních nauk a sblížovaly se v eklekticismu,<sup>1</sup> tak že jest obtížno u některého filosofa vystihnouti, které školy byl vlastně stoupencem. Tak jest tomu na př. u Areia Didyma, filosofického rádce Augustova.<sup>2</sup>

Celkem největší vliv měl stoicismus Poseidoniův, který možno prohlásiti za vůdčí směr filosofický této doby. Sám Augustus s ním sympatisoval. V uklidněném ovzduší pozbyl však směr ten mystického vzrušení, jímž ho zbarvila doba revoluční, a zavládla v něm tendence klidně ethisující. Zvláště charakteristická jest škola Q. Sextia (otce), jenž zanedbával problémy vědecké a věnoval se výhradně ethice.<sup>3</sup> V kladení důrazu na praktickou etiku jest zvláštnost jeho školy, jež byla v soulase s povahou římskou. Proto se tato filosofie vůle a činu pokládala za filosofii národně římskou. Seneca (Ep. 59, 7) nazývá Sextia, jenž psal jazykem řeckým »Graecis verbis, Romanis moribus philosophantem« a jinde (Nat. quaest. VII 32, 2) jest od něho připomínána »Sextiorum Romani roboris secta«. Sextius byl muž vážných snah a přísné mravnosti. Kladl důraz hlavně na ctnostné jednání v duchu starořímském, předchází je vždy sám dobrým příkladem. Jeho žáci cvičili se prakticky ve zdržlivosti a střídmosti, jež vrcholila v pythagorejském vegetarianismu (Seneca Ep. 108, 17). Ani den neměl býti ztracen v cestě za ctností. Proto Sextius, jak svědčí Seneca (De ira III 36, 1), zavedl denní zpytování svědomí otázkami: »Quod hodie malum tuum sanasti? Cui vitio obstitisti? Qua parte melior

<sup>1</sup> R. Hirzel v díle Gardthausenově, Augustus und seine Zeit I 3, v Lipsku 1904, str. 1314 nn. Systém této eklektické filosofie vybudoval v době Augustově Potamon z Alexandrie.

<sup>2</sup> Podle Suetonia Aug. 89 klonil se Didymos k stoicismu. A. Goedeckemeyer, Die Geschichte des griech. Skeptizismus, v Lipsku 1905, str. 205 nn. tvrdí, že Didymos stál na půdě tehdejší akademické skepse, připouští však u něho dosti silný vliv stoicismu.

<sup>3</sup> Učení Sextiovo mělo nejvíce ráz stoický, ač to filosof sám popíral (Seneca Ep. 64, 2). Hirzel na uv. m. str. 1309 myslí, že nauky Sextiovy vyrostly z pythagoreismu.

es?«<sup>1</sup> Škola Sextiova vzbudila značnou pozornost<sup>2</sup> a těšila se velké vážnosti. Grammatik L. Crassitius z Tarenta rozpustil svou výnosnou školu a našel útěchu po životě pohnutém v přísných mravních zásadách Sextiových.<sup>3</sup> Jiní čelní stoupenci Sextiovi byli: učitel filosofa Seneky Sotion z Alexandrie, Cornelius Celsus a rhetor a filosofický deklamator Papirius Fabianus, jenž pojednával též o otázkách zoologických a botanických, ač hlavní důraz kladl také na etiku.<sup>4</sup> Jeho badání přírodovědecká byla zajisté vzbuzena studiemi Poseidoniovými. Rovněž stejnojmenný syn Sextiův, Q. Sextius ml., nespokojoval se již jen etikou, nýbrž pojednával jazykem řeckým též o problémech přírodovědeckých.

Také v literatuře nefilosofické zmizel v době Augustově vliv epikureismu téměř úplně a pole opanoval stoicismus.<sup>5</sup> Jen Horatius zůstal věren Epikurovi.<sup>6</sup> Naproti tomu Vergilius, jenž v Georgikách (II 490 nn.) velebil ještě Epikura a zdrželivě se zmínil (IV 219) o nauce stoické slovy: »quidam ... dixere,<sup>7</sup> jest v Aeneidě již přívržencem stoicismu. Celé pojetí Aenea, do vůle boží odevzdaného, souhlasí se zásadou stoickou: *ἔπου θεῶν*. Základní myšlenka Aeneidy, nejdůrazněji v VI. zpěvu vyjádřená, že totiž bůh chaosem vede obec k pořádku (v. VI 826 nn., 851 nn.) značí překonání Epikura,<sup>8</sup> jenž popíral božskou prozřetelnost, ve světě působící. *Τόπος παλιγγενείας* (VI 724 nn.) psán jest ve vědomém kontrastu proti názoru Lucretiovu, a to podle nějakého apokalyptického spisu Poseidoniova.<sup>9</sup> Kdežto osvícenský Lucretius (VI 762 nn.) posmíval se staré pověsti o vchodu do podsvětí v jeskyni u jezera Avernského, užil Vergilius pověsti té za rámec nejdůležitějšího zpěvu Aeneidy a věnoval oné katabasi celý zpěv, do něhož vložil mnoho vůdčích myšlenek.

<sup>1</sup> Sbírka řeckých přísloví, zachovaná pode jménem *Σέξτου γράμμαι*, není dilem ani Sextia otce ani syna (Schanz v uv. lit. II 1<sup>3</sup>, str. 502).

<sup>2</sup> Seneca Nat. quaest. VII 32, 2 praví o ní: magno impetu coepit.

<sup>3</sup> Schanz v uv. lit. II 1<sup>3</sup>, str. 497.

<sup>4</sup> Pravil dle Seneky, De brev. vitae 13, 9, že jest lépe vůbec nepěstovati vědy než jen takovou, která nemá účinků mravních.

<sup>5</sup> O vlivu filosofie na tehdejší básnictví jedná A. Schmekel, Die Philosophie der mittleren Stoa, v Berlíně 1892, str. 450 nn. a E. Vernon Arnold, Roman stoicism, v Cambridži 1911, str. 389 nn.

<sup>6</sup> Propertius, jenž III 5, 23 n. obírá si studium Epikura za úkol pro stáří, až přestanou služby Veneřiny, nebyl zajisté Epikurovcem.

<sup>7</sup> Arnold v uv. sp. str. 80 myslí, že mnoho stoických myšlenek převzal Vergilius již z Aratových Fainomen.

<sup>8</sup> Norden, Aeneis Buch VI, v Lipsku 1903, str. 4; Schmekel na uv. m. str. 451.

<sup>9</sup> Norden v uv. komm. str. 19 nn. a 302. Že Vergilius čerpal na tomto místě z pramenů stoických, což se prozrazuje i některými výrazy, ukázal Arnold v uv. sp. str. 266 n.



Stoický byl vzdělán též architekt Vitruvius Pollio.<sup>1</sup> Uznává (De archit. I 1, 7) velký význam filosofie, jež jednak přispívá k vytváření charakteru, jednak vysvětluje děje přírodní. Stoicismu se přidrželi i řeční spisovatelé geograf Strabon<sup>2</sup> a historik Diodoros.<sup>3</sup>

Zvláštní a odchylné stanovisko zaujímal Horatius. Dříve se soudilo, že se v době Augustově odvrátil od epikureismu a pěstoval pak směr celkem eklektický.<sup>4</sup> Nejnověji však Philippon (v pojednání, jehož titul jsme uvedli na str. 9, pozn. 1) dokázal, že Horatius zůstal až do své smrti Epikurovcem, a sice že se přidržoval zásad Filodema, jenž se v některých bodech odchýlil od názorů Epikurových a přizpůsobil se poměrům římským.<sup>5</sup> Právem se tedy Horatius ještě v Epist. I 4, 16 nazývá »Epicuri de grege porcus«. Věrností k epikureismu lišil se Horatius velice od svých vrstevníků.<sup>6</sup>

Snahy těch mužů, kteří již v periodě předchozí chystali reformu náboženskou, slavily v době Augustově plné vítězství. Nevyplnila se tedy obava Varronova,<sup>7</sup> že bohové zaniknou neutečností občanů. I filosofie sblížila se s náboženstvím, a ti, kteří nemohli upřímně věřit, zdržovali se alespoň všech útoků. Při rationalistické povaze římské nemohla ovšem filosofie splynouti tak s náboženstvím, jako tomu bylo u myslitelů původu orientálního na př. Poseidonia. Pro takové oduševnění náboženství nebyli tehdejší Římané ještě dosti připraveni. Krom toho vzrušená mystika, živená bouřlivými dobami revolučními, pozbyla v klidu vlády Augustovy všeho podkladu a zanikla. Tím vším se dostatečně vysvětluje klidný ráz tehdejšího hnutí náboženského. Jest zajisté charakteristické, že Augustus vystupoval proti dalšímu šíření orientálních kultů, lahodících smyslům a citu;<sup>8</sup> dal také spáliti přes 2000 věšteb, jež v periodě revoluční těšily se veliké oblibě. Římané doby Augustovy pokládali za přední

<sup>1</sup> Že Vitruvius studoval Poseidonia, dokázal E. Oder, Philologus. VII Suppl. 1899 str. 304 nn. Doba sepsání spisu Vitruviova De architectura jest velmi sporná. Převládá nyní mínění, že Vitruvius psal za Augusta asi mezi r. 25—23 př. Kr. Viz Schanze II 1<sup>3</sup>, str. 537 n.

<sup>2</sup> Že Strabon čerpal z Poseidonia, ukázal E. Müller ve Philologu LVII, 1903 str. 71 nn. V. též F. Susemihla, Alexandr. Littgesch. II sv., v Lipsku 1892, str. 137.

<sup>3</sup> K. Praechter, Arch. f. Gesch. d. Philos. XI, 1898, str. 512; 514, 17.

<sup>4</sup> Teuffel, v uv. lit. § 235, 5.

<sup>5</sup> Byly to názory o vlastenectví, lásce a básnictví.

<sup>6</sup> Tato věrnost se snad vysvětluje tím, že již otec vštěpoval mu zásady (v. Sat. I 6, 65 n.; I 4, 103 nn.), jichž filosofické zdůvodnění později básník nalezl v epikureismu (Philippon v uv. poj. str. 18).

<sup>7</sup> Varro u Augustina De civ. dei VI 2: se timere, ne (dii) pereant, non incursu hostili, sed civium neglegentia.

<sup>8</sup> Suet. Aug. 93.

úkol svůj vzkřísili zase staré náboženství předků, jež zanedbávajíc stránky citové, spokojovalo se téměř jen obřady. Potřeba nového upevnění náboženství uznávala se všeobecně hlavně z důvodů státních a národních; náboženství římské bylo vždy úzce spjato se zájmy státními, ba často jim bývalo podřizováno. Těmito důvody vedena byla reformace náboženská, vedená s horou. Augustus vystihl výborně politický význam náboženství a koristě obratně z náboženské nálady své doby, opřel svůj trůn o oltář.

Nepochybují, že u Augusta při jeho reformách náboženských rozhodly hlavně důvody rozumové. Kotvil totiž zcela ve skepsi periody předchozí, a názoru toho nevyvracejí ani projevy jeho pověřivosti, o kterých se zmiňuje Suetonius,<sup>1</sup> naopak jej potvrzují. Nutno ovšem připustiti, že Augustus byl povaha, již svým vrstevníkům dosti záhadná. Symbolicky věru užíval na své pečeti obrazu sfingy. Není tedy divu, že v době nové úsudek o jeho povaze a cílech jeho politiky kolísá mezi extrémy. Kdežto Wilamowitz<sup>2</sup> shledává u něho hlubokou vnitřní romantiku, myslí Norden,<sup>3</sup> že byl jen lehce dotčen romantikou; Gardthausen<sup>4</sup> pak upírá mu dokonce pravý cit náboženský.<sup>5</sup> Nám dle svého jednání i dle slohu jeví se Augustus býti člověkem jen rozumovým. Jednal vždy velmi opatrně a dovedl ryčkávatí trpělivě příhodného okamžiku k činu. Řečnilav vždy jen po dobré přípravě, a pak jeho řeč neuchvacovala, nýbrž přesvědčovala. Sloh jeho byl jasný a určitý, jak můžeme seznati z důstojného, jím samým sepsaného přehledu životní jeho činnosti na t. zv. monumentum Ancyranum. Již známý portrait mladého Augusta, pracovaný s naturalistickými detaily, má rysy člověka převahou rozumového a působí chladným dojmem.<sup>6</sup>

Z těch důvodů soudím, že Augustus počinával své reformy náboženské s chladnou reflexí za účelem politickým.<sup>7</sup> Právem asi byl nazván hercem s božskými loutkami. Ano, hercem do jisté míry byl vynikající ten muž a jako herec odešel se světa<sup>8</sup> se stereotypními závěrečnými slovy starých komiků:

εἰ δέ τι  
ἔχοι καλῶς τὸ παίγνιον, κρῖτον δότε  
καὶ πάντες ἡμᾶς μετὰ χαρᾶς προπέμψατε.

<sup>1</sup> Aug. 90 n.

<sup>2</sup> Reden und Vorträge, 2. vyd. v Berlíně 1902, str. 266.

<sup>3</sup> Neue Jahrb. VII, 1901, str. 260 n.

<sup>4</sup> Augustus u. seine Zeit I 2, str. 866 n.

<sup>5</sup> Novou, ale nesprávnou charakteristiku Augustovu podal Ferrero, jenž prohlašuje Augusta za pravou ohavu mravní na uv. m. III, str. 330.

<sup>6</sup> Tak soudí Fr. Wickhoff, Die Wiener Genesis, ve Vídni 1895 str. 17.

<sup>7</sup> Tak soudí též Fr. Cumont, Die orientalischen Religionen im römischen Heidentum. Deutsch von G. Gehrich. V Lipsku a Berlíně 1910, str. 46 n.

<sup>8</sup> Suet. Aug. 99.

Pro pochopení některých úkazů tehdejší literatury jest nutno zmíniti se poněkud o podstatě a duchu Augustových náboženských reforem, jež byly jen součástí jeho snah o upevnění pořádku a kázně národní. Nesly se dvojím směrem, jednak k obnovení starých kultů a starého náboženství, jednak k náboženskému posílení postavení císařova. Zmíníme se nejprve stručně o prvním druhu. S velikou horlivostí věnoval se Augustus znovuzřízení a otevření zanedbaných starých chrámů, jichž dle vlastního přiznání v Mon. Ancyr. 3 opravil 82, za což dostalo se mu od Livia (IV 20, 7) přímý *«templorum omnium conditor aut restitutor»*. Obnovil zaniklá *kollegia fratrum Arvalium* a *sodalium Titii* a zavedl znovu *processu Luperců*.<sup>1</sup> Veřejné bohoslužby konaly se zase s velkou nádherou, a císař sám prováděl své funkce kněžské přesně dle starobylých předpisů. Již Kleopatra vypověděl válku jako fetiš se všemi příslušnými, starými obřady. Velkou péči věnoval též povznesení vážnosti a hmotného postavení stavu kněžského.<sup>2</sup> Kdežto před Augustem nebyl žádný občan vyloučen z hodností kněžských, byli za Augusta kněží bráni jen ze senátorů a rytířů. Vrcholu dostoupila obnova starého náboženství při hrách *saekulárních*, jež provedeny byly r. 17 do nejmenších podrobností přesně v duchu starobylém.<sup>3</sup> Zachovala se nám ještě starobylá, jednotvárná modlitba,<sup>4</sup> kterou Augustus sám při obětech opakeval. A přece účelem celé slavnosti bylo jen vzbuditi starobylými prostředky víru, že se počíná doba nová, zlatá. Staří boží byli kříseni k novému životu, spolu však byli s novými bohy císařovými obratně spojováni a jimi šetrně zastínováni. Slavnostní průvod ubíral se nejen na Kapitol, do sídla starých bohů republikánských, nýbrž i na Palatin, kde přebýval císař a «jeho» bůh Apollo.

Druhá tendence náboženských reforem Augustových jevila se v tom, že zaváděn byl kult bohů, císaři zvláště milých, čímž spolu posilována byla i vznikající monarchie. To podporuje zajisté naše mínění o Augustově stanovisku k náboženství. Ač moe Augustova spočívala vlastně v jeho imperiu,<sup>5</sup> zmiňuje se sám v Mon. Anc. 10 o této hodnosti jen stručně, obšírně však líčí převzetí pontifikátu, naznačuje tím, že větší váhu kladl na náboženské posvěcení svého postavení. Dával se též rád zobraziti

<sup>1</sup> Suet. Aug. 31.

<sup>2</sup> O tom vykládá obšírně Gardthausen na uv. m. I 2, str. 876 nn.

<sup>3</sup> Srv. pěkné líčení Ferrerovo na uv. m. IV, str. 342 nn.

<sup>4</sup> V Acta ludorum saecularium sextorum f. 92—99, otištěných u Dessaua, Inscriptiones latinae selectae II 1, str. 282.

<sup>5</sup> Augustus mohl ovšem opíráti své postavení též dynasticky. Mohl se totiž odvolávati na pověst o původu rodu Juliova od Julia-Ascania, syna Aeneova. Leč tato souvislost rodu Augustova s počátky dějin římských nebyla dosti určitá. V. Nordena v uv. čl. str. 276 nn.

jako pontifex, jak svědčí jeho socha, r. 1910 v Římě nalezená,<sup>1</sup> a jiná socha ve Vatikáně.<sup>2</sup> Náboženský význam měl též titul Augustus.<sup>3</sup> V přípravách k budoucímu kultu své osoby postupoval velmi opatrně, podporuje nejprve kulty bohů rodu Juliova. R. 28 zřídil na Palatinu chrám Apollinovi. Pod podstavcem sochy Apollinovy byly uloženy věštby sibylské, jež zaručovaly právo Aeneovců na světovládu.<sup>4</sup> V oslavu Apollina a Diany dal Augustus jako obratný regisseur vyznít celé slavnosti saekulární. Nižší vrstvy připoutal k sobě přetvořením kultu Larů, bohů to malého člověka, ve smyslu monarchickém. Na křižovatkách byli totiž uctíváni Lares compitales, o jichž kult pečovala zvláštní collegia compitalicia. Tato družstva, Caesarem pro politické rejdy zrušená, Augustus zase obnovil. Vedle dvou Larů byl pak na každém rozcestí uctíván i Genius Augusti. Kult ten rozšířil se rychle po celé Itálii.

Také v krásné literatuře proniká citění náboženské a the-mata náboženská byla zpracována i ve zvláštních dílech. Někteří spisovatelé podporovali přímo snahy Augustovy, dílem z upřímného přesvědčení, dílem jen podléhající jeho nátlaku. Celé dějiny Liviovy, jichž první části vznikaly téměř současně s Vergiliovou Aeneidou, jsou proniknuty duchem nábožensko-mravním. O Penátech, jichž kult byl zase obnovován, pojednával propuštěnec Augustův C. Julius Hyginus v díle *De dis penatibus*. Od téhož spisovatele uvádí se také theologické dílo *De proprietatibus deorum*. O věcech kultu psal Clodius Tuscus, autor selského kalendáře.

Nejlepším projevem náboženské tendence doby Augustovy jest však Vergiliova Aeneis.<sup>5</sup> U Vergilia setkala se tendence doby s přirozenými náhlynostmi duševními. Materialistický ná-těr, který přijal Vergilius v době revoluční vlivem epikureismu, brzy zmizel. Básník odvrátil se od epikureismu ke stoicismu, který rozvinul jeho nábožnost. Hrdina jeho epepie Aeneas jest pravým symbolem náboženské nálady té doby. Při každé příle-žitosti koná předepsané obřady, táže se věštec, dbá znamení a stále se modlí. Moderní kritikou byla Vergiliovu Aeneovi často vytýkána přílišná passivita a úplná závislost na pokynech božských. Tuto vlastnost, nám dnes při hrdinovi nesympatickou, nutno však posuzovati dle tendence tehdejší doby. Vergilius chtěl zajisté takovým pojetím svého hrdiny vystihnouti ideál svých vrstevníků, člověka úplně podřízeného vůli boží. Že tu

<sup>1</sup> V. Bullettino d. commissione archeol. com. di Roma XXXVIII, 1910, str. 97 nn.

<sup>2</sup> Sala rotonda č. 555.

<sup>3</sup> Gardthausen na uv. m. I 2, str. 868 n.

<sup>4</sup> Suet. Aug. 31; Verg. Aen. VI 71.

<sup>5</sup> Náboženský význam Aeneidy vystihl G. Boissier, *La religion romaine I<sup>re</sup>*, v Paříži 1906, str. 230 nn. Srv. též uvedený pěkný článek Nordenův v N. Jahrb. VII, 1901, str. 249 nn.



spolupůsobila i filosofie stoická, bylo již naznačeno. A neměl-li Vergilius přímo toho úmyslu, pak se nábožnost jeho sama sebou vtělila v osobu Aeneovu. Náboženské poslání Aeneovo, zdůrazněné hned v prooemiu (I 5) slovy: *inferretque deos Latio*, jest vlastně stěžejním bodem celého děje. Přenesením Penátů, které Livius (XXV 27) pěkně nazývá »*pignora imperii*«, zjednána byla souvislost dějin římských s dobou mytickou.

Augustus domáhal se pro své reformy náboženské podpory literatury s takovým důrazem, že musili mu vyhověti i básníci, osobně málo zbožní, jako Horatius a Ovidius. Horatius byl již přirozenou povahou duch osvícenský, v čemž posílila ho ještě více filosofie Epikurova. Sám charakterisuje se (C. I 34) jako »*parcus deorum cultor et infrequens*« a »*insanientis sapientiae consultus*«. V dalších verších této básně mluví se ovšem o návratu k víře pod dojmem neobvyklého úkazu přírodního, avšak poněvadž v pozdějších básních není stopy právě zbožnosti a poněvadž básník i v době Augustově setrval při epikureismu, nutno souditi, že ona báseň jest buď jen projevem okamžité nálady,<sup>1</sup> nebo snad spíše, že byla sepsána ku podpoře náboženské politiky císařovy.<sup>2</sup> K podobnému účelu bylo císařem svěřeno Horatiovi složení slavnostní písně pro slavnost saekulární. V jiných poměrech byl by asi Horatius vypěl v posměvačného skeptika, v době Augustově však byl poměry nucen chovati se zdržlivě. Ba neváhal ani psáti od na bohy, ač právě víry neměl.<sup>3</sup>

Ještě podivnější jest však, že Augustus získal, ovšem dosti pozdě, i Ovidia, který ve *Fastech* podává poetický výklad římského kalendáře, popisuje při tom rozličné staré slavnosti a kulty a vylicuje jejich vznik.<sup>4</sup> Báseň tu sepsal Ovidius jen na podnět Augustův, jak jest patrno z prooemia II. knihy, které patrně bylo původně prooemiem celé básně.<sup>5</sup> Básník sám neměl vnitřního zájmu na této látce a diví se sám (II 5 nn.), že se k zpracování toho thematicu odhodlal. Své stanovisko k náboženství vyjádřil cynicky asi takto: existence bohů jest užitečná, pročež chceme v ně věřiti a jim obětovati (*Ars* I 637).

Budiž ještě podotčeno, že i erotický Propertius v poslední knize svých elegií opěvá legendy chrámové a líčí staré slavnosti náboženské. Báseň šestá jest názorný popis chrámu Apollina palatinského, druhá vypravuje legendu o Vertumnovi, a devátá jedná o založení Ara maxima. (Konec přístě.)

<sup>1</sup> Tak soudí Kiessling ve svém vydání v úvodě k této básni.

<sup>2</sup> To jest mínění Philippsonovo na uv. m. str. 17 n.

<sup>3</sup> Také nevěrecký Lucretius sepsal hymnus na Veneru, ježto byla domácí bohyní adressáta jeho básně Memmia.

<sup>4</sup> Podobné dílo jako Ovidiovy *Fasti* sepsal i epik Sabinus (Teuffel na uv. m. § 252).

<sup>5</sup> Teuffel na uv. m. § 249, 6.

## Budoucí museum imperia římského.

Referuje V. Filipovský.

(Dokončení.)

Oddíl XIII. *Aegyptus*. Egypt poslal příštímu museu imperia četné památky, z nichž mnohé ovšem svým odehlným rázem z daleka jsou patrný. Jsou tu odlitky ztrnulých skulptur egyptských, při nichž často ani látka, tvrdá žula, nepřipouštěla umělečtějšího zpracování, ale leckde, jako při písaři z Memfidy, jest patrný již vliv hellenistický a římský. Zajímavé jsou odlitky nápisů, vyrytých na soše kolossu Memnonova v Thebách, od Hadriana obnoveného; psali je starověcí turisté jako rádi psávají turisté novověcí i na místech, která by měla býti nedotknutelná. Jiné skulptury jsou již původu i práce římské, zvláště pěkná socha Marka Aurelia ještě mladistvého a poprsí i hlavy římských císařů nebo vojevůdců. Nějaký kolos, vytvořený zcela po způsobu soch faraonů, představuje podle obličje Římana, myslí se, že císaře Caracallu. Je tu i několik nápisů, budících pozornost; je to zejména trojjazyčný nápis (egyptský, latinský a řecký), svědčící o výpravě básníka Cornelia Galla, místokrále egyptského, do Aethiopie. Mapa starého Egypta a fotografie římských architektonických památek a zajímavějších papyrů doplňují obraz.

Oddíl XIV. *Africa, Numidia, Mauretania*. I zde je dosti předmětů velmi zajímavých, ale skoro vesměs jen po stránce římské kultury. Stop domácího živlu není tu viděti. Mezi skulpturami jsou kopie a fotografie řeckých děl (hlavy božstev) a několik prací římských; z těchto vyniká známé poprsí »Clythie«, nejspíše portrét Antonie, dcery M. Antonia a matky Germanikovy, dále krásná socha vznešeného Římana přísné tváře a důstojnosti starořímské. Rovněž modely Kapitolia, divadla a villy (s krásnými mosaikovými podlahami) z Duggy, bibliotheky, tržnice a domu zvaného Corfidiova z Timgadu jsou výtvoři úplně římské. Zdá se, jakoby byly přeneseny z Říma nebo z Pompej. Zvláštností je triumfální oblouk v Timgadu, stavba zrovna baroková, jaké vznikly právě v Africe. Jsou tu sloupy celé mimo zdívo a nade dvěma krajními oblouky, menšími než třetí prostřední, proražena ještě okna, tak že stavba není tak masivní a těžká jako u známých oblouků římských.

Unikum výstavy je četná sbírka podobizen »řecko-egyptsko-římských« zde umístěná, tak četná jako v žádné sbírce na světě, že si ji pyšně nazvali v Římě »první galerii antických maleb«. Jsou to ovšem kopie, hlavně olejové, zachovaných portrétů, většinou takových, jaké bývaly na tvářích

mumií od časů hellenistických až po celou dobu imperia římského. Vedle toho jsou i podobizny z Itálie, na př. z Pompej známý Paquius Proculus a j. Šťastná myšlenka poříditi tuto speciální výstavu se, jak vidět, pěkně podařila a budila na výstavě velikou pozornost. Byla tu dána možnost studovati antické malířství po zvláštní stránce jeho, portrétnictví, které u Římanů i ve skulptuře dosáhlo vysokého stupně. Konečně velice zajímavá je mosaika ze Suzy, která zobrazuje Vergilia, jak píše Aeneidu, sedě mezi Musami Klio a Melpomenou. Básník je tu zcela jiný než se obyčejně líčí; je to statný, hranatý muž, kdežto obraz jeho všeobecně za pravý uznávaný je snad spíš replika řeckého typu t. zv. Eubulea.

Oddíl XV. *Asia*. Oddělení počtem předmětů chudé, což ovšem lze dobře vysvětliti. Opatření v takové dále předměty výstavní a převéztí je, hlavně myslíme-li na sádrové odlitky, až do Říma, nebylo nic lehkého. Ale jest tu předmět, který nám vynahradí nečetnost tohoto oddílu: totiž chrámek Romy a Augusta z Ancyry v Galatii. V příjemné zeleni zahrady na velkém prostranství mezi zdmi therm stojí nádherná imitace skutečnosti, tak že se zdá, jako by tu chrám stál původně. I proslulý nápis, Monumentum Ancyranum, jest tu reprodukován věrně, a to jak v originále (v pronau), tak v řeckém překladě (na straně podélné). Zde se návštěvníci v pohnutí zastavují a čtou zprávu o činech velikého císaře. Zbytky samotného chrámu, na nichž je již viděti pozdní dobu stavitelství římského, nejsou veliké: zdi podélné jsou sice dosti dobře zachovány, ale z příčných stojí jen neúplně přední s pěkným portálem.

Vedle Ancyry je tu zastoupen Efesus. Kromě fotografií pěkných římských reliéfů je tu odlitek monumentálního reliéfu, který kdysi náležel k velkému pomníku, vystavěnému na počest M. Aurelia asi po vítězství nad Parthy r. 165 po Kr. Objeven byl péčí archaeologického ústavu rakouského; odlitek darován výstavě císařem Františkem Josefem I. Relief představuje M. Aurelia ve vítězné zbroji, jak vstupuje na quadrigu Solovu, jsa provázen Victorií. V pozadí je Sol s paprsky kol hlavy, v předu allegorická postava ženy, na zemi Tellus, držící roh hojnosti s květinami a věnec, opírá se o hlavu býka a přijímá do klína ovoce, podávané pacholetem.

XVI. *Britannia*. Původu cizího je několik předmětů menších, z nichž pozoru hodny jsou sošky božstev domácích. Ostatní předměty, četné zlomky architektonické, reliéfy a oltáře vztahují se vesměs k životu římskému v Britanii a jsou i původu římského. Zmínky zaslouží reliéf, na němž jsou zobrazeny »deae matres« jako na jednom pomníku, vystaveném v oddělení Germanie. Z jednoho nápisu seznáváme řídký doklad, že bylo u Římanů postaráno ve vojště o lékaře; připomíná se »medicus

ordinarius cohortis«. Je zde i model lázní Aquae Sulis (Bath), dosti dobře zachovaných, které byly v Britannii proslulé.

Oddíl XVII. *Helvetia* obsahuje četné mapy a plány zemí i míst jednotlivých. Mezi četnými, málo významnými nástroji, částmi obuvi a oděvu, nádobami, malými soškami a nápisy, z nichž jen málo ukazuje na původ cizí (na př. sošky božstev neřímských), pozoruhodno jest helvetsko-římské lararium, podobné jako v několika domech pompejských. Byl to patrně Helvet pořímštělý, který spojil v domě svém po způsobu římském cizí božstva s domácími. Je tu trojice kapitolská (Jupiter, Juno, Minerva) a domácí bůžek, pak galská božstva Artius a Naria, jak psáno na podstavcích sošek. Zajímavý je také plochý nízký reliéf vlčice, kojící dvojčata, velice připomínající intarsii z I. oddělení.

Oddíl XVIII. *Belgica*. Zde jsou mapy, plány a fotografie římských prací, silnic, mostů a mohyl. Větších soch tu téměř není, nepočítáme-li reliéf, představující učitele v galském plášti s kapucí a s metlou v ruce vedle písařského žáka. Za to je tu mnoho menších předmětů uměleckých i řemeslných, zvláště z bronzu. Z nich zasluhují zmínky bronzové sošky božstev římských i galských slušné práce galsko-římské. Několik maleb předvádí velmi dobře krásné nádoby skleněné, nalezené v mohylách. Mezi mohylami, které jsou tu zobrazeny buď obrazy nebo modely, jednotlivě i ve skupinách, pozoruhodny jsou ty, které se rozkládaly podél Via sacra z Bavay (Bagacum), starého města Nervů, do Kolína nad Rýnem; s takovými se nikde jinde nesetkáváme než v Belgii a severofrancouzském departementu Nord. Jsou to hroby bohatých občanů belgicko-římských. Sestávaly z malé dřevěné podzemní komory tvaru obdélníkového; v ní stála popelnice a mnohé předměty, které se vůbec vkládaly do hrobů. Nad tím byla nasypána homolovitá mohyla do výšky asi 10 m. Jsou tu tři takové z Tirlumontu, zvané tombes de Grimde.

Oddíl XIX. *Batavi et Frisi*. Máme tu dva náhrobní kameny, tři oltářiky (pěkný jest ten, jenž byl zasvěcen bohyni Nehalennii), bronzovou přílbu a ruku kolosální sochy nějakého imperatora, vše podle originálů musea Leydenského. Jest to práce vesměs římská bez zvláštností provinciálních.

Oddíl XX. *Síň rekonstruovaných památek římských*. Ze zbytků, chovaných ve Florencii, Vatikáně, Louvru a v Římě sestaven je tu, ovšem jen v odlitku, roh mohutného oltáře Míru Augustova (Ara Pacis Augustae), jenž byl postaven mezi lety 13—9 př. Kr. senátem na poli Martově při silnici Flaminiově na oslavu návratu Augustova z výpravy do Gallii a Hispanie. Na figurální části podivujeme se tu chladné eleganci doby Augustovy, ale mnohem více poutá nás k sobě rozkošná část ornamentální, která nevýslovně krásně jsouc provedena,



působí veliký požitek. Zdali část zde předvedená je rekonstruována správně, těžko říci; vždyť o tom vedou archaeologové spor dosud.

Tanečnice nazvána jest jiná památka této síně, velký válec mramorový, ozdobený reliefem osmi tančících maenad, jak je viděti lze na několika jiných památkách z doby hellenistické. Má se za to, že je to kopie originálu ze školy novoattické ze IV. stol. př. Kr. Čemu sloužil tento válec, není dost jasno; zdá se, že to byl podstavec kandelábru nebo třínožky.

Památník vítězství Římanů u Pydny r. 167 s nápisem »L. Aemilius L. f. imperator de rege Perseo Macedonibusque cepet« postaven zde tak jako v museu v Delfech, s tím rozdílem, že zde je užito odlitků.

Mausoleum C. Sulpicia Platorina rekonstruováno je v stavu tak porušeném jak bylo objeveno. Představuje chrámek s pěknou římsou a akroterii, do něhož se vstupuje po několika stupních, zdobených na obou stranách dvěma sochami; nad vchodem je nápis. Úvnitř postaveno je osm uren, zajímavých tvary svými.

V místnosti této zasluhuje zmínky ještě skupina tří »Nioboviců«, t. zv. Sallustiovských z Milána a z Kodaně, práce jevící znaky řecké skulptury z polovice V. stol. př. Kr. Do téhož věku klade se také relief Nioboviců z Musea britského zde vystavený a Apollon, jenž podle Furtwänglera stál ve štítě chrámu ve středu Nioboviců.

V jiném sice oddíle therm vystavuje samostatně francouzský architekt Pavel Bigot svůj veliký sádrový Řím ze IV. stol. po Kr., v měřítku 1:400, ale jistě jej musíme také počítat k ostatní výstavě. Rekonstrukce je dílo pokud možná přesné, mnohaletou prací vybudované na základě nejnovějších objevů. Je to výborná pomůcka pro studium topografie Říma starého i novověkých výkopů. Vydržíme třeba půl dne pobýti u tohoto díla znamenitého a nechce se nám odtud. Náhdera imperia se tu vrývá divákovi do duše i paměti. A když pak kráčí moderními ulicemi římskými a pátrá po starých památkách ještě zbylých, nikdy nezapomene, jak vypadaly nádherné památky, které krásily místa nyní tak pozměněná. Je dost rekonstrukcí grafických, jež krásně nám zobrazují celé části starého Říma, ale proti takovému dílu jako je Bigotovo zanikají a mizejí. Přál jsem si v duchu, aby bylo možno opatřiti takovou pomůcku do školy. Jak by bylo snadno s úspěchem vykládati památky starého Říma. Bylo slíbeno, že alespoň dobré fotografie budou vydány, ale zdá se mi, že dosud ani těch není.

Rekonstrukce Bigotova je umístěna v překrásné části therm Diokletianových. Je to osmistěnný sál, mající 24 m v průměru; náležel k středním stavbám therm a nyní je od ostatního komplexu oddělen ulicí. Je jako většina místností

těchto nesmírně vysoký s klenbou podivuhodnou, světlem pouštěným úžasnou kopulí s hora jako v Pantheonu. Jest bez ozdob, bez omítky jako všecko ostatní; jen holé cihly, ty podivuhodné cihly římské, je viděti, a přece takový dojem, budící nadšení.

Závěrů definitivních činiti z toho, co zatím tato výstava podává, nelze, alespoň ne závažnějších. Je viděti, že tu není dosud ani všechno, co známe z dějin umění; tím více chybí tu věci, jichž známost není dosud rozšířena. Mnohé předměty budou asi později uspořádány lépe, soustavněji; snad i celý systém uspořádání bude jednou jiný. Bude ještě mnoho práce třeba a mnoho nákladu, aby z výstavy této vzniklo opravdu očekávané museum velkého imperia. Ale začátek je znamenitý, i lze doufati, že za několik let návštěvníci Říma uzří v nádherných thermách Diokletianových splněný veliký cíl nadšených archaeologů italských.

## Nové zprávy o vzniku „Počátků českého básnictví“.

Napsal Josef Král.

V třetím svazku díla »Františka Palackého korrespondence a zápisky. K tisku připravil dr. V. J. Nováček. III. Korrespondence z let 1816—1826« (v Praze 1911) jsou některé nové zprávy, týkající se vzniku »Počátků českého básnictví, obzvláště prosodie« z r. 1818.

Pravil jsem již v prvním svém výkladu o vzniku »Počátků« v článcích »O prosodii české« (Listy fil. XXI, 1894, str. 4 n.), že Šafařík, jenž téměř do konce roku 1816 básnil výhradně přízvučně (poslední jeho báseň přízvučná datována jest z Jeny 3. října 1816), měl již asi zálibu pro starověká metra časoměrná, ale že v Jeně ještě nedospěl k úplnému zavržení prosodie přízvučné, jaké se jeví v »Počátcích«. Domnění to potvrzeno jest nyní listem Benediktího k Palackému ze dne 9. října 1816, v němž Benediktí podává mimo jiné zprávu o dlouhém listě, který mu Šafařík poslal dne 23. září (str. 5). List ten týkal se z části české prosodie. »Z počátku jsou« — píše Benediktí — »(Tobě vhod) některá návržení vzhledem prosody staré, totižto verše z Prvotiny . . . . (mezera) . . . pod nápisem Slovanka Slavinovi (Jungmann); plynou ti lahodně! Arci lahodně! — pak sou slova Dobrovského v Slovance II díl str. 54: es war ein unglücklicher Misgriff . . . pak naposledy z . . . (Josef Jungm.):

Divno, že Slované & (t. j. atd.). Srovnej, chceš-li a sks . . . « (mezera; patrně se má čísti *skus* nebo *skoušej*).

Že Šafařík již tehdy přes. to, že ještě veršoval přízvučně, klonil se k prosodii časoměrné, ale že nebyl ještě rozhodnut, vyplývá z tohoto listu jasně. Ve svém listě uváděl vedle sebe výroky Jungmannovy, doporučující prosodii časoměrnou, a výroky Dobrovského, čelící proti ní. Předkládal je Benediktimu k úvaze, jak to činí i Benedikti Palackému, o němž věděl, že je již rozhodným stoupencem časomíry (srv. slova »Tobě *vhod*«). Vyzýval ho, jak to učinil asi také Šafařík jemu, aby výroky ty srovnával a zkoušel. Benedikti sám klonil se k časoměře, ježto verše v ní složené pokládal za velmi lahodné, ale tehdy přece nebyl ještě rozhodnut, žádaje za srovnávání a zkoušení protivných výroků.<sup>1</sup>

V listě k Palackému ze dne 11. listopadu 1816 (str. 6) dotýká se Benedikti opět prosodie. Líbí se mu Puchmajerův hexametr z pátého svazku jeho »Sebrání« z r. 1814, vyňatý z překlada části prvního zpěvu Iliady:

Černooká dokavád se nedá otcí dívka milému

(v korespondenci tištěno chybně Černovská),

j e d i n ý to hexametr, jenž z Puchmajerových přízvuchných hexametrů jest pro hojně poklesky proti přízvuku téměř bezvadně

<sup>1</sup> Báseň Jungmannova, tuto připomínaná, jest jeho poetické poslání Rožnayovi »Slavěnka Slavinovi«, uveřejněné v Prvotinách 1813, str. 67, v němž Jungmann zřejmě doporučoval prosodii časoměrnou. Báseň se líbila patrně velice i Šafaříkovi i Benediktima. Benedikti cituje jeden verš její beze jména skladatelova i básně již v dopise Palackému ze dne 25. srpna 1816 (str. 2; ale »znám to kvítí milé — má býti: milé kvítí — řecké po vůni lahodné, outlíčkou i trháno rukou i v krásotě svíží«), jiný v dopise ze dne 11. listopadu 1816 (str. 4), a Šafařík, jak známo (srv. Listy fil. XXII, 1895, str. 52), užil té básně, málo změněné, ve svém listě k Palackému ze dne 22. dubna 1817, nadepsav ji »Echo od břehů Sály«. Druhé místo, citované Benediktim, je z »Výtahu řeči Jana Kosakovského«, který uveřejnil Jungmann v Prvotinách 1814, str. 22, vybízející v slovech přidaných na konci, aby spisovatelé ukládali v Prvotinách svá zdání o jeho důvodech pro prosodii časoměrnou. Naráží se na slova Jungmannova: »Divno, že Slované, jichžto jazyk, řeckému a indickému podobný, sám v sobě takřka časovou míru nese, nevidouce svého prospěchu, na germánský přízvuk celé zření obracejí, což *ani nové české prosodie i bez ní nám nesmrtelného nálezece mínění nebylo*« (co tuto i jinde praví Jungmann o Dobrovském, je naprostý výmysl; srv. o podobných nesprávných výrociích Jungmannových o Dobrovském, pronášených i později, Listy fil. XXI, 1894, str. 172). Dobrovského výrok ze Slovanů 2 (1815), str. 54 jest tento: »Es war ein unglücklicher Misgriff, dass Drachowsky und Rosa die Regeln der Prosodie auf die Dehnung und Schärfung der Vokale, ohne Rücksicht auf den Ton zu nehmen, gründen wollten. Gegen die neue Prosodie, die unseren Dichtern sehr willkommen war, konnte nur ein hämischer Versmacher (Starý veršovec) einige Einwendungen machen, die aber schon dadurch widerlegt werden, dass seine eigenen bessern Verse die Regeln der neuen Prosodie befolgen und nur die schlechteren davon abweichen.«

časoměrný (v. Listy fil. XX, 1893, str. 356). Benedikti zase mimo jiné cituje také verš z Jungmannovy básně »Slavěnka Slavínovi«, která mu patrně hluboko utkvěla v mysli:

Od tebe dar každý vzácen: tys pejcha Slavěny  
(v korespondenci chybně: Slávence).

K tomu přidává slova: »Tys tedy zvítězil nad těmi, jimžto noha tónem trne (t. nad přízvučnky). Starý veršovec (t. Stach) přemůže (t. zvítězí)? Nu jen jednou přehryzneme tu skořepinku a ukážme světu jádro čerstvé — však nejen ukázati, ale i zakousiti dejme.«

Naráží tím na hádky, které Palacký, jenž již od r. 1815 se klonil k časomíře, měl s Hromádkou a Palkovičem, rozhodnými přízvučnky (»jimžto noha tónem — t. přízvukem — trnula«); nad nimi, jak se domníval a jak Benediktimu psal, v hádkách těchto zvítězil. Benedikti ptá se ho s jakousi nedůvěrou, zvítězí-li teorií svou Stach, jenž r. 1805 vydal »Starého veršovce«, ale přidává, že třeba s teorií časoměrnou na světlo, na veřejnost (»ukážme světu jádro čerstvé«), a že třeba, má-li se časomíra ujmouti, dokázati její správnost také časoměrnými básněmi (»však nejen ukázati, ale i *zakousiti* dejme«). Benedikti přes to, že se mu některé časoměrné verše líbí, soudil patrně střízlivěji než Palacký: chtěl, aby se oprávněnost časomíry dokázala veřejně, a to nejen theoreticky, nýbrž i prakticky. Poznáváme, proč Šafařík a Palacký, vydávající anonymně své »Počátky«, učinili právě jeho vydavatelem, proč v předmluvě »Počátků« mluví se »o nejdrazším *tří* celých duší pokladu«. Že však Benedikti nebyl tou dobou zaslepeným příznivcem časomíry, patrně z toho, že uvádí také básně *přízvučné*, které se mu při čtení líbily.

Z výňatku listu Šafaříkova, obsaženého v listě Benediktioho k Palackému ze dne 2. března 1817 (list Šafaříkův dostal Benedikti skoro současně s listem Palackého, na nějž odpovídá; str. 11), poznáváme, že se Šafaříkovi i Palackému dosavadní básně české hrubě nelíbily: »Ale bohužel! ti oblakové veršovců a veršovníků potopu na nás uvádí! Pročež tomu, co Palacký o naší literatuře poznamenal, s malými výjimkami zouplna za pravdu dám« (str. 13). Shledáváme se tu s míněním o nedostatečnosti dosavadního básnictví českého, které o rok později hlásali skladatelé s velikou rázností a mladickou horkokrevností.

Z dopisu Benediktioho k Palackému, daného z Prahy 4. dubna 1817, vyplývá, že Benedikti na své cestě do Jeny byl v Praze u Dobrovského, jenž jej doprovodil k Jungmannovi (patrně asi jen k domu, ježto v následujících slovech nečiní se zmínky o tom, že by při rozmluvě Benediktioho s Jungmannem byl přítomen také Dobrovský). Byl tedy Benedikti u Jungmanna právě tak, jako o něco později Šafařík, jak vyšlo nedávno na jevo



ze zápisků jeho syna (srv. co o té věci napsal P. Váša, Kdo byl původcem Počátků?, v ČMM. 1910, zvláštního otisku str. 5).

Připomínám tuto drobnost jen proto, že se jí nápadně potvrzuje zpráva V. Nejedlého v »Úvodu« k básni »Bohyně«, podle které dva Slováci se zastavili v Praze u Jungmanna r. 1817 (srv. čl. F. Strejčka, Prešpurští Počátkové a Vojtěch Nejedlý, Listy fil. XXXIV, 1907, str. 256: »Známo jest, že Slováci z Uher do Jeny na učení chodící v Praze se zastavují; zde *dvěma* se stěžovalo na chudobu Parnasu českého a přívuku se dávala vina, že Homerové a Pindarové povstati nemohou, časomíra se velebila«.). Že to, co vypravuje Nejedlý, stalo se u Jungmanna, netřeba připomínati. *Nyní máme určité dosvědčeno, že i Benedikti i Šafařík u Jungmanna byli.* Že tam mluvili také o prosodii a o českém básnictví, to sice dosvědčeno nemáme; ale lze si vůbec mysliti, že by Šafařík, který tou dobou měl plnou hlavu prosodie a metriky a byl si zajel schválně do Lipska k prof. G. Hermannovi, aby se o prosodii poučil, nebyl o ní hovořil s Jungmannem, jehož stanovisko znal a jenž z Čechů jediný mohl rozplášti jeho pochybnosti?

Zpráva Nejedlého o *dvou* Slovácích, kteří byli u Jungmanna, je tedy *úplně správná*, a moje domněnka v čl. »K činnosti Jungmannově v prosodickém sporu« (Listy fil. XXII, 1895, str. 40), že ten druhý Slovák byl Benedikti, došla jeho vlastními listy naprostého potvrzení zrovna tak, jako »mnohé sem tam dopisování« s Jungmannem před vyjitím »Počátků«, o němž se Nejedlý zmiňuje na témže místě, dosvědčeno jest zminkami v korespondenci Jungmannově. Vyplývá z toho poučení, že jest naprosto nepřipustné, aby se podobné zprávy pokládaly bez důvodů *za liché klepy*, nemáme-li je potvrzeny nějakými právníckými listinami. Obec českých spisovatelů byla tehdy malá, všichni znali se navzájem a navštěvovali (k několika osobním nepřátelstvím nesmíme při tom hleděti), a jeden druhému oznamoval ústně i listy, co se kde v literatuře událo. Šafařík a Benedikti o svých návštěvách a hovorech při nich vypravovali zajisté i jiným, jako je i písemně oznamovali vzdáleným přátelům, a proto mohli býti Nejedlý i jiní docela dobře zpraveni. Lze si vůbec mysliti, že by byl V. Nejedlý chtěl uveřejňovati zcela bezdůvodné klepy? Anonymita »Počátků« byla proto v této skrovné obci spisovatelské naprosto zbytečná a způsobena byla jen přílišnou opatrností, která se málo snáší s ohněm a zápalem Šafaříkovým a Palackého; vznikla asi radou někoho jiného. Netřeba ho dlouho hledati. Byl to Jungmann, který se vždy a všude jakéhokoli rozhodnějšího vystoupení bál. On je také ten »jiný«, který podle předmluvy »Počátků« pracuje o systému prosodie, což samo zase svědčí o ústním i písemném spojení mezi skladateli a Jungmannem před vydáním tohoto spisu.

Že »Počátky« vyšly před 6. dubnem 1817, vyplývá z listu Palackého k Jungmannovi, daného toho dne, v němž »toto prvorozené děťátko« Jungmannovi poroučí a prosí, aby mu zjednal u Čechů milé přijetí (str. 22). Po vydání »Počátků« psal Jungmann Šafaříkovi; v listu zmínil se pochvalně i o Palackém a žádal o zaslání jeho biografie (str. 21). Na toto nepřímé vyzvání odpovídá Palacký prvním svým dopisem k Jungmannovi.

Nejzajímavější jest však list Benediktiho k Palackému ze dne 13. června 1817 (str. 24 n.). Tou dobou již Benedikti měl »Počátky« v rukou. Mluví na str. 24 žertovně o proviněních, kterých se dopustil vědomě i nevědomě proti Dobrovskému nebo proti »Blahoslavovi« (co značí tato ironie, poznáme ihned); dává tak Palackému jemně na jevo, že polemika proti Dobrovskému v »Počátcích« jest příliš ostrá, a není patrně s její formou spokojen. Na str. 25 zná básně »Ideálů říše« a »Na horu Radhošť«, otištěné v »Počátcích«, str. 104 n. a 127 n.; zřejmě mluví o »Počátcích« na str. 27 jako o knize naprosto cizí (»já ani svého soudu chatrného o Počátcích nedokonám jediným listem svým«) a přidává (str. 27):

»Co se pak těch šesti listů týká, ježto jste tak hezky v *mojem jméně* do světa poslali, nic jiného nepozůstává, kromě aby je vlastní rukou podepsal, což hle učiním

Jan Blahoslav.«

»Do německých literních novin našimi Počátky zatroubiti« — za to jej patrně asi Palacký žádal — »nemám ani vůli ani chuti.«

Jak známo, Palacký ústně pověděl Zelenému, že Benedikti měl »činiti toliko *při vydání*, nikoli pak při sepsání díla« (Život Josefa Jungmanna, 2 vyd. V Praze 1881, str. 218 pozn.). Podle zřejmého výroku Benediktiho on sám *skutečným* vydavatelem *nebyl*, o tom, že skladatelé »Počátků« předmluvu podepsali jeho jménem, ani nevěděl, a jsa po celou tu dobu, co »Počátky« byly psány a vydávány, daleko v Jeně, ani se vydání spisu bez nesnází účastniti nemohl. Že tomu bylo tak, dosvědčuje i V. Šafařík ve svých zápiscích (srv. ČČM. 1909, str. 234), kde praví, že v »Počátcích« není od Benediktiho *ani literky*. Na toto svědectví první upozornil P. Váša v uvedeném již článku v ČMM. 1910, seš. 3, str. 4. Palacký chtěl patrně výrokem svým naznačiti, že Benedikti, je-li podepsán a v předmluvě zřejmě označen jako vydavatel, sepsání vlastního spisu vůbec se neúčastnil.

Toto svědectví Benediktiho známo bylo i Jar. Vlčkoví již před vydáním tohoto dílu Palackého korespondence; on proto vším právem nazval Benediktiho vydavatelem *řingovaným*, dokládaje, že i pouhým slohovým rozbořem předmluvy »Počátků« lze zjistiti, že předmluva tato, ač jest jím podepsána, není od

něho (Listy fil. XXXVIII, 1911, str. 160). Na svědectví Benediktího v korespondenci Palackého upozornil již také P. Váša v článku »Palacký a Jungmann« (Lidové Noviny 1912, č. 77 ze dne 19. března t. r.)<sup>1</sup>

Je-li však nyní zjištěno, že Benedikti ani při sepsání ani při vydání »Počátků« *nebyl* účasten, nastává znova otázka, kde jsou ti »jiní«, kteří podle zřejmého svědectví samého Šafaříka spisovatelům při sepsání spisu byli pomocní. Nebo že měli rádce a spolupracovníky, jest zjištěno neklamnými důvody, které se neodstraní, prohlásí-li se pohodlně všichni tehdejší čelní spisovatelé, kteří se o tom zmiňují, za klepaře a pomlouvače, anebo umlčuje-li se prostě svědectví samého Šafaříka.

Šafařík sám (Almanach der kais. Akad. der Wiss. 12, 1862, str. 126) napsal, že zpracoval »Počátky« »gemeinschaftlich mit seinem Freunde, Fr. Palacký, und mit anderen«, a toto jeho svědectví potvrzuje nyní sám Palacký, píše v listě k Antonínu Vyrožilovi dne 24. června 1824 (str. 81) toto: »In dem heftigen Streit, der die hiesigen Literatoren entzweit, und wozu ich sammt Schafarik in Presburg den *Hauptanlass* gegeben, halte ich mich natürlich zunächst an diejenige Parthei, die ich die meinige nennen kann, ohne doch die entgegengesetzte beleidigen zu wollen. Da mir um den endlichen Sieg der unsrigen gar nicht bange ist, so kann ich mich ruhiger verhalten, als die Herren gegenüber, die da nicht mehr pro aris et focis, sondern um Leib und Leben streiten.« Neboť nazývá-li Palacký sebe a Šafaříka *hlavními* původci prosodického sporu, byli patrně ještě *spolupůvodci jiní*, kteří sice »Počátky« nepsali, ale byli asi rádci a snad i inspirátory spisovatelů.

<sup>1</sup> Zajímavé jest, že jediný Puchmajerův hexametr z překladu prvního zpěvu Homerovy Iliady (Černooká dokavád atd.), který jakž takž vyhovuje i časoměře a jež v jednom svém listu z 11. listopadu 1816 (v. výše str. 107) uvádí Benedikti, ježto se mu jediný z Puchmajerových hexametrů líbil, uveden jest z též příčiny i v »Počátcích« na str. 113. Na tento hexametr mohli případnouti skladatelé »Počátků« i sami nebo byli naň upozorněni uvedeným listem Benediktího. Že by však Benedikti měl přece nějaké účastenství při sepsání »Počátků«, z tohoto dokladu arci usuzovati nelze. Z jednoho listu Benediktího, psaného na podzim r. 1817 (str. 19), a to z jeho slov úvodních (»I Tobě, milý můj, lístečky hotov psávati jsem, z nichž Ty, *já o ničem nic nevěda*, předmluvky a co ještě jiného nevím ke mladým českým básníkům vybíráš«), která asi vztahují se k »Počátkům«, dokončeným vskutku kdysi na podzim r. 1817, kdy asi psána také předmluva (srv. Listy fil. XXI, 1894, str. 5, pozn. 2), mohli bychom souditi, že Palacký zpravil Benediktího o svém úmyslu, užiti v »Počátcích« některých myšlenek, pronesených od něho o časoměře. I to Palackému Benedikti vytýká, ale také dovoluje. Ovšem si tehdy patrně ještě nepomyslel, že skladatelé celý spis vydají jeho jménem. Nevím arci, jaké myšlenky by to byly, kterých z listů Blahoslavových skladatelé užili. V listech těch děje se leckdy zmínka o časoměře, ale vždy povšechně. Benedikti časoměrné verše pokládá za plynulé, líbí se mu, ale důvodů pro časoměru neuvádí nijakých.

Soudil jsem dříve, že jedním z těch spolupůvodců byl Benediktí. To je nyní vyvráceno jím samým i Šafaříkem. Že byl druhým Jungmann, o tom jsem arci nepochyboval ani dříve ani nepochybují nyní. Ale kdo jest ten druhý spolupracovník, když to není ani Benediktí ani ovšem Němec prof. G. Hermann, na kterého se také zcela neprávem připadlo, aby se odstranilo účastenství Jungmannovo?

Tyto rádce a spolupůvodce třeba ovšem hledati mezi spisovateli, kteří po vydání prosodie Dobrovského r. 1795 a před vydáním »Počátků« r. 1818 přáli časomíře, jí se zastávali a jí i ve verších svých užívali. K mužům, jako byl Onič a Štěpán Leška, kteří se v *soukromí* vyslovovali o časomíře příznivě (srv. Listy fil. XXI, 1894, str. 172 a XX, 1893, str. 417), netřeba asi hleděti. Veřejně v té věci nikdy nevystoupili a časoměrně vůbec neveršovali. Mužů, k nimž lze hleděti, bylo v době mezi r. 1795—1818 *jen šest*, jak mohu určitě tvrditi, ježto jsem prohlédl při psaní své prosodie celou tehdejší literaturu, pokud jsem se jí mohl dopídití. Byl to Václav Stach, Václav Fr. Hřib, J. Jungmann, A. Marek, Jan Hollý a Fr. Palacký (Listy fil. XX, 1893, str. 206). Hollý tou dobou uveřejnil *anonymně* ukázkou překladu Vergiliovy Aeneidy v Palkovičově Týdenníku 1813, str. 288 n. verši časoměrnými, ale málo podařenými (Listy fil. ib., str. 206), byl tehdy ještě neznám a jistě při »Počátcích« účastenství neměl. V. Fr. Hřib (srv. Listy fil. XX, 1893, str. 428 n.) básnil přízvučně po starém způsobu, obvyklém před r. 1795, a časoměrně podle pravidel Rosových, ale neuměl vlastně veršovati ani tím ani oním způsobem, nejsa si ani rozdílu mezi obojím veršováním náležitě vědom, ba neuměl ani náležitě vyložití, co chce, ač theorii Dobrovského zavrhoval. Ten tedy by byl býval velmi špatným rádcem spisovatelů. »Počátky« se o něm zmiňují na str. 111: »Viděl's onehdy, jak se tam \* \* b, Čech jináče statečný, pro svou smělost (že se totiž postavil na odpor Dobrovskému), i když klesá Múza jeho, milování hodný, že jednou nohou po jednom, druhou po druhém plotě chodil, jak se divotvorně přetvařoval? Jaké zbědované, outrpnost vzbuzující zvuky vydával?« Tak se o spolupracovníku arci nepíše. V. Stach stál asi na téže výši, jako Hřib, neuměl veršovati přízvučně ani časoměrně, ač zle proti Dobrovskému brojil (srv. Listy fil. XX, 1893, str. 420 n.), a *věcně* nemohl pomoci spisovatelům rovněž pranic. Že jim nepomáhal, vyplývá také z toho, že *teprve po vydání* »Počátků« r. 1820 chtěl vystoupiti se svou »Harmonií«, kterou měl napsanu proti Dobrovskému, a poslal ji Jungmannovi, aby ji vydal. Jungmann však, jenž se jinak ujímal Stacha pro jeho odpor proti prosodii Dobrovského, dobře usoudil, že ji vydati nelze (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 171 n.). Zbývá tedy z oněch šesti časoměrníků jen Jungmann a — A. Marek. Druhým rádcem, ač neznačí-li Šafaříkův plurál



»und mit *anderen*« jen osobu jedinou, což by bylo také možno, ježto takového nepřesného způsobu mluvení vskutku užíváme, byl by tedy A. Marek. Marek byl vskutku se Šafaříkem ve spojení již před vydáním »Počátků«, jak víme z korespondence Jungmannovy (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 3), ale za doby, kdy již »Počátky« byly napsány a v cenzuře. První zmínka Jungmannova o jeho spojení se Šafaříkem je z 29. prosince 1817; Jungmann ohlašuje tu Markovi list Šafaříkův a »rokování« o prosodii české, ale dále mluví tak, jako by Marek dosud o »Počátcích«, které měly co nejdříve vyjít, nevěděl pranic. Tím ovšem není vyloučeno, že Šafařík byl s ním v přímém spojení písemném již dříve, a že si přímo vyžadoval od něho nějaké rady; ale zřejmě to dosvědčeno není.

Jiného spolupracovníka mimo Jungmanna a Marka skladatelé mít nemohli. Byl-li však druhý spolupracovník Marek, nabývá tím potvrzení pražská zpráva o původcích »Počátků«, otištěná v Palkovičově Týdenníku 30. června 1818: »V Čechách mají za vydavatele toho spisu »Počátků« Š., P. a M., mnozí ale za pravého J.« (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 26 n.). A je nápadno, že právě ti to čtyři mužové Šafařík, Palacký, Marek a Jungmann se v »Počátcích« nezměrně chválí, že od nich se čeká obrození české prosodie a českého básnictví (v. Listy fil. XXI, 1894, str. 9). Dobře připomenul F. Strejček v uv. čl. (Listy fil. XXXIV, 1907, str. 358), že zejména jedním z míst sem příslušných »na anonymní autory Počátků skoro prstem se ukazuje«.<sup>1</sup>

Ostatní zmínky o »Počátcích«, které se vyskytují v korespondenci Palackého nově vydané, jsou (mimo jednu důležitou, o níž hned promluvíme) menší váhy. Proti metrickému novotaření Jungmannovu, jenž nešťítíl se ani meter indických, Palacký dobře vytýká (str. 28 n.), že třeba užívati nejdříve prostých a charakteristických meter, má-li se časomíra zakotviti. Neľíbí se mu ani vlastní jeho báseň »Na Radhošť«, složená neobvyklým metrem časoměrným. Přeje si hojnějších básní časoměrných v listě k Jungmannovi ze 2.—3. března 1819 a soudí, že se boj o prosodii teprve strhne; »mezitím, má-li rozum býti vítězem, pokojně žítí můžeme. Recensí Poč. č. b. v listech vlastenských nás rozhorlila (t. j. asi »nadehla«), jakož na vlastence sluší« (str. 34). Kterou recensí Palacký míní, není mi jisto; nepříznivá zmínka Palkovi-

<sup>1</sup> Strejček ib., str. 285 připomíná i jeden list Hněvkovského ze dne 7. ledna 1819, dříve neznámý, kde se praví: »Jungmann, všech těch pletich tvůrce, jediné ze závisti, nemoha ničehož vyvésti, ty roztržitosti dělá, aby si jméno získal, kloučky snadno ke všemu nabádá« atd. Tedy i Hněvkovský jmenuje Jungmanna, jemuž arci neprávem připisuje nízké motivy, jako vlastního původce »Počátků«. Těch »klepů« o Jungmannovi jest příliš mnoho. Zdá se, že o Jungmannovi klepali tehdy *všichni* spisovatelé čeští, časoměrníci i přízvučníci.

čova v Týdenníku 1818, str. 302 n. (z 30. června 1818) to asi není, ježto není recensí, a Palacký již před 2.—3. březnem 1819 Jungmannovi dopisoval, aniž se o ní zmínil. Byla by to tedy zmínka opozdílá. Spíše se míní recense »v novinách rakouských«, o které se děje zmínka v korespondenci Čelakovského (Listy fil. XXI, 1894, str. 28).

Jinde (str. 38) zmiňuje se Palacký o tom, že »Počátkové« beze škody (t. hmotné) nebudou, ježto nakladatel žádá, aby mu bylo zapláceno; později oznamuje Jungmannovi (str. 43), že přece snad při »Počátech« škody nebude. Bude-li však nakladatel mít ztrátu, že mu ji skladatelé nahradí. Žádá Jungmanna, aby mu poslal »Hlasatele«, je-li v některém svazku ohlášení na naše »Počátky«, a zmiňuje se o Štěpničkově básni, čelící »Počátkům« v Rozmanitostech sv. O (1819), str. 82: »Hýblový Rozmanitosti, ač i ty podlé, předce, nevím proč, se mi více líbiti mohou, nežli Hlasatel; měl jsem tak srdečného smíchu nad Št(ěpničkovým) listěčkem (t. j. básní »Štěpnička k Hněvkovskému«). Dii meliora!« (srv. o tom Listy fil. XXI, 1894, str. 30).

V listě k A. V. Svobodovi z dubna 1821 (str. 53 n.) praví: »O prosodii a zlomkářích já nehotuji ničeho; rád sem tomu, že to P. Jungmann převzal. Ani Šafařík za hodno nesoudí, hádati se s nadutými nedouky. Ale slyšte něco k smíchu: Palkovič, onen Palkovič, co za krejcary trne, rozeslal Vám po celých Uhřích sílu exempl. Zlomků d a r m o d a r e m — nežádaje, než aby to četli, kdo snad časoměrou naprznění jsou. Já, který ho znám, mohl bych jistiti, že ta štědrost nepochází mu ze srdce, ale z Prahy.« Je to nové potvrzení zmínky samého Jungmanna v listech k Markovi, že nepřiznává a svrchovaně stranická recense Hněvkovského »Zlomků«, vyšlá anonymně a podepsaná šifrou — \*\* v Kroku I, 2 (1821), str. 145 n., jest Jungmannova. Co vypravuje Palacký o Palkovičovi, že Hněvkovského »Zlomky«, jež mu patrně poslal sám skladatel, aby je rozdál, vskutku po Uhřích zadarmo rozesílal, nezasluhuje nikterak výtky. To nesvědčí o jeho skouposti; měl je snad kupovati sám, když je dostal z Prahy? Že chtěl, jsa přízvučníkem, aby se poznaly i důvody druhé strany, není nic podivného.

Z listu k J. S. Presslovi (str. 56) se dovídáme, že Palacký (právem) děsil se časoměrných indických rozměrů, které do češtiny zaváděti chtěl Jungmann. V listě k Jungmannovi, o málo pozdějším (str. 59), těchto svých pochybností nezatajil.

Pro šlechtnost Dobrovského svědčí velmi příznivě přiznání Palackého v listě k Dobrovskému ze dne 3. března 1823, že před dvěma lety (r. 1821) choval se k němu ve Vídni »s velikou, ale nezaslouženou dobrotivostí« (»die ausgezeichnete, wenn auch unverdiente Güte« atd.). A Dobrovský přece věděl, že Palacký r. 1818 velmi příkře proti němu vystupoval v »Počát-

cích«. *Celý* ten list je velmi skvělým svědectvím pro ryznost povahy Dobrovského.

Zbývá mi ještě vyložití o jediném místě této korespondence, ale zajímavém a důležitém. Jak jsem soudil ve svých článcích »O prosodii české«, uváděje hojně toho důvody, dosud nevyvrácené a nikdy nevyvratitelné, svědčí pro tvrzení, že v sepsání a vydání »Počátků« měl účastenství i Jungmann, také příkrý tón, kterým »Počátkové« jsou psáni a ke kterému mladiství skladatelé přičiny neměli. Soudil jsem, že zaviněn byl »hlavně působením Jungmannovým na oba mladistvé skladatele« (Listy fil. XXI, 1894, str. 10).

Proti tomu tvrzení svědčí, jak se zdá, jedno místo z listu Palackého Jungmannovi ze dne 3. prosince 1818 (str. 30): »Nedostatky Počátků básnictví českého my věru lépe, než kdokoli jiný, cítíme. *Onny animositáty tuším jen za Stachovými hádkami se tam vloudily, proti jehožto osudům se předkem ršelijak ohraditi bylo potřebí.*« To je patrně odpověď na list Jungmannův (srv. výraz »onny animositáty«, t. ty, o kterých v listech svých Jungmann psal), v němž se Palackému činily nějaké, jistě šetrné výtky, že on i Šafařík psali příliš prudce a nešetrně. O tom nemůže býti pochybnosti, i není divu, pronesl-li prof. Pekař v referátě o této korespondenci Palackého (v ČČH. XVIII, 1912, str. 113 n.) myšlenku, že příčinou těchto příkroslí *proti Dobrovskému* nebyl Jungmann, nýbrž — což prý kdesi kdosi dokázal — že »materiál proti Dobrovskému dodala brožura Stachova« (t. Starý veršovec z r. 1805). Rovněž tak soudí P. Váša v čl., uvedeném výše (str. 111), že podle svědectví Palackého příkrost tuto zavinil Stach.

Na tuto myšlenku připadnouti nebylo nesnadno i bez korespondence Palackého. Již Zelený a po něm já vytkl jsem místa Stachova Starého veršovce, kde se prudce útočí na Dobrovského (srv. Listy fil. XX, 1903, str. 421).<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Jen u nás jest zvykem, mezi dilettanty ovšem velmi rozšířeným, psáti o tétěz věci a materiálu nijak nerozmnožovati, nýbrž užívati toho, který snesli jiní, a při tom ještě k materiálu nepohodlnému naprosto nehleděti. Prof. Pekař na str. 113 tvrdí, že kdesi kdosi objevil i dva články v Čechoslavu z r. 1820, v nichž se píše o skladatelích »Počátků« jako o »zjednaných kritikářích za mzdu«. O těch článcích vykládal jsem přece *já první* ve své prosodii v Listech fil. XXIV, 1894, str. 175 n., jen že jsem si slova anonymova, že přízvučné prosodii se brozí »brzy vlastními, brzy *najatými* jekohluky«, nevykládal o kritikářích zjednaných *za mzdu*. Výroku takového, který uvádí prof. Pekař, v Čechoslavu, tuším, vůbec není. Výrokem o *najatých* jekohlucích nikterak se nenaráží *na mzdu*, nýbrž naznačuje se pouze, že skladatele k jejich bouření někdo jiný přiměl. Měníti ten výrok jest naprosto nepřipustno. Vůbec připomínám, že jen M. Červinková, Fr. Strejček a P. Váša rozmnožili materiál, který jsem o této otázce snesl já pracným probráním *celé české literatury*, pokud se prosodických otázek mohla týkati. Uvedení spisovatelé uveřejnili ně-

Že Stach vyčítá Dobrovskému totéž, co mu vyčítal Jungmann a co mu vyčítají »Počátky«, t. že je Němec, jenž veršování českému nerozumí, věděl jsem také. Sám jsem z básní Stachových uvedl příslušná místa (Listy fil. XX, 1893, str. 421—427). Přes to jsem však přičítal přikrost proti Dobrovskému na vrub Jungmannovi; nebo že by Šafařík a Palacký byli útočili na Dobrovského tak prudce ze své vůle, ačkoli k takové prudkosti příčiny neměli (Palacký zajisté velmi záhy své přikrosti litoval, jak lze nepřímou souditi z listů k Dobrovskému, uveřejněných v tomto dílu jeho korespondence, plných úcty k tomuto muži), to neuměl jsem si představit, dokonce pak neuměl jsem si představit, že by na ně byly působily duchaprázdné žvásty Stachovy, které místo důvodů obsahovaly jen nedůvodné urážky, zvláště když Stach bojoval sice proti Dobrovského theorii o českém přízvuku, ale *nezavrhoval přízvucné prosodie docela*, jako Šafařík a Palacký. Stach ujímal se jen starého způsobu veršování, nedokonalého způsobu přízvucného a časoměrného Rosova. *Sám básnil skoro výhradně přízvucně*. Že by takový psychopath, jenž vůbec nikde souhlasu nedošel a byl stížen jen satirou (v. Listy fil. ib., str. 428), psychopath, o němž sami skladatelé »Počátků« (srv. jejich str. 110) dobře věděli, že je opovržen, byl na ně působil takovým dojmem, že dali se jím vésti k přikrostem proti Dobrovskému, neuměl jsem si představit a neumím si to představit dosud. Proto jsem soudil, že tato přikrost vznikla působením Jungmannovým, jenž sice v otázce prosodické soudil o Dobrovském stejně jako Stach, ale uměl své výlučné stanovisko časoměrné opřít důvody aspoň zdánlivě platnými, které na Šafaříka, časomíře již nakloněného, mohly působiti. Nebo nikdo nevystupuje proti někomu přikře jen proto, že to také činí jiný, jestliže mu tento jiný neimpoune svou osobou nebo svými důvody. Šafařík i Palacký již v tom mladistvém věku, kdy psali »Počátky«, přes to že hájí věci chybné, projevují takovou duševní vyspělost a takové vzdělání, že podle mého soudu duchaprázdný, mělký a nesoudný Stach jim imponovati nemohl. Ale na světě je všechno možno; přesvědčil jsem se od těch dob, kdy jsem psal onu část své české prosodie, že u nás prudce útočí na jiného i ten, kdo k tomu ani náležité příčiny nemá, často z mladické nerozvahy nebo proto, že je vždycky příjemno dokazovati starším, že mají všelijaké nedostatky vědecké, zvláště může-li se takové dokazování dít bez velkého studia a namáhání. U dilettantů pozorujeme takový zjev často. A tak mohl i Šafařík a Palacký, třeba

které dodatky, které z části přibýly teprve později. Všichni ostatní, kdo psali po mně o této věci, opírají se docela o materiál snesený mnou. To jest ovšem velmi pohodlné a také velmi dojemné tehdy, když se tohoto materiálu užívá k strojeným výkladům a výpadům *proti* mně.



dilettanti nebyli, zaslepení jsouce nemístnou láskou k chybné časomíře nebo rozpálení urážkami Stachovými, prudce dorážeti i na Dobrovského. Já sice nevěřím, že tomu bylo tak, ale pro nedostatek současných zpráv bylo by možno hájiti i takových výkladů. Věc sama, že účastenství v sepsání »Počátků« měl i Jungmann, touto teorií odčiněna není. Ta trvá; bylo by třeba jen vypustiti domněnku, že Jungmann působil nejen na obsah, nýbrž i na příkrou formu »Počátků«.

A tu vyskytl se list Palackého, výše uvedený, který »animositěty« »Počátků« vskutku přičítá Stachovi, a v němž pisatel Jungmannovi, který mu patrně činil v té věci nějaké výtky, se omlouvá. Lze však vskutku se domýšleti, jak to činí prof. Peckař i Váša, že Jungmann vytýkal Palackému příkrý tón »Počátků«, kterým se mluvilo v nich o Dobrovském, a že se mu *pro to* Palacký omlouval? Že na to každý ihned připadne, rád uznávám, *ale přes to je to makavý a rozhodný omyl*. Byl by takovou výtku učinil Jungmann, ten Jungmann, jenž v soukromí a v listech svých i v Nepředsudném mínění z r. 1804 mluvil o Dobrovském jako o studeném grammatikovi, jeho ucho nazýval dřevěným a pokládal ho v otázce prosodické za soudce naprosto nekompetentního (Listy fil. XX, 1893, str. 3 a 9)? Ten Jungmann, jenž Dobrovského vyhlašoval za zněmělého Slovana, jenž v Kroku 1, 1821, 2, str. 2 Stachovy hrubě nazval »některých osob *dotknutím*« (kdo chce poznati, jak mírně tu Jungmann soudí, ať si přečte ta pěkná »dotknutí« v »Starém veršovci« Stachově), jenž v témž článku o něco dále vytýká »Počátkům« pouze *neopatrnost* (»aniž Blahoslav v Počátcích básnictví . . . dosti *opatrně* nepokročil«), ale přízvučnicky, když se bránili, přísně kárá, že »neměli nedostatku na hrubé střelbě«, a mluví o »palici«, jíž se v »Čechoslavu« bránili, při tom docela zapomínaje, že časoměrnicki bránili se mnohem prudčeji a oháněli se výrazy daleko nemístnějšími (srv. o tom všem Listy fil. XXI, 1894, str. 34 n., 175 n., 186 n., 241 n.)? To že »Počátkům« vytýkal Jungmann, jenž ve své *anonymní* kritice »Zlomků« v Kroku ib., str. 145 n., na kterou se často zapomíná (že jest jeho, je naprosto dosvědčeno; v. výše, str. 114), *ani slovení nepokáral ostrých výrazů proti Dobrovskému*, ale naopak Hněvkovskému vytýkal jako urážlivé i takové výrazy, které vůbec urážkami nejsou (j. tropiti povyk, následovník Rosy, Rosovec, Slovák a j.), jenž horší se na Hněvkovského, že kárá »vpravdě *květný a živý sloh* Blahoslavův«, jenž píše vůbec o »Zlomcích« zcela stranicky, tak že jeho posudek je takřka vzorem kritiky nesprávné (srv. o ní Listy fil. XXI, 1894, str. 187 n.)? Jungmann, jenž nikdy ani v soukromí ani veřejně, ani když psal svým jménem ani když psal anonymně, nekáral ostrých výrazů proti Dobrovskému v »Počátcích«, ten že pro ně káral Palackého

v nějakém listě? *To je se stanoviska psychologického naprosto pravdě nepodobné.*

Tedy se ta výtká i Palackého omluva týká něčeho jiného. Není nesnadno najítí, čeho. »Počátky« nebyly by způsobily takového pohoršení, kdyby byly hájily pouze časoměrné prosodie a zamítaly pouze přízvučnou theorii Dobrovského, jako nezpůsobily pohoršení podobné pokusy dřívější, na př. Jungmannův z r. 1804 a 1813 (v. Listy fil. XX, 1893, str. 417—420) nebo Hříbův z r. 1815 (ib., str. 428 n.).

Pohoršení budilo *naprosté odsouzení dosavadní produkce básnické*, které vyslovily »Počátky« zvláště v šestém listu Šafářikově. To poznáváme nejen z některých současných zpráv (na př. z neomalených článků Štěpničkových; v. Listy fil. XXI, 1894, str. 32), ale i z výroku Jungmanna samého v Kroku, 1, 1821, 2, str. 2: »Onen (t. Stach) tupil, koho neměl; tento (t. Blahoslav) nechválil, koho měl. Jaký div, že někteří z druhé strany (ku kteréž ostatně ani jednoho mezi českými básníky není, kdo by poněkud nenáležel), *lekajíce se ztráty zaslouženého básnického věnce*, jitríti se počali, a konečně bitvu domácí svedli v Zlomcích (1820).« *To vytýkal Jungmann Palackému*, pro to se Palacký v listě ze dne 3. prosince 1818 omlouvá, nikoli pro příkré vystoupení proti Dobrovskému, jenž ani veršičku nenapsal. Na to s omluvou naráží opět Palacký v listě k Jungmannovi dne 25. září 1821, psaném po vydání připomenutého článku a kritiky Jungmannovy (str. 59): »Ubohý Blahoslav, že nechválil, koho měl (slova Jungmannova). Prosím Vás, u genia slovanského! jako že chváliti stvůry, u nichž ani srdce ani hlavy není? K Molierovu Misanthropu poslal bych všechny ty naše »klassické« Oronty. Jakožto lidi, a sice krajany a vlastence, umím je sobě váziti; *jakožto básníky vychvalovat je nemohu*«. Srv. i str. 60 (dále v témž listu): »Vím já sice dobře, proč tak nasehval vlnidně zpomínáno některých *krajanů ze strany přízvučné*; úmysl Váš ušlechtilosti ducha Vašeho dokonale hoden jest. Pročež já i z ohledu tohoto *za dobrou uznávám onu antithesi mezi Stachem a Blahoslavem*; bezvýminečně ale (abyste viděli, že sobě to slovo libuji), jakož jsem řekl, za právo jí dáti nemohu.«

To jsou tedy »onny animositety«, výpady proti básníkům dosavadním (proto tu také *plural*), které Palacký omlouvá. Omlouvá je příkladem Stachovým; vloudily se do »Počátků« »za Stachovými *hádkami*, proti jehožto *osudům* se předkem všelijak ohraditi bylo potřebí«. Ta slova vztahují se k výroku o Stachovi v šestém listu »Počátků«, ve kterém zavržena byla celá dosavadní česká produkce básnická (str. 110): »Čas tomu, čas svrchovaný, aby se *opovrženému Stachovi* za spravedlivé učinilo; aby vlastenci, na něž Čechie s toněžbnou radostí pohlédá, Jungmann, Marek a Šafářik, a co jich více, na veřejné, jehož se posud štítí, lešení vystoupili a pravdy se ujali; vlastenci, jejichžto

slovanský let by klassickým letem býti mohl, jakožto náš ohnivý Polák a Marek důmyslný, k řecké klassičnosti dospěli; vlastenci naposledy, jichž přirození na básnířství nepomazalo, básnířství na zuby požehnali, a jiné sobě pak, seč býti mohou, ke vzdělávání obrali« (na to následuje výklad, že je truchlivé pohledění na vlast koncem r. 1817, ježto vůdcové lidu nic *kromě špatných rýmů* podati neumějí). Smysl místa jest jasný: Stach měl pravdu, když si vyjížděl na dosavadní české básníky, a nezasluhuje za to opovržení, kterého se mu dostalo. Vlastenci mají se ajmouti jeho správných názorů o českém básnictví a místo mělkého dosavadního rýmování podati národu klassické básně, arci *časoměrné*. To jest to »ohražování proti osudům Stachovým«, o němž Palacký v listě mluví. Skladatelé »Počátků« se ho ujali, ale dali se ve svém vystoupení proti dosavadnímu špatnému básnění příliš uchvátiti svou horlivostí.

*Omluva Palackého se tedy Dobrovského netýká.*

Že Stach vskutku v »Starém veršovci« útočil proti básníkům českým (nejen proti Dobrovskému), toho jsou mnohé doklady. Srv. báseň »Otrocké následování pohanských básnířů« (str. 11), v níž Stach s důrazem vytýká, že básně české mají býti samostatné, ne napodobením cizích vzorů; vlastně ovšem čelí tato báseň i proti časomíře, ač ji Stach nezavrhoval (srv. Listy fil. XX, 1893, str. 424 n.). Mluví tu o »šmatlání« těch básníků, kteří »*letět nemohou*« »*a po kráse jen hmatají pro svou píseň ubohou*«, o »*prznění zpěvu*« které provádějí (str. 14).

Podobně si počíná v básni »Zpěvák nadchnutý ležákem« (str. 15 n.). Kárá toho, kdož chválí Římany a Řeky a neučí se od Němců, »jak to rozum káže«. Jinak bude »bídny v zpívání«:

Poznáme to z jeho hlasu,  
že přec nebyl na Parnasu;  
jenom viděl Žizkovec,  
ten nemoudrý veršovec.  
Tam na blízku se napojil,  
potom *břeště* harfu strojil,  
aby s ní byl zpěvákem.  
Čím jest nadchnut? — ležákem.

Tím charakterisováni jsou hojní básníci před r. 1805, kteří obsahem i formou napodobili básně antické (srv. Listy fil. XXI, 1893, str. 213 n. a str. 58 »Starého veršovce«). Prudký výpad na básníky, kteří následují přízvučné theorie Dobrovského, jest na str. 111 a na str. 116:

Necht mne opět někdo tepe,  
— — — — —  
že se zpírám těmto sloupům!  
A posmívám mnohým *troupům*,  
kteříž se oslepit dali,  
aby také čest získali;

necht se za ním [Dobrovským] stádo hrne,  
 jemuž tonem [t. přízvukem] noha trne;  
 necht Homera Neje dlý,  
 tím veršovstvím posedlý,  
 trhá, řeže a kulatí,  
 až se celý Řek z něj tratí;  
 necht se dělá víc povyku,  
 že teď *něco* jest v jazyku!  
 (Jest kostnice jakási.  
 Jest bez chuti a krásy) atd.

Stachovi se tu zdá, že jazyk český nemá dosud básní provedených (své »básně« arcí jistě vyjímá!); vše, co dosud zbásněno přízvukem, jsou pouhé kosti, jest bez vnady.

Hojně výpadů jest i v básni »Prosba k Umce o český hexametr« (str. 129 n.). Srv. str. 130:

O dejž, ať začatá předků dokoná se ta práce,  
*až probudíš buď Klopštoky, neboli české Homery,*  
 jestliže jich *nedusí šlechtáním těžce Nejedlý*

a str. 134:

On [t. Dobrovský] pak má nevroucnější *svých koktače veršů*  
 [t. stoupenice své theorie přízvukné],  
 sápadící se na nás v divokém křiku od něho poslým.  
 Ach! snad národu jsou se zalíbili jen hubováním?

Jak vidno, Stach, chtě poraziti nenáviděného Dobrovského, porazil šmahem všechny básníky, kteří se řídili prosodií přízvuknou, ba porazil i časoměrce, kteří neveršovali způsobem Rosovým (v. výše, str. 119), zkrátka porazil celou dosavadní produkci básnickou. K těmto jeho hádkám a opovržení z nich vzniklému chtěli zaujmouti skladatelé »Počátků« stanovisko; nebo v podstatě s ním souhlasili, jak poznáváme ze Šafaříkova listu šestého, zavrhujece dosavadní básně skoro všechny šmahem, ale uměli ovšem své stanovisko vyložití obratněji, než v nemotorných verších označil je Stach.

Snad vskutku leccos přejali skladatelé i ze »Starého veršovce«. Tak na př. Stachův výrok o Dobrovském na str. 194: »ten má nám být *Aristarchem*, jenž učinil se monarchem« snad způsobil výrok v předmluvě »Počátků« o »aristarchů mračnopozoru«; jeho výrok, že Dobrovský, když zpytoval tajemství české prosodie od r. 1778—1795 (srv. Dobrovského výrok v Pelzlově grammatice z r. 1795 na str. 234), tedy po sedmácte let, měl by se prokázati aspoň sedmnácti verši, způsobil snad podobný výrok v »Počátcích« na str. 13 n. a 14, ač tam jest rozšířen nesprávným tvrzením, kterého u Stacha není, že totiž pro zpytování češtiny »Čechie opustiti a až do Finnie, neslychalé hlabolů českých, běžeti musil.« Ale právě ty výroky, z nichž první je docela povšechný a druhý obsahuje pouhou nesprávnost, jsou sice ironické, ale ze všech příkroستí »Počátků« ještě nejméně závadné (srv. výčet hojných příkroستí »Počátků«



v Listech fil. XXI, 1894, str. 8 a v článku Strejčkově ib. XXXIV, 1907, str. 233).

Jestliže však i skladatelé přejali snad leccos ze »Starého veršovce«, nemůže býti přece Jungmann sprostěn výtky, že byl příkrostití výrazů v »Počátcích« také vinen. Shodu některých výrazů v »Počátcích« s vlastními a zjištěnými výroky Jungmannovými, které pronesl již před vydáním »Počátků« o Dobrovském, *nikterak nelze odstraniti*. Jungmann již dne 24. února 1818 mluví o *dřevěném uchu*, které by chtělo prosodická pravidla kouti, míně tím patrně Dobrovského, a týž výraz *boeotské* (t. j. *tupé ucho*) shledáváme v »Počátcích«, str. 61. Výraz jest poněkud změněn, protože skladatelé své jemné *attické* ucho stavějí proti tupému, dřevěnému uchu Dobrovského. Tuto formální shodu nelze odčiniti nijakými vtipy. Dobrovský ve své prosodii (u Pelzla str. 214 a 234) dovolával se arci, chtě určití český přízvuk, svého sluchu (a nemohl se dovolávati čeho jiného), a to mu Stach několikrát vytýká (str. 90, 99, 100, 110 a j.) míně, že on má ucho vytřeilejší a subtilnější, ač vskutku český přízvuk určoval zcela špatně. Ale *formální* shody (dřevěné — boeotské ucho) u něho není, *a ta rozhoduje*. Rovněž tak výraz »*studený grammatik*«, kterého Jungmann užíval o Dobrovském již r. 1804 v Nepředsudném mínění a který se uvádí v »Počátcích« (str. 99), svědčí docela jasně o tom, že na formu »Počátků« působil také Jungmann, ať již svým »Nepředsudným míněním« nebo skrze Šafaříka, jenž s ním ústně i písemně jednal, nikoli ovšem skrze Palackého, jenž s ním ve spojení nebyl, ale jehož listy v »Počátcích« opravoval Šafařík.<sup>1</sup>

Nemám tedy nijaké příčiny, abych co podstatného v pojednáních svých o české prosodii měnil. Tvzení má mohou býti novými zprávami jen doplněna. Prosím však všech, kdo by příště chtěli mě nějak kárati proto, že se mi Jungmannovo chování v prosodickém sporu nelíbilo a nelíbí, aby nečtli pouze ten odstavec mé prosodie, v němž se jedná o vzniku »Počátků«. O Jungmannovi se vykládá i na jiných místech, kde se o něm také vykládati musilo. Nemohl jsem ovšem obšírné své pojednání vydati jako knihu a přiznávám, že se tím stalo nepřehledným. Kdo si je však prohlédne pozorně, shledá, že je rozvrženo přehledně a že se v něm nehledá tak nesnadno, jak se zdá. Ale ovšem nesmí se přestávati na několika málo jeho stránkách. Tím se také zamezí zjev, který mi již několikrát byl nápadný, že

<sup>1</sup> Váša v uvedeném čl. (ČMM., 1910, 3 seš., str. 10 n.) přidal ještě jednu shodu mezi Nepředsudným míněním (P. Dobrovský, aby třeba té cti neměl býti nálezem prosodie české, dosti již nesmrtelným se učinil) a »Počátky« (str. 10, 45 a zvláště str. 109: »nesmrtelný vynález té nové prosodie«). Slova ta pronesl však Jungmann také veřejně v Prvotinách (v. výše str. 107, pozn.), a nelze, tuším, přesně stanovití, ze kterého z obou míst se dostala do »Počátků«.

jiní objevují to, co jsem již dávno objevil sám. Ale u nás — pravil jsem to již jednou — málo se čte, ještě méně myslí, za to však velmi mnoho píše.\*

## O spisech Václava Korandy mladšího z Nové Plzně.

Podává Kamil Krofta.

Literární činnosti Václava Korandy mladšího z Nové Plzně, nástupce Rokycanova v úřadě nejvyššího duchovního správce strany pod obojí a dědice jeho snah, který svým životem (narodil se asi r. 1423 neb 1424, zemřel 1519) spojuje vrcholnou dobu husitskou s počátky nového hnutí vzbuzeného vnikáním luterství do Čech, ještě se nedostalo soustavného rozboru a ocenění. A přece není pochyby, že toho zasluhuje jak pro osobní význam Korandův, tak pro historickou i literární cenu jeho spisů. Není mým úmyslem pokusiti se zde o takový rozbor a ocenění; rád bych tu jen připravil nezbytný k tomu základ, totiž zjistil, které spisy Koranda skutečně napsal, a podal podrobnější zprávu o těch jeho spisech, které dotud byly známy takřka jen svými názvy.<sup>1</sup>

Zjišťovati, které spisy Koranda opravdu napsal, je potřebí proto, že v dosavadní literatuře nacházíme o tom nestejně názory. Jireček v Rukověti<sup>2</sup> připojil k článku o Korandovi seznam jeho spisů, jenž má ne méně než 14 čísel, a v některých je nad to ještě shrnuto spisů několik. Leč Josef Truhlář, vydávaje t. zv. Manuálík Korandův<sup>3</sup>, vyslovil v úvodě mínění, že některé ze spisů v tomto sborníku obsažených, jež Jireček byl přiřkl Korandovi, nemohou býti od něho, a skoro u všech důležitějších auktorství Korandovo označil za pochybné, nedokázané. Tato skepse Truhlářova asi způsobila, že Jaroslav Vlček ve svých Dějinách

\* Prof. Pekař v ČČH. 18, 1912, str. 114 soudí, že »Počátkové« mluví i za Jungmanna, Marka a za Hanku. Ale Hanka byl prosodického sporu dalek a nikdy nebánil jinak než přízvukně. Jakkoli náležel k straně Jungmannově, vždy uměl si zachovati i dobré styky s Dobrovským.

<sup>1</sup> Opíraje se o tuto studii, pokusil jsem se v jiné rozpravě, jež bude uveřejněna ve Sborníku hist. musea král. m. Plzně III., 1912, o názvu »Václav Koranda ml. z Nové Plzně a jeho názory náboženské«, vypsati podrobněji život Korandův a jeho náboženské názory.

<sup>2</sup> Rukověť k dějinám literatury české I. (1875), str. 392—396.

<sup>3</sup> Josef Truhlář, Manuálík M. Václava Korandy, Nákl. král. č. spol. nauk 1888.

české literatury<sup>4</sup> mluví pouze o dvou spisech Korandových (Zpráva o poselství do Říma r. 1462 a Odpovědi na šprochy vajovské), pomíjeje ostatních, historicky i literárně aspoň stejně důležitých, nespíše proto, že auktorství Korandovo bylo u nich uvedeno v pochybnost Truhlářem. Rovněž tak si vedli V. Flajšhans i J. Jakubec.<sup>5</sup> O jednotlivých spisech Korandových nalézáme porůzné zmínky také v jiných spisech, pozdějších Jirečkovy Rukověti a Truhlářova vydání Korandova Manuálu.<sup>6</sup> Projevuje se i v nich přirozeně vliv obou těchto základních prací, přece však, jak uvidíme, podávají některé, ovšem nečetné, poznatky, opravující a doplňující jejich udání. Soustavně otázka, je-li Koranda vskutku autorem spisů, které mu přiřkl Josef Jireček, nebo snad ještě jiných, nebyla posud řešena. Pokouší se o to tato rozprava.

Předem dlužno přihlédnouti ke spisům, u nichž auktorství Korandovo je dosvědčeno určitým svědectvím vnějším, které jsou buď v rukopisech, v nichž se zachovaly, označeny za spisy Korandovy nebo se jimi prohlašují od současníků Korandových aneb od autorů málo pozdějších. Takovým určitým způsobem jest auktorství Korandovo dosvědčeno u dvou spisů, jež si opsál známý kněz strany pod jednou Oldřich Kříž z Telče, Korandův současník.<sup>7</sup>

Je to především Zpráva o poselství krále Jiřího do Říma k papeži r. 1462. Tato česká zpráva se zachovala mimo jiné v Křížově opise téměř současném, který k němu vlastní rukou připsal: »Koranda descripsit omnem legationem et quae facta sunt, retorquens ad suam sectam multa, 1462. In bohemico scripsit; utile fuisset vel foret, si in latino transcriberetur.«<sup>8</sup>

Druhý spis Korandův Křížem opsaný je polemický traktát český proti Hilariovi, začínající slovy »Nenie ptáčnickuov«. Ve sborníku Křížově (rkps. XI. C. 8 univ. knihovny) je opis skoro současný nejen tohoto spisu Korandova, nýbrž i původního trak-

<sup>4</sup> Dějiny české literatury I., str. 218—220 a 275.

<sup>5</sup> Flajšhans, Písemnictví české 1901, str. 280 a 284; Jakubec, Děj. české literatury I., str. 182 a 163. Flajšhans uvádí podle Jirečka také názvy tří jiných spisů domněle Korandových, ale jsou to právě spisy, které, jak uvidíme, jistě nepocházejí od Korandy.

<sup>6</sup> Jsou to jmenovitě Goll, Quellen und Untersuchungen zur Geschichte der böhmischen Brüder I., str. 26, Palmov, Češskije bratja v svoich konfessijach I., 1 (1904), str. 306—391 a j., jakož i Palmov, Manualnik Vjačeslava Korandy kak istočnik dlja charakteristiky religiozno-reformatorskich idej češskago utrakvizma vtoroj poloviny XV. věka, (Novij sbornik statej po slavjanověděniiju, vydáný od žáků Lamanského, Petrohrad 1905), str. 141—180.

<sup>7</sup> Viz o něm zvláště článek Fr. Mareše, Literární činnost kláštera Třeboňského v Čas. Česk. Mus. 1896, str. 528—536, srov. Kalina, Hilaria Litoměřického duplika proti V. Korandovi (Progr. gymnasia v Přerově 1901), str. 5.

<sup>8</sup> Palacký, Dějiny IV. 2, str. 193; Archiv Český VIII., str. 321.

tátu Hilariova, na nějž Koranda odpovídal, a jeho dupliky na odpověď Korandovu. Na konci traktátu Hilariova Kříž napsal: »Finis huius epistolae per doctorem Hilarium compilatae adversus Korandam quondam Thaboritam Pragae in Laeta Curia«, a na konci odpovědi: »Finis huius epistolae Corandonis«. Dupliku Hilariovu opatřil pak titulem: »De avibus responsum doctoris ad replicam Korandae telonearii Wiklephitae«. A v této duplice Hilarius sám svého protivníka nazývá Václavem: »Causaris michi, Venceslae, quod latine tibi responsum dederim.«<sup>9</sup>

Dva jiné spisy Korandovy se zachovaly v t. zv. herrnhutských foliantech bratrských,<sup>10</sup> kde se Koranda výslovně jmenuje jich aukto-rem. Folianty byli sice napsány teprve po požáru bratrského archivu počátkem druhé poloviny XVI. stol., ale předlohou byly jim zachované opisy starší. Jejich svědectví proto nelze upíratí víru. První ze spisů Korandových zapsaných v těchto foliantech je »Psání mistra Korandy p. Janu Kostkovi«, t. j. list jménem mistrů Pražských psaný p. Janu Kostkovi před sv. Václavem 1478; jest obsažen ve foliantu II. fol. 69.

Druhý z těchto spisů je »Traktát mistra Korandy proti matrykátu mnicha bosáka«. Opis tohoto traktátu s uvedeným nadpisem je v XI. foliantu bratrském fol. 38a—76a, a jemu předaslán je tento úvod: »Mistr Koranda udělal knížku o velebné svátosti těla a krve Páně, kteráž jest vytištěna v Praze l. P. 1493. Proti té knížce psal nějaký mnich bosák něco, a na to mnichovo psaní zase odpověď napsal mistr Koranda. Ale že pak i ten mnich i ten mistr Koranda dotýkají Bratří dosti hanlivě a neduodvně, protož učinil na to bratr Lukáš odpověď, v čemž oni Bratřím ubližují, ukazujíc a duodvně tomu všemu odpor klada« (fol. 37a).<sup>11</sup> Následuje pak text traktátu Korandova a za ním text odpovědi Lukášovy. Vše to bylo do foliantu zapsáno r. 1558 podle závěrečné poznámky: »Perscriptum a. d. 1558«, ale samo tvrzení o auktorství Korandově je jistě staršího původu.

Tomuto tvrzení však odporuje mínění Truhlářovo, který tento Traktát proti matrykátu bosákovu vydal z jiného rukopisu,

<sup>9</sup> Truhlář, Manuálník str. XXI, dále str. 193 pozn. 30 a str. 202 pozn. 46. — Kalina l. c., str. 8.

<sup>10</sup> Opisy těchto foliantů jsou jednak v zemském archivě, jednak v knihovně musejní. Nejpodrobněji jejich obsah uvádí Palmov ve spise Češskije bratja.

<sup>11</sup> Zpráva tato přešla také do známé rukopisné Historie Bratří, připisované dříve neprávem Blahoslavovi (rkps. univers. knih. XVII. F. 51 a), kde se uvádí při r. 1493 (str. 96) takto: »Udělal knížku nějaký M. Coranda o svátosti Páně třetí; proti té knížce nějaký mnich psal na odpor a proti tomu psaní mnichovému psal zase M. Coranda, dotýkaje Bratří hanlivě a neduodvně. I učinil na to bratr Lukáš odpověď, v čem oni Bratřím ubližují, ukazujice, a duodvně tomu všemu odpor klada.« Jirčův v Rukověti užil patrně zprávy bratrské v tomto porušeném znění.



z t. zv. Manuálníku Korandova, a neznaje ovšem určitého svědectví bratrského o auktorství Korandově, prohlásil, že traktát ten nemůže pocházeti od Korandy. Důvodem byla mu zmínka v něm obsažená o poselství k papeži za krále Jiřího, kde prý »o Kostkovi jako o osobě spisovateli málo známé se mluví, o Korandovi pak nic se nepřipomíná (bylť by auktor Koranda zde mluvil v první osobě, byv sám poselství onoho účastníkem)«. (Manuálník, str. IX.) O něco výše (str. VI.) se Truhlář vyslovuje méně rozhodně. Práví jen, že se Koranda »nezdá být aukto-rem Traktátu proti bosákovi, leč by byl nasechvál původství své zatajil.«

Mínění Truhlářova však nelze uznati za správné. Zmínka o poselství do Říma, v níž Truhlář nachází důvod proti auktorství Korandovu, zní takto: »Když pan Zdeněk Kostka byl v Římě v poselství od krále Jiřího slavné paměti, tehdáž Pius papež měl XXIV kardináluov a najposlednějšie měl na padesát koní u svého dvora, jiný sto, jiný 150, jiný 200, jiný 300, a přední měl puol čtvrtá sta, tak že počteno bylo i s papežovými na dva tisíce«. (Manuálník, str. 80.) Nemyslím, že by tu Koranda mluvil o Zdeňkovi Kostkovi jako o osobě málo známé, spíše naopak. Rovněž se mi zdá zcela přirozené, že tu nemluví v první osobě a vůbec o sobě nic nepřipomíná. Odpověď na matrykát bosákův je psána jménem mistrův a auktor nikde svou osobu nestaví do popředí. Není tedy divné, že mluvě o poselství do Říma, jehož sám se byl zúčastnil, uvádí jen p. Zdeňka Kostku jako hlavního posla a že nemluví v první osobě. Jistě zmínka ta nemůže býti uznána za důvod proti auktorství Korandovu. Naopak svědčí spíše pro ně, protože takové podrobnosti o poměrech v Římě r. 1462 nejspíše mohl znáti ten, kdo tenkrát v Římě byl, Koranda, který se ostatně také ve své Zprávě o poselství zmiňuje o 24 kardinálech tehdy v Římě meškavších.<sup>12</sup> Mimo to zasluhují pozornosti slova, jež v Traktátu proti bosákovi předcházejí před uvedeným vypravováním o Zdeňku Kostkovi. Autor tu vypravuje: »Než jakož *pravie ve Vlašiech*, téměř všichni [papežové] těchto let své přátele obohacují«. Tato slova zajisté ukazují, že spisovatel traktátu asi sám byl ve Vlaších.

Zmínka o poselství do Říma r. 1462 nemůže tedy býti důvodem, abychom nevěřili bratrské tradici, že aukto-rem Traktátu proti matrykátu bosákovu je Koranda, třeba se tradice ta zachovala teprve v zápise z r. 1558. Že je vktuku velmi stará, pocházejíc až z doby Korandovy, dokazuje tuším závěr odpovědi Lukášovy na Traktát proti bosákovi, zapsané, jak bylo řečeno, v druhém foliantu bratrském hned za tímto traktátem. Tu přeje br. Lukáš auktorovi traktátu: »Dejž Tobě pán Buoh nebeský, aby *k starosti* s Tobiášem prožrel . . .« (fol. 95 b). To se dobře

<sup>12</sup> Arch. Č. VIII., str. 328.

hodí na Korandu, kterému bylo tehdy již přes 70 let. Kdyby se však přes to všechno svědectví bratrské o Korandově auktorství Traktátu proti bosákovi zdálo nedosti spolehlivé, všechna pochybnost o něm mizí, srovnáme-li tento traktát po stránce obsahové i formální s jinými, bezpečnými spisy Korandovými. O tom bude ještě více pověděno. Zatím stačí říci, že rozsáhlý a velmi důležitý Traktát proti matrykátu mnicha bosáka aneb Odpověď na matrykát bosákuov (tak se nazývá v Korandově Manuálu) dlužno s určitostí zařaditi mezi nepochybné spisy Korandovy.

Citovaná zpráva bratrská v Traktátu proti matrykátu bosákovu je zároveň svědectvím o jiném spise Korandově, o knížce vytištěné r. 1493, která jednala O svátosti oltářní. O spise tom máme však svědectví starší, určitější a podrobnější. Píše o něm br. Vavřinec Krasnický, mladší vrstevník Korandův ve svém »Sepsání o tom, co se dalo předešlých let mezi Římány a Čechy« takto: »Item mistr Václav Koranda sebral z doktorů starých i nových i z písma zákona Páně udělal knížky drahé o přijímání svátosti pod obojí způsobou proti římské církvi, o čítání a zpívání českém a o lichvě, vše spolu dal to vytisknout v Praze l. 1493, důvodův mnohých nahledav«. Uvádí pak několik výňatků z knížky Korandovy a dodává: »To vše slovo od slova v týchž knihách v Praze vytištěných l. B. 1493 ten pondělí před družebnou nedělí«. <sup>13</sup>

Značně pozdější, ač snad na bratrské zprávě nezávislé svědectví o této knize Korandově podává spis známého kněze Jana Štelcara Želetavského *Kniha nová o původu kněžství Krista Pána z r. 1592*, kde čteme: »L. 1493 vyšel traktát od mistra Václava Korandy pod titulem O velebné a božské svátosti oltářní, kterak má přijímána býti. Jest kniha na 8 listů, litera Q, dost veliká. Při ní jsou traktáty O rozdávání dítkám, O zpívání českém, O lichvě. Na zadním listě položeno: „Vytisknuta v Praze ten pátek před družebnou nedělí“. <sup>14</sup>

Je jisto, že se tyto tři zprávy týkají vzácného prvotisku z r. 1493, o němž již r. 1852 Hanka podal podrobnější zprávu a připojil k ní i faksimile. <sup>15</sup> Prvotisk ten obsahuje vskutku především objemný, 260 stran vyplňující Traktát o velebné a božské svátosti oltářní, kterak má přijímána býti od věrných křesťanuov, dále tři menší, průměrem po 30

<sup>13</sup> Výpisek z rkpsu musejního V. F. 41 fol. 32b i některé jiné ze spisů Krasovnického, poskytl mi p. dr. Vojtěch Sokol, začež mu vzdávám upřímné díky. Srovn. též Goll, *Zpráva o českých rukopisech ve Zhořelci* (Čas. Česk. Mus. 1878), str. 397.

<sup>14</sup> Viz I. J. Hanuš, *Kněz Jan Štelcar Želetavský* (Čas. Č. Mus. 1862), str. 281.

<sup>15</sup> V Čas. Česk. Mus. 1852, str. 66. Po Hankovi bylo o prvotisku tom častěji psáno. Srovn. nyní Z. Dobolka, *Český slovník bibliografický* I. (1910), str. 54.

stranách zaujímající spisky O rozdávanie dietkám, O zpívaní a čtení českém a O lichvě. Na posledním listě je poznamenáno, že kniha byla vytištěna r. 1493 »ten pátek před družebnú nedělí.<sup>16</sup> Jméno auktorovo se v knížce samé neuvádí, protože však tři uvedené zprávy určitě jmenují Korandu auktorem prvého a nejobjemnějšího traktátu a Krasonický mu výslovně přičítá i tři připojené spisky menší, nelze pochybovati, že celá knížka je dílem Korandovým. Vydání tištěného spisu v té době byla událost, o níž se jistě mohla zachovati spolehlivá paměť, a proto není možno domnívati se, že by uvedené tři zprávy mohly býti mylné. Leč také obsah i forma těch spisů svědčí o Korandově auktorství tak, že všechna pochybnost o něm je vyloučena.<sup>17</sup> Ve spisku O českém zpívání nacházíme i dosti určitý přímý doklad auktorství Korandova. Spisovatel tu vykládá

<sup>16</sup> Závěr tisku zní takto: »Skonávají se kniežky velmi užitečné, v kterýchžto každý, ktož čísti bude s pilností, nalezne najprve O velebné a božské svátosti oltární, kterak má přijímána býti od věrných křesťanuov, O rozdávanie dietkám. O zpívaní českém i také O lichvě. A to léta tisícieho čtyřstého LXXXIII ten pátek před družebnú nedělí.«

<sup>17</sup> Jž úvod spisů O rozdávaní a O svátosti prozrazují společný původ od téhož autora. V úvodě spisu O svátosti čteme na příklad (fol. a<sub>5</sub>) »Duši dobré, zdravé a upřímné na jediném písmu zákona božieho, o kterémkoli článku viery křesťanské ... mělo by dosti býti. Pro duše však nemocné, rozpacité a nestálé položí se tuto písma rozličná, aby tudy tiem pevněji držáno bylo, což jest z Zákona božieho od Čechův přijato a poznáno«. A v úvodě spisu O rozdávaní (fol. r) se vykládá podobně, že »v kterémžkoli článku viery nad stvrzení písem nic není jistěieho, nic pevnějšieho, nic blahoslavenějšieho ... Protož o tom přijímání dítek přivedeny budú písma z Zákona božieho, starých doctoruov svatých i také písma k tomu jiná příhodná, aby ovšem věrní v té pravdě byli upevnění a potěšenie měli, však i pak a pochybující aby pozdvížení byli v rozumění ...« Podobné shody se objevují i na jiných místech. Ve spise O svátosti (fol. b<sub>8</sub>) praví Koranda: »A ačkoli mnohá z rozličných knih jich mohla by přivedena býti písma, však pro výstrahu prodlúžení, jež častokrát přivodí tesknost, některá z nich, ale znamenitějšie budú přivedena.« V traktátě O rozdávaní (fol. r<sub>2</sub>) čteme podobně: »Při této věci o tomto díteku přijímání, ačkoli jiní velmi mnoho a dostatečně v sepsání svém vydali, však aby těm, kdo čísti i slyšeti budú, tiem snáze bylo příjemno, aspoň písma znamenitějšie a v menším počtu položena budú.« A v traktátu O lichvě auktor píše (fol. y<sub>6</sub>): »Doctorové světi ... v těch písmech i v jiných proti lichvě, že nemá zachovááno býti, mnoho položili, ješto toho pro tesknost obtiežnú není potřebie vypsati, an i v praviech duchovních o tom přieliš obšírně zapsáno.« — Věcná i z části i formálná shoda je také mezi zmínkou o přijímání dítek v Traktátu proti bosákoví a mezi spisem O rozdávaní. Praví-li Koranda v onom traktátě (Man. strana 64) krátce: »O dietkách nazři v pontifikál knihy arcibiskupstvie Pražského a biskupstvie Litomyšlského, ohledaj staré agendy ...«, vykládá se ve spise O rozdávaní (fol. s<sub>3</sub>) obšírněji: »Ještě v knihách, jenž slovú pontifikál, v nichžto řád biskupský sepsán, a téměř jedno-stajně v pontifikálu římském, Pražském a Litomyšlském položeno při sobotě před velikú nocí ... Opět v jiných knihách kostela římského i Pražského, jenž slovú agenda ..., klade se takto ...«

(fol. 77-8), kterak v Italii »lid s milostí čtenie kněžské, když hlasitě bývá při mši čteno, přijímá, a všecken lid vlaský, když podle své pochopnosti latinské rozomie řeči, v niežto když se čte neb zpívá, potěšenie má; pakli v mlčení mše bývá čtena, tehdy přistojíce tú mši pohrdají, jako by nic neprospievala«. K tomu pak dodává: »To jest známo těm, ktož jsú bývali v krajinách vlaských«, maje nepochybně na mysli svůj pobyt v Italii r. 1462.

Krom spisů již vyjmenovaných určitě se připisují Korandovi ještě některé kusy obsažené v tak zv. Manuálu Korandově. Je to rukopisný sborník, který býval někdy majetkem Korandovým a z části od něho byl napsán. Manuálem se nazývá po příkladu Palackého, ač označení to není zcela případné. Jsou v něm obsaženy rozličné traktáty, listy a spisy, týkající se téměř vesměs věcí náboženských a souvisící z valné části přímo neb nepřímo s úřední činností Korandy jakožto administrátora a předního člena konsistoře pod obojí. Korandu také dlužno pokládati nejen za majetníka, nýbrž i za vlastního původce Manuálu. Z toho ovšem neplyne, že by byl auktozem všech kusů v Manuálu obsažených. Zcela vyloučeno je to ovšem u těch kusů, u kterých se výslovně v Manuálu samém uvádí jméno jich auktora, jméno jiné než Korandovo. Je však jich jen několik. Veliká většina kusů obsažených v Manuálu je tu položena bez jména auktorova, takže teprve dlužno zjišťovati, je-li jejich auktozem Koranda, či někdo jiný. Protože se to — krom některých výjimek — nestalo v Truhlářově záslužném vydání Manuálu z r. 1888 ani později, nutno se o to pokusiti zde.

Podle popisu, jež Truhlář předeslal své edici,<sup>18</sup> je v Manuálu celkem 66 rozličných kusů. Z toho pochází 13 kusů zcela určitě od jiných auktorů než od Korandy; u dvanácti je to v Manuálu výslovně poznamenáno, u třináctého — je to spis Hilariův proti Korandovi (č. 56) — je to samozřejmé. Z oněch dvanácti kusů podle udání rukopisu jeden je od pana Zajíce (č. 1), dva od Rokycany (č. 6 a 10), dva od Roberta Lincolnského (č. 35 a 36), tři od Martina Lupáče (č. 38, 45 a 46) a čtyři od biskupa Jošta z Rožmberka (č. 58, 59, 61 a 63). Ostatní 53 kusy jsou anonymní. Protože Koranda byl majetníkem a původcem Manuálu, je na snadě domněnka, že tyto anonymní kusy pocházejí od něho. Je to arci pouhá domněnka, jejíž oprávněnost teprve třeba zkoumati.

Především dlužno vytknouti, že aspoň dva z těchto 53 kusů, totiž latinské kázání ke kněžím (č. 15) a latinský

<sup>18</sup> Srov. též starší popis Jirečkův ve stati O některých sbornících obsahu historického XV.—XVIII. stol. (Zprávy král. spol. nauk 1876), str. 85—87 a novější Truhlářův v jeho Katalogu českých rukopisů univ. knihovny Pražské, str. 89—92.



list Janu Markoltovi odpadlému od husitů (č. 18) nejsou přece zcela anonymní. Jsou k nim totiž v rukopise připojeny rukou původního pisáře písmeny W. K., což patrně značí Václava Korandu. Můžeme tedy pokládati Korandu za auktora obou těchto kusů, a to tím spíše, že se v jednom z nich autor sám nazývá Václavem (č. 18). Stejně znamení je u listu Hilariova (č. 56), ale tu je připsáno jinou rukou, snad nedopatřením, snad jen proto, aby se naznačilo, že list Hilariův směřuje proti Korandovi. Několik jiných kusů je označeno písmenem K, smysl toho však není jasný. Protože se to písmě objevuje též u kusů, jež jsou v samém Manuálu připsány jiným auktorům, nemůžeme v něm spatřovati bezpečné svědectví, že ony kusy pocházejí od Korandy.<sup>19</sup>

Vyjímaje ona dvě čísla, není tedy v Manuálu samém přímého svědectví, že by některý jiný kus pocházel od Korandy. O některých však se to dá snadno dokázat. Jsou to především výše uvedené spisy, známé z jiných rukopisů, v nichž se přímo jich auktozem jmenuje Koranda. Tak nacházíme v Manuálu známý nám spis Korandův proti Hilariovi začínající slovy »Nenie ptáčníkuov« (č. 57), dále list psaný Janu Kostkovi r. 1478 (č. 4) a konečně obsírný Traktát proti matrykátu bosákovu, jenž tu má název Odpověď na matrykát bosákův (č. 7). K tomu možno hned připojiti druhý list psaný Janu Kostkovi r. 1479 (č. 5), který hned úvodními slovy (»Pamatuji, že jsem psal Tvé Mti. k výstraze...«), dovolávajícími se předešlého listu Korandova z r. 1478. prozrazuje, že jeho původcem je rovněž Koranda.

U několika dalších kusův auktorství Korandovo vysvitá ze zmínek, jimiž se dotýká spisovatel své osoby, a jež se hodí právě na Korandu. Na některé takové zmínky upozornil již Truhlář. Tak při českém listě psaném r. 1486 p. Vilému Zubovi o postě (č. 12) poznamenal, že je to list nejspíše Korandy samého, poněvadž v něm vypravováno o pobytu poslů českých v Římě v postě 1462 v první osobě (»když jsme postního času byli v Římě«). Podobně při českém listě p. Mikuláši Trčkovu o nehodném knězi (č. 55) vyslovil Truhlář domněnku, »jelikož v listě písař dotýká se své starosti«, že »mohli bychom slušně hádati na Korandu«, a správnost té domněnky potvrzují i jiné okolnosti<sup>19a</sup>. Z podobného důvodu mů-

<sup>19</sup> Podrobnější výklad o tom u Truhláře, Manuálník, strana VIII.—IX. Jeho domněnka, že písmenou K se označují písemnosti konsistorní, nezdá se mi podobna pravdě. Myslím, že přece spíše dlužno v znamení tom spatřovati počáteční písmeno jména Korandova.

<sup>19a</sup> Za doklad auktorství Korandova u tohoto spisu možno poněkud pokládati i to, že se tu (str. 184) dovolává listu, jež psal Hus z vězení svému hospodáři, protože se téhož listu, odjinud tuším neznámého, dovolává také ve spise O rozdávání dítkám (fol. s<sub>7</sub>). Pro zajímavost uvádím příslušná slova tohoto spisu, jichž dosud, pokud vím,

žeme hádati na Korandu také při latinském spisku *De sepultura* (č. 8), kde se autor hned úvodními slovy dotýká své staroby (»Me seniore arantem ex ratione sustineat iunior aequo animo«).

Určitěji se Koranda přiznává k auktorství zajímavé Odpovědi na list p. Jana Zajíce poslaný mistrům 1489 (č. 3). Autor odpovědi se tu vyslovuje proti poutem na zvláštní místa a dodává: »Protož nedomnievaj se žádný o nás, že v tomto místě, to jest v Betlémě přebýváme, bychom tiem lepší byli, ale buď tuto neb jinde, budeš-li dobře živ, odplatu od Boha budeš mieti« (str. 15). Víme-ti, že Koranda právě r. 1489 byl kazatelem v Betlémě,<sup>20</sup> máme v těch slovech velmi určitý doklad, že je spisovatelem této odpovědi. Bez rozpaků můžeme mu pak přičísti i pozdější úvod k této odpovědi z r. 1493 (č. 2).

Takto můžeme z důvodů věcných, pomíjějce zatím úplně formální stránky uvedených spisův i jejich obsahu (uvidíme, že jejich rozbor po těchto stránkách plně potvrzuje auktorství Korandovo), přičísti Korandovi z 53 anonymních kusů Manuáluniku celkem 11 čísel. Je to malý počet, ale důležité je, že jsou to právě čísla nejobemnější. Těchto jedenáct čísel vyplňuje v edici Truhlářově nejméně o čtvrtinu více místa než všechna zbylá 42. Náleží tedy Korandovi již podle toho, co bylo vyloženo, více než polovina všeho anonymního obsahu jeho Manuáluniku.

Zbylá 42 čísla neobsahují podobných zmínek neb narážek, které by nasvědčovaly, že jich původcem je Koranda. Proto otázku, pokud které z nich pocházejí od Korandy, můžeme řešiti jen, srovnávajíce jejich formu i obsah s jinými nepochyb-

---

nebylo užito. Koranda praví o Husovi: »Sedě také u vězení svému hospodáři Roberthovi několik sepsal naučení spasitedlných, jemu k žádosti, mezi nimižto, kterak svátost oltární má přijímána býti, přivodí sv. Pavla řkúcieho: Zkus sám sebe člověk a tak z toho chleba jez a z kalichu pí a tak dále; ježto z toho jisto jest, kterak znaje písmo a pravdu o kalichu božím, psal proti přijímání pod jednu způsobu, právě, že jest obyčej Kristovu ustanovení odporný, psal o přijímání kalicha, že jest Kristem ustanovený a má od křesťanův zachováván býti, a při tom, aby mistru Jakubkovi, kterýž přijímání pod dvojí způsobu vedl netoliko starým, ale i dietkám, nebylo překáženo. (Srov. Husův Korandou rovněž na tomto místě citovaný list knězi Havlíkovi u Palackého Documenta str. 128.) Psal jest také učení Pražskému, bylo-li by v jeho spisech co nalezeno méně dobře položeno, aby žádným obyčejem toho nedrželi, ale od toho milostivě a bratrsky odstúpili«. — Auktorství Korandovo se zdá potvrzovati také tato věta spisu »o nehodném knězi«: »Pakli by neopatrně se měli v tom, jako že by kázali bludy, básně, báchory nejisté, věci pohoršivé« (str. 186), protože se v jeho spise O svátosti (fol. h) mluví podobně o zákonících a pokrytcích, »kteříž ne zákon boží kází, ale básně a nejistoty rozličné.«

<sup>20</sup> Není pochyby, že »M. Václav, kazatel v Betlémě«, který se r. 1489 jmenuje na prvním místě mezi členy obnovené tehdy konsistoře (viz Česk. čas. hist. XVII., str. 50), je Koranda.

nými spisy Korandovými, jichž známe již dostatečné množství. Pročteme-li pozorně několik těch spisů, poznáme, že se v nich znova a znova opakují určité myšlenky, že tyto myšlenky jsou vyjadřovány vždy stejným nebo podobným způsobem, že se užívá pro určitá tvrzení vždy stejné, třeba v jednotlivostech a ve formě pozměněné argumentace, že se v rozličných těch spisech vyskytují stejná pro jejich autora příznačná slova, úsloví, obraty. Bylo by možno uvést pro to veliké množství dokladů. Stačí však upozorniti na některé, jež zároveň dokazují, pokud je toho vůbec ještě potřebí, že spisy vyjmenované jsou vskutku dílem jediného auktora, Korandy.

Aby vysvitlo, jak Koranda stejné myšlenky vyjadřuje a rozvádí v rozličných spisech, položím vedle sebe troji, sám o sobě zajímavý výklad o církvi a o mnších, a dvojí výklad o poslušnosti církevním:

Odpověď p. Zajícovi.

(Manuálník str. 21.)

Cierkev svatú obecnú my věříme býti po všem světě, kdež jsú Kristovi volení.... Kterážto svatá jest, neb Kristus jest její hlava a ona jeho tělo, a jsúci jemu poddána, hledí zachovati zřízení a přikázanie jeho, a varuje se od nálezkuv lidských tomu odporných a škodných — — —

Odpověď na matrikát bosákův.

(Manuálník str. 67.)

Mistr Jan Hus... vypisuje takto: Cierkev jest sbor věrných, vyvolených a ospravedlněných... Této cirkve ne papež ani kdo jiný, ale jako die sv. Pavel, pán Kristus jest hlava a ona tělo jeho.... Nebo ona, jsúci poddána pánu Kristovi, neměnila jeho ustanovenie, aniž mění, ale s milostí zachovává. A o té, neb jest svatá a choť Kristova, jest článek viery křesťanské — —

(Str. 68.)

A jest obecná od východu slunce až do západu, to jest po všem světě, kdežkoli jsú boží volení. Tehdy žádný se nedomnievaj, byť byla zavříena na jedniem místě, aneb že by pro duostojenstvie a pro miesto mělo tam zřízení neb útočiště býti se všeho světa. Neb doktorové píší, že cier-

Nad to cirkve pravá že jest svatá, také slove z viery obecná, že netoliko jest v jednom místě, ale po všem světě, die sv. Augustin.... Ale zvláště tu jest cirkve svatá, kdež jest pravá cirkve Kristova, svatých apoštolův a zachovávání pravdy, píše sv. Jeroným v žalmu 132. .... Vě-

O svátosti.

(Fol. p<sub>2</sub>.)

Neb jedna cirkve jest cirkve božie, kteréžto, jakož praví apoštol, Kristus jest hlava a spasitel. A ta cirkve podle téhož apoštola jest choť Kristova, jest svatá.... A jest poddána Kristovi Pánu tak, že jeho v životě následuje, jeho přikázanie i viery ostříhá a v svátostech od něho ustanovených bez proměny podstatné obierá se věrně, právě a nábožně podle vydanie jeho — — —

(Fol. p<sub>2</sub>.)

Neb potad (jakož die sv. Jeroným super psalmo 132) každý jest v cirkvi svaté, pokud držíe viery Kristovu, apoštoluov a naučenie pravdy. A tak tu jest cirkve božie, kde jest viera Kristova, praví týž svatý super psalmo 133. — — —

kev svatá nezáleží na lidech ani světských ani duchovních pro jejich moc a duostojenstvo — neb taková shledání jsú býti dalecí od pravé viery a života poctivého v dobrých mraviech a príkladných —, ale záleží na těch osobách, v nichžto jest pravé poznání a vyznávání viery a pravdy —

(Str. 22.)

Obecná tato cirkve svatá nenie príhodné aby slula rímská, neb apoštolé světi, než se rozešli po světě, složili XII článkuov viery, toho času nechavše . . . . A také což jest obecného, bylo by do jednoho kúta sraziťi proti rozuomu, prírození i spravdnosti. Jako někdy chtěl dověsti toho Donát, biskup znamenitý, pravě a rozpisuje po světě, že v samé Africe jest cirkve. Proti němužto jako proti bludnému sv. Augustin se zasadil, dovodě rozličnými písmi, že po všem světě jest cirkve. A protož s sv. Ambrožem v písní *Te deum laudamus* položili: Tě, pane bože, po okršku země svatá cirkve chválí a vyznává cirkve.

Odpověď p. Zajícovi.

(Man. str. 29.)

Pán Kristus v oděvu nalezen jakožto člověk, nemaje rúcha ani stkvostného jako kniežata zemská ani

ziž tehdy, jako píše Mikuláš doktor Lyra, že cirkve nezáleží na lidech z příčiny moci neb duostojenstvo buď duchovního neb světského. Nebo mnozí kniežata a najvyšší biskupové nalezeni jsú, an odstúpili od viery i dobrých skutkův k nepravostem rozličným, jsúce ve zlé a v hanebné pověsti shledání — — —

(Str. 68.)

Někdy byl Donát, biskup v Africe velmi znamenitý. Ten psal a vedl, že cirkve jest v samé Africe a ne jinde, a že Afrika dobře vonie a všecken svět smrdí. Proti tomu Donátovi, že jest v tom blúdil, sv. Augustin v několika kněhách psal dostatečně, prívozuje k tomu písmu z zákona božieho, že jest po všem světě. A protož s Ambrožem svatým v písní: Tě, boha, chválíme etc. položili, jakož se zpívá po kostelech: Tě, pane bože, po okršku země chválí neb vyznává svatá cirkve. Ty, mniše, že cirkve tlačíš do jednoho kúta v světě, do Říma, jako by jinde křestanův nebylo, donatizuješ —

Odpověď na matrikát bosákův.

(Str. 46.)

Neměvše dosti na pravidlu pána Krista, apoštolův a prvotní cirkve . . . , i zarazili sobě rotu odřezanú

(Fol. ps.)

Nepravě také činili, ktož se cesařův, papežův přidrželi bludných i kacířských i nyní, poněvadž cirkve nezáleží na lidech z příčiny moci neb duostojenstvo buď duchovního neb světského. Nebo mnozí kniežata a najvyšší biskupové odstupovali jsú od pravé viery — — —

O svátosti.

(Fol. h.)

Item Kristus . . . ve všem měl se bratřím prírovnati . . . a v obcování neb v oděvu nalezen jest jakožto člověk, neb měl oděv



chatrného jako žebráci, ani potvorného jako vartěři, žertěři, ale měl oděv poctivý, aby z výstupuov od prostředku předepsaných neměl úhonu žádného... Ale že mnišie mají oděv z lidí vyražený stavu duchovního, někteří v bílém, jiní v černém, jiní v strakatém a ještě jiní jiný, a mimo jiné opět jiní v šeríně vlčaté, na trepkách, provazem se opasující, a hlava proholena až blíže k ušima, ježto netřeba o tom duvodu: i blaze lidem z takových nábožníkuov — — —

Kde se pak to vzalo: já Františkuov, já Dominíkuov, já Benedíktuov etc., nemuž příjemno ani chvále no býti; a protož sv. Pavel, aby se býti Kristovi nazievali a v jedné řehole zákona jeho stáli napomíná.

v pokrytství pošmurném, v uoděvu potvorném, v žebratě nestydaté a nenasyčené a v náboženství falešném — — —

poctivý a nepotvorný. Tito pak zákonníci obcovanie i oděv mají velmi rozdielný: Křižovníci šaty i kříže rozličných barev, kanovníci kozmy popeličie beráncie, mnišie rúcho chodicie i kápě široké, bezpotřebné a potvorné jiným a jiným krojem a barev proměnných. A to ne pro jiné než jako nad Kristuov zákon rozdiel mají v řeholách. tak se dělili v oděvu — — —

(Fol. g<sub>7</sub>.)

Po tisíci zajisté letech od Kristova narozenie... zákonové rozliční jako Cisterdenský, Premonstratský, křižovníkův, kanovníkuov, kartúžský, Dominíkův, Františkův, Benedíktuov, Bernardínův i jiní jsú ustanoveni... Tito zákonníci málo neb nic nevědie o Kristovu zákonu — — —

(Str. 46.)

Oni také staří mniškové byli na púšti, v kátrčech bydleli, zeličko jedli, rukama svýma sobě živnosti i oděvu dobývali. Dalekoť jsú nynější od prvnějších, přebývajíce v městech, domy královské stavějíce a majíce hojnost v jídle, pití bez nedostatku, v práznosti, o nichžto sv. Jeronym die: poněvadž jméno mnicha jest od samotnosti, což tehdy dělá jsa v městě?

[Sv. František] cho dil bosýma nobama, ne na trepkách; bydlil na púšti, v kátrči, ne v klášteře, v domu kniežecím, a dělál rukama svýma, ztravičku máje hubenú z toho a ne skrzě žebratu ohyzdnú — — —

Kristus neměl bohatstvie, hradův, měst, platuov, rybníkuov et cetera. Někteří z těchto zákonníkův mají toho dosti u veliké hojnosti — — —

(Str. 47.)

Pán Kristus nebyl žebrákem, neb jemu za práci, za dobroděl-

(Fol. g<sub>7</sub>.)

Kristus neměl, kde by svú hlavu složil, avšak proto jest ne-

nie dávali z statkuov  
svých, což potřebie  
bylo. Učedníkóm  
svým větším i men-  
ším přikázal, aby ká-  
zali čtenie . . . , že pro-  
to budú jmieti odpla-  
tu, neb hoden jest  
dělník mzdy své. I  
byli opatrováni, kamž  
se kolí obrátili, bez  
žebroty . . . Tito trep-  
káři nedbajíce na pís-  
mo zákona božieho a  
opustivše příklad a  
naučení pána Krista  
i jeho apoštoluov, i  
zamyslili sobě žebrotu  
nesmiernú beze všeho  
studu. Také nekází  
čtenie svatého ani pra-  
cují s lidmi svátostmi  
božími.

žebрал. Ale za. prác-  
jeho spasitedlnú, kte-  
růž jest vedl v kázání,  
v tresktání, v poslu-  
hování, v dobrodie-  
nie . . . , ženy poctivé  
mnohé, kterýmž do-  
bře učinil, přísluho-  
váchu jemu z svých  
statkův, poněvadž ho-  
den jest dělník mzdy  
své neb pokrmu své-  
ho. Ale z těchto zá-  
konníkův jini jakžto  
žebraři mají kláštery,  
svá obydlé, kniežecím  
dielem ustanovena . . . ,  
nepracující také s li-  
dem, aby jim kázali  
slovo spasenie . . . ,  
avšak pod tiem tier-  
zie po žebrotě, od bo-  
hatého i chudého, od  
hříšníka \* zjevného,  
kostkáře, rufiána . . .  
almužny nestydatě žá-  
dajíce — — —

### Odpověď p. Zajícovi.

(Manuál ník str. 19.)

Jestliže pak že by od vyšších  
duchovních neb světských bylo co  
rozkazováno kromě předložených  
povah pravého poslušenství, ne-  
slušíe jich poslouchati . . . . .

Ale řekl by někdo: však pán Kri-  
stus pověděl: »Na stoli ci Mojží-  
šově sediece, všecko, cožkoli vám  
povědie, učinite,« a jinde: »Kto vás  
slyšíe, měť slyší.« Odpověď: řeč  
Kristova věrná jest a pravá, ale  
ne v tom rozumu tak prostranném.  
Nebo kdyby naprosto tak bylo,  
mnoho by nerádného, neslušného  
i nepravého mohlo vyniknutí i při-  
jiti i proti věře i proti etnostem.  
Byli jsú zajisté, jakož doktorové  
i kroniky píší, mnozí prikazatelé  
světští i duchovní, nébrž najvyšší  
biskupové, cesařové, kniežata, pá-  
ni, kteřížto shledáni v kacířství a  
v nepravostech. A těch poslouchati  
v jich přestúpení nebylo dobro,  
aniž nynie jest slušno. Nebo i ten,  
ktož rozkazuje co zlého, i ten, ktož  
v tom poslouchá, oba dva zároveň  
mušíe utrpeti v den poslední, die

### O svátosti.

(Fol. f<sub>6</sub>).

Rozkazují-li kto co, buď kteréž-  
hožkoli povýšeného důstojenství,  
a to jest odporno pravdě, neslušíe  
poslouchati, nebo musíme více po-  
slouchati boha nežli lidí . . . . .

Pakli by kto řekl, jakož obecně  
protivníci praví: však Kristus po-  
věděl: »Na stoli ci Mojžíšově se-  
diece, všecko, což vám koli pové-  
die, učinite,« a tak že by jich mělo  
posloucháno býti, cožkoli rozkázie.  
Odpověď: řeč Kristova v sobě  
věrná jest a pravda. Ale falšieri,  
jakož jiná písma převracují, na-  
kazují a v strany rozum uvodie,  
tak i toto písmo. Nebo, by na-  
prosto, jakož oni šermují, mělo  
vzato býti, tehdy mnoho nerá-  
dného, neslušného i nepravého tudy  
mohlo by vzniknutí i přijiti. Byli  
jsú zajisté, jakož předpověděno,  
duchovní i světští rozkazatelé shle-  
dání v kacířství a v nepravosti,  
nynie také, poněvadž zlost se roz-  
mohla, i potom mohou býti. A těch  
v tom, což by rozkázali v svém  
postúpení proti věře, proti do-

Augustin svatý. Protož to písmo nemuž ani má tak ovšem bráno býti, ale podlé toho, což tudíž pánem Kristem pověděno.\*) . . .

(Str. 20.)

A že přes to mnozí jako palic dorážejí, že papeže, kardináluov má ovšem posloucháno býti: byt neměli takového panování světského, zbožie velikého, moci královské, knížetské a slavnosti skvostné, ježto panováním a zbožím mnohé ukojují, jiné mocí přinucují a slavnostmi sprostné oslepují, nebylo by k nim takového útočiště, ani by jich tak ctili ani poslouchali, ani k nim takového zření měli. Jako když který kníže, pán korúhevný neb rytíř znamenitý ochudne, vídáme, že jeho nemají v poctivosti, nejsú jeho poslušní, nemají k němu, by pak byl dobře múdrý, útočiště o pomoc ani o radu, ano i do rady jeho nepřijímají.\*

brému, poslouchati odstup to od každého věrného. Protož to písmo nemuž ani má tak ovšem bráno býti, ale jakož jest pravé v sobě.)\*

(Fol. f<sub>8</sub>.)

A že přeliš o poslušenství papežském a jiných prelátuov výskají: by papež s jinými neměl bohatctvie světského toliko, aniž by jich tak ctili ani byli poslušní. Jakož vídáme, když kníže, hrabě, pán korúhevný zchudne, ani ho tak ctie, ani poslouchají, ani se tak bojie.

Jako v uvedených případech nacházíme i na jiných místech rozličných spisů Korandových vzájemnou podobnost myšlenkovou i formální, která zřetelně potvrzuje společný původ těch spisů. Stačí jediný příklad. Vykládaje o přijímání pod obojí způsobou, Koranda, jak přirozeno, často se zmiňuje o koncilu Kostnickém. Je však zajímavé, že se při tom nikdy neopomíne zmínit o množství spisů, jež ke koncilu tomu poslali Čechové. Již ve své římské řeči z r. 1462 vykládal, že Čechové a Moravané ke koncilu do Kostnice »svých poslův nemeškali sú vyslati, k dokázání té drahé pravdy [t. o přijímání pod obojí], množství písem svatých sebranie po těch poslech poslavše« (Arch. Český VIII., str. 331). V Odpovědi na list Zajícův z r. 1489 píše podobně, že »Čechové a Moravané tomu sněmu [t. koncilu] poslali mnohá písmo o přijímání pod dvojím způsobem« (Manuálík, str. 27). V Odpovědi na matrykát bosákův mluví o předeích, kterak »do Konstantie hromadu písem z zákona božieho a z jiných písem poslali o přijímání pod dvojím způsobem« (Manuálík, str. 61). A ve spise O svátosti oltární (fol. a<sub>3</sub>) vykládá: »když byl zbor konstantský, k tomu kněžstvu tudíž sebranému páni urození, rytířstvo i města znamenité učinili poselství, hromadu písem svatých a k tomu slavné listy . . . poslavše jim.«

\*) I v další části zde vynechané jsou podobné shody, jako v tom, co uvedeno.

Bylo by zcela zbytečné uváděti jiné takové paralely, jichž by se ve všech jmenovaných spisech Korandových našlo velmi mnoho.<sup>21</sup> Podané ukázky zajisté stačí na potvrzenou toho, že spisy, jež jsme z rozličných důvodů přičetli Korandovi, jsou skutečně jeho dílem, a dovolují učiniti se poněkud představu o způsobu Korandovy práce spisovatelské a vůbec o formální stránce jeho spisů.

K doplnění této představy poslouží také, vytknu-li některá méně obvyklá slova a rčení, jichž Koranda užívá s oblibou. Jeho záliba ve slovech *zdrobnělých* je patrna poněkud již z citované ukázky o mniších, kde mluví o »*zeličku*« (v Odpovědi p. Zajícovi) a »*ztraviče*« (v Odpovědi na matrykát). »*Ztravička*« se objevuje v Odpovědi na matrykát ještě jednou (Man. 45), a »*zeličko*« se vyskytuje také v listě p. Vilému Zubovi o postě (»by pak toliko zeličko s chlebem jedl a vodu pil«; Man., str. 105). V Odpovědi na matrykát čteme dále, že sv. František »neuměl takového bydla na púšti dosáhnúti pod malú *kápičku*«, jako bosáci pod širokou. (Man., str. 46). Zvláště příznačné pro Korandu je užívání slova »*vólička*« místo vůle. Nacházíme je v listu k panu Kostkovi z r. 1478 (»na smyšlenkách podle své vóličky usnují«, Man. 37), dvakrát v Odpovědi na matrykát (»majíce zde svú vóličku na světě neřádne vymyšlenú«, Man. 48; římská cierkev »se zákonem božiem nespravuje, ale více svými vóličkami a nálezký«, str. 81), ve spise »*Nenie ptáčníkuov*« (»žertují k své vóličce«, str. 201) a konečně v knize O svátosti (»písma k své vuolíče vykládajíce«, fol. g<sub>3</sub>).

Zhusta užívá Koranda slov »*mudrák*« (na př. Manuálník, str. 39, 95; O svátosti fol. g<sub>2</sub>, g<sub>4</sub>, m<sub>7</sub>) a zvláště »*novák*«, tohoto hlavně ve spojení »*doktorové nováci*« (na př. Man. 15, 50, 52, 60, 61, 85, 93; O svátosti n<sub>4</sub>; O rozdávání dítkám s<sub>4</sub>), vedle toho pak i jiných podobně tvořených, jako »*vrtlák*« (Man. 39, 66), »*repták*« (Man. 39). Z jiných méně obvyklých slov, jež se vyskytují u Korandy, uvádím slovo »*horutný*« (= horoucí, hodně veliký; viz Man. 15, 47, 94), »*blén*« (= blín; Man. 17), »*blénový*« (»blénové matlaniny«, Man. 45), »*blénovati*« (Man. 50), »*poknířilý*« (= pošmourný, pokrytecký; »poknířile se mieti«, Man. 33; »mluvenie poknířilé«, Man. 37), »*lúdař*« (= šejdiř, podvodník; Man. 16, 46, 55), »*lucek*« (= luciper, Man. 85), »*tantovati*« (= šiditi; »o statky lidí tantují«, Man. 46; »lidi tantují o jich spasenie i o jich statky«, Man. 60). Dost často nacházíme u Korandy slovo »*pohádka*« ve smyslu hádky neb tvrzení (na př. Man. 12, 193; O svátosti oltaří fol. k<sub>4</sub>; O roz-

<sup>21</sup> Upozorňuji na př. na výklad známé scény v Emausích (lá-mání chleba) v Odpovědi p. Zajícovi (Man., str. 26), a ve spise O svátosti (fol. l<sub>6-7</sub>), a na výklad o pozdním vzniku přijímání pod jednou v Odpovědi p. Zajícovi (Man., str. 27), ve spisech O svátosti (fol. f<sub>4</sub>) a O rozdávání (fol. r, s<sub>8</sub>).



dávání dítkám fol. s<sub>4</sub>), slova »vyvrážeti« místo vyjímání (Man. 89) a »vyvrážky« ve smyslu odchylek, nálezků (Man. str. 15, 30). O svých protivnících rád říká, že »šermují« t. j. brání se, kroutí se, překrucují písmo (Man. 20, 66, 96; O svátosti fol. f<sub>6</sub>, n<sub>4</sub>, n<sub>5</sub>) a k označení přídavku nebo přívěšku užívá slova »ocas« (»apostolé složili 12 článků viery, toho ocasu« [t. j. názvu římské církve] nechavše, Man. 22; »protož opust ten obyčej i s tiem ocasem ,chvály hodný«, nebo jest nehodný«, O svátosti fol. o<sub>5</sub>). Tvrzení nejistá, pochybná odbývá Koranda, říká o nich, že jsou »zasazena na pavučině« (Man. 51, 88; O svátosti fol. n<sub>6</sub>).<sup>22</sup>

Jsmeli takto poněkud obeznámeni se způsobem spisovatelské práce Korandovy a s některými zvláštnostmi jeho slohu a řeči — jiné takové zvláštnosti lze postřehnouti pouze bedlivou četbou jeho spisů —, můžeme přikročiti k řešení otázky, pokud je Koranda autorem těch anonymních spisů obsažených v Manuálu, které jsme mu nemohli přičísti z důvodů věcných, a pokud je správně mínění Jirečkovo, připisující Korandovi ještě některé jiné spisy anonymně dochované.

Viděli jsme, že ze 66 čísel Manuálu Korandova ne méně než 42 čísla — většinou ovšem věci nepatrného rozsahu a menšího významu než spisy určité Korandovy — nebylo možno určitě přiřknouti Korandovi z důvodů věcných. Mezi nimi jsou jmenovitě dva české polemické traktáty proti Bratřím: »Odpor proti Pikhartským matlokám k žádosti jednoho pána znamenitého« (č. 53) a »Ad postulationem sacerdotum Zaczensium responsiva Pikusoni« (č. 54). Srovnáme-li tyto traktáty se známými nám spisy Korandovými, nemůžeme pochybovati, že oba tyto traktáty pocházejí od něho.<sup>23</sup> Nejen tu nacházíme stejný způsob polemické argumentace jako na př. v Odpovědi p. Zajícovi nebo v Odpovědi na matrykat bosákův, nejen se tu setkáváme s oblíbenými slovy Korandovými (mudroch, mudrák str. 160, 161, 165, 166, 169; pisák 168, 169, 170; péro blénové 171, 176; šermování blénové 173; pohádky 171), nýbrž pozorujeme i zjevnou shodu myšlenkového postupu na některých místech. Stačí

<sup>22</sup> Nebylo mým úmyslem podávati seznam všech neobvyklých nebo jazykově zajímavých slov, jež se vyskytují u Korandy; chtěl jsem jen vytknouti věci nápadnější, které mohou posloužiti při zjišťování Korandova autorství u některých spisů anonymních, o nichž hned bude řeč. Zdá se mi však, že by spisy Korandovy zasluhovaly po stránce jazykové větší pozornosti našich filologů, než jaké se jim dosud dostalo.

<sup>23</sup> Že oba jsou dílem jednoho autora, ukazuje mimo jiné srovnání těchto míst. V Odporu proti pikartským matlokám autor volá na svého protivníka: »Pohledniž také ne vokem šilhavým, ale vnitřním a věrným« (Man., str. 162) a v traktátu proti jinému pikusovi: »Nahlédni v tu kapitolu vokem pravým a ne šilhavým« (Man., str. 180). S tím srov. v Odpovědi na matrykat bosákův: »Přihlédni ne jedním okem, ale oběma k sobě.« (Man., str. 49.)

srovnati odpověď na první tvrzení protivníkovy v Odporu proti Pikartským matlokám (str. 160) a na čtvrtou otázku Pikusovu (str. 180) s výkladem obsaženým v šesté kapitole Odpovědi na matrykát bosákův (str. 52—54).<sup>24</sup>

Stejně rozhodně možno přiřknouti Korandovi oba české listy psané panům Dubeckému a Hradeckému, z nichž první jedná »de communionis permutatione exemplo sabati« (č. 24), druhý »de spirituali manducatione« (č. 26). Jejich sloh a všecken způsob argumentace upomíná na jiné spisy Korandovy a rozličné formální i věcné shody s oněmi spisy dokazují zjevně jeho auctorství. V prvním listě Koranda hned na počátku odmítá jakési podobensství, pravě, že »neběží na čtyřech nohách« (str. 122), a podobně se vyjadřuje v »Odpovědi na matrykát bosákův« o příkladě uvedeném jeho protivníkem, že »nechodí na čtyřech nohách« (str. 94). Také věta o přijímání pod jednou obsažená v tomto listě (»Ani také muož věděno, kdy, kde a od koho jest začato; než po dvánácti stech letech Tomáš Akvinský najprvé o tom přijímání napsal«, str. 124) je docela Korandovská. V druhém listě výklad o duchovním přijímání shoduje se místy slovně s výkladem v Odpovědi na matrykát (str. 53), a konec toho listu je pouhá obměna myšlenek, známých z téže Odpovědi na matrykát (str. 54) i z odporu proti Pikartským matlokám (str. 161).<sup>25</sup>

(Příště dále.)

## Úvahy.

*Kühner R.: Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache.* Zweite Auflage. Erster Band. Elementar-, Formen- und Wortlehre, neubearbeitet von dr. *Friedrich Holzweissig.* Hannover 1912, Hahn. Str. XVI a 1127. Za 24, váz. za 26 mk.

Znamé a pro bohatý materiál ještě dnes vyhledávané a hojně citované mluvnické Kühnerovy nemají s vydavatelem nových

<sup>24</sup> Ostatně hned úvodní slova Odporu se velice podobají úvodu Odpovědi na matrykát. Olpor se začíná slovy: »Mudroch jeden, kterýž podlé duomyslu svého o sloviach ve čtenie sv. Jana položených, což se dotýče těla a krve Kristovy v svátosti velebné oltární, psal jednomu pánu urozenému, nepoloživ jména svého« (Man., str. 160). Odpověď pak slovy: »Jakýs mnich, jeden z nich, kteříž v řeholu svú marnú doufají, proti přijímání velebné svátosti oltární pod dvojím způsobem, psal jednomu urozenému pánu, nepoloživ jeho ani svého jména« (Man., str. 45).

<sup>25</sup> Slova listu č. 26: »Tito světi i doktorové o tom přijímání posvátném předepsaná slova privodie, jichžto písmá nyní psáti bylo by prodlenie tesklivé« (Man., str. 126), podobají se místům citovaným z jiných spisů Korandových výše v pozn. 17 na str. 127.

vydání — aspoň pokud se hláskoslovné a tvaroslovné části týče — štěstí. Mluvnici řeckou vydal nově před dvacíti léty F. Blass a je s dostatek známo, jaké stanovisko zaujal k výsledkům srovnávacího jazykozpytu. Ještě hůře dopadlo nové vydání mluvnice latinské, o kterém podána již krátká zpráva v posledním sešitě LF. (str. 79). Hůře proto, že Blass v úvodě docela upřímně prohlásil, co soudí o nové jazykovědě, a proto každý, kdo knihu tu vezme do ruky, ví, jak třeba se po této stránce na ni dívati. Ale Holzweissig, vydavatel mluvnice latinské, v úvodě vykládá a s obdivem mluví o tom, jak veliký pokrok učinila jazykověda v posledních desíletích, mluví o potřebě nového vydání díla Kühnerova, aby vyhovovalo požadavkům nové doby, a cituje nejen v úvodě, ale i v hojných poznámkách textu Brugmannův Grundriß, mluvnici Stolzovu, Sommerovu, Lindsayovu, slovník Waldův a pod., tak že na první pohled činí nové vydání dojem opravdu nového zpracování záslužné staré mluvnice: ale stačí přečísti několik stránek a je nám hned jasno, že to je pouze klamné zdání, že se tu předkládají čtenáři výklady, z kterých dnes vane již vůně dob dávno zašlých a které si mladší generace přečte nejvýše se zájmem historickým, poznávajíc odtud, jak se vykládaly ty nebo ony věci latinské mluvnice asi před čtyřiceti lety.

Dokladů toho, co tu pověděno, bylo by lze uvéstí konečnou řadu; jen aby se posudek náš nezdál nespravedlivým, uvedeme jich aspoň několik. Vezmeme třeba kapitolu o zájmenech: tu čteme na př. takovýto výklad dativu *mihi* vedle *tibi*: »in *mihi* ist das *b* in *h* verflüchtigt, ... indem mit der Zeit der Hauchlaut mehr hervortrat und so allmählich der Lippenlaut verdrängte« (str. 578): koncovka těchto tvarů je prý z *-bhi*, *-fi*, ačkoliv o několik řádků níže se uvádějí starší tvary s koncovkou *-bei*; o novém výkladě akk. *mēd*, *ted*, nebo gen. *cuius* (vykládá se o něm na str. 610: »an den Stamm *quo-* ist demonstratives *i* und das pronominale Suffix *-ius* angetreten) není ani slechu. O číslovce *viginti* čte se (na str. 637): »vor dem *v* ist vielleicht *d* geschwunden, *vi* ist also = *dvi* (zwei); *-gin* ist aus *decem* entstanden, ... *viginti* steht also statt *dvidecenti*«. Co tu nesprávností, jaké to matení stadia prajazykového a stadia speciálně latinského! Čísl. *quartus* je prý z *\*quatuortus* (str. 642) »durch die Mittelstufen *\*quatortus*, *quatertus*, *quat'rtus*«, *octavus* z *\*octau + uis* (ib.); při *iam* vedle nového výkladu figuruje ještě starý Corssenův výklad z *diam* = *diem* (str. 1024), *prae* je prý loc. sg. jako *Romae* (935), *penes* je akkusativ (ib.) atd. Podané je také na př. výklad o gen. sing. latinských *o*-kmenů (str. 450).

Bylo by zbytečno uváděti příklady další. Již z toho, co uvedeno, je patrné, s jakou důvěrou čtenář se může dáti vésti autorem této knihy v otázkách latinského hláskosloví a tvaro-

sloví. Kniha nemá ostatně ani úvodu o latině a jejím poměru k jazykům ostatním, o jejich dialekttech a dějinách, věci to, které jsou nutny při vědeckém studiu každého jazyka; a stručný nástin latinské literatury, který byl ve vydání prvním, je ve vydání novém vynechán a přece nebyl neužitečný. Slovem tedy: co dobrého je v knize Kühnerově, bylo v ní již ve vydání prvním a tam se může s dobrým svědomím obrátit čtenář i dnes — je si aspoň vědom toho, že má v rukou knihu z let sedmdesátých, a nebude tam hledati poučení o vědeckých výkladech latinských hlásek a tvarů, které musí hledati i po novém vydání mluvnice Kühnerovy jinde.

*Oldřich Hujer.*

*E. Smith: Tocharisch, die neuentdeckte indogermanische Sprache Mittelasien.* (Videnskabs-Selskabets Skrifter. II. Hist.-Filos. Klasse 1910. No. 5.) V Christianii 1911. v kommissi u J. Dybwada. Str. 43. Za 2 mk.

Spisek tento je první pokus o srovnávací hláskosloví jazyka tocharského, a sice toho jeho dialektu, jež Sieg a Siegling označili dialektem A (v. LF. 1910, str. 213 n.). Poněvadž pak hláskosloví se musí opíratí o etymologický výklad slov, podává Smith nejprve v první části řadu etymologií, v části druhé pojednává na základě materiálu takto získaného o hláskách jazyka tocharského a o jejich poměru k hláskám ostatních jazyků indoevropských; krátká kapitola třetí obsahuje několik poznámek o deklinaci a konjugaci. Práce je zakončena úvahou o poměru tocharštiny k ostatním jazykům indoevropským.

Pokus o vědecké zpracování jazyka tocharského, který tu podán, je předčasný. Jeho základem je materiál, který uveřejnili Sieg a Siegling, tedy materiál nedostatečný; co se z něho dalo vytěžiti, vytěženo již od uvedených badatelů. Smith podává etymologii asi 90 slov; avšak pouze asi o polovici lze říci, že podaný výklad je bezpečný, z polovice druhé jsou výklady zcela nejisté a pro hláskosloví ovšem bezvýznamné. V čem lze se Smithem souhlasiti, jsou právě případy, vyložené již jeho předchůdci; pouze číslovku *väl'tsā* 1000 vyložil nepochybně správněji (od koř. *yal*) než oni. Již z toho je patrné, že nemohl povědět o hláskovém vývoji tocharštiny o mnoho více než známe již z dřívějšíka.

V úvodě pojednává Smith také o jméně tohoto jazyka. Souhlasí s námitkami Staël-Hollensteinovými (srv. LF. 1910, str. 216) a opíraje se o čínské pojmenování území, v němž texty psané tímto jazykem nalezeny, navrhuje jméno »Shulēsprache«. Zda právem, nedovolují si rozhodovati. Ale zdá se, že jsou pokusy o nové pojmenování tohoto jazyka marny — při jméně, pod nímž uveden do světa, asi již zůstane — a konečně i zbytečny. Ani o poměru tocharštiny k ostatním jazykům indo-



evropským nedovede říci Smith bezpečně nic nového: konstatuje, že náleží k jazykům kentumovým, ale bez bližší příbuznosti k některému z nich. Shledává sice některé zjevy, jež sblíží tocharštinu s armenštinou a řečtinou, a mluví o jihoevropské skupině indoevropských jazyků, k níž by náležela také větev fryžsko-thrácká — ale co tu uvádí, k závěru takovému nestačí. Dnes jako dříve s bezpečností lze říci pouze, že tocharština se druží k jazykům evropským: *a* splynulo i tu s pův. *a*; má výraz pro „sůl“ (vedle jaz. evropských má jej také armenština) a „siti“ (srv. Čas. Mod. Fil. 1911, str. 446 n.); bližší vztah pak má ovšem ke skupině kentumové, při čemž pozoruhodné je slovo *aljekā* „alius“, které vedle jaz. kentumových (germ., kelt., lat., řečt.) má také armenština. *Oldřich Hujer.*

**Platon: Faidros čili o kráse.** Přeložil, úvodem a poznámkami opatřil *G. Olivet*. V Praze [1911], J. Otto. (Světové knihovny čís. 909—910.) Str. 105. Za 40 h.

**Platón: Obrana Sókratova.** Přeložil *J. Entlicher*. V Praze [1910], A. Hynek. (Pestré knihovny č. 50.) Str. XXVII a 56. Za 20 h.

Je chvály hodno, že populární, rozšířené a seriosně vedené knihovny řadí do svých svazků také ukázkou z literatur antických. Jsou-li to překlady věcně správné, psané srozumitelnou češtinou a opatřené dobrými úvody, po př. poznámkami, nepochybujeme, že vykonají se zdarem své poslání.

Překlad p. Oliveta (pseudonym) bohužel těmto požadavkům naprosto nevyhovuje; je spíše ukázkou, jak se taková práce dělat nemá. Je v něm především dost chyb věcných, z nichž některé dokazují, že překladatel nezná Platonovy filosofie; na př. p. 255 B praví Platon: *οὐ γὰρ δήποτε εἴμαρται κακὸν κακῷ φίλον οὐδ' ἀγαθὸν μὴ φίλον ἀγαθῷ εἶναι*, což přeloženo: „Vždyť není osudem určeno, aby zlý nebyl přítelem zlému neb dobrý dobrému“. I v menších věcech jsou chyby: p. 263 A čteme *σιδήρου ἢ ἀργύρου*, v překladě: „stříbro nebo zlato“; p. 243 E *ἑωσπερ ἂν ἦς ὅς εἴ* „jen abys nezapomněl“; p. 245 D *ἀρχὴ δὲ ἀγέννητον . ἐξ ἀρχῆς γὰρ*, „ale prvopočátek sám jest bez vzniku, třeba že všechno...“. Celé věty nebo důležité frase prostě vynechány: 230 E (celá věta: *νῦν οὖν ἐν τῷ παρόντι* . . .) 237, 239 B, 242 D, 253 E, 254, 262 D a j. To vše ukazuje, že překlad dělán povrchně a nedbale.

Ale hlavní vadu vidím v jeho slohu; je to šedý, rozplizlý sloh většiny našich denních listů. Příklady: Platonovo »*δεινότητος ὧν τῶν νῦν γράφειν*« (p. 238) překládá Olivet »on tak svrchovaně obratný mezi soudobými stylisty« (Palacký: přední našeho věku spisovatel), p. 231 E *πυθόμενον τῶν ἀνθρώπων* »doví-li se toho veřejnost«; 234 C *ἐγὼ μὲν οὖν ἰκανά*

μοι νομίζω τὰ εἰρημένα »tím, myslím, že jsem látku vyčerpal«; p. 235 E φανυλότατος συγγραφεύς »spisovatel nejnižšího řádu«; 236 B εἰς τὰς ὁμοίας λαβὰς ἐλήλυθας »jsi stejně špatně na tom, jako dříve já«; 239 D τοῦτο μὲν οὖν ἐατέον, τὸ δὲ ἐφεξῆς ὀρεῖται »to tedy už pokládejme za odbyté a nyní musíme předem ukázati«; 241 D τοῦτ' ἐκεῖνο »tak se to s tou věcí má«; 245 C δεινοί »přemoudřelí myslitelé«, σοφοί »moudré hlavy«, πάθη τε καὶ ἔργα »činnosti i stavy trpné«, τὸ γὰρ ἀεικίνητον ἀθάνατον »neb nesmrtelné jest to, co má v sobě neustávající hyb«. Nejhorším příkladem, myslím, je, že τὰ ὄντα ὄντως překládá: »ostatních věcí jejich bytnost«. Takových rádobyfilosofických frází má p. Olivet mnoho: »v oboru možných pomyslů«, »v kterém z obou těchto rozsahů« a pod. Najdeme u něho »tém« (τάξις), »marináře«, ale demagog přeložen »lidovcem«. O češtině ani nemluví.

Uvedl jsem již na jednom místě srovnání s překladem Palackého. Ten vyšel před více než osmdesáti lety, (v ČCM 1828), ale je lepší nežli překlad nový; však také pokládal Palacký Faidra za »nejjímavější sepsání božského Platona« a hleděl »zvláště také, aby žertovný způsob a celá ta jemná ironie, kterou Platon do úst Sokratových vkládá, v přeložení tomto neovšem zmizely.« Nový překladatel této práce Palackého nezná, mezi literaturou jí neuvádí; za to vydatně užil některého překladu německého, jak ukazují hrubé germanismy: »ostatních věcí jejich bytnost«, »s nimi se rozbiješ« (dostaneš se do sporu) a pod.

Úvod je v dojemné shodě s překladem. Ukázka slohu: »Snaha popularisace(!), kterou jsme počali, naráží zde na obtíže pragmatického vývoje filosofického. Eliminováním osobního boha a tvůrčího jeho aktu a tím, že by byl jen myšlenky nechal státi jako něco věčného, nestvořeného, nepřišel Plato ke svým ideám«. Najdeme tam »feministickou krásu« (= ženskou?), »krasorečná exempla« a pod. Věcně je mu druhá část Faidra »střízlivou logickou diatribou, rozebírající až do řadessy formalismus řečnických teorií školských. S velikosti nebes ... náhle jste sneseni ...« A v poznámkách najdete περὶ φύσιν ἀνάγκην vykládáno »nárážkou na dobu puberty«

Je velmi škoda, že Platon byl ve Světové knihovně uveden tak špatným překladem; stejně jako překladatel, p. G. Olivet, má na tom vinu přílišná důvěřivost redakce.

Šťastnějši ruku měl redaktor jiné podobné sbírky, Pestré knihovny, v níž vyšel překlad Obrany Sokratovy z pera p. J. Entlichera. Již úvod charakterisuje překladatele: místo velkých, prázdných slov, jako v úvodě p. Oliveta, čteme zde skromné »připomenutí«, udávající hlavní pomůcky při překladu. Místo úvodu předeslány tři stati z Croisetových Dějin řecké literatury (»Platón, Sókratés, Sókratův apoštolát, process a smrt«); »zdáloť se mi

lepší podat cenný překlad nežli nějakou snad kompilací.« Překlad je práce rukou pilných a dovedných, věcně správný a udělaný pěknou, plynou, novou češtinou. Najdou se jistě místa, jež byste přeložili jinak, snad blíže smyslu a přece pěkně česky; někde byste vynechali: »býval«, »tuhle«, jinak byste někdy přeložili: »jak se zdá« (>kteří v jakémkoli, jak se zdá, ohledu něčím jsme« stačilo by: kteří máme jakési jméno), *ἰμμιζός* nelze všude překládat »podkoní«, zarazí vás psaní: Keiský, Eleiský, neb některá divná frase. Ale to vše jsou maličkosti, které neumenšují radost ze čtení toho pěkného překladu. Tak asi představuji si překlad antického díla pro populární sbírku. Poznámky jsou udělané stručně a bez vtíravých číslic v textu. Kdyby byl p. překladatel psal také úvod sám, mohl poukázat na analogie Sokratovy doby a jeho osudu s nejnovější historií českou; jistě měl naznačiti poměr obrany Platonovy k vlastní řeči Sokratově a ke spisku Xenofontovu.

Vítám tento překlad tím radostněji, čím je pohled na naše překlady z Platona truchlivější. Mnohé, i malé, dialogy nemáme vůbec přeložené a překlady, které jsou, pocházejí většinou z šedesátých a sedmdesátých let minulého století; jejich čeština byla již tehdy asi zastaralá. Ale takovými pracemi, jako je Olivetův překlad Faidra, se tomuto nedostatku neodpomůže.<sup>1</sup>

*Josef Kudela.*

**Antonín Kolář: Latinská čítanka z Cornelia Nepota a Q. Curtia Rufa pro třetí a čtvrtou třídu škol středních.** V Praze 1910, Unie. Str. 72 s 2 mapami. Váz. za 1'60 K. — Poznámky a slovníček k tomu. V Praze 1910, Unie. Str. 121 s 8 obr. Váz. za 1'50 K.

Důvod pro sestavení čítanky pro III. a IV. třídu gymnasiální hledati jest v nových učebních osnovách z roku 1909, jimiž se poněkud mění latinská četba v těchto třídách. Ve IV. tř. v druhém běhu se vypouští Ovidius a doporučuje se pokračovati v četbě čítanky ze III. tř., která má obsahovati výňatky z lehčích spisovatelů prosaických anebo několik životopisů Nepotových nebo výbor z Curtia Rufa.

Kolář pojal do své čítanky skoro v stejném rozsahu výbor z Nepota i z Curtia, totiž devět životopisů Nepotových, vesměs předáků řeckých, a čtrnáct výňatků z Curtiových dějin Alexandra Vel. Životopisy Nepotovy seřadil postupem časovým a spojil je vhodně také s výňatky z Curtia pásmem historickým v jeden celek. Uvádí po sobě životopisy vojevůdců řeckých, obsahující

<sup>1</sup> O překladu Olivetově dostala redakce též obšírnou úvahu p. Ant. Koláře, ve které na četných dokladech ukázána »povrchnost a ledabylost« překladatelova.

nejdůležitější momenty z doby zápasů Řeků s Peršany a ze sporů obcí řeckých o nadvládu v Řecku: k zániku svobody řecké připojuje výňatky z Curtia o životě a činech Alexandrových. Mezery mezi životopisy Nepotovými a výpravou Alexandrovou do Asie vyplňuje českým vylíčením výbojů Filippových a Alexandrových v Řecku. Výňatky z Curtia jsou vesměs zajímavé a pro školu vhodné.

Jakousi obtíž při zavádění Nepota a Curtia do III. a IV. tř. mohla by působit úprava textu. Jako totiž na jedné straně je látka; o níž tyto spisovatele pojednávají, pro žáky jmenovaných tříd i obsahově vhodná i pochopením přístupná, tak na druhé straně liší se oba dějepisci mnohdy v příčině stilistické a syntaktické od latiny klassické. To se pocituje tím nemileji, že se má právě v oněch třídách probírat latinská skladba, a to na základě školní četby. Měla by tedy četba v těchto třídách obsahovati jen vazby přesně klassické. Poněvadž tomu tak není ani u Nepota ani u Curtia, hledí Kolář aspoň poněkud uvést grammatiku s četbou v souhlas. Po většině ponechává v textu původní čtení s malými změnami; úchyly od vazeb klassických vykládá buď v poznámkách (na př. C. N. V 5, 6 fuerant usi na označení přednosti před plusqpf. adiunxerant. C. R. V 2, 7 cum agmen incederet o ději opětovacím m. incedebat) nebo ve slovníčku (na př. při spojce donec). Neděje se však tak důsledně; na př. bez poznámky necháno C. N. VII 7, 4 domo fuit contentus, qua Procles usus fuerat a j.

Tisk je přiměřeně velký a po stránce didaktické jest chválit, že řeči přímé i nepřímé jsou vytištěny kursivou, dále že jsou připojeny na kraji letopočty události a obsah jednotlivých odstavců.

Před vlastní text položil Kolář literární úvod, pojednávající stručně o životě a spisech Cornelia Nepota a Q. Curtia Rufa. Kritický výklad o tom, že Curtius sepsal své dílo asi za císaře Caliguly, soudě dle slov jeho v X 9, 4 »Huius, non solis, ortus lucem caliganti reddidit mundo« mohl pro tertiany směle odpadnouti. Obě mapky na konci knihy, Řecko k orientování žákovu o událostech vypravovaných Nepotem, a říše Alexandra Vel. s označením Alexandrový výpravy i krajin a měst, jimiž se ubíral, jsou velmi vkusně provedeny.

Důležitou součástí čítanky jsou poznámky a slovníček. Dá-li se tertianu do ruky souvislý spisovatel, jistě mu porozumění jeho činí obtíže; nedostane-li se mu rady ve škole od učitele aneb vhodnou pomůckou při domácí přípravě, znechutíme mu čtení aneb se utíká k pomůčkám nedovoleným. Proto je zcela na místě, že Kolář zákům tuto pomůcku sestavil. Poznámky v ní obsahují bez velkého učeného aparátu výklad vlastních a zeměpisných jmen, neobvyklejších vazeb a pozměněných vý-



znamů slov. Ale několik jednotlivostí přece nutno vytknouti. C. N. II 7, 6 vazba *cum aliter illos nunquam in patriam essent recepturi* potřebuje nutně výkladu; význam slovesa *descendere* III 1, 4 *Xerxes in Graeciam descendit* (slovníček *descendo* - sestupuji) měl být objasněn a srovnán s V 6, 7 *cum civitas in Piraeum descendisset*; upozorniti bylo na vazbu V 2, 1 *in domo Periclis*, V 3, 6 *in domo sua*, a na konjunktiv ve větě C. R. IX 4, 4 *qui post tanta mala hoc tamen praebuissent solacium*.

S poznámkami souvisí úzce slovníček; mají se obě tyto pomůcky navzájem doplňovati. Ref. by si byl přál, aby do poznámek byly pojalý výklady grammatické a reálné, do slovníčku pak aby vřaděna byla hesla v textu přicházející a aby se dbalo při tom řádně fraseologie. Zatím obsahují poznámky i některá slůvka, dosti zhusta v textu se objevující, i také frase, ač ne v míře dostatečné, a ve slovníčku nejedno heslo, jehož znalost u tertiana nelze předpokládati, schází a fraseologie dbáno vůbec měrou co nejskrovnější. Slůvka, jež by neměla ve slovníčku scházeti, jsou: *satius est* C. R. II 4, 6, *moles* VIII 2, 7, XIV 4, 12, *subdo* (*calcaria*) VI 5, 6, IX 2, 4, *ritus* VI 6, 7, *carbasa* XI 3, 2, *commodus* XIV 1, 6. Někdy se nehodí význam český ve slovníčku uvedený pro všechny obraty, v nichž se výraz latinský v textu vyskytá. Tak C. R. III 3, 5 *equi regem curru excutere coeperant*, VI 2, 3 *qui (equi) iugum excusserant* (slovníček *excutio* — vytrásám, vymršťuji); IX 2, 5 *barbari et numero praestabant et robore* (*praesto* — stojím napřed). Sem by patřila také některá latinská úsloví, jichž českého překládání již od počátku jest dbáti: *sine dubio* (C. N. VI 1, 1) bez odporu; *laetum, securum facio* (C. R. VI 5, 5) potěšuji, uklidňuji; *suo consilio* (C. N. IX 1, 2) o své ujmě, o své hlavě; *in publico conspicior* (C. R. XI 3, 1) objevuji se na veřejnosti; *res humanae* (XIV 3, 2) osudy lidské; *par est* (XIV 4, 8) jest slušno. Ref. si vykládá tato a podobná opominutí tak, že chce spisovatel přiměti žáky k větší samostatnosti a rozumové činnosti při přípravě. Ale zkušenost učí, že se tímto způsobem dosahuje u žáků pravého opaku, že sáhnou raději k hotovému překladu, než by se při přípravě namáhali a zdržovali.

Mezi poznámky je vsunuto osm podobizen vojevůdců, státníků, dějepisců a filosofů řeckých. Nejsou ovšem knize na závadu, ale snad by se lépe byly sem hodily některé stavby starověké, o nichž se v textu čte, jakož shledáváme ve vydání Breindlově.

V celku může Kolářova čítanka i s poznámkami a se slovníčkem prokázati škole dobré služby. Jos. Němec.

*Rudolf Kníže: Latinská čítanka pro třetí a čtvrtou třídu gymnasií a reálních gymnasií.* S dodatkem pro četbu vedle Ovidia v třídě páté. V Praze 1910, Ústřední spolek českých profesorů. Str. 112 s mapkou. Váz. za 2'10 K. — Slovník k tomu. V Praze 1910, nákl. týž. Str. 186. Váz. za 2'80 K.

V čítance Knížetově zabírá velkou část Curtius Rufus, z něhož pojato do knihy 31 výňatků. Před ně zařaděno pouze 7 životopisů Nepotových, mezi nimi jen první tři kapitoly z Pelopidy a život Hamilkarův. Za výňatky z Curtia následuje část Suetoniova života Caesarova (kap. 26—33), kteráž se týče událostí, předcházejících válku občanskou; má to býti úvod k výboru z Caesarovy války občanské, z níž pojat do čítanky začátek knihy první a zajímavé kusy z knihy třetí, především o bitvě u Farsalu a o zahynutí Pompejově. K lepší orientaci předesláno ještě české vylíčení vzniku války občanské. Výňatek ze Suetonia a z Caesarovy války občanské jest onen »dodatek«, na titulním listě oznámený. Ref. s tímto dodatkem souhlasí. Jistě bude pro kvintány zajímavější čísti něco z války občanské než pokračovati v četbě války galské. Četby určené pro III. a IV. tř. obsahuje čítanka tolik, že bude mít učitel hojný výběr a bude možno ve třídách po sobě jdoucích čtení z výňatků Curtiových střídati. Pokud se týká úpravy textu, přihlíží Kníže k tomu, aby se valně nelišil ve vazbách po stránce stilistické a syntaktické od pravidel klassické latiny, uvedených v grammatikách školních, buď že přijímá v text tvary náležité, aneb na ně upozorňuje ve slovníku. Reči přímé i nepřímé tištěny jsou kursivou; tisk je velký. Poněvadž se čtou jen výňatky z celých děl, mělo býti na několika místech vypuštěno poukazování auctorovo na věc dříve pověděnou, která však v našem textu uvedena není: de quo (Chabria) supra mentionem fecimus C. N. IV 4 de quo (Cydno) paulo ante dictum est C. R. IV 1, ut ante dictum est C. R. XIX.

Před text jako úvod položen jest stručný, ale jasný přehled římského dějepiscectví a v něm na příslušných místech přiměřená zmínka o literární činnosti dějepisců, z nichž výňatky v text pojaty, Nepota, Curtia a Suetonia; jen o Caesarově válce občanské se děje zmínka teprve v úvodu k výboru z ní. Lépe by bylo i literární činnost Caesarovu zahrnouti v přehled úvodní, třeba o ní žák slyšel již ve IV. třídě.

Seznam vlastních jmen na konci čítanky jest velice pečlivě sestaven a poučuje náležitě o osobách, krajinách, národech a městech, jichž jména se v četbě vyskytují. Jest chvályhodné, že při nich udány i odehlné pády (řecké), v nichž se v čítance vyskytují j. Lysis-idis (acc. Lysim), Myus-untis (acc. Myunta); opominuto toho při Datis, Salamis, Troizen. Mapa říše Alexandra Velkého s menší mapkou Hellady dobře poslouží k orientaci místní o událostech v čítance obsažených.

**Slovník Knížetův** je v pravém slova smyslu slovníkem speciálním. Žák v něm najde řádného poučení nejen o významu slov v čítance se objevujících, nýbrž i o jejich vazbách i stilistických zvláštlostech a naváděn jest k správnému a uhlazenému překladu; je v něm dbáno hojnou měrou fraseologie a připojovány u jednotlivých hesel poznámky, sloužící k objasnění nebo porozumění obtížnějších míst. Také v nich hleděno k realiím mimo věci uvedené v seznamu vlastních jmen. Spisovatel věnoval velikou péči složení a úpravě slovníku; přes to upozorňuje referent na některá opominutí. Pohřešují se ve slovníku tato slůvka: *depingo* C. N. I 6, *altum* (mare II 8 in alto), *propitio* C. R. IX 3, *antea* XII 2, XIV 2, *mancipium* XIV 3, *exosus* XVI 2, *persolvere* XXI 3, *occurrit mihi* XXII 3, *amnis* XXVI 1, XXVII 1 a 2, *suboles* XXXI. Nevysvětlitelno jest, proč spisovatel do slovníku vůbec nepojal slůvek a frází z výboru Caesarovy války občanské. Či se rozhodl dodatek ten přidati, když byl slovníček již hotov? Text se slovníkem se neshoduje na těchto místech: C. N. IV 5 *indidem Thebis*, slov. s. v. *indidem Thebanus*, C. R. XVII 3 *quem spreveris, valentiorum negligentia facies*, slov. s. v. *sperno . . . facias*, XXVI 2 *verticibus impliciti sunt*, slov. s. v. *implico: implicati sunt*.

S těmito výklady se referent nesrovnává: u C. N. I 1 *ut de eo bene sperare . . . sed etiam confidere possent* stojí inf. *confidere* samostatně, bez předmětu (*de eo*); *interponere causam* s. v. *interponere* dostačí přeložiti předstíratí; C. R. IX 3 *vix in densam umbram cadente sole* neznamená, že slunce zapadá (srov. *cadere*), nýbrž sotva proniká hustým stínem. Pro tvar *Herc(u)le* jako vok. nutno předpokládati nom. dle II. dekl. *Herc(u)lus*.

Z chyb tiskových uvádím tyto smysl rušící: Čít. str. 20, ř. 11 sh. *domo m. domi*, str. 57, ř. 13 zd. *lurando m. iurando*, str. 59, ř. 13 zd. *za ferunt* vlož *praemium*, str. 111, ř. 3 zd. *Sidonii m. Sidonii*.

V čítance Knížetově se snad bude někomu zdáti *Nepos* příliš zkrácen proti *Curtiovi*, ale uspořádání slovníčku jistě dodá oběma knihám jako celku velké ceny pro školu.

*Jos. Němec.*

**Vojtěcha Nejedlého Bohyně**, básně v osmi zpěvích. Poprvé vydal a úvod napsal *Ferdinand Střejček*. (Sbírka pramenův ku poznání literárního života v Čechách, na Moravě a v Slezsku. Skupina druhá: Korrespondence a prameny cizojazyčné [I], č. 15.) Nákladem České Akademie, v Praze 1910).

Je známo, že po vydání přešpurských »Počátkův« hned se Vojtěch Nejedlý dal do skládání satiricko-allegorické básně, kterou nazval »Bohyně«, aby potíral Jungmanna jakožto strůjce útoku přešpurského a Šafaříka i jejich přátele (o Palackém nevěděl, že

měl účast při skládání Počátkův). Nehájí tu tedy, jak vlivem A. Rybičky se soudilo, přízvuku proti časomíře. S pamfletem svým byl V. Nejedlý záhy hotov — »Počátkové« byli vydáni v březnu 1818, a dne 4. května roku následujícího již »Bohyně« odevzdána censure. Byla sice záhy opatřena nutným censorským »Imprimatur«, ale nevyšla tiskem, hlavně asi proto, že byla příliš obsáhlá, rozvleklá a útočná. Nejedlý buď z vlastní iniciativy, když se uklidnilo jeho rozhorlení proti původcům »Počátkův«, »v nichž se s krvežíznivou hrubostí na pana Dobrovského a jiné doráží, jako by pravda a krása jedem zvěřeného ducha mohla potřeena býti«, nebo snad na naléhání přátel báseň svou zkrátit a osobní útoky leckde zmírnit. Tak vznikla druhá recense »Bohyně«, která byla dána k censure 7. září 1819. Z této druhé recense, jež měla šest zpěvů (první recense byla o osmi zpěvích) zachován jen obsah I. zpěvu, od V. Nejedlého samého sestavený, a část I. zpěvu. Proč ani tato druhá, restringovaná recense nevyšla tiskem, nelze s jistotou stanovit. Bezpochyby vydáním Hněvkovského »Zlomkův o českém básnictví«, spisu stejné tendence, pokládala se družina Puchmajerova s dostatek rehabilitována a obráněna proti »té odvážlivé ošemetnosti ještěra tlamu rozdírajícího«, jak charakterisoval V. Nejedlý »Počátky« v Předmluvě k »Bohyni« (I. recensi).

Ferd. Strejček v těchto Listech (roč. XXXIV., str. 231—256 a 357—376) pojednal o V. Nejedlého »Bohyni« tak obšírně, že stěží bude se moci kdy o ní říci více. Platné mu při tom posloužily V. Nejedlého dopisy Šebestiánu Hněvkovskému. Strejček dobře vystihl příčinu, proč V. Nejedlý — muž jinak neútočný — s prudkostí, jaké by v něm nikdo nehledal, pustil se do původcův — veřejných i skrytých — »Počátkův« (byl to odmítavý, pohrdavý tón spisu o dosavadních básnických produktech českých), vyložil zevrubně, kdo je míněn allegorickými osobami, podal obsah Bohyně i smysl její, postřehl dobře, že Nejedlý měl svůj vzor ve známém Don Quijotovi de la Mancha a v Ariostovu Rolandu, jež však dovedl napodobiti toliko jednostranně; ukázal dále na stinné i světlé stránky básně, hledal důvody, proč báseň nevyšla, a podal i vnější osudy rukopisů »Bohyně«.

Úvod vydání (str. I.—XII.) obsahuje jádro výsledků vydavatelových studií o »Bohyni«. Ostatek vydání tvoří Předmluva, Úvedení a otisk všech osmi zpěvů první recense »Bohyně«. Z druhé recense, pokud nám jest zachována, uvedena jsou různocnění pod čarou. Vydání odpovídá všem požadavkům kritiky; chyb tiskových tu téměř není (shledal jsem jen na str. 122 ř. 3. zdola kraje m. hraje). Nebylo by však bývalo nemístné porýditi k edici stručný slovníček.

»Bohyně« je dnes ovšem čtení nechutné. V každé téměř strofě lze sledovati chvat, s jakým V. Nejedlý pracoval, tu a tam i nedůslednost v provádění úloh, jež jednotlivým osobám určil,



srvn. na př. poměr Časomíry (Cmírky, Cmíralky) ke Králíkovi; leckde vadí i nesrozumitelnost, již Nejedlý úmyslně napodobil některá místa Počátkův. Přes to lze říci, že invence básníková nebyla chudá, a že nadaný básník z látky této byl by mohl vytvořiti znamenitou satiru. V. Nejedlý bohužel básníkem nebyl. Přes to »Bohyně« jest důležitý literárně historický dokument pro poměr básnické družiny Puchmajerovy k Jungmannovi i k jeho přátelům.

My se arci nestavíme na stanovisko Vojtěcha Nejedlého, jenž má pro Jungmanna výrazy hodně ostré (Herostrat, Katilina, Caesar, Hrdonáš, modla atd.), ale dovedeme jeho rozhořčení chápati a omluviti. Čestného místa, kterého si Jungmann v literatuře dobyl, nikdo mu neupírá, ale nutno se přiznati, že i on — jako každý člověk — měl své chyby. A takovou chybou byl jeho boj o časomíru, boj veřejný i skrytý. Tohoto skrytého boje, účastenství při přešpurských »Počátcích«, nemůžeme sice dokázati podrobně a doklady přímými, ale nemůžeme také opomíjeti jednohlasného soudu celé družiny Puchmajerovy, jež hlavního inspirátora »Počátků« viděla v Jungmannovi a v hloubi duše o jeho účasti byla přesvědčena; v projevech této družiny nenalézáme pochybností o tom, kdo inspiroval »Počátky« — všude se mluví o tom s naprostou jistotou tak, jak nepokrytě se toto mínění obrazí i v »Bohyni«. Kromě toho je historicky zjištěno, že Šafařík před vydáním »Počátků« Jungmanna v Praze navštívil; tehdy věděl již o úmyslu Palackého zastati se časomíry. Že o tom předmětu mluvil i s Jungmannem, je zcela přirozeno; dal-li mu Jungmann své »Nepředsudné mínění o prosodii české« k dispozici či nic, je vedlejší. Tolik lze souditi, že Šafaříka nezrážel od jeho úmyslu psáti proti přízvuku. A stejně nepochybně jest, že mladý Šafařík a Palacký nebyli by se odvážili psáti tak ostře proti Dobrovskému, kdyby za nimi nebyl stál sám Jungmann. Kdo nechce, věřiti tomu ovšem nemusí, ale se vši rozhodností je potřebí se postaviti proti tomu, aby někdo určoval, měla-li býti vydána »Bohyně« dnes — v době, kdy zcela objektivně se díváme na dobu před sto lety. Čteme totiž v monografii »Josef Jungmann« (Zlatoroh, VIII.—IX., strana 65) o »Bohyni« Vojtěcha Nejedlého: »Devadesát let pak tento šmejď ležel v zaslouženém zapomenutí, až r. 1910 příliš horlivý vydavatel jej vydal tiskem a dovolil si k tomu užiti podpory — České Akademie«. O tom, že Josef Král se zde nazývá fanatikem, že J. Jakubcovi a Váňšovi se vytýká nekritičnost a stranicnost, nebudu se šířiti. V jiné literatuře sotva bychom se již shledali s pathologickým zjevem, že dilettant odborníkovi se odvažuje upírati právo na vlastní úsudek a předpisovati, co se vydávati smí a co se nesmí.

*František Šimek.*

V. Tille, **Božena Němcová**. »Zlatoroh« sv. V.—VII. Stran 245 se 72 podobiznami a 2 facsimily. V Praze [1911].

Jubilejní rok úmrtí B. Němcové šťastně inaugurován byl rozsáhlou biografií její od Václava Tille. Kniha vpravdě krásná obsahem, formou slovesnou i úpravou grafickou.

Po subjektivně zabarvených a ne dosti přesně dokumentovaných životopisech z per přátel a vrstevníků B. Němcové, Jana Erazima Sojky ve sbírce Naši mužové (v Praze 1862, str. 498 až 549) a S. Podlipské při IX. svazku Spisů B. Němcové (Nár. biblioteky sv. 90.) následovaly dvě další pečlivě práce biografické: Josefa Hanuše Božena Němcová v životě i spisech (Maticе lidu 1889) a Vinc. Vávry Božena Němcová (České knihovny zábavy a poučení č. 2., v Praze [1896]). Ráz těchto spisův určen byl sbírkami, ve kterých byly vydány. Hanuš, rozděliv si látku v část životopisnou a v ocenění významu B. Němcové v literatuře, prostým a srdečným výkladem svým snažil se vzbudit zájem pro životní osudy i dílo veliké spisovatelky ve vrstvách nejširších; Vávra již z krajanské piety pilně zjišťoval dějiště a osoby povídek B. Němcové, které jí při tvoření byly vzorem, určuje své rozborы prací jejich po přednosti studentskému odběratelstvu České knihovny. Ale ani Hanušovi, ani Vávrovi nebyla po ruce bohatá korespondence B. Němcové a jejích přátel, kterou měl k dispozici V. Tille, spolu s listy rodinnými; a ta znamená právě hlavní klíč ku porozumění jejímu životu i práci. Důkladně a svědomitě použiv této korespondence, prací svých předchůdcův i jiných spisův, uvedených na str. 239 a 240., V. Tille nakreslil nám zářný obraz ženy dětsky prostého srdce a mužně silného ducha, jejíž běh životní úplně se kryje s jejím dílem literárním. V obojím špěla za metami nejvyššími: po produševnělém požitku všelikých krás kulturního života i po nejvyšším rozpětí všech schopností duševních, aby vytvořila dokonalá díla umělecká. Výsledkem toho je ta půvabná, ale žalostná pohádka jejího života, plného zklamání a útrap, kterou nám vypravuje V. Tille, a zase radostné vítězství jejího umění, jež v auktorovi našem našlo vroucího a povolaného interpreta. Dílo Tillovo vědeckým způsobem zpracování vyhoví a zároveň poutavým obsahem a uměleckou formou svou jako nějaký krásný román chytí každého čtenáře.

Spis je správně rozdělen na pět kapitol, které se kryjí s pěti hlavními údobími života B. Němcové. První, přípravné, jde do r. 1842, druhé tvoří první pobyt v Praze (1842—1845), znamenající počátky české její tvorby literární, třetí další její léta putovní, v nichž bystří svůj pozorovací talent, poznávajíc lid v rozličných končinách vlasti. Ve čtvrtém období (1850—1855) spisovatelka, za druhého pobytu pražského víc a více opouštěná a rvouc se s bídou, zazáří ještě vydáním Babičky, odtud pak za stálých útrap prožívá své období poslední, jež se končí smrtí r. 1862.

Na rozdíl od Arne Nováka, který ve 2. svazku »Zlatoroha« kreslí výlučně *literární portret* Nerudův, předpokládá nejen znalost jeho děl, ale také jeho životních osudů, V. Tille vytkl si hlavním úkolem co nejpresněji vylíčiti životní běh Boženy Němcové — skromně nazývá to v předmluvě *kronikou jejího života* — ovšem se stálým zřetelem k jejím pracím literárním; vždyť životní osudy spisovatelčiny určovaly veškerý duševní vývoj její, volbu jejích látek i zvláštní ráz jejího díla.

Proti všem jiným biografiím našich velikánů životopis B. Němcové má své veliké nesnáze látkové. O žádném nekolovalo tolik a tak dlouho vytrvale šířených klepů, z nichž nejpošetilejší ještě nedávno znovu byl žurnalisticky ohráť: že totiž B. Němcová ani není auktorkou svých literárních prací, těch děl, jejichž sláva tak těžce byla vykoupena útrapami nejkruššími. Na tuto pomluvu Tille právem ani nereaguje. Ale zbylo i kromě toho ještě mnoho nevysvětleného z dob jejího dětství a leccos se neprávem tajilo i z pozdějších dob největšího utrpení, nač naráží ještě Hanuš I. c. str. 82., dobře pravě, že by uveřejnění těchto věcí nijak neubralo spisovatelce úcty a vážnosti. Důkaz nyní jest podán spísem Tillovým, po němž následovaly srdečné oslavy jubilea B. Němcové v celém národě, kterému tvůrkyně Babičky jest a zůstane vždy drahá.

B. Němcovou charakterisuje moderní touha, krásně a plně prožítí život, do něhož vybavena byla tak vzácnými dary duševními i tělesnými; ale ztroskotala se o nepříznivé poměry v tísní své doby. Náповědí toho je úvodní citát. A mezi ním a tklivou otázkou závěrečnou, které tak zřídka kdy doslýchala se B. Němcová, sama tak často ji kladouc, V. Tille pravdivě, nic nezastíraje, a poutavě i živě jako na jevišti předvádí nám veškerý obraz života auktorky.

Ale ovšem s jakým taktem a jemným procítěním! Jakož delikátně uvedl hned nelegitimní původ B. Němcové, tak potom pěkně kreslí prostředí panstva a patrimoniálního úřednictva, v němž se rozvíjela sensitivní a erotická dívka. A pak náhlý sůatek s mužem, jenž tak málo odpovídal vysněným ideálům B. Němcové. Tille snaží se spravedlivě rozhodnouti ze své bohaté látky pramenné, pokud na které straně byla vina z neshod potom stále rostoucích. Bylo tu třeba veliké opatrnosti, povážíme-li, jak velice se různily úsudky o Josefu Němcovi na př. u sester Rotových, I. J. Hanuše a j. Jisto je, že jednou vlastností Josef Němec mnohem lépe odpovídal B. Němcové než kterýkoli měšťák nebo úředník tehdejší, jenž by ji byl mohl pojmouti za choť: svým horlivým, ba až neopatrným vlastenectvím (Tille 85, 87, 95, 147), na něž byla i sama hrda. Ale ovšem nikoli jemností a zvláště duchem, což těžce nesla B. Němcová, a tíže patrně on sám, když ustupoval v pozadí proti pražským literárním přátelům. A tu opět Tille podrobně a v té úplnosti poprvé líčí všecka tato přátelství

B. Němcové, která vůči krásné a duchaplné i vznětlivé spisovatelce tak často měnila se v lásku; neváhá při tom doznati, jak choulativě bylo její společenské postavení bez muže v Praze (str. 133). Nic nezamlčuje. A proč také, když B. Němcová s obvyklou svojí upřímností sama vypovídala se svému muži v překrásném onom listě (str. 201 a n.), kterým dala výhost všem svým illusím lásky a nad nímž se orosí oči každého čtenáře? Tille kriticky ohledává všechny své prameny, uváděje na pravou míru líčení rozporu mezi B. Němcovou a V. Štulcem (str. 162), přesvědčivě objasňuje, proč Němcová neodhodlala se zříditi ústav vychovavací (str. 150) a p. Podrobně zjišťuje data jejich pobytů na jednotlivých místech, tu básničky v době divého rozpuku, tam probouzející se českou Prahu let čtyřicátých, tu idylický, ba »šosácký« život maloměstský, tam zase plastický portrét dozrálé spisovatelky v rámci její chudičké domácnosti (str. 101, 104, 111, 174, 192, 211, 216, 217 atd.), z nichž posléze vyrůstá celkový obraz osobnosti i díla Boženy Němcové. Z celého spisu mluví právě ne suchý učenec, nýbrž spolu umělec, který dovedl všechny poznatky prohráti svým duchem a vyjádřiti sličným výrazem vlastním, pokud neponechává slovo B. Němcové samé, anebo přidaným hojným obrázkům, hotové galerii rodinné i přátel B. Němcové.

Spisovatel ovládá svou látku tak, že téměř neznaménáme, co práce stálo shledávati materiál z pramenů částečně netištěných, datem neurčených, a kolik umění je v tom přibrušování pramenných kaménkův, aby plným leskem zazářily, tvořice lepě mosaikové obrázky, tu básničky v době divého rozpuku, tam probouzející se českou Prahu let čtyřicátých, tu idylický, ba »šosácký« život maloměstský, tam zase plastický portrét dozrálé spisovatelky v rámci její chudičké domácnosti (str. 101, 104, 111, 174, 192, 211, 216, 217 atd.), z nichž posléze vyrůstá celkový obraz osobnosti i díla Boženy Němcové. Z celého spisu mluví právě ne suchý učenec, nýbrž spolu umělec, který dovedl všechny poznatky prohráti svým duchem a vyjádřiti sličným výrazem vlastním, pokud neponechává slovo B. Němcové samé, anebo přidaným hojným obrázkům, hotové galerii rodinné i přátel B. Němcové.

Všecko je náležitě doloženo, a to na okrajích knihy, což nijak neruší čtoucího širšího obecnstva, jež si dokladů prostě nevšímá, a zároveň vyhovuje potřebě odborných čtenářů. Jen poslední řádek str. 10. není doložen spisem vedle citovaným; rovněž slova »bez vzpomínky« na str. 123, ř. 9. U Rozáky chybí in margine str. 157 nebo 159 odkaz na Poutníka z Prahy, a příští životopisec Ohéralův rád by jistě uvítal doklady ke zmínkám o něm na str. 153 a opět na str. 175.

Tulipánek (str. 114) byl psán pro B. Němcovou, i nelze tedy dobře říci, že by jím Klácel byl ulevil svému hněvu a zármutku. Ještě dlouho později si pobytu na Horách a na »Ludňku« rád vzpomínal. Na str. 129 je omylem nesprávně uveden Karel Bendl, místo správného: Václav Čeněk Bendl (Václav je správně pod podobiznou při str. 132). Ve zmínkách Helceletových o B. Němcové nevidím »pohrdavé ironie« (str. 175), nýbrž prostě úplně odeizení spolu s jistou dávkou cynismu, jež správně postřehl při Helceletovi též Tille (str. 114). Na str. 165 psáno jest S. Chalúpka, na podobizně přidané S. Chalupka. A když



jsme již při podobiznách: jakkoli jsme vděční za portret zcela zapomenutého, nám se odcizivšího Braetránka, přece vzhledem k jeho nepatrnému významu pro život B. Němcové byli bychom místo něho rádi viděli podobiznu na př. krásné »paní kněžny« nebo Francisciho. K podobizně vnučky B. Němcové mohlo býti v textu na vhodném místě podotčeno, že v ní podle tradice rodinné nejlépe se zachovala podoba B. Němcové. Ale nejméně jsme spokojeni s ohledem Tillovým k Ferdinandu Náprstkovi. Když jsme dospěli k tomu, že nezastřeně promlouváme o přátelských vztazích vzácné spisovatelky, proč tak úzkostně šetřiti muže, člena oné buržoasie pražské, která stále přísně posuzovala volnější život B. Němcové, nejmenovati ho jako toho, který jí nabízel svoji »lásku« (str. 199) a předkládati důvtipným čtenářům potom prostě jeho podobiznu beze slov? Vždyť i mecenášství jeho podle líčení J. V. Friče je hodnoty velmi pochybné (Paměti IV., str. 460). Oznámené silhouety V. Staňka jsem vůbec neshledal a Zapova podobizna nezdá se býti dobrá. Také by nebylo na škodu, kdyby v seznamu obrázků byl jich odkaz, u které stránky lze každý najíti; člověk se rád někdy podívá na takovou milou tvář a musí se potom probírat celou knihu.

Právem tuším dí spisovatel v předmluvě, že »v podstatných rysech je dnes již jasno« vše v životě Němcové, a že asi jen přibudou některé nové detaily a změny se některá data: dodávám, podružná. Je to ostatně při životopisech všech spisovatelů našich dob. Doufejme, že nejvíce těchto drobností hned letos přinese chystaný Sborník Boženy Němcové, takže Tille jich bude moci již při druhém vydání svého spisu použítí. K tomu konci také buďte zde uvedeny některé drobné opravy a upozornění.

Klácel (str. 48) nebyl kaplanem, nýbrž knihovníkem Veithovým, a to v Liběchově (nesprávně: v Libochově). Na str. 97 místo dru Šemberovi jest čísti: Al. V. Šemberovi. Na str. 107 ve větě: »Psával denně zprávy do Brna« místo »denně« čtěme »pilně«.

Vyvozuje spisovatelskou činnost B. Němcové z jejího života, V. Tille na vhodných místech vždy upozorňuje, jak jednotlivá její díla vypučela a zrála, kolik jest v nich zažitků osobních, kolik odporováno skutečností a kolik je výtvozem fantasie auktorčiny; nezapomenuto ani na účast jejích literárních přátel a rádců., Specialistu poznáváme zvláště při rozboru pohádek (str. 49, 53, 54—58, 80—82), kde pečlivě rozlišeny prvky lidové od přídatků spisovatelčiny a ohlasů její lektury.

Nejvíce místa přirozeně zabral jasný a pěkný rozbor Babičky (str. 139—147). Stručné srovnání, čím Pohorská vesnice, podle auktorčina soudu nejceněnější dílo B. Němcové, vyniká nad Babičku a čím stojí za ní, doloženo následujícím rozbohem této povídky (str. 178—185). A tak i při všech ostatních, drobnějš-

ších pracích B. Němcové spisovatel náš našel vždy přiléhavé, třeba stručné charakterisující slovo. Tille pěkně hájí B. Němcové proti výtkám jejich literárních rádců, — nepřímou také podává odpověď na zarážející úsudek E. Denise o umění B. Němcové (Čechy po Bílé hoře, II, 438), — jako by byla ulpívala pouze na vnějších stránkách lidu, a dokazuje, jaký smysl měla pro sociální jevy života venkovského, kterak nehorovala pro národní kraj pouze proto, že se jí líbil, nýbrž i proto, že vycítila (jako na Moravě Fr. Stránecká a V. Mrštík); jaký dosah má odumírání starého způsobu života, jehož důležitou součástí je také kraj, bez náhrady dokonalejší kultury; odtud touha její po dokonalé škole mateřské a po lepším vzdělávání dívek (str. 68 a 78). Důtklivě také Tille upozorňuje, jak Božena Němcová, tvořice, lpěla na svých vlastních myšlenkách a hledala jen ze sebe samé podněty k novému tvoření (str. 118). Ale od vynikajícího znalce evropských literatur byli bychom přece rádi slyšeli, co převzala ze vzorů cizích, jaké místo zajímá v řadě spisovatelů vesnických povídek a jaký měla vliv na následovníky i na obecnost. Jestliže pak rozsah knihy ukládal v té příčině auctorovi jisté meze, mohl býti ku potřebě odborníků vzadu přidán aspoň úplný výčet vydání jednotlivých spisů Němcové i jich překladů, čehož se jinde nedobereme. Rejstříku podrobného ve sbíraci jako je »Zlatoroh« nikdo nemůže žádati, a ovšem velmi podrobný obsah knihy jej dobře nahrazuje a usnadňuje hledání také odborníku.<sup>1</sup>

Tilova nádherná evokace životních osudů B. Němcové spolu s oceněním jejích prací je bez odporu kniha taková, že lze o ní říci, co bylo svým časem pověděno o ilustracích Ad. Kašpara k Babičce. Tilova Božena Němcová je ve svém způsobu dílem zcela rovnocenným tvorbě naší nejčtenější spisovatelky, i bude trvale hledána všemi, kdo mají smysl pro krásno, vytvořené v duchu českém.

Jan Kabelík.

## Hlídka programů středních škol.

Ant. Kolář: *O vztahu římské elegie k elegii alexandrijské*. (Výroční zpráva c. k. reálného a vyššího gymnasia v Novém Bydžově za školní rok 1910—1911). Stran 35.

Thema úvahy této jest velmi případné a časové. Kdežto do nedávna se soudilo, že i pro dobu alexandrijskou nutno předpo-

<sup>1</sup> V novém vydání, jehož se spis dočká asi brzy, zajisté odpadnou drobná nedopatření formální, jako jsou: zvykat si na německé prostředí (str. 12); sečtěllost (28); Pannenská vinice (30); do Vratislavi (52); Němcová nemohla jet sebou (52); rodiče Maryšky (58); v Anděli strážci (72); unešení (108); k nohoum (135); sebou vzal (213); mezi manželi (str. 218 a 228); jedna z její známých (299); zodpovědnost (str. 45).

kládati touž subjektivně-erotickou elegii, jak ji známe z elegiků římských, ozývá se proti tomu mínění od několika let stále vzrůstající odpor. Stoupenci nového směru, Némethy, Jacoby a j. dokazují, že v době alexandrijské, a ovšem již dříve, existovala v Řecku pouze elegie mythologicko-erotická a že elegie římská jest výtvar do značné míry samostatný, vzniklý ovšem z prvků řeckých, hlavně z erotického epigramu. Také spisovatel, jak naznačil již v úvaze o dissertaci Heinemannově (v loňských Listech str. 276 n.), stojí na tomto stanovisku. Vyšla dosud část pojednání jeho jest pouze negativní; dovozuje, že nemáme rozhodného svědectví, z něhož by plynula existence oné předpokládané elegie rázu subjektivního.

S postupem, jež si spisovatel zvolil, možno úplně souhlasiti a také výklady jeho jsou vesměs zcela přesvědčivé; místy však bylo by si přáti větší stručnosti. Stanoviv nejprve, že z doby alexandrijské nemáme zachovánu ani jediné elegie subjektivně-erotické, ba ani rozsáhlejšího zlomku z ní, sleduje spis. vývoj milostné elegie řecké od dob nejstarších až k Partheniovi a dokazuje, že ani jediný zlomek nesvědčí pro elegii stejnorodou s elegií římskou. Ve třetím oddílu práce probrána jsou podrobně místa římských elegiků, která se týkají vztahu mezi elegií římskou a alexandrijskou. Konečně se odmítá pokus Bedř. Lea, jenž se snažil dokázati existenci subjektivní elegie řecké nepřímo, pokládaje ji za nutný spojovací člen, pojící řeckou komoedii s elegií římskou a epistolografy Aristainetem a Filostratem. Spor může ovšem definitivně rozhodnouti jen netušený objev na půdě egyptské, ale dokud se tak nestane, jest víra v subjektivně-erotickou elegii doby alexandrijské vskutku velmi otřesena.

Jak si však máme za toho stavu věcí představití vznik elegie římské, bude asi obtížněji ukázati; přejeme p. spisovateli, aby se mu to podařilo se stejnou přesvědčivostí v druhé části jeho pojednání. *O. Jirání.*

O. Vaňo r n ý: *Chvalo zpěv na Mesallu. (Panegyricus Messallae.)* (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia ve Vysokém Mýtě za školní rok 1910—1911.) Str. 11—15.

Důvod, proč sáhl překladatel k tomuto nepodařenému plodu neznámého básníka, seznáváme z poznámky na str. 11. Chystá překlad elegií Tibullových a tu se ovšem nemohl vyhnouti ani této básni. Přisvědčujeme rádi další poznámce, že překlad tak neobratného básníka působí překladateli mnohem více obtíží než báseň vynikající, ale tím raději přiznáváme, že i tento překlad se zdařil. Jen na několika místech bylo by možno při definitivní úpravě provésti drobné změny. Tak slova »parva mica« (v. 14) nejsou přesně vystižena překladem »maličká hrst«. Z důvodů metrických přidáno jest zbytečně ve v. 49 slovo »ten« a v. 154

»zcela«. Výraz »aut lento perfregerit obvia pilo« (v. 90) není správně přeložen slovy »kdo jistěji cíl svým pádným roztrástil kopím« a rovněž ve v. 146: »Hebrus Tanaisque Getas *rigat*« není podán přesný překlad slovy: »Hebrus a Don jsou sídlem Getů«. Nedosti pěkně zní ve v. 209 »po vzduchu čistém mám lítati« (per . . . aera). V příčině metrické poznamenávám, že slovo »tvé« (v. 47) musí mít přízvuk právě jako »ty« ve verši předchozím. Tisková chyba zůstala ve v. 159, kde čísti jest »zemi« místo »zemí«.

Ke konci podotýkám, že po mém soudu neučinil překladatel dobře, vynechav úplně obvyklé poznámky úvodní a stručné výklady obtížnějších míst, jichž jest dosti; vždyť snad přece možno předpokládati, že aspoň některý gymnasta si bude chtít překlad přečísti a tu mu bude leckteré místo naprostou záhadou.

O. Jiráni.

## Drobné zprávy.

V Pompejích učiněny byly v poslední době opět zajímavé nálezy. V ulici Nolské odkryt dům Obellia Firma, ve kterém nalezeno šest koster, ležících blíže východu. Když přikvačila katastrofa, pokusili se patrně obyvatelé utéci, ale zatím zahynuli všichni. Uprostřed leží dvě děti, které se objímají, po straně oba manželé, obrácení tváří k sobě, v protějším rohu dva otroci. Nedaleko odtud byla nalezena jiná mrtvola, kterou možno pozorovati v sádrovém odlitku. V smrtelné úzkosti vylezl si někdo na strom a skrčen jsa držel se větve rukama i nohama, ale zadusil se, větev se s ním ulomila a padla na zem. Ředitel výkopů prof. Spinazzola má úmysl mrtvoly tyto nechat na místě, kde byly nalezeny. V jiné ulici, zvané strada dell' Abbonanza objevena kašna a nad ní na stěně domu, u kterého leží, dvě fresky: jedna představuje dvanáct bohů, druhá oběť. Nejzajímavějším však objevem v této ulici byl antický hostinec (thermopolium), ve kterém se podávaly teplé nápoje. Jest velmi malý; měří pouze dva metry délky; návštěvníci musili stát na ulici. V hostinci byla jakási kaménka se čtyřmi otvory; v rohu byl krytý kotel, ve kterém při odkrytí nalezena byla ještě voda. Uvnitř stály bronzové, skleněné a hliněné amfory, ve kterých byly chovány nápoje. Také příruční pokladnička s denní tržbou byla nalezena. Nové nálezy jsou pěkně zobrazeny v devíti obrázcích v týdeníku Illustration ze dne 6. dubna 1912, str. 269—271. Na severní straně města, blíže porta Capuana objevena byla pěkná mosaika, představující Poseidona a Amfitritu a neúplná socha jinocha, která se pokládá za řecký originál z doby klassické.

Bedřich Koepp, professor na universitě v Münsteru, vydal nedávno pěkný úvod do klassické archaeologie, určený jak posluchačům universitním, tak kruhům širším (Archäologie. Von Friedrich Koepp. V Lipsku 1911, Goeschen. Str. 109 s osmi tab., 102 s šestnácti tab. a 131 s šestnácti tab. Tři svazčky váz. v plátně po 80 pf.). Dílko toto ob stojí vedle dosavadních příruček archaeologie zvláštním pojetím i zpracováním svého úkolu. Spisovatel jest badání archaeologické badáním o památkách v nejširším smyslu; i probírá a znázorňuje na příkladech jen hlavní úkoly archaeologie, nemoha na tomto omezeném



místě, ba ani nechtě podávat, třebaš jen v přehledu, všeho vědění archaeologického. Jedná tedy ve čtyřech hlavních oddílech o hledání a nalézání památek, o jejich popisování, vykládání a časovém určování, podáváje při tom hojně příklady z dějin archaeologického badání i doklady z dosavadní odborné literatury. Pro poučnost podává často mnohé výklady doslovně tak, jak byly původně uveřejněny. Čtenář nenajde tu systematického výkladu o architektuře, plastice, vásách, a pod., nýbrž jest vhodnými příklady uváděn do archaeologického zkoumání sama.

Oblíbená příručka ukázek a výkladů k antické plastice, od *Furtwänglera* a *Ulrichse*, vydaná po prvé r. 1898, vyšla před nedávkem ve třetím vydání (*Denkmäler griechischer und römischer Skulptur* herausgegeben von A. Furtwängler und H. L. Ulrichs. Handausgabe. V Mnichově [1911], F. Bruckmann. Str. VIII a 214 s 60 tabulkami a 73 vyobrazeními v textu. Váz. za 4.80 mk.). V části obrazové má kniha množství nových reprodukcí; jsou to jednak pohledy na jednotlivosti ve větším měřítku (někdy i s několika stran), jednak reprodukce děl dosud sem nepojatých. Také sbírky americké jsou tu hojně zastoupeny. Text jest všude prohlédnut a uveden na nynější výši vědeckého badání. Po smrti *Furtwänglerově* obstaral toto vydání *Ulrichs* sám.

Mimo ruskou knihu *Malmbergovu*: »Metopy starořeckých chrámů« (v *Jurjevě* 1892) neměli jsme dosud přehledu chrámových metop řeckých. Nový jich seznam vydal *Erich Katterfeld*: *Die griechischen Metopenbilder* (92. sešit sbírky: *Zur Kunstgeschichte des Auslandes*, v *Strasburce* 1911, Heitz. Str. XII a 97, s 3 tabulkami a 3 vyobr. v textu. Za 5.50 mk.). Památky, monumentálně i literárně dochované, jsou srovnávy celkem chronologicky; všude jest připojena příslušná literatura a z pravidla též vlastní rozbor otázek sem spadajících. Na konci jest přehledný seznam nalezišť a míst, kde se památky nyní chovají.

K praktické sbírce nápisů řeckých, kterou vydal r. 1900 *Karel Michel*, počíná nyní vycházeti doplněk, jenž bude obsahovati nápisy nově objevené vedle některých starších, které původně do sbírky nebyly pojaty. Právě vydaný sešit první věnován jest výhradně nápisum attickým (*Recueil d'inscriptions grecques. Par Charles Michel. Supplément. Fascicule I.* V *Brusselu* 1912, H. Lamertin. VII a 124 str. Za 4 fr.). Nápisu jsou zde rozvrženy podle obsahu do tří skupin: zákony a usnesení, administrativa a kultus. Jest zde celkem otiskáno 138 nápisů, jež jsou v každém oddělení seřaděny chronologicky. Každý nápis má v čele stručné označení obsahu a vročení, načež následuje seznam příslušné literatury. Pod textem jest připojeno několik poznámek, týkajících se datování nebo některých sporných otázek. Chváluu jest, že již k tomuto sešitu připojena konkordance, podle níž se každý může ihned přesvědčiti, obsahuje-li sbírka tato nápis, v jiných publikacích uveřejněný; tento seznam je ovšem zatím a bude po ukončení svazku nahrazen novým, vztahujícím se k celému dílu.

O vztahu řecké pověsti k poesii, hlavně epické, jedná v poslední době velmi kriticky *W. Kroll* v článku »Sage und Dichtung« (*Neue Jahrbücher* XXIX, 1912, str. 161—180). Badání mytologické čerpá bez rozpaků z tradice u básníků nám zachované a vyvozuje z ní často dalekosáhlé závěry, jakoby v ní byly obsaženy skutečné představy lidové víry. Naproti tomu dokazuje *Kroll*, že pravá pověst lidová jest u Řeků poměrně skrovná a že zvláště rozsáhlejší komplexu pověstí jsou lidu naprosto cizí. Skutečně lidovému podání náleží pohádky a novelly bez určitých jmen osobních od kmene ke kmeni putující, dále různé pověsti lokální, připínající se na př. ke skutečným nebo domnělým hrobům heroů nebo vykládající starobylé, po-

zdejšími věkům nesrozumitelné zvyky a obřady; k nim druží se lidové výklady o zvlátnostech přírodních, stavbách a pod., částečně i legendy, jež vykládají jména místní, a do jisté míry i historické upomínky. Rozsáhlé cykly pověstí, jež známe hlavně z básní epických, vznikly z největšího dílu umělou činností básníků. Ta projevuje se zvláště v genealogickém sečleňování osob, jež jest podkladem celé konstrukce; životní osudy hrdin vytvořeny z největší části obměnou lidových, bez určitých jmen kolujících pohádkových motivů. Dosavadní metoda mythologická, jež chtěla z jednotlivých rysů pověstí a mythů dobrati se jejich základního významu, vede tedy nutně na scestí, což ukazuje spisovatel přesvědčivě na mythu o Odysseovi a Oidipovi. Rovněž správně vyvrací tohoto hlediska směle hypotese Cauerovy, Bethovy a j. o původních vztazích a vlasti hlavních osob Iliady (srov. LF. XXXVII, 1910, str. 323 n.). O. J.

Indogermanische Forschungen přináší v posledním sešitě (XXX. sv., str. 1 nn.) pozoruhodný a zajímavý článek loni zesnulého jazykozpytce F. Solmsena Σιληνός, Σάτυρος; Τίτυρος. Na základě bohatého materiálu jazykového, opíraje se vedle toho také o památky starověkého umění, pokud jde o zobrazování Silena a Satyrů, dovozuje, že jméno Σιληνός je odvozeno od nedoloženého adjektiva σιλός, souznačného s jinou odvozeninou téhož základu σιμός; σιλός tedy = »ten, kdo má ohnutý nos«. Existenci předpokládaného adjektiva σιλός dosvědčují i jiné odvozeniny: σίλλος = »ten, kdo ohრnυje nos, krčí nosem nad něčím«, pak »posměvač«, odkudž dále odvozeno σίλλω, σίλλαινω »vysmívatí se«. Solmsen sleduje v nápisích řeckých i rozšíření tohoto jména (a přirození i toho, co jméno to označuje) mezi Řeky a shledává, že hojně doloženo je ve všech částech Ionie, ve větší části Peloponnesu a v nejsevernější části Řecka; i vyvozuje z toho, že Σιληνός je »staroachajské jméno přírodního božstva, jež bylo v užívání v největším díle Peloponnesu«, kteréž pak Ionové přenesli na východ, Achajové na západ (do již. Itálie). Jméno Satyrů se v druhé části shoduje se jménem Τίτυρος, jež je utvořeno od kořene τίτ »bubřeti, vzdouvatí se, kypěti« (srv. lat. *tumeo*, slov. *tukz*, *tyls*, *tyti* atd.). Kdežto však Τίτυρος je útvar reduplikovaný (s reduplikací t. zv. intenzivní), je Σάτυρος slovo složené; první jeho součást σα spojuje Solmsen se slovy σάδη »penis«, σαίνειν »vrtěti ocasem«, σάνιον = τὸ αἰδοῖον ἀντὶ τοῦ κέρκιον (Hesych.), σαπᾶλλειν = σαίνειν a j. Tedy Σάτυρος = cui membrum turget.

Nesnadnou otázku o původu a významu obětí Argeů řešil nedávno znova N. Brüllow-Schaskolsky v článku »Die Argeerfrage in der römischen Religion« (Wiener Studien, XXXIII, 1911, str. 155—172). Podobně jako referent (LF. XXXIII, 1906, str. 415 n.) zdůrazňuje i spisovatel dosvědčenou nám účast kněžstva starořímského kultu (pontifiků, vestálků a flaminiků) při oběti Argeů, což nikterak nesvědčí pro řecký původ slavnosti, jak stanovil jej Wissowa. Kdežto však referent dospěl k výsledku, že stopy tyto ukazují k prastarému, pozdější slavnosti zatěmňnému obřadu římskému rázu smírného, jenž záležel z průvodu a z oběti, na mostě kolovém bohu řeky Tiberu přinášené, vyvozuje spis., že celá slavnost, jak ji známe, jest původu ryze římského, jejíž význam nebyl pozdější době jasný a vedl k různým aetiologickým výkladům. Z obdobných lidových zvyků (jako jest i naše vynášení smrti) usuzuje spisovatel, že prastarý obřad tento byl rázu očištného a náleží v obor lidové, vlastně rolnické magie. Figuríny, do řeky vhozované, nemají co činiti s obětní lidskými, nýbrž představují vegetační daemony vracejícího se jara; při březnové slavnosti byly vnášeny do kapli Argeů, a v květnu, kdy jaro odchází, byly vrhány do řeky, jednak za účelem očištným, jednak na přilákání deště. Výkladu tomuto vadí nejvíce, jak spisovatel částečně sám uznává, jméno oběti pro něž latinský

původ jest velmi obtížno nalézt; způsob, jímž seslabuje námitku tuto, že totiž jméno slavnosti bývá leckdy pozdější než původ její a že snad i tu starořímské původní jméno změněno bylo, snad dle náhodné podobnosti se slavností řeckou, o níž však nic nevíme, jest zřejmě pouhým východištěm z nouze; tu jest skutečná obtíž, kterou nelze obejít.  
O. J.

Aristotelova definice tragoedie jest stále předmětem nových úvah; nedávno vydal *Jindřich Otte* o ní zvláštní spisek (Kennt Aristoteles die sogenannte tragische Katharsis? Von Heinrich Otte. V Berlíně 1912, u Weidmannů, 64 str. Za 1.60 mk.). Dochází k výsledku, že podle Aristotela jest tragoedie takové umělecké zpracování vážného a ukončeného děje, které soucitem a strachem působí očištění takových žalostivých příběhů. Spisovatel soudí, že ne každý vážný děj a žalostivý příběh jest tragický; aby se takovým stal, musí býti zároveň *ἐλεεινός* a *φοβερός*, proto musí tragický básník do mytů vpraviti *ἔλεος* a *φόβος*; taková stavba tragoedie, která budí nejvíce strach i soucit, jest nejtragičtější a proto nejdokonalejší. Jak patrně, bere spis. slovo *παθημάτων* na konci definice Aristotelovy v jiném významu (>žalostivý příběh<) než jak se dosud obecně vykládalo.

Známy vydavatel Euripida *Mik. Wecklein* opatřil opět komentář k další Euripidově tragoedii, k *Ionu* (Ausgewählte Tragoedien des Euripides. Für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. Zehntes Bändchen: Ion. V Lipsku 1912, Teubner. IX a 94 str. s tab. Za 1.80 mk.). Přičteme-li k desíti tragoediím ve sbírce Teubnerské ještě *Alkestidu* a *Herakleovici*, vydané v Mnichově u Lindauera, a *Kyklopa* a *Ifigenii v Aulidě*, vydané ve Vídni u Graesera (první tři vydání uspořádal rovněž Wecklein), máme nyní již 14 tragoedií Euripidových, opatřených německými poznámkami.

Nová sbírka klasiků antických s poznámkami počala nedávno vycházeti řízením J. Geffckena, profesora na universitě rostocké; prvním číslem jsou *Plutarchovy životopisy Tiberia a Gaia Graccha*, vydané od *Konrada Zieglera* (Kommentierte griechische und lateinische Texte herausgegeben von J. Geffcken. 1. Plutarchos Tiberius und Gaius Gracchus. Mit Einleitung, kritischem Apparat und Sachkommentar von Konrad Ziegler. V Heidelbergu 1911, Winter. XX a 55 str. Za 1.20 mk.). Nový podnik má sloužiti především cvičením na universitě. Geffcken v předmluvě si nařká na to, že diskuse v seminářích účastní se z pravidla pouze interpret, kdežto ostatní členové chovají se passivně. Hlavní příčinu toho vidí v tom, že nemají po ruce potřebný materiál; nová sbírka má nedostatku tomu odpomoci. Proto jest položen pod text kromě aparátu kritického též stručný komentář věcný, ve kterém však jest podán pouze potřebný materiál, ze kterého si má student sám vytvořiti svůj vlastní úsudek. Myšlenka sama nebyla by špatná, ale se způsobem, jak je zde provedena, nemůžeme souhlasiti. Ve věcném komentáři jsou uvedena totiž místa, na kterých má mladý filolog hledati poučení, pouze čísla. Na příklad počátek výkladu k životopisu Tiberia Graccha vypadá takto: >5. (číslo řádky). Vgl. CIL I<sup>a</sup> p. 144. 146. 175. — *τε...* *καὶ* bei Plutarch: Fuhr, Rhein. Mus. XXXIII 584.—6. *τὸ ἀπὸ ἀρετῆς ἀξίωμα* Cic. Brut. 79. de or. I 38. 211. de div. I 36. de fin. IV 65. de off. II 43. de prov. cons. 18. Gell. XII 8, 1. VI 19, 1<. Bojíme se, že je to spíše >vydání pro pilného interpreta< než vydání studentské. Pěkný jest úvod, ač i ten trpí způsobem svého provedení.



Dobu, kdy byl skládán rkps Hradecký, stanovil prof. A. Havlík (ČČM. 1906, 255 násl.) na léta 1325–1340. Vedly ho k tomu: chronologie přehlášky *u-i* nebo, přesněji řečeno, rýmy *u-i*; místa rkpu ukazující na dobu, v níž »ještě nenabyla vrchu pořádací ručka Karlova«; a okolnost, že hřivna v Hrad. má 64g rošů, kdežto podle Štítného »za našich otcův« se jich z ní razilo již 72. S datováním tímto nesusoblasí Dr. V. Chaloupecký (ČČH. 1912, 1 násl.). Ukazuje na to, že datování podle jazyka je vždy jen přibližné. Vykládá, že duch Desatera v Hrad. je duch ne předchůdce Milíčova, jak soudil Havlík, nýbrž Milíčova stoupence. A uvádí z konce XIV. stol. doklady, že slovo hřivna znamená nejen jisté kvantum stříbra (z hřivny v tomto významu razilo se 64 grošů, později víc, arci lehčích), nýbrž také jednotku početní, rovnou vždy čtyřiašedesáti grošům (jakýmkoli, těžším i lehčím), že tedy svědectví Štítného pro datování Hrad. je bez významu. Podle Ch-ého psal autor Desatera v poslední čtvrti XIV. stol. — V argumentaci Ch-ého bezpečný je rozbor dat o hřivně a o groších. Jím je přesné datování 1325–1340 podvráceno. Neotřesenou zůstává však svědectví jazykové (vyložené Havlíkem podrobněji v Lfíl. 1887, 242 násl.), podle něhož rkps Hrad. vznikl před provedením přehlášky *u-i*. Kdo vzpomene, že v Štít. uč. (1376) přehláška *u-i* pronikla úplně, a kdo s tím srovná hojně rýmy *u-i* v Hrad., pro toho je datování Hrad. do čtvrté čtvrti XIV. stol. věci *naprosto pravděpodobnou*. Nejvýš bylo by snad lze pomýšleti na *třetí čtvrt* téhož století. S tím bude nutno interpretaci věcnou nějak ve shodu uvést.

E. S.

K poznámkám, uveřejněným v Listech filol. XXXVIII, 399 n., ozval se p. major Žunkovič prohlášením, datovaným v Kroměříži 7. března 1912, a uveřejněným v Českém Slově dne 10. března 1912. Tedy skoro za půlpáta měsíce. O otázce pravosti nebo nepravosti Rkpů nemluví, jen o její stránce osobní, již se dotýká konec poznámek našich. Jádro odpovědi p. majorovy pak zní:

»Věděl jsem o této otázce« (tak říká p. major poslední větě LF. str. 400), »ale považoval jsem ji za pouhý řečnický výraz, poněvadž důkazy v mém spise pak bezprostředně následovaly. Soudil jsem dále, že bylo věci kritika, chtěl-li veřejnou odpověď na tuto otázku, ne se za anonyma skrývatí, nýbrž o to, co žádá, veřejně, plným jménem se přihlásiti.«

Především konstatuji, že poznámky mé *nebyly anonymní*; jen člověk neznalý zvyklostí literárních může mluvit o anonymitě, vyjde-li co v LF. s mou starou a známou značkou J. Z. Dále, že jsem se *na nic neptal*, ani *o nic nežádal*. Ve spise p. majorově jsem našel cosi, co je »nesnadno kvalifikovati slovem slušným«, co jinde bylo i kladně kvalifikováno opravdu ne »slovesm slušným«. P. major naznačuje opětovně, že odpůrcové pravosti Rkpů byli vedeni pohnutkami nevědeckými, i zistnými. Tyto výčitky jsou však jen mlhavé, nevykládají o určitých faktech, ani nejsou podepřeny důkazy. A poněvadž jsem p. majora Žunkoviče při vši jeho zaslepenosti v otázce rukopisné pokládal a stále pokládám za muže cti dbalého, vyslovil jsem a znovu vyslovuji očekávání, že učiní, co podle mého mínění jest jeho povinnost, a své výčitky doplní tím, co jim schází.

Prohlášením p. majorovým ze dne 7. března 1912 toto očekávání vyplněno nebylo. P. major v něm nemluví o nečestných *pohnutkách* odpůrců Rkpů, které měl a má blíže vyložití, nýbrž o věcech, které na *způsobu* boje se mu nelíbí. P. majorovi se zdá na př. nepoctivostí, citují-li se při slovních shodách jen slova, o která jde, anebo vytvořili si čtenář odborně vzdělaný o jeho knize soud již po 80 stránkách, anebo ignoruje-li zkrátka jeho výklady. O takových věcech s p. majorem se přití bylo by marno, a o ně také nejde.

Na Král. Vinohradech dne 19. dubna 1912.

Josef Zubatý.



## Příspěvky k Apuleiovým Metamorfosám.

Napsal Antonín Salač.

Apuleius Madaurský vypráví ve svém románě *Metamorphoseon libri XI* o mladém Luciovi, jenž touže poznati kouzla a čáry, proměněn jest v osla a zažije v této podobě přemnoho příhod, až konečně nabude opět podoby lidské. Látka tato byla řecky zpracována dvakráte; dílo rozsáhlejší, zvané *Λουκίου Πατρῆως μεταμορφώσεων λόγοι*, se nám nedochovalo, ale zpracování stručnější, které je asi pouhým výtahem z díla prvního, máme ve sbírce spisů Lukianových, ač od Lukiana asi nepochází.<sup>1</sup> Apuleius přidržel se při své práci nejspíše řeckého zpracování širšího, jak dokazoval zejména A. Goldbacher;<sup>2</sup> tak se soudí nyní obecně a asi správně. Pouze Ervín Rohde, známý badatel v oboru řeckého románu, měl za to, že Apuleius přepracoval dílo Pseudolukianovo<sup>3</sup>, ale důvody jeho nebyly rozhodující.

Svého vzoru přidrhuje se Apuleius dosti věrně; nevynechává jako Pseudolukianos epizod, do vyprávování vložených, ba naopak mnohé přidává; mění jen málo věcí. Tento způsob zachovává až do konce X. knihy, kdy Lucius v oslí podobě má na jevišti poskytovat shromážděnému diváctvu odpornou podívanou. V dílku Pseudolukianově líčí se dále, jak Lucius shlédne na jevišti růže, které mají býti jeho záchranou, požije jich a tak se promění zase v člověka. Ale Lucius Apuleiův zhrozí se na jevišti osudu, který jej čeká, uteče z divadla korintského na břeh mořský u Kenchrejí, přístavu korintského; tam naznačí mu zjevení bohyně Isidy, že druhého dne koná se na její počest slavný průvod, při němž kněz její ponese věnec růží; těch má požití.

<sup>1</sup> Pravost spisku tohoto hájil posledně H. von Arnim: *Über Lucians "Ovos"* (Wiener Studien XXII, 1900, str. 153—178), ale výklad jeho nepokládám za přesvědčivý.

<sup>2</sup> Über Lucius von Patrae, den dem Lucian zugeschriebenen *Λοῦκος ἢ "Ovos"* und des Apuleius *Metamorphosen*, Z. Ö. G. 1872, strana 328 nn. a 403 nn.

<sup>3</sup> Srv. Rohdovy *Kleine Schriften* II, str. 70.

Lucius poslechne této rady, a vskutku je před zraky shromážděných proměněn v člověka. Z vděčnosti slouží horlivě Isidě, dá se zasvětili v její mystérie a na její radu odejde do Říma, kde dosáhne dalších svěcení.

Poněvadž Lucius ví již od toho okamžiku, kdy byl proměněn v osla (Metam. III 25 *rosis tantum demorsicatis exhibis asinum*), že požití růží navrátí mu podobu lidskou, je pomoc Isidina téměř zbytečná;<sup>1</sup> veliká vděčnost a náhlá zbožnost jeho jest tedy velmi slabě motivována. Proto lze mít za jisté, že v tomto konci odchyluje se Apuleius od vzoru řeckého a podává něco svého. Minění to je dnes obecné, jen Goldbacher<sup>2</sup> soudil z důvodů nepodstatných, že také konec Metamorfos Apuleiových souhlasí s koncem románu Lukia z Pater. Tolik bylo nutno říci úvodem. Připomínám ještě, že díla Apuleiova cituji dle vydání R. Helma ve sbírce Teubnerské.

### I. *Madaurensem* (Met. XI 27).

Římští zpracovatelé měli v obyčeji měnit vlastní jména v řeckých vzorech; Apuleius ponechal svému rekovi jméno Lucius, rodištěm jeho však jmenuje Korinth (Met. II 12). Měl-li Apuleius již od počátku díla v úmyslu mluvit o bohoslužbě Isidině, byla změna rodiště rekova zcela účelná, poněvadž v Korintu byl kult její rozšířen;<sup>3</sup> tím podivnější jest, že v kn. XI 27 najeďnou nazývá Apuleius reka svého rodákem z Madaury, kde se narodil on sám. Neboť čteme zde o knězi Osiridově Asiniu Marcellovi, že slyšel ve snách, že jest k němu poslán chudý Madauraňan, kterého má ihned zasvětili v mystérie (*audisse mitti sibi Madaurensem, sed admodum pauperem*). Trváme-li při čtení rukopisném, musíme se domnívat, že Apuleius má vlastně ve svém románě reky dva: do konce X. knihy Korinfana Lucia, v XI. knize Madauraňana, jímž si patrně představuje sebe sama. To je zjev v dějinách románu ojedinělý; není divu, že se vyskytly pokusy slovo *Madaurensem* z textu odstraniti.

První pokus učinil A. Goldbacher,<sup>4</sup> navrhnuv, aby místo *Madaurensem* se četlo *»mane Doriensem«*. Nutnost změny uznal i C. H. Dee;<sup>5</sup> ale sám nového návrhu nepodal. V poslední době

<sup>1</sup> G. Kaibel: *Apuleiana* v Hermu XXXV, 1900, str. 202.

<sup>2</sup> Z. Ö. G. XXXII, 1872, str. 417.

<sup>3</sup> Pausanias II, 4, 6, srv. i co o tom vykládá R. Helm v předmluvě *Florid Apuleiových* str. XVII.

<sup>4</sup> Z. Ö. G. 1872, str. 417.

<sup>5</sup> *De ratione quae est inter Asinum Pseudo-Lucianeum Apulique Metamorphoseon libros*, dissert. maug., Lugduni Batavorum 1891, str. 57 nn.

chee D. S. Robertson<sup>1</sup> místo Madaurenses dosaditi do textu »mandare se«.

Konjektura Goldbacherova mane Doriensem je nesprávná; jak by mohl poznati Asinius Marcellus dorský původ na člověku, jenž prošel vyšším vzděláním v Athenách (Met. I 24), zejména když tehdy, v druhém století po Kristu, bylo vše zaplaveno dialektem *zoivný* a attikismem? E. Rohde (Kleine Schriften II, str. 55) odbyl tuto konjekturu pouze posměchem.

Dee vytýká textu rukopisnému nevhodný smysl. Poznamenává: quis credat praeter hunc unum nullum fuisse pauperem inter Madaurenses!

Deeovu kritiku doplňuje a rozšiřuje Robertson. Práví, že adjektivum uvedené spojkou sed může buď odporovati předšlému slovu nebo je sesilovati. Podle toho by Madaurenses musilo znamenati buď: »jeden ze zbožných Madauřanů, ale velice chudý« anebo, pomyslíme-li na poměry majetkové, »Madauřan, — o nichž každý ví, že jsou bohatí, — ale tento jest výjimkou chudý«, nebo: »Madauřan — ti bývají vesměs chudí — ale tento jest chudý i na Madauřana«.

Právem dovozuje Robertson, že slovo Madaurensis takového významu nemá; rovněž nelze souditi, že byl Apuleius lokálním patriotismem tak zaslepen, že pokládal bližší poměry svého rodiště za obecně známé. Proto mění Robertson rukopisné čtení v »mandare se«, a vkládá za ně ještě »religiosum (quidem)«. V jeho úpravě zní text: nam sibi visus est — — — audisse mitti sibi mandare se < religiosum (quidem) >, sed admodum pauperem, což znamená: slyšel ve snách, že mu bůh káže, aby k němu poslal muže zbožného, ale zcela chudého.

Myslím, že doplňovati adjektivum religiosum je úplně zbytečné. Je na snadě výklad zcela prostý. Bůh praví svému knězi: bude k tobě poslán Madauřan, tedy člověk, jenž až z Afriky přichází si do Říma pro svěcení, ale nečekej od toho dalekého poutníka vzácných darů, je velmi chud. Pro mínění boha Osirida o nezištnosti kněží jsou slova ta dosti charakteristická, ale smysl je korektní. Že onen chránělec boží je zbožný, nepotřebuje jistě bůh dokládati

Při konjektuře Robertsonově vadí nám především nakupení tří infinitivů v podivném slovosledu, který tím více ztěžuje porozumění.<sup>2</sup> Mimo to jest vazba mandare s infinitivem vůbec nezvyklá; Apuleius sám klade tu spojkou ut (Florida 16 na konci); odkaz Robertsonův na paralelní vazbu praecipio s inf. je bezcenný. Právě na tomto místě bylo by záhodno, vazbu věty účelné vyhnouti se hromadění infinitivů. Dále vztahoval by každý

<sup>1</sup> Lucius of Madaura: A difficulty in Apuleius (Classical Quarterly IV, 1910, str. 224).

<sup>2</sup> Na to dobře upozornil O. Jiráni, LF. 1911, str. 156.

čtenář reflexivum v mandare se na kněze; Robertson sám to cítí, ale přes to tvrdí, že značí boha. K tomu přistupují ještě nesnáze věčné. Religiosum, sed admodum pauperem je příliš neurčité označení hledaného svěcence; i nedostatek substantiva tu vadí. Konečně nevěděl by kněz, má-li čekati na vyvolence božího, či sám jej hledati; nejspíše by se rozhodl pro eventualitu druhou. Že palaeograficky je konjektura Robertsonova přípustná, nikterak nestačí.

Z toho, co jsme uvedli, plyne, že dosavadní konjektury jsou zbytečné, a že čtení rukopisné jest bezvadné. Má-li však zůstat chráněno před dalšími pokusy kritiků, musí býti patrné i z jiných známek, že si Apuleius v XI. knize v osobě hrdiny svého představuje sama sebe.

Ervin Rohde (Kleine Schriften II, strana 55 nn.) sestavil z poslední knihy rysy, které se nehodí na hrdinu z předešlých desíti knih, ale jsou ve shodě s osudy Apuleia samého. Z těchto důvodů, které netřeba znovu uváděti, jest patrné, že Apuleius přenesl tu prostě na svého reka některé vlastnosti a životní osudy své vlastní, tak jako to činí mnohdy romanopisci moderní.

Daleko důležitější však jest dle mého mínění, že Apuleius nemá o svém hrdinovi vůbec jasné představy. Ukázal již R. Helm (Apulei Florida str. XVI), že Apuleius není si jasně vědom toho, kolik otroků má Lucius s sebou při svém pobytu v Hypaté; v knize I. (kap. 2 a 21) mluví tak, jakoby měl jen svého koně a vůbec žádného otroka, II 15 a XI 20 uvádí několik otroků, ale II 31 a VII 2 jen jednoho. Pseudolukianos (*"Ovos* kap. 1, 3, 7) důsledně jmenuje otroka jen jednoho. Jak tomu bylo v originále Lukia z Patrai, je těžko říci; zdá se, že tu Apuleius měnil originál a nepočínal si při tom dosti důsledně.

Ušla však pozornosti Helmově věc daleko závažnější. Apuleius naznačuje na počátku svého vypravování, že jeho rek je z Korintha. Odtud asi vydává se na cestu do Thessalie; neboť nese si doporučující list od Korinfana Demey (I 22) a označuje sám Korinth za svůj domov (II 12). Ale v dalším vypravování spustil Apuleius tuto věc úplně s mysli. Neboť na sklonku své bludné pouti stane se osel majetkem bohatého Korinfana Thiasa, ale o rodišti pánově mluví osel jako o místě docela cizím (X 18: Thiasus . . . oriundus patria Corintho, quod caput est totius Achaiae provinciae). S tímto pánem přichází pak z Thessalie do Korintha (X 19). Ale nikde není ani zmínky o tom, že by se tu cítil doma; a přece jak tu byla vhodná příležitost líčiti dojmy a příhody oslovy mezi lidmi, z nichž mnohé znal jako člověk, a kteří nyní houfně se naň přibíhají podívatí. V Korintě koná se divadelní představení, při němž má hráti osel tak hnusnou úlohu, ale ani zde není zmínky o tom, že by cítil se zejména tím ponížen, že se má propůjčiti k podobné věci před svými známými. Proměnění stane se v Kenchrejích, přístavu ko-



rinthském, vzdáleném pouhých šest římských mil od Korintha (X 35); slavnost Isidina přilákala jistě četné zasvěcence z blízkého Korinthu do Kenchrejí, ale přece nikdo z celého průvodu proměněného nepoznává (XI 13). Když roznesla se zpráva o zázraku, dostane se radostná zvěst o tom i do jeho domova. V XI 18 čteme o tom: nec tamen Fama volucris pigra pinnarum tarditate cessaverat, sed protinus in patria deae providentis adorabile beneficium meamque ipsius fortunam memorabilem narraverat passim. Z celé souvislosti však jest patrné, že si Apuleius představuje vlast hrdinovu ve vzdálenosti větší než jaká byla mezi Korinthem a Kenchrejemi. Stejně je tomu i dále v XI 26: tandem digredior (scil. Cenchreis) et recta patrium larem revisurus meum post aliquam multum temporis contendo.

Shledali jsme tedy, že slovo Madaurensem (XI 27) v samotném kontextu podává smysl zcela dobrý, dále že v knize XI. vyskytují se rysy, jež hodí se na osobu Apuleiovu, nikoli na Lucia předešlých knih, a konečně že Apuleius na konci díla svého není si naprosto vědom toho, že rodištěm svého hrdiny byl jmenoval Korinth; vším tím je prokázáno, že slovo Madaurensem měniti nelze.

Apuleius uchýlil se na konci díla od předlohy řecké asi proto, že chtěl dělati propagandu kultu božstev egyptských,<sup>1</sup> a opominul — zcela neumělecky — změny provésti důsledně a vytvořiti tak harmonický celek. Že označením svého rodiště chybu svou činí tak patrnou, bylo snad způsobeno tím, že dílo své vydal původně anonymně a pokládal jméno rodiště svého za jakousi pečeť svého auktorství.<sup>2</sup>

## II. O předmluvě *Metamorfos*.

Před vlastní vypravování, které podáno je v první osobě, klade Apuleius předmluvu, napsanou rovněž první osobou. Nejvíce obtíží působí tu slova: exordior, quis ille? paucis accipe. Hymettos Attica et Isthmos Ephyrea et Taenaros Spartiaca, glebae felices aeternum libris felicioribus conditae, mea vetus prosapia est; ibi linguam Attidem primis pueritiae stipendiis merui. mox in urbe Latia advena studiorum Quiritium indigenam sermonem aerumnabili labore nullo magistro praeunte aggressus excolui. en ecce praefamur veniam, siquid exotici ac forensis sermonis rudis locutor offendero.

Především jest otázka, kdo jest mluvčím v této předmluvě? Goldbacher (čl. uv. str. 418—419) soudí, že výhradně rek ro-

<sup>1</sup> K. Bürger, Studien zur Geschichte des griechischen Romans, 2. Teil. Progr. Blankenburg a. H. 1903.

<sup>2</sup> K. Bürger, Zu Apuleius, v Hermu XXIII, 1883, str. 496.

mánu, Lucius. Je to Řek, s tíží naučil se latinsky v Římě; vkládá-li mu Apuleius latinské vyprávění v ústa, je zcela na místě omluva, kterou Lucius na konci předmluvy pronáší, že nezná dokonale latinsky. Výklad Goldbacherův podrobně zdůvodňuje K. Bürger v článku *Zu Apuleius* (v *Hermu* XXIII, 1888, str. 489 až 498). Také C. H. Dee (v uv. diss. str. 32—44) vztahuje tuto část předmluvy na Lucia. Naproti tomu E. Rohde (*Kleine Schriften* II, str. 59—63) soudí, že Apuleius pomýšlí tu především na sebe, ale směšuje s osobou svou osobu svého hrdiny, Lucia Korinthského, v nejasný celek. Rohde soudí, že Apuleius měl snad v úmyslu, touto nejasností čtenáře dráždit.

Uvažme, není-li možno vztahovati slova ta k Apuleiovi samému.

Obecně se soudí, že slovy *Hymettos Attica* atd. označuje se osoba zde mluvící za rodilého Řeka. Uznával to i Rohde, ale připadl na myšlenku, že slovy *vetus prosapia* může se mýnit pouze přibuzenství duševní, nikoliv pokrevní. Myšlenka tato stává se pravdě podobnější, všimneme-li si slov *glebae felices aeternum libris felicioribus conditae*; zde se mluví pouze o literární slávě těchto krajů. Velmi nápadný je také pořad oněch tří měst: Atheny, Korinth, Sparta. Lucius Apuleiův pochází z Korinthu, ale přes to uvedený jsou na prvním místě Atheny. Stalo se to nejspíše proto, že pro vzdělání poskytovaly příležitosti nejvíce. Rozhodují však dle mého mínění slova: *ibi linguam Attidem primis pueritiae stipendiis merui*. *Lingua Attis* značí jistě spisovnou řečtinu, kterou se tehdy znova stal dialekt attický; je zcela pravdě nepodobno, že by rodilý Řek se zmiňoval vůbec o tom, že se naučil spisovnému jazyku a kde se tak stalo, ale přirozeno, že se zmiňuje o tom cizinec. Vadí poněkud slova *primis pueritiae stipendiis*; to je označení nepřesné a asi chlubné, mající ukázati, že se Apuleius už od mládí vzdělával v řečtině. Dee (str. 38 n.) upozorňuje na *Flor.* 86 a 91, kde se zmiňuje Apuleius, že dětství své ztrávil v Africe, a praví s emfází: *Non potuit hercle simul in Africa et in Graecia pueritiam degeret*! Že by se tak bylo stalo zároveň, nikdo netvrdí. Že se Apuleius vůbec nezmiňuje o tom, že se vzdělával i ve škole v Karthagině, je pochopitelné; tušil dobře, že by mu to nebylo v očích římského čtenářstva zrovna stkvělým doporučením.<sup>1</sup> Že Apuleius sám byl v Athenách, máme bezpečně doloženo vlastními jeho slovy (*Apologia* kap. 72); pobyt jeho v Korinthu dosvědčuje *XI. kniha Metamorfos*. Nedoložen je pobyt ve Spartě; mezera ta však není snad závažná. Sparta je jmenována asi především pro historický svůj význam, který mohl přilákati Apuleia na nějakou dobu do jejích zdí.

<sup>1</sup> Že na toto čtenářstvo hlavního města Apuleius především pomýšlel, ukazuje přesvědčivě Rohde na uv. m. str. 61.

Apuleius dále praví, že se naučil, latinsky v Římě. Souhlasím plně s R. Helmem (Apulei Florida str. XII), že nemožno si myslet, že by se byl teprve v Římě počal učit latinsky. Jako syn duumvira madaurského jistě poznal latinu aspoň za svých studií v Karthagině, i kdyby tam rhetorské školy byly řecké, jak se domnívá Rohde (v uv. čl. str. 62). Ale zde jistě nemluví se o poznání začátků latiny; excolui vykládá nesprávně Dee (na uv. m. strana 41) za = addidici, značí to jistě zdokonalení, vyvrcholení znalostí již získaných. Zcela nesprávně prohlašuje Dee (na uv. m.) výraz studiorum Quiritium indigenam sermonem za totožný s linguam Latinam; slova ta značí řeč rodnou, užívanou v řečnictví a literatuře římské, tedy spisovnou řeč latinskou, a jsou v přímé korespondenci se slovy linguam Attidem. Tehdy vládl v římské literatuře směr Frontonův, snažící se oživit jazyk spisovný a dodati mu plnosti výrazu jednak kříšením slov starých, Plautovských a j., jednak přijímáním slov vulgárních. Chápeme nyní dobře výraz »aerumnabili labore«. Slova nullo magistro praeunte vykládá Rohde (str. 61): nicht Fronto selbst sein Lehrer geworden, wohl aber der Frontonianismus. Avšak Apuleius chce říci spíše, že byl autodidakt v novém směru literárním. Slova ta ocitají se v překvapujícím světle, vzpomene-li, že se nám líčí v XI. knize hmotné poměry Apuleiovy za prvních dob římského jeho pobytu jako velmi trudné. Chápeme, proč si nevzal učitele a proč se tím honosí. Slova ta neměla by vůbec smyslu, kdyby Apuleius mluvil tu o smyšleném hrdinovi. Na to nikdo z vykladatelů nepomyslel.

Ke slovům nullo magistro praeunte těsně se pojí prosba Apuleiova za omluvení, dopustí-li se chyb, mluvě jazykem cizím; forensis je asi pouhá tautologie k exoticus (Dee diss. uved. str. 40). Výraz rudis locutor vykládá správně Rohde str. 61 jako »nováček«; srv. Cicero in Verrem II 17 (Verres) non provinciae rudis erat et tiro. Omluvou touto Apuleius lichotí čtenáři, povyšuje jej nad sebe sama; taková captatio benevolentiae je právě v předmluvě zcela na místě, Deeova námitka (diss. str. 39): uměl-li dokonale latinsky, proč se omlouvá — je bezpodstatná.

Proto soudím, že podmětem celé předmluvy je Apuleius sám, nikoliv jeho hrdina, Lucius Korinthský.

## Romantická literatura římská doba Augustovy.

Studie Karla Weniga.

(Dokončení.)

Střední vrstvy obyvatelstva, jako řemeslníci, propuštěnci, menší úředníci i chudší jezdcí, zachovaly ještě tehdy i v Římě dosti značnou neporušenost mravův a s nevolí sledovaly mravní rozvrat vedoucích vrstev vyšších. V tomto zdravém jádru lidu římského počalo již v období přechodním vznikatí hnutí, jež za vlády Augustovy, podporováno jsouc i v intelligenci filosofií a náboženstvím, dosáhlo takové síly, že možno mluvit přímo o puritanismu. Žádalo se důrazně, aby se zákročilo přísně proti neplechám a nezřízenému luxu. Naděje všech upínaly se přirozeně k Augustovi, jenž státu vrátil klid a spořádanou správu. Císař byl přímo zaplavován deputacemi, jež se dožadovaly přísných zákonů. Augustovi bylo hnutí to ovšem vítáno, poněvadž dodávalo opory jeho reformám, směřujícím k obnově státu. Vydal tedy r. 18 zákon proti coelibatu (*lex Iulia de maritandis ordinibus*), proti luxu (*lex sumptuaria*) a proti cizoložství (*lex Iulia de pudicitia et coercendis ordinibus*).

Zcela správně byla přední péče věnována mravnímu povznesení mládeže, a to hlavně té, jež nejvíce zkáze podléhala, totiž mládeže aristokratické. Zhýralý nebo alespoň pohodlný život způsobil u mladých aristokratů poruchy v organismu tělesném i duševním. Bylo potřebí, aby se mládež vrátila zase k přísným mravům a tělesné otužilosti starých Římanů. I tu zasáhl činně Augustus tím, že pevně zorganizoval výcvik mládeže v t. zv. *iuventus* a obnovil tělesná cvičení v *exercitatio campestris*.<sup>1</sup>

Básníci s pochvalou sledovali tuto činnost císařovu a podávají cenné příspěvky k poznání prostředků, jimiž se mládež otužovala.<sup>2</sup> Mladíci cvičili se v jízdě na koni, šermu, házení kopím, honbě, otužovali se koupelemi v studeném Tiberu a pod. Posledním cílem celé výchovy bylo vychovati statné vojáky. Podobné spolky byly organizovány i v municipiích italských.<sup>3</sup>

Všeobecné oživení celého státu bylo ovšem prováděno i novým rozmachem vlastnictví. Za posledních dob republiky byla pokleslost sebevědomí národního tak veliká, že se uvažovalo

<sup>1</sup> O tom M. Rostowzew, *Römische Bleitesserae*. *Klio*, III. Beiheft, v Lipsku 1905, str. 59 nn.

<sup>2</sup> Tib. I 4, Paneg. Messallae 89 n., Ov. Trist. IV 1, 71 n. a zvláště Hor. C. I 8, 1 nn. a III 12. Do minulosti promítl tato cvičení Vergilius, Aen. VII 162 nn. a IX 605 nn.

<sup>3</sup> Rostowzew na uv. m. str. 89 nn.



o možnosti, přeložiti vládu z Říma na východ. Proti tomu se musil vysloviti ještě Horatius (C. III 3, 57 nn.). Když však Augustus obnovil zase pořádek v Římě, stoupala ovšem i vážnost celé říše, a s ní probudilo se znovu sebevědomí vlastenecké. Síla vlastenectví poznává se dobře v živosti myšlenky politiky odvetné. Heslo odvetné války proti Parthům bylo tehdy v Římě velice populární.<sup>1</sup> Pomýšlelo se však nejen na odvetu, nýbrž i na výboj! Hrdý program vztyčil Vergilius vlastencům římským v Aeneidě (VI 851 nn.):

Tu regere imperio populos, Romane, memento,  
hae tibi erunt artes, pacique imponere morem,  
parcere subiectis et debellare superbos.

Hrdostí naplňovalo mysli Římanů, když z daleké Skythie a Indie docházela poselství za Augustem až do Hispanie. Poněvadž pak úspěchy a naděje národní pojily se k osobě Augustově, jest přirozeno, že při opatrném a k republikánským tradicím šetrném postupu Augustově takřka nepozorovaně nový patriotismus římský nabyl zabarvení monarchického, při čemž napomáhala velice literatura, zvláště Vergiliova Aeneis, v níž sloučen jest těsně zájem národní se zájmem dynastie julské.<sup>2</sup>

Vše to, oč doba Augustova usilovala s takovým napjetím, bývalo již kdysi v starém státě římském. Dějiny vypravovaly o skvělých příkladech otužilosti, kázně, sebeobětování, jednoduchosti a neporušenosti mravní u jednotlivců, někdy i u celého národa. Zraky všech obracely se tedy do minulosti. Ta poskytovala ovšem mnoho příkladů pro ideály, k nimž směřovali vrstevníci Augustovi, ale přece nebyla zajisté tak dokonalá, jak si ji představovala fantazie doby Augustovy, která promítala do ní všechny své ideály a idealisovala ji tedy. Soudilo se, že napodobením starobylé jednoduchosti, starých zřízení a zásad mravních bude možno dosíci též staré neporušenosti mravní. I tu předcházet císař příkladem, řídě se heslem: *μηδὲν παρὰ τὰ πάτρια ἔσθῃ*.<sup>3</sup> Palác jeho byl zařízen velmi jednoduše (Suet. Aug. 72), a hostiny jím pořádané postrádaly obvyklého přepychu. Horlivě doporučoval Augustus starý národní kroj římský, togu, kterou tehdy Římané počali již odkládati, ba nosíval sám jen takovou, jež byla zhotovena v jeho domácnosti pod dozorem Liviiným (Suet. Aug. 73). I v těchto snahách podporovala císaře literatura, jíž užíval Augustus tak, že si při četbě spisovatelů latinských i řeckých vypisoval výroky všeobecně prospěšné a posílal je pak úředníkům, nebo předčítal v senátě celé spisy.

<sup>1</sup> Horatius C. I 2, 21 n.; 12, 53 n.; 29, 4; III 2, 3 nn. Prop. IV 6, 79 nn.

<sup>2</sup> V. výklad Nordenův v N. Jahrb. 1901, str. 249 nn., kdež dobře vyvráceno tvrzení, že Aeneis jest epos jen monarchické.

<sup>3</sup> Mon. Anc. gr. III 18.

Záliba v minulosti a obdiv starořímského způsobu života jest nejcharakterističtějším rysem doby Augustovy a má ovšem silné ohlasy též v literatuře; neboť básníci i prosaíkové s oblibou volili si látky ze starých dějin římských. I tu předcházela doba již Varro, upřímný obdivovatel římské minulosti, jenž stále srovnával ideální minulost s nedokonalou přítomností.<sup>1</sup> Idealisováním a velebením minulosti proniknutí jsou ovšem i tehdejší historikové, zvláště Livius, jenž pocházejí z Patavia, města svou přítomností mravní známého, přinášel si již z domova zvláštní pochození pro reformy Augustovy. V předmluvě svých dějin zdůrazňuje Livius právě ethický význam římských dějin pro čtenáře i pro skladatele, pravě, že se odyrací od pohledu na neřesti své zkažené doby a nalézají útěchu v slavných starých časech. Vnitřní obrození badáním historickým pěkně vystihl (XLIII 15, 2) těmito slovy: *mihi vetustas res scribenti nescio quo pacto antiquus fit animus*. V tom smyslu chce působiti i na čtenáře, podává mu nejen odstrašující, nýbrž hlavně povzbuzující příklady,<sup>2</sup> což naznačil v předmluvě (10) slovy: *inde tibi tuaeque rei publicae quod imitere capias, inde foedum inceptu, foedum exitu, quod vites*. A že toto mínění nebylo jen projevem jednotlivcovým, nýbrž heslem doby, dokazují podobné výroky současných řeckých historiků, Diodora (I 2, 6) a Dionysia (Arch. I 6, 3). V staré době hledaly se příklady pro přítomnost. Není zajisté pouhou náhodou, že heslo »*Exempla*« jest titulem dvou tehdejších spisů: Nepotova a Hyginova.<sup>3</sup> Monumentální exempla dal zříditi Augustus; na novém fóru kol chrámu Martova byly totiž postaveny ve dvou sloupopřádech sochy vynikajících mužů římských počínaje od Aenea a Romula (Suet. Aug. 31). Na podstavcích soch byla připojena stručná biografická elogia.

Uvedený Hyginus, jenž celou svou činností spisovatelskou sloužil ideám Augustovým,<sup>4</sup> sepsal dále dva spisy o slavných mužích, *De vita rebusque inlustrium virorum* a *De viris claris*, kromě pojednání o původu italských měst, jež mělo asi titul *De origine et situ urbium Italicarum*. Záliba předních rodů římských, odvozovati původ svůj od hrdin trojských, dala mu podnět k se-

<sup>1</sup> Norden v uv. čl. str. 253 n.

<sup>2</sup> S tohoto hlediska nutno posuzovati dějiny Liviovy, nikoli dle zásad moderní, kritické historie. Dílo Liviovo nemá tendence vědecké, nýbrž mravní a uměleckou. Dobře upozornil ostatně Leo, Kult. d. Gegenw. I 83, str. 452, že máme zachovánu jen romantickou část dějin Liviových, a že nemůžeme posouditi historických jeho schopností, ježto schází nám právě obšírné líčení událostí v druhé polovici I. století př. Kr.

<sup>3</sup> Vzhledem k tomu, že celá literární činnost Hyginova směřovala k podpoře idejí Augustových, nesouhlasím s míněním Schanzovým v římské lit. II 13, str. 515, že Hyginova *Exempla* byla jen snůškou nejrozmanitějších zajímavostí.

<sup>4</sup> V. o Hyginových spisech na str. 10 a 100 tohoto článku.

psání spisu De familiis Troianis. Ještě na konci doby Augustovy sepsal Fenestella Annales v duchu Varronově. V nich nebo snad ve zvláštním díle<sup>1</sup> věnoval zvláštní pozornost mravům římským. Starší dějiny římské zpracoval též Annius Fetalis. Ježto styky literatury římské a řecké byly v tehdejší době velmi těsné,<sup>2</sup> možno tu uvést i dílo Dionysia Halikarnasského *Ῥωμαικὴ ἀρχαιολογία*.

Také básnický byla stará historie římská zpracovávána Cornelius Celsus v carmen regale opěval krále albské,<sup>3</sup> Valerius (?) Largus sbánil pověst o příchodu Antenorově do nížiny pádské. Z děl poetických hlavně Vergiliova Aeneis budila zájem pro dobu starou. Poetickým zpracováním thematic de viris illustribus jest zjevení hrdin v VI. zpěvu (v. 756 nn.), z něhož vyznívá výzva k národu, aby se dal cestou ctnosti. Totéž volání ozývá se i u Horatia z cyklu t. zv. římských ód, který v konečné podobě vznikl r. 27, kdy Octavianus obdržel titul Augustus. Horatius podporoval takto politiku Augustovu, která připínajíc na národní tradice, usilovala o mravní obrození lidu římského. Tyto snahy císařovy byly v souhlasu i s osobním přesvědčením Horatiovým, čehož nebylo při náboženských reformách Augustových. Také v jiných ódách upozorňoval Horatius s pochvalou na neporušené mravy starých Římanů. Zajímavé jest, že ideální, nezkažený život shledával básník nejen v římském starověku, nýbrž i u současných národů barbarských, kteří žili ještě v poměrech primitivních. Tak upozorňuje (C. III 24, 9 nn.) na vzorný život rodinný u kočujících Getů a Skythů.<sup>4</sup> Posléze po desítiletém odmlčení v lyrice přikročil Horatius<sup>5</sup> k sepsání vlasteneckých ód, vložených do IV. knihy, která byla ukončena r. 13 př. Kr. Vlastenecké ódy Horatiovy jsou, jak praví Norden,<sup>6</sup> poetické *λόγοι προτριπετικοὶ πρὸς ἀρετὴν καὶ πᾶσαν καλοκάγαθίαν*.

Kdežto Vergilius a Horatius upřímně přáli si mravního obrození lidu v duchu starořímském, erotikové Propertius a Ovidius činili podobné projevy jen k vyššímu popudu. Básně takové nejsou tedy tak příznačné pro osobu skladatelovu jako spíše pro ducha doby. Propertius, jenž odmítl nejprve (III 3, 1 nn.) psát epos o králich albských, odhodlal se posléze na podnět Maece-natův (III 9, 49 nn.) k t. zv. římským elegiím, jež vydal ve IV. knize svých básní r. 16 nebo 15. Opěvá tu na př. spolia opima, které ukořistili Romulus, Cossus a Marcellus (IV 10), historii Tarpeie (IV 4) a j. Leč celý tento genre neodpovídal jeho po-

<sup>1</sup> Teuffel na uv. m. § 259.

<sup>2</sup> Norden, Einleit. str. 471.

<sup>3</sup> Schanz na uv. m. str. 358.

<sup>4</sup> Srv. též Troga Pompeja u Justina II 2 a Propertia III 13, 15 nn. o věrnosti indických žen.

<sup>5</sup> Suet. Vita Horatii p. 46 R.

<sup>6</sup> Einleitung I, str. 504.

vaze.<sup>1</sup> Také Ovidius líčil ve Fastech mnohé události z pravěkých dějin římských, na př. únos Sabine (III 179 nn.), Tarquinia Superba (II 685 nn.) a j., ač byl muž veskrze moderní.

Ve všech spisech, prosaických i poetických, o kterých jsme se zmínili, byla záliba v minulosti sloučena s myšlenkou vlastenecké obrody tak těsně, že jest těžko rozhodnouti, která z obou idejí byla vlastně vůdčí. Že to byla záliba v minulosti, vidíme z četných básní epických, jež se obírají minulostí řeckou a postrádají tedy tendence vlastenecké. Neobyčejný rozvoj epiky svědčí, že doba našla zase klid, jehož se nedostávalo nervosním poetům školy t. zv. mladořímské, kteří přijali heslo alexandrijských básníků: *μεγα βιβλίον μέγα κακόν*. Řadu jmen epiků doby Augustovy podává Ovidius Ex Ponto IV 16, 5 nn. Toto místo, ač uvádí pouhá jména básníkův a jejich děl, má pro nás velkou cenu literárně-historickou. Uvedení epikové, jinak téměř zhola neznámí, byli zajisté jen básníky druhého řádu, avšak pro poznání směru doby jsou příznační právě dilettanti a povahy slabé, které se dají unést proudem.

Celkem lze říci, že v době Augustově nabylo převahy epos mythologické, jehož nejpřednějším zástupcem jest ovšem Vergiliova Aeneis, kdežto v době republikánské bylo pěstováno epos historické.<sup>2</sup> V mythologických epejích s látkami řeckými se těšila velké oblibě themata z Homera a básníků kyklických; při střízlivosti národní povahy římské jest přirozeno, že více námětů bylo bráno z Iliady než z Odysseie. Látky byly spracovány buď v celých, samostatných básních nebo jen v episodách větších celků.<sup>3</sup> Události před dějem Iliady probíral Ovidiův přítel Macer, v dějích Iliady pokračoval Camerinus. Činy Diomedovy líčil v epické básni o 12 zpěvech Iullus Antonius, syn triumvira M. Antonia. O návratu Menelaa a Heleny pěl Rutilius (?) Lupus. Osudy Odysseovy u Faiaků sbáslil Tuticanus v básni Phaeacis, boje Amazonek probíral Domitius Marsus v Amazonidě. Známe dále epos o Aethiopech (Aethiopis) od Furia Alpina, Theseidu od Albionovana Pedona, Herakleidu Carovu, Thebaidu Pontikovu a Perseidu pseudonymního Trinaeria. Epos s látkou z Iliady, nejspíše o smrti Hektorově, sepsal Arbronijs Silo, a láska Demofonta, syna Theseova, k Phyllidě byla námětem básně Tuskovy.

Jest zcela přirozeno, že v době pro minulost zaujaté vyskytli se též obdivovatelé staré poesie římské. Z Horatia (Epist. II 1, 50 nn.) se dovídáme, že se tehdy velké oblibě těšili staří básníci římsští Naevius, Ennius, Plautus, Terentius, Statius Caecilius, Pacuvius, Accius a Afranius. Všichni uvedení, kromě Nae-

<sup>1</sup> Norden, N. Jahrb. 1901, str. 268.

<sup>2</sup> Schanz na uv. m. str. 379 nn.

<sup>3</sup> O tom jedná J. Tolkiehn, Homer und die römische Poesie, v Lipsku 1900, str. 131 nn.



via a Ennia, kteří psali též básně epické, byli činní jen v poesii dramatické. Starí básníci ovládli tedy jeviště, odkudž mohli více působiti zvláště na široké vrstvy než lyrikové, jak dosvědčuje stížnost Horatiova na uv. m., že obecenstvo favorisuje staré básníky a moderními povrhá. Nezůstalo však jen při pouhém obdivu, nýbrž došlo i k přímému napodobení stylu starých básníků. V Tacitově Dialogu k. 21 se dočítáme, že Asinius Pollio psal tragoedie v slohu starobylém. Pollio napodobil sloh ten tak velice, že Tacitus praví o něm na uv. m.: videtur inter Menenius et Appios studuisse. Úplná reakce slohová vyskytla se, což jest velmi zajímavo, současně i v literatuře řecké v t. zv. atticismu.<sup>1</sup> Prvními známými zástupci jsou Caecilius z Kalakty a Dionysios Halikarnasský, kteří již oživovali staroattická slova i tvary a pokládali vůbec starou prosu attickou za klassickou a jedině hodnou napodobení. Pozdější atticisté zašli ještě dále; zásobu slovní čerpali z attických slovníků místo z řeči živé, čímž zaražen byl přirozený vývoj jazyka řeckého. Proti reakčnímu směru v římské literatuře ozval se rázně Horatius v uvedeném listě, jenž jest zajímavou památkou pro literární dějiny té doby. Horatius chtěl, aby minulost byla jen vzorem mravním a nikoli v umění; tu stál na stanovisku zcela moderním. Místo temného, neobratného slohu básníků starolatinských doporučel jasný, klassický stil starých řeckých lyriků, zvláště lesbických. Dlužno uvážiti, že Horatius pocházel z krajiny řeckou kulturou i krví prosycené, z Apulie, kde se mluvilo oběma jazyky. Řeckého ducha přiznává básník sám (C. II 16, 37 nn.) slovy: mihi spiritum Graiae tenuem Camenae Parca dedit; program svého klassicismu rozvíjí v prvních třech básních druhé knihy Listů. Horatiova směru přidržovali se snad dva napodobitelé Pindarovi, Titius (Hor. Epist. I 3, 9 nn.) a Rufus (Ovid Ex Ponto IV 16, 28).

I v sochařství a malířství doby Augustovy nalézáme doklady archaismu. V Pompejích objevena byla soška Artemidy, provedená úplně ve slohu archaickém. Jen některými podrobnostmi se prozrazuje její moderní původ.<sup>2</sup> Za Augusta počala vůbec v sochařství perioda kopistů, jichž výtvořů docházely příznivého přijetí u milovníkův umění. Staré umění řecké bylo chváleno též v ztraceném spise o slavných dílech uměleckých, které napsal učený sochař Pasiteles. Nástěnné malby třetího slohu, který vládl v Pompejích v době Augustově, liší se od maleb slohu druhého tím, že místo malebného, impressionistického provedení ve stkvělých barvách nastoupila technika více kreslířská, která klidnými barvami a vybranou jednoduchostí dociluje rázu

<sup>1</sup> Na souvislost obou literatur upozornil Ed. Norden, *Die antike Kunstprosa* I<sup>2</sup>, v Lipsku a Berlíně 1909, str. 256 nn.

<sup>2</sup> O ní jedná A. Mau, *Pompeji in Leben und Kunst*, 2. vyd., v Lipsku 1908, str. 468.

lebec starobylého.<sup>1</sup> Obrazy krajin v třetím slohu nepokrývají již celých ploch a nejsou již vůbec motivem rozhodujícím, nýbrž užívá se jich vlivem setrvačnosti jen jako prvku ornamentálního.<sup>2</sup> Tím potvrzeno jest naše mínění,<sup>3</sup> že scenerie krajinné, jež ovládly tak silně v druhém slohu, byly v těsné souvislosti s všeobecnou náladou doby. Krajiny třetího slohu bývají rázu hornatého, často divokého, romantického. K tomu možno připojit zprávu Propertiovu (I 14, 5 n.) o Tullově divokém parku přírodním v Římě. »Anglický« park jest totiž v dějinách římského zahradnictví, které vytvářelo jen stilisované parky, velmi neobvyklý.

Nejvýznačnější rys první periody doby Augustovy jest záliba v minulosti. Jest to charakteristický prvek romantického hnutí ve všech literaturách světových i moderních. Romantickou nazval dobu Augustovu již M. Hertz<sup>4</sup> a název ten odůvodnil stručným výkladem Fr. Leo.<sup>5</sup> Od té doby užívá se ho, zvláště po pěkné studii Nordenové o Vergiliově Aeneidě,<sup>6</sup> běžně, ač předmětem zvláštního pojednání celá doba dosud nebyla. Proto vyžaduje otázka ta prohloubení; neboť příliš jednostranně se vytýká a probírá jen jediný rys římského romantismu, totiž jeho historismus. V následujících vývodech pokusím se vytknouti stručně i jiné romantické prvky tehdejší literatury římské.

Nejlépe můžeme studovati romantismus římský na Vergiliově Aeneidě, jejíž skladatel jest typickým zástupcem romantismu. Kromě toho podle jejich spisů nutno pokládati za romantiky též C. Julia Hygina a Livia.<sup>7</sup> Otcem romantiků byl však již M. Terentius Varro. Romantické motivy nalézáme ovšem i u jiných spisovatelů tehdejší doby, kteří, ač nebyli povahy romantické, podléhali do jisté míry vlivům své doby nebo nátlaku císařovu, jako na př. Horatius a Propertius. I těchto projevů lze užiti, ovšem jen k charakteristice vládnoucího směru.

Vyjdeme nejdříve od historismu, jenž jest podstatným prvkem romantismu všech dob.<sup>8</sup> Neobyčejný rozkvět epiky mytologické, spracování látek z pravěku i prvních dob historických v básních lyrických, usilovné pěstění dějepiscectví, sepisování děl

<sup>1</sup> O tom Fr. Winter, *Einleitung in die Altertumswissenschaft*, II. str. 158.

<sup>2</sup> M. Rostowzew, *Die hellenistisch-römische Architekturlandschaft. Römische Mitteilungen* XXVI, 1911, str. 30 nn..

<sup>3</sup> V. Listy fil. XXXV, 1908, str. 213 n.

<sup>4</sup> *Renaissance und Barokko in der römischen Literatur*, v Berlíně 1865. Pojednání to bylo mně nepřístupno.

<sup>5</sup> *Plautinische Forschungen*, v Berlíně 1895, str. 23.

<sup>6</sup> V. uv. čl. v N. Jahrb. 1901, str. 249 nn.

<sup>7</sup> Jest zajímavé, že oba předáci romantismu, Vergilius i Livius, pocházeli ze severu italského, kdežto neromantický Horatius z jihu, kde byl silný vliv kultury řecké.

<sup>8</sup> K poznání moderní romantiky posloužilo mně — mimo jiné drobnější spisky a články — zvláště dílo Karla Joella, *Nietzsche und die Romantik*, v Jeně a Lipsku 1905.

o životě předků, obnovování starých kultů, slavností a zřízení, ožívování starých tragiků římských na divadle, mythologické scény na obrazech, to vše jest znamením nálady romantické, která vždy jest horlivou pěstitelkou historismu. V XIX. stol. vytvořil a pěstoval romantismus nejen dějepiscectví, nýbrž i literární dějiny, historické malířství a historické opery. Romantik neobrací se však k minulosti rozumem, nýbrž citem a fantasií.<sup>1</sup> Nestuduje ji s klidným, objektivním zájmem, aby ji poznal podle pravdy, nýbrž sklámán jsa střízlivostí svého okolí, utíká se do minulosti, v níž shledává uskutečněny své ideály. Minulost, kterou romantikové líčí, není tedy věrným obrazem bývalé skutečnosti, nýbrž jest to fantasie, v níž prvky starobylé jsou spleteny s názory a snahami moderními, jak nejlépe patrné jest na Vergiliově Aeneidě.<sup>2</sup> Celá ta minulost vyvolává se tedy jen pro potřebu přítomnosti. Pěkně vystihl umělost romantického historismu Ovidius (*Fasti* I 225) slovy: *laudamus veteres, sed nostris utimur annis*. Romantika nezajímá minulost v celé své bohaté složitosti, nýbrž jen to v ní, co přítomnosti schází. Tak na př. zdůrazňuje Horatius v minulých dobách zbožnost, nedostatek lakoty a zálibu starých Římanů v rolnictví. Jako výstrahu své době líčí Vergilius hrozná muka, která v podsvětí trpí nesvorní bratři, cizoložníci, nevěrní propuštěnci, odbojníci proti vlasti a podplatní úředníci. I o romantickém dějepiscectví platí do jisté míry tato charakteristika. Liviovo pojímání historie připomíná názor Novalisův: »Historie ist angewandte Moral und Religion«.

Romantikové obírajíce se slavnou minulostí svého národa, stávají se vlastenci. Tak tomu bylo i v době Augustově. Státí se zase hodnými slavných předků bylo touhou prvé generace doby Augustovy. Úspěchy vnější i vnitřní politiky Augustovy podporovaly tuto snahu. Romantikové jakožto lidé citoví a měkčí nebývají povahy revoluční a spřátelují se s danými poměry ústavními. Stávají se zvláště oddanými přívrženci té ústavy, která hovoří jejich vlastenectví. Jsouce povahy aristokratické, jsou ovšem náchylni kloniti se spíše k monarchii než k ústavě demokratické. Čteme-li, že Novalis viděl v králi otce a slunce státu, že žádal pro něho takřka jakýsi kult podobný božskému, že nazýval krále a královnu »Hausgötter«, že mluvil o příchodu zlaté doby, ježto trůn se stal svatyní, zdaž nevzpomeneme na podobné projevy básníků římských? Příbuznost mezi Novalisem a romantiky římskými jde však ještě dále; neboť obojí snažili se sloučiti monarchii a republiku. To bylo zvláště dovedně učiněno ve Vergiliově Aeneidě,

<sup>1</sup> Novalis pravil: *Durch das Gefühl wird die alte, ersehnte Zeit zurückkommen.*

<sup>2</sup> To ukázal pěkně Norden v uv. čl. Tak na př. v VI 851—8 jsou obsaženy vládní zásady Augustovy, a v I 257 nn. proroctví Jovovo jest psáno pro přítomnost.

na niž věru hodí se slova Novalisova, že pravé království jest republikou a pravá republika královstvím.

Také nábožensky bývají romantikové konservativní. Netvoří nových systémů ani sekt, nebrojí proti autoritám církevním, nýbrž přimykají se k stávající církvi. Obrozují náboženství svým hlubokým citem. Dilem německé romantiky bylo náboženské a filosofické obnovení katolicismu v první polovici minulého století. Stolberg přestoupil ke katolicismu, a jeho následovali i jiní. Fr. Schlegel skončil jako katolický mystik, Novalis chtěl sjednotit Evropu papežstvím. Také v době Augustově cítění náboženské obžívlo a proniklo celý život i literaturu krásnou i vědeckou, jak bylo již obšírněji vyloženo zvláště na Vergiliově Aeneidě. Romantikové pravili, že náboženství vytváří z logiky filosofii. Náboženství zúrodnilo filosofický systém Poseidoniov, jenž působil tak mocně na filosofii doby Augustovy. Poseidonios a po něm filosofové římsí Papirius Fabianus, Q. Sextius ml. a j. zabývali se horlivě také vědami přírodními, které i němečtí romantikové pěstili s oblibou, ač jen dilettantsky, uchvázeni byvše přírodní filosofií Schellingovou. Také moralistický ráz tehdejší filosofie římské jest v plném souhlasu s názory romantickými. Novalis soudil, že morálka jest vlastním životním oborem lidské snahy.

Romantikové jsou bytosti společenské a družné, které nemohou žít bez důvěrných přátelství. Veškerá jejich činnost jest vlastně součinnost. Charakteristická jsou pro ně *composita se σόν*, jako: »Symposies«, »symphilosophieren«, ba i »symfaulenz«<sup>1</sup>. Důvěrná přátelství pojila i římské romantiky, jak jest patrné z počtu Horatiových ód, jež věnovány jsou přátelům. Vergilius, jehož Horatius (C. I 3, 8) něžně nazývá animae dimidium meae, zvěčnil v episodě o Nisovi a Euryaliu (IX 176 nn.) věrnost přátelskou, pravým romantickým duchem proniknutou. Přátelství římských romantiků jeví se i v jejich součinnosti při tvoření uměleckém. Tehdy vytvořeny byly literární kluby, v nichž se spojovali v upřímném přátelství literáti k společné práci. Tam se předčítaly, posuzovaly a hlavně chválily nové básně a obhajovali se přátelé proti útokům odpůrců (srovn. Hor. Sat. I 4, 140 nn.). Ještě Ovidius (Trist. IV 10, 41 nn.) líčí s nadšením svůj pobyt v klubu, kde po smrti Tibullově a Vergiliově zastihl již jen Horatia a Propertia. Součinnost básníků jeví se i v tom, že si přátelé dávali navzájem k posouzení své rukopisy.

Vlastní podstatou bytosti romantické jest hluboký cit, »nebeský, nejpřirozenější stav duševní,«<sup>2</sup> jak jej nazývá Novalis. Romantik blíží se ke všemu citem: k přírodě, vědě, náboženství i člověku. Láska a hudba jsou pravým polem romantického citu, který se rád oddává sentimentálnímu snění. U Římanů nelze ovšem očekávat tak silné citovosti jako u člověka moderního, ale přece aspoň Vergilius jest bytost úplně citová. Sunt lacrimae re-



rum et mentem mortalia tangunt praví v Aen. I 462. Mnohá místa jeho Aeneidy působí na cit, a osoby jednající většinou jsou líčeny ve stavu affektů.<sup>1</sup> Převaha citu působí u romantiků jakousi zženštilost, stupňovanou ještě stálým pobytem ve společnosti žen, o jichž lásku se romantikové opírali jako o přátelství mužů. Nastává vyrovnání obou pohlaví: ženy mají rysy mužné, mužové ženské. Romantikové němečtí — kromě Tiecka — nebyli otcí rodin. Vergiliovi daří se též lépe charakterizovat ženské, jež obvykle jsou nadány rysy mužnými. V obsáhlé episdě Dido niny lásky k Aeneovi ovládá žena scénu tak, že Aeneas jest pouhým deuteragonistou, jak pěkně praví Heinze (na uv. m. str. 118). Velitelkou jízdy ve vojště Turnově jest statečná mužatka Camilla; s mužnou vytrvalostí a silou stihá Juno, pravá to královna bohů, nenáviděné Trojany. Ale hrdina básně jako pravý romantik nemá tak silného a rozhodného citu, nýbrž stále kolísá.

Budiž připojeno ještě několik slov o poměru Horatiově k romantismu. Horatius byl duch rationalistický, který při všech stycích s romantikou zůstal jim v jádře svém cizí. Mnoho přemýšlel, byv k tomu, jak sám přiznává, od mládí veden svým otcem. Tím se vypěstil v osobu ostře vyhraněnou, která odolávala vlivům doby, poněvadž nemohla jich nekritisovat. V mnohém se rozcházel s romantismem, jak již porůznu v tomto pojednání bylo poznamenáno. Zachováv věrnost filosofii svého mládí, epikureismu, neprocítal upřímně náboženského hnutí své doby. Ač si upřímně přál mravního obrození státu a velebil slavnou minulost římskou, byl přece vždy člověkem moderním, který nechtěl již křísiti toho, co jednou v dějinách úkol svůj vykonalo. Jeho vytříbený vkus bouřil se proti oživování starého slohu římského; jeho kritický duch ironisoval zálibu předních rodin odvozovati původ rodův od hrdin trojských (C. III 17), kteréžto modě romantik Hyginus věnoval celý spis. Motivů romantických užíval jen konvenčně. Nebyl také básníkem lidu, jemuž se dle známých slov (C. III 1, 1) vyhýbal. Nestal se tedy také populárním. Na zdech pompejských našly se verše z Vergilia, Propertia i Ovidia, ale žádné z Horatia. Tento nesouzvuk mezi dobou a básníkem svědčí, že Horatius stál mimo svou dobu, někdy nad ní, někdy i proti ní.

<sup>1</sup> Viz o tom R. Heinze, *Virgils epische Technik*, 2. vyd., v Lipsku a Berlíně 1908, str. 282 nn. a 463 nn.

## Báseň Dirae a Vergilius.

Napsal Josef Dobiaš.

V poslední době obrací se pozornost filologů ke sbírce drobnějších básní, zachovaných pod jménem Vergiliovým, kterou nazýváme krátce Appendix Vergiliana. Je to hlavně zásluhou Fr. Skutsche, jenž svou domněnkou o původu básně *Ciris* rozvířil celou řadu otázek, jichž zodpovězení otvírá nové průhledy do dějin básnictví římského za doby Augustovy.

Báseň *Dirae*, patřící též do oné sbírky, jest zajímavá již svou historií<sup>1</sup>. Vergilioví ji upřel poprvé Jos. Scaliger, jenž ji přiřetl Valeriu Catonovi, známému náčelníku mladé římské školy básnické za Cicerona, pro domnělý souhlas údajů Suetoniových (*De gramm.* 11) s narážkami v *Dirách*.<sup>2</sup> Teprve r. 1837 ukázal příležitostně Rud. Merkel<sup>3</sup>, že Scaliger zmínky Suetoniovy srovnával s daty naší básně zcela neprávem a nové důkazy proti Scaligerově domněnce snesli M. Haupt, K. Lachmann, C. Fr. Hermann, H. Keil a j.<sup>4</sup> Myšlenka Scaligerova je tedy dnes skoro úplně opuštěna.<sup>5</sup> Přece však z ní zbylo aspoň tolik, že do nejnovější doby nikdo se neodvážil *Diry* vrátiti tomu, jemuž je Scaliger upřel — Vergilioví.

Jedinou výjimku tvoří L. Lersch v článku *Verfasser der Dirae* (*Zeitschr. f. d. Alterthumswissenschaft* IV, 1837, sl. 1050 nn.). Negativní stránka jeho úvahy je správná, ale pozitivní důkaz se mu nezdařil. Z *Plinia Nat. hist.* XXVIII 19 (*defigi quidem diris precationibus nemo non metuit . . hinc Theocriti apud Graecos, Catulli apud nos, proximeque Vergilii incantamentorum amatoria imitatio*) nemůžeme o *Dirách* a jich skladateli souditi pranic. Již C. E. Putsche (*Z. f. Alterthumsw.* V, 1838, sl. 844) vyvrátil tento hlavní důvod Lerschův přesvědčivým důkazem, že slova *Pliniova* týkají se osmé eklogy Vergiliovy, která napodobuje Theokritovu idyllu II. *Φαλακεύροια*. Podrobnější pak důkaz, že všechny názory, výroky a obraty v *Dirách* svědčí pro Ver-

<sup>1</sup> Stručný přehled vývoje celé otázky podává M. Schanz, *Gesch. d. röm. Literatur* I 2<sup>a</sup> (1909), str. 61 nn.

<sup>2</sup> Jos. Scaliger v *P. Virgilii Maronis Appendix, Lugduni* 1573, str. 169. Již před ním na tu myšlenku připadl Ciucio Giraldu, *De poet. hist. dial.* IV, t. II. *Opp. col.* 195, byl však v úsudku svém zviklán souhlasem filologů, přičítajících *Diry* Vergilioví.

<sup>3</sup> P. Ovidii Nasonis *Tristium libri V et Ibis*, v Berlíně 1837; *prolusio ad Ibin* str. 364 n.

<sup>4</sup> Srv. Otakar Jiráni, Může-li býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní *Dirae* a *Lydia*? *Listy filologické* XXVIII, 1901, str. 9-16.

<sup>5</sup> Zastává se jí ještě Robinson Ellis (*Amer. Journal of Philology* XI, 1890, str. 1 nn. a v *Appendix Vergiliana*, v Oxfordě 1907, str. XIII a Schanz na uv. m.

gilia jako jedině možného spisovatele Dir«, který slíbil Lersch podati (tamže VI, 1839, sl. 342), pokud vím, vůbec nevyšel.

Teprve v nejnovější době prohlásil Fr. Vollmer v pojednání *Die kleineren Dichtungen Vergils* (Sitz. d. bayr. Akad. 1907, str. 356 nn.) bez zvláštních důvodů Diry za pravé<sup>1</sup> a současně u nás K. Wenig v článku *O Vergiliových Bukolikách a současném směru literatury římské* (Listy filolog. XXXV, 1908, str. 425) pokládá myšlenku, že básníkem Dir je Vergilius, pro některé shody s eklogami Vergiliovými aspoň za pravdě podobnou.

Probíráme-li se dosti velkou literaturou, která se pojí k otázce o původu Dir,<sup>2</sup> shledáváme se s podivným úkazem. Základní zásadou vyšší kritiky, jde-li o pravost sporné literární památky, jest zkoumati, může-li býti sepsána od spisovatele, jemuž se připisuje. O tom rozhodují důvody vnitřní. Teprve v tom případě, že jsou podány dostatečné důkazy proti spisovateli, uváděnému starověkými svědectvími neb rukopisy, můžeme se ohlížeti po jiném. Nic takového však zde nenajdeme.

Ptáme-li se po důkaze, který vedl Scaligera k tomu, aby Diry Vergilioví upřel a přičetl Catonovi, odpovídá: »Huius poemati auctor est Val. Cato Grammaticus. Quod deprehenditur ex iis, quae de eo scripsit Suetonius Tranquillus . . . . Sed quis sanus umquam hoc poema attribuat Virgilio, etiam si non constaret de nomine auctoris? Hoc dico, non quod malus fuerit poeta Val. Cato (Dii melius), sed quod dissimilis Virgilio.« Ostatní badatelé byli domněnkou Scaligerovou tak oslněni, že docela slepě s ním souhlasili. Sám Merkel (na uv. m. str. 363) podlehl autoritě Scaligerově, praví-li: quos (versus) Vergilii non esse sine dubio recte iudicant viri docti. Jediný pokrok v tomto směru byl ten, že Scaligerova slova »dissimilis Virgilio« byla poněkud rozvedena. Po Scaligerovi nebyly podány nové důkazy proti Vergilioví; badatelé přestávali na důkazech pro neb proti — Valeriu Catonovi; Vergilius zůstal docela stranou.

Pojednání toto chce vyplniti onu mezeru v kritice a posouditi, jsou-li všeobecné ony námítky proti Vergilioví oprávněny.

Povšimněme si nejprve důvodů vnějších.

Svědectví starověká potvrzují vesměs původ Vergiliův. Je to především Donatus<sup>3</sup> v životopise Vergiliově a Servius v úvodu svého komentáře k Aeneidě; oba jmenují mezi menšími díly Vergiliovými i Diry. Jsou to ovšem svědectví pozdní,

<sup>1</sup> K Vollmerovi se přidává úplně M. Lenchantin de Gubernatis, *L'autenticità dell' Appendix Vergiliana* (Rivista di filologia XXXVIII, 1910, str. 217 n.).

<sup>2</sup> Do r. 1883 sestavil ji skoro úplně Gustav Eskuche v disertaci *De Valerio Catone deque Diris et Lydia carminibus*, Marburgi Cattorum 1889, str. 5 nn.

<sup>3</sup> Donatus: deinde Catalepton et Priapea et Epigrammata et Diras. Servius: scripsit etiam septem sive octo libros hos: Cirin, Aetnam, Culichem, Priapeia, Catalepton, Epigrammata, Copam, Diras.

ale uznává se všeobecně, že oba ony životopisy se zakládají na Suetoniovi. Už Suetonius tedy pokládal Diry za báseň Vergiliovu.

Pronesl sice už Putsche (Valerii Catonis poemata, v Jeně 1828, str. 43) myšlenku, že místa ona u Servia a Donata jsou interpolována, ale proti němu vystoupil C. Fr. Hermann v recenzi jeho vydání (Allg. Schulzeit. 1831, sl. 386) a nověji Leo<sup>1</sup> ukázal, že místo ono nelze ze Servia jen tak odstraniti.

Toto podání udrželo se i ve středověku. V starém katalogu klášterní knihovny murbašské z polovice 9. stol. byly zaznamenány též Dirae, a to ve čtvrtém svazku děl Vergiliových, na prvním místě mezi ostatními menšími básněmi.<sup>2</sup> Tradice rukopisná pak vesměs pokládá Diry za dílo Vergiliovo. Buď uvádí je bez zvláštního označení mezi díly Vergilovými nebo výslovně s jeho jménem.<sup>3</sup> Fr. Vollmer pro shodu těchto vnějších důvodů a ponechává proti Vergiliovu vážnější důvody podány nebyly, neváhá pokládati celou sbírku, a tedy i Diry, za pravá díla Vergiliova. Důkazů zvláštních pro autorství jeho nepodává. »Nicht der Beweis für die Echtheit, sondern der für die Unechtheit ist zu erbringen: so liegt die Sache.«<sup>4</sup>

Kdybychom se postavili na stanovisko Vollmerovo, bylo by další zkoumání zbytečné. Nestačí však důkazy vnější samy, aby dokázaly pravost Dir. Víme totiž, že řada literárních památek starověkých už v starověku byla přičítána osobám, jimž je přiznati brání nám vnitřní jejich známky. I můžeme si mysliti, že Dirae byly Vergiliovu přičteny velmi záhy, takže se již za časů Suetoniových o původu jejich nepochybovalo. Krom toho důkaz Vollmerův pro pravost celé Appendix Vergiliana má některé slabé stránky.<sup>5</sup> Vollmer sám totiž uznává, že se do sbírky té dosti záhy vloudily plody cizí. Jestliže však uznáme o jediné jen básni, že od Vergilia nepochází, neposkytuje nám sbírka sama pražádné záruky pro pravosti. Rozhodnouti může pouze kritika vnitřních známek; proto přihlédněme k obsahu básně.

Že se báseň týká rozdělování polí veteránů, a to rozdělování z roku 41 př. Kr., při kterém pozbyl svého statku i Vergilius, o tom se nyní vůbec nepochybuje. To uznávají i ti, kteří

<sup>1</sup> Culex, v Berlíně 1891, str. 18; ve spise Die griech.-röm. Biographie str. 12 ukazuje, že seznam ten objevuje se na místě obvyklém v šablonovité dispoici životopisů Suetoniových.

<sup>2</sup> H. Bloch, Ein karolingischer Bibliothekskatalog aus Kloster Murbach. Strassburger Festschrift zur 46. Versamml. d. Philol. u. Schulmänner 1901, str. 271.

<sup>3</sup> Aug. F. Naeye, Carmina Valerii Catonis, v Bonnu 1847, str. 329—374; R. Ellis, Appendix Vergiliana, v Oxfordě 1907, arch 5\*; Gaet. Curcio, Poeti latini minori, vol. II., fasc. 2., v Catanii 1908, str. V a nn.; Fr. Vollmer, Poetae lat. minores I, v Lipsku 1910, str. 69.

<sup>4</sup> Sitz. bayr. Akad. 1907, str. 351. Na stanovisku docela podobném stál také Lersch, Zeitschr. f. d. Alterthumswiss. IV, 1837, sl. 1051.

<sup>5</sup> Na ně právem upozorňují P. Jahn v Bursians Jahresber. CXLVIII, 1910, str. 29 a M. Schanz, Gesch. d. röm. Litter. II 1<sup>3</sup>, 1911, str. 86.



báseň přičítají Valerioví Catonovi.<sup>1</sup> Uznáme-li však Vergilia za původce Dir, zbavíme se také velké obtíže, s kterou si nevěděl rady Putsche ani Naeke. Věc se týká opakování naznačeného ve v. 1-3.

Battare, cycneas repetamus carmine voces:  
divisas iterum sedes et rura canamus,  
rura, quibus diras indiximus, impia vota.<sup>2</sup>

Putsche (str. 35) soudil, že Dirae byly dvakrát přepracovány. Naeke (str. 262 nn.) přišel podrobným rozbořem k tomu výsledku, že skladatel naší básně byl svého statku zbaven dvakrát. Avšak tuto věc, která pro Valeria Catona — a toho uznává Naeke za básníka Dir — se zakládá na zcela libovolné kombinaci, vysvětlíme zcela přirozeně, uznáme-li za básníka Vergilia, o kterém víme, že byl statku svého zbaven dvakrát. Můžeme si dobře představit, že při prvotním rozdělování statek proklel — a nemusilo se to stát básní nebo vůbec nějakou literární formou. Na přimluvu přátel u Octaviana byl sice ponechán v držení svého statku, když však osudu svému přece neušel a nastoupením Alfena Vara pozbyl statečku svého podruhé, mohl napsati tuto báseň, ve které pak je vše jasno.

Na Vergilia ukazuje také v. 26 n., svědčící o větší činnosti básníkův v oboru bukolském:

lusibus et multum nostris cantata libellis  
optima silvarum.<sup>3</sup>

Ze všech básníků římských, kteří žili kolem r. 40 př. Kr., můžeme jmenovati pouze Vergilia, který se větší měrou obíral básnictvím toho směru.

Dále mají Dirae samy ráz bukolský. Poznali to už Putsche (str. 36) a C. Fr. Hermann (Allgem. Schulz. 1831, sl. 245); podrobněji ukázal O. Ribbeck,<sup>4</sup> jenž je řadí těsně vedle Vergiliových eklog, v čem záleží zvláštní jejich ráz. Ráz bukolský jeví se v scenerii čistě pastýřské. Role a pastviny, hory a lesy, ovocné stromy i réva, prameny a řeky, pastýřská píšťala, zpěv a písně tvoří rámec, do něhož je zasazen citový děj básně. Mimo to jeví se tu důvěrný styk s přírodou, který se zračí zvláště v oslovování zvířat, bohů a přírody.

Na příbuznost Bukolik s Dirami v zálibě v t. zv. adynatech upozornil K. Wenig (na uv. m. str. 425). V Dirách jest užito této figury dvakrát, ve v. 4 nn.

ante lupos rapient haedi, vituli ante leones,  
delphini fugient pisces, aquilae ante columbas

<sup>1</sup> O. Ribbeck, Gesch. d. röm. Dichtung I<sup>2</sup>, str. 311; M. Schanz, Gesch. d. röm. Litt. I 2<sup>3</sup>, str. 61.

<sup>2</sup> Cituji podle nejnovějšího vydání Vollmerova.

<sup>3</sup> K. Wenig, LF. XXXV, 1908, str. 426.

<sup>4</sup> Appendix Vergiliana, Lipsiae 1863, str. 22 n. a hlavně Gesch. d. röm. Dichtung I<sup>2</sup>, 310 nn.

et conversa retro rerum discordia gliscet —  
multa prius fient quam non mea libera avena  
montibus et silvis dicat tua facta, Lycurge,

a ve v. 98 nn.

dulcia amara prius fiant et mollia dura,  
candida nigra oculi cernant et dextera laeva,  
migrabunt casus aliena in corpora rerum,  
quam tua de nostris emigret cura medullis.

Srv. Vergiliovu eklogu I, 59 nn., zvl. v. 63

quam nostro illius labatur pectore voltus

a E. VIII 27 n. a 52 nn.

Shodu s Vergiliem nalézáme i v tom, co C. Fr. Hermann (Gesammelte Abhandlungen 118) a O. Ribbeck (Appendix Verg. str. 22) pokládali za důkaz, svědčící proti němu. Vergilius přišel o statek u Mantuy, kde je úplná rovina. V Dirách však se vyskytají zmínky o horách a vrších (v. 8, 11, 13, 76, 87 n., 91), ba dokonce o březích mořských (48 n., 63.). Jak lichá je tato námitka, vidíme z eklogy první, Dirám nejpodobnější. I její dějiště je u Mantuy, a přece se v ní mluví o vysokých horách (v. 83), o jeskyni (75) a o skalách (15, 47, 56, 76). A o moři mluví se v ekloze deváté, rovněž Dirám příbuzné (v. 57), ač dějištěm je silnice k Mantui. A nikoho zajisté nenapadne upírat obě ty eklogy Vergilioví proto, že scenerie v nich líčená neodpovídá skutečnému obrazu krajiny. Básníku nejedná se tu o to, aby podal fotograficky věrný její obraz, nýbrž jeho krajina je čistě náladová, uměle konstruovaná.<sup>1</sup> I v tom je tedy shoda mezi Dirami a básněmi Vergiliovými.<sup>2</sup>

Stejně lehce lze vyvrátiti námitku, které se užívá proti autorství nejen Vergiliovu, nýbrž i Catonovu. Z v. 9

Trinacriae sterilescent gaudia vobis

soudili M. Rothstein<sup>3</sup> a R. Sciava,<sup>4</sup> že dějištěm básně je Sicilie a pak že ovšem skladatelem jejím nemůže býti ani Vergilius ani Valerius Cato. Nehledíc k tomu, že o rozdělování polí na Sicilii se nedovídáme,<sup>5</sup> možno uvést dva výklady jiné, které zároveň

<sup>1</sup> K. Wenig, na uv. m. str. 210 nn.

<sup>2</sup> Tím odpadá domněnka Ribbeckova (Appendix str. 22 n. a Gesch. d. röm. Dichtung I<sup>2</sup>, str. 313), že v Dirách jedná se o rozdělování pozemků u Arimina nebo Nucerie nebo Hipponia nebo Rhegia, poněvadž z osmnácti k tomu stanovených měst jen tato ležela u moře.

<sup>3</sup> Hermes XXIII, 1888, str. 511.

<sup>4</sup> Le imprecazioni e la Lydia, poemetti d'ignoto autore latino, Pesaro 1898; rec. v Burs. Jahresber. 1902, str. 73.

<sup>5</sup> O. Ribbeck v Rh. Mus. L, 1895, str. 561. Geyza Némethy, Ciris, v Budapešti 1909, str. 156 n. soudí z v. 9, že Dirae složeny byly po r. 31 př. Kr., poněvadž teprve po bitvě u Actia bylo provedeno rozdělení polí na Sicilii. Némethy slibuje o celé věci zvláštní pojednání. Jeho domněnka však naším výkladem padá.

podávají nový důkaz naprosté shody mezi básníkem Dir a Vergiliem. Buď můžeme vykládati Trinacriae gaudia jako obrazný opis pro »veleplodné osení«<sup>1</sup> nebo možno poukázati na zvyk Vergiliův, překládati dějiště svých básní, i když děj se skutečně odehrál v Itálii, do Sicílie. Čteme na př. v ekl. I 53 nn.

hinc tibi, quae semper, vicino ab limite saepes  
*Hyblaeis* apibus florem depasta salicti  
 saepe levi somnum suadebit inire susurro.

A přece nikdo proto nebude tvrditi, že stateček Vergiliův ležel na Sicílii.

Jiná shoda s Vergiliem jeví se v užívání řeckých jmen: Lycurge (v. 8),<sup>2</sup> Battare (v. 1, 14, 30, 54, 64, 71, 97), Lydia (41, 89, 95). I Vergilius totiž užíval řeckých jmen pro osoby zcela určitě italské.<sup>3</sup> V ekloge sedmé, kde se mluví o březích Mincia (v. 13), vystupují Corydon a Thyrsis »Arcades ambo« (v. 4). Daphnis, Meliboeus, Alcippe, Phyllis, Codrus atd. Znamé jsou v té příčině eklogy první a devátá.

Zbývá zmíniti se ještě o jedné námítce, kterou nejurčitěji pronesl C. Putsche ve vydání str. 40 nn. Vergilius prý jeví ve svých eklogách docela jinou povahu, než básník Dir. Ač byl ze statku svého vypuzen, neútočil Vergilius na Octaviana a Antonia potupnými básněmi, nýbrž prosil a nebyl oslyšen, ba dokonce Octaviana první eklogou oslavil. Naproti tomu skladatel Dir prudce útočí nejen na vojiny, nové majitele, zabraného statku, nýbrž i na Octaviana samého. Je patrné, že námitka tato neplatí nic, i kdyby byla do slova pravdivá. Pod čerstvým dojmem utrpené krivdy — a že za takové nálady báseň naše byla složena, uznává se skoro všeobecně — nevybíral básník úzkostlivě slov. Krom toho v celých Dirách mohl bý se vztahovati na Octaviana samého jediný verš 82:

o male devoti *praetorum crimine* agelli,

avšak ani to není přímý útok, nýbrž dost slabá nárážka. A stesky na rozbroje občanské a jich neblahé následky nejsou v Dirách (31 nn., 45 n., 80 nn.) o nic prudší než na př. v Eklogách I 70 nn. a IX 2 nn.

<sup>1</sup> Tak soudil Wernsdorf ve vyd. 1782; Naeke str. 37; Ribbeck, Rh. Mus. L, str. 561; Kroll, tamtéž LX, str. 552.

<sup>2</sup> Docela zbytečný je nápad R. Reitzensteina (Drei Vermutungen zur Gesch. d. röm. Lit., v Marburce 1894, str. 34 nn.), že Lycurgus není fingované jméno nějakého veterána, nýbrž samého vladaře, mladého Octaviana, na něhož anonymní básník prý Dirami útočí. Výklad ten se mu zdá naprosto nutným, poněvadž i známý zákonodárce spartský — rozděloval pole. Dobře polemizuje proti této domněnce O. Ribbeck, Rhein. Mus. L, str. 558–565.

<sup>3</sup> Srv. o tom výklad Maxe Sonntaga, Über die Appendix Vergiliana (Progr. d. kgl. Friedrichs-Gymn. zu Frankfurt a/O. 1837, str. 6 nn.

Zajímavá je v té věci poznámka Serviova ke Georg. IV 565 n.: »audax« propterea dictum volunt, quod in duabus eclogis, quae sunt in bucolicis, multa invecus sit in Augustum propter agros. I když nepřijmeme tohoto výkladu, poučuje nás aspoň místo Serviovo, že už v starověku zdály se ony dvě eklogy dosti odvažnými. Diry nejsou o nic prudší, ba naopak v inkriminovaných místech jejich můžeme vidět novou shodu s Vergiliem, jenž na několika místech se obrací proti nepokojům občanským a bratrovražedné válce.<sup>1</sup>

Je tedy patrné, že všechny nářky, které činí básník Dir na sebe sama, hodí se úplně na Vergilia, pro kterého svědčí i celý duch básně.

Dále třeba si povšimnouti dikce a slohu básně.

C. Putsche první uvedl za námítku proti Vergilioví odchylnou dikci v Dirách, avšak ani sám ani vůbec nikdo z těch, kteří báseň tu Vergilioví upírali, neukázal, v čem onen rozdíl záleží. Podle Naeka (str. 277—314) poukazuje prý na dobu, Vergilia starší, opakování slov v krátkých mezerách za sebou, zdvojování epithet, neumělé postavení slov a konečně časté užívání parentheses a apostrofy.

Jest sice pravda, že v Dirách některá slova vyskytají se dvakrát i častěji, avšak nutno povážiti, jakého rázu jsou ona opakování. Z největší části jsou to výrazy, charakteristické pro bukolickou poésii vůbec<sup>2</sup>: felix (10, 33, 90), formosus (27, 32), mollis (29, 92, 98), dulces (22, 24, 89, 98), avena (7, 15, 19), silvae (13, 18, 87), aurae (22, 29, 49), umbrae (28, 32). Uvážíme-li, jak neobyčejně úzce omezena je látka naší básně a máme-li na mysli celý její ráz — básník proklíná své hospodárství i chce vyčerpati látku svou do nejmenších detailů — musíme se právě naopak diviti, jak se při tom při všem dovedl vyhnout jednotvárnosti. G. Curcio (ve vydání str. 25) uvádí zjevné doklady jeho snahy po střídání výrazů: v. 43 diffusis, 49 diffunditis, 51 perfundat, 63 infundimus, 68 diffundite, 77 diffuso. Montes 13, 88, avšak colles 87. Zvláště patrné jest to na úmyslném střídání výrazů pro »pole« a »vodu«: rura 2, 10, agris 49, arva 50, campos 51, agros 52, campis 68, agros 70, tellure 72, agelli 82, rura 84, rura 86, campos 88, rura 89, agelli 90; undae 48, fluctibus 51, mari 55, ponto 57, undis 60, mare 61, undis 69, unda 79. Že se častěji opakuje adjektivum impius (vv. 3, 9, 31, 45, 62), nemůže nás v básni nazvané

<sup>1</sup> K. Wenig na uv. m., str. 342 n. Srv. mimo místa uvedená z I. a IX. eklogy ještě konec první knihy Georgik, zvl. v. 511: Mars impius a Aen. VI 832 n. Na tuto shodu mezi Vergiliem a básníkem Dir upozornil již Lersch na uv. m. sl. 1052.

<sup>2</sup> Některá opakování z téže příčiny omlová i sám Naek (str. 281). Správné posouzení opakování slov v Dirách podává Gaet. Curcio ve vydání str. 24 nn.



Dirae zarážeti. Konečně nikde neobjevují se uvedená slova tak blízko za sebou, aby sluch posluchačův urážela. Jedinou výjimku tvoří crimine (vv. 81 a 82), ale to je opakováno asi schvalně; neboť se v obou případech nachází na shodném místě verše:

advena civili qui semper crimine crevit.  
O male devoti praetorum crimine agelli.

Jako další důkaz doby Vergilia starší uvádí Naeke zdvojení epithet ve vv. 28 n.

tondebis virides umbras: nec laeta comantis  
iactabis mollis ramos infantibus auris

a v. 92

mollia non iterum carpetis pabula nota.<sup>1</sup>

Z těchto dvou příkladů odpadá první zajímavým výkladem Ribbeckovým (Rhein. Mus. L, 1895, str. 563)

tondebis virides umbras nec laeta comantis (sc. umbras)  
iactabis, mollis ramos infantibus auris.

Zbývá tedy jediný příklad zdvojení epithet v Dirách v. 92. Ten však nemůže svědčiti proti Vergiliovu, poněvadž i Vergilius někdy epitheta zdvojoval. Srv. E. III 70 puero silvestri ex arbore lecta aurea mala decem misi, G. IV 370 saxosusque sonans Hypanis, Aen. III 70 lenis crepitans vocat Auster in altum, VI 603 n. lucent genialibus altis aurea fulcra toris.

Pro své mínění uvádí Naeke dále neumělé prý postavení slov v Dirách, zvlášť bezprostřední spojování substantiva s příslušným k němu, stejně vyznívajícím adjektivem. Ve v. 42 vicinae flammae je skutečně neobratné. Ale příklady podobné najdeme i u Vergilia. Max Jasinski, De re metrica in Vergilianis Bucolicis, Duaci 1904, str. 42 uvádí z eklog tří: VI 56 Dictaeae nymphae, VII 53 castaneae hirsutae, X 39 nigrae violae.<sup>2</sup> Mnohem četnější jsou příklady na vyznívající *a*. V Dirách shledal jsem tyto příklady: v. 3 a 62 impia vota, 10 felicia rura, 16 sistentia prata, 17 pendentia mala, 20 florentiaserta, 23 taetra venena, 33 felicia ligna, 67 vaga flumina, 74 garrula rana, 86 rura novissima, 89 dulcia rura, 92 pabula nota, 95 optima Lydia; celkem 13 příkladů v 103 verších, t. j. 12·5%. Stejně četné příklady podobné nalezneme však i u Vergilia. Srv. na př. eklogu druhou: v. 3 umbrosa cacumina, 18 alba ligustra, 18 vaccinia nigra, 28 sordida rura, 44 munera nostra, 47 summa papavera, 53 cerea pruna, 63 torva leaena, 64 lasciva capella; celkem 9 příkladů v 73 verších, t. j. 12·3%. I v tom je tedy shoda

<sup>1</sup> Rob. Ellis, Am. Journal of Phil. XI, 1890, str. 13 dodává ještě vv. 16 n., ale zde jsou pallida a immatura praedikäty.

<sup>2</sup> Není tedy třeba měniti vicinae ve vicinas, kteroužto konjekтуру Gronovovu přijímá i Vollmer.

mezi básníkem Dir a Vergiliem. Tyto shody v postavení slov jsou však ještě hlubší.

J. Kvíčala (*Neue Beiträge zur Erklärung der Aeneis*, v Praze 1881, str. 275 n.) ukázal, jak oblíbená byla u Vergilia vazba, kdy verš sevřen byl mezi attributem a jeho substantivem. V Dirách nalezneme příklady toho ve v. 15 *effetas Cereris sulcis condatis avenas*, pod. 16, 17, 21, 53, 54, 71, 75. Velmi řídkého u Vergilia postavení obráceného vůbec v Dirách nenalezneme. Shledáme v nich však zase u Vergilia oblíbenou vazbu (Kvíčala str. 278), že verš sevřen je dvěma slovesy: v. 61, 88. Četné jsou tu též příklady, že verš je uzavřen dvěma substantivy (Kvíčala 279): v. 3, 5, 11, 26, 31, 38, 39, 45 atd. nebo dvěma adjektivy, po př. participii: v. 92, 98, 99.

Nejzajímavější je však rozdělení dvou substantiv (A B) a dvou atributů (a b) v jednom verši. E. Norden (*P. Vergilius Maro Aeneis* Buch VI, v Lipsku 1903, str. 384 n.) stanovil pro Vergilia v té věci tato pravidla. Vergilius nikdy neklade obou substantiv na začátek verše, protože chce spád verše ke konci nahradití stoupáním obsahu. Proto nejčastější formy jsou u něho a b A B nebo per chiasmum a b B A. Docela stejně si počíná básník Dir.<sup>1</sup> Nikdy neklade obou substantiv na počátek verše. Schema a b A B vykazují tyto verše:

55 *nigro multa mari dicunt portenta natare*  
76 *praecipitant altis fumantes montibus imbres*  
83 *tuque inimica tui semper Discordia civis*  
101 *quam tua de nostris emigret cura medullis.*

Schema a b B A máme ve verších:

19 *nec desit nostris devotum carmen avenis*  
20 *haec Veneris vario florentia sarta decore*  
38 *Eurus agat mixtam fulva caligine nubem*  
79 *cum delapsa meos agros pervenerit unda.*

Také pro schema A b a B najdeme v Dirách dva příklady:

45 *pertica qua nostros metata est impia agellos*  
56 *monstra repentinis terrentia saepe figuris.*

Co pak se konečně týče častého užívání parenthese a apostrofy, ve kterém vidí Naeke důkaz staršího původu Dir, netřeba o tom dlouze vykládati. Většina příkladů parenthese v Dirách je dnes odstraněna lepším čtením a mimo to Naeke sám (str. 310) uvádí celou řadu podobných příkladů z Vergilia samého. Že pak apostrofy, v Dirách vsutku četné, nemohou svědčiti proti Vergiliovi, plyne z celkového rázu básně. Chtěl-li básník své hospodářství, z něhož byl vypuzen, proklítí, nemohl to ani učiniti jinak než přímým oslovením.

<sup>1</sup> Podrobný rozbor Dir po této stránce podává G. Curcio ve svém vydání str. 37—39.

Oceňivše námítky Naekovy, přistupme k vlastnímu rozboru Dir po stránce slohové.

Z tvaroslovných zvláštností neshledáváme v básni nic neobvyklého: synkopovaných tvarů jako *dixti* (v. 41) najdeme u Vergilia hojnost, na př. *accestis* Aen. I 201, *direxti* VI 57, *extinxem* IV 606, *extinxti* IV 682, *traxe* V 786, *vixet* XI 118.

Také pro syntaktický *graecismus spirent immania* (v. 37) a *laeta comantis* (v. 28) najdeme u Vergilia hojně dokladů. G. IV 270 a A VI 201 čteme *grave olentia*, E. III 63 *suave rubens*, E. IV 43 *suave rubenti* atd. Zvlášť rád užíval Vergilius v této formě adjektiva *immanis*, které máme v Dirách v. 37. Čteme u něho: *immane sonat* G. III 239, *spirans immane* A. VII 510, *hians immane* X 726, *immane frementi* XII 535. Koho by zarážel plurál v Dirách, srv. G. IV 122 *sera comantem* (případ docela analogický v Dirách v. 28 *laeta comantis*), III 500 *crebra ferit*, A. IX 125 *rauca sonans* atd.

Přistupuji k srovnání slovního pokladu Dir s básněmi Vergiliovými. Slova a vazeb zcela obecných ovšem neuvádím.<sup>1</sup>

Jednotlivá slova: *accipite* voces 50 ve významu „slyšte“ čteme v Aen. III 250, IV 611, V 304 a j. — *advena* 80 n. ~ E. IX 2 a j. — *aethere* 40 ~ A. I 587, VII 65. — *aethereis* 35 ~ A. V 518, 838, VII 557, VIII 68. — *agellus* 45, 82, 90 ~ E. IX 3, Catal. 8, 1. — *aluit* (Iuppiter silvam) 36 ~ G. I 22 *qui* (di) *alitis fruges*, II 327. — *arator* 80 ~ E. III 42, IV 41 a j. — *arbusta* 12 ~ E. I 40, II 13, III 10, IV 2, V 64. — *arguti* (grylli) 74 ~ E. VII 1, 24, G. I 377. — *avena* 15. ~ *arista* ~ G. I 226, E. V 37; v přeneseném smyslu = *fistula* 7, 19, 97 ~ E. I 2, X 51. — *barbara* (Syrtris) 53 ~ A. I 539, XI 777. — *canis* (undis) 60 ~ A. VIII 672 (*fluctu cano*). — *casti* (fontes) 90 ~ A. VII 71 (srv. *fontis sacros* E I 52 a j.) — *cava* (díry) 74 ~ G. I 184. — *civili* 81 ~ A. VI 772. — *comantis* (ramos) ~ G. IV 122, A. XII 413 (srv. výše na t. str.). — *delapsa* (unda) 20 ~ E. VI 16, A. III 238, VII 620. — *egens* 84 ~ A. I 384, IV 373. — *exhauriat* 60 ~ G. III 309. — *exire* 70 ~ G. II 53, 81, 368. — *exsul* 84 ~ A. I 61 a j. — *figuris* 56 ~ A. VI 449, X 641, XII 862. — *flavescant* 16 ~ E. IV 28. — *formosus* v Dirách časté (srv. výše str. 184) stejně má v oblibě Vergilius: E. VII 38, 55, 62, 67, II 1, 17, 45, V 44, 86, 90 atd. — *fulva* (caligine) 38 ~ A. XII 792 (nube) — *fumantes* 76 ~ E. I 43, 82 a j. — *funesti* 85 ~ A. VII 322. — *furenti* ponto 57 ~ *ventos furentis* A. X 37, *flammae* f. IV 670. — *fuscum* 60 ~ A. VII 408, VIII 369. —

<sup>1</sup> Hlavní pomůckou pro tuto část byl mi H. Merguetův *Lexikon zu Vergilius mit Angabe sämtlicher Stellen*, v Lipsku 1909 nn., pokud vyšel (a-opto).

*garrula* 74 ~ G. IV 307. — *gliscet* 6 ~ A. XII 9. — *immatura* 17 ~ A. XI 166. — *impius* 3 a j. ~ E. I 70 a j. — *incurrant* 69 ~ A. II 409, XI 613, 759, 834. — *infantibus* 29 ~ E. V 2, VI 15, A. III 357. — *iuncos* 73 ~ E. I 48, II 72. — *ligna* (stromy) 33 ~ A. XII 767. — *longum* (= diu) 94 ~ E. III 79, A. X 740. — *lymphis* 48, 67 ~ G. II 12, A. I 701 atd. — *medullis* 101 ~ G. III 271, A. IV 66, VIII 389. — *metata est* 45 ~ G. II 274. — *minitantibus* 39 ~ A. XII 762. — *monstra* 56 ~ E. VI 75 a j. — *parturiant* 11 ~ E. III 56, G. II 330. — *pascua* 11 ~ G. III 323. — *passim* 69 ~ A. IV 162. — *pestifer* 23 ~ A. VII 569. — *purpureo campos quae* (serta) *pingunt* verna colore ~ E. II 50 (Nais) mollia luteola *pingit* vaccinia calta. — *portenta* 55 ~ A. VIII 532. — *praecipitent* (imbres) 76 ~ A. IX 669 nimbi praecipitant, II 8, XI 617. — *pulsatis* 48 ~ G. III 105, IV 313, A. XII 706. — *resiste* (zastav se) 93 ~ A. I 588, IV 76. — *resonabit* 30 ~ E. II 13, VII 13, G. II 328 a j. — *revocare* (opakovati) 54, 71, 97 ~ A. VII 40. — *rimantibus* 69 ~ G. III 534, I 384, A. VI 597. — *serta* 20 ~ E. VI 19, 16, X 41, A. I 421 a j. — *sitientia* (prata) 16 ~ E. I 64, G. IV 425. — *tridentis* 58 ~ G. I 12, A. II 418, 610 a j. — *ulterius* 66 ~ A. XII 938. — *umbrae* (listi) 28, 32 ~ E. V 5, IX 20, G. I 156. — *virelis* 27 ~ A. VI 638.

Shoda mezi básníkem Dir a Vergiliem je dále v metonymickém užívání jmen bohů: effetas Cereris avenas (= bez zrní 15) ~ G. I 297, II 229; Neptunus (= moře 50) ~ G. III 29; Volcanus (= oheň 52) ~ G. I 295 atd.

Vazby syntaktické. V. 3 rura, quibus diras indiximus ~ A. I 632 divom templis indicit honorem. — V. 15 effetas Cereris avenas (bez zrní, hluché klasy) ~ A. VII 440, 452 verique effeta senectus. — V. 15 sulcis condatis avenas (místo ex nebo de sulcis) ~ E. V 37 (sulcis) nascuntur avenae. — V. 25 nostris superent haec carmina votis (ať přetrvají) ~ A. II 643 captae superavimus urbi. — V. 28 tondebis virides umbras; tondere v passivním významu je i v E. I 28 candidior postquam tondenti barba cadebat a G. III 312. — V. 31 dextera succedet ferro ~ A. II 723 succedoque oneri a j. — V. 38 mixtam caligine nubem ~ E. IV 20 mixtaque colocasia acantho, G. I 9 poculaque inventis Acheloia miscuit uvis. — V. 40 cyaneo resplendens aethere silva ~ A. XII 741 fulva resplendent fragmina harena. — V. 52 Volcanus agros pastus (dle rkpů. i v. 43 pascantur segetes aurae) ~ G. III 314 (hirci) pascuntur silvas, IV 181 (apes) pascuntur arbuta passim, A. I 158, II 215, 471. — V. 58 haec (monstra) agat Neptunus caeca ~ A. I 70 age diversos, V 456 praecipitemque Dareus agit (srv. také caeci ruunt A. XII 279). — V. 94 longum manet esse sine illis ~ G. I 168 si te digna manet divini gloria ruris, A. VII 596 te triste manebit



supplicium, X 630, XI 165 a j. — V. 103 gaudia meminisse ~ E. IX 45 numeros memini.

Celé části veršů. V. 8 montibus et silvis = E. II 5; v. 12 pampinus uvas = G. I 448; v. 38 caligine nubem = G. II 309; v. 42 ordine vites = E. I 73 (ex ordine také v G. III 341, IV 507, A. I 456, 773 atd.); v. 51 perfundat harena ~ A. XI 626 perfundit harenam; v. 68 diffundite campis = A. XI 465; v. 76 montibus imbres ~ G. IV 474 montibus imber; v. 83 discordia civis = E. I 71, A. XII 583; v. 92 pabula nota = G. IV 266 (srv. smyslem i E. 49 non insueta gravis templabunt pabula fetas).

Smyslem a více nebo méně i formou jsou si podobná tato místa. V. 5 aquilae ante columbas (fugient) ~ E. IX 13 (carmina tantum nostra valent) quantum Chaonias dicunt aquila veniente columbas. — V. 6 conversa retro discordia ~ A. X 6 n. sententia versa retro. — V. 7 nn. quam non nea avena dicat tua facta, Lycurge, impia ~ E. IV 54 sat erit tua dicere facta, podobně E. VIII 8 nunc te facta impia tangunt? — V. 12 novas fruges = G. I 22, 345. — V. 13 ipsae non silvae frondes ~ E. III 57 nunc frondent silvae. — V. 20 vario florentiaserta decore ~ A. IV 202 variis florentia limina sertis. — V. 21 purpureo colore ~ A. XI 819 purpureus color. — V. 27 n. optima silvarum tondebis virides umbras; stejný obraz v opačném smyslu v E. V 63 intensi montes. — V. 29 mollis ramos inflantibus auris ~ E. V 5 sub incertas zephyris motantibus umbras. — V. 32 formosaeque cadent umbrae, formosior illis ipsa cades ~ E. V 44 formosi pecoris custos, formosior ipse (srv. také 89 verš Dir: dulcia rura valete et Lydia dulcior illis). — V. 45 cinis omnia fiat a 61 dicantur mea rura ferum mare ~ E. VIII 56 omnia vel medium fiat mare. — V. 51 spissa harena = A. V 336. — V. 55 nigro multa mari ~ A. VII 200 qualia multa mari. — V. 59 n. atrum convertens aestum maris undique ventis et fuscum cinerem canis exhauriat undis ~ G. III 240 n. at ima exaestuat unda vorticibus nigramque alte subiecat harenam. — V. 72 n. emanent subito sicca tellure paludes et metat hic iuncos ~ E. I 48 limosoque palus obducatur pascua iunco. — V. 75 dicit mea fistula carmen ~ E. X 34 si fistula dicat amores, E. VI 5 deductum dicere carmen, X 3 carmina sunt dicenda, G. I 350, A. VI 644. — V. 77 (imbres) late teneant diffuso gurgite campos ~ G. I 116 (amnis) obducto late tenet omnia limo; srv. G. I 11 n., A. IV 526 n. — V. 80 piscetur nostris in finibus advena arator ~ A. IV 211 nostris errans in finibus (femina). — V. 87 hinc ibo in silvas ~ E. I 64 at nos hinc alii sitientis ibimus Afros.

Srv. ještě z Dir v. 91 n.

tardius, a, miserae descendite monte capellae,  
mollia non iterum carpetis pabula nota

s E. I 74 nn.

ite meae, quondam felix pecus, ite capellae.  
non me pascente, capellae,  
florentem cytisum et salices carpetis amaras.

V. 101 (spíše stanou se nemožné věci skutečností) quam tua de nostris emigret cura medullis ~ E. I 63 ante e. q. s., quam nostro illius labatur pectore voltus. Velmi podobný ráz a do velké míry slovní výraz mají vv. 10—23 s E. VII 54—58.

Je patrno, že nejvíce podobností mají Diry s Eklogou první, které jsou i obsahem nejbližší.<sup>1</sup>

Proti tolika shodám ovšem nic nevází několik slov a vazeb z Dir, kterých u Vergilia nečteme: cogulet 74; cyaneo 40; cycneas 1 (Catal. IX 27 cycneo); delphini 5 (Vergilius užívá jen tvarů třetí deklinace; srv. však Horat. Ep. II 3, 30 delphinum silvis adpingunt. Snad se chtěl básník vyhnouti nepěknému homoio-teleutu delphines fugient pisces); densus aliqua re 27 (srv. však Culex 53 densa virgultis labrusca); devotum carmen 19 ve smyslu »báseň prokletí přinášející« (u Catulla LXIV 135, kterouž báseň napodobil Vergilius i skladatel Dir, jak ukáží níže, čteme v stejném smyslu »devota periuria«); diras 3, 62 (jako appellativum u Vergilia se nevyskytá, jen jako vlastní jméno; ale ve smyslu »kletba«; užil toho výrazu Horat. ep. 5, 89 diris agam vos); emanent 72; (monstra) emersere corpora 57 (to však je jisté napodobení Catulla LXIV 14); emigret 101; erronebus 70 (čteme však to slovo u Tibulla II 6, 5 a Horatia, Sat. II 7, 113); grylli 74; indamnatus 84 (srv. však A. VI 430 damnati). U Vergilia nemáme dále doloženu vazbu v. 63 si minus haec, Neptune, tuas infundimus auris. Je to Heinsiova oprava rkp. tuis auris. Kdo by chtěl zachovati rkp. čtení, musil by se utéci k velmi strojenému výkladu Rothsteinovu,<sup>2</sup> který právem odmítl Ribbeck (Rhein. Mus. L, str. 562). Při opravě Heinsiově netřeba než uznávat u básníků obvyklé vynechání předložky in z vazby doložené u Cicerona, De orat. II 355 infundere in auris tuas orationem.

Další doklady slov z Vergilia nedoložených jsou: intueor 94 (v A. IX 229 čteme však in scuta tuentes); libellis 26, 34 (ve významu »sbírka menších básní« je to slovo naprosto obvyklé; »báseň proklínací« znamená i u Ovidia, Ibis 449, 639); oportet s konj. 36 (E. VI 5 a j. s infin.); pater 93 ve významu pater gregis = kozel (srv. však Ovid., A. a. I 522); pertica 45; piscetur 80 (Horat. Ep. I 6, 57), praetorum 82 (srv. však praetoria G. IV 75); repentinis 56; sterilescent 9 (časté je však u Vergilia sterilis: E. V 37 st. avenae, G. I 70 st. avena, G. I 84

<sup>1</sup> Do podrobností provedl srovnání těchto dvou básní P. Jahn, progr Berl. 1899, str. 32 n.

<sup>2</sup> M. Rothstein, De Diris et Lydia carminibus, Hermes XXIII, 1888, str. 519.

st. agros atd.); trade 64 (= vypravuj, srv. E. I 18 da, Tityre, nobis); transvolet 44; vaga (flumina) 67 (je u Horatia i Ovidia; u Vergilia v A. X 216 je však noctivago curru); verna 21 (je napodobení Catulla LXIV 90).

Tyto doklady — uvedl jsem úmyslně všechny — ovšem nemohou býti uváděny jako vážná námitka proti původu Vergiliovu. Svá *ἀπαξ εἰρημύενα* má každé literární dílo a viděli jsme, že příklady z naší básně nejsou toho druhu, aby z nich bylo nutno souditi na básníka rozdílného od skladatele Bukolik, Georgik a Aeneidy, zvláště máme-li na mysli množství shod v dikci až překvapujících, které jsem uvedl výše.

Mohl by však někdo namítnouti, že právě velká podobnost slohová mezi Dirami a básněmi Vergiliovými svědčí nikoli o totožnosti jich skladatelů, nýbrž o napodobení. Dnes však, kdy hlavně zásluhou Pavla Jahna známe básnickou techniku Vergiliovu velmi dobře, neplatí tato námitka pranic. Je totiž jisto, že Vergilius velmi často sám se opakoval, t. j. že častěji užil obratu, který se mu jednou zalíbil. Na př. E. II 3 ~ E. IX 9, E. I 2 ~ E. VI 8, E. I 40 ~ E. VII 14, E. I 73 ~ E. IX 50, E. II 69 ~ E. VI 47, E. V 19 ~ E. IX 66, E. I 74 ~ E. VII 44 ~ E. X 77 atd. Ale nejen v jednom druhu svých básní užíval Vergilius téhož obratu častěji, nýbrž přenášel třeba celé verše z jednoho básnického díla do dalšího. Srv. E. I 16 ~ A. II 54, E. III 87 = A. IX 629, E. VII 12 ~ G. III 15, E. IV 51 = G. IV 222, E. V 37 ~ G. I 154, E. V 78 = A. I 609, G. II 43 n. = A. VI 625 n., G. II 291 n. = A. IV 445 n., G. III 103 n. = A. V 144 n., G. III 232 nn. = A. XII 104 nn. Místo Aeneidy II 473—475 je složeno z veršů Georgik III 437, 426, 439, skoro doslovně opakovaných, místo Aeneidy I 431—436 z Georgik IV 162—4 a 167—9. Místo G. IV 171—6 opakuje se v A. VIII 449—53, G. IV 475—7 v A. VI 306—8. Další příklady uvádí Vollmer na uv. m. str. 363; doplňky k tomu od P. Jahna v Bursianově Jahresberichtu CXLVIII, 1910, str. 29 n.

Jestliže tedy uznáme Vergilia za skladatele Dir, vysvětlí se podobnosti mezi nimi a ostatními díly Vergiliovými velmi přirozeně.

Jiná shoda mezi Dirami a básněmi Vergiliovými jeví se v tom, že v obou je patrné napodobení Catulla a Lucilia.<sup>1</sup>

Že Vergilius stál, zvláště na počátku, pod vlivem Catullovým, je známo. Stačí, uvedu-li několik příkladů z eklog. E. II 13 sole sub ardenti = Cat. LXIV 354, E. VIII 107 nescio quid certest = Cat. LXXX 5, E. IV 46 »talía saecula« suis dixerunt »curríte« fuis ~ Cat. LXIV 321 curríte ducentes subtegmina,

<sup>1</sup> Na tyto shody mezi Dirami a Catullem i Luciliem upozornil G. Eskuhe na uv. m. str. 74 n.; jak Vergilius napodobil oba básníky, dovodil příklady P. Jahn v progr. Berl. 1899.

currite fusi; srv. E. IV 18—45 s blahopřáním Peleovi u Catulla LXIV 321—381. Pro šestou knihu Aeneidy podává celou řadu dokladů, mnohdy doslovně z Catulla převzatých, E. Norden ve svém komentáři.

Že pak i básník Dir Catulla užíval, je patrné z těchto míst. V. 21 *purpureo campos quae pingunt verna colore* ~ Cat. LXIV 90 *aurave distinctos educit verna colores*; v. 35 n. *Iuppiter ipse Iuppiter* ~ Cat. LXIV 26 *Iuppiter ipse, ipse*; v. 57 *cum subito emersere furenti corpora ponto* ~ Cat. LXIV 14 *emersere freti canenti e gurgite vultus*; v. 102 *quamvis ignis eris, quamvis aqua, semper amabo* ~ Cat. LXV 9 *numquam go te adspiciam posthac. at certe semper amabo*.

Je dále známo, že Vergilius napodobil i Lucilia. K Aeneidě IX 225 poznamenává Servius: *Lucili versus uno tantum sermone mutato*. Srv. A. VI 77 *finem dedit ore loquendi* s Lucil. zl. 19 (vyd. Marxova) *dedit pausam ore loquendi*. — E. VII 23 *si non possumus omnes*, E. VIII 63 *non omnia possumus omnes* ~ Lucil. zl. 218 *non omnia possumus omnes*. — E. VIII 71 *frigidus in pratis cantando rumpitur anguis* ~ Lucil. zl. 575 *iam disrumpetur, medius iam, ut Marsu' colubras disrumpit cantu*.

O napodobení Lucilia v Dirách svědčí tato místa. V. 35 n. *Iuppiter, ipse Iuppiter hanc (silvam) aluit* ~ Lucil. zl. 1188 *hic sunt herbae, quas sevit Iuppiter ipse*. Hlavně však v. 55 n. *nigro multa mari dicunt portenta natare, monstra* ~ Luc. zl. 480 *multa homines portenta in Homeri versibu' ficta monstra putant*.

Po této stránce mohlo by se však namítnouti, že Vergilius užíval v Bukolikách i Theokrita, a to více než Catulla, a přece že nenalézáme v Dirách přímých ohlasů jeho, nýbrž jen všeobecnou náladu a verše interkalární. Než to lze vysvětliti tím, že mimo povšechnou scenerii nemohl Theokritos poskytnouti básníkovi Dir vzoru pro látku takového druhu. Že i Vergilius nenapodobil Theokrita tam, kde mu nemohl poskytnouti látky, t. j. tam, kde líčí své vlastní osudy, vidíme nejlépe z eklogy první. Dokud líčí všeobecně bukolickou náladu, má vzorem Theokrita, kterého prokládá ohlasy dřívějších eklog. Jakmile však líčí svůj vlastní osud, má místa podobná s Dirami, jichž nálada i obsah je asi týž. Tomu se velice diví Pavel Jahn (progr. Berl. 1899, str. 31) a ukazuje též, že spisovatel Dir nemá ani jediného místa společného s Vergiliem, kde by bylo možno uznati napodobení Theokrita. Musil prý tedy Vergilius býti napodobitelem; neboť nelze předpokládati, což by jinak bylo nutné, že básník Dir důkladně znal Theokrita a věděl, kde jej Vergilius napodobil, a že se zdržel úzkostlivě napodobení takového místa, jehož už jednou Vergilius užil.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> S Jahnem úplně souhlasí G. Curcio na uv. m. str. 34.



Než co je přirozenějšího, než že tímto napodobitelem i napodobeným byl Vergilius sám? Neboť on nejlépe znal Theokrita, když dovedl z částeček z něho vybraných složití přece jen umělecký celek a věděl nejlépe, kde ho užil, a proto se také mohl nejlépe úzkostlivě uvarovati toho, aby nikde nenapodobil Theokrita dvakrát. Neplatí tedy námitka Jahnova pranic, naopak vede přímo k uznání Vergilia za původce *Dir*.

Chceme-li konečně zkoumati, zdali metrická stavba *Dir* shoduje se s metrikou Vergiliovou, je přirozeno, že půjde o srovnání s Vergiliovou praxí, jak se jeví v Bukolikách. Neboť jsou-li *Diry* od Vergilia, nelze je klásti jinam než kolem r. 40, tedy do doby Bukolik.<sup>1</sup>

Co se týče kvantity slabik, nenalézáme v *Dirách* odchylek od obecné praxe doby Augustovy. Dlouze je měřeno na př. *i* ve *fiat* (v. 36 a 46), *fiant* (98) a *fient* (7) jako u Vergilia (srv. E. VIII 58). *Míry egō* (v. 86) užívá Vergilius rovněž (E. V 2, IX 34). *Communes* obyčejně jsou pokládány za dlouhé jako u Vergilia (Jasinski str. 6): *nīgra* (v. 99), *emīgret* (v. 101). Čteme-li v *Dirách* v. 52 *āgros*, najdeme i u Vergilia (E. I 12) *āgris*. I v míře slova *cýcneas* (v. 1) jeví se shoda s Vergiliem, jenž *cýcnus* měří vždy dlouze (E. VIII 55, IX 29). Kdybychom ve v. 93 *Dir* četli se starými vydáními: *tuque resiste patēr: en prima novissima nobis*, měli bychom i v *Dirách* příklad na prodlužování krátkých slabik v *thesi*, které si dovolil i Vergilius před silnou interpunkcí, ovšem jen osmkrát (Jasinski, str. 7). Místo to jest však porušeno: v rukopisech je *et*, ve starých vydáních *en*. Čteme-li s Birtem, jehož následovali všichni vydavatelé novější, *sit*, je délka v *patēr* pravidelná.

Básník *Dir* shoduje se dále s Vergiliem v poměrném počtu elisí. Ve 103 verších napočítal jsem jich 25, t. j. 24·30%. Jasinski napočítal v 814 verších Bukolik 230 elisí = 28·20%. Nezáleží však jen na počtu; neboť nebyly všechny elise stejně oblíbené. Nejčastěji se vymítalo koncové *ē*, zvlášť v enklitikách *-que* a *-ve*. Připočteme-li sem i případy *affairese* v *est*, shledáme v *Dirách* 10—11 takových příkladů, t. j. skoro polovici všech elisí. Do celá týž poměr jeví se i v Bukolikách (Jasinski, str. 11). Z ostatních elisí nejpřípustnější byla elise samohlásky *o*. Proti 23 příkladům z Bukolik stojí 4 v *Dirách* (v. 57, 66, 84, 87). Po jedné vyskytují se v *Dirách* elise *i* (v. 4) a *ae* (v. 5). Ve všem tom je úplná shoda mezi skladatelem naší básně a Vergiliem. Jsou však v *Dirách* i elise drsnější, jichž Vergilius jen zřídka užil. Jsou to elise po pátém trochei hexametu, které shledáváme v těchto verších *Dir*: 7, 45, 65, 80, 82 a 97 a které byly Nae-

<sup>1</sup> Příslušný materiál z Bukolik zpracoval podrobně Max Jasinski, *De re metrica in Vergilianis Bucolicis*, Duaci 1904, spolehlivý zvláště správným v podstatě názorem o caesurách hexametu.

kovi (str. 320 n.), Eskuchovi (str. 58 nn.) a Ellisovi (Am. journ. phil. XI, str. 10), z hlavních dukazů pro Valeria Catona. Mínení, že by ukaz takový byl známkou starobylosti básně, vyvrátil O. Jiráni, Listy filol. XXVIII, 1901, str. 13. Nutno však ještě zkoumati, neodporuje-li vážně praxi Vergiliově. Naprosto se nemusíme pozastavovati nad elidováním *e* v tom místě, které je i u Vergilia dosti časté: E. II 30 *compellere hibisco*, IV 11 *consule inibit*, V 6 *aspice ut antrum*, VI 76 *gurgite in alto*, VIII 92 *limine in ipso*, IX 50 *saepe ego longos*, X 53 *incidere amores atd*. Tím nám odpadnou dva příklady: v. 82 *crimine agelli* a 97 *Battare avena*. Ze zbývajících pak čtyř elisí v onom místě jeden příklad je nejistý. Neboť v. 65 v nejlépe zachovaném podání zní: *flumina semper amica*. Zbývají tedy tři příklady jisté (v. 7 *libera avena*, 45 *impia agellos*, 80 *advena arator*) proti jednomu v Bukolikách (VII 14), jednomu v Georgikách (III 486), 15—17 v Aeneidě (IV 322, 645, V 428, 804, 846, VI 115, 534, IX 131, 601, 737, 782, X 161, 424, 460, XI 154; pro různá čtení nedosti jisté příklady: VII 570, XII 741). Bylo by však, tuším, příliš odvážné, souditi z tohoto poměru, že nemohl básně složití básník týž; neboť podobné rozdíly jsou i mezi jednotlivými básněmi Vergiliovými. Vidíme z výše uvedeného přehledu, že v IX. zpěvu Aeneidy vyskytuje se elise tato čtyřikrát, kdežto v I, II, III a IV vůbec nikdy. Nebo, abych ukázal na příklad ještě názornější: elise ve slovech jednoslabičných jsou velmi drsné, jsou však přece i u Vergilia. Ale kdežto v ekloze VI. není vůbec příkladu pro ni, máme v ekloze II. a III. po pěti případech takových. A přece nikdo nebude z této neshody souditi, že ony básně nepocházejí od téhož básníka. Uvedl jsem schvalně příklad ještě nápadnější než je náš, aby bylo patrné, jak opatrně musí se užívatí podobných kriterií. Ani z posléze uvedeného pozorování tedy neplyne nic v neprospěch Vergiliův. Nejvýše lze říci, že Diry jsou po této stránce méně dokonalé než ostatní eklogy.

Srovnejme nyní Diry s eklogami Vergiliovými se zřetelem k užívání caesur. Jasinski (str. 20) shledal, že 62·2% všech veršů Bukolik je děleno caesurou po třetí thesi. V Dirách vykazuje tuto přerývku 68 veršů, t. j. 66%. Nápadná tato shoda jest stupňována ještě věcí jinou. Je známo, že latinští básníci s oblibou kladli na konec obou hemistichii hexametrů, rozdělných caesurou po třetí thesi, slova sobě odpovídající: dvě substantiva navzájem se doplňující, sloveso s předmětem a hlavně epitheton se substantivem k němu patřícím. Tak zbudovány jsou tyto verše Dir: 1, 19, 20, 25, 30, 34, 37, 38, 45, 47, 48, 51, 56, 58, 68, 77, 82, 83, 91, 101, celkem 20, t. j. 29·3% všech caesur po třetí thesi. I to je v úplné shodě s praxí Vergiliovou v Bukolikách, kde Jasinski (str. 20 n.) dospěl k poměrnému číslu 27·22%.

Méně oblíbená byla caesura hefthemimeres. V Dirách ji obsahují tyto verše: 2, 4, 5, 10—13, 16, 18, 23, 28, 29, 32, 33, 46, 49, 52, 63, 66, 67, 69, 70, 79, 84, 98, 99, celkem 26, t. j. 25·2%. V Bukolikách shledal ji Jasinski (str. 22.) v 21·14% veršů.

Caesura κατὰ τρίτον τροχαῖον, u Řeků velmi častá, netěšila se u Římanů velké oblibě. Básník Dir užil jí jen jednou (v. 57 cum subito emersere || furenti corpora ponto) nebo snad dvakrát (v. 78). Stejně se choval k této caesure Vergilius. V ekloze I. a VI. je po jednom příkladě, v VIII. jsou dva, v III. a VII. po třech atd. (Jasinski str. 24).

Poslední přerývka verše je caesura, vlastně diaerese, t. zv. bukolská, zvláště oblíbená u Theokrita. V Dirách shledáváme ji v 7 nebo 8 verších: 3, 35, 53, 61, 62, 74, 78 (?), 102, t. j. v 6·8% (nebo 7·7%) veršů. I tu je úplná shoda s Bukolikami, v nichž Jasinski (25 n.) shledal caesuru bukolskou v 7·3% veršů. I v tom shoduje se básník Dir s Vergiliem, že před touto caesurou klade ve čtvrté stopě pravidelně daktyl (Jasinski 26). Jen jeden verš (35) má spondej.

Že caesura v Bukolikách spadá leckdy v jedno s affairesí, ukazuje Jasinski str. 19. Z 12 případů, které uvádí, připadá 9 na et. I pro tento úkaz máme příklad v Dirách v. 89 dulcior rura valet || et Lydia dulcior illis. Poměr je asi stejný jako v Bukolikách, t. j. 1 : 103 a 9 : 829.

Přistupuji nyní k otázce, v jakém poměru užívá básník Dir spondeů a daktylů. Bude se vlastně jednati jen o tvar prvních čtyř stop. Neboť stopa poslední nemůže býti jiná než trochejská neb spondejská, a verše spondejského, jemuž se Vergilius tak vyhýbal, že ho užil pouze třikrát v celých Bukolikách (Jasinski, str. 29), v Dirách vůbec nenalézáme.

Užití daktylů a spondejů v prvních čtyřech stopách Dir patrně je z této tabulky:

dddd	v. 36, 86, 103
ddd s	v. 9, 11, 14, 30, 33, 54, 71
dd s d	v. 4, 20, 24, 39, 44, 89, 91, 93, 95
dd s s	v. 31, 35, 64, 83, 85, 92, 98, 99
d s d d	v. 53, 84
d s d s	v. 1, 25, 47, 57, 63, 65, 78
d s s d	v. 3, 7, 8, 16, 41, 56, 62, 67, 73, 74, 75, 94, 96
d s s s	v. 21, 26, 27, 38, 45, 49, 50, 51, 58, 68, 76, 81, 82, 101
s d d d	v. 61
s d s d	v. 5, 52, 102
s d s s	v. 2, 6, 10, 12, 15, 17, 23, 28, 32, 37, 40, 43, 55, 60, 72, 77, 79
s s d d	v. 66
s s d s	v. 34, 42, 70, 97, 100
s s s d	v. 46, 59, 80
s s s s	v. 13, 18, 19, 22, 29, 48, 69, 87, 88, 90

Z celkového počtu taktů těchto čtyř stop (412) je 186 daktylských, 226 spondejských, t. j. 45·4% daktylů : 54·6%

spondejů. Jasinski (str. 32) napočel v Bukolikách 48·4<sup>0</sup>/<sub>0</sub> taktů daktylských a 51·6<sup>0</sup>/<sub>0</sub> spondejských. I tu je tedy úplná shoda. Počet daktylů není ovšem mezi ony čtyři stopy rozdělen rovnoměrně. V 63 verších jsou daktyly v první stopě (61·2<sup>0</sup>/<sub>0</sub>), ve 49 v druhé (47·6<sup>0</sup>/<sub>0</sub>), ve 26 v třetí (25·2<sup>0</sup>/<sub>0</sub>) a ve 35 ve čtvrté (33·9<sup>0</sup>/<sub>0</sub>). Poměr k Bukolikám je patrný z tohoto přehledu:

Stopa	1.	2.	3.	4.
Dirae	61·2 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	47·6 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	25·2 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	33·9 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>
Bucolica	64·7 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	51·2 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	40·2 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>	37·5 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>

Poměrná čísla pro stopu první, druhou a čtvrtou se tedy shodují. V třetí je sice v Dirách poměrně více spondejů než v Bukolikách, ale to se vyloží jich vážným, pádným rázem.

Nejmilejší byly básníku Dir tyto formy verše:

	Dirae		Bukolika
1. s d s s	v 17 verších	=	16·5 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>
2. d s s s	v 14 „	=	13·6 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>
3. d s s d	v 13 „	=	12·6 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>
4. d d s d	v 9 „	=	8·7 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>
5. d d s s	v 8 „	=	7·7 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>
			13 <sup>0</sup> / <sub>0</sub>

Je patrné, že s největší oblibou užíval jich i Vergilius (srv. Jasinski, str. 32 n.), třeba pořádek nebyl úplně shodný. Nejřidší jak v Bukolikách (Jasinski, str. 33) tak v Dirách jsou formy ssdd a sddd. V Dirách máme pro každou po jediném příkladě.

Verše, jichž první čtyři stopy obsahují samé daktyly, jsou jak v Bukolikách, tak v Dirách poměrně stejně řídké. V Bukolikách napočel jich Jasinski (str. 33) 27 = 3·3<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, v Dirách jsou tři = 2·9<sup>0</sup>/<sub>0</sub>. Poměrně hojnější jsou hexametry s prvými čtyřmi stopami spondejskými. Tvoří skoro 5<sup>0</sup>/<sub>0</sub> všech veršů v Bukolikách (Jasinski, str. 33). V Dirách jsou sice skoro dvakrát četnější (9·7<sup>0</sup>/<sub>0</sub>), ale to nemůže býti svědectvím proti původu Vergiliovu. Jednak máme i v Bukolikách jednotlivé eklogy s větším procentem takových veršů (v šesté je jich 8 = 9·5<sup>0</sup>/<sub>0</sub>, v 59 úvodních verších třetí eklogy dokonce 7 = 12<sup>0</sup>/<sub>0</sub>), jednak nesmíme ztráceti z paměti, že jakožto báseň zde jde. Lze říci, že Dirae nejsou nic jiného než zvláštní druh modlitby. Pak ovšem můžeme už a priori čekat v nich s vážnějším obsahem i vážnější formu.

Jasinski jedná též (str. 34 nn.) o »caesure« ve druhé stopě. Jakkoli přerývku tuto nesmíme nazývat caesurou, přece je pravda, že hexametr může mít mimo pravidelnou caesuru ještě jiné přerývky, které spadají v jedno s interpunkcí (srv. Královu Metriku I, str. 40 n). Tato přerývka vzniká buď tím, že myšlenka přechází z jednoho verše do dalšího a vyplňuje jen menší jeho část, neb silnou interpunkcí za prvním nebo druhým slovem věty, začínající počátkem verše. Jasinski napočel v Bukolikách 59 příkladů



toho úkazu (= 7.15% veršů). V Dirách máme osm příkladů (v. 3, 9, 33, 44, 62, 68, 81), t. j. 7.70%.

Hledíme-li ke konci verše, střežil se básník Dir bedlivě, aby tu neužil slova delšího tří slabik; podobně si počínal také Vergilius, činé výjimku pouze u slov řeckých (Jasinski, str. 29). V Dirách nenalézáme vůbec podobného příkladu, stejně jako pro jednoslabičná slova na konci veršů, jež Vergilius připouštěl v Bukolikách neobyčejně zřídka (Jasinski, str. 29 n.).

Ještě několik slov o ozdobách veršových. V užívání aliterace je básník Dir ve shodě s Vergilem, jenž tvoří asi střední člen mezi básníky archaickými, kteří si v ní neobyčejně libovali, a pozdějšími, kteří ji skoro naprosto odmítali (Norden, Aeneis VI, str. 407). Ovšem nesmíme viděti alliteraci všude, kde dvě nebo tři slova počínají stejným písmenem.<sup>1</sup> Neboť má-li mít alliterace umělecký účinek, musí být zřetelná a úmyslná, ne náhodná. Poměrně nejjasnější příklady takové alliterace v Dirách jsou ve

- v. 20 haec Veneris vario florentia sarta decore
- v. 55 nigro multa mari dicunt portentata natatare
- v. 81 advena civili qui semper crimine crevit.

Méně jasné uvádí Eskuche, na uv. m. str. 56.

Skoro totéž co o alliteraci platí také o t. zv. homoioteleutách, kterých Římané neměli ve velké oblibě (Ad Herennium IV 12, 18, Quintil. X 4, 42, srv. Nordena na uv. m. str. 396 n.). Proto i Vergilius užíval jich s mírou. Nejčastější jsou u něho homoioteleuta na *a*, pro jiné samohlásky najdeme u něho jen po jednom, dvou neb třech příkladech. Docela stejně je tomu v Dirách. O vyznívajícím *a* a *ae* srv. výše str. 185. Příklady na jiné samohlásky jsou ve v. 74 arguti grylli, 79 meos agros, 91 descendite monte. Nepříjemná homoioteleuta odstraňuje básník Dir týměž způsobem jako Vergilius. Jasinski (str. 42—48) stanovil několik zásad, kterými Vergilius docházel umělejšího postavení slov. Uvedu je zde zároveň s příslušnými příklady z Dir.

1. Dvě hemistichia téhož verše vyznívají v touž samohlásku. Větší část příkladů sem patřících byla už uvedena na str. 194. Jiného druhu jsou tyto příklady:

- 11 semina parturiant segetes, non pascua colles
- 13 ipsae non silvae frondes, non flumina montes.

2. Druhé hemistichion jednoho a první hemistichion následujícího verše končí stejně:

- 1 n. repetamus carmine voces | divisas iterum sedes
- 4 n. vituli ante leones, | delphini fugient pisces

<sup>1</sup> Tak soudí Jasinski 38, a proto velká většina příkladů, které z Bukolik snesl na str. 38—41, je nesprávná.

- 11 n. non pascua colles, | non arbusta novas fruges  
 42 n. ex ordine vites, | pascantur segetes  
 57 n. furenti corpora ponto. | Haec agat infesto  
 64 n. tu nostros trade dolores, | nam tibi sunt fontes  
 82 n. praetorum crimine agelli, | tuque inimica tui  
 87 n. obstabunt iam mihi colles, | obstabunt montes.

3. Dva po sobě následující verše: 16 n. prata — mala;  
 20 n. decore — colore; 26 n. libellis — viretis; 28 n. coman-  
 tis — auris; 38 n. nubem — imbrem; 48 n. lymphis — agris;  
 59 n. ventis — undis; 67 n. campis — undis; 98 n. dura —  
 laeva.

4. Po dvou hemistichích dvou veršů:

- 16 n. pallida flavescent aestu sitientia prata,  
       immatura cadant ramis pendentia mala.  
 26 n. Lusibus et multum nostris cantata libellis  
       optima silvarum, formosis densa viretis  
 48 n. Undae, quae vestris pulsatis litora lymphis,  
       litora, quae dulcis auras diffunditis agris.

5. Někdy stejně vyznívá poslední slovo prvního a první  
 slovo druhého hemistichia:

- 8 advena, civili || qui semper crimine crevit.

6. Stejně vyznívají slova, ležící na shodných místech dvou  
 po sobě jdoucích veršů:

- 98 n. dulcia amara prius fiant et mollia dura,  
       candida nigra oculi cernant et dextera laeva.

I postavení slov tedy, pokud souvisí s metrem, je v *Dirá-  
 ch* shodné s veršovací technikou Vergiliovou. Konečně podoba-  
 ají se *Diry* Eklogám Vergiliovým i svou stavbou celkovou.  
 V obojích jeví se rozdělení na odstavce oddělené refrainem  
 (v *Dirách* vv. 1, 14, 54, 71, 75, 97; 25, 47), aniž lze stanovit  
 přesnou responsi členů.<sup>1</sup>

Přehlédněme nyní výsledek celé úvahy. Zkoumajíce vnitřní  
 známky *Dir*, které jediné mohou rozhodnouti pochybnost o Ver-  
 giliiovském původu, shledali jsme, že narážky na osobu básní-  
 kovu v nich obsažené i celý duch básně do posledních podrob-  
 ností svědčí pro Vergilia. Rovněž forma slohová i metrická jeví  
 rozhodnou převahu nápadných, právě pro Vergilia charakteristi-  
 ckých známek, proti nimž několik nepodstatných odchylek ustupuje  
 úplně do pozadí. Není tedy příčiny, proč bychom neměli  
 pokládati za spisovatele *Dir* Vergilia jako celý starověk, Sueto-  
 niem počínaje. Revindikací touto přibývá nový pramen nejen  
 pro životopis a charakteristiku Vergiliovu, nýbrž i pro ocenění  
 jeho činnosti básnické.

<sup>1</sup> Zrovna jako s eklogami dály se sice i s *Dirami* pokusy, takovou responsi (mnohdy velmi násilnými prostředky) stanovit, ale vesměs ztroskotaly. Historii těchto pokusů podávají G. Eskuche, str. 8 nn. a G. Curcio, ve vydání, str. 20 nn.

## Thukydidova Archaeologie.

Napsal **Em. Peroutka.**

(Dokončení.)

Viděli jsme, že Thukydidovi nemohly se počátky řecké jeviti v pravém světle, protože neměl po ruce toho materiálu, kterým vládneme dnes my. Možnosti viděti dále a správněji než viděl celý starověk řecký dostalo se nám teprve v posledních letech, kdy jazykozpyt, archaeologie, praehistorie a četné jiné vědy nakupily dostatečné množství materiálu, zdokonalily své metody a tak učinily možným klásti správně otázky. Pro neznalost písma vytratila se paměť o tom, že Řekové se do pozdějších svých domovů přistěhovali ze severu, pro nevspělost vědeckého nazírání nebylo lze dojíti vědomosti o době předřecké. Ukázali jsme, v čem podle dnešního stavu věcí záleží rozdíl Thukydidova líčení od pravděpodobné skutečnosti a naznačili po jedné stránce hranice našeho nynějšího poznání prvopočátků řeckých. Některé problémy nový materiál odstranil, jiné trvají nerozřešené dále — a za otázky rozřešené uložil sta otázek nových. Vykonalí jsme snazší část úkolu; všimli jsme si vztahů, v nichž jest nový materiál archaeologický a linguistický k líčení Thukydidovu. Zbývá část druhá, těžší: osvětliti náš vztah k ostatnímu materiálu, jehož Thukydides užil, ukázati, v čem se lišíme od Thukydidova mínění o řecké minulosti v těch částech, kde jsme odkázáni na týž materiál co on, totiž na Homera a ostatní tradici řeckou.

Naznačili jsme odchýlné hledisko své hned na počátku: Thukydides zdál se nám příliš věřící, i přes kritiku svou. Třeba však všimnouti si věci podrobněji. Hledati odpověď k této otázce jest hnouti celým množstvím problémů, s nimiž novověké badání zápolí už přes tři generace a o jichž rozřešení se bude namáhati ještě dlouho. Thukydides, jak jsme viděli, věří v Homera, totiž v reálnost výpravy řecké k Troji i co do celku i co do podrobností; věří v jsoucnost hlavních řeckých genealogií, v Hellena a jeho potomstvo, v Tyndarea, Pelopa, v rod Atreův i Perseův a tím tedy v tradiční historii řeckou jako celý starověk. Tato víra v autoritativní platnost údajů básní Homerových, které citují ještě Strabon a Pausanias nejen jako historický pramen, ale téměř jako knihu inspirovanou, jakož i víra v řecké pověsti vůbec, jako by to byly dějiny dosvědčené, je z faktů, které v řecké historii nejvíce zarážejí. Proto nové badání, rozradostněno jsouc novým materiálem archaeologickým a spoléhajíc na nové metody, prohlásilo v letech devadesátých min. stol. tradiční historii řeckou přímo za pseudohistorii, jejíž předi-

třeba nejdříve neúprosně strhati a odstraniti jako hlavní překážku tomu, kdo by se pokoušel líčiti tuto nejstarší dobu řeckých dějin (Beloch, *Griechische Geschichte* I, str. 12). Dokud nebudeme mítí nového materiálu i pro tuto dobu — a je pravdě nepodobno, že by v budoucnosti mnoho takového rozhodujícího materiálu nám přibýlo — nebudeme moci za nekonečnou rozmanitost řeckých pověstí položití stejně rozsáhlou pozitivní historii, nýbrž bude třeba spokojiti se jen tím, postihneme-li jen hlavní, podstatné rysy vývoje. Otázka Pelasgů může nám býti dobrým příkladem.

V úvaze této chceme se tudíž pokusiti předně o to, abychom učinili srozumitelným, proč Thukydides a s ním i ostatní starověk věřili tak pevně v Homera a v tradici, a za druhé, abychom vytkli své stanovisko v některých hlavních otázkách. Tím mohlo by pak také vysvitnouti, s jakými nadějemi dnešní badání vůbec může se pouštěti do rekonstrukce nejstarších dějin řeckých.

Prameny, z nichž ve starověku vyrostla budova řecké tradiční historie, jsou, jak povědomo, původu jednak lidového (pověsti), jednak umělého (epická poesie, učené úsilí logografů i básníků). Jest a priori pravdě podobno, že lidový prvek jest starší než prvky umělé, ale pro nás to nemá skoro praktického významu, protože nejstarší pověsti, s nimiž se setkáváme, naskytují se nám ve zpracování Homerově. A tak tedy první problém, který jest nám přemoci, jest zase Homer. Ocenění Homera jako historického pramene souvisí arci nerozlučně s otázkou o vzniku a složení Iliady a Odysseie, tedy s otázkou, zvanou homerskou, nejzávažnější ze všech, ježto nejde zde o nic menšího než o výstavbu historických počátků řeckých, pro něž máme jediný hlavní pramen, a to — básnický. Jak by nezáleželo tudíž na tom, abychom věděli, vznikly-li obě básně ve století VII. nebo IX. nebo ještě dříve; složil-li je jeden básník, jsou-li tudíž produktem doby, obsahující jeden lidský věk, nebo vytvořila-li je básnická škola nebo množství aoidů a pocházejí-li tudíž z dob, vzdálených od sebe několik nebo mnoho generací. Příběhy vypravované jsou lokalisovány na určité místo, promítnuty do určité doby, výprava trojská jest myšlena jako společný, národní podnik řecký proti Asii. Co jest tu básnický výmysl, co skutečnost? Zde arci »homerské otázky« v celé šířce rozvíjeti nebudeme. Pro historickou úvahu je přece jenom v první řadě rozhodující, možno-li se dopátrati, jaký je specifický ráz, podstata epické poesie řecké a prvků, z nichž se skládá. Je patrné, že dnešní badatel se obrací o pomoc také ke svému dnešnímu materiálu, o tolik bohatšímu: ke srovnávání s lidovou i s hrdinskou poesíí národů jiných. Odtud dostává se mu vskutku cenného poučení v nejedné příčině: o formální, technické i obsahové stránce dovidá se z hrdinské poesie srbské, kirgisské, velkoruské a finské,



o vztahu ke skutečným událostem ze srovnání francouzských skladeb o Rolandovi a německých o Nibelunzích se zachovanými zprávami historickými. Než tyto a jiné věci jsou poučením přece jen nepřímým. Je třeba vedle analogií zkoumati zvláštní podmínky epické poesie řecké. Pokusíme se stručně vyliciti obecné poměry doby a tak odhaliti půdu, z níž vyrůstaly zdroje epické poesie, pověsti a mythy.

Dosavadní badání o počátcích vycházelo z předpokladu, že Řekové bydleli ve svém pozdějším domově od nepamětných dob, aspoň od počátku třetího tisíciletí př. Kr., a že tudíž všecken vývoj je řecký. Smíme-li nyní pokládati za zjištěné, že nejstarší kultura je neřecká, věc není již tak jednoduchá, i je třeba domyslit ji do konce, učiniti závěry z toho poznání. Podle výkopů vidíme, že hmotná kultura předřecká byla značně vyspělá. První Řekové, nejstarší, spodní vrstva, kterou můžeme nazývati Achaji, Aioly a Iony, byli proti nim jistě na stupni mnohem nižším. Přímých dokladů o jejich kultuře nemáme, leda že bychom chtěli shledávati ukázkou jejich způsobu ve vyobrazeních egyptských, v onom hromadném stěhování námořských národů severních do Egypta, v zástupech mužů, žen a dětí, jedoucích na vozech, tažených voly. Ale můžeme souditi o ní nepřímě z toho, jaký byl stav v Řecku, kdy přišli poslední z nich, Dorové; z dorského politického zřízení, z kmenového státu, z rodového zřízení, ze způsobu sídlení po vesnicích, jak je vidíme ve Spartě a jinde, zvláště pak z obrazů na keramice nového, neumělejšího slohu geometrického. Už z toho je patrné, že úroveň ve vlastním Řecku klesla, i nemůžeme domyslit se jiné příčiny toho než byl příchod posledních Řeků, Dorů. Byli-li Dorové kulturně opozdili, byli opozdili i první Řekové. Byla-li hmotná kultura původního obyvatelstva vyšší, můžeme souditi, že byla vyšší i jeho kultura duchovní. Máme i jeden doklad toho. Křetáné užívali písma. Je pravdě podobno tedy, že měli literaturu. Ale jaká byla duševní jejich kultura, nebudeme věděti, dokud nebudeme moci písma toho přečísti. To je tedy nejnaléhavější úkol, abychom také o počátcích řeckých mohli souditi bezpečněji. Dosud narážíme na nepřekonatelné překážky každým krokem.

Všimněme si nejprve náboženství homerského. Stkvělá družina bohů olympských je arci ideálem jen jedné, a to privilegované třídy společenské, šlechty; bohů tak bezstarostných a frivolních lidé chudí, ponížení a slabí nemohou potřebovati. Ať soudíme o době, kdy Ilias a Odysseia byly složeny, jakkoli, o dlouhém květu epické poesie, ani o tom, že básník Iliady a Odysseie užil staršího materiálu, pochybovati nelze. Není nemožno, že postavy bohů olympských, jak je vidíme u Homera, byly hotovy už v IX. stol. př. Kr.

Rozhodující a, pokud vím, málo dosud zdůrazněnou věcí pro dobu, kdy vznikla Ilias, zdá se mi zřejmá převaha Peio-

ponnesu nad ostatním Řeckem. To je promítnuto do dob před příchodem Dorů z doby, nedaleké počátkům peloponneského spolku. Myšlenka společné akce řecké proti Asii mohla vzniknouti teprve později za doby, kdy Sparta rozpínala se za hranice svého státečku a kdy v Ionii z bojů Řeků maloasijských s Lydy a Kimmeřany vzniklo vědomí řecké národnosti proti asijským barbarům. Bude asi tedy vznik Iliady klásti níže než dosud bylo zvykem a ovšem představovati si vznik její nikoliv podle theorie »krystalisační«, nýbrž spíše podle theorie unitářské jako dílo básníka, který stvořil Iliadu jako celek, totiž vytvořil její jednotný plán, ale užil a zpracoval četné motivy starší. Ale představy o bojích i při této theorii mohou býti právě z onoho staršího majetku.

Kdo přijímá theorii unitářskou v tomto smyslu, musí arci přiznati se k tomu, že t. zv. historické jádro v Iliadě — aspoň dle dnešního materiálu — jest obmeziti na nejmenší míru, na pouhý fakt zboření města u Hellespontu kdysi, snad od Řeků, za doby, kdy Řekové po prvé ustupovali z přelidnělého domova do M. Asie, ostatní pak že je z velké části majetek básníkův, totiž jeho fikce. Z toho zase vyplývá, že je na pováženou dovolávati se Iliady a Odysseie při výzkumech topografických, jako by básník byl současným svědkem tehdejších událostí. Arci při nevelké rozloze Řecka, malé vzdálenosti břehů asijských, ustavičném cestování aoidů, rhapsodů a řemeslníků s místa na místo, jak je vidíme rozšířeno v Řecku v VII. století a jež bylo zvykem jistě už i v stol. VIII., není pranic nemožného v tom, že skladatel obou básní znal mnoho míst, o nichž mluví, z vlastního názoru, i když leckde popis vzal ze své předlohy.

Klonil jsem se k mínění o jednotném původu básní už dlouho, nedovedl jsem nikdy uvěřiti, že by bylo možno po dobu dvou set let přidávati k původní básni nové a nové části tak, aby na konec z toho vznikla báseň, v níž přes všechny skutečné i domnělé neshody přece jenom bije do očí jednotnost komposice, též duch, též kultura. To je přímo názor mystický, předpokládající jakousi tajemnou, neznámou sílu, která by byla vedla a inspirovala básníky, aby byli jejími mluvčími. Ten výklad předpokládal, že »původní Ilias«, totiž nejstarší část, jediné je pravá, druhé že jsou mladší a tudíž nepůvodní a nepravé. Je patrné, jaké libovali a subjektivnímu odhadování otevřeny tím dveře. Historie homerské otázky je toho nejlepším dokladem.<sup>1</sup> Co mohlo se pokládati za krásné a zdařilé, když mohla jím býti jen část nejstarší? A která byla nejstarší? Hněv Achilleův nebo Achilleis,

<sup>1</sup> Místo mnohých ukazují zde jen na záslušnou knihu P. Cauera *Die Grundfragen der Homerkritik*, 2. vyd. v Lipsku 1908, dále na dílo K. Rothe, *Die Ilias als Dichtung*, v Paderbornu 1910 a na článek A. Shewana *Recent Homeric Literature* v *Classical Philology* VII, 1912, str. 190 nn.

či Aias a Hektor? Máme-li podle dnešní znalosti duševního života lidového za to, že na počátku lid nevypravuje dlouhých, složitých pověstí<sup>1</sup>, vidíme-li, že na př. o hrdinovi Skanderbegovi vypravují se u Albánců v lidu vesměs jen krátké příběhy,<sup>2</sup> uznáme asi za pravdě podobné, že také u Řeků před velkou, umělou a složitou skladbou předcházely epické zpěvy kratší a jednodušší a že zpracovány jsou v Iliadě motivy těchto básní menších. Dietrich Mülder uvádí, z jakých motivů starších mohla vzniknouti Ilias.<sup>3</sup> Je to především motiv o hrdinovi, jenž předčí nade všechny ostatní chrabrostí, čehož důkazem jest, že po celou dobu, co se vzdaluje boje, všichni ostatní nemohou proti nepříteli ničeho zmoci a tak jsou dokladem jeho převahy; motiv ten opakuje se v menším měřítku v mythu o Meleagrovi. Dále jest motiv únosu ženy a souboje uraženého manžela s únoscem, motiv thebský o společné akci několika knížat a j. Tyto a jiné motivy původně byly provedeny v menším měřítku, byly obmezeny na malou rozlohu, byly významu jenom krajinského; teprve sloučením a zpracováním jich vznikl motiv trojský v té velkoleposti, jak jej máme v Iliadě. Takovým způsobem vysvětluje se mnoho věcí nejpřirozeněji; činí se sice veliké požadavky na kompoziční schopnost básníkovu, ale celkem stává se umění básníkovo takto pochopitelným i se svými přednostmi i nedostatků. Do podrobnějších výkladů nelze se zde pouštět.

Zmínil jsem se o této věci, abych ukázal pravděpodobnost toho, že historického je v Homerovi méně, než jak se často mysliho; není tedy možno pokládati za historické faktum výpravu řeckých knížat za doby mykenské pod vedením mykenského krále Agamemnona, jak myslí Ed. Meyer (*Geschichte des Altertums* II, str. 207) nebo Lehmann-Haupt (v Gercke-Nordenově *Einleitung* III, str. 7). Sama příčina výpravy celého Řecka, únos ženy, jest nemožná; to bylo by uvěřitelné, kdyby se jednalo o výpravu v blízkém sousedství, nikoliv přes moře. Je-li tomu tak, pak by vystupoval do popředí více živel fiktivní i v pověstech i v mythech.

Theorie o pozdějším původu Iliady srovnává se, myslím, také s historickými závěry, jež lze činiti z nového materiálu archaeologického i ostatního o pozdním příchodu Řeků. Hledání nových sídel lidmi na vyobrazeních egyptských, mezi nimiž byli jistě také Řekové, vyhlíží docela jinak než pyšná knížata řecká před Trojou s válečnými vozy a nádhernou zbrojí, pobitou zlatem a stříbrem. Nesmí nám vaditi, že v mykenských hrobech nalezeny zbytky zbraní i nádob, skutečných i vyobrazených, na

<sup>1</sup> W. Kroll, *Sage und Dichtung*, Neue Jahrbücher für das klassische Altertum XXIX, 1912, str. 163.

<sup>2</sup> W. Kroll, tamtéž, str. 164, pozn. 2.

<sup>3</sup> Die Ilias und ihre Quellen, v Berlíně 1910.

něž se hodí zcela popis Homerův. O nich pozdnímu básníku mohlo dostati se zpráv i z jeho pramenů, oněch kratších písní, jichž užil, i z vyobrazení, jež na př. na kamejích a jinak tu a tam mohla se udržeti. Věci, nalezené v hradních hrobech mykenských, náležely zcela jiným lidem, než které nám líčí Homer.

Vraťme se nyní k náboženství a všimněme si této věci. Kopulové hroby na Kretě a v Recku svědčí o tom, že doba minojská a mykenská ctíla mrtvé, že tudíž věřila v život posmrtný. U Homera je také říše Hádova, ale o kultu mrtvých není stopy. Mrtvolý se spalují, aby duše zesnulých nemohly navštěvovati živých. Duše zemřelých zjevuje se živým, dokud nejsou pohřbeny ať ohněm ať jinak. Z toho zvyku mluví jiný životní názor, jiné cenění života na zemi. Podsvětí je bezútěšnou říší stínů. Achilleovi není nic tak protivného jako brána Hádu (Il. IX 312), raději by nádeničil u posledního hospodáře než by v podsvětí byl třeba králem (Od. XI 489 nn.). To je názor lidí, kteří milují život, protože se naučili ceniti jeho statky.

Také ostatní všechny zbytky ukazují nám za doby minojské stejné náboženství jak na Kretě tak v Recku. Nelze v žádné jiné příčině poznati lépe velký rozdíl mezi dobou minojskou a dobou Homerovou jako v náboženství. Je to zcela jiný kulturní stupeň, než jaký se nám jeví u Homera. Dokud nemáme zpráv písemných, dokud není rozlušťeno písmo kretské, nemůžeme ovšem souditi o náboženských představách doby minojské definitivně; máme jenom zbytky monumentální: oltáře, svatyně, reliefs, malby, rytiny, sošky, a ty mohly při velké houževnatosti, s jakou náboženské představy se udržují, býti do jisté míry přežitky už za doby minojské. Vždyť i u Homera a ještě později shledáváme zbytky ctění stromů a zvířat (dub v Dodoně, časté proměny bohů ve zvířata).

Ale z množství zbytků kultu anikonického a theriomorfního vidíme nepochybně, že jsme o mnoho blíží době, kdy náboženské představy byly zcela jiné, o mnoho nižší. Stromy, sloupy, častá vyobrazení zvířat (býk, holubice, lev, had, ovce, koza) jsou patrnými doklady onoho stupně ve vývoji náboženském, který jmenujeme animismem, kdy člověk nedovede si představit boha v lidské podobě, kdy sice usmíruje duše zemřelých, zjevujících se ve snu v podobě, jakou měly za živa, protože se bojí jejich tajemné, neznámé moci, ale neuznává jich za bohy. Bohem, t. j. vyšší mocí je primitivnímu člověku vše, co jeho nekritickou, lehkověrnou mysl muže naplniti údivem a strachem. Ta neznámá moc bez určité tvárnosti nemůže míti z počátku lidské podoby. Člověku primitivnímu jeho lidský spolubratr nezdá se míti v sobě nic, čeho by nemohl pochopiti, není mu předmětem údivu; spíše zvíře i neživé předměty jsou mu nepochopitelné a neznámé co do svých sil a tudíž mohou býti spíše představitelem a sídlem



neznámých sil božských. Teprve později, dostane-li se národu možnost vyššího vývoje kulturního, nabývá božstvo tvárnosti lidské — a tento stupeň náboženského vývoje máme před sebou na Kretě a v Řecku za doby minojské. Patrně i zoolatrie ještě trvala, ale byla přece už překonaným stanoviskem. Vždyť ještě u Řeků představují si Artemidu jako medvědici, Poseidona jako koně, i Demetru s koňskou hlavou. Ale jakmile vedle oltářů začínají se objevovati svatyně, prázdná křesla — nehledíme-li ani k votivním soškám — je patrné, že začíná zlidšťování bohů, anthropomorfism. A zase jsme zde před problémem: tato poměrně primitivní víra existuje současně s vyspělou kulturou, o jaké svědčí paláce a města kretská i hrady v Řecku. Té zkušenosti z Evropy dosud nebylo.

Tato prvotní stadia vývoje náboženského u Řeků jsou nám zcela neznáma; Řekové prožili je asi v někdejší společné vlasti Indoevropců. A nyní si představme pantheon homerský! Arci, abychom mohli bezpečně srovnávat, musili bychom znáti řeč knosských popsaných destiček. Nabyli bychom asi lepšího mínění o náboženských představách doby minojské než o jakých se zdají svědčiti objevené zbytky. Vždyť ještě v Iliadě chrám, který Apollonovi postavil jeho kněz Chryses, byl asi více podoben svatynkám doby mykenské než pozdějším chrámům řeckým. Ale i přes to, jak ohromná propast nás dělí od minojské doby, jaké neznámé, dlouhé processy se odehrály v době od prvního příchodu Řeků do IX. stol. př. Kr., kdy, jak jsme předpokládali, božské postavy Homerovy byly hotovy! Při tuhém životě náboženských představ ukázka spěšného toku vývoje řeckého.

Jak vyložití si dále při stkvělém zevnějšku ethické nedostatky bohů Homerových? Je to již dekadence náboženského citu nebo jsou to snad dosud nedokonalé představy vývoje přirozeného? Máme si lhostejný poměr bohů k lidem u Homera vyložití tím, že jsou to stopy nebo přetvoření bezohledných sil přírodních, máme na př. shledávatí v nich zbytky solárního náboženství, jak myslí Seeck? Zde v tomto speciálním případě našem lze užiti analogie s náboženstvím egyptským a babylonským jen s výhradou, protože jde o zvláštní případ, vzájemné působení a pronikání náboženských představ dvou národů kmenově si cizích, z nichž jeden přišel do prostředí zcela nového, jež jistě náboženské myšlení jeho mocně podněcovalo. Vývoj ten je nám bohužel dosud zastřen úplnou tmou.

Vedle homerského náboženství jistě bylo náboženství jiné, primitivnější na venkově a mezi lidem prostým, náboženství, které zůstalo bližší starému náboženství minojskému, kulty, které nebyly přijaty mezi olympské, zejména kult Demetry a Dionysa. Je možno určití dobu, které bylo potřeba, aby místo ženského božstva, které, jak se zdá, je v popředí za doby minojské, octl se na prvním místě Zeus, bůh nebes, otec bohů a lidí? Je tento

pán nebes majetkem indoevropským? A jak daleko je od Thaleta a filosofického přemýšlení ionského představa, že nikoli Zeus, nýbrž Okeanos je otcem všech věcí? Patrně, že ani z Hesioda se nepoučíme o počátcích náboženského vývoje, zrovna tak, jako u Thukydida se nepoučíme o počátcích historického života. Hesiodos jest si sice vědom, že vládu bohů olympských předcházela jiná, patrně dlouhá doba s Kronem a Rheou a před tím s Uranem a Gaí a před těmi že byl Chaos. Ale to je patrná spekulace, theologické přemýšlení, methodicky stejné, jako když Aristoteles přemýšlí o počátcích státu a Thukydides o počátcích historického života, jenže je nesprávnější o to, že Thukydides a Aristoteles se mohli opírat o bohatší zkušenost a empirický materiál.

Tedy dosavadní úvahy naše ukazují nám vedle jistých linií hlavních plno nejistoty a mezer v jednotlivostech. Ve starověkých pramenech řeckých je tomu naopak: o skutečném vývoji představy nesprávné, ale za to přebohatý obsah v jednotlivostech; pochybnosti a nejistoty, jichž nechybělo ani u starých, jsou pro nás zakryty a zahrnuty v četné různé a navzájem si odporující výklady. Přidržel jsem se theorie o pozdním příchodu Řeků, poněvadž podle dosavadního materiálu zdá se mi i nyní pravdě podobná<sup>1</sup> a s toho hlediska snažil jsem se objasniti vztah náboženství minojského k náboženství homerskému. Ve výkladě dalším bude nám obmeziti se jenom na Řeky, poněvadž pověsti a mythy, k nimž nyní přihlédneme, jeví se nám jako majetek řecký.

Jest význačno pro vyspělost dnešního badání vědeckého, že přes veškeré nesnáze znova a znova vrací se k prozkoumávání počátků řeckých. Doba pozdější, kde jsme již na půdě historické, nečiní takových obtíží: i když přibude náhodou nový materiál, jako spis Aristotelův nebo zlomek Theopompových Hellenik, dějí se opravy poměrně snadno. Ale řecké počátky jsou v dějinách problém všech problémů a vědecké badání cítí svůj dluh, svou povinnost ztéci ten nedostupný hrad, vyzkoumati z pověstí a mythů řeckých skutečnost a sestrojiti z ní pravý obraz nejstarší

<sup>1</sup> J. Beloch i Ed. Meyer, kteří r. 1893 nutně předpokládali, že Řekové byli v domově svém od začátku a že tudíž kultura jejich jest domorodá, dobře pocítovali, že by nastala nutnost uvažovati o počátcích řeckých znova, kdyby se nezvratně ověřilo, že Řekové přišli teprve v polovici druhého tisíciletí. Beloch dal na sebe působiti novému materiálu méně a proto neuznává za potřebné, aby se odhodlal k revisi toho obrazu, jež si vytvořil o minulosti řecké ponejprv. Ed. Meyer prostudoval celý nový materiál se stejně svěžím zápalem jako kdysi materiál trojský a mykenský a cití výsledky toho daleko živěji než Beloch. Belochovi jsou tudíž Řekové i nyní v Řecku už v třetím tisíciletí, kdežto Ed. Meyer sestoupil až na začátek druhého tisíciletí př. Kr., patrně aby získal více času pro počáteční vývoj, zejména náboženský. Lichtenbergem (*Die ägäische Kultur*, v Lipsku 1911) ani článkem E. Oelmanna (*Ein achaisches Herrenhaus auf Kreta* v *Jahrb. des d. arch. Instituts* 1912, str. 38—51) theorie o pozdějším příchodu Řeků vyvrácena není.

minulosti řecké. A aspoň to třeba s uznáním vytknouti: badání je aspoň už na pravé cestě. Naším pramenem jsou pověsti, mythy, epická poesie; tedy hledí se proniknouti v nejvnitřnější ráz těchto našich pramenů i studiem speciálním i všeobecným, srovnáváním jich, a při tom usiluje se vytěžit co nejvíce z pramenů archaeologických i jiných. Odtud ono obrovské, stoleté úsilí o problém homerský; neboť skrz básně homerské chtěli bychom konečně shlédnouti pravou podobu řeckých dějin. Odtud ono obnovené studium řeckého náboženství, jež děje se nyní rozumnou a zdravou methodou. Lepší poznání podstaty epické poesie a počátků lidového života vůbec ukázalo cestu. Stará srovnávací mythologie nemohla vésti k cíli; hlubším studiem náboženství se poznalo, že hlavní věci v náboženství jest bohoslužba a obřady, kultus, nikoliv bájesloví. Proto dostává se nyní takové pozornosti Strabonovi, který často se zmiňuje o dávných místních kultech, a především Pausaniovi, který přes to, že je svědek pozdní, pro dnešní studium obřadů a zbytků nejstarší bohoslužby vůbec je pramenem přímo neocenitelným. Po této orientační poznámce hleďme si představití stav věcí.

Pfister v nedávné knize své<sup>1</sup> ukazuje podrobným rozborem mythických seznamů královských z Megar, Troizeny, Achaje a Pylu, hlavně podle Pausania, že všechna jména, v nich obsažená, pocházejí jednak z kultu, jednak tkvějí v názvech místních a že tudíž žádné z nich není vymyšleno (str. 49). Ani kdyby neplatil závěr Pfistrův ve všech případech, nýbrž jen ve většině z nich, šíří se jím bezpečné a nové světlo. Nejstarší pověsti týkají se patrně osob vynikajících, králů a hrdin (heroů) a upínají se k viditelným památkám po nich, k budovám, které vystavěli, městům, jež založili, hrobům, kde se jim vzdávají pohrobní pocty. S pověstmi o heroích jsou smíšeny pověsti o bozích, mythy. Místa, kde se jim přinášejí oběti, nebo kterákoli jiná, kde pobývali, jsou východiskem mythů. Vzpomeňme si, co znamená Homer: u něho vedle olympských bohů, myšlených podle obrazu rodiny, je množství bohů nižších, bohů a bohyní moře, pramenů, řek, stromů. Mezi těmito nižšími božstvy je množství takových, kteří kdysi měli stejnou hodnotu s bohy olympskými a byli degradováni teprve Homerem nebo epickými básníky. A při tomto výběru leckterý z bývalých bohů netoliko se dostal mezi daemony, ale octl se ještě níže, ve společnosti lidské, stal se heroem. Tedy už před Homerem bylo množství lokálních bohů. Můžeme tudíž souditi, že v řecké mythologii je množství majetku předřeckého, poněvadž na různých místech nového domova, do něhož Řekové se přestěhovali, pověsti a mythy už tkvěly. Řekové nutně je musili buď přijmouti nebo pozměňovati. Nám na ten

<sup>1</sup> Fr. Pfister, *Der Reliquienkult im Altertum I.*, v Giessenu 1909 (*Religionsgeschichtliche Versuche und Vorarbeiten V.*, 1).

čas je nemožno poznati osudy této první vrstvy; vše co dovedeme poznati z Pausania a Homera, jeví se nám jako majetek řecký.<sup>1</sup>

Bohové u Homera jeví se nám úplně zlidštěni. Pro básníky epické předchozí stadium, kdy bohové tkvěli ve vědomí lidu v neurčitých podobách přírodních sil, neexistuje. Zeus je pánem nebes a zjevů nebeských, Poseidon bohem moře a krom toho jsou bozi jiných vod, ale bozi Homerovi jsou od svého živlu zcela odloučení jako samostatné bytosti, vládnou nad nimi jako králové nad poddanými. Proto je pro nás těžko, ba snad nemožno, z dosavadního našeho materiálu homerského chtít dopátrati se původního přírodního významu jednotlivých bohů. Dějiny řeckého náboženství budou asi nuceny v té příčině vytknuti si cíl skromnější.<sup>2</sup>

Ale jak na konec rozuměti, že Řekům zdály se jejich pověsti a Homer skutečnou historií? Nám je dnes těžko vmyslíti se v duševní dispoice tehdejších lidí. Jak známo, byla stará doba nejednou nazvána dobou mytického myšlení. Ačkoliv při bedlivější úvaze musíme činiti značná obmezení, na tolik ono označení přiléhá, že náboženský a mytický prvek má daleko jinou úlohu než za dnešní doby. Že trojská válka, jak Homer ji líčí, skutečně byla, o tom Řekové ani Thukydides nemohli pochybovati: vždyť rozvaliny mykenské mohly každého přesvědčiti o existenci a bývalé moci Agamemnonově. Thukydides sám činí výslovně ten závěr (I 10). Poněvadž pro Řeky problému předřeckého obyvatelstva nebylo v té formě jako pro nás — Řekové nebyli si ho totiž vědomi a pokládali se za původní obyvatele — byla prohlášována celá výprava proti Troji za podnik všeřecký proti neřecké Troji a jejím spojencům, Agamemnon a všichni ostatní hrdinové byli jim arci Řeky. Byly-li Mykeny, byl také Agamemnon i dřívější hrdinové. Poněvadž Thukydides se dovolává pro dobu starší než jest trojská válka — pro příchod Pelopův na Peloponnes — ústního podání (kap. 9), musil patrně souditi, že Homer, jenž oněm událostem byl o tolik století blíže, měl zprávy tím určitější a zaručenější. Dále starověké myšlení neproniklo a nestaralo se. Agamemnon a všichni ostatní nutně měli své předky. Třebaže v pátém století př. Kr. se už nevěřilo v předky božské — i Herodot vytýká už s vědomím vlastní povýšenosti Hekataiovi, že v XVI. koleně odvozuje svůj původ od boha — přece ti předkové nutně měli svou historii: jak neměl Thukydides a ostatní Řekové věřiti v existenci Pelopovu, když přece Peloponnes má po něm své jméno? Že Pelops byl původně bůh, jak o tom svědčí jeho kult v Olympii, a že tudíž vztah jeho k lidem

<sup>1</sup> Viz argumentaci Bethovu, Minos, Rhein. Museum LXV, 1910, str. 20.)—225.

<sup>2</sup> M. Kroll, Sage und Dichtung. Neue Jahrb. XXIX, 1912, str. 174, Sam Wide Griechische Religion (Gercke Norden, Einleitung in die Altertumswissenschaft II, 1910, str. 254).



byl zcela jiný než jak později si jej představovali, bylo Řekům buď neznámo anebo jim to nevadilo. Pro pozdější Řeky je eponym, je v čele lidské řady nejčelnějšího rodu peloponneského, předek Atriovců. Vidíme nyní podle egyptských zpráv, že homerští Danaové a Achajové byli názvy kmenů řeckých v XIII. stol. př. Kr.; v historické době kmene Danaů není, Achajové jsou obmezeni na severní část Peloponnesu. Řekové však věřili v jejich existenci nikoli z těch důvodů, co my, nýbrž protože věřili, jak jsme viděli, nutně jiným údajům Homerovým.

Doba, kdy Řekové se šířili do kolonií, byla ještě v živé paměti; vědělo se, že v čele výprav býval oikistes, jemuž po smrti prokazovány pocty jako herou. Původní kmenový ráz celého veřejného zřízení byl i za doby Thukydidovy při malých poměrech řeckých a zvláště v opozdilejších krajích severozápadních patrný, důležitost šlechtických rodů v Athenách byla věcí známou v Athenách i za doby Thukydidovy. Nezdálo se tudíž nijak divné, že i na počátku věci se dály podobně: jednotlivec, náčelník vynikajícího rodu, mohl státi v čele celého kmene, a jako celý kmen i jednotlivé jeho části byly stejně organisovány způsobem patriarchálním (*ἐπὶ ᾧ τοῖς γέραςι πατρικαὶ βασιλείαι* Thuk. I 13). Kmenové i jednotlivé části mají jména podle svých vůdců a zakladatelů. Jak pochybovati o tom, že název Řeků Hellenové pochází od Helleny, tím spíše, že původně bylo to označením jediného kmene, jak o tom, že název Danaů od Danaa, Ionů od Iona atd.? Že jména taková tkvějí v kultu nebo v názvech místních, jak nové badání zjistilo, nebo že název kmene dal vznik názvu eponyma, o tom se nevědělo. Ve všech městech po celém kraji bylo plno míst bohoslužebných a jiných památek minulosti. Historie bohů a historie lidí se vyprávěly vedle sebe a všelijak se proplétaly. Pověsti a báje krajin sousedních, potom pořád vzdálenějších zasahovaly v sebe. Přírozenou měrou »historie«, totiž obecný zájem, všímá si v první době jen rodů vynikajících, králů a šlechty: ti jsou potomci bohů, dědici božství na zemi a tudíž povolánými nositeli bohoslužby i vladaři nad lidem. A máme-li na mysli onen větší sklon starých k myšlení náboženskému nebo mytickému, můžeme, tuším, pochopiti, že ani Thukydides nemohl se vymaniti z víry v Homera; víra ta byla z pod-  
mínek tehdejšího života.

Mám-li úhrnem vytknouti znova stanovisko své k Thukydidově Archaeologii co do řeckých pověstí a mytů, tím že jsem ukázal na větší význam fiktivního, básnického prvku, nestavím se arci na stranu Belochovu, nýbrž věřím, že leccos v nich zakládá se na skutečném podání, jenom že nám málo kdy bez cizí pomoci, jakou jest nový materiál archaeologický, se podaří bezpečně je poznati.<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Srv. Erich Bethe, *Minos*, Rhein. Mus. 1910, str. 203 n.

## Haplogogie ve větném spojení.

Podává V. Lesný.

Mnoho slov je nám etymologicky jasno jen tehdy, předpokládáme-li, že v nich byla vynechána jedna ze dvou stejně nebo podobně znějících slabik. Příkladů této slabičné dissimilace čili haplogogie uvádí hojně pro jednotlivé jazyky indoevropské Brugmann (Grundr. I<sup>2</sup>, strana 857 n., stručně též v Kurze vergl. Gr. str. 244 a IF. XXI, str. 367), na př. ř. *ἀμφορεύς* = *ἀμφιφορεύς*, *Μελάνθιος* = \**Μελαν-άνθιος*; stind. *ševrdha* milý z \**ševa-vrdha* (srov. Zubatý AfslPh. XVI, str. 405); nově Mladenov (KZ. XLIV, strana 370) přiklání stind. *ambhrynás* štoudev z \**ambhi-bhrynás* k uvedenému ř. *ἀμφορεύς*.

To je ovšem haplogogie ve slově: Avšak týž úkaz lze předpokládati i ve dvou po sobě následujících slovech ve větě; neboť i v ní bývají slova sloučena ve fonetickou jednotku. Než dokladů pro haplogii ve větném spojení není mnoho. Písemné podání je ji méně příznivo než řeč živá. E. Schwyzler (IF. XIV, str. 24 nn.) ji předpokládá v básni *Ἀσπίς Ἡρακλέους* v. 254 *βάλλ(ον) ὄνυχας μεγάλους, ψυχὴ δ' Αἰδόσδε κατῆεν*.

Ani z jazyka staroindického není mnoho příkladů. Nepochybně doklady uvádějí J. Wackernagel (KZ. XL, strana 544 n. *ápāvrk támaḥ* za *ápāvrkta támaḥ*) a J. Zubatý (IF. XXIII, str. 161 n.).

Nový doklad máme v Bhāgavatapurāṇu, které vzniklo poměrně velmi pozdě — dle některých až v 13. století po Kr. — napodobením starších i mladších památek; v něm se ostatně vyskytuje mnoho grammatických zvláštností. V X. knize, kap. 77, śl. 30 (vyd. Nirṇ. Sāg. Press, Bombay 1910) čteme: *ēvaṃ vādanti rāḡarṣe ṛṣajaḥ kēṇānvanitāḥ jatsvanāṇō virudhjetā nānam tē na smarantjuta* »tak mluví, o světce královský, někteří světcevé bez úsudku; co odporuje jejich řeči, toho jistě nevzpomínají.« Jistě obtíže při výkladu působí spojení *kēṇānvanitāḥ*. Podle smyslu je jisto, že musí znamenati, jak asi bylo přeloženo: (světcevé) »někteří nemající úsudku, — bez úsudku.« Scholiasta k uvedenému místu podotýká: *kēṇākeṇa nānvita ananvitāḥ*. Proti tomuto dělení lze však namítati

a) tázačí náměstka *ka-* + *ča* ve významu náměstky neurčité vyskytuje se pravidlem jen po relativu; srovn. petrohradský slovník s. v. a Speyerovu Vedische und Sanskrit-Syntax, str. 42;

b) nápadno je též znění druhého slova *nānvitāḥ*. Negace jména přídavného je totiž až na skrovné výjimky *a(n)* (jakožto část složeniny s přídavným) nikoli *na*; čekali bychom tudíž *ananvitāḥ*, jak je i uvedeno v petrohradském slovníku s. v.

*ananvita* (srovn. i Wackernagelovu *Altindische Grammatik* II, str. 77).

Nemá-li proti uvedeným slovům býti grammatických námitek, musí zníti *kěčanānanvitaḥ*, z čehož haplogií vznikne *kěčanānvitaḥ*.

Příčina, proč se zde haplogogie udržela, je tuším táž, jako v uvedeném příkladě řeckém: *metrum* jí vyžadovalo.

### Koncovka 3. plur. slovanských praesentních kmenů na -ī.

Napsal Oldřich Hujer.

1. Koncovka *-etb* u sloves typu *viděti*, *prositi* (*videtb*, *prosetb*) není vyložena ještě uspokojivě. Praesentní kmen těchto sloves je *vidi-*, *prosi-*, i vychází se při výkladu 3. plur. od před-slovanského *-inti* (\**vidinti*, \**prosinti*). Ale za *-int-* uprostřed slova je v slovanštině hláskoslovná střídnice *-it-* (*-it-*), jak se dnes uznává obecně (srv. Lorentz *Jag. Arch.* 18. 99, Leskien<sup>1</sup>) *Gramm.* 47, Vondrák *Aksl. Gramm.* 168, 2126, Vgl. slav. *Gramm.* 1. 116, Brugmann *Kurze vgl. Grammatik* 116 atd.). Podle toho očekávali bychom za pův. *-inti* koncovku *-itb* (\**viditb*, \**prositb*), i vykládá se odchýlné *-etb* analogií podle ostatních sloves, již měla v tomto tvaru koncovku *-qtb* (*imqtb*, *berqtb*). A sice vykládal Brugmann (*Grundr.* 2<sup>1</sup>. 1006), že původní koncovka *-inti* skutečně hláskoslovně přešla v *\*itb*, ale pak podle *\*berontb*, *\*imantb* nosovka *n* zase do koncovky uvedena a takto vzniklé *-intb* přešlo prý v *-etb*. Srv. i Lorentz *Jag. Arch.* 18. 100, Pedersen *Materyaly i prace kommisij jazykowej I.* (1903), 167 n. Nověji (*Grundr.* 1<sup>2</sup>. 390) vykládá Brugmann, že pův. *-int-* mělo taženou intonaci a přešlo v *-etb*.

V jednotlivostech jinak vykládá vznik koncovky *-etb* Vondrák (srv. *Сборникъ статей посвященныхъ Ламанскому I.* [C.-Перебуръ 1907] str. 196, BB. 29. 203, Vgl. slav. *Gramm.* 1. 117, *Aksl. Gramm.* 2127). Podle něho koncovka *-inti* nepřešla v *-iti*, nýbrž vlivem četných tvarů na *-onti* pouze zkrácena v *-inti*, kteréž pak chráněno jsouc stále týmž vlivem přešlo v *-entb* a *-etb*.

2. Výklady tyto neuspokojují, srv. Leskien *Gramm.* 191; a také Kul'bakin, *Древне-церковно-славянскій языкъ* (Char-

<sup>1</sup> Leskien *Gramm.* — A. Leskien, *Grammatik der albulgarischen (altkirchenslavischen) Sprache.* Heidelberg 1909; Leskien *Handbuch* <sup>6</sup> — tébož *Handbuch der albulgarischen Sprache*, 5. vyd., Weimar 1910.

kov 1911) str. 61 n., třeba že praví, že jediný případ, kde *e* je skutečně z *in* jsou tvary *mořeto*, *viděto*, poznamenává na konec, že otázka tato je nerozřešena. A právem; neboť změny, jež se tu předpokládají, jsou málo pravdě podobny. Podle staršího výkladu Brugmannova hláskoslovná koncovka *-itě* změněna podle takových tvarů jako *berqto*, *imqto*. Kdy se to stalo? Ještě v době, kdy tvary ty zněly *\*berontě*, *\*nesontě*? V té době by se koncovka *-itě* (*i* je v té době ještě samohláska dlouhá) změnila v *-intě*, a odkud víme, že *-intě*, třeba sekundárně na půdě slovanské vzniklé, přešlo v *-eto*? Vliv tvarů na *-ontě* sotva mohl působiti, aby v době, kdy *-ontě* se měnilo v *-qto*, také *-intě* přešlo v *-eto*. Pakli však koncovka *-itě* podlebla naznačenému vlivu teprve v době, kdy už tvar sloves thematických měl nosovku (*berqto*, a také ovšem *imqto*), což již předem není hrubě pravdě podobno, pak teprve je těžko říci, jak podle *berqto* mohlo vzniknouti za *\*viditě* nové *viděto*. Podle poměru *berq* : *berqto* by se spíše dalo souditi, že k 1. os. sing. *\*vidjē* (osl. *viždq* atd.) utvořen novotvar 3. plur. *\*vidjeto* (osl. *\*viždeto* atd.), jak správně vytkl již Vondrák (Сборникъ I. 196, BB. 29. 205, Vgl. sl. Gramm. 1. 118).

Ale ani výklad Vondrákův nevysvětluje koncovky *-eto* uspokojivě. Podle jeho výkladu koncovka *-inti* nepřešla vůbec v *-iti* (*-itě*), nýbrž podle tvarů na *-onti* zkrácena v *-inti*. Že analogie někdy pravidelné změně hlásek a tvarů brání, je známo. Tím by bylo lze vysvětliti, že koncovka *-inti* nepřešla v *-iti*; ale není tím vyloženo, proč *-inti* se změnilo v *-inti*, když dlouhý vokál *i* měl oporu ve všech tvarech ostatních: *vidimz*, *vidite*, *\*vidi-nti* se docela shodovalo s *beremz* (anebo snad v té době ještě *\*beromz* = ř. *φέρομεz*), *berete*, *\*berontě*. Uznává se, že *-int-* (t. j. *-in-* před souhláskou) uprostřed slova přešlo nejprve v *-it-* (srv. Vondrák Aksl. Gramm. 2126); i tu byl poměr mezi *\*beromz*: *berqto* a *vidimz*: *\*viditě* docela obdobný, a těžko si představit, co tu měla analogie odstraňovati. Teprve, když *\*viditě* hláskoslovně přešlo ve *\*viditě*, nastává rozdíl mezi oběma konjugacemi. Ale v té době zase nesnadno si mysliti, že podle *berqto* změněno *\*viditě* ve *viděto*. Poměr 3. sg. *beretě* k 3. plur. *berqto* mohl ovšem vésti k tomu, aby k 3. sg. *viditě* vznikl obdobný tvar s nosovkou, a tu bychom musili hledati výklad pro koncovku *-eto*: musili bychom se domnívati, že *-eto* nevzniklo z *-intě* nebo z něčeho podobného, nýbrž že podle *beretě* : *berqto* vznikl k 3. sg. *viditě* tvar s nosovkou *-e-* v koncovce (*viděto*), poněvadž ze samohlásek nosových, které tu analogie žádala, bylo znění *e* vzhledem ke koncovce 3. sg. *-itě* nejbližší. Že ani výklad takto modifikovaný a vlastně jediný možný, vycházíme-li od koncovky *-inti*, nesnází výkladu neodstraňuje, je trvám patrnó.

3. Z výkladů ostatních dříve, než poznána podstata konjugace praesentních kmenů na *-i-* (zvláště vzoru *\*torpēti*), jakousi pravděpodobnost měl do sebe výklad Horákův (Jag. Arch. 20.



406 n., Z konjugace souhláskové [v Praze 1896] str. 48 n.; srv. i Vondrák Aksl. Gramm. 169, 239, Gebauer Hist. Mluvn. 3. 2<sup>1</sup>. 24 a 3. 2<sup>2</sup>. 23), podle něhož tvar 3. plur. vzorů *trpěti*, *chvaliti* byl vlastně tvar athematický, tedy *-etb* z pův. *-ŋti*. Hláskoslovně nebylo by při výkladě tom nesnázi, ale dnes víme, že tato konjugace nemá nic společného s optativem bezpříznaké konjugace, jak se domníval Horák, a tvar athematický v 3. plur. nemá tedy oprávnění.<sup>1</sup> Nověji pak pokusil se o výklad tvaru, o němž jednáme, Lorentz Jag. Arch. 26 (1904), 314 n. K novému výkladu nevedla ho ani tak nesnáze, jak vyvoditi *-etb* z pův. *-inti*, jako spíše to, že prý tvar na *-inti* (\**prosinti*) se do paradigmatu athematické konjugace kmenů na *-ī* naprosto nehodí — námitka, které blíže neodůvodnil, a která nikterak mi není jasná. Předpokládá tedy pro 3. plur. tvar \**prosinti*; i prý před *o* v slovanštině východní a jižní zaniklo (tedy \**prosinti* > \**prosjintb* > již. a vých. \**prosjintb* = *prošetb*); slovanština západní měla podle toho hláskoslovně \**prošetb* (= pol. *proszę*, luž. srb. *proša*; o čes. *prosie* nemluví!). Předpoklady Lorentzovy jsou naprosto neodůvodněny: odkud dospívá k před-slovanskému *-inti*? O předpokladu, že *j* před *o* v slovanštině jižní a východní zaniká, sám poznamenává, že ničím jej nemůže podepřít, oporou jedinou mu je, že nic nelze uvést proti němu. Netřeba tedy déle se výkladem tím obírat, tím spíše, že nenalezl vůbec nijakého ohlasu.

4. Tytéž nesnáze jako *-e* v 3. plur. působí také *-e* ve kmeni participia praes. act. týchž sloves (\**vedetjō*-, \**prošetjō*-, csl. gen. sg. *videšta*, *prošetsta* atd.), a nesnáze ty odstraňují se těmiž prostředky jako při koncovce 3. plur.

5. Z toho ze všeho je patrné, že dosavadní pokusy o výklad koncovky *-etb* nevyhovují. Z předpokládaného před-slovanského *-inti* hláskoslovně vzniknouti nemohla a analogií nepodařilo se dosud ji vyložiti. Je tedy na snadě otázka, nemáme-li při výkladu této koncovky vyjít od jiného základu, čili jinak řečeno, nemohla 3. plur. těchto praesentních kmenů míti koncovku jinou než *-inti*?

Flexe těchto sloves je athematická, a je známo, že v konjugaci athematické 3. plur. měla vedle koncovky *-nti* (nebo *-nt* v časech vedlejších) také koncovku *-enti* (*-ent*); srv. na příklad ř. *eiōi*, dor. *ēvri*, umb. *sent*, got. *sind*, slind. *sánti*, vše z pův. \**sénti*; srv. o tom Streitberg IF. 1. 82 n., Brugmann Grundriss 2<sup>1</sup>. 886, 1360 nn., Griech. Gramm. 350, Kurze vgl. Gramm. 592 atd. Vycházíme-li od předpokladu, že také u konjugace, o které jednáme, byla koncovka 3. plur. praes. *-enti*, dospíváme ke tvaru \**vidienti*, \**prosjenti*. Z tvarů těchto není nesnadno vyložiti tvary v slovanštině historické dochované *videtb*, *prošetb*:

<sup>1</sup> Bartholomae Studien zur idg. Sprachgeschichte 2. 149 a s ním Reichelt BB. 27. 73 ztotožňuje slov. *videtb* s lat. *vident* (srv. i Brückner KZ. 43. 373), což je ovšem nemožno.

poněvadž všechny ostatní tvary (až na 1. sing.) měly kmen *vidi-*, *prosi-* beze změny (*vidi-ši*, *vidi-to*, *vidi-mě* atd.), lze si velmi dobře mysliti, že vlivem těchto tvarů affekce souhlásky způsobená následujícím *i* ve 3. plur. zanikla <sup>1)</sup>, tak že místo hláskoslovně žádaných tvarů *\*vidjeto*, *\*prosjeto* (csl. *\*viždeto*, *\*prošet* atd.) se vyvinuly tvary *videto*, *proset*.

6. Jde tedy o to, můžeme-li v našem případě předpokládati původní koncovku *-enti*. Pokud konjugace taková, jaká je ve slovanských slovesech vzoru *trpěti* (a *chvaliti*), dochována je také v jazycích jiných (srv. o tom u Brugmanna Kurze vgl. Gramm. 502 a 523), nedovídáme se z nich nic o původním znění 3. plur. praes., poněvadž tvar ten, pokud vůbec není nahrazen tvarem jiným jako v litevštině, podlehl vlivu konjugace praesentních kmenů na *-io/iē* a má tudíž koncovku *\*-ionti*; srv. lat. *capunt*, got. *haffand* = sthněm. *heffent*; novotvary tyto mohly vzniknouti tak dobře na místě původních tvarů na *-ienti* jako na místě tvarů s koncovkou *-inti*. Jazyky baltské, které rovněž zachovaly tuto konjugaci, mají v 3. plur. tvar takový jako v 3. sing. V jazycích jiných přešla konjugace tato úplně (anebo skoro úplně) v konjugaci thematickou; srv. řec. *μαίνεται* (z býv. *μαν-ι-ε-ται*), stind. *mánjate* proti slov. *mn-i-to*. V nepatrných zbytcích zachovaly konjugaci naši jazyky árské; srv. stind. *bráviti* „mluví“ (av. *vjā-mrvī-ta*) = eslov. *mluv-i-to*. Ale v plurale, o nějž nám zde jde, má stind. *brávimi* tvary od kmene *brū-* (1. plur. *brūmāh*, 3. plur. *bruvānti*) a může jeho koncovka 3. plur. *-anti* tedy nejvýše jen nepřímě svědčiti pro původní koncovku *-enti* u tohoto slovesa.

7. Za to však tvary, jež nalézáme v některých případech docela obdobných konjugacím, o nichž zde vykládáme, zřejmě svědčí pro výklad nahoře podaný. Kmen našich sloves zakončen je na *i* a toto *i* všeobecně nyní se pokládá za redukovaný stupeň plného stupně *ēi*, který v podobě monofthongické (*-ē-*) se vyskytuje v slovanštině ve tvarech infinitivních (*mnī-to* : *mně-ti*, ř. *manj-vai*, lit. *minė-ti* atd.). Něco podobného nalézáme v optativě sloves bezpříznakých, jejichž singular měl kmen zakončený na *-iē*, dual a plural kmen zakončený na *-i-*; v plurale se tedy kmen shodoval úplně s kmenem praesentních kmenů na *-i*. A 3. plur. tohoto optativu má koncovku *-ient*, srv. lat. *sient*, řec. *είεν* (z býv. *\*es-ient*), *ἑείεν* atd. Srv. Brugmann Grundr. 2.1305, 1312, 1360, Griech. Gramm. 350, Kurze vgl. Gramm. 592. Tedy proti *-i-men*, *-i-te* v 1. a 2. plur. je *-i-ent* v 3. plur.

<sup>1</sup> Mohlo by se snad namítnouti, že tato affekce měla oporu v 1. sing. (*\*vidjo*, *\*prosjō* = csl. *viždo*, *prošō*) ; ale námitka ta solva byla by oprávněna, neboť souvislost 1. sg. a plur. v této konjugaci není tak těsná jako na př. v konjugaci thematické, kdo se oba tvary shodovaly v nosovce (*bergo* : *berqto*).

právě tak, jako jsme před pokládali pro slovanštinu *vidi-enti* vedle *vidi-mo*, *vidi-te*.

Ještě bližší paralelu — proto bližší, že je oporou našemu výkladu i pokud se týče ztráty *i*, — poskytuje nám 3. plur. praes. stindických sloves IX. třídy (*krināmi* »kupuji«). Tato třída má v duale a plurale kmen zakončený na -ī- (*krinī-māh*, *krinī-thā*) a 3. plur. zní *krinānti*; v koncovce -anti máme ovšem původní -enti, poněvadž jde o původní konjugaci athematickou (3. plur. praes. medii zní *krināte*, t. j. a z býv. *n*), a kmenové -ī úplně zaniklo: paralela mezi *krinī-māh*: *krinānti* a slov. *vidi-mo* a *vid-ete* je tedy úplná.

Je tedy koncovka -enti v 3. plur. athematické konjugace kmenů na -ī uvedenými paralelami, trvám, docela dobře ověřena, rovněž ztráta *i* před koncovkou je odůvodněna i nepůsobí výklad tuto podaný obtíží ani po stránce hláskoslovné ani po stránce tvaroslovné.

8. Je-li výklad náš správný, zbývá vyložiti nosovku -e- v kmeni participia praes. těchto kmenů (\**videtjo-*, \**prosetjo-*, esl. gen. sg. *videštu*, *prosešta* atd.), jež také se vykládá z býv. -int- (*io-*) analogií participií s kmenem na -ont- (*io-*). Již v Slovanské deklinaci jmenné (1910) na str. 47 při výkladě nom. sing. těchto participií jsem ukázal, jak asi nutno kmen participií těch vyložiti: jako bylo vedle 3. plur. *berq̃t* participium *berq̃t-* (z pův. \**bheront-*), vedle 3. pl. \**znajet̃* (ze staršího \**znajonti*, srv. Brückner KZ. 43. 372.) participium *znajet̃-*, tak k 3. plur. *videt̃*, *proset̃* utvořen kmen participiální *videt̃-*, *proset̃-* s nom. sing. *vidẽ*, *prosẽ* (jako nom. *znajẽ* vedle \**znajet̃-*). Tam ovšem bylo zkrátka řečeno, že jiná je otázka, jak vznikla 3. plur. *terpet̃*, *chvalẽt̃*, — odpověď na tuto otázku pokusili jsme se dáti na stránkách předcházejících.

## O spisech Václava Korandy mladšího z Nové Písně.

Podává Kamil Krofta.

(Dokončení.)

Rovněž s jistotou možno Korandu prohlásiti za původce »Odpovědi na spis Joštův« (č. 60). Nacházíme tu již valnou část myšlenek obsažených v pozdějším spise Korandově »O svátosti« — jsou tu ovšem vyjádřeny jen stručně —, a také

<sup>1</sup> Konjugace ta se shoduje se slovanskou konjugací na *i* i tím, že ve kmeni -nā-: -nī- lze viděti střídání původního plného stupně -nē- se stupněm redukovaným -nī-, ač věc není úplně jista. Srv. Thumb, Handbuch des Sanskrit 310 (a tam citovanou literaturu).

oblíbená slova Korandova jako »vůlička« (str. 209), »šeřměřstvo«, »šermovati« (str. 209), »doktorové nováci« (str. 210). V ostatních spiscích proti Joštovi (č. 62, 64—66), z nichž literárně nejzajímavější je »Trinácte nešprochů v vajovských«, odpovídajících na »Trinácte šprochuov vajovských« biskupa Jošta (č. 62) a druhých třináct sentencí veršovaných, označených názvem »Aliud responsum na šprochy« (č. 65), nenacházíme podobných známek, jež by tak určité svědčily o auktorství Korandově. Myšlenky jimi vyjádřené se však velmi dobře shodují s názory Korandovými a jejich forma zdá se býti rovněž ve shodě s literárním charakterem Korandovým, jak jej známe z jiných jeho spisů. O Korandově zálibě ve verších svědčí poněkud i to, že v Odpovědi na matrykát (Man. 75) cituje latinské veršiky a připojuje jich rýmovaný překlad český, a že také v latinském spisku »De sepultura« uvádí celé latinské dvojverší (Man. 97). Vzhledem k těmto okolnostem smíme zajisté také tyto spisky proti Joštovi, zapsané v Korandově Manuálu mezi jinými jeho spisy a v bezprostředním sousedství jeho Odpovědi na spis Joštův, přiřknouti Korandovi.<sup>26</sup>

Z ostatních anonymních kusů Manuálu jsou již jen tři české a všechny se týkají Bratří. Z nich list psaný p. Bohuší Kostkovi »Že Pigharti odpierají býti konselé« (č. 37) svým povšechným rázem se tak podobá jiným Korandovým listům, že zdá se pocházeti od něho. Napsal-li Koranda oba druhé zcela krátké listy králi proti Pikartům (č. 22 a 23), těžko rozhodnouti, protože jsou tak stručné a věcné, že se v nich individualita spisovatelova neprojevuje dosti zřetelně. Myslím však, že dobře mohou býti od Korandy, protože byly králi podány od konsistoře, v jejímž čele stál v těch letech Koranda. Poněkud se k tomu, pokud jde o druhý z těchto listů (č. 23), přiznává Koranda ve své Odpovědi p. Zajícovi z r. 1489 (Man., str. 33): »My vidouce potom, an se [Pikarti] rozmábají čím dále a víceji, majíce svobodu v svém pokrytství, leta minulého chodili sme, mluvili o to dostatečně, až naposledy o letnicích jeden,<sup>27</sup> potom při sv. Václavu druhý list (to je jistě list č. 23) napsavše, poslali jsme králi, pánu J. Mti, pánóm, rytieřstvu, zemanóm i městóm o sněmiech, prosiee a žádajice, aby to slyšenie přišlo k místu. přičiny hodné tudiež položivše.« Koranda tu arci mluví jménem

<sup>26</sup> Že Koranda byl milovníkem moudrých průpovědí, dokazuje i to, že si dal již r. 1470 opsati »Senecae proverbialia« a sám si k nim r. 1480 pořídil rejstřík. Viz rkps X. E. 17, univ. knihovny pražské, popsaný u Truhláře, Catalogus codicum, II., str. 78; č. 1918. V témž katalogu jsou zaznamenány i jiné rukopisy, jež asi bývaly majetkem Korandovým. Jsou to č.: 697, 718, 901, 1577, 1856, 1857, 1863, 2304, 2323.

<sup>27</sup> List, o němž se tu děje zmínka, nemůže býti č. 22 Korandova Manuálu, jak upozornil Truhlář (Man., str. XIV), nemyslím však, že by list ten (č. 22) musil býti z doby asi o 20 let starší, jak se domnívá Truhlář.



mistrů, ale jistě má na mysli tu jako jinde, i když mluví v plurálu, především sebe.<sup>28</sup>

Anonymních spisků latinských, u nichž jsme dosud nezjistili autorství Korandova, je v Manuálu celkem 29. Z nich však Truhlář ve svém vydání vynechal 8 čísel pro jejich bezvýznamnost a proto možno je i zde pominouti. Myslím, že většina těchto latinských spisků, ne-li všechny, pochází od Korandy. S určitostí možno za jeho dílo prohlásiti úřední list konsistoře z r. 1478 »*Litera magistrorum ex officio spiritali missa hincinde adversus Pighardos*« (č. 11),<sup>29</sup> dále dva listy biskupovi Augustinu Sanktarijskému z r. 1492 (č. 47 a 48), jež sotva mohl napsati někdo jiný než administrátor Koranda, nepochybně také oba listy z r. 1482 psané strany tohoto biskupa »*Comiti Galeoto in Mirandula*« (č. 33) a »*Uxori Galeoti*« (č. 34),<sup>30</sup> dále list »*Sac. Thobiae responsiva*« (č. 40)<sup>31</sup> a konečně zcela jistě dva krátké traktáty »*De ieiunio et comestibilibus*« (č. 51)<sup>32</sup> a »*Dies dominicus a christianis est sanctificandus*« (č. 52).<sup>33</sup>

O ostatních anonymních kusech latinských (č. 16, 17, 19 až 21, 25, 27—32 a 39) je nesnadno rozhodnouti, zda je psal Koranda. Lze říci jen tolik, že v žádném z těch kusů nenacházíme nic, co by tomu odporovalo,<sup>34</sup> že se kusy ty celkovým

<sup>28</sup> Viz na př. v Odpovědi p. Zajícovi »v tomto místě, to jest v Betlémě, přebýváme« (Man., str. 15).

<sup>29</sup> V úvodě se tu praví »ubi vero... domino annuente fuerimus in opus administrationis evocati« (str. 102), což se sice může vztahovati na celou konsistoř, ale především jistě na administrátora Korandu, jehož péro prozrazuje formulace zmínky o koncilu basilejském, upomínající na jiné jeho spisy.

<sup>30</sup> V tomto dopise je zase Korandovská zmínka o koncilu basilejském a kompaktátech (str. 136).

<sup>31</sup> V listě tom, jenž v edici Truhlářově je vynechán, pisatel se nazývá Václavem »commonefacit T[hobias] amicum W[enceslaum]«, fol. 119' rukopisu.) Truhlář (strana XVII) praví o listě tom, že je to »pouhá formule listovní, jak se podobá, beze všeho podkladu reálného«, není však jisto, je-li toto mínění správné. Smysl listu jest ovšem velmi nejasný. Koranda se tu hájí z jakési výtky, kterou mu byl kněz Tobiaš učinil.

<sup>32</sup> Z traktátu toho otiskl Truhlář pouze jeden odstavec, protože prý »myslénky zde tytéž, jež shledali jsme svrchu v českém listu p. Vilému Zubovi« (Man. str. XIX). Vskutku i otištěný odstavec str. 157 se shoduje věcně i formálně s koncem listu p. Zubovi (str. 107). V odstavci tom také čteme: »Supra haec omnia si oculo sincero et recto ad gentes exteras... prospiciatur«, což upomíná na rčení citovaná z jiných spisů Korandových v pozn. 23.

<sup>33</sup> Z traktátu toho Truhlář otiskl pouze výňatek, jehož valná část, počínaje slovy »Namque ex eis nonnulli« (Man., str. 158 dole) až do konce, se shoduje skoro úplně s druhým listem Korandovým k p. Kostkovi (Man. str. 39—40).

<sup>34</sup> O č. 16 (napomenutí Hradeckých) soudil Truhlář (str. XIII), že je asi psal cizinec, tedy nejspíše biskup Augustin, protože se tu

svým rázem podobají věcem Korandovým, a protože jsme shledali, že převážná většina anonymních kusů v Manuálíku Korandově pochází od něho, dlužno uznati za velmi pravděpodobné, že i tyto celkem málo významné kusy vyšly z jeho péra.<sup>35</sup> Za dílo Korandovo možno konečně prohlásiti i český překlad satirického listu Luciperova, připsaného v Manuálíku Robertu Linkolnskému (č. 36), nejen proto, že je v jeho Manuálíku, nýbrž i z toho důvodu, že se tu objevují některá oblíbená slova Korandova (»bohaté a mocné žertujete« [— šidíte], str. 138; »podle své vůličky oblevujete«, str. 139; »svých tantěruov pekelných«, str. 140).

Shrneme-li výsledky předchozího rozboru; shledáváme, že v Manuálíku Korandově je mnohem více vlastních plodů Korandových, než se domníval jeho vydavatel Josef Truhlář a po něm jiní. Kromě několika kusů od auktorů Korandovi blízkých nebo sympathických (Rokycana, Lupáč, Robert Linkolnský), jichž jména jsou výslovně uvedena, nebo od takových, proti nimž se polemicky obracejí jeho spisy (Hilarius, Jošt), *bezmála všechnen obsah Manuálíku je dílo Korandovo*. Je to v podstatě sborník prací Korandových, neocenitelný pro poznání jeho literární mohoucnosti, jeho názorův a jeho zajímavé osobnosti.

Posléze sluší zmíniti se ještě o třech spisech neobsažených v Manuálíku, které Korandovi z důvodů slohových přikl Jireček (v Rukověti). Je to především »Psaní mistrův Pražských proti Bratřím«, zachované anonymně dvojím opisem v herrnhutských foliantech (sv. II. 136 násl. a sv. XI. 143 násl.). Proč bychom měli za auktora toho psaní pokládati Korandu, Jireček neuvádí, a v psaní samém nenacházím pro to důvodu.<sup>36</sup> Není arci nemožné, že Koranda jako administrátor a přední z mistrů list ten sestavil.

praví k Hradeckým: »Vos olim, sicut edocti sumus, in unitate stantes restitistis inimicis vestris...« (Man., str. 112). Myslím však, že úsudek ten není dosti odůvodněn. Tak mohl zajisté psáti také Koranda. Ostatně je možno, že Koranda napomenutí zkonec poval pro biskupa. Slova »non destruere illum, sed potius reformare contendatis« (strana 113) upomínají skutečně na větu »nebylo hleděno k jich zkažení, alež k napravení« v listě Korandově k p. Kostkovi (str. 87).

<sup>35</sup> I náčrtky pěti řečí na uvítanou cizích biskupů (Man. č. 27 a 31) mohou býti sepsány od Korandy, třeba snad on ty řeči neptednášel, jak se zdá jisto z řečí z r. 1480 (č. 29) podle slov: »Haec sunt dicta sub compendio meis a superioribus coram dicenda commissa« (str. 150).

<sup>36</sup> Ani bratrské folianty, ani rukopisná Historia fratrum, jež se o listě tom zmiňuje, a jíž se také Jireček dovolává, nejmenují jeho auktořem Korandu. V II. foliantě má list nadpis: »Psaní mistrův Pražských proti Bratřím ku potvrzení listu Rokycanova, Bratřím psaného, a to bylo již po Rokycanově smrti«, v XI. foliantě je bez nadpisu, na obou místech však má na konci datum 1475. Historia fratrum (fol. 105) zmiňuje se o něm těmito slovy: »L. P. 1475 učinili mistři Pražští psaní, kteréž vůbec mezi lidí rozešřeli, kterýmžto psaním potvrzují

»Podle slohu« za dílo Korandovo prohlašuje Jireček spis »Devatero příčin, že jest lépe přijímati pod dvojí než pod jednou«; traktát daný k jistému Nikodemovi 1471. Spis ten, jehož správný název je »Dvacatero příčin...«, se zachoval v rukopise V. E. 8 musejní knihovny v opise z r. 1490 a zpráva o něm s ukázkami podána od Hanky v Rozboru.<sup>37</sup> Jireček znal asi tento spis jen ze zprávy Hankovy, z níž převzal i chybný název »Devatero příčin«.<sup>38</sup> Proto jeho úsudek, že by Koranda byl jeho auktořem, nemůže mít mnoho váhy. Ve skutečnosti v traktátě samém nic o tom nesvědčí. Nacházíme-li tu místy stejné argumenty ve prospěch přijímání pod obojí, stejné citáty z pisma a spisovatelů církevních, nic to neznamená, protože takové argumenty a citáty byly společným majetkem husitských theologů. Naopak svědčí proti auktorství Korandovu, že v celém tom traktátě nenajdeme podobných shod s jinými jeho spisy jednajícími o těchto otázkách, jaké jsme našli ve všech jeho spisech, pokud se otázek těch dotýkají, a že se tu objevují argumenty a citáty, s nimiž se nesetkáváme v jeho spisech pozdějších (spis Dvacatero příčin vznikl v l. 1471—2). Kdežto se na př. Koranda ve svých spisech, pokud vím, nikde nedovolává Šimona z Cassie — nebyl mu asi autoritou, jsa příliš pozdní —, zde se s ním setkáváme několikrát, jakož vůbec pozorujeme, že autor Dvacatera příčin má zálibu v jiných spisovatelích než Koranda. I slohem a řečí se Dvacatero příčin liší od spisů Korandových. Pro jeho spisovatele je příznačné, že důsledně užívá (a to velmi zhusta) slova »průvod« ve smyslu důvodu, což Koranda nečiní. Také název »rúhač kalicha«, jímž spisovatel označuje odpůrce přijímání pod obojí a jež se tu objevuje skoro na každé stránce, nepatří k oblíbeným výrazům Korandovým, které se zas naopak v tomto spise nevyskytují. Velmi pozoruhodné je, že spisovatel Dvacatera příčin Kristův výrok »to činite na mou památku«, vyjadřuje vždy (na př. fol. 104, 114', 115') slovy: »to činite na mé *spolupamatovanie*«, kdežto Koranda cituje »pripamatovanie«. Nezdá se mi pravděpodobno, že by týž auktor citál tak známý a běžný v jednom spise uváděl důsledně jinak, než ve spisech ostatních.

Shrne-li se to vše, možno říci, že není důvodu, proč bychom Korandu měli pokládati za původce spisu »Dvacatero příčin«, a že naopak mnoho okolností svědčí proti tomu. Že spis

listu Rokycanova, [že] v svém listu jisté a pravé věci psal k obhájení své cti proti nářkům bratrským«.

<sup>37</sup> H a n k a, Tři náboženské traktáty z 15. století filologicky vysvětleny (Rozbor staročeské literatury, čítaný ve schůzkách král. č. spol. nauk r. 1843 a 1844) str. 50—51.

<sup>38</sup> Chybu Jirečkovu opravil již P a l m o v, Manuál ník Vjačeslava Korandy str. 150, který spis »Dvacatero příčin« znal z rukopisu. O auktorství Korandově však Palmov nepochyboval, přidržuje se prostě mínění Jirečkova.

ten jistě nepochází od něho, mohli bychom prohlásiti s naprostou určitostí, kdybychom bezpečně věděli, že Koranda nebyl knězem. Protože o tom není nikde zmínky a Koranda sám nikde neprozrazuje svého kněžství, ač by k tomu byl měl dosti příležitosti, naopak mluví o kněžích a oslovuje je tak, jako by se k nim nepočítal, je vskutku možné, že knězem nebyl.<sup>39</sup> Naproti tomu spisovatel »Dvacatera příčin« byl jistě knězem, výslovně se k tomu několikrát přiznává (fol. 93: »nám, kteříž pod dvojí způsobu rozdáváme«; fol. 125': »my, jenž... z úřadu kněžského jiným rozdáváme«; srv. fol. 99', 100' a j.) a jeho výklad se namnoze právě tím liší od podobných výkladů Korandových, že je psán se stanoviska kněžského. Leč i kdybychom neuznali platnost tohoto důvodu, pokládajice otázku, byli-li Koranda knězem, za nerozřešenou, smíme zajisté z důvodů dříve uvedených prohlásiti, že spis »Dvacatera příčin« nesluší pokládati za Korandův.<sup>40</sup>

Kdyby bylo jisté, že Koranda nebyl knězem, byla by rázem rozřešena otázka, pocházeli od něho jiný spis, který mu Jireček přičítá, nebo podle Jirečka spisy dva. V Jirečkově seznamu spisů Korandových (v Rukověti) se totiž uvádějí také tyto dva spisy: »5. Kniha na deset artikulův, 1478 jménem mistrův pražských vydaná po bezúspěšném s Bratřimi hádání...« a »9. Obrana viery proti Pikhartóm«. U Knihy na deset artikulů se Jireček dovolává Blahoslavovy historie, totiž známé rukopisné Historie Bratří, která bývala dříve pokládána za dílo Blahoslavovo, ač jistě nepochází od něho a v zachované své podobě vznikla, jak se podobá, asi čtvrtstoletí po jeho smrti.<sup>41</sup> Tam vskutku k r. 1479 po zprávě o slyšení kněze Michala, Jana Chelčického a Prokopa v Praze před mistry čteme: »Z toho pak mistři vzavše příčinu, spisovali, až vždy i sepsali knihu proti Bratřim, kteráž slove Na deset artikulův...«<sup>42</sup> Nic jiného o tom spise Jireček nevěděl a přiřkl jej Korandovi patrně jen z toho důvodu, že tehdy stál v čele konsistoře a mistrů.

Druhý spis domněle Korandův, »Obrana viery proti Pikartům«, se však zachoval ve dvou rukopisech, musejním a kapi-

<sup>39</sup> Srovn. mou stať o Korandovi ve Sborníku hist. musea kr. m. Plzně III. (1912).

<sup>40</sup> Kdo je jeho původcem, neumím pověděti. Jen tolik lze říci, že to byl kněz pod obojí, blízký svými názory Korandovi. Na fol. 131' píše sám o sobě: »Jakož jsem toho šire v latinském spisu dovedl, položiv příčin šedesát, a jednu každú nebo Zákonem božím anebo svědecktvim otcův svatých ohradil, ale tobě z mnohých řečí rozum krátkými slovy oznámil, ač jsem druhdy slova proměnil anebo druhdy pro ukřátení řeči ujal a druhdy pro lepší rozum přičinil«. Spis je obsahem i jazykem zajímavý a zaslouhoval by podrobnějšího rozboru i vydání. Ukázky podané Hankou v Rozboru nestačí.

<sup>41</sup> To se pokusím ukázati jinde.

<sup>42</sup> Rkps univ. knihovny XVII. F. 51 a, str. 83.



tučným.<sup>43</sup> Podle rukopisu knihovny musejní podal o něm zprávu v Rozboru Hanka,<sup>44</sup> jenž také v rukopise musejním na vnitřní stranu přední desky připsal název »Obrana víry proti Pikartům« s poznámkou, že tak má rukopis kapitulní někdy Mstropolův. V rukopise kapitulním skutečně opis traktátu má tento název nadepsán, ale nelze říci, je-li to původní název toho spisu, či zda mu byl teprve později dán. Protože se jím podrobně vyvrací deset artikulů, v nichž Bratří při slyšení r. 1478 shrnuli vše, v čem nesouhlasili se stranou pod obojí, není pochyby, že to je spis, o němž se zmiňuje Historia Fratrum, uvádějíc jej jménem »Na deset artikulů«, spis, jež Jireček pokládal za rozdílný od této »Obrany«. To poznal již Goll, který, mluvě o této »Obraně«, nazývá ji také »Das Buch der Magister von den 10 Artikeln«.<sup>45</sup>

Je-li jisto, že Kniha na deset artikulův a Obrana víry proti Pikartům je spis jediný, není tím řečeno, že spis ten pochází od Korandy. Přímého dokladu pro to není ani ve spise samém ani v současných nebo pozdějších pramenech. Jireček přiřkl ji Korandovi, jak praví, z těchž příčin jako spis »Dvacatero příčin«, t. j. podle slohu, a Goll se prostě přidal k tomu mínění.<sup>46</sup> Na jeho oporu možno uvést, že Koranda, který jako administrátor při slyšení r. 1478 stál v čele mistrů a v listu k p. Kostkovi dosti podrobně o něm psal, nejspíše mohl napsati tuto obšírnou odpověď »na deset artikulů bratrských«, již podle Gollova úsudku v části vypravující o počátku vlastního kněžstva v Jednotě byl předlohou onen list ke Kostkovi.

Tyto důvody ovšem nestačí, abychom mohli tento důležitý a zajímavý spis přičísti Korandovi. Prohlašuje-li Jireček Korandu za jeho původce »podle slohu«, po zkušenosti se spisem »Dvacatero příčin« nemůžeme úsudku tomu důvěřovati. Skutečně nenacházím ve slohu tohoto spisu takové podobnosti se spisy Korandovými, aby bylo možno pokládati jej za jeho dílo. Vyskytují-li se tu některá neobvyklá slova, jež jsme našli také ve spisech Korandových (na př. »lúdař« na fol. 3, »lucek« fol. 29 a snad i jiná) a jež asi Jirečka svedla k onomu úsudku, nemůže to býti důvodem k uznání auctorství Korandova, protože se slova ta objevují také u jiných spisovatelů (na př. lúdař u Štítného). Naopak tu úplně pohřešujeme slova, obraty, myšlenky čistě Ko-

<sup>43</sup> Rkps. musejní má signaturu V. E. 8 a je z r. 1490, rukopis kapitulní D. 107 je z r. 1526.

<sup>44</sup> Ve stati citované výše na str. 43—48.

<sup>45</sup> Goll, Quellen und Untersuchungen I., str. 26; srov. Čas. Čes. Mus., 1886, str. 122 a 123. Palmov, Češskije bratja I. 1, str. 391 přece zase uvádí oba ty spisy jako dvě díla rozdílná, a to ovšem Korandova.

<sup>46</sup> »Das Buch der Magister, als dessen Verfasser ebenfalls Koranda gelten kann«, praví Goll Quellen I., str. 26, odkazuje na Jirečkovu Rukověť.

randovské, jichž ukázky jsem podal. Hlavně však zasluhuje pozornosti, že ani tam, kde se mluví o věcech, jimiž se Koranda zabývá v rozličných svých spisech, nikde nenacházíme takové formální shody s příslušnými místy těchto spisů, jakou shledáváme naporád mezi jednotlivými z nich. Víme-li, že Koranda, kdykoli se dotkne určitých otázek, vždy opakuje v podstatě stejné myšlenky a to většinou téměř stejnými slovy, nemůžeme uvěřiti, že by se právě v tomto spise byl tomu úplně vyhnul.

Formální rozbor »Obrany« svědčí tedy dosti určitě proti auktorství Korandovu. Ale ani věcné důvody, jež bylo možno pro ně uvést, nejsou dosti pevné. Ze spisu samého není ani patrné, že by jeho původce byl měl přímou účast ve slyšení r. 1478. Nikde se o tom nezmiňuje, ano mluví o slyšení tom tak, jako by o něm věděl pouze od jiných.<sup>47</sup> Zdá se mi také neuvěřitelné, že by Koranda památné ono slyšení, jehož se byl osobně zúčastnil a o němž psal Kostkovi list datovaný v jeho Manuáluniku určitě do r. 1478, byl mohl položit do r. 1479, jak to učinil auktor »Obrany« vzniklé jistě před r. 1490.<sup>48</sup> Je-li v »Obraně« vskutku užito onoho listu Korandova — ani to se mi nezdá jisté —, nedokazuje to nic o auktorství Korandově, protože listu toho, který byl nepochybně rozšiřován opisy, mohl užiti i kdokoli jiný. Je možno, že auktor Obrany užil opisu nedatovaného, čímž by se vysvětlovalo, jak se mohl dopustiti chyby v datu slyšení. Rozhodujícím důvodem proti auktorství Korandovu by mohlo býti, jak jsem již naznačil, to, že původce »Obrany« byl jistě knězem.<sup>49</sup> Pokud ovšem nemáme naprosté jistoty, že Koranda knězem nebyl, má důvod ten pouze hypotetickou cenu. Celkem však dlužno přiznati, že nemáme práva pokládati Korandu za původce této Obrany, a nezbývá tedy, leč škrtnouti ji ze seznamu jeho spisů, jak jej podává Jireček v Rukověti.<sup>50</sup>

<sup>47</sup> Auktor Obrany takto mluví o onom slyšení (na fol. 7' rukopisu mus.): »Protož tuto toliko se to připomene a proti tomu se psáti bude, což sú předpověděni starší jich sami před lidmi rozumnými, jsúce k tomu na to povoláni, jménem všech své roty oznámili a vyznali. Ještě toho všeho svědkové i podnes ještě živi jsú, kteříž jsú z úst jich řeči, které slyšeli, s pilností věrně sepsali...« To se mi spíše zdají býti slova auktora mladšího, který nebyl účastníkem slyšení.

<sup>48</sup> To datum má opis musejní.

<sup>49</sup> V Obrance čteme na př. že Pikarti »proto nás za kněze nemají, že z toho řádu cirkve nejsme« (fol. 44' rkp. mus.), nebo jinde: »Takto k lidem mluvíme kněží jsúce, toto lidu říkáme: Jsme-li světi, buoh vie, jsme-li hříšní a zlí, i toť on více vie, vy v nás naději nekladte, jacikoli jsme...« (fol. 67').

<sup>50</sup> Ani tu nemohu říci, kdo asi je původcem toho spisu. Jistě to byl kněz strany pod obojí, blízký svými názory Korandovi, snad některý ze členů konsistore. Tím, že není od Korandy, Obrana nepozbývá historické ceny a zajímavosti. Je to důležitý pramen pro počátky Jednoty a pro poznání vnitřního vývoje strany pod obojí v době po Rokycanovi má podobný význam jako spisy Korandovy. Protože i literární cena Obrany je značná, dlužno vysloviti přání, aby celá vydána byla tiskem.

Doplniti tento seznam některým spisem Korandovým Jirečkovi neznámým není mi možno. Není však vyloučeno, že se ještě přijde na stopu takového spisu, až lépe bude prozkoumána současná i pozdější náboženská literatura česká. Zatím mohu uvéstí toliko neurčitou zmínku bratra Vavřince Krasnického, který se, jak víme, častěji dovolává Korandy, o jakémsi spise Korandově, o němž nelze říci, je-li to některý ze spisů nám známých, či spis od nich rozdílný. Ve své »Historii, co se dalo mezi Bratřími zboru Třebíckého a knězem Janem farářem též tu v Třebíči«, napsané r. 1519, Krasnický uvádí spisovatele, kteří psali proti »řimské sektě«, »jako bývali pan Linconiensis [t. j. Robert Lincolnský], František Petrarcha, Jan Wiglef, mistr Matěj Pařížský, veliké knihy udělal mistr Milíč, mistr Jakoubek a mnozí Čechové, až i nedávno *mistr Koranda pod jménem Bradáče*, až i v písničkách, nercili v knihách pozůstávali.«<sup>51</sup> Spisu vydaného pod jménem Bradáče jsem se nedopátral.

Ač tedy Jirečkův seznam spisů Korandových nelze mi rozmnožiti spisy novými, přece z výkladů mých je patrné, že seznam ten potřebuje hojných oprav a doplňků. Proto budiž mi dovoleno připojiti seznam nový, do něhož vsunu některé zprávy o spisech Korandových dosud nevydaných a proto téměř neznámých i jiné poznámky. Přihlížím v seznamu tom ke spisům českým i latinským, seřazují je po příkladu Jirečkově, pokud možno, chronologicky, a spisy, o nichž není jisto, pocházejí-li od Korandy, označuji hvězdičkou.

### Seznam spisů Korandových.

#### 1. *Poselství krále Jiřího do Říma k papeži r. 1462.*

Zachováno ve čtyřech rukopisech a podle nich vydáno 1888 od Ad. Patery v Arch. Českém VIII., str. 322—354. Ve zprávě o poselství jest úplně obsažena řeč Korandova před papežem, jejíž znění latinské, nepochybně původní, z jiného rukopisu vydáno v dodatku k edici »Poselství« v A. Č. VIII., str. 356 až 360. O »Poselství« srovn. Jar. Vlčka, Dějiny č. lit. I., str. 218.

2. »*Nenie ptáčníkův*«, polemický traktát proti Hilariovi asi z r. 1465, začínající se uvedenými slovy. Na dotaz Korandův, »kteří ptáci lepší jsou, zdali ti, kteří jedí a pijí, čili ti, kteří toliko jedí a nepijí«, Hilarius odpověděl obsírným traktátem latinským »Argute augur quaeris«, dokazujícím, že jsou lepší ptáci, kteří toliko jedí. Proti tomu se Koranda spisem »Nenie ptáčníkův«, snaží dokázati přednost těch, kteří jedí i pijí, čímž má býti dokázáno, že lépe jest přijímati pod obojí než pod jednou, Spis »Nenie ptáčníkův« vydal J. Truhlář v Manuálu Ko-

<sup>51</sup> Rkps. V. F. 41 knihovny musejní (fol. 348<sup>v</sup>); výpisek p. dra V. Sokola.

randově č. 57, str. 193—202, přihlížeje i k různocněním úplnějšího opisu Křížova, o němž se stala výše zmínka. Hilariův spis »Argute augur quaeris« je vytištěn v Manuálu jako č. 56, str. 187—193. Dupliku Hilariovu na odpověď Korandovu vydal T. Kalina, Hilaria Litoměřického duplika proti Václavu Korandovi. (Program c. k. st. gymnasia v Přerově 1901.)

3. *Polemické spisy proti Joštovi z Rožmberka, biskupovi Vratislavskému*, asi z roku 1465. Jsou vesměs obsaženy v Manuálu a vydány Truhlářem jako č. 60, 62—66. Jistě od Korandy je nevelký traktát »Odpověď na spis Joštův« (č. 60), s velikou pravděpodobností lze však mu přičísti i ostatní, totiž prosaické i veršované sentence, jež jsou odpovědi na Joštovy »šprochy vajovské« (Man. č. 61). Jedna skupina těchto sentencí má nadpis »Odpověď na šprochy Klímovi z Prudovic. Trinácte nešprochův vajovských« (č. 62), jiná »Aliud responsum na šprochy« (č. 65). V jiné odpovědi se liší »Povahy křesťanské spravedlnosti« (č. 64) a v poslední »Užitkové pravé viery k svým vyšším a najvíce od duchovních« i »Skutkové ošemetné viery k svým vyšším a najvíce od duchovních« (č. 66). Prvních »Trinácte nešprochův vajovských« otiskl Erben ve Výboru z literatury české, II. 722; druhou třináctku »Aliud responsum« vydal I. J. Hanuš ve Zprávách král. společnosti nauk 1865 s poznámkami ne zcela správnými. Srovn. též Vlček, Děj. č. lit. I, str. 219; Flajšhans, Písemnictví české str. 284, a Jakubec, Dějiny lit. č. I, str. 182.

\*4. Latinský list »Thobiae P. adversario de censuris« psaný na počátku náboženské války za krále Jiřího (»vestrates nostratesque enunciant... se pugnatueros«), tedy asi v r. 1467 nebo brzy potom, a směřující proti válce a účasti kněží v ní, zvláště pak proti církevním klatbám (Man. č. 19, str. 117—8; srovn. úvod str. XIII). Sloh listu upomíná na středověká dikta-mina a je možno, že to není list skutečný, nýbrž pouhé slohové cvičení. Pisatel sám praví na konci, že »libuit... Tuam Honorabilitatem hoc, si meretur ita dici, dictamine visitatum ire.«<sup>52</sup>

<sup>52</sup> Bylo by zajímavé zjistiti při tomto listě osobu adresátovu. Není nemožno, že je totožná s »knězem Tobiašem«, jemuž zní jiný list Korandův svrchu zmíněný (viz str. 217 a pozn. 31). Byl by pak »Thobias P. adversarius« knězem. K jeho určení mohlo by přispěti to, o v Manuálu nad adresou je připsáno (v edici Truhlářově o tom není zmínka). Jsou to dvě slova, z nichž prvé je »ad« a druhé bohužel nelze bezpečně přečíst. Nejspíše možno tu čísti »Pzlam« nebo »Pzham«. Protože stejnou rukou u jiného listu v Manuálu je k adrese připsáno »ad Kaurzim« (č. 17) a jinde »in Poděbrad« (č. 21), dlužno souditi, že také zde ono druhé slovo je jméno města, v němž adresát přebýval. Je na snadě domněnka, že by to mohla býti Plzeň, lat. Plzma. Pak by adresátem mohl býti katolický kněz Tobiaš, kazatel v Plzni, jenž se připomíná v l. 1464 (Strnad, Listář kr. m. Plzně II., str. 106 a 758) a 1472 (Truhlář, Catalogus codicum latinorum I. (str. 53) a jenž si dal od známého Kříže z Telče opsati Cassiodorovu Historii církevní.



\*5. Latinské proslovení »*In adventu episcoporum ad coronandum regem Wladislaum*« z r. 1471. (Man. č. 27, str. 127; srovn. úvod str. XV.)

6. *Odpor proti Pikhartským matlokám*. Polemický traktát proti Bratřím asi z r. 1473. (Man. č. 53, str. 160—174; srovn. úvod str. XX.)

7. *Proti jinému pikásovi bez peře v Žatci*. Odpověď jménem mistrů na pět otázek neznámého Bratra asi z l. 1470 až 1480. (Man. č. 54, str. 174—182; srovn. str. XX.)

8. *Dva české listy p. Janu Kostkovi* proti Bratřím z roku 1478 (ante Venceslai) a 1479. (Man. č. 4 a 5; str. 35—42. První list je též v II. foliantě herrnhutském fol. 69—71 a vydán v Arch. Č. VI., str. 173—175.)

9. *Litera magistrorum ex officio spirituali missa hincinde adversus Pighardos* ao. 1478 circa Katherinae. Latinský pastýřský list k venkovským děkanům pod obojí. (Man. č. 11, str. 102—104.)

\*10. Trojí latinské proslovení *In adventu domini Johannis electi in episcopum Varadiensem*, t. j. při příchodu biskupa Jana Filipce do Čech r. 1478, 1480 a 1488. (Man. č. 28 až 30, str. 128—131; srovn. úvod str. XV. Viz též výše str. 218.)

11. Latinská řeč »*In adventu episcopi Augustini 1482 ante pentecostes*«. (Man. č. 31, str. 131—132.)

12. Dva latinské listy »*Comiti Galeoto in Mirandula*« a »*Uxori Galeoti*« psané v prosinci 1482 a týkající se biskupa Augustina. (Man. č. 33 a 34, str. 134—136.)

\*13. *Vindicta post commotionem* ao. 1483, *Septembris 28 regi Ungariae*. Latinský omluvný list Uherskému králi, jímž se vysvětluje pražská bouře z r. 1483. (Man. č. 32, str. 132 až 134.)

14. Český list »*Domino Wilhelmo Zub de jeunio*« z roku 1486 (circa Gregorii). (Man. č. 12, str. 104—107; s tím srovnati jest latinský traktát »*De ieunio*« v Man. č. 51, strana 157.)

\*15. *Contra Nikolaitas et Slamitas laicos fantastisos*. Latinský úřední list konsistoře proti Mikulášencům a Slámoveům z 23. ledna 1487. (Man. č. 13, str. 107—109; viz též úvod str. XIII.) Srovnati jest dva listy faráře Načeradského ke konsistori o Mikulášencích, jejichž originály jsou v universitní knihovně; o nich Truhlář ve Věst. Č. Akad. VI., str. 303.

16. Český list *psaný králi proti Bratřím r. 1488* (post Michaelis) jménem mistrů a kněží pod obojí. (Man. č. 23, strana 121—122; též v Arch. Č. VI., str. 213). Pochází-li druhý

Jeho styky s plzeňským rodákem Korandou byly by dobře pochopitelné. Opakují však, že je to pouhá domněnka, a že ani není docela jisto, zda list »*Thobiae P [= Plznensi?] adversario*« je Korandův, ač myslím, že s největší pravděpodobností lze mu jej přičísti.

list proti bratřím (Man. č. 22, str. 121) od Korandy a kdy vznikl, není jisto. (Srovn. Truhlář, Man. str. XIV., jakož i zde str. 216.)

**17. Odpověď p. Janu Zajícovi z r. 1489.** Český, obšírný a velmi zajímavý list napsaný poč. r. 1489 (*«sabbato Vindicat»* = 10. ledna) p. Zajícovi v odpověď na dva jeho listy, jimiž mistrům pod obojí vyčítal, že se dělí od církve obecné a nadržují Pikartům. První list Zajícův, napsaný »při suchých dnech postních« (t. j. koncem února) r. 1488 je v Manuálu Korandově zapsán s datem 1489 (Man. č. 1, str. 1—9), kdežto v II. foliantě archivu bratrského v Herrnhutě (fol. 152—158) má správnější datum 1488. Že byl napsán »při suchých dnech postních«, dovidáme se z druhého listu Zajícova, který se zachoval toliko v bratrských foliantech (II., fol. 158—159, a XI., fol. 6'—7') a má datum 1489. Protože Koranda v listě z 10. ledna 1489 odpovídá výslovně také na tento druhý list (*«Ještě o církvi, jakož v druhém listu položeno, že by nyníjší byla dokonalejší i viera nad církev prvotní etc.»*, praví Koranda [str. 22] a vskutku v druhém listě Zajícově se ta myšlenka obšírně vykládá), je patrné, že list ten byl napsán buď v prvních dnech r. 1489 nebo ještě r. 1488. Odpověď Korandova, ač byla hotova počátkem r. 1489, nebyla dodána p. Zajícovi ani jinak rozšiřována. Teprve když p. Zajíc poslal mistrům před Vánoci 1493 spis nový »velmi dobádavý«, poslal mu Koranda svou odpověď z r. 1489 s krátkým úvodem, v němž ohlašuje, protože prý p. Zajíc své spisy »rozblašuje i rozpisuje«, že »i my svouj odpis netoliko psáti, ale i vytisknutí pro širšie oznámenie způsobíme« (Man. str. 9). K vytisknutí té odpovědi, pokud víme, nedošlo; vydal ji teprve Truhlář (Man. č. 3, strana 10—35) i s úvodem z r. 1493 (Man. č. 2, str. 9). Nevěda o druhém listě Zajícově z r. 1488 neb 1489, vztahoval Truhlář zmínku Odpovědi Korandovy o tomto druhém listě (citovanou výše) na onen »velmi dobádavý« spis Zajícův z r. 1493, z čehož by plynulo, že Koranda r. 1493 svou odpověď z r. 1489 přepracoval neb doplnil. Nyní však je zjevno, že Odpověď Korandova je v Manuálu zachována tak, jak byla napsána poč. r. 1489, což se srovnává s tvrzením předmluvy z r. 1493. Věc ta není bez významu pro věcná data obsažená v Odpovědi i pro otázku vzájemného poměru spisů Korandových. — Upozorňuji ještě, že mluvě ve své odpovědi o událostech za krále Jiřího, Koranda praví (str. 14): »Toť kroniky ještě se o tom spisují a zuostavie ku památce.« Patrně buď Koranda sám nebo někdo jiný ze strany pod obojí psal kroniku událostí doby Jiříkovy. Spis takový se arci nezachoval, ale zpráva je přece zajímavá, svědčíc o vážných snahách tehdejší strany pod obojí.

**18. Český list p. Bohuši Kostkovi z r. 1492** (ante Palmarum) »že Pikharti odpierají býti konšelé«. (Man. č. 37, strana 141—143; srovn. str. XVII.)

19. Dva latinské listy biskupovi Augustinu Sanctuarij-skému z r. 1492, vytýkající mu s velikou otevřeností rozličné nepřístojnosti. (Man. č. 47 a 48, str. 151—155.)

20. *Traktát o velebné a božské svátosti oltářní, kterak má přijímána býti od věrných křesťanův.* Tisk z r. 1493, 260 stran 8°. (Více o něm viz výše str. 126.) Je to nejobjemnější spis Korandův, jímž Koranda nejsoustavněji vykládá a obhajuje názor svůj i své strany o přijímání pod obojí způsobou. V úvodě se zmiňuje, co jej k tomu pohnulo. Prý proti úmluvám Čechů s koncilem basilejským »opět duchovní i světští v těchto časích povstali proti těm pravdám [o přijímání pod obojí], světští válkami, aby ty pravdy udusili..., duchovní pak, aby od té pravdy odvedli a svú křivdu vystřeli jinak, nežli jich předkové bazilejští zapsali..., jedni kříže bláznové vydávali a jiní a zvláště poběhlci od té pravdy, traktáty, to jest spisy, latinskú i českú řečí rozsielali, chytré, lstivé a falešné.« Proti těmto protivníkům kalicha Koranda obšírně s mnohými doklady dokazuje, že přijímání pod obojí bylo ustaveno od Krista, že bylo předobrazeno v St. Zákone, že v prvotní církvi se tak přijímalo, že o přijímání pod obojí píší staří svatí, že se o něm zmiňují koncilia »biskupové římsí, nazvaní papežové od Konstantina císaře«, ve svých spisech, jakož i doktorové potomní, mezi nimi »M. Matěj Pařížský, kanovník kostela hradu Pražského, kterýž byl za císaře Karla a po něm v malém času«, a konečně i veršíky znamenité a kroniky. Vykládá pak, že od přijímání pod obojí věrný křesťan nemá ustoupiti »ani pro duostojenství mocné, ani pro žádné množství, ani pro předky předešlé, ani pro obyčej kterakoli zastaralý, ani pro marné poslušenství, ani pro učenie vtipné a chytré, ani pro ustanovenie lidské, ani pro pokryté náboženství, ani pro kletby smyšlené, ani pro divy ošemetné.« Při tom se zvláště podrobně a velmi rozhodně vyslovuje proti požadavku naprosté poslušnosti papeže a jeho prelátův i proti řádům mnišským (viz ukázky výše citované), dále proti kletbám »prelátským, kněžským nebo mnišským,« proti divům a zázrakům. Vypisuje potom potřebnost, užitečnost a spasitelnost přijímání pod obojí a obrací se pak k odporům protivníků, jež uvádí jen všeobecně a podrobně vyvrací. Dále dovozuje, že přijímání pod jednou »nenie hodné, nenie užitečné, nenie spasitedlné tak přijímajícím, aniž má v cirkvi křesťanské zachovávaťo býti po příčiny rozličné.« Tu Koranda vykládá zajímavě svůj názor o cirkvi římské (viz podanou ukázkú) a cituje výrok Příbramův »in libro Argumentorum diversorum, quem dedit consulibus Antiquae civitatis Pragensis.« Na konci pak znova uvažuje, »kterak protivníkův všetečnost v přijímání pod jedním způsobem jest nebezpečná a z druhé strany, kterak věrných hodné přijímanie pod dvojím způsobem jest užitečné a spasitedlné,« a vzpomínaje opět úspěchu Čechů v Basileji, vybízí »věrné«, aby vytrvali v přijímání pod

oboji. — Tento důležitý a také jazykově pozoruhodný spis Korandův zasluhoval by nového vydání stejně jako tři spisy další, k němu připojené.

**21. O rozddávanie dietkám** »Neveliký spisek (32 stran in 8°), připojený v tisku z r. 1493 k předešlému (viz výše str. 127), jedná o husitské zvyklosti podávati svátost oltární také nemluvnatům. Ač prý o té otázce »jiní velmi mnoho a dostatečně v sepsání svém vydali, však aby těm, kdo čiesti i slyšeti budú, tiem snáze bylo příjemno, aspoň písma znamenitějšíe a v menším počtu položena budú.« Uvádějí se pak důvody z Písma, ze starých spisovatelů církevních, dále z knih, »jenž slovú pontifikál« a z jiných knih »kostela římského i pražského, jenž slovú agenda, a ty v Čechách ještě se nalézají na mnohých místech převelmi starým písmem.« Potom se vyvracejí námitky odpůrců — zde je zajímavá zmínka o Husovi, kterou jsem otiskl jinde<sup>53</sup> — a končí se vyzváním aby od přijímání dítek nebylo upouštěno.

**22. O zpievání a čtení českém traktát.** Rovněž v tisku z r. 1493 (viz výše str. 127), 18 stran in 8°. Koranda tu dokazuje »z dovoduov písem,« že »kázanie, čítanie i zpievanie obecni řeči z písem zákona božieho má k vzdělání křestanóv v cierkvi zachováno býti.« Ukazuje také, že »věrní v prvotní cierkvi . . . požeňnatie i jiné věci obecné spasitedlné, kteréž se daly v cierkvi neb v kostele, puosobili jsú v řeči obecné«, že tak dosud je u Řeků, Rusů, Arménův a jiných národů církve východní, že Vlachové »jakožto latinníci« rozumějí čtení a zpívání latinskému. Na konec pak vyzývá kněží, aby »rádi a s milostí« četli, kázali i zpívali před lidem písma Zákona božího i doktorů svatých, a světské, aby »s žádostí čistou a náboženstvím« je poslouchali.

**23. O lichvė.** V témž tisku z r. 1493, stran 32 in 8°. V úvodě čteme: »Ta lichva že se jest přieliš rozmohla a mnozí nevėdie, co jest, v čem záleží, jaký jest hřiech a kteraká pro ni pomsta, to všeecko aby poznáno bylo pro výstrahu lichvy, dobré i hodné jest o tom učiniti sepsanie, ne tak obsírně, jakož se od jiných vypisuje, ale tiem kratčejí a během prostým, aby tiem snáze pochopno i příjemno mohlo býti i od těch, kdož čísti budú, i od těch, kdož slyšeti budú.« Předmět svého pojednání definuje Koranda takto: »Lichva, jakož obecně vypisují, jest, cožkoli nad jistinu puojčené věci vzato bývá, buď z smlúvy učiněné neb z naděje zisku příšlého, a slove řečí českú lichva, neb lichevník dlužniku svému činí lichotu, t. j. nevieru, bera více od něho, než jest puojčil, tudy činí jemu škodu . . .« Rozumí tedy Koranda lichvou v duchu středověkého názoru křestanského všeliké

<sup>53</sup> Část ve stati o Korandovi ve Sborníku musea Plzeňského III. a část zde na str. 129 pozn. 19a.



půjčování peněz nebo jiných věcí na úrok. Dovojuje z řečí svatých doktorů církevních, »že při pójce, když nad jistinu neb hlavnie peníze bývá vzato více, než jest puojčeno, buď málo neb mnoho, buď v malém času neb v dalším, nie je úrok, ale jest lichva, a ten, kdož takový zisk bere, jest lichevník«. Zajímavě pak Koranda vypisuje rozličné způsoby takové lichvy a dovozuje, že »lichva je taková nepravost, že lichevník jest horší nežli zloděj, lúpežník i zrádce«, horší nežli »vražedník«, že »lichevník křesťan horší je nežli žid«, že je kacířem, kdo by zastával neústupně, že lichva není hřích. »Poněvadž tehdy lichva jest tak veliký hřích a nepravost, pro lichvu rozumně ustanoveno v cirkvi, aby lichevníci byli v mrzkosti a v potupě, aby na každý měsíc od kněží na kázání lichva v své nepravosti ohlášena byla, a že lichevníkovi neprospěje ani modlitba, ani almužna, ani poručení na kteréžkoli věci kostelníe neb špitálníe, ale že takové lichevníky podrobí pán Buoh v smrt věčnú . . . Protož není lépe lichevníku než od lichvy přestati, té nepravosti želeť, a což jest vylichvil, navrátiti buď sám skrze se neb skrze někoho jiného«. — Bylo by zajímavé srovnati tento spis Korandův se staršími husitskými traktáty »De usura«.

**24. Traktát proti matrykátu mnicha bosáka, aneb Odpověď na matrykát bosákuov anno 1496 post pascha.** Zachováno s prvním názvem v XI. foliantu bratrského archivu, s druhým v Manuálu, odkud vydáno Truhlářem (Man. č. 7, str. 45—96; viz výše str. 124). O matrykátu bosákově, proti němuž se spis ten obrací, psal Truhlář, O životě a spisech bosáka Jana Vodňanského, v Čas. Česk. Mus. 1884; viz též jeho poznámky v úvodě k edici Manuálu, str. VI a XI. Protože bosákův matrykát vznikl, jak z obsahu patrné, před r. 1490, soudí Truhlář, že datum Odpovědi udané v Manuálu je asi mylné, ježto »není podobno ani v sepsání samém zřetelné, aby odpovídáno bylo tak pozdě k útoku, který, jak pozorovati, mistry velmi popudil.« Soud ten se mi nezdá správný. Nevíme přede vším, kdy se matrykát dostal do rukou mistrů — možná, že se to stalo značně později, než byl napsán —, a naopak víme, že na listy p. Zajcovy byla dána odpověď teprve po čtyřech letech. Nemáme tedy důvodu pochybovati o správnosti určitého data, jež udává Manuál. Datum to potvrzuje tuším poněkud i zpráva bratrská, výše citovaná, která vypravuje, že matrykát bosákův byl napsán proti Korandovu spisu O svátosti z r. 1493. Ač to není správné, přece zdá se ukazovati, že původci bratrské zprávy, který matrykát bosákův znal jen z Odpovědi Korandovy, bylo známo, že tato Odpověď na matrykát vznikla teprve po r. 1493. Datum Manuálu, které je snad připsáno samým Korandou, možno tedy podržet.

**25. Český list »Panu Mikuláši Trčkově de malo sacerdote«** z r. 1498. (Man. č. 55, str. 182—187). Koranda tu potírá názor Bratrů, že kněz ve hříchu nemůže platně udíleti svá-

tosti. O datu vyslovuje Truhlář (Man. str. XX) pochybnost, jak za to mám, bez dostatečného důvodu.

\*26. »*De errore dicentium animas non ire ad coelum aut ad inferos, sed ad receptacula usque diem iudicii detineri, 1505 circa Magdalene.*« Tento krátký latinský traktát, zapsaný v Manuálu (č. 50), ve vydání Truhlářově vynechán (sr. str. XIX).

27. *De sepultura.* Krátký latinský traktát proti přepychu při pohřbech a nádherným pomníkům z r. 1508 (sabbato Vincentii). Výňatky uveřejnil Truhlář v Manuálu č. 8, str. 96—98.

28. *Contra adversarios compactata non servantes.* (Man. č. 49, str. 155—157). Latinský traktátec, obviňující stranu pod jednou, že ruší kompaktáta. Protože se tu připomíná třikrát opětované poselství o kompaktáta k papežským legátům do Uher, klade Truhlář (Man., str. XIX) jeho sepsání právem do pozdějších let vlády Vladislavovy. Je podle všeho z posledních spisů Korandových a tím zajímavý.

29. Několik nedatovaných traktátů a listů latinských i českých, zachovaných v Manuálu, o nichž nelze určit, kdy vznikly. Z nich pouze některé možno bezpečně přičísti Korandovi. Jsou to: »*Echortatio coram sacerdotibus, ut sint scientifici, doctrinati, honesti, exemplares, concordēs, non contentiosi*« (č. 15); latinský list »*Johanni dicto Markolth apostolanti*« (č. 18); dva české listy »*Domino Dubeczky, domino Hradeczký*« »*de communione permutatione exemplo sabbati*« (č. 24) a »*Dubeczky a Hradeczký de „nisi manducaveritis de spiritali manducatione*« (č. 26); konečně dva latinské traktátce »*De ieiunio et comestibilibus*« (č. 51) a »*Dies dominicus a christianis est sanctificandus*« (č. 52). U ostatních, jež jsou celkem méně zajímavé, je auctorství Korandovo pochybné; ve vydání Manuálu jsou označena čísla 9, 14, 16, 17, 20, 21, 25, 39—43. Většinou asi i tyto kusy pocházejí od Korandy; zvláště bych mu z vnitřních důvodů přiřkl č. 9. (»*In sacramento venerabilis eukaristie, si sanguis est in prima specie*«), č. 16 (»*Adhortacio coram Hradeczensibus dum erant in comocione*«), č. 17 (»*De compaternitate*«), č. 20 (»*Magistro H. de adinventionibus*«)<sup>54</sup> a č. 25 (»*Gabriel, quia non scribit nec federat a et b*«).<sup>55</sup>

<sup>54</sup> V Manuálu jsou k adrese listu toho připsána současnou rukou, která také jiné adresy doplňovala, slova: »ad Libek«. Truhlář (Man., str. XIV) upozornil, že by slova ta mohla znamenati M. Jana z Lubeku, který přijat byl na Pražskou universitu r. 1467 a připomíná se tu ještě r. 1495. Dodávám k tomu, že »Mistr Jan Libek« se jmenuje také r. 1496 mezi mistry universitními, jichž jménem Koranda svolil k uvedení mnichů do Prahy (Zápis v Kniže pamětní Starého m. Pražského č. 994, fol. 82').

<sup>55</sup> K listu tomu poznamenávám, že se snad týká Gabriela, faráře Sušického, jehož nedatovaný list latinský psaný Korandovi se zachoval

30. *Překlad satirického listu připsaného Robertu biskupu Linkolnskému a tepajícího rozmařilost římské hierarchie (č. 36).*

\* \* \*

Spisovatelská činnost Korandova byla, jak viděti, velmi rozsáhlá a můžeme věřití nápisu na jeho hrobce v kostele svatohavelském hlásajícímu o něm, že žil knihám.<sup>56</sup> K ocenění jejího významu historického a její hodnoty literární bylo by potřeba podrobnějšího rozboru spisů Korandových po stránce obsahové a formální. O část tohoto úkolu jsem se pokusil na jiném místě.<sup>57</sup> Ze spisů Korandových, jak jsem je zjistil v této práci, pokusil jsem se sestrojiti obraz jeho názorů náboženských. Dospěl jsem při tom k úsudku, že Koranda nebyl duch originální, že všechny podstatné myšlenky, s nimiž se u něho setkáváme, nacházíme již v starší theologické literatuře husitské, a že také v jejich výkladu a odůvodňování je velmi málo původního. Ukázal jsem však, že jeho spisy, jež vzhledem k postavení Korandovu ve straně pod obojí lze pokládati za věrný výraz tehdejšího oficiálního husitství, mají význam jiný. Jsou důkazem, že se strana pod obojí ani v této pozdější době neodecizila svému husitskému základu, nýbrž že věrně trvala na hlavních zásadách prvotního husitství, bráníc je jak proti Římu, tak proti radikálnějším Bratřím, že se ve své podstatě nepokatoligovala, nesbližovala s Římem, nýbrž naopak spíše od něho vzdalovala tak, že luterství nepřineslo jí tolik nového, jak se obyčejně vykládá. Spisy Korandovými se potvrzuje poznání, k němuž nás vůbec vede důkladnější znalost našeho náboženského vývoje ve stol. XVI. a XVII., že největší náboženská strana česká, vlastní strana pod obojí, jejíž příslušníci nepřesně bývají nazýváni luterány, zachovala v sobě mnohem více starého husitství, než se dříve sou-

v originále v universitní knihovně Pražské mezi Pozůstatky akt konsgistorie z l. 1470—1490. o nichž viz článek Truhlářův ve Věstníku České Akademie VI. Rozumím-li dobře listu tomu, byl bratr tohoto faráře Gabriela manželem sestry Korandovy. Píše totiž Gabriel: »Fatri meo proposui pericula, quae posset evitare, si consilio meo acquiesceret et unionem uxoris suae susciperet... Nam ego illud, quicquid honori vestro et sororis vestrae congruit totis viribus deo teste intendo fideliter promovere.« Také tím listem oznamuje Korandovi, že mu posílá »librum novarum distinctionum, quem [honora]bilissimi sacerdotes regni Bohemiae adhaerentes veritati sacrae communionis utriusque speciei ediderunt, quamvis semper eodem indigeo et de eodem scribitur alius liber, quem sub tempore mihi remittetis, nam mihi multum utilis videtur.«

<sup>56</sup> Nápis zní:

*Artibus exaltis Curanda verendus et annis  
nunc vivit Christo: vixerat ante libris.*

<sup>57</sup> Ve stati častěji citované, ve Sborníku hist. musea města Plzně III. (1912).

dávalo, a že proto není správné spatřovati v t. ř. českém luterství vyznání cizí, k nám uměle zanesené.

Ale nehledě k tomu historickému významu spisů Korandových, i jejich cena literární jistě není nepatrná. Je-li jeho »Poselství do Říma« pěknou ukázkou vypravovací prósy historické, jeho spisy jiné, zvláště traktáty proti panu Zajícovi a proti matrykátu bosákovu i jeho kniha O svátosti, náležejí k nejlepším plodům polemicko-náboženské literatury české. Korandovi jako spisovateli přísluší mnohem větší význam, než jaký mu dosud přiznávala naše literární historie, a jeho spisy zasluhovaly by podrobnějšího studia i po stránce slovesné a jazykové.

## Příspěvky k dějinám literatury české.

Podává Josef Leo Seifert.

### I.

#### Šedivého knížka o divadle.

Jak známo, F. Spina uveřejnil v Archivu f. slav. Phil. (XXIX. 1907, 105) článek pod názvem: »Zu Prokop Šedivýs Büchlein über das Theater«, kde tvrdí, že český spis nic jiného není, než více méně volný překlad Schillerova článku »Die Schaubühne als moralische Anstalt betrachtet«, kterým, prý, počal svou »Rheinische Thalia«. Srovnáváje oba články, Spina poznal, že se místy doslova shodují, kdežto začátek a větší části uprostřed se mu zdály býti *samostatnou* prací Šedivého.

Závěr ten však je nesprávný, ježto vznikl z omylu. Schillerův článek v »Thalii« 1785 vyšel totiž s názvem »Was kann eine gute, stehende Schaubühne eigentlich nützen?« a *značně se liší* od pozdějšího vydání v »Kleinere prosaische Schriften« (IV. Bd., 1802). Šedivý, jak je na snadě, r. 1793 mohl užítí článku pouze prvního a opravdu ho také užil. Již název o tom svědčí: »Krátké pojednání o užitku, kterýž ustavičně stojící a dobře spořádané divadlo způsobit může«. *A text se úplně shoduje s předlohou.* Šedivý pouze Schillerův vzletný sloh zjednodušuje, a na místech, kam se hodí, vsunuje slůvko »český«.

Charakteristika Šedivého překladu, jež podal Spina, hodí se též na tyto nové části. Mylného překladu nepochopených míst zde není, ale básnické obraty Schillerovy Šedivý ovšem vystihuje málokdy.



Na přirovnanou kladu zde začátek a charakteristické místo z partie Šedivého, která se zdála býti samostatnou.

Šedivý (str. 1.):

Onen, jenž pro všeobecné dobré pracuje, vážnost a uznalost od lidí žádá, dobře uvážiti musí, zdali obměstknání ono, s kterým on největší částku svého rozumu tráví, s schopností darů jeho se srovnává, a zdali prací svou společností lidské skutečně užitečným jest.

Schiller (Goedeke, Sämtl. Werke, III, 509):

Wenn uns der natürliche Stolz, — so nenne ich die erlaubte Schätzung unseres eigentümlichen Wertes, — in keinem Verhältnis des bürgerlichen Lebens verlassen soll, so ist wohl das erste *dieses*, dass wir uns selbst die Frage beantworten, ob das Geschäft, dem wir jetzt den besten Teil unserer Geisteskraft hingeben, mit der Würde unseres Geistes sich vertrage, und die gerechten Ansprüche des Ganzen auf unsern Beitrag erfüllt.

Nejvýš zajímavý jest však překlad místa, ve kterém Spina spatřuje zprávu o českém představení »Loupežníků«.

Šedivý (str. 10.):

Skutečně příliš mnoho není, když dim, že takoví na divadle provozování příkladové s mravním naučením prostého člověka konečně se sjednotí a on že v podobných případech vždy tak smejšleti a cítiti musí. Loupežníci v Českém jazyku jen několikrát na veřejném divadle představení byli, a já mohu ujistiti, co sem na mé vlastní uši slyšel, kterak jistý prostý člověk, chtěv osklivost svou nad jedním bezbožníkem vyjádřiti, tato slova promluvil: Tento člověk jest celý Franz Mór!

Schiller (Goedeke III, 515, řád. 10.—26.):

Es ist nicht Übertreibung, wenn man behauptet, dass diese auf der Schaubühne aufgestellten Gemälde mit der Moral des gemeinen Mannes endlich in eins zusammen fließen und in einzelnen Fällen seine Empfindung bestimmen. *Ich selbst bin mehr als einmal Zeuge gewesen, als man seinen ganzen Abscheu vor schlechten Taten in dem Scheltwort zusammen häufte: Der Mensch ist ein Franz Moor!*

## II.

### Nová báseň Pavla Josefa Šafaříka.

Jde o anonymní překlad Schillerovy básně »Die Erwartung«, s názvem »Očekávání« otisklý v Hromádkových »Prvotínách« dne 5.—7. listopadu 1816. Pod čarou čteme tuto poznámku: »Poněvadž naše přeložení Schillerových básní pochvaly došlo, pokušujem se této, u nás dávno hotové, milým pp. krajanům svým podati, ačkoli pamatujem, že jsme ji onehdy kdes česky výborně vyobrazenou čtli. Kdež se nám jedině to nehrubě zdálo, že se p. překladateli původní veršové míry zadržeti nelíbilo.« »Vyobrazení«, na které se zde naráží,

je překlad »Čekání« od Ant. Marka, rovněž v »Prvotinách« 1814 uveřejněný.

Jak sám připomíná, auctor anonymního překladu není v literatuře nováčkem. Dokonce překládal ze Schillera a to s úspěchem. Před koncem r. 1816 však překlady básní Schillerových uveřejnilo pouze pět básníků českých: Antonín Marek, Josef Jungmann, Šafařík, Puchmajer a Bezděka. Mezi nimi zajisté je také náš anonymus. Marka a Jungmanna lze vypustiti. U Marka je to samozřejmě, Jungmann pak by v uvedené poznámce nebyl mluvil takovým způsobem o básni svého dobrého přítele. Puchmajer a Bezděka přeložili ze Schillera jen po jedné básni, kdežto anonymus mluví o svém přeložení Schillerových básní. Nadto Puchmajer, jako příslušník generace starší, neměl spojení s »Prvotinami« a překladu tohoto do svých »Fialek« nepřijal, což by jistě byl učinil, kdyby mu práce ta byla náležela, poněvadž »Očekávání« svým anakreontismem vkusu a směru jeho vyhovovalo. Posléze překladatelem nemohl býti ani Fr. Bezděka, jak ukazuje chatrný jeho převod Schillerova »Rukojemství«,<sup>1</sup> otištěný v »Prvotinách«.

Zbývá tedy pouze Šafařík; který skutečně vyhovuje všem podmínkám. On uveřejnil v »Tatranské Múze« 1814 dva překlady ze Schillera (»Hektorův odchod« a »Dithyramba«), z nichž první znovu byl otištěn v »Prvotinách« (30. V. 1816). Šafařík tenkrát (ovšem vedle Puchmajera a Jungmanna, kteří zde odpadají) byl jediný, jenž A. Markovi mohl vytknouti, že nezařovával jambického rozměru originálu a sám se s úspěchem pokusiti o takový rozměr. Na jedné straně náš anonymus v básnické dikci místy vyniká i nad Marka a lahodu Schillerových veršů vystihuje lépe, na druhé straně však překlad jeho formálně není tak vybroušen jako jsou překlady Markovy, což svědčí o mládí básníka anonymního. Také některé výrazy (*nepohla se brána*, v libém mraku *vystřené* číše a j.) ukazují na rodilého Slováka. To všechno přisuzuje překlad Šafaříkovi, podávajíc nový důkaz básnických schopností pozdějšího učence.

#### O č e k á v á n í.

Zda-li se nepohla brána?  
Slyšeti závoru znít?  
Ach, to vícher valně vana,  
Do topolů počne bít.

Ó, vyšlechtíš se, krovu zelený,  
Ty přijmeš v stan svůj krásostkvělé dítě;

<sup>1</sup> Viz Ferd. Schulz, Česká ballada a romance, Osvěta 1877.

Vy, větve, složte<sup>1</sup> pokoj zatměný,  
 Ji tajně libostinnou nocí kryjte,<sup>2</sup>  
 Vy, větři vonní, snů svých zbavení,  
 si vůkol žhoucí tváři žerty vije,  
 kdy pěknou tíž svou noha, lehce se  
 dmoucí, outlá k sídlu lásky ponese.

Slyš, co to pokradmo v křoví  
 dupotem vzbůzuje (působí)<sup>3</sup> chřest?  
 Ach, to ptáček na stromoví  
 strachem z hnízda splašen jest.

Ó, vyhas světlo, dni, a s vysosti  
 mrak sešliž, noci, tichaplný tady  
 vzlož purpurný plášť na nás žhavostí  
 a zakryj svým, ach, tajemstvím nás všady!  
 Neb nechce uší rozkoš milosti  
 ni očí svědků — jich se bojíc zrady!!  
 Jen Hesper sám, ten mlčenlivý, jí  
 se, zticha patře, důvěřiti smí.

Ha, co to zdaleka volá  
 tiše, co zmlklý hlas, sem?  
 Ach, to labuť táhne kola  
 postříbřeným jezerem.

V mém uchu potok harmonie zní,  
 když s jekem sladkým zřídlo padá dolů,  
 květ, zlibán západem, se uklání  
 a rozkoš mámí všechny tvary spolu,  
 zde brozen, tam se broskev zlatá rdí,  
 a dmouc se bujně v listí, zůve k stolu,  
 i Eter, smáčen v moři koření,  
 s mé tváře pije plápol horlení.

Ticho, teď kročilo cosi?  
 Jistě, kdos procházkou jde?  
 Ach, to v zlaté lůně rosy  
 na zem spadlo ovoce.

I den sám zavřel oko plamenné,  
 v smrt sladkou pad a barva jeho bledne,  
 již směle, v libém mraku vystřené  
 se číše<sup>4</sup> blaží, parna pozbyvše dne,

<sup>1</sup> V tisku omylem »složje«.

<sup>2</sup> Tištěno »kryte«.

<sup>3</sup> Tak v tisku.

<sup>4</sup> Tištěno »tiše«, což nedává smyslu; originál má »die Kelche«  
 (der Blumen).

výš vzhází měsíc v tváři zjasněné,  
svět zticha v klidné hmotnosti se sedne,  
již všechny krásy pás svůj složily  
a mně svou nahou sličnost odkryly.

Così se bílého chvěje?

Nestkví-li roucho se tam?

Ach, to sloup, an při stěně je  
tisové,<sup>1</sup> ten dělá klam.

Ó, nekochej se, srdce toužící,  
v hře opojeným pouze slyšlům milé,  
snad zvláží stín má ňadra hořící,  
když náručí mé nemá panny čilé?  
Ó, kdybych živé, sem se blížící,  
kýž<sup>2</sup> aspoň její ruky cítil bílé,  
jen stínu jejího, ach, pláště jen,  
a — v život by se změnil dutý sen.

Pak tiše, co šťastná chvíle  
od nebeské vysosti k svým,  
takť k němu ta přisedši mile  
se vítá již — hubičkou s ním.

## Kollárovy vzory italské.

Napsal Fr. Pacák.

### I.

#### Petrarka.

Bylo zcela přirozeno, že romantika německá našla v Petrarkovi svůj ideál. Její poesie nepodávala určitých forem a ostrých kontur, nýbrž milovala náladu, chtěla býti hudební. A v tom požadavku byl jí Petrarka ovšem zářivým vzorem. Ale i stejná pata Achillova, silný sklon k formalismu, přiváděla romantiky k pěvci lásky. Tak se Petrarkův »Zpěvník« stal brevířem romantické erotiky. Petrarkovi ovšem nedovolovala humanistická ješitnost, aby básně italské kladl výše než svoje plody latinské. Ale úzkostlivá péče o formu, jevící se v četných opravách, nám prozrazuje, že

<sup>1</sup> Taxuswand.

<sup>2</sup> Tištěno, patrně omylem, »když«.



pohrdání to vycházelo jen z hlavy; srdci přece jen písně na Lauru zůstaly nejbližší.

Petrarkova láska k Lauře je psychologicky nadmíru zajímavá. Základním tónem jejím je nezdravost. Básník nemohl dosíci milované osoby; bylať Laura provdána, a všechny útoky milencovy třístily se o její ctnost. Milenec byl nucen dusiti v sobě každou přirozenost; tím spíše mohl duševně žít v lásce. Zdravý, přirozený cit stupňuje se v nadsmyslné vytržení. Milenka přestává býti pro něho ženou, vstupuje na trůn bohyně, vznáší se v oblacích jako světice, stává se abstrakcí dobra a krásy. Ale časem mocně vyšlehl tlumený plamen; básník se pak utíká pod ochranu P. Marie. Tento zápas mezi asketismem středověku a sensualismem věku nového je pro Petrarku charakteristický. Nedovedl zapomenouti sv. Augustina — a okřiknouti nový hlas ve svém nitru byl slab. Odtud jeho neklid, nespokojenost s sebou samým (acedia).

Na poesii ovšem tato stránka básnickovy lásky nemohla míti příznivého vlivu. Hlavním živlem jejím je allegorie.

Básník mluví o krásném, čistém ledu, Laura se mu mění v bílou laň, splývá s vavřínem, příběh s Dafne opakuje se do únavy. Neustálé pohrávání si s obrazy, přirovnáními a reflexemi Petrarka vypožoroval z poesie troubadourské. Studoval, znal ji dobře (v Trionfo d'Amore III., v. 40.—54. jmenuje nejznamenitější troubadoury) a učil se pilně. Ale jen učil, nikdy nenapodoboval otrocky. Kdežto většina troubadourů překračovala velice často hranici mezi uměním a umělůstkářstvím, Petrarka dovedl zkrotiti bujnou formu. Nelíčený cit vyhnala poesie troubadourská v posledních fasích svého vývoje ze své říše; v Petrarkových znělkách opět bije vřelá krev.

Také v Kollárově životě láska pronesla velké slovo. Když pak svlažila jeho písně, objevila se v nich zřejmá trhлина: rozpor mezi poesii a skutečností. Básník opěvuje milenciinu kadeř zlatou (I. 84., III. 51., 52.), líčí kouzlo jejích očí modrých (I. 86., III. 31.), sklání se před pyšnou její postavou (I. 102.). A přece dnes víme, že Mina byla »prostřední velikosti, ulehle, složité konstrukce, snědé pleti; vlas její byl černý a kudrnatý.« Ale i básník sám v nestřežené chvíli nám napověděl o svém ideálu. V rukopisném deníku z doby jenské čteme: Představ sobě Vlaškyň asi v 15. roku, čilou velice, pleť něco snědá (bräunlich), ale sic ten nejpravidelnější obličej; oči, které ohněm a náruživostí blýskati budou, teď ale jen schopnost k tomu prozrazují; největší živost v každém hnutí, sladký, pochlebný hlas — pak máš některé tahy o ní, ale obrazu tomu chybí ještě život, který mu onen vlasní způsob dává, jímžto vše podniká.

Rozpor mezi básnickovým líčením a skutečností vysvětlíme si přede vším Kollárovým názorem o poesii. Za cíl umění po-

kládal skutečnost idealisovati. Z Ludenových přednášek si vypisuje: Das Schöne ist unmittelbare Erscheinung des Göttlichen im Irdischen, der Idee in der Materie, der Seele im Körper. Podobné názory čerpá z Jean Paulovy Vorschule der Ästhetik. Z Bouterweckovy knihy si poznamenává: Die ideale Schönheit ist Darstellung des Übernatürlichen im Natürlichen. Besonders merkwürdig erscheint dieses Ideale in der Darstellung menschlicher Gestalten, die der irdischen und einer überirdischen Welt zugleich anzuhören scheinen.

Nejvíce však působila lektura. Zlatovlasý ideál na něho zíral z Rousseauovy Heloisy; romantická lyrika klečela před rusou milenkou.

Doba vtiskla mu do ruky Ossiana. Také zde mu zazářily ze tmy dávnověku zlaté vlasy bojovnic a milenek. Z překladu Ahlwardtova si vypisuje hlavně místa, která líčí krásu a vášnivost žen: charakterisuje samostatná epitheta. Ale nejvíce vděčil Petrarkovi.

Do let sedmdesátých známi byli německým čtenářům hlavně Ariosto a Tasso.

Větší styky s Itálií navázali romantikové. Friedrich Schlegel chtěl podati v přednášce Über die Epochen der Dichtkunst historický přehled poesie neboli hlavní momenty »der Kunstbildung nach ihrem bestimmten und abgesonderten Stufengange der gesamten alten und neuen Poesie«. Zde charakterisuje Danta, Petrarku a Boccaccia. Nadšeně se o Petrarkovi rozhovořil August Wilhelm Schlegel ve svých proslulých berlínských přednáškách. Od polovice let devadesátých objevují se hojně překlady. Největší formální talent romantiky, A. W. Schlegel, počal záhy překládati pěvce lásky.

R. 1790 »Göttinger Musenalmanach« a po 4 letech Beckerův »Taschenbuch zum geselligen Vergnügen« přinesly řadu znělek Petrarkových, přeložených volně, zejména co se týče rýmů. Potom objevují se od rozličných překladatelů jednotlivé písně porůznu v časopisech, zvláště v Schillerově »Thalii« a Wielandově »Merkuru«. Uvádím jen překlady vydané knižně. Všechny písně Petrarkovy přeložil a vydal v Lipsku roku 1796 G. F. Hermann. Roku následujícího vydal »Lieder an und für Laura« G. D. Kaiibel. Do druhého dílu svých spisů (v Lipsku 1801) zařadil překlad Petrarkových básní J. C. F. Manso, od něhož si Kollár do deníku opisuje báseň Amor a Psyche. Jako praktický výsledek studia jižní poesie vydal A. W. Schlegel v Berlíně r. 1804 »Blumenstränze italienischer, spanischer und portugiesischer Poesie«. Téhož roku pořídil ve Vídni K. Streckfusz »Blumenlese aus P. Sonetten«. Jiné výběry byly tištěny od D. F. Eccarda »Pettrarchische Chrestomathie« (Hamburg 1805) a od F. Laubeho roku 1808. V Drážďanech překlad všech znělek Petrarkových vydal mezi lety 1818—1819 K. Förster.

Ale romantika vzkřísila také zapomenutou formu sonetu. V prvé třetině XVIII. století byl tento útvar velmi zanedbáván. Gottsched uvádí sice znělku jako příklad těžké formy, ale neužíval ji často. Potom na nějaký čas sonet úplně mizí z literatury. Znovu začal ji pěstovati Jan Westermann (1742—1784). Zvláště pak si oblíbují tuto formu D. Schiebeler a K. Schmidt.

A. W. Schlegel Bürgrovi klade za zásluhu, že »zavrhovaný ze směšných předsudkův a zcela zapomenutý sonet přivedl k náležitě cti.« Bürger předpověděl také záplavu sonetů, která se skutečně dostavila. Ale pro volbu znělky si Kollár našel důvody i v theorii. J. Paul, Bouterweck, Herder, Fr. Schlegel, Eugen baron v. Vaerst podepřeli svými posudky tuto zálibu.

Když se r. 1821 objevily Kollárovy »Básně«, vrstevníci bezděky v nadšených přirovnáních ukazovali k básnickové závislosti na Petrarkovi.

Kollár skutečně se přivinul nejen ke vnější stránce svého vzoru, nýbrž přilnul k němu i formou vnitřní. Krása duše milence má v citění obou přednost. Tělo je pouze schránou, kuklou, která chová nebeského motýle. Tak píše Kollár:

Není to zem, ani nebe zcela,  
co se z tváře Její vyskytá,  
svatost je to v kráse zavítá,  
duše božská v útlé cloně těla. I. 18.

A Petrarka líčí obraz milence, který mu maloval Simon Memmi:

To dílo bylo, jež jen nebi zdařiti se může;  
zde ne, kde tělo jako závoj duši halí. 56.

Kollár končí týž sonet rozpaky:

Ó rci přece, družko rozmilá:  
jsi-li trupel, ať si trudu spotím,  
čili anděl, ať se tobě kořím.

A Petrarka:

Ne, nebyla to smrtelníků chůze, spíš andělů.

V koruně ctností, jež zdobí Lauru, nejvíce září cudnost:

V ní k lásce stydlivost se pojí  
a srdce čisté k vznešenému duchu. 178.

Kollár vidí u Míny:

Nejkrásnější nade všechny ctnosti  
ctnost, jenž vlastní ctnosti ukrývá,  
pohled, jehož krotkost stydlivá  
jest jen zrádcem větší spanilosti. I. 4.

V její přítomnosti mlčí každá vášeň:

Sotvy, že se směleji opovází  
cít jen hnouti v Její blízkosti,  
týmž, co plamen valí do kostí,  
zřením zemskost celou k prachu sráží. I. 61.

U Petrarky čteme:

Tu nepocítíš nikdy nízké touhy, leč po ctnosti. 120.

Závěrečnému trojverší téže znělky:

Takto láska předčí sama sebe,  
mění vášeň v čisté tušení,  
kdo zem hledá, dá mu, jak mně, nebe.

odpovídá Petrarkovo:

Ta, jež mne učí lásce stejně jako bolu,  
a naději a přání moje smělá  
rozumem, studem, úctou spoutat chtěla,  
pohrdá sama touhou mojí spolu. 108.

Je cudná a přece plna vášně, a tak v duši její vznikají  
často příkré protivy, nálada její stoupá a klesá jako vlny:

Tak teď prostě a tak jemně stojí,  
ach, tak krotce a tak vznešeně,  
plná ohně a tak studeně,  
smělá je a tak se přece bojí.  
Tak mře žalem, tak se k smíchu strojí,  
jasným okem tak zří zmateně,  
tak chce mnoho, touží skroušeně,  
tak nic nechce při vši tužbě svojí. I. 119.

A Petrarkova Laura:

Hned pokorou, hned hrdostí zas plane,  
tu krutá, líbezná zas, zlá a tichá zdá se,  
hned v důstojnost se halí, hned rozmilá je zase,  
tu mírná, hned pohrdání plna v zlobě stane. 88.

Ale ani krása těla milence ne dá oběma spáti. Přiznávají,  
že jsou slábi ji vyličiti; je hodna jiné lyry:

Jeden předmět, hodný Homera,  
srdce vzývá, slovo, tuším, stíní. I. 42.

Ta hodna s Orfeem by Homer slavili  
ji a pastýř onen, Mantově jenž ke cti. 153.

Protož, co já smělec koli tanu  
v básněch krásu Její slavicích,  
krůpějička to jen z oceánu,

miní Kollár, a Petrarka souhlasí:

To, co jsem o ní pěl neb psal,  
jen krůpěj byla z bezdných oceánů. 234.

Všichni pěvci vzdali by jim chválu:

Kdyby s Vergilem kdys Homer byli zřeli  
to světlo, jež se nyní oku mému jeví,  
ti jistě v jednotě pak nadšenými zpěvy  
druh s druhem slohem jednotným by byli pěli. 294.

Tak nadsazuje Petrarka. A Kollár?

By se Homer a ten, jehož Musy  
řecké mládky pěly, navrátil,



i ten, který barvy potratil  
 při Kampaspě, Apelles a druží;  
 všichni by se, spolek učiníce,  
 dílo toto bohů mistrovské  
 slavit jali, jiných nechajíce. I. 93.

Překrásným sonetem opěvoval Petrarka Lauřinu ruku.  
 Ohlas jeho vidíme v Kollárově znělce 94. Obraty a přirovnání  
 v obou básních jsou bezmála tytéž:

»Pět perel, Orient jež chová.«  
 »Z kterých korun ony perličky k pěti prstům?«

Přímou otřese Petrarkou, zří-li:

»oči slunné, hvězdná víčka a ústa andělská,  
 jež perel, růží, sladkých slov jsou plna.«

A Kollárovi nastrahuje Milek:

čelo slunné, klidný oblouk víčka,  
 oči přísných vábné kynutí,  
 lkavý úsměch, tajná vzdychnutí,  
 i slov nemá sladkých polovička. I. 84.

Očím milenciným věnuje Petrarka nadšený sonet, kterému  
 je značně podoben Kollárův:

Oči, oči modré, milostivé.

Ale osud zastřel slunce, k němuž se modlili, a odloučil  
 milence: Kollára na řadu let, Petrarku navždy.

Písně, které básníkům vytryskly po této odluce z duše,  
 jsou jistě nejkrásnější a nejhlubší z celé sbírky.

Oba jsou chladni ke kouzlům jara:

Vše se těší, kochá, líbá, skáče,  
 všude láska, žertý, lahoda:  
 jen mne tisknou tužby, vzdechy, pláče. II. 127.

Petrarka žaluje:

Mně však jen vzdechy  
 vracejí se, nářky, jež  
 srdci mému vzéjít dala ta,  
 která i klíč odnesla spolu. 268.

Ani krása přírody jimi nepohne:

Ani údol Tater těchto tichá,  
 kolem hradbou chlumů věnčená...  
 Ani Pison, jehož v Eufkrat spíchá  
 voda ze žil zlatých prýštěná...  
 Co jsou Tempe, vzav jím nymfek zjevy?  
 Bez pastýřek co jsou Arkady?  
 Co jsou ráje, v kterých není Evy? III. 10.

Ani hvězdy, které plují nebes plání,  
 číunek pestrý, na vodách jenž tiše stojí,  
 ani muži na pažitě v lesklé zbroji,  
 srny, jež se čile mihnou lesem, strání...  
 nic nemůže srdci rozkoš přát

lká Petrarka. Smutek jejich vleče se zdlohavě:

Dřív zčerná sníh a moře vyschne zcela,  
a slunce klesne tam, kde Eufrat vzniká s Tigridem,  
než naleznu klid. 43.

A Kollár:

Dříve tuším, slunce jasné zvadne,  
sněh se bílý bude černěti,  
Dunaj vyschne, nežli žel můj zchladne. III. 75.

Není divu, že oba zatoužili po smrti; vždyť

mé už dávno, samo sebe ruše,  
má už dávno, k svému trápení,  
tělo jinde, jinde bydlí duše. III. 86.

Petrarka se diví:

Mně jímá úžas, tělo žít jak může,  
když duše dávno zmizela. 12.

Očekávají toužebně smrt:

Pojď, ó smrti, těcho osiřalých!

A Petrarka volá:

Ó neprodlévej; vždyť čas již přišel!

Ó, tu rozkoš! ó, cit beze hlasu!  
když tam i já, aspoň z daleka,  
vzývat budu její ctnost a krásu, III. 18.

těší se Kollár.

Jen jednu útěchu já čekám v strasti,  
že ta, již myšlení mé zjevno, milost  
vyprosí mi, ji vzývat v nebes vlasti. 303.

Nakonec lze poukázati na některé menší podobnosti. Milenky se oběma básníkům zjevují po smrti; u obou vyskytá se často přirovnání ku plavci na rozbouřeném moři. Kollár libuje si v kontrastech:

Tentýž budu, vlastním jedem hyna,  
v ohni chladný, v mrazu horoucí. III. 79.

Tytéž obraty nalézáme u Petrarky:

Já zžírán plameny tak mrazem trpím. 96.

Nebo:

V plamenech a ledu tak se šťastným cítím. 292.

Ačkoliv Kollár přijal sonet prostřednictvím romantiky, formálně neulpěl na jeho znělce z romantického vzoru naprosto nic.

Pro většinu romantiků je přísné napodobení italské formy zákonem: pětistopý jamb, který se nejvíce podobá italskému endecasillabo, normální schema rýmů a b b a a úplné vyloučení rýmů mužských. Takové jsou i znělky Goethovy.

Kollár podlehl zde vlivu domácímu. O první znělku českou pokusil se, jak známo, Josef Jungmann. Máme od něho sonety dva: »Těžké vybrání« a »Létaví mravenci«. Rýmy prvního jdou v pořadu *a b b a*, druhé v sledu neobvyklém *a a b b*. Rozměr je trochejský. Rýmy *a* jsou ženské, *b* mužské. Tři znělky v Šafaříkově sbírce jsou básněny stejným způsobem. A forma pokusu Jungmannova zůstala též nezměněnou formou Kollárovou. Odchylku si Kollár dovolil pouze v trojverší, kde zavedl trojzvuk *c d e*, *e d c*. Tento pořad základní mají v celé sbírce dvě znělky. Jinak schema mění: *c d c e d e*. Tento postup rýmů má 129 sonetů. Po dvou znělkách mají vzorce: *c d c c d*, *c d d e c e*, *c d d e e*. Pak nalézáme obměny: *c d e e d*, *c d e d e c*, *c d e e d c*, *c c c d d d*; každá v jedné znělce. 16 sonetů má trojverší *c d c d e e*, 11 zachovává pořad *c d c c d c*, 5 schema *c d e c d e*. Co se týče poměru sonetu Kollárova k Petrarkovu, lze říci tolik: Petrarka často užívá variací čtyřverší, ale v trojverší zná jen pět obměn. Podle Petrarkova vzoru oblíbil si Kollár také tak řečené sonety gnomické, kde prvních 8 nebo 11 veršů tvoří předvěti a poslední tři obsahují pointu básně.

Sonety Petrarkovy četl Kollár v překladu německém. Do deníku jenského si opsal šest znělek, které pocházejí z uvedeného překladu Förstrova.

## II.

### Dante.

Když se »v úplném« vydání »Slávy Dcery« r. 1832 objevily dva nové zpěvy, vzor slovanského nebe a pekla dobře byl znám. A s novými přídávky objevily se nové chyby.

Již r. 1831 napsal Čelakovský, že některé znělky obsahují v sobě pouhé jmenosloví. Zdálo se mu, že sonety nového zpěvu v ohledu básnickém jsou nehodny mistrovského pera Kollárova. A přímo se rozhorlil v »Obraně« (Č. Včela, 1835), když Kollár opustil pole objektivnosti, dav se strhnouti vlasteneckým zápalem. Ale poměru Kollárova k Dantovi se ještě nedotýká.

Roku 1884 ukázal E. Kovář v Listech filolog. XI., 39 již přímo na formální shody s Dantovým veledilem. Formální stránkou obírá se také článek Rybův (Rozhledy liter. I., 1887, 284). Poměr básnickovy milenky ke vzorům italským první osvětlil J. Jakubec v dílku »O životě a působení J. Kollára« 1893, a J. Vrehlický jej doplnil v studii o Kollárovi (Nové studie a podobizny, 1897). Nejpodrobněji zabývá se poměrem obou básníků práce Blokšova: »J. Kollár a Dante Alighieri« (Vlast 1893).

Proti vlivu Petrarkovu, který zasáhl i vnitřní ústrojí Kollárovy poesie, ohlas Dantovy básně zůstal pouze formální.

Jako Dantovi, zemřela i Kollárovi milénka, třeba ne skutečně, a domnělá smrt oblékla je v háv allegorie. Milovaná dívka se stává jemu, »který jedl již ze stromu národnosti ovoce trpké a bolest ducha působící«, božskou dcerou Slávy, náhradou za krivdy na Slovanstvu spáchané, korunou, ve které září všechny přednosti slovanských národů. O přímém vlivu Dantově nelze při »Slávy Dceři« z r. 1824 mluvit; byl Kollár příliš začarován demoničtým kouzlem Byronovým.

Ale pozemského prachu se sebe nesetřásla zbožněná milénka; teprve sbírka z r. 1832 dokreslila ideál Kollárův.

»Slávy Dcera« se představila jako studená abstrakce, jako symbol ideálního Slovanstva. V přibylých dvou zpěvech stala se básníkovi přirozeně průvodkyní po slovanském nebi a pekle. Vliv Dantův je zde již patrný, ovšem jen na vnějších konturách; vnitřně postava »Slávy Dcery« daleko zůstala od Dantovy Beatrice.

Beatrice je od počátku symbol; »Božská Komédie« jakoby byla konec dramatu, závěrečné akty tragedie duše. Beatrice vystupuje v ní jako hotová, přesně vykreslená postava. Toho u Kollára není. Jeho Mína je krásná pozemšťanka, která se najednou povznáší na stolec »Slávy Dcery«. Zastihujeme ji v chrámě, v zahrádce, v domácnosti.

O Beatrici pozemšťance nedovídáme se z »Božské Komédie« nic. A přece stále a zvláště na místech nejvyšší extaze cítíme žhoucí tep krve. »Slávy Dcera« sama by nám nikdy nepověděla, že byla Kollárovou milenkou. Historie Dantovy lásky splynula s historií jeho vývoje duševního. Touha po výši vedla Dantovu lásku od rytířské úcty k ženě k mystickému zbožnění a posléze k filosofickému splynutí vlastní duše s milovanou osobou. Myšlenka, která vyhnala do výše zdi chrámů S. Maria Novella a S. Croce, duch gotiky, snažící se překonatí tíži hmoty, vtiskly svůj ráz »Božské Komedii«. Snaha povznést se nad sebe sama stala se základním akkordem jejím.

Ale duševní vývoj básníkův nezračí se na osobě jeho samé; jeho nositelem je obraz milěnčin. Básník podobá se chvějícímu se zrcadlu lásky. S tím úzce souvisí forma »Nového Života« i »Božské Komédie«; obě jsou vise. Nepodávají nám portretu, nýbrž poetické produševnění a zjasnění ženské bytosti. Kollárova Mína zjevuje se nám nejdříve v řadě roztomilých genrových obrazků, z nichž pod barvami hustě nanášenými mluví básníková radost, štěstí pozemské lásky a žal rozluky. Je to »Nový Život« Kollárův, ovšem s hlubokým rozdílem, který jsem výše uvedl; Kollár kreslí portret, Dante píše deník svého vývoje duševního. Stejně obě další podoby »Slávy Dcery« nesou v sobě mnoho prvků genrových.

K Dantově Beatrici nepoutá Kollárovy Míny nic než její zbožnění. Ale to, co u Danta vyrostlo z tradice troubadourské,



co bylo mocně živeno filosofií scholastickou, co podávalo ruku františkánské mystice a supranaturalismu názoru averroistického, co stalo se v italské poesii systemem, u Kollára zůstává pouhou formou.

A jen na povrchu ulpělo oko napodobitele říší posmrtných. Přísná gotická stavba Dantova se u barokního Kollára rozdrobila v bizarní úlomky. V polovici cesty životní nastoupil Dante svoji pouť; prošel zoufalstvím Pekla, slezl křišťálové stupně Očistce a dospěl k fiále svého chrámu, vnořil zrak v bezdnou tůň mystické růže. Kollár nejdříve projde slovanským »Rájem«, a potom mu Milota otevře brány »toho Sitna«. Sama bohyně Sláva si přeje, aby se přátelům dostalo o všem zpráv. (IV, 6.)

»Co viděl jsi, to odhal bez váhání« povzbuzuje Danta praděd Cacciaguida. (P. XVII, 128.) Ráj založil Dante na soustavě Ptolemaiově. Země je středem všehomíra, kolem ní krouží devět planet. Nebeská říše věčné Slávy je sluncem všechných sluncí, vůkol ní jdou milliony soustav světových, leží totiž ve středu Všehomíra. (IV, 2.) Řeku Lethe nalezneme u obou básníků. K ní vznášej se takové množství slávských duchů, že je básník přirovnává k padajícímu listu v jeseni. (IV, 3.) Týž obraz kreslí Dante. (Inf. III, 112—7.)

Soustavy nějaké se u Kollára nedopátráme. Uprostřed nebe sedí bohyně Sláva, blízko trůnu jejího zelená se lípa, v jejíž koruně poletují duše budoucích Slovanů v podobě včel. Odtud procházíme zástupy oslavenců: svatí a svěťice, mučedníci, hrdinové a rekyně, básníci, učenci, umělci, mecenáši, panovníci Slovanům přízniví a vůbec všichni, kdož pro dobrý skutek nebo slovo se namanuli suché fantasií Kollárově, tísň se na místech, která básník označuje zcela neurčitě: kraj, řád, společnost. Tu a tam spočine oko na zeleném pažitě několika lahodných veršů, a zase poušť nových jmen. Oba básníky upoutal mohutný zjev Justiniana Velkého; Kollár cítil v žilách jeho slovanskou krev, Dantovi je představitelem duchů, kteří jedině pro dobro žili. Vlivu Dantovu nutno přičísti »věštbu Sibyllinu«. (IV, 109.) Jako Dantovi věští Cacciaguida vyhnanství, tak Kollárovi Sibylla předpovídá cestu do Italie. Znělka vznikla až r. 1852.

Mučivá touha Očistce přechází v Ráji ve věčný chvalozpěv. Jako věc padající do vody unikají před námi lehounké postavy a vše splývá v jedinou nekonečnou melodii. Ale zrak náš se neláme na jednotvárné pláni vodní. Dante směle sáhl do varu života a vynesl odtud zjevy, které neumírají. Slovanské »Nebe« zůstalo suchým popisem radostí zasloužilých Slávů, rýmovanou příručkou dějin slovanské kultury.

Z přímého vlivu Dantova vznikl také Kollárův »Očistec«. Nedal by se u protestanta jinak vysvětliti. Nemá sice zvláštního zpěvu, ale první znělky zpěvu V., počtem 23, popisují místo, kde se viny odpykávají dočasnými tresty, a i samy názvy tomu

nasvědčují: očištec, očišcová říše, předpekli. Duše lidí neschopných zla ani dobra umístil Dante hned na pokraji pekla v bezhvězdném vzduchu, který nemá barvy. (Inf. III.) U Kollára jdeme od nebe k peklu prostranstvím bez ladu, naplněným jen vzduchem a mrakem, kde dlí duše ne vlastní vinou Slávií odcizené. (V, 2.) A stejně ve znělce následující ukazuje básník k tomu, že nedbalci, kteří neměli Slávy ani v nenávisti, ani v péči, jsou pro nebe zlí, pro peklo dobří.

Nejvíce podobností formálních nalézáme ve slovanském »Pekle«. Do obou míst věčné strasti vcházíme branou, jejíž průčelí se temní hrozivými nápisy. Řeky antického podsvětí valí zde svoje vlny rmutné. Harmonického rozčlenění nenalezneme ani zde; »soudní řád«, který u Danta je tak mrazivě důsledný, Kollárovi ušel zcela. Za to v trestech obou básníkův objeví se nám četné podobnosti. Lakomci a rozmařilci válejí před sebou těžká břemena, vrážejí na sebe s pustým láním. (Inf. VII.) Murgu a Gebhardi jsou odsouzeni k stejnému trápení: babice je ženou proti sobě, takže nešťastníci se vždy prudce střetají. (V., 79, 80.) Samovrazi jsou změněni v suché kmeny, které vydávají teskný sten. Dante ulomí snítku, a peň zčerná krví. (XIII.) Němečtí křičáci jsou pro hubení Slovanů zakleti v hnusné byliny; šlápne-li kdo na ně, vzdychají a cedí krev. (93.) V osmém kruhu pekelném bičují ďáblové kuplíře, šibaly, ošemetníky a pochlebovače. (XVIII.) Týmž trestem je u Kollára postižen Bulhar, který zradil vojsko krále Jana. (32.) Překupníci úřadů topí se ve vronci smole. (XXI.—XXII.) Stejně u Kollára tonou knížata hubící Slovary v moři smoly a bahna. (45.) U obou básníkův obcházejí po břehu běsové a pohružují do varu hlavy těch, kteří se příliš odvážili nad hladinu.

Největší zhoubce světa, zrádce Boha a vlasti, odsoudil Dante do nejhlubšího místa svého pekla; věčný mráz je jim údělem. Napoleon pro snahu podmanit si Slovary úpí v ledovém paláci. (50.) Falešný rádce a štváč, troubadour Bertrand de Born, nosí v ruce vlastní hlavu. (XXVIII.) Stejně hrozně pyká císař Basilius za své ukrutnosti. (87.) Vedle uvedených podobností nalézáme i jiné, jichž netřeba připisovati vlivu Dantovu. Dagobert a Frankové jsou štvání psy, ježto pohazovali psům slovanská nemluvířata. (54.) Utrhačům Slovanů ďáblové rvou jazyky. (76.) Tresty ty dají se vysvětliti Kollárovou zásadou: Čím kdo hřeší, tím i trestán bývá. (54.) Nicméně i Dante má táž muka; marnotratníci a mrhači jsou pronásledováni psy (XIII.), původci občanské války, tribunovi Curiovi, chybí jazyk. (XXVIII.)

Ale tam, kde se naskytla největší příležitost popustit fantasií uzdu, Kollárovi se úsměvu bohyň nedostalo. Proti drtivé plastice Dantova »Pekla« stojí rozmazaná kresba Kollárova V. zpěvu. Brueghelovské pitvornosti nastoupily na místo démoničnosti.

Naskýtá se otázka, za jakých okolností Kollár poznal Dantovu velebáseň. Zmínky, které u něho nalézáme, jsou nepatrné.

Nejvíce pozornosti zašmušilému gigantovi věnuje »Cestopis«. (1843.) Při pobytu ve Veroně vzpomíná totiž Kollár, že Dante došel zde na své bludné cestě útočiště. V blízké osadě Garganě napsal prý Očistec. Zpráva ta zakládá se nejspíše na místní tradici. Zmiňuje se dále o Dantově básni a lituje, že zůstala úzkou a lokální. Byla by získala, kdyby nebyli téměř jen samí Vlachové jmenováni. Ze Slovanů prý neualezneme u něho ani dušičky, leda v Očistci zběžně uvedená jména českého krále Otakara a Václava a přirovnání k Charvátovi, putujícímu do Říma a dívčímu se obrazu Kristovu na rouchu Verončině. Ještě jednou se dotýká v témže dile Dantů, zmiňuje se o podobnosti »nejstarších« versů českých v Libušině Soudu a v Rukopisu Královédvorském nebo srbských zpěvů národních s »desitisyllabnými tercínami« Dantovými. (Str. 202.) Poznámka o »desitisyllabných tercínách« ukazuje jasně, že Kollár »Božské Komédie« nečetl v originále. Kollárovi, který se tak zevrubně a s takovým zájmem obíral metrikou, jistě by nebylo ušlo, že význačnou vlastností formy »Božské Komédie« ve právě verš jedenáctislabičný (endecasillabo). Ale střídavým veršem desíti a jedenáctislabičným nesou se německé překlady »Božské Komédie«. Do roku 1832 objevilo se v německé literatuře 16 překladů »Božské Komédie«; z těch 5 je úplných. Nejstarší je prosaický překlad Bachenschwanzův z r. 1767—1769 (v Lipsku). R. 1809 K. L. Kannegieszer vydal v Amsterdamě metrický překlad »Pekla«, který r. 1814 a 1825 v Lipsku doplnil »Očistcem« a »Rájem«. Téhož roku vyšel celý překlad znovu a r. 1832 v Lipsku obstaráno vydání třetí. Týž překlad objevil se také ve Vídni roku 1826 ve sbírce »Classische Cabinetts-Bibliothek oder Sammlung auserlesener Werke der deutschen und Fremd-Literatur« (63. svazek).

Bez zajímavosti není předmluva, uvádějící do studia Dantova díla a života. Kannegieszer i Kollár zaznamenávají místní tradici o pobytu Dantově ve Friaulsku na hradě Tolmino, kde prý vznikla část Dantovy básně. Kollára dokonce těší, že to bylo v sousedství Slovanů. V úvodech ostatních překladů tradice této buď vůbec nenalézáme, nebo se jí překladatelé dotýkají jen letmo. Již jako tradici kriticky posuzuje věc K. Streckfusz v úvodu (str. 32) k svému překladu z r. 1824 (v Halle), ale pobytu na hradě Tolmino neuvádí vůbec. A stejně i ostatní, mně známé, práce o Dantovi z doby do r. 1832. Je možno, že Kollár čerpal svou zprávu z uvedeného překladu.

Rozruch způsobil čtvrtý překlad Dantův; bylť původce jeho král saský Jan (Philalethes). R. 1828 objevil se v Drážďanech překlad Pekla (I.—X.), který svou jemností a přesností si hledá soupeře. Ostatní zpěvy vyšly r. 1833.

Prosaický překlad vydali ještě v letech 1830—1831 v Innsbrucku J. B. Hörwarter a K. von Enk. Ale »chléb silných« uváděly do literatury i drobné překlady.

Dlouhou řadu zahajuje A. Gryphius. Jeho truchlohra »Aemilius Paulus Papinianus« (1659) podává překlad veršů: Inf. XIII., 46—48 a 100—102. J. J. Bodmer ve svých »Critische Betrachtungen über die poetischen Gemälde der Dichter« (1741) překládá: Inf. V, 127—132, XXXIII, 49—75 a XXXIV., 28—60. Místa ze všech tří částí »Božské Komédie« obsahuje prosaický překlad Meinhardův (Braunschweig, 1763). Mezery vyplnil překladatel přiléhavými poznámkami.

Není malou zásluhou Meinhardovou, že první podal německému čtenářstvu obsah díla Dantova. Ve Výmaru a později v Lipsku se objevil v letech 1780—1782 překlad celého Pekla od Chr. J. Jagemanna. Novou epochu zahajuje Aug. W. Schlegel. Již r. 1791 uveřejnil v Bürgrově »Akademie der schönen Redekünste« rozpravu »Über des Dante Alighieri Göttliche Komödie nebst Übersetzungen von den ausgezeichnetsten Stellen jeder Art verknüpft durch eine Skizze der übrigen Erzählung«. Jsou zde místa: Inf. I., 1—12, 79—90, II. 127—142, III. 1—33. Po třech letech přináší »Taschenbuch zum geselligen Vergnügen« překlad úchvatné episy Ugoliny. (Inf. XXXII, 124 až XXXIII, 30.)

Zatím fragmenty rostly a Schlegel počal je uveřejňovati soustavně. Schillerovy »Horen« podávají již r. 1795 překlad téměř celého Pekla. Metricky přeložena jsou pouze jednotlivá místa, zbytek vyplněn prosaickým obsahem. Zajímavé je, že ze zpěvů, které se shodují s některými znělkami »Slávy Deery«, je u Schlegla pouze prósou přeložen zpěv XXXII.

Týž W. G. Becker, jehož »Trockenbuch« přinesl překlad Ugolina, vydal následujícího roku ve svých »Erholungen« Schleglovy »Fragmente aus Dante's Büszungswelt«.

Posléze r. 1797 Schlegel dílo své doplnil ještě zlomky překladu Ráje.

Výše uvedený »Taschenbuch« obsahuje: Par. XXX, 58—112 a 106—123 a v »Erholungen« jsou ještě zlomky čtyř zpěvů jiných.

Úryvkovitě přeložil Peklo K. Edmund r. 1803 (v Mannheimu.) Ve Výmaru žil a zemřel r. 1804 překladatel Aug. Bode. Od něho pochází překlad I.—XXIV. zpěvu Pekla a XVI. Očistce. K Schleglům poutalo přátelství Adolfa Wagnera z Lipska. V jeho díle: »Zwei Epochen der modernen Poesie« nalézáme úryvkovitě překlady Očistce a Ráje (1806). Roku následujícího K. A. Förster uveřejnil ve výmarském časopise »Neuer Teutscher Merkur« překlad V. zpěvu Pekla. »Neuer Teutscher Merkur« byl pravděpodobně znám i Kollárovi.

Naposled r. 1820 J. G. Regis vydal v druhém svazku »Philomathie von den Freunden der Wissenschaft und Kunst« překlad Očistce (VI, 76—151).



Stín velkého proroka zjevoval se však také již v krásné literatuře. Gerstenbergovo drama »Ugolino« je básněno přímo podle Danta (1767). Týž námět nalézáme v Bodmerově truchlohře »Hungerturm von Pisa« (1769). Bez hlubokého dojmu nezůstala »věštba Dantova u Byrona« (II.). I Polákův cestopis prostými slovy vzdává hold básníkovi soucitu a lásky.

K Dantovi vedla přirozeně romantická myšlenka o vývoji poesie. Zdrojem poesie je Fr. Schleglovi Řecko. Římané obohatali literatury hlavně jen satirou. Zakladatelem moderní poesie je mu Dante (Gespräch über die Poesie). »Der heilige Stifter der modernen Poesie«, »der grosze Prophet des Katholicismus« čteme ve fragmentech obou bratrů v literárním orgánu romantickém »Athenäus«.

Podrobně obírá se Dantovou poesií A. W. Schlegel v berlínských přednáškách. Sleduje její vývoj z poesie troubadourské, stanoví poměr obou, charakterisuje Dantovo veledílo. Slibuje posluchačům, že je uvede do děl samých. Bylo potřebí překladů. Odtud činnost překladatelská, která stává se mu vášní. Směru doby zaplatil povinnou daň i filosof Schelling. Máme od něho rozpravu »Über Dante in philosophischer Beziehung« (Krit. Journal der Philosophie, Tübingen 1803).

A Danta znají díla aesthetická, z nichž si Kollár pořizoval výpisky, Paulova »Vorschule der Aesthetik« (1804) a Bouterweckova »Aesthetik« (1815). Z německého překladu Chateaubriandovy knihy »Genie du Christianisme« vypisuje si místo o vlivu křesťanství na poesii; v jeho stínu vyrostly »Božská Komedie« a »Osvobozený Jerusalems«.

## Jakub Friedrich Fries učitelem K. Kuzmányho.

Podává Jan Thon.

### I.

Mezi jenskými professoři, kteří měli v prvých desítiletích devatenáctého věku největší vliv na Slováky, houfně tam docházející na universitní studia,<sup>1</sup> byl professor filosofie, fysiky, matematiky a astronomie **Jakub Friedrich Fries**.<sup>2</sup> V sou-

<sup>1</sup> Srv. Jakubec, Lit. čes. XIX. stol. II, 26.

<sup>2</sup> O Friesovi viz obšírnou monografii E. L. Th. Henke, Jakob Fr. Fries. Aus seinem handschriftlichen Nachlasse dargestellt. Leipzig 1867. — Rausch, Religion und Ästhetik bei J. F. Fries. Leipzig 1898 a j. (Kniha Rauschova byla mi však nepřístupna.)

časné literatuře memoirové a korespondenci nacházíme o něm dosti časté zmínky, které svědčí o vroucím podivu a lásce slovenských studentů. Byly to hlavně dva momenty, které Friesovi trvale získávaly srdce těchto mladých nadšenců: národnostní a náboženský. Kollár vypravuje o něm,<sup>1</sup> jak Fries sám rád poukazoval na své předky původu česko-bratrského; ba že matka, jeho, Žofie, roz. Ježková (Jäschke), pocházela přímo z Moravy. Vedle tohoto povědomí národnostního hlásila se u něho i silná souvislost náboženská; neboť pocházejí po otci z Herrenhutu, vždy živě cítil svou příslušnost k tamější bratrské obci, a navzájem i ona s pýchou hlásila se k němu jako k svému příslušníku.<sup>2</sup> A tato česko-bratrská tradice dodávala mu v očích slovenských protestantů takové glorioly, že na př. L. Šuhajda neváhal ho stavěti hned vedle Komenského.<sup>3</sup> Ostatně i osobní kouzlo Friesovo působilo. Fries, vrátiv se r. 1816 z Heidelbergu na jenskou universitu, navazuje přátelský poměr se studenty, stává se členem a hlavou jejich buršensšaftů; když na podzim r. 1817 slavila se památná slavnost na Wartburce, Fries ještě se třemi jinými professory jenskými se osobně zúčastňuje. Nastalo mu za to dlouhé disciplinární vyšetřování, které však bylo pro nedostatek důkazů zastaveno. Teprve později, když byl zavražděn Kotzebue, a bylo zjištěno, že vrah jeho, Karel Sand, byl i v osobním styku s Friesem, byl Fries znovu vyšetřován a na konec i zbaven úřadu professorského.

To vše jest důkazem, jak horlivě se Fries zúčastňoval života studentského. Ruku v ruce s tímto osobním vlivem šel i vliv ideový, aspoň u slovenských jeho krajanů. Kollár horlivě chodí do jeho přednášek o filosofii a aesthetice, a ze spisů jeho vytýká jmenovitě knihu Wissen, Glaube und Ahndung, která prý účinkuje »tíše ale hluboce a blaze na každou čistou duši.«<sup>4</sup> Jan Benedikt, důvěrný přítel Palackého a Šafaříka, vypravuje v dopise Palackému o vnitřních krisích, kterými procházel, kdy »všecka jestota, víra, láska, vědomost, jistost a podstata v nepochopitelný rum se sesouvaly«. A dodává oddaně: »mnoho mě ten boj stál, a kam se vítězství nachýlí, ... Fries k tomu dopomůže.«<sup>5</sup> Mluví-li o Friesovi, vždy jej tituluje »slovutný«, »vznešený« a p. Vlivem Benediktova zajímá se o Friesa i Palacký;<sup>6</sup> i Šafařík mu podléhá ve svých názorech aesthetických.<sup>7</sup>

<sup>1</sup> Spisy IV, 246.

<sup>2</sup> Henke, I. c. 128.

<sup>3</sup> Hronka 1836, díl I. sv. 2, 56.

<sup>4</sup> L. c. 247.

<sup>5</sup> Dr. V. J. Nováček, Františka Palackého korespondence a zápisky, III. 18.

<sup>6</sup> L. c. 31.

<sup>7</sup> Sr. Máchal v ČČH I. 185. Šafaříka mezi žáky Friesovými uvádí i Henke I. c. 223.

Popularita Friesova jména ovšem šířila se na Slovensku dál a dále. Tak otiskuje roku 1836 prof. Ludevít Š u h a j d a v »Hronce«<sup>1</sup> článek, významně nadepsaný »Jakub Friedrich Fries, anebo rod a literární působení jednoho z Bratrů moravských poslého filosofa«. Jest to pouhý životopis, psaný — jak výslovně podotknuto — částečně »z vlastní a osobní známosti pisatele s Friesem«. Důraz, jenž tu položen na česko-bratrský původ tohoto jenského filosofa, je zcela v duchu generace, odchované Slávy Deerou.

Jiným dokladem tohoto ohlasu, ovšem zakrytým, jest článek Karla K u z m á n y h o »O kráse«, otištěný v témže ročníku Hronky.<sup>2</sup> Kuzmány po studiích v Prešpurku odebral se ve věku 22 let r. 1828 na universitu do Jeny, aby se připravil na úřad evang. kazatele. V Jeně, jak životopisec výslovně praví, poslouchal Friese, Ludena, Danze a j.<sup>3</sup> Nemáme, pokud mi známo, přímých dokladův o jeho poměru k naukám Friesovým. Nepřímým dokladem jest citovaný článek. Bližší analýsou pokusíme se ukázat, do jaké míry možno Friese nazvati učitelem Kuzmányho.

## II.

Již titulem článek slibuje mnoho (hlavně vzhledem k nepatrnému poměrně rozsahu), ve skutečnosti však pokouší se podat ještě více. V prvním odstavci podán je program pojednání. O umně (idei) krásy; o krásném a jeho rozličných způsobích uměleckého vytvořování; o básnictví vůbec a jeho třídách; o slohu a verši co úvod k dalším, družnějším krasovědeckým pojednáním. — Jak vidno, program jest volen co neširší; neboť nejde tu jen o abstraktní, filosofický podklad estetického nazírání, nýbrž přechází se i do theorie umění, do konkrétní klassifikace umění, hlavně básnického, jde tu tedy o vyslovenou poetiku — a to vše sotva na 19 stránkách.

Hned po stanovení tohoto programu podávají se vysvětlivky některých terminů, dosud málo nebo vůbec neobvyklých. Jest pochopitelno, že při neustálenosti tehdejší české terminologie filosofické a estetické bylo nutno předem se dohodnouti o výrazech. A jest zajímavé srovnávaní výrazy Kuzmányovy na příklad s »Českou terminologií filosofickou«, kterou r. 1827 Fr. P a l a c k ý otiskl v Musejníku; vysvitnou značné rozdíly slovní a nesjednocenost i v rozsahu pojmů. Palackému na př. slovo »jestota« jest překladem »Das reale Sein, existentia realis«, u Kuzmányho značí »ens, ein Wesen«.<sup>4</sup> Palacký »ens, das Wesen« překládá

<sup>1</sup> Na uv. m.

<sup>2</sup> Dílu II. sv. 2., 61—77.

<sup>3</sup> Sr. M. Chrástek, Slawische Blätter I. 1865, 308.

<sup>4</sup> Podobně A. Marek v Logice (1820): jestota = Wesen.

slovem »bytosť« — u Kuzmányho totéž slovo = existentia, das Sein.<sup>1</sup> U Palackého »bytnost« = essentia, die Wesenheit, Kuzmány »bytností« překládá »essentia entis, das Wesen«. — Jak vidno, jsou v tom některé rozpory, povahy dosti zásadní. Zajímalý jest i Kuzmányho překlad slova idea (t. j. »idea sensu strictiori«), »umna«; Palacký navrhoval slovo »vida«, ač připomený otazník naznačoval jeho nejistotu. Podobné slovo, totiž »vidka«, zná již r. 1806 Jan Nejedly.<sup>2</sup> Z ostatních terminů Kuzmányho většina již se vztahuje na pojmy z poetiky; tak na příklad epiku překládá slovem »básnictví dějeličné«, dramatickou poesii »b. činoličné« a p.

Ale jedno zaráží hned při prvním čtení článku: ač vznikl šestnáct let po vydání Jungmannovy Slovesnosti z roku 1820, a jakkoli před jeho uveřejněním byla tištěna krasovědná pojednání Palackého, přece díkce statí »O kráse« zůstává daleko za elegantním a pružným slohem Palackého i jadrnou a čistou řečí Jungmannovou. Jazyk Kuzmányho jest nástroj toporný a těžkopádný, který nesnadno a jen přibližně vyjadřuje vlastní myšlenky a jemuž nedostupno zůstalo umění odstínu. Někde jest přímo patrné, že auctor měl před sebou německou předlohu, kterou jen otrocky překládal. Nemenší měrou k častým nejasnostem přispívá i naprosto nedostatečná interpunkce a korektura tisková, takže leckde teprve provedenými opravami textovými poněkud se dohadujeme, co spisovatel myšlenkově chtěl vyjádřiti.

Cíl, který si auctor citovaným programem uložil, daleko ovšem přesahoval meze skutečného provedení. Kuzmány si staví úkolů mnoho, — tolik, že souhrn jich znamená vlastně celou aesthetickou soustavu; ve skutečnosti nenaplníuje však úkolu ani jediného. Dotýká se základních otázek aesthetiky, byl by býval musil poněkud hlouběji vyložiti předpoklady filosofické, z kterých vyšel. Jak se k sobě mají empirie a spekulace na poli aesthetickém? A kde zůstávají ještě ostatní body programu — klassifikace umění, poetika? Touto mnohostranností přirozeně utrpěla i methodická stránka článku; auctor nadhazuje několik myšlenek, nerozvine jich, a již bez jakéhokoliv spojení přechází k věcem naprosto samostatným. Aní, zdá se, neusiloval o logické rozvíjení ideí a o přehlednost svých názorů.

\*

Po programu výše citovaném, po vysvětlivkách terminologie a po krátkém úvodu, kde s aplombem povzneseného myslitele prohlašuje všechny dosavadní rozpory ve filosofickém myšlení za výplod »pouhé etizádosti aneb snad i tvrdošijnosti« (61),

<sup>1</sup> Marek I. c. existencia = jsoucnost.

<sup>2</sup> Viz Dr. A. Krecar, Počátky novočes. literatury filosofické (Lit. Listy, X. 67).



přechází k otázce, zneklidňující nejen krasovědné theoretiky, nýbrž i praktické umělce již od věků: je-li v umění oprávněn naturalismus, t. j. otrocké napodobování přírody, nebo směr opačný, který uměleckou krásu klade nad přírodní pravdu, organičnost uměleckého díla nad přírodní empirii.

Kuzmány se nerozhoduje pro ten ani onen názor. Přivržencům názoru prvního namítá, že pro přílišnou rozmanitost, jak jim ji přírodní empirie podává, nikdy se nedopracují »oné vyšší jednoty pojemu krásného v přírodě« (62.), že pro podrobnost zanedbávají ukázněnost celku. Naproti tomu přivrženci druhého směru dopouštějí se chyb opačných, spoléhajíce se příliš na svou fantasi, stávají se příliš jednostrannými, výtvary jejich nesou rysy jisté uniformovanosti, která pak zavádí až na pokraj nudy. Rozhodnouti se mezi oběma extremy slibuje auctor v příštích pojednáních. Článek »O kráse« měl býti jen úvodem.

Principem, z něhož Kuzmány vychází, jest nauka o třech základních mohutnostech (»moečnostech«) lidské duše: mohutnosti poznávací, citící a žádací. Opakuje tu a rozvádí jen to, co bylo tehdy majetkem všech filosofů z Kanta vyšších, i základem tehdy čtených aesthetiků.<sup>1</sup> Konkretním výrazem těchto tří mohutností jsou Kuzmánymu věda, umění a náboženství (v užším slova smyslu; my bychom řekli ethika). Je oboepná a zahrnuje náboženství v širším smyslu, humanitas, člověčnost (66), v níž se rovnoměrně projevuje požadavek krásy, pravdy i mravního dobra.

Dodatečně si Kuzmány klade noetickou otázku o možnosti i hranicích poznání. »Jakž pak se to děje, že mysl může bytnost cítit?« (67.) A odpovídá si: »Skrze názor myslí.« Mohutnost citící jest nástroj, který bezprostředním názorem nás přivádí ku poznání »bytnosti«. Kuzmány pak pokračuje — ovšem velmi nejasně: »Jest nebo i citící moci způsobnost k neprostřednému poznávání, která, všeliký běh rozumování přeskokna, na bytnost v určitém předmětu se jako podává, co[ž] když cítíme, cítíme krásu, a předmět ten, skrze který aneb v kterém to cítíme, jmenujeme *krásné*; když pak cítění toto bytnosti samé zpozorujeme, mluvíme, že *tušíme*; a když zpozorování citění toho bytnosti samé (tušení) *cítíme*, nazýváme to citěním *vznešenosti*; *vznešené* pak nazýváme to, co tak na nás působí, že to tušení, t. j. *zpozorování* citění bytnosti samé určitého předmětu — *cítíme*«. (67.) Ve větách těch, kusých a těžko srozumitelných, kde nakupeno jest několik myšlenek, žádná však domyšlena a logicky připiata ku předcházející, uvádí se jedna obzvláště pozoruhodná složka, »*tušení*«. A to jest právě živel, který rozvedl ve své filosofické soustavě Kuzmányho učitel J. F. Fries (1773

<sup>1</sup> Srov. na př. Pölitze v úvodu ku své Aesthetice (I. T., Leipzig 1807), Fries, System der Metaphysik (Heidelberg 1824), u nás Jungmann, Slovesnost (1820) a p.

až 1843). Fries, vycházející z opozice proti Kantovi, přiklonil se částečně k B. J. Jacobimu a jeho učení o víře; Fries ovšem na tom neustrnul.<sup>1</sup> Propast, která se dotud rozvířala mezi věděním a mezi věrou, vyplnil novým živlem — tušením (Ahndung). Záhy vyložil to ve zvláštním spise »Wissen, Glaube und Ahndung« (Jena 1805) a pak se k tomu vracel častěji. Rozdíl mezi těmito třemi poznávacími způsoby není kvantitativní, nýbrž zásadní, druhový. Vědění zakládá se na poznání empirickém, hmotném, a obsáhá tedy svět smyslový, který podléhá zákonům přírodním. Naproti tomu *víra* jde nad smyslově obmezené a smysly sprostředkované poznání přírody, doplňující je důvěrou v existenci něčeho neviditelného a božského. Vědění týká se jevů časného světa; víra podstaty věcí; neboť logické ideje věčnosti, svobody a absolutna, jsou pojmy, kterých nemůžeme nazírat, nýbrž které poznáváme toliko věrou.<sup>2</sup> To jsou dva různé světy: věčnost a časnost, mezi kterými zeje propast, jimž však nelze upírat stejnou míru reality, skutečnosti. Jaký jest jich vzájemný poměr? Fries smiřuje tuto protivu učním, že svět nekonečna, svět pojmů, projevuje se v smyslové realitě, která vždy jest jakýmsi poukazem na absolutno. A jakým způsobem se toto projevovali, zreadlení děje, dovidáme se čistým citem. Noeticky Fries nazývá tento způsob *tušením*.<sup>3</sup>

Tušení tedy poučuje nás o ideách (věrou poznáných), jak se vyskytují ve světě empirie, ve zjevech. A fakt sám, že se takto slučují a takto splývají dvě různé reality, vede nás k poznání krásy. »Krásno jest idea, jak se projevuje ve zjevu, neboli zjev, jak znamená něco věčného.«<sup>4</sup> Citem tedy »tušíme« krásu a vznešenost přírody.

Přimyslíme-li si k tomu ještě povědomý rozdíl mezi krásou a vznešeností, jak jej vytvořil Kant a jak se vyskytá i u Frieše,<sup>5</sup> pochopíme nejasnou souvislost Kuzmányho výše citovaných vět. Kuzmány patrně čelil spisům svého jenského učitele, snad mnohé jeho názory utkvěly mu v mysli ještě z přednášek, soudíme-li však podle pojednání »O krásě«, nelze věřit, že by byl pronikl a plně ovládl nauku mistrova. Do jediné věty hromadí řadu bodů, které v původní souvislosti jsou pochopitelné, zde však zůstávají pouhými hesly. Mluví o »tušení«, nepředslav dvou důležitých předpokladů k němu, jak je čteme u Frieše; mluví o »krásném« a zamlčuje metafysický výklad Friesův; brání se směšování krásy a vznešenosti (67), ačkoliv nikde nevyložil jich podstaty a rozdílů.

<sup>1</sup> Sr. o tom Falkenberg, Dějiny novověké filosofie (v Praze 1899), str. 631 sl.

<sup>2</sup> Sr. I. č. 75.

<sup>3</sup> L. c. 175/6.

<sup>4</sup> Falkenberg na m. uv. 634.

<sup>5</sup> Sr. na př. System der Philosophie (Leipzig 1804), 362.

Týmž nedostatkem metody vyznačují se i další odstavce článku. A jako na začátku byl to ohlas Friesových názorů z oboru t. ř. spekulativní filosofie (základy její jsou hlavně v knize »Wissen, Glaube und Ahndung«), tak v tomto dalším postupu obrazy se některé myšlenky z druhé části Friesovy filosofie: filosofie praktické, shrnuté zejména do knihy »Handbuch der Religionsphilosophie und philosophischen Aesthetik« (Heidelberg 1832). Kuzmány, pojednávaje dále o »tušení« a jeho významu v estetickém nazírání, opírá se tomu, aby »tušení« bylo pokládáno snad za méně cenný způsob poznávací než vědění a víra. Jsou stejně platny a významny, každý ovšem svým směrem, kde vyloučena jest platnost druhých dvou. Povstávají-li kdy přece omyly (»bludy«), jest to tím, že poznatek tušením (t. j. citem) získaný stává se kořistí rozumové analýsy, že rozum ptá se po smyslu a významu tušení: »... ne, pravím, cítěním, ale jen rozumováním o tom cítění, ne tušením, ale významkováním toho tušení povstává blud« (68). Stejně i Fries dobře rozlišuje na př. poměr víry a vědy; svou praktickou filosofii dělí na *ethiku*, t. j. nauku o ceně a účelu lidského konání, a na *filosofii náboženství*, nebo nauku o účelu světa. Co lidský duch může pojmuti o účelu života i světa, musí se mu jevití empiricky, bezprostřední appercepcí, a ne cestou spekulativnou; Fries říká »cítím«. Tento cit náboženský, t. j. víra, potřebuje ještě pomoci vědecké výchovy, vzdělání; nelze však víru přeměnití a převéstí na vědu, neboť jest možná věda o víře, nikoliv však z ní, taková, v níž by víra byla *obsahem* (a ne toliko předmětem).<sup>1</sup>

U Friese z předpokladu, že i cit náboženský i cit krasovědný jsou plodem stejného poznávacího způsobu — »tušení«, vyplývá, jak pochopitelně, úzká souvislost náboženství a estetiky. Neboť víme již, že krása jest Friesovi projevováním se věčných ideí ve zjevech; naopak tedy vnímáním krásy uvědomujeme si existenci těchto ideí věčnosti, absolutna. A uvědomujeme si ji citem, »tušením«. Fries praví výslovně: »Od nejjemnějších záchvěvů krasocitu až po nejvznešenější a nejvážnější cíle básnického umění vládne všude stejný princip tušení věčných ideí.«<sup>2</sup> A týž princip a týž pochod platí i u náboženství, se stejným také výsledkem. Náboženství vybudováno jest na soudech o účelnosti světa; k nim přiváděni jsme opět »tušením« — náboženský cit nás zpravuje o ideách, o absolutnu, jak se v životě a ve světě projevují. To prakticky znamená spojitost citův estetických a náboženských: obojí vyplývají z téhož faktu, že věčné ideje obrážejí se v časnosti, a my ten fakt poznáváme »tušením«.

<sup>1</sup> »Es gibt eine Wissenschaft von der religiösen Überzeugung, deren Gegenstand diese ist; aber es gibt keine Wissenschaft aus ihr, deren Inhalt sie sein sollte, denn Ideen lassen keine wissenschaftliche Entwicklung zu«. Sr. Henke l. c. 249 sl.

<sup>2</sup> Cituje Henke l. c. 250.

Ohlas této části Friesovy filosofie uložil Kuzmány do krátké, a tedy jinak v souvislosti nesrozumitelné věty, že »bez krasocitu žádné náboženství ani povstati ani se zadržeti nemohlo« (68 až 69). Kuzmány ovšem více nevysvětluje, proč, jak a p. tak soudí. Nevyložil nikde podstaty krasocitu a podstaty citu náboženského, vsunuje pouze tuto poznámku, nehledě k neinformovnému čtenáři. Ostatně takový jest charakter celého jeho článku.

### III.

Druhý hlavní oddíl Kuzmányho článku tvoří pokus o klasifikaci umění a jakýsi náčrt k poetice. Nelze bezpečně říci, co bylo tu Kuzmánymu vodítkem; Fries se nedostal k publikování svého systému uměleckého, a tak jest nám těžko kontrolovati, pokud a jak měly jeho ideje vliv na tuto druhou část Kuzmányho práce. Tušíme však, že závislost tu opět byla a snad i dosti značná.

Veškera umění Kuzmány dělí podle způsobu, jímž dosahují svého účelu. Děje se tak způsobem dvojím: jednak »neprostředním, skrze představování krásného smyslům *zevnitřním*« — to jsou všechny obory umění kromě básnictví; jednak »prostředním způsobem, představováním totiž krásného *citu vnitřnímu* skrze slova, která povzbuzenou zámyslí moc obrazotvornosti do působení krásné si představití a jakoby předobraziti nutí...« (70). Ač není nám z uvedených příčin možno srovnávati názory Kuzmányho s naukami Friesovými, přece se zdá, že i toto dělítko jest převzato z Frieše; aspoň čteme u něho výslovně podotčeno, že lze »aesthetické ideje vyjadřovati buď *vnějším*, buď *vnitřním* názorem,«<sup>1</sup> jeví se tu tedy týž poměr, který staví i Kuzmány.

Z ostatních partií, ač vesměs pozoruhodných svou rozhodností a jistotou, přece nejzajímavější jest odstavec, pojednávající o *pravdivosti* uměleckého díla. Kuzmány, vycházeje z názoru, že »bytnost jest sama v sobě pravda, mravní dobro a krása« (74), dovozuje, že tedy i básnictví ve všech svých druzích musí míti pravdivost a mravnost za předmět.

Kuzmány dovolává se kdesi známého verše Boileauova, že jen pravda jest krásná (Rien est beau que le vrai, le vrai seul est aimable). Zajímavo, že téhož citátu užil na podporu svých názorův i Jungmann, který ovšem přejal jej z druhé ruky od Eberharda.<sup>2</sup> Kuzmány tento svůj základní požadavek aplikuje hned na praksi: moderní básnictví musí býti pravdivé, tedy i jeho bájesloví. Illiada byla »opravdovým dějezpěvem«, poněvadž její

<sup>1</sup> »Aesthetische Ideen werden entweder durch *äussere* oder *innere* Anschauung ausgesprochen« (System der Philosophie, 374).

<sup>2</sup> Sr. K. Híkl, LF 1911, 430.



mythologický podklad vyvíral přímo z doby a jejího světového názoru, stejně jako pravdivým po té stránce dílem jest první kniha Mojžišova. Naproti tomu Miltonův Ztracený ráj, Klopstockova Messiáše »za nepodařená díla držeti musíme« (74). Kuzmány rozhodně vylučuje ze vši soudobé poesie musy, amory, veškeren apparát slovansko-pohanské mythologie, vše, co jest jen umělým balastem a ne výplodem doby; ba nevěří ani, že by jeho současná doba byla s to, aby vytvořila opravdové epos. »Některé druhy básní mají jistý svůj čas, v němžto se zroditi a v němžto žítí mohly« (75). Nelze nám, bohužel, spoléhati, že tyto myšlenky, v každém směru — třeba jednostranné — svrchovaně zajímavé, jsou skutečným majetkem Kuzmányho; není-li to opět (a to se vskutku zdá) jen reprodukce některých třeba nepublikovaných názorů Friesových? Ale i tak hlavně pro literárního dějepisce jsou vážným dokladem rodícího se literárního realismu.

Jak si Kuzmány tuto »pravdivost« slovesného díla představoval, ukazuje následující odstavec, kde mluví o idylle pastýřské, vesnické i městské a p. Charakteristiky ty ukazují spíše zpět, o kolik desíletí zpět, do ovzduší dávno vymřelého roka: »Pastýřenka jest milenka ovčáka aneb rybáka, jakž při jejich boku buď kozy pase, buď síť plete, buď kvítí trhá, buď košíky splítá; selanka jest milenka jinocha vesnického, která v neděli podeperená do chrámu jde; aneb vodu pro bělounek krávy tahá atd.«

Není úkolem tohoto pojednání podrobně rozbíratí článek Kuzmányho po všech jeho stránkách; zůstává zejména v této druhé části leccos, co jest pro některé myšlenky z oboru básnictví a jeho třídění zajímavé, co se však zatím nevztahuje k našemu úkolu: vyšetřiti, pokud se Friesův vliv projevil na Kuzmányho článek »O kráse«.<sup>1</sup>

## Herloszsohnův časopis „Der Komet“ a Jaroslav Langer.

Referuje Josef Pešek.

R. 1830 počal C. Herloszsohn vydávati časopis »Der Komet, ein Unterhaltungsblatt für die gebildete Lesewelt«. Vycházel čtyřikrát týdně a s počátku tištěn byl v Altenburku, později v Lipsku. Osudy listu byly dosti pestré, ale s osobou Herloszsohnovou zůstal spjat po celých osmnácte let. Býval čten i v Čechách, ale výtisky i jednotlivých ročníků jsou tak vzácné, že nenalézáme jich ani v knihovně universitní ani v musejní. Ba není jich ani v uni-

<sup>1</sup> Za podnět k této práci děkuji p. prof. F. Čádovi.

versitní knihovně lipské. Prostřednictvím univ. knihovny pražské podařilo se mně prohlédnouti časopis ten z universitní knihovny Friedricha Viléma v Berlíně (pod sign. Ac.  $\frac{7080}{10}$ ). Ale ani tam

»Der Komet« není úplný; i v Berlíně mají toliko r. 1830 (I), 1831 (I, II), 1832 (I) a 1843.

V ročnících těchto je leccos zajímavého. Časopis má zvláštní přílohy: »Literaturblatt«, »Zeitung für Reisen und Reisende«, později, jako r. 1843, přílohu »Teleskop«. Heslem časopisu bylo »Durch Krieg zum Sieg«.

Ve 4. čísle »Literaturblattu« prvního ročníku Legis-Glückselig pojednal o druhém vydání známého překladu RKého od V. A. Svobody, který mu odpověděl v 24. č. této přílohy. Legis pak napsal »Sendschreiben an Herrn W. A. Svoboda zu Prag, Verfasser einer verunglückten Übersetzung der Königinhofer Handschrift« (č. 29., str. 233—229). V č. 156. (str. 1247—8) čteme článek »Lectüre und Buchhandel in Prag«, věnovaný spíše čtenářské obci německé. Pisatel upozorňuje také na překážky, jež vidí hlavně v cenzuře. Klademe sem zajímavější poznámky literárně statistické.

V č. 44. (str. 352) »Literaturblattu« vypočtení jsou tito básníci a »schönwissenschaftliche Schriftsteller«, kteří žijí v Praze: »S. W. Schiessler, C. E. Ebert, W. A. Gerle, J. Hanslik, Prof. Müller, Prof. Svoboda, Ritter von Rittersberg, C. Herbst, J. N. Nepanek (böhmisches), Köllner-Werdenau, J. Prohaska, G. Schmelkes, J. Palagky, Prof. Zimmermann, Rud. Bayer, Rud. Glaser, Moses Lindau, Alois Jeiteles, J. Linda (böhmisches). Die bekannte Dichterin Caroline von Woltmann. Manfred (Dräxler) und Marsano sind abgegangen: Ersterer nach Wien, Letzterer nach Mailand.«

Pisatel noticky ukryt zůstal za chiffrou —O—. Kdo ze čtenářů našel by mezi jmény těmi J. N. Štěpánka a Frant. Palackého? V č. 47. čteme opravu; třeba prý čísti *Stepanek* místo Nepanek a *Palazky* m. Palagky. Kam poděli se ostatní naši básníci a »schönwissenschaftliche Schriftsteller«?

Se zájmem přečteme si »Brief einer jungen poetischen Dame an ihre Freundin« (str. 1589—90); poznáváme z něho, že tehdy i některé zástupkyně krásného pohlaví uměly psátí správnou formou vnější. Pozoruhodná jest i zpráva od L— (Legise?): »Die Fünfhundert von Blanik von Herloszsohn (Leipzig bei Wienbarch, 2. Aufl.) hat Hr. Wanek in Prag in's Böhmische, die Muttersprache des Verfassers, übersetzt«.

Zde nás však časopis ten poutá hlavně proto, že přinesl překlad známé básně Jaroslava Langra »České lesy«, kterou »Čechoslav« vytiskl v V. svazku r. 1831.

Dne 27. srpna r. 1831 Langer psal příteli svému Frantovi Šumavskému.<sup>1</sup> Žádal ho, aby mu, snad prostřednictvím Čela-

<sup>1</sup> Spisy Jaroslava Langra, 1861, II, str. 524.

kovského, na týden opatřil číslo časopisu »Der Komet«, kde jest otištěn překlad jeho básně. Zda žádost Langrova došla splnění, nevíme. »Der Komet«, uveřejnil překlad dne 19. července r. 1831. Česká báseň dostala se do rukou čtenářův asi v červnu a v druhé polovici měsíce toho vznikla pro ni známá affaire. Věc se protáhla (dne 5. září na př. zvidá o ní teprve Kamarýt),<sup>1</sup> a podle časopisu »Der Komet« byla předmětem živé diskusse ještě déle.

Překlad »Českých lesů« přinesl »Bulletin der Neuigkeiten« s nadpisem »Aus Prag«. <sup>2</sup> Název stati zněl:

## Die böhmischen Wälder.

Von Jaroslav Langer.

Ach, ihr Berge, Berge,  
Uns'res Böhmens Berge,  
Warum grünet ihr?  
Ihr geliebten Haine,  
Immer grünet ihr:  
Aber niemals schmücket  
Ihr mit Blumen euch;  
Ach, ihr unsre Berge!  
Ach, ihr grünen Haine!

Unter'm Joch ist unsre Heimat —  
Doch verzagt sie nicht.  
Schickt hinauf zu Gott Gebete,  
Seufzet nur und hofft;  
Unter stillen Wehklagen  
Ruft vom Himmel sie Erbarmen,  
Ach, und immer hofft sie nur,  
Hoffet und in ihrem Schmerze  
Dennoch sie verzaget nicht!

Ach, ihr lieben trauten Berge,  
Grünet, grünt nun immerhin;

Schmücket euch, ihr bunten Täler,  
Schmücket euch mit einem Kranz!  
Seht, o seht, der Sturm im Osten  
Eine Wolke zu uns treibt; —  
Und sie bringet, bringet schon  
Von dem Himmel uns Erbarmen;  
Zittert nicht, ihr lieben Bäume,  
Donner nicht verbirgt die Wolke,  
Ach sie birget Heil und Segen;  
Denn aus ihr wird niederträufeln  
Gleich dem Tau ein sanfter Regen,  
Und zum Leben wird erwachen,  
Alles, was jetzt welkt und dorrt. —  
D'rum, ihr lieben stolzen Wälder,  
Grünet, grünt nun immerhin. —  
Aber ihr, geliebte Brüder!  
Fasset Mut, verzaget nicht.  
Kann doch Gott uns durch ein

Wunder

Die ersohnte Rettung senden;  
Und auf Fichten werden wachsen  
Lilien noch und Rosen! —

Za překladem básně té otištěn jest dopis redaktorovi časopisu pod chiffrou — W—. Zní takto:

Vorstehendes Gedicht wurde in böhmischer Sprache in einer hiesigen Zeitschrift — betitelt Cechoslav — abgedruckt. Auf welche Art es die Censur passirte, das weisz Gott. Das allerwahrscheinlichste ist, dass es der hiesige Censor Herr Zimmermann, Ritter des Kreuzherrnordens und Verfasser mehrerer berühmten zeitgemäßen Schriften, durchaus nicht verstand. Man erzählt sich zwar auch, dass einige Bekannte des Dichters benannten Censor in einen Bacchustempel zu locken wussten, wo man ihm dann wacker zusprach und zutrank. Nachdem er nun seinen Geist sattsam durch des fröhlichen Gottes oder vielmehr durch der fröhlichen Musensöhne Spenden gestärkt hatte, legte man ihm obiges Gedicht vor, welchem er dann ohne weiteres sein *Imprimatur* unterschrieb. Dass man damit gleich in die Druckerei lief, können Sie sich wohl denken. Doch mir scheint das erstere wahrscheinlicher

<sup>1</sup> Josef Pešek, Josef Jaroslav Langer, Česká Revue, 1911, č. 12.

<sup>2</sup> »Der Komet« 1831, II, č. 114, str. 910—912.

zu sein. — Übrigens könnte ich Ihnen so manches Herz empörende und Zwergfell erschütternde Anekdotchen von diesem durch Ihre Zeitschrift so berühmt gewordenen Schriftsteller erzählen, der es beweint, dass man so viele schöne Klöster im guten Königreiche Böhme aufgehoben. Nur Eins von dem Zwergfell erschütternden möge hier Platz finden. In einem Lustspiele, das unter seine Hände zu kommen das Glück hatte, kam die Stelle vor: »Sie können nur durch die Kirche vereint werden.« — *Kirche?* was Kirche — mag er sich wohl gedacht haben — dieses heilige Wort soll auf keiner Bühne ausgesprochen werden; das Wort Kirche gestrichen! Sie werden wohl zufrieden sein, wenn man sie durch die *Küche* vereinigen lässt! — Sufficiat von diesem lebenswürdigen Herrn! Einem solchen Menschen hat man die Censur über Böhmens sämtliche Belletristik anvertraut. Das Herz möchte einem bluten, wenn man darüber nachdenkt; Gottlob! dass nicht auch das Denken verboten ist! —

Übrigens aber können Sie aus obigem Gedichte ersehen, dass im »Land der Nebel«, — wie es einem fremden Dichter beliebte, unser schönes Vaterland zu nennen, und zwar zum Teile mit Recht, doch nur mit dem Unterschiede, dass diese Nebel von Oben, nicht von Unten kommen, — dass also im Land der Nebel doch noch hier und da ein Sonnensirahl durchbricht, und ich möchte fast behaupten, jetzt mehr als jemals. Denn mit welchem Enthusiasmus hier von den heldenmütigen Kämpfen der edlen Polen gesprochen wird, dies werden Sie sich wohl schwerlich vorstellen. Ich glaube fast mit einem noch grössern Enthusiasmus als in Berlin! — Doch da ich gerade von Berlin spreche, will ich eines Umstandes erwähnen, der Sie belehren wird, wie gelinde unsere Censur; denn die so *freimütige* preussische »Staatszeitung« ist hier erlaubt; aber ganz natürlich muss sie früher erst von einem Censor durgelesen werden, ehe sie ausgegeben wird, damit nicht etwa einer ihrer freisinnigen Artikel —

A propos! Sie werden es wohl schwerlich wissen, dass ein *polnisches Blatt der böhmischen Studenten*, die mit in den polnischen Ehrenlegionen kämpfen, sehr rühmlich erwähnt, und dass einer von ihnen auf den Schlachtfelde zum Offizier ernannt wurde. —

Ich kann diese Zeilen nicht schliessen, ohne einige Bemerkungen über Ihren Prager Correspondenten — den ich übrigens ganz und gar nicht kenne, als höchstens dem Namen nach — zu machen, und zwar aus bloszer Liebe für Recht und Unparteilichkeit, denn mit allen diesen Herren, deren er so rühmlich in Ihren Blättern erwähnt, komme ich in keine Verbindung, spreche also ganz unparteiisch. Dieser Correspondent sagt nun wohl manches — ich sage blos nur Manches — Wahre, aber in welchem Ton! Wenn Gelehrte so sprechen — denn wie ich höre, soll er Einer sein — wie sollen dann da die ungebildeten Leute sich ausdrücken! Einen Menschen öffentlich Och und Esel zu nennen, soll das wohl Witz sein? Diese Art zu sprechen, scheint aber Folge seines heftigen Charakters zu sein.

V č. 195, ze 7. prosince t. r.<sup>1</sup> čteme jakýsi doslov. Auktor užil chifry E, jako by byl osoba jiná (snad Ebert). Obsah ukazuje, že auktořem obou zpráv jest osoba táž. Čteme tam:

Der Verf. jenes kühnen Gedichtes, dessen ich erwähnte und wozu der Censor Z—<sup>2</sup> im Rausche das Imprimatur gab, ist in einen fiskalischen Prozess verwickelt worden, und zwar infolge einer Analyse, welche Prof. Nejedlý an eine höhere Behörde gesendet hat, und

<sup>1</sup> Der Komet 1831, II, str. 1559—60.

<sup>2</sup> T. j. Zimmermann.



wahrscheinlich bloß deswegen, weil der Dichter kein *Ipsilantist*<sup>1</sup>, wie benannter Professor der böhmischen Sprache, ist. Es wüthet hier ein ungeheurer Streit zwischen den böhmischen Literatoren, d. i. zwischen den *Ipsilantisten* und *Iottisten*.<sup>2</sup> — Unsere Literatoren stehen noch immer bei der *Orthographie* — wann werden sie es weiter bringen? —

Časopis »Der Komet« věnoval Zimmermannovi pozornost i jako spisovatel. Jeho »Historisches Verzeichnis aller in der k. Hauptstadt Prag aufgehobenen Klöster, Kirchen und Kapellen« provází štíplavými poznámkami (I. v Příloze »für Literatur, Kunst, Mode, Residenzleben und journalistische Kontrolle«, I, č. 11, str. 83—84 a II, č. 42, str. 429—33); a přímo kousavě odbyl jeho »Vorbote einer Lebensgeschichte des heil. Johann v. Nepomuk, Beichtvaters der Königin Johanna« (u J. H. Pospíšila, 1829). (1831, I, Beilage, č. 11., str. 84).<sup>3</sup>

Je podobno pravdě, že v časopise Herlošově došla povšimnutí právě tato epizoda ze života Langrova nejen proto, že auctor byl Čech, nýbrž pro jeho sympathie k Polákům. Není téměř čísla, aby »Der Komet« neobracel pozornost k tehdejšímu povstání polskému. Podrobné referáty, dopisy, básně nacházíme takřka všude, kde ročník 1831 otevřeme. Několikrát setkáváme se i se jménem Adama Mickiewicze. Z básní na povstání polské uvádíme »La Varsoviennne par Casimir Delavigne« (ze dne 17. března 1831, I, str. 345), »Bundeslied für die Polen vor der Schlacht« od Ed. Bergra (I, str. 414), »Gesang der Polen vor der Schlacht« od E. Dörfla (I, str. 758), »Ostrolenka« (I, II, str. 861—2) od E. Ortiappa atd. V č. 148, ze dne 15. září 1831, str. 1183—4 v černém rámcí na celé straně čteme zprávu:

Warschau hat sich nach zweitägigem Sturme ergeben, Polens Adler blutet. — Europa schämt sich nicht!

— Polen ist jetzt ein in der Irre herumwandelnder Staat mit einer Regierung und einer Armee. —

— Die Nachtheile Diplomatie hat neue Flügel bekommen; die Legitimität putzt sich die Nase und sagt: Prosit. Tausend Menschenherzen jammern — aber was sind Millionen Tränen gegen das Prosit einer diplomatischen Nase. —

— Pflanz ein großes Kreuz auf die Grabhügel bei Warschau und setzt darauf die Inschrift: »Jahrhundert! dies dein Ehrenpunkt.«

— Ein Heldenvolk ist gestorben — die Weltgeschichte wird's erzählen. Das ist Alles! —

<sup>1</sup> Pisatel připojuje poznámku: »Lassen Sie ja nicht Ipsilantist!«

<sup>2</sup> Redakce poznamenává: »Haben denn die böhmischen Literatoren nichts anderes zu tun?«

<sup>3</sup> Stejně přikře však odmítl a vlastně, ku podivu, přímo odbyl r. 1831 kritik A. G. n. Palackého »Würdigung der alten böhmischen Geschichtschreiber« a jen ironií měl pro Schottkyho spis »Prag wie es war und wie es ist«. Jinak nalézáme tam jen ojedinělé drobné zprávy o divadle nebo koncertě výhradně německém, z Prahy nebo z Brna. Roku 1832 bavit časopis čtenáře své vlivy o choleře v Čechách... Zmínky aspoň zasluhuje delší stat »Romantische Sagen aus der ältesten Vorzeit Böhmens«, 1843, č. 244—255.

Die Weltgeschichte soll das Weltgericht sein — aber sie richtet nur die gestorbenen Generationen, das peinliche Gesetzbuch richtet den lebenden Leib, —

Jako nám Josef Kajetán Tyl později napsal »Posledního Čechy«, tak Vilem Hocker Polákům věnoval básně »Der letzte Pole« (»Der Komet« 1831, II, str. 1510).

\*

Na závěr otiskujeme zde znění Langrovy řečené básně, jak se nám ho dostalo laskavosti buďnického faráře, p. P. Fr. Komárka, autora životopisu Kampelíkova, Fr. C. Kampelík, Langrův přítel, připsal na list: Autograf nebožtíka Jarosl. Langra.

### České lesy od Jaroslava Langra.

- |   |  |
|---|--|
| [1] Oh! wy hory,<br>Naše české hory!<br>Proč se zelenáte<br>Naše milé hory?<br>Wždy se zelenáte,<br>Ale nikdy květem<br>Se neosypáte;<br>ach! wy naše hory,<br>Wy zelené bory!                            | A tu náš kraginu <sup>2</sup><br>Wěncem owýgejte, <sup>3</sup><br>Hle! wjtr od východu<br>Mračno k nám dohánj<br>A nese nám, nese giž<br>Z nebe smilowánj;<br>Nechwegte se milé stromy,<br>We mraku tom negsau hromy,<br>Ale požehnánj.  |
| [2] W garmu naše dědina —<br>Předce si nezaufá,<br>K Bohu prosby posílá,<br>Aupj jen a dautá;<br>We tajemném zálovu<br>Wolá z nebe smilowánj,<br>Ach! a vždy gen daufá<br>A w bjdě své předce si nezaufá. | [4] Z rosných kapek ze mraků<br>Deštjk dolů splyne<br>A vše žiwot doflane,<br>Co teď schne a hynie.<br>I pročť wy lesiny <sup>4</sup><br>Gen se zelenegte<br>A wy milí bratrowe<br>Gen pak nezaufejte.<br>Wždyť pak nám i zátrakem<br>Bůh pomoci může,<br>A na gedljch porostau<br>Lilie a růže. — |
| [3] Gen se mile lesiny <sup>1</sup><br>Gen se zelenejte,  |  |

<sup>1</sup> Přeskrtnuto: lučiny.

<sup>2</sup> Přeskrtnuto: A wy milj bratrowe.

<sup>3</sup> Přeskrtnuto: Gen pak nezaufejte.

<sup>4</sup> Přeskrtnuto: bratrowe.

## Přípravy k Schulzově, Hálkově a Nerudově »Poesii světové«.

Podává Albert Pražák.

Je to částečný omyl, trdívá-li se, že Májový kruh se rozpadl na prahu let sedesátých. Zmizelo jen vnější označení, uvolnily se vztahy jednotlivých členův, ukončila se nevrzživost starých a mladých, ale podstata nového směru ohlédnuta hledala i na dále družinu nositelů, kteří by propracovávali základní zásady a budovali na dané osnově. Když r. 1863 byla založena Umělecká Beseda, její literární odbor vypadal vlastně jako pokračování kruhu Májového. Byl tu ovšem značný ústupek, — i Jakub Malý se hlásil k práci, i Štule starěl se po svém po lok mladým. Tato směs nezaručovala sice nijak nelstupačho úsilí provésti vše, co chtěli mladí buřiči almanachu Máje a Obrazů života, kladla docela zárodky smrti a stagnace lektorům jejich heslům, — ale přes to v jednom směru se dorozuměli všichni: že je nutno učiti se u cizích národův, a vše umělecky silné a nové ze světa převáděti do Čech. Kosmopolitismus, tolik kaceřovaný, vřel již za smru starých i mladých a projevuje se prací. Kde kdo se vrhá do ciziny, bourá cínskou zeď, otevírá okna do Evropy. Jestliže v České Vědě (příloze Hálkových a Nerudových Květy) objevují se rubriky literatur světových a Květy samy mají bohaté jejich ukázky, jest za to děkovati právě literárnímu odboru Umělecké Besedy, že za Nerudou a Hálkem připravoval přednáškami i přednesem překladů v pražské společnosti pádu pro tento rozmach. Dochované protokoly tohoto odboru prokazují pilnou činnost tímto směrem, jež dotýkala se hlavně antiky, literatur italské, francouzské, španělské, anglické, německé, ruské, polské, jinojazyčské, maďarské i literatur východních. Právě toto množství zájmů rozrůzněných žádalo dělení práce, a snad i v malých tehdejších poměrech metodu, přihlížeti jen k danému cíli, bez zřetelů k smýšlení a přesvědčení pracovníků. Tím není ovšem řečeno, že nastaly idyllické poměry bezvůli a bezzásadnosti, — že snad zde kdo si ukládal mírniti své názory a projevy. Vyroční valné hromady i jednotlivé schůzky odboru mají své zakulaté bojův a lutiny, leccos padá i vzrůstá právě zápasem ztrnulosti a pozroku. Na tomuto klidnému i neklidnému soužití pod krovem Umělecké Besedy děkujeme právě, že tu byl svěží a živý pud k svobodě, že vzrostl pohyb překladový, a že konečně r. 1871 založena redakce Schulzovou, Hálkovou a Nerudovou v nákladu dra Edvarda Grégra a v kommissi F. Dattla první česká soustavná sbírka literárních spisů jinojazyčných. Poesie světová. Literární odbor vyvolal řady dělníkův, umožnil jim promluvit o vlasti

práci a z úzkého svého okruhu konečně uvedl je v širokou potřebu domácího písemnictví.

V literatuře řecké a římské zapracovali se vlivem Nebeského Ferdinand Schulz, Čeněk Vyhnis, Antonín Fux a K. Jelen. Nebeský přednášel již roku 1864 v létě i na podzim o antickém dramatu Aischylově a Sofokleově, a k látce se vrátil F. Schulz 26./XI. 1866. Č. Vyhnis 14./XII. 1866 navrhl provésti Antigonu na českém jevišti a ukazoval dramatickost řeckých ženských postav na Elektře, Hekubě, Deianeire a Antigone (17./XI. 1867). A. Fux vykládal báje o Herakleovi a Deianeire na základě klimatických poměrův Egypta (17./XI. 1867). K. Jelen referoval o Horatiových ódách, podával ukázky překladův, a tu se docela pak debatovalo o mravní povaze Horatievě (Goll, Pichl, Hálek, Wenzig, Fux).

O italské literatuře podrobně vykládal v únoru a březnu r. 1865 J. V. Danihelka. Probíral celou literaturu, hlavně Petrarku, Boccaccia a Danta. Četl překlady Douchovy ukázkou a přirovnávací ideově i komposičně Kollárovu Slávy Dceru k Božské Komedii. Umělecká Beseda se po přednášce rozhodovala oslavit 600leté narozeniny Dantovy. R. 1865 20./5. přednášel F. Schulz o neapolské literatuře 1830—1865, 5./XI. 1870 Stankovský o Goldonim a 6./II. 1869 Goll četl svůj vkusný překlad italských *rispetti* a *stornelli*. Stankovský přeložil Calderonovo drama *Lékař své cti*, uváděje i španělskou literaturu do Čech. (14./XII. 1869.)

Styky s literární Francií a Anglií byly velmi živé. R. 1864 mluvil G. Pfeleger o Racinově Phaedře a Martin o Bérangerovi v české literatuře. G. Šálek v listopadu a prosinci podrobně četl o francouzské literatuře novodobé (Chateaubriand, Staël, Vigny, Béranger, Lamartine, Hugo, Musset, Nerval, Barbier, Stendhal, Merimée, Nodier, Balzac, Dumas, Sue, Scribe, Augier). Sabina 11./XI. 1864 poznamenával, jak se osobně sešel se Chateaubriandem v Praze. E. Špindler 28./VI. 1867 předčítal své překlady dělnických písní francouzských a 30./I. 1869 Krajník přednášel svůj překlad Memnona od Casimira de la Vigne. Sabina 6./III. 1869 za ustavičného nadšení dvě hodiny rozbíral dámám Lamartina a 19./VIII. 1869 dr. Nápravník mluvil o románu V. Huga Muž, který se směje, lahodně překládaje význačná místa. Roku 1870 Schulz přednášel o Renanově Sv. Pavlu a 14./I. 1871 Vlček ukazoval na šablonovitost a senačnost dramát Sardouových. S. Podlipská 24./III. vykládala feminismus G. Sandové.

O Byronovi, jeho menších básních epických a hlavně o směru, charakteru a podstatě Lary vykládal Hálek 3./V. a 22./VII. 1864. P. Sobotka 29./IV. 1865 četl zlomek Tennysonova Enocha Ardena a 26./X. 1867 Sládek a Miřiovský čtli úryvky Sládkova překladu Byronova Giaura, jenž se velmi líbil. Dr. Durdík 16./XI. předčítal svůj překlad Byronovy Parisiny a rozprávěl o methodě,



kteřak překládati anglickou poesii, háje volnějších pravidel rýmu. O tom pak debattovali Sládek, Hálek, Zucker a Schulz. R. 1868 Sládek četl svůj překlad Byronova Korsara a 6./VI. 1869 Durdík přednášel o Byronovi, provázeje přednášku svými překlady Byronových básní. Když Durdík vydal svou upravenou přednášku (O poesii a povaze lorda Byrona) tiskem, Sabina o ní rozprávěl a odmítal na př. Štúra, jenž Byronovi křivdil. S. Kapper chválil při tom Byrona, že zvelebil ideu národnosti, mezi Slovany potlačenou. O Mazeppu, jeho básnickou postavu byl v Umělecké Besedě zájem při básni Fričově, — tehdy J. Gebauer vykládal dějinný jeho smysl. R. 1872 17./XII. přeložil jej z Byrona Sládek a v Besedě přednesl. Durdík r. 1871 4./II. přečetl překlad Byronova Kaina. Téhož roku Sládek referoval o svých dojmech amerických, a přednášel hlavně o Písni o Hiawatě i o tom, jak Longfellow ji vytvořil ze sbírky Schoolkraftovy.

Něm c ů si všímal hlavně dr. J. E. Purkyně. Předčítal ukázky Salletova Breviáře pro laiky 14./X. r. 1864, jež působily i na Nerudu. 23./XI. Purkyně četl překlad některých básní Goetheových. Krajník podal překlad Heineových Nordseebilder (31./X. 1868) a E. Špindler jiných jeho básní (2./XII. 1871). Lenauova Fausta v svém překladu přednášel 15./I. 1870 Stanekovský a o Wagnerovi 19./II. 1870 podrobně mluvil Hostinský. Tehdy s ním debattoval Durdík a Goll.

O r u s k é literatuře se stanoviska národopisného vykládal 19./I. 1868 Kolář. Roku 1872 9./II. přečetl Hálek v Durdíkově překladu Lermontovova Démona a přirovnával jej k Byronovu Luciferu. Jar. Goll 24./XI. 1867 vykládal dámám o národních písních ukrajinských. Podal i cestopisné líčení jara, jeseň i zimy, proplétaje je velezajímavými písněmi banduristův a ostatního lidu, písněmi ženskými, balladami a historickými zpěvy. Citoval i úryvky ze Słowackého, Zaleského a jiných o Ukrajině.

V ý k l a d y o p o l s k é m písemnictví zahájil Štule překladem Mickiewiczovy Gražiny (28./X. 1864). Ant. Kotík přednášel 18./XI. 1866 o Krasińském a 26./XI. Provazník o směru ducha národního v Polsku v XIX. věku, 20 /I. 1867 pak o Mickiewiczových Dziadecch. R. 1866 12./V. Jar. Goll rozbíral Mickiewiczova Pana Tadeusze a rozbor doprovázel ukázkami. Shromáždění ho žádalo, aby přeložil báseň celou. Hálek 16./VI. 1866 četl báseň Velký čtvrtěk od Syrokomly v překladu Jos. Koláře. Słowackého báseň Otec morem zemělých pro schůzku 19./XII. 1868 přeložil J. Goll, informuje při ukázce o významu Słowackého. Roku 1871 30./VI. Antal Stašek mluvil znovu o Słowackém a četl svůj překlad Anelliho. Na jaře r. 1872 podrobně přednášel o polské literatuře po r. 1830, hlavně o Brodzińském, Malczeském a Towiańském. Sabina poznamenal při Towiańském, že již Kalina i Mácha se klonili k jeho mysticismu. Stašek přednášel i o polských lyricích

a při Wasilewském poukazoval, že jako on napodobil krakováčky i Langer.

Z jihoslovanské poesie prostonárodní překládal a vydával dr. S. Kapper (Hercegovské písně 25./IV. a 6./VI. 1868, srbské legendy 14./II. 1869). Nosek pojednal 29./XI. 1868 o slovinské Matici a Stiglic o literární činnosti chorvatského bána Petra Zrinského. O bulharských písních národních mluvil Špindler již 3./V. r. 1864.

Maďarskou literaturou obíral se hlavně Nosek (roku 1866 v zimě), jenž přirovnával snahy maďarské k našim a vzpomínal vlivu slovanského na lexikální stránku maďarského jazyka. R. 1868 21./3. mluvil Nosek i o maďarské filosofii, o kantismu a hegelismu v Uhrách. Sabina zasáhl do debatty a mluvil o Hetényim a jeho poměru k Herdrovi. R. 1871 28./X. Brábek četl své překlady z Petőfiho.

Orientální poesie všiml si Vyhnis (26./V. 1866 Kalidasova Sakuntala, 22./II. 1867 indická pohádka a její původ) a A. Fux (názory Mohamedovy o Kristu, překlad sur z kóránu).

Tento bohatý seznam přednášek a překladů ze světových literatur a hlavně jejich poesie prokazuje, trvám, dostatečně, že literární odbor v osmi letech stal se semeništem kosmopolitických zájmův a že plně připravil půdu pro soustavnou informaci o moderních literaturách světových. Překlady tu recitované byly tištěny v časopisech i knižně. Scházelo jim však vnější tiskové ústředí, aby se také představily veřejnosti jako program, soustava, jako bezpečná a cílevědomá informační stanice o literaturách cizích. Nutnost něčeho podobného pocítovali členové literárního odboru Umělecké Besedy hned v počátcích, a také jejich návrhy směřují k takovéto soustavné knižnici. Již 22./I. 1864 navrhl Špindler vydávati překlady moderních básníků německých. Nepochodil. Roku 1864 25./XI. přimlouval se Hálek za chrestomathii všech národů. 2./XII. 1864 ustavil se docela »odbor pro sestavení anthologie všech krásných literatur vzdělaných národů«. Zvoleni tam pro přípravné práce Nebeský, Hálek, Sabina, Šálek a Wenzig. Hálek připomínal, že tento návrh činil již kdysi Rieger a že náklad chtěl převzít Kober. Politické poměry to tehdy zmařily. 16./XII. 1864 přihlásil se k návrhu Hálovu o slovo Nebeský a načrtl program: »Anthologie má obsahovati výběr poesie všech národů kulturních, i těch, kteří vůbec v poesii vynikli. Má býti vždy podán obraz každého národa, od nejstarší až do nové doby. Sestaví se dle jednotlivých národův a obsahovati bude plody jen v řeči vázané, ovšem v nejširším slova smyslu. Vybere se to, co jest nejkrásnější a nejcharakterističtější, a to z umělého i z národního básnictví. Metrická i rytmičká forma podá se úplně dle originálu, i jednotlivé věci nechť tvoří co možná celek. Před sbírkou kaž-

dého národu podá se stručný přehled literatury jeho a před každým básníkem stručná data zároveň s poukázkou k nejlepším a nejdůkladnějším pramenům. Za formát přijmou se malé, pohodlné svazky, jeden svazek aby vždy obsahoval souvislé skupení. Anthologie ta nechť stojí na výši vědy!»

Návrh nebyl proveden. Činnost Besedy polevila, a 2./XI. 1866 Špindler chtěl ji znovu vzpružiti zřetelem k literaturám cizím. Ještě 21./XII. 1867 zehráno do nečinnosti Besedy a že hlavně ani návrh Nebeského neprováděn. Špindler míní tu odpomoci návrhem, aby založen byl Spolek přátel poesie pod správou Kar. Jar. Erbeny, J. Golla, J. Malého, V. Háčka, E. Špindlera. Toto mixtum compositum nepořídilo také nic. Teprve později, 8./I. 1870, rozvinula se o věci nová debatta, jež způsobila obrát. Krajiník debatoval o překladech a ukázal k tomu, že jest nutno poříditi přehled všeho, co dosavade již přeloženo. Sabina radil říditi se při tom cizími literárními historii. Hálek stěžuje si, že o věc se měla starati kdysi kommisce, ale kommissem se již nic nevyřídí. Musí se toho chopiti jednotlivci. Krajiník a Kapper slibují nově vypracovati program přípravné práce a nveřejniti jej. Konečně zvolena kommisce pro anthologii (Durdík, Krajiník, Stankovský). Krajiník hned 15./I. 1870 referoval o bibliothece překladův a navrhl: 1. Bude se vydávati Bibliotheka překladů básnických děl jinojazyčných, a to v jednotlivých sešitech, tvořících o sobě celek, které by vycházely ve lhůtách okolnostmi se určujících. 2. Svola se schůze znalcu, a) co z jednotlivých literatur především přeložiti a b) koho navrhnouti za hlavního redaktora a koho za spoluredaktory. 3. Redakce se bude řídit vypracovaným plánem. Redakci se ponechává, chce-li se v této věci dohodnouti s Maticí českou. 4. R. 1870 budiž vydán aspoň jeden svazek.

Schůze znalců cizích literatur sešla se 1./II. 1870 a Nebeský navrhl, aby se pro rozličné skupiny literatur utvořily kommisce. Vylučuje se literatura latinská a řecká, aby se nesoutěžilo s »Bibliothekou klasiků řeckých a římských«. Goll chtěl by i prósu belletristickou sem zahrnouti, ale prósa se vylučuje. Práce pak rozdělena takto: ruskou literaturu převezme Kolář a Vávra, polskou Goll, Sobotka a Schulz, jihoslovanskou Gebauer a Kapper, anglickou Durdík, Malý, Sobotka, francouzskou Neruda a Krajiník, italskou Goll, Nápravník a Nosek, španělskou a portugalskou Nebeský, maďarskou Nosek, švédskou a dánskou Neruda a Müller, německou Neruda, Schulz a Sabina, orientální Gebauer a Novotný. 15./II. 1870 sešli se tyto odborníci a určili prospekt práce. Z ruštiny se přeloží Puškin, Lermontov, Kolcev, Někrasov, Tjutčev, Tolstoj; z maloruštiny Ševčenko; z vlastiny Dante a anthologie básníků; z angličtiny Byron, Burns, Moore; z polštiny Mickiewicz atd. Byla probrána největší jména literatur světových a usneseno přeložiti je. Za redaktory

navržení Neruda, Hálek a Schulz. Hlavním redaktorem jmenován Schulz, spoluredaktorem Neruda a Hálek. Tisk projednán u Grégra a Dattla. Na tomto reálním základu bibliotheka překladů, záhy označená jako »Světová poesie«, rychle postupovala a r. 1871 uvedena Petőfim (přel. Brábek a Tůma) v život. V. Hálek, Jan Neruda a F. Schulz napsali pak do prvního jejího čísla provolání: »Je svrchovaný čas, aby soustavně a stále, se vši pilností a pietou básnické písemnictví naše bylo doplňováno a rozšiřováno. Vše, co jsme tu dosud vykonali, jest jen malá část dluhu světovému umění. Je nutno přenést vše veliké z ciziny.«

Světová poesie tak začala žít a žila svěže. Již v prvním desetiletí přeložen Petőfi, Longfellow, Heine, Šakuntala, Hugo, Lermontov, Slowacki, Nekrasov, Goethe, Zaleski, Béranger, Leopardi a j. Většina těchto překladů je vzata z onoho překladového přípravného ruchu literárního odboru Umělecké Besedy. Překládali tu tehdejší nadšení přednášeči a překladatelé, ale vedle nich pronikavě spolupracoval i druh nový a mladý — Jzr. Vrchlický, pozdější obnovitel a rozšiřovatel těchto snah a vůdce nové družiny překladatelů ze světových literatur, kteří se seskupili kolem Sborníku světové poesie, založeného r. 1891, právě dvacet let po vzniku Schulzovy, Hálkovy a Nerudovy »Poesie světové«.

## Studie o Svatopluku Čechovi.

### I.

#### O některých cizích vlivech v Čechově poesii.

Podává Antonín Procházka.

Obecně známo jest působení západního i východního romantismu na posledního a největšího byronovce našeho, na Svatopluka Čecha.

V díle jeho však možno sledovati vlivy ještě jiné, vlivy německé.

Literatura německá působila na mladého Čecha přirozeně již v letech, kdy studoval německy na novoměstském gymnasiu v Praze, kde ve škole i soukromě čítal auktory německé, často významu podružného.

Takovým způsobem snad již za let gymnasijských Svatopluku Čechovi utkvěla v mysli populární veršovaná povídka osleplého německého básníka Gottlieba Konrada Pfeffla (1736 až 1809) »Die Tabakspfeife«, takže s obměnou její shledáváme se r. 1879 ve IV. oddíle básnických povídek vypravova-



ných »Ve stínu lípy« (poprvé v Květech). Básnička Pfefflova jest rodnou matkou příběhu vypravovaného vysloužilcem v cyklu Čechových povídek veršovaných.

V německé povídce se cizinci zalíbí turecká dýmečka pokuřujícího si vysloužilce, jenž nesvoliv ku prodeji památky, vypravuje, kterak jí nabyl. V bitvě s Turky zachránil postřeleného svého setníka z vřavy bitevní a opatroval jej věrně až k poslední hodině. Před smrtí setník odevzdal husarovi své peníze i tuto dýmku ukořistěnou kterémusi tureckému pašovi v bitvě u Bělehradu. Vojin peníze dal hostiteli, jenž třikrát již zakusil válečného plenění, avšak dýmku si nechal jako vzácnou památku. Nosil ji s sebou zastrčenou v botě, až v bitvě před Prahou kule mu nohu urazila. Leč i v tomto okamžiku vojin napřed sháněl dýmku a potom teprv ustřelenou nohu. Cizinec v pohnutí poznává ve vysloužilci ochránce svého děda i zve jej na svůj statek nad Rýnem. Vysloužilec svolí a za vděk pánovi před svou smrtí odkazuje i tuto dýmčičku.

Obměněné jádro této básničky Pfefflovy poznáváme ve vysloužilcově vypravování u Svatopluka Čecha.

Vysloužilec přihlásí se o slovo po panu učiteli, leč chvíli trvá, než nacpe a nakouří dýmku a začne vypravovati sousedům (jako vysloužilec u Pfeffla vypravoval vnuku Walterovu). Vzpomíná slavných dob vojenských ve válce proti Italii. V zuřivé bitvě proti Vlachům klesl prý též jeho plukovník a na klíně vypravujícího skonál, napsav ještě před smrtí závět, kterou svěřil svému opatrovníku. Vysloužilec tehdy schoval list do boty. V bitevním ohni po té přijde o nohu kulí dělovou, leč větší starost má o poslední vůli plukovníkovu, uschovanou v botě na ustřelené noze. Obětavý druh vezme jej na záda i razí si cestu nepřáteli, až najdou nohu. Kamarád při tom padne, leč počínání statečného muže uzří dalekohledem Karel Albert a se ctí jej propustí. Vysloužilec odevzdá potom závět na pravém místě. Noha jeho byla pochována na bojišti, ale vysloužilec se těší, že se s ní shledá v den posledního soudu.

Motiv Pfefflův jest u Čecha prostě obměněn, jádro je totéž. Vysloužilec s dýmkou v ústech vypravuje, kterak posloužil svému veliteli v posledních okamžicích; kterak v botě nosí odkaz jeho (u Pfeffla tureckou dýmčičku, u Čecha poslední vůli); kterak v bitvě přišel o nohu, dříve než po noze shání se po památce uschované v botě. Vysloužilec dosáhne odměny (u Pfeffla čestného zaopatření, u Čecha slávy), ani při pomýšlení na smrt nezapomínáje své slavné památky z bitvy.

I některé podrobnosti přiléhají k sobě, ač ovšem i některé rozdíly se vyskytují.

U Pfeffla stojí: »Einst jagten wir Husaren den Feind nach Herzenslust«; u Čecha ta radost vojenská rozvedena je obsírněji:

»armáda naše v plném blesku zbraně  
za polnic všesku, bubnu víření  
rozpíala křídla k vítěznému letu:  
tu každý dychtil po krvavém střetu  
jak po veselém plesu hýření.  
jen jednou vesele jsme brinkli v strunu —  
hned Carlo Alberto se skácel s trůnu.«

U Pfeffa vysloužilce si libuje: »Da Herr, da gab es rechte Beute!« — u Čecha vypravovatel se honosí:

»Šestkrátstotisíc čekalo nás Vlachů  
v lombardské pláni — málo bylo strachu.  
Našinců vojsko spatřilo je rádo,  
jak hejno lačných vlků ježnat stádo.«

Na rozdíl od Pfeffa Čech nechává hovornému vysloužilci plnou vůli při vykládání příběhu, a tak patnácti čtyřveršovým slokám německým odpovídá Čechova povídka asi o 170 verších. Atd.

Vysloužilce Čechův jest povídavější, má mnohé rysy tradičních vysloužilců naší literatury, zvláště pak připomíná starého vysloužilce Bártu Flákoně z Máchova románu »Cikáni«. Je povědomo, že Svatopluk Čech právě Máchou dostal se k Byronovi, a že jako »Máj«, tak i romantičtí »Cikáni« na Čecha působili již v dětství. Bárta vzpomíná tažení proti Francouzům, výpravy v Porýní (až i o Benátkách, o Itálii v románě také se mluví), a Bártovo vysloužilcké chvastání stojí jako druhá předloha vypravování vysloužilce Čechova.

Jako vysloužilce v »Cikánech« sedě za stolem vykládá své povídačky, stejně Čechův vysloužilce za hostinským stolem vypravuje společnosti, co zažil; jako Máchův vysloužilce úderem šavle na stůl budí pozornost, tak vysloužilce Čechův ranou své berly upozorňuje posluchače na svou povídku.

Také po stránce formální je dost podobností.

Čechův vysloužilce:

»Pa — naše zima! Směšné! Páni draží,  
konejte pochod, jak náš konal pluk,  
Tyrolskem k jihu, dolů za Inšpruk,  
v italskou stranu přes Alp sněžné vazy —  
pak teprv zvíte, co jsou zimní mrazy! . . .«

A k závěru:

»Však náhle v poucouvlém vrahů roji  
sám — Carlo Alberto přede mnou stojí  
se štábem svým. Náš kousek zoufalý  
mu dalekohled jevil z povzdálí,  
i přicválal, by za mou chrabrost skvělou  
zpět propustil mě k našim se ctí celou.  
Tak o jedné jsem ze slavného boje —  
pod pažďím nohu — k našim připutoval  
špalířem všeho Albertova voje,  
jenž přede mnou ves řadou salutoval.«

## Úryvek z hovoru Bárta v »Cikánech«:

Na levo byla vysoká hora — a — v pravo vyhlížela z jakéhosi stromoví kostelní věž nějaké vesnice . . . A tu jsme stáli my — či ne — ne — nestáli jsme, to bych lhal; — tu jsme seděli my — ano, aspoň já — a seděl jsem na tureckém bubnu, zrovna proti Francouzům. Aj, aj! — Jak? že ne? na mou milou věru, kdo se opovažuje? — No, no! — No tak, tedy tu jsme seděli a zůstali jsme sedět, ale ne dlouho — neb najednou vám to bouchne za mnou na ten turecký buben, zrovna za mnou, a — a — a . . . a celá armáda vyskočila — celá armáda! Ha, ha, ha! — Jak? Kdo se opovažuje? — no, no, celá, a jestliže ne, já řku, tedy jsem vyskočil — ano já — a obrátím se, a za mnou stojí sám pan generál — na mou věru sám a sám, a za ním všichni oficíři. — A tu vám mně sáhne na rameno — ne — to bych lhal! tu mne vezme za knoflík — ano, na mou věru za knoflík« . . .<sup>1</sup>

Vedle Pfeffla a Máchy viděti u Čecha (ve vypravování vysloužilcově) ještě vliv *druhotný*, z Hálka. Druhotný, poněvadž i Hálek čerpal z Máchy, a tak Čech těžil z Máchy přímo i zase (prostřednictvím Hálkovým) nepřímě. Postavu Bárty Frákoně z Máchových »Cikánů« zobrazil Vítězslav Hálek ve dvaceti slokách své básně »Frajtr Kalina«. Mácha, k němuž se jinde Hálek hlásí zřejmě, byl mu vzorem i zde, ač o »Frajtru Kalinovi« Jan Neruda (v »Obrazech života«, II., 233) míní, že jest pracován »dle Bérangerových vzorů«.

Frajtr Kalina chvástá se svou znamenitostí právě jako vysloužilec Bárta. Jako Bárta, i Kalina vzpomíná vojny proti Francouzům, oba vypravují o generálech, Kalina o generálu Bonapartovi. Když u Hálka Kalina míří dělem proti Napoleonovi, přiskočí k němu poručík a překazí mu slavný čin. Leč Napoleon, vida počínání dělostřelcovo i jeho obměkčení, přijede k němu na koni a řád s vlastních prsou připne Kalinovi na kabát. Podobně u Máchy (ve výňatku uvedeném) generál a všichni důstojníci přijdou k Bártovi a pověří ho důležitým úkolem. Také Bárta vzpomíná hřmotné kanonády (na moři). A jako Bárta hovoří svým způsobem ( . . . »Seděl jsem . . . zrovna proti Francouzům. Aj, aj! — Jak? že ne? na mou milou věru, kdo se opovažuje? — No, no. . . »Ten chlap vypil čtyry sudy — fi! Aj, aj, ano! čtyry sudy! na mou věru čtyry sudy« — »všech čtyřcet upadlo! aj, aj — ano! proklatý chlap —«, stejnou manýrou ulevuje si Kalina u Hálka (kde ovšem složky s »Aj, aj —« jest čisti jako námitky vysloužilcových posluchačů). Na př.: »Nám pálí Francouz naproti . . . však my tak jako z kamenů se smějem jeho plamenu! »Aj, aj, tak jako z kamenů?« Nu ano — jeho plamenu. — Ó, nejsem jen tak leccos vám! Na mou tě — jak vám povídám —« »Hrom do mne, když to udělám — na mou tě — on je velký pán! — »Aj, aj, veliký Bonapart?« Nu ano, ano — na capart.« Refrén tento, stále se vracející, ukazuje nejlépe, co se Hálkovi v Máchově obrázku zalíbilo.

<sup>1</sup> »Cikáni«, Spisy K. H. Máchy, vyd. Jar. Vlčka, sv. I., str. 108 a n.

A když nyní přihlédneme k básni Čechově, vidíme, že frajtr Kalina i vysloužilec Ve stínu lípy jsou blízcenci z jedné rodiny.

Kalina proslaví se brdinstvím, ale Napoleona ušetří, nestřelí na něho z děla, ač prý mohl za to míti věčnou slávu. To uzná i sám generál Napoleon, dívaje se na Kalinu »skrz perspektiv,« i přijede na koni k němu a vlastní řád mu připne na prsa. U Čecha odvážnost vojínovu vidí sám Carlo Alberto, jenž přivcvalal se štábem k němu, spatřiv dalekohledem udatné počínání jeho, a se slávou jej propustí domů.

Ještě jedna báseň Hálkova má zvuky jako jsou uvedené. V básni »Náš basař« (»Ballady a romance«) vypravuje vysloužilý píštěc:

»My táhnem. Nepřítel couval  
a jako bouřka ryčí;  
čert vynášel ten lijavec,  
že z něho koule fíčí.

A nastal u nás boží soud,  
lid padal jako morem,  
bombardón již nám vale dal,  
a tambor ležel horem.

Již všecka šarže pobita,  
ten tam fagot i plechy,  
náš vůdce lomí rukama —  
jeť ztracen, bez útěchy.

V tom zpomenu na naši čest,  
na přísahu a krále:  
já do ní fouk', já na ni písk —  
a vše se hnulo dále.

Nepřítel v zmatku, na ně my,  
on pustil zbraň a přehá,  
u boha pardón jedině —  
my vítr, kdy slámu drchá.

My stanem tu co vítězi,  
armáda celá v pláči,  
a vůdce, ten mne objímá,  
co rameno mu stačí.«

U Čecha vysloužilec (vzpomínaje, »jak má se na válečnou basu hráti«) vypravuje:

»... že záhy řady útočného sboru  
se proměnily v mrtvol děsnou horu,  
po níž se zadní pracně vzhůru drápal.  
Nadarmo spousta velkých, malých kul  
nám kmitala se bzučíc kolem zraků  
jak chroustů roje v létě za soumraku,  
a děla hřměla — stáli jsme jak z žuly,  
již již nám vítěznou den kynul slávou.«

A před tím už:

»Maršálek taký nezrodí se zas!  
Když před bitvou tak vstoupil mezi nás  
a laskavě jen začal: »Dítky moje« —  
hned rty se třásly, zrak nám slzou táhl,  
od pluku k pluku valným mračnem voje  
vzdychání, slza šfířily se dál,  
až naposled se kolem v jednu notu  
armáda celá dala do vzlykotu.«

Ferd. Strejček v záslužné monografii své »O Svatopluku Čechovi« (v Praze 1908) dí, že většinu postav pod lipou nakreslil básník ze svých vzpomínek, a že i jeho vysloužilci vzo-



rem stáli známí povídávi venkovští staříkové; také jakousi vojenskou epizodu z bitvy proti Francouzům u Chlumu r. 1813 vypravoval prý básníkovi dědeček Čechův. Ale spisovatel přiznává, že na Čecha působily i dojmy knižní, především Hálkova báseň »Frajtr Kalina.« Ukázali jsme, že vedle Hála byly to i vzory jiné.

(Příště dále.)

## Ú v a h y.

*Georges Perrot et Charles Chipiez: Histoire de l'art dans l'antiquité.* Tome IX. La Grèce archaïque. La glyptique, la numismatique, la peinture, la céramique. Par G. Perrot. V Paříži 1911, Hachette. III a 703 str. s 22 tab. a 367 obr. v textu. Za 30 fr.

Po delší, osmileté přestávce vyšel další svazek tohoto monumentálního díla, jenž obsahuje výklad o drobném umění řeckém z doby archaické od G. Perrota.

Nejdříve vykládá spis. o gemmách ze VII. a VI. stol. př. Kr., při čemž stojí ovšem na bedrách Furtwänglerových (*Antike Gemmen*, v Lipsku 1900), ačkoliv uveřejňuje některé gemmy dosud neznámé z národní knihovny v Paříži. V tomto umění lze mluvit o renaissanci, t. j. po zániku jeho v době geometrické rozkvetlo znova ve svrchu uvedené době. Zbylé tradice mykenské spojily se s novými prvky východními. Napodobení orientálních motivů bylo však jen vnější; řecký umělec podal dokonalejší, životnější vyjádření jejich, ozdoby zlepšil atd. Objevuje se i jméno umělcovo na nich nebo též majitelovo, východní mlčelivost opuštěna.

Při výkladě o mincích užil Perrot dosud vydaných svazků znamenitého díla E. Babelona *Traité des monnaies grecques et romaines*, které vychází od r. 1901. Nejprve předesílá všeobecný úvod, ve kterém pojednává o původu mincí, o způsobu, jak se ve starověku vyráběly, o jejich názvech, typech, značkách a nápisech. Potom podává dějiny mincovnictví řeckého za doby archaické podle jednotlivých krajin. Nejstarší mince řecké byly lydké. Od svých sousedů přejali je lonové. Mince hotoveny dle kamejí ze zlata, stříbra (poměr ceny 13 : 1) a elektra. Nejstarší mince ionské ze VII. stol. nejsou ovšem umělecky dokonalé, ale zlepšují se ustavičně. Nejkrásnější mince máme z řeckého západu; jsou ovšem nejmladší. Raženy byly zde hned nejdokonalejší typy, kdežto na východě byli umělci vázáni na starší, nedokonalejší vzory, které byly v oblibě u lidu. Mimo to chtěli sicilští tyranové jimi se repraesentovati; mívali také na svých dvorech nejpřednější umělce.

Než přistoupí spis. k výkladu o malovaných vásách, podává úvodem výklad o vásách černých (*buccheri nero*) a o vásách s reliefy, kteréž obojí napodobují nádoby kovové. Vásy černé známe především z Etrurie; proto vyskytlo se mínění, že jsou původu etruského. Avšak nalezeny byly také na ostrovech řeckých a v Naukratidě v Egyptě, což poukazuje, že Ionie byla krajina, v níž vyráběny nejprve, do Etrurie pak že byla výroba odtud zavedena. Vásy s reliefy připomínají předhistorické z Knossu, Faistu a odjinud. Motivy reliefů vzaty z kultů místních a z obřadů pohřebních. Vásy ty byly v době hellenistické a římské velice oblíbeny, zatlačily úplně keramiku malovanou.

Výkladu o malířství v době archaické předdeslal spis. obsažný úvod o malířství řeckém vůbec, ve kterém rozbírá podrobně antickou tradici (především Plinia) a pojednává o technice malířské za starověku. Dále popisuje a oceňuje zachované památky, votivní desky korintské, attické stély, desky z chrámu v Thermu v Aitolii, které byly umístěny jako metopy mezi triglyfy, a konečně klazomenské sarkofagy. V celku platí, že malířství v době archaické nedostihlo současného stavitelství ani sochařství.

Dříve než začíná popisovati podrobně keramiku malovanou, věnuje spis. důkladnou úvahu technické stránce tohoto průmyslu, důležitého v hospodářských dějinách řeckých již od doby archaické. Jest to úvod i pro popis keramiky řecké ve svazcích následujících. Jedná se tu o nalezištích a tvarech vás, o jejich zhotovování a malování, o nástrojích k tomu potřebných, o nápisích a sociálním postavení hrnčírů i malířů vás. Pak následuje zevrubný výklad o keramice ionské a korintské.

Keramikou ionskou rozumí Perrot nejen vásy z pobřeží maloasijského a ostrovů, nýbrž i z kolonií egyptských, především z Naukratidy a Kyreny. Mnoho vás toho druhu jest i z Italie ku př. z Caere.

Dle stáří následují za ionskými vásy korintské, které snadno lze poznati dle korintské abecedy nápisů, které má značné množství vás. Dle nich pak lze poznati lehce i vásy jiné, slohově stejné, bez nápisů. Nejstarší z nich tvoří samostatnou skupinu, t. zv. protokorintské, s ornamenty geometrickými a rostlinnými stilisovanými (od poč. VIII. do pol. VII. stol.). Vlastní vásy korintské jsou zase dvojí. Vásy starší jsou ozdobeny pásy ornamentálními s obrazy zvířecími i lidskými stilisovanými (z počátku VII. stol.). Mladší vásy (z pol. VII. a z VI. stol.) obsahují již rozličné výjevy mythologické. Po převratech politických vystěhovalo se v VII. stol. mnoho rodin do Etrurie, kde pak umělci je provázející pozměnili poněkud ozdoby ze života soukromého.

Zajímavý jest poměr mezi Korinthem a Athenami, jak nám o něm vypravují vásy. Attická keramika vznikla v VI. stol.; po boji dlouho trvajícím zatlačila úplně korintskou, která zanikla asi v první polovici V. stol. aspoň pro vývoz. Vítězné Atheny

po válkách řeckoperských ovládly keramický trh. Celkem lze říci o keramice korintské, že umělecky nedostihla starší ionské ani jemností a jistotou kresby, ani teplotou polychromie. Zásluha však jí patří, že stvořila některé nové tvary. Jiné vásy peloponneské jsou méně významné. Sikyonské dílny byly jen filiálky korintských, argejské pracovaly jen pro domácí spotřebu, nikoliv pro vývoz.

Dílo Perrotovo, vyzdobené zdařilými obrázky a krásnými tabulkami a psané slohem velmi zajímavým, podává ve formě samostatné výsledky dosavadního zkoumání. Nejvíce si ceníme výklad o vásách řeckých, jenž zaujímá více než polovici celého svazku; jest nyní nejlepším úvodem do studia vás řeckých.

*Ant. Polák.*

*Constantin Ritter: Neue Untersuchungen über Platon.*

V Mnichově 1910; Oskar Beck. Str. VIII a 424 s 2 tab. Váz. za 14 mk.

V uvedené knize jest obsaženo sedm statí (ne osm, jak čteme v předmluvě), z nichž úplně nové jsou jen dvě poslední, kdežto prvních pět bylo již dříve vytištěno v různých publikacích; nové jsou při nich kratší nebo delší doplňky.

První článek (str. 1—65) obsahuje poznámky k Platonovu Sofistovi. Ideál skladatele tohoto dialogu (R. nepochybuje, že Platona) bylo správně provedené rozčlenění všech pojmů, schema všechno objímající; ale každý čtenář poznává, že *διαίρεσεις*, jimiž jsou definováni *ἀσπαλιευτής* a *σοφιστής*, neobsahují vážného pokusu o uskutečnění tohoto ideálu. Logické nepravdivosti a chyby v této partii jsou podle Rittera úmyslné a mají účelem, uvést čtenáře žertovným způsobem na správnou cestu logického dělení; není tedy správně, jestliže někteří vydavatelé úpravou textu je odstraňují, zejména před škrty jest důtklivě varovati vzhledem k známé těžkopádnosti a obsírnosti slohu pozdějších spisů Platonových. Z ostatního obsahu uvádíme zejména řešení otázky, kdo jsou míněni slovy *φίλοι τῶν εἰδῶν* (p. 245 E nn.). Podle obecného výkladu jsou to přívrženci školy megarské; spisovatel to sice připouští, ale soudí, že zároveň to může být nářážka na učení Platona samého o ideách, obsažené v jeho dřívějších spisech, ne však polemika proti němu, nýbrž obrana proti jeho nesprávnému výkladu, zaviněnému slovní formou, kterou bylo vyloženo v oněch starších spisech. Tento úsudek souvisí s celkovým Ritterovým pojmáním Platonských ideí, které spis. i v naší knize opět a opět hlásá a zdůrazňuje, že totiž Platon jimi nemyslíl — jak mu přičítal Aristoteles a jak se obecně vykládá — fantastická jsoucna se samostatnou realitou, existující odděleně od viditelného světa ve zvláštní říši, nýbrž že ideje jsou objektivní podklad všeobecných pojmů. Že tomu tak

jest, snaží se Ritter dokázati stanovením významů slov *εἶδος*, *ιδέα* a příbuzných u Platona; výsledky svých pozorování shrnuje v šesté, velmi pracné stati naší knihy (str. 228—326), kde po předcházejícím zařazení každého ze 407 případů slova *εἶδος* a 95 slova *ιδέα* v příslušnou skupinu významovou je podán přehledný vývoj významů těchto slov, ze kterého jakož i z připomenuté tabulky vysvítá, že nejčastěji se vyskytují ve významu logického druhu nebo rodu. Kromě těchto slov hledí spis. i k jejich synonymům tohoto smyslu, jako *γένος*, *μέρος*, *μόριον*, *τιμήμα*, *φύσις*, *δύναμις* a j. Význam pojmové reality nebo objektivního podkladu naší představy má *εἶδος* v 81 případě, *ιδέα* v 28. Ale jednak jest právě tento význam u Rittera velmi málo určen, jednak nemá Platon pro svou ideologii vůbec přesných termínů a na př. užívá leckdy, mluvě o ideách, různých rčení se slovesem *εἶναι*, zájmenem *αὐτός* a p., jež se slovní statistice více méně vymykají. Proto nevím, zdali tato statistika přesvědčí odpůrce toho výkladu ideí, kterého hájí Ritter. Také výkladů obsažených ve Faidonu a odporujících tomuto pojímání, nelze, tuším, odbyti jen soudem (str. 318), že tam jsou sice fantastické myšlenky o samostatné realitě nadmyslna, odděleného nepřeklenutelnou propastí od světa naší zkušenosti, ale že tyto myšlenky ani tam nezaujaly Platona úplně a že jsou vysloveny jen na zkoušku, aby byly pak úplně vyvráceny v Sofistovi.

K dialogu *Politiku* (a Sofistovi), o jehož některých místech pojednává Ritter ve stati druhé (str. 66—94), pojí se zajímavá otázka, ve kterém dialogu podal Platon slíbený rozbor pojmu *φιλόσοφος*; spis. jest toho mínění, že v žádném, ani v Parmenidu ani v části *Politeie* (dle Pfeleiderera), nýbrž že stanovením definice sofisty a politika jest již objasněn též pojem filosofa a jeho úkol; neboť Platonovi jest pravý filosof identický s pravým státníkem. I v *Politiku* jsou logické chyby, podle Rittera opět úmyslné, jako vůbec na př. celé rozdělení pojmu *τέχνη* není podáno se snahou po úplnosti a správném přehledu o lidském vědění a umění, nýbrž pro logické cvičení.

Ve třetí stati, obsahující poznámky k Filebovi (str. 95 až 73), jest zvláště pozoruhodný výklad o účelu tohoto dialogu. Není to rozbor pojmu *ἀγαθόν*, nýbrž tato otázka jest dle Rittera jen rámcem pro psychologické a logické výklady, jež jsou tu hlavní věci; pak arci odpadá výtka, že různé významy, v nichž se tu slovo *ἀγαθόν* vyskytuje, nejsou od sebe náležitě rozlišeny a že se tu jako leckde jinde Platon dal svěsti mnohoznačnosti řeckých slov k nepřesnosti. Podrobně a velmi poučně vykládá autor zvláště o čtyřech *γένει* ve Filebu (*ἄπειρον*, *πέρας*, *μικτόν*, *αἰτία*) a o různých druzích dobra k p. 66 A nn. Pojmy *μονάδες* a *ἐνάδες*, jež se ve Filebu vyskytují, jsou totožné s *εἶδη*, *ιδέαι*; ani zde není stopy po fantastickém uznávání zvláštních pojmových realit.



Výkladu I. kapitoly Timaiia jest věnováno čtvrté pojednání (str. 174—182). Tu se především naskytuje otázka, proč jest v úvodu tohoto kosmologického spisu vzpomenuo starší rozmluvy politického obsahu. Podle Rittera Platon tím naznačil, že se chce po dokončení díla o přírodě vrátiti k politickému spisování. Rekapitulace politických myšlenek souvisí sice s myšlenkami Politeie, ale přece onou rozmluvou není míněna rozmluva, vypsaná v Politei, nýbrž rozmluva fingovaná; které myšlenky Politeie v rekapitulaci uvedeny nejsou, ty podle Rittera Platona již nezajímaly, nebo je již nepokládal za správné. Ze slíbených politických spisů nebyl Kritias dokončen a Hermokrates vůbec vypracován z příčin vnějších; byly totiž nejspíše určeny sicilským přátelům Platonovým, ale politika sicilská se zatím změnila a oni přátelé předešli Platonovy spisy svým jednáním. Další otázka, pojící se k úvodu Timaiia, jest, kdo jest ona čtvrtá právě nemocná osoba, které pohřešuje Sokrates při schůzce s Timaiem, Kritiou a Hermokratesem. Podle Rittera jest ta osoba uvedena asi proto, že Platon zamýšlel po případě, bude-li mu možno, rozšířiti triologii Timaios-Kritias-Hermokrates na tetralogii dialogem obsahu snad mathematicko-astronomického; ona čtvrtá osoba měla býti mluvčím tohoto dialogu. Uvedena jest jen neurčitě, jako by si ji Platon nechával v záloze; snad to měl býti Filolaos.

Pátý článek (str. 183—227) pojednává o tom, jak vznikla při řešení platonské otázky myšlenka, užiti k němu statistiky řeči čili t. zv. stilometrické metody. Ritter stanoví její zásady, úkoly a meze a vyvrací námitky, kterými se ji snažil znehodnotiti zejména Zeller. Zajímavý jest pokus, užiti statistiky k určení časového pořadí nebo pravosti spisů moderních; i tu stanoví Ritter kriteria a zkouší je zejména na některých spisech Goethových, ba i na spisech samotného Zellera. Nelze říci, že by toho počínání bylo zcela bez úspěchu, ale jeho výsledky jsou přece nepatrné, poněvadž práce, již mohl Ritter vynaložiti na tuou věc, kde šlo jen o kontrolování metody, nemůže se ani zdaleka srovnávati se spoustou podivuhodné pile, s jakou bylo pracováno o statistice mluvy Platonovy, až bylo dosaženo nynějších cenných výsledků. Po stránce methodické jest však toto pojednání Ritterovo velmi poučné.

O stati šesté bylo promluveno již svrchu (str. 276).

Sedmé pojednání (str. 327—424) jedná o listech, připsovaných Platonovi a Speusippovi. Poněvadž autorita Ritterova jako znatele Platona by mohla způsobiti, že by jeho soud i v této otázce byl tu a tam neprávem přijat jako poslední slovo vědy, pokládá referent za nutno, pojednání o této věci podrobněji. Všeobecně jest potřebí poznamenati, že Ritter psal toto pojednání, jsa zaujat pro své mínění o pravosti nebo nepravosti jednotlivých listů, což mělo zlé následky pro obsah i formu. Místo důvodů opírá svá tvrzení leckdy o myšlenky, jichž malou důkaznost nebo i bezvýz-

namnost po straně sám uznává; za vyvrácení opačných mínění pokládá nahrazovati možnosti jinými možnostmi, o vážných odpůrcích (zejména o Raederovi) píše místy s nechutnou jizlivostí a staví je s řečnickým pathosem na pranýř. Ve svém zkoumání vychází od listu 13. Tu bere v pochybnost zprávu, že Platon posílá Dionysiovi Helikona z Kyziku, žáka Eudoxova, z důvodů, jichž nedostatečnost částečně sám uznává. Podobných důvodů užívá i proti tomu, co je řečeno o sochaři Leocharovi. Velmi zaráží způsob, jakým Ritter vyvrací údaje listu o peněžních záležitostech Platonových. Tak čteme p. 361 C nn., že Platon má na starosti čtyři dcery po svých neteřích, z nichž jedna je na vdání, druhá osmiletá, třetí asi tříletá, čtvrté není ještě ani rok; těm z nich, které přežije, že musí s pomocí svých přátel opatřiti věno. Ritter vytrhuje z této souvislosti, jež neobsahuje nic podivného, že prý Platon zde pomýšlí na věno i pro děvčátko ještě ani ne roční (ač je výslovně řečeno *αἷς ἂν ἑγὼ ἐπιβιῶ*) a že prý uvaluje na Dionysia peněžní závazky aspoň na 20 let. Dále čteme v listě *ἐτι δὲ ἂν ἡ μήτηρ τελευτήσῃ ἡ ἐμὴ, οὐδὲν αὖ πλείονος ἢ δέκα μῶν δέοι ἂν εἰς τὴν οἰκοδομίαν τοῦ τάφου*. Ritter chce dokázati, že tento náklad jest nepoměrně veliký; do představy o jeho velikosti se tak vžil, že o čtyři stránky za citovaným textem (str. 336) s úžasem praví: »Für seiner Mutter Grab... soll Platon »nicht mehr als« 20 (sic!) Minen gefordert haben!« I je-li správný výklad Plutarchův k p. 362 našeho listu, že Platon měl vyzkoumati, jak by Dion snášel provedení plánu Dionysiova, odnítí mu manželku, nelze přece vyvracetí možnost této věci vnášením žívu romantického, Platonovi a jistě i Dionovi zcela cizího, tam, kde šlo výhradně o politiku (str. 340 nn.). Dále jest prý nápadno, že domnělý Platon, ač vykládá Dionysiovi tak podrobně o nejvšednějších záležitostech, nemá dosti času, psáti mu důkladně o věci, která by jej byla více zajímala, totiž o tom, co řekl o Dionysiovi vyslanec, přišlý z Persie (p. 363 C); tu však Ritter přehlédł, že v dopise jest výslovně poukázáno na ústní výklad o této věci, jež podá Leptines (*νῦν δὲ Λεπτίνου πυνθάνοι*). Kromě těchto námitek uvádí Ritter arci i to, co promesli jiní proti pravosti tohoto listu, ale celkem jest možno říci, že z jeho důvodů není ani jeden nevyvratitelný; tím nepochopitelnější je, že spis., ač sám na různých místech uznává jejich malou váhu, na konec je počítá a mluví (str. 355) o »erdrückende Wucht der sachlichen Anstände«.

Ani jazykové důvody pro pravost listů, jež uvedl Raeder, prý neobstojí. Tu má Ritter v ledačems pravdu, zejména že rozsah listů jest příliš malý, aby mohlo býti usuzováno z jejich lexikální zásoby o příbuznosti s jinými spisy Platonovými; náhodnost toho neb onoho slova překonává všechnu arithmetiku. Ale způsob, jak Ritter zachází s kritérii Raederovými, jest poněkud nešetrný: nejprve vylučuje z nich některá slova a pak dochází arci k číslům

docela jiným než Raeder. Přece však na str. 353 uznává, že Raederova sbírka slov dokazuje, že skladateli nebo skladatelům listů nebyla mluva Platonova neznáma.

Ostatní z listů, jež pokládá za podvrženy, totiž 1., 2., 6., 11. a 12., nepokládá Ritter celkem ani za hodny obšírnějšího rozboru a námitek. Jen ukazuje na některé slohové podobnosti mezi listem 2. a 13., které spolu s obsahem vedou prý k domněnce, že jejich skladatel a snad i 11. a 12. listu jest jedna a táž osoba. Ve 2. listě nalézá kromě toho (jako jiní) nechutné tajemnůstkářství s vyšší filosofickou moudrostí, které prý odporuje Platonově otevřenosti a snaze po rozšíření mravnosti, zakládající se na poznání. Výklad H. Raedera, jenž se snažil 2. list v této věci obhájit — podle mínění referentova ne ve všem šťastně — odbývá Ritter namnoze ironickými poznámkami.<sup>1</sup> Proti 6. listu uvádí Ritter starou námitku, že podle něho není Platon osobně znám s Hermiou, vládcem v Atarneu, kdežto z jiných zpráv starověkých, zvláště ze Strabona XIII 1, 54 bývá vyvozován opak. Ale právě nejnověji dokázal A. Brinkmann ve článku »Ein Brief Platons« (Rhein Mus. 66, 1911, str. 226—230), že ze zpráv Strabonovy nelze nic vyvozovati proti pravosti tohoto listu.

Na jinou stopu vede zkoumání listu 4. Jeho obsah by prý nebyl nehodný Platona, ale přece se spis. rozpakuje uznati jej za pravý. Ale obyčejný padělatel ho nesložil, spíše by celý jeho ráz svědčil pro Speusippa. Ovšem od Speusippa nemáme jistých zbytků jeho činnosti literární, abychom jej mohli s nimi srovnávat, ale mezi t. zv. listy Sokratiků bývají mu některé přiřítány. O listě 30. této sbírky nelze říci nic určitého, z ostatních pak mohou býti vydávány za Speusippovy 31.—33. a 35. Ale podrobným srovnáváním listu 35. s 36., který jest odpovědí na předešlý a psán asi od (domnělého) Dionysia a ne od Diona, jemuž jej přiřetl Hercher, přichází Ritter k úsudku, že ani 35. ani 36. list nedají se uspokojivě vyložití a že jsou oba padělky; zbývá jen možnost, že 35. list jest pravý, napsaný od Speusippa Dionovi. Rovněž se neodvažuje spisovatel přisvědčiti, že list 4. a list 5., jemu do jisté míry podobný, byly napsány vskutku od Speusippa.

Z ostatních listů pokládá Ritter 3., 7. a 8. za pravé, o 10. pak soudí, že činí dojem pravosti. Tu jest velmi zajímavé, jak rozhodně hájí pravosti zejména 3. listu, ano leckdy i proti podobným námitkám, zejména Karstenovým, jaké sám činil proti listu 13. (sr. str. 401 dole se str. 355 dole o opakování týchž slov a rčení). Z listu 7. vylučuje filosofický odstavec p. 341 A až 345 C jako Odau, jehož pojednání v mnohém schvaluje, ač si jest vědom té povážlivé okolnosti, že podle jazykových známek nelze

<sup>1</sup> Referent sám se pokusil o výklad 2. listu po této stránce v pojednání, jež jest otiskáno ve druhém ročníku Sborníku filologického, vydávaného Českou akademií, str. 259—288.

onu vložku rozeznati od ostatních částí tohoto listu. Aby znázornil jazykovou příbuznost listu 3., 7. a 8., sestavil Ritter tabulku, ve které uvádí stilometrická kritéria nejen pro všech 13 listů, dochovaných v rukopisech Platonových, nýbrž i pro listy 14.—18., jež sebral a pojal do svého vydání Hermann; arci zároveň musí uznati i nápadnou podobnost mezi listy, jež pokládá za pravé, a listem 2. a 13. a dává tak za pravdu Raederovi, při čemž si pomáhá přijetím mínění Karstenova, že většina z našich 13 listů byla složena podle listu 7.

Celkem soudí Ritter, že 3., 7. a 8. list jsou daleko nejdůležitější a nejobsažnější z celé sbírky, jejich mluva že se přesně shoduje s mluvou posledních děl Platonových a obsahově jest závadný toliko filosofický exkurs 7. listu; arci jest prý též možno uznati, že Speusippos nebo Filippus Opuntský nebo jiný z nejdůvěrnějších žáků Platonových, který si osvojil jeho sloh a dobře znal jeho příběhy i názory, napsal ve formě listů toto ospravedlnění politického jednání svého učitele. Listy 14.—18. vydání Hermannova jsou asi všechny podvržené, ač celkem nejsou horší než některý z oněch 13 listů.

Na konec kritizuje Ritter Raederovu tabulku o počtu hiatů v jednotlivých listech, ze které Raeder vyvozoval, že lze z ní zřetelně viděti dvě skupiny listů, souhlasné s tím, jak jest třeba datovati je z jejich obsahu. Ritter se snaží dokázati, že ta shoda jest jen zdánlivá, poněvadž prý hiaty nevyskytují se rovnoměrně ve všech částech jednotlivých listů (jak ukazuje rozkouskováním 2. listu na tři části), tak že celkové číslo jest jen náhodné a řadí leckdy celý list do jiné skupiny, než kam by náležely některé z jeho částí. Ale takovéto počínání by bylo velmi nebezpečné statistické metodě vůbec. Jest pravda, že hiaty, jako vůbec stilometrická kritéria, nejsou v listech, jako nikde jinde, rovnoměrně rozděleny snad podle řádků, ale to se ani nesmí očekávati (srov. Ritterův výklad o tom na str. 198 n. a 207 našeho spisu). Základům statistické metody přiči se také rozdrobovati celek na části, zejména celky tak malé jako jsou listy, neboť její výsledky jsou tím přesnější, čím větší jest rozsah spisu, o nějž jde (sr. ib. str. 199) a v našem případě dojdeme přesnějšího výsledku spíše, spojíme-li několik listů, časově blízkých, ve skupinu než rozdělujeme-li list na části. Že takové spojování dává za pravdu obhájcům listů, ukázali jsme v Listech filol. XXXIII, 1906, str. 344 až 347. Že Ritter sám neupírá jinde průkaznosti výpočtům o průměrném množství hiatů na 1. stránce, jest viděti z jeho spisu o Platonovi (Platon, sein Leben, seine Schriften, seine Lehre. I. v Mnichově 1910), kde na str. 238 bere v úvahu výpočty Janelovy, sestavené tímto postupem. Ostatně tabulka hiatů sama o sobě by arci nic nedokazovala, ale má cenu jako potvrzení ostatních kritérií stilometrických, takže z ní lze spíše souditi o správnosti výsledku než o nesprávnosti metody.



Ve své úvaze jsme nikterak nevyčerpali celého bohatství myšlenek, jež je uloženo v této knize Ritterově, a téměř ani jsme nepřipomněli jeho návrhů na emendaci textu mnoha míst. Postránce methodické jsou cenné i ty exkursy, ktevé nevedou k definitivnímu rozřešení dané otázky, kde spis. sám činí námitky proti své thesi a věc nechává nerozhodnutou. Čtenáři imponuje samostatnost úsudku, se kterou spisovatel, jsa vyzbrojen důkladnou sčtetlostí jak ve spisech Platonových, tak v odborné literatuře, vykládá těžká místa u Platona. Referent doporučuje vřele badání Ritterova každému, kdo se důkladněji Platonem zabývá a nechce přijímati jen hotové výsledky.

*Frant. Novotný.*

*Stanislaus Pötsch: Platons Bedeutung für Redekunst und Redekunstlehre. Eine kritische Untersuchug.* (Jahresbericht des öffentl. bischöflichen Gymnasiums in Mariaschein. 1910—1911.) Stran 36.

Ve své kritické studii oceňuje spis. význam, jež si získal Platon o rhetoriku svými dvěma spisy, tomuto předmětu věnovanými, Gorgiou a Faidrem. Nejprve stanoví předmět a účel dialogu Faidra. Hlavním předmětem jest vlastní umění řečnické v užším slova smyslu a hlavním účelem filosoficko-kritické stanovení, v čem záleží umělecká stránka rhetoriky v užším slova smyslu. Vedle toho rozeznává spis. ještě celkový předmět, jež vidí v umění řeči v širším slova smyslu, a celkový účel, jímž jest stanovení, v čem záleží umělecká stránka tohoto umění řečnického, pojímaného v širším smyslu, a cena písemného zaznamenání. Pozornost svou však věnuje pouze hlavnímu účelu. Správně ukazuje, že těžiště dialogu leží v části druhé, theoretické, že rozbor tří řečí erotických v části první není věcný, obsahový, nýbrž formální. První část podává pouze praktické příklady pro druhou theoreticko-analytickou část dialogu. Účelem Faidra jest definovati pojem pravé rhetoriky in abstracto, jež jest uměním pouze v tom případě, zakládá-li se na vědění, má-li základ filosofický a vede-li k poznání pravdy. Podav mínění některých badatelů o předmětu a účelu Faidra, přechází spis. v části další k stanovení účelu Gorgia. Také tohoto dialogu jest hlavním předmětem rhetorika, ale ne in abstracto, nýbrž in concreto, a jeho účelem jest odsouditi současnou výmluvnost V. a IV. stol., zejména státnickou, ukázati, že není uměním, nýbrž jen neumělou zručností, poněvadž se nezakládá na vědění, a zvláště osvětliti její mravní bezcharakternost, poněvadž slouží účelům nemravným.

Podav opět mínění některých kritiků o předmětu a účelu Gorgia, klade spis. v druhém oddílu důraz na to, že Platon ve Faidru pojímá rhetoriku psychologicky. Jest vynálezem metody psychologické, jež dbá duševní analyzy posluchačů, aby podle ní

dovedla příslušnými prostředky na posluchače působiti. V tom jest hlavní význam Platonův na poli rhetoriky.

V odstavci třetím zkoumá spis. účel a prostředky umění řečnického podle Platona. Účel stanovil prý Platon správně jako *πειθώ*. Když vykládá své myšlenky způsobem prstonárodním na příkladech, pojímá prý správně tuto *πειθώ* jako působení na vůli a nabádání k činu, když však pojem *πειθώ* stanoví dialekticky, vykládá jej špatně jako víru posluchačů v řeč řečnickovu. Jako prostředky stanoví Platon, že řečník má znáti pravdu o předmětu své řeči, má si správně a přesně vymeziti pojem toho, o čem chce mluvit, řeč logicky uspořádati a konečně má znáti umění synthese a analyse (*συναγωγὴ* a *διαίρεσις*).

V oddílu čtvrtém zkoumá spis., co rozumí Platon slovem »umění« v rhetorice, a shledává, že Platon upřílišeně pokládá rhetoriku za umění jen tehdy, zakládá-li se na vědění a má-li za cíl pravdu, dobro a krásno.

Konečně v odstavci pátém vykládá spis., že Platon chápe rhetoriku se stanoviska mravního; řečnictví má sloužiti mravnosti, ač prý musíme připustiti, že Platon v některých případech, zvláště za účelem dobra, dovoloval řečníku lež. Shrneme-li stručně výsledky úvahy, shledáme, že Platon v Gorgiu a Faidru odpovídá na čtyři otázky, týkající se umění řečnického. Účel výmluvnosti stanovil nejasně, ne-li nesprávně, na její uměleckou stránku kladl příliš přísné požadavky, jimž mohl vyhověti pouze vědecky vyspělý umělec — filosof. Za to se zdarem zápasil v Gorgiu za mravní charakter rhetoriky a ve Faidru stanovil pro ni nejlepší filosofickou metodu.

Účel obou dialogů stanoví spis. správně. Zvláště se zdarem zdůrazňuje rhetorickou stránku Gorgia. Za účel tohoto dialogu se obyčejně pokládá podati zásady pravé ethiky. Klade se tedy zvláštní důraz na druhou a třetí část rozmluvy, jež ovšem má ráz ethický, a Gorgias uvádí se v souvislost s Protagorou. Ale Pötsch ukazuje, tuším, správně, že Platon ve všech třech částech stále přihlíží k rhetorice. První část, rozmluva Sokratova s Gorgiou, týče se výhradně umění řečnického. V části druhé a třetí, v rozmluvě Sokratově s Polem a Kallikleem, nespouští Platon nikterak rhetoriky se zřetele (srv. p. 480 A, 500 C, 502 E nn., 527 E), tak že otázky ethické, jež se zde řeší, nejsou samy sobě cílem, nýbrž jen prostředkem k tomu, aby se ukázalo, že filosofii je třeba dáti přednost před výmluvností státníků, jež slouží účelům nemravným. Není jen jasno, proč napřed podán výklad o Faidru a potom teprve o Gorgiu, což bylo by lépe z příčin methodických obrátiti, zvláště když spis. správně vidí v účelu obou dialogů zároveň důkaz, svědčící pro prioritu Gorgia před Faidrem. V Gorgiu odsoudil Platon současnou rhetoriku jako ne-uměleckou, hlavně však jako nemravnou, ve Faidru pak vytýčil svůj ideál pravé, umělecké a cíle vědomé rhetoriky, jenž mu tanul

na myslí vlastně již v Gorgiu. Psychologické metodě rhetoriky věnoval spis. zvláštní, samostatný odstavec, ač by bylo lépe pojednati o ní ve oddíle o prostředcích umění řečnického.

Nejasný a nesprávný jest, myslím, výklad o účelu výmluvnosti podle Platona na str. 22—25. Je s podivením, že spis. vidí účel výmluvnosti v tom, aby řečník působil na vůli posluchačstva a nabádal k činu, když hned na to zcela správně vykládá, že Platon pokládá za úkol řečníka jedině *docere*, t. j. přece působiti na rozum, nezná však úkolu *movere* a dokonce podceňuje úkol *delectare*. Právě-li pak spis., že Platon se uchýlil od správného pojmání *πειθω*, když ji určuje dialekticky, poněvadž soudí, že působí toliko víru, vznikl tento omyl tím, že spis. pokládá definici rhetoriky v Gorgiu p. 455 A<sup>1</sup> kterou sestrojí ovšem Sokrates, ale návodem Gorgiovým, za přesvědčení Platonovo. Ale tuto definici Sokrates-Platon, myslím, nepokládá za správnou; Platon naznačil, jak by si přál, aby definice zněla, když vložil Sokratovi do úst upozornění (p. 454 E), že jest ještě druhý druh přemluvy, jež působí vědění. Konečně co se týče otázky, dovoľoval-li Platon řečníku v některých případech lež, myslím, že ve Faidru není žádné místo, vážně míněné, jež by nasvědčovalo této domněnce (spis. uvádí Faidr. p. 262 D); doklady, uvedené ze Státu a Zákonů, zasluhovaly by podrobnějšího zkoumání.

*Ant. Kolář.*

**Jos. Wright: Comparative grammar of the Greek language.** London 1912, H. Frowde. Str. XX a 384. Za 6 sh.

Úkol této knihy je již patrný ze sbírky, v níž vyšla, a kterou její skladatel vydává (The students' series of historical and comparative grammars): má to býti příručka vědecké (srovnávací) mluvnice řecké pro studující filologie. Wright napsal již několik knih podobných (nejnověji podobně založenou mluvnici gotskou, a osvědčil se dovedným tlumočnickem výsledků, k nimž jazykověda dospěla; obratného vykladače i dobrého znalce projevuje i jeho mluvnice řecká. Spisovatel v úvodě naznačuje, že nešlo mu o nové výklady a theorie, o nové pojetí rozmanitých problémů; jeho úmyslem bylo podati stručný a jasný obraz toho, co srovnávací a historické zkoumání o jazyku řeckém dosud shledalo. A tak řídě se slovy, jež učinil mottem své knihy (Nur das Beispiel führt zum Licht, vieles Reden tut es nicht), vykládá v jasné a přehledné formě nauky a názory, jak jsou kodifikovány ve známých dílech Brugmannových a Hirtových, i výsledky prací monografických, zejména Schmidtových a Osthoffových. Tam, kde u výkladu není jednoty, uvádí různá mínění, zřídka kdy se rozhoduje pro to či ono; ze svého přidává jen nemnoho.

<sup>1</sup> *Ἡ ῥητορικὴ ἄρα, ὡς ῥοικε, πειθοῦς δημιουργός ἐστι πιστευτικῆς, οὗ διδασκαλικῆς περὶ τὸ δίκαιόν τε καὶ ἄδικον.*

Jsou to zejména věci, jimiž nějaký zjev chce osvětliti a znázorniti věci čtenáři znárou, jako na př. když při výkladě o zájmenech objasňuje bohatství tvarů a rozmanitost přízvukování podobnými poměry v dialektch anglických, anebo když výslovnost samohláskového *m*, *n* před samohláskami znázorňuje anglickým *seldm iz* (= *seldom is*), *ritn it* (= *written it*), nebo řec. *ō-* na počátku slova proti *u-* ostatních jazyků příbuzných srovnává s vývojem počátečního *u-* v angličtině ve slovích takových jako *use* atd.

Názorů a výkladů, kodifikovaných v uvedených knihách, drží se Wright až příliš úzkostlivě; více kritiky a více skepse by bývalo neškodilo. Leccos z toho, co se uvádí v knize bez jakékoli výhrady, mělo být označeno jako hypotéza, nebo aspoň jako hypotéza pravdě nejpodobnější, nejvíce uznávaná, aby i ten, jejíž kniha uvádí ve vědecké studium jazyka řeckého, byl si vědom toho, že není všechno ještě tak jasno a známo, jak se to z knihy této může zdáti. Tak hned výklad o kmenostupu, který jinak uspořádáním a přehledným podáním látky jistě nesnadné patří k nejlepším partiím knihy, přijímá úplně systém Hirtův, krásný sice svou pravidelností, přece však sotva ve všem všude správný. Co vykládá Wright na př. o dvouslabičných lehkých básích v § 97, je všecko úplně nejisté a pro mluvnické řeckou zbytečné. Streitbergův výklad o vzniku délky v řadě *e/o* se uvádí docela dogmaticky jako věc úplně jistá (§ 91), a přece se ozývaly pochybnosti od samého počátku, a materiál sebraný a sestavený nyní Blankensteinem v *Untersuchungen zu den langen Vokalen in der ē-Reihe* (v Gottingách 1911), ukazuje docela jasně, že pochybnosti ty byly v plné míře oprávněny. V § 46 čteme, že za pův. *o* má jazyk stindický v slabice otevřené *ā*, ale Brugmann sám, původce této domněnky, nověji (Kurze vgl. Gramm. 75) přiklonil se k modifikaci Kleinhansově a Pedersonově, že *ā* je za *o* jen před nosovkami a liquidami; ale podle všeho neplatí zákon ten ani v tomto omezení (srov. citovanou právě rozpravu Blankensteinovu, str. 132 n.). Že infinitiv *γινῶναι* je z *\*γινῶμναι*, jak podle Hirta vykládá Wright v § 146, je rovněž nejisto.

Jsou zde ovšem také některá nedopatření a omyly. Tak na př. v § 45 srovnáváno ř. *μητοί*, stind. *mātāri* atd. se slov. *materi*, v němž koncové *i* je původu difthongického; v § 126 pro *πολλή* se uvádí starší znění *\*πολφι*, tvar nesprávný, protože by musil zníti *\*πολφια* (srv. stind. *pūrvi*); ale *λλ* není tu místo st. *λφ*, nýbrž *πολλο-*, *πολλᾱ-* je zjednodušením z *πολλο-*, *πολλᾱ-* (Thurneysen IF. XXI 176). Podobně i na místech jiných předpokládá znění starší nesestrojováno dost opatrně: v § 80 čteme *\*ωδθαρ* (mělo takový přízvuk?) nebo v § 97 *\*ēqv* from *\*ēbhwt* (ale *\*ēbhwt* již v prajazyku > *\*ēbhūt*, ř. *ēqv* není tedy přímo z *\*ēbhwt*). I jinde měly býti lépe roz-



lišeny změny předřecké od změn teprve řeckých (na př. v § 63 ve výkladě o dlouhých dvojhláskách nebo v § 228 na str. 112 ve výkladě o sandhi). Komposita roztržena podle zřetele jen vnějšího, formálního (§ 289 n.); ve výkladě o substantivech na -της (§ 258) a -τηρ (§ 278) nemějí scházeti výklad o vzájemném poměru obou kategorií (srov. προότις : οτίηρ). Konečně budiž ještě připomenuto, že Wright nesprávně dělí jiho-východní skupinu slovanskou na tři oddělení: ruskou, bulharskou a illyrskou (= Srbové, Chrvati, Slovinci).

K běžnému učení, že ve skupině *ml* se vyvinula souhláska *b* (\**μλωσχω* > \**μβλωσχω* > *βλωσχω*), bych poznamenal, že *b* se vyvinulo jakožto hláska přechodní jen tam, kde skupina *ml* náležela dvěma slabikám, tedy uprostřed slova (po samohlásce) nebo v souvislosti větne i na začátku slov, končilo-li se slovo předcházející samohláskou. Především tedy vzniklo na př. *μέμ β-λωχα*, odkudž i praes. \**μβλωσχω* a *βλωσχω*. Je sice i z dialektů slovinských zaznamenáno vedle *umbrel*, *zemblja* také *mblik* = mléko (Baudouin de Courtenay Ж҃урн. Мин. Нар. Просв. 1900, kn. 331, str. 10), tedy *b* v počáteční slabice *ml*: ale i tu patrně — říká-li se tak skutečně, i když slovo stojí samo o sobě nebo v absolutním počátku věty a po pause — zpovšechněno znění, vzniklé v souvislosti větne.

Ale to všecko jsou drobnosti, kteréž cenu pěkné této knihy nezmenšují. Úkolu svému mluvnice Wrightova vyhovuje úplně a o řeckém hláskosloví, tvarosloví a poněkud i o tvoření slov poučuje velmi dobře.

Oldřich Hujer.

**Raphael Kühner: Ausführliche Grammatik der lateinischen Sprache.** Zweiter Band: Satzlehre. Zweite Auflage in zwei Teilen neubearbeitet von *Carl Stegmann*. Erster Teil. Hannover 1912, Hahn. Str. XII a 828. Za 18 mk.

Upravití syntaktický oddíl Kühnerovy latinské mluvnice k novému vydání byl zajisté úkol větší a nesnadnější, než nově vydati hláskosloví a tvarosloví. Ne snad proto, že by nebylo v oboru tom prací předběžných (třeba že jich není tolik jako o hláskosloví a tvarosloví); neboť v posledních dvou desetiletích pracuje se v oboru syntaxe vůbec a také v oboru syntaxe jazyků klassických velmi pilně: řeší se základní otázky a monograficky se projednávají syntaktické zjevy jednotlivých jazyků, tak že nyní by byla neoprávněna výtká, jež do nedávna — a velmi často zejména od klassických filologů — činěna modernímu jazykozpytu, že zanedbává skladbu. Ba právě naopak: čilá diskusse, jež se o otázkách syntaktických vede, a rozmanitost stanovisk a názorů znesnadňovala zajisté úkol vydavatele, jenž měl výklady staré dobré knihy uvéstí v soulad s novými názory, názory druhdy dosud nevytříbenými a nedosti pevnými. A povázíme-li,

že základní ráz knihy neměl býti novým vydáním měněn, že tedy upravovatel byl vázán urovnáním a založením vydání prvního, nezarazí nás, jestliže v novém vydání nenajdeme také novějších názorů o větě a jejích částech nebo modernějších výkladů o pádech a jejich významu a pod.

Ovšem jsou věci, které i při tomto — pochopujičím a omlouvajícím — stanovisku nelze nevytknouti, věci, které docela dobře i v rámci, jehož se vydavatel musil držeti, mohly a měly býti podány lépe. Tak na př. výklad o bezpodmětých větách (§ 3 Ellipse des Subjektes), proti vydání prvnímu značně změněný, měl by dnes vypadati jinak. Ve většině případů nejde o ellipsu podmětu; docela staromodně vypadá, co čteme v tomto paragrafu v odstavci b): »vivitur = vita vivitur, pugnatur = pugna pugnatur, nuntiat = nuntius nuntiat« atd.; je patrné (jako při výkladu o passivu vůbec), že vydavatel nezná vývodů pozoruhodného pojednání Ernoutova *Recherches sur l'emploi du passif latin à l'époque republicaine* (MSL: XV 273 nn., srv. o něm LF. XXXVI 1909, 378 n.) a Neusestrova *Beiträge zur Lehre vom Depoens und Passivum des Lateinischen* (Novae symbolae Iachimicae, Halle 1907), jež v literatuře ovšem také nejsou uvedena. Podobně v § 5 (Ellipse des Verbs esse) není ve všech případech skutečná ellipse. Že výklad o infinitivu historickém (vydavatel podržel Kühnerův název »infinitivus adumbrativus«, ač druhý název Kühnerův »infinitivus descriptivus« rozhodně je případnější) je úplně odloučen od výkladů o infinitivu vůbec a zařazen mezi výklad o časech, lze vysvětliti jen tím, že se vydavatel nechtěl uchýliti od vydání prvního. Výklad o tomto zjevu naprosto neuspokojuje; článek Kretschmerův v *Glottě II* 270 nn. měl býti aspoň v dodatcích dodán, nemohlo-li se ho již užiti v textu samém. Při nauce o pádech prostých a předložkových mohl vydavatel více hleděti k tomu, jak obojí vazby vespolek konkurrují (srv. na př. *sive sub incertis zephyris motantibus umbras sive antro potius succedimus* Verg. Ecl. 5, 5 n.). Také výklad o předložkách měl býti prohlouben; etymologický výklad u nich je důležitý, podán však jen u některých (někdy ne dost jasně), u většiny však nikoliv (cum, absque, prae, pro, post atd.), ačkoliv u některých by zejména dobře osvětlil jejich význam (cis: *ultra*).

Než přes to lze říci, že nové toto vydání syntaxe je mnohem lepší než nové vydání díla prvního. Vydavatel, drže se celkem textu Kühnerova, dodal tu a tam nové doklady, zrevidoval doklady původní podle nových vydání, odstranil doklady mylné. Text Kühnerův někde pozměnil, hlavně však dodal k rozličným paragrafům četné poznámky, obsahující doplňky a dodatky k výkládané látce. V poznámkách pod čarou doplňuje bibliografické údaje Kühnerovy literaturou novější, ovšem ani z daleka ne úplně a způsobem ne vždy přesně vědeckým.

Třeba že tedy revise vydavatelová měla jíti hlouběji, přece kniha tato i tak svým bohatým a dobře uspořádaným materiálem poskytne bohatého poučení o syntaktických jevech jazyka latinského. I výklady hláskoslovné a tvaroslovné, pokud tu jsou, jsou mnohem správnější než v díle prvním.<sup>1</sup> *Oldřich Hujer.*

*K. F. Moritz: Bájesloví Řekův a Římanův.* Přeložil, zpracoval a částečně doplnil *Václav Veverka.* (Matice lidu.) V Praze 1910, F. Šimáček. Str. V a 280. S 62 vyobrazeními. Za K 1-50.

Kniha tato jest poslední literární prací zesnulého prof. V. Veverky, známého svými překlady z Pindara. Převzal ji krátce před svou smrtí na žádost nakladatele. Při značné oblibě Matice lidu v nejširších vrstvách mohl by jistě dobrý spis značně přispěti k šíření správnějšího názoru o klassickém starověku. Od knihy této však nelze toho očekávati. Nenamítali bychom celkem nic proti tomu, že nakladatel místo práce původní zvolil raději překlad spisu německého, ale nikterak nelze souhlasiti s tím, že sáhl právě ke spisu Moritzovu, jehož šesté, mně přístupné vydání vyšlo r. 1825! Kdo jen poněkud jest obeznámen s obrovskou prací, jež od té doby v oboru mythologie byla vykonána, snadno si představí, jakým anachronismem jest překládati dnes knihu Moritzovu. Pro ni neexistuje rozdíl mezi mythologií a náboženstvím, mezi mythologií řeckou a římskou, mezi skutečným mythem a pozdější mythologickou konstrukcí básníkův a pod.

Uvedeným nedostatkům snažil se Veverka aspoň potud opomoci, že rozlišoval přesněji mythologické představy řecké a římské, o nichž pojednal ve zvláštním dodatku (str. 235—278). Jak v předmluvě vykládá, čerpal též z mythologie Ruthovy a Saskovy-Grohovy, ale většina díla jest pouhý volný překlad spisu Moritzova se všemi jeho vadami a nedostatky. Řídě se originálem vložil i Veverka v práci svou dosti hojně doklady z básníkův řeckých a římských v překladech zvláště Králových, Němcových, Vaňorného, Štolovského a vlastních (z Pindara). Z originálu přejaty jsou i obrázky, jež dle starých gemm kreslil A. J. Karstens.

*O. Jiráni.*

**Cvičebná kniha jazyka latinského pro pátou a šestou třídu gymnasiijní.** Sestavil *Petr Hrubý.* V Praze 1911, Jednota českých filologů. Str. 140. Za 2-30 K.

Knihou touto dokončil P. Hrubý řadu svých latinských cvičebnic pro střední školy, vydav již r. 1907 cvičebnou knihu pro VII. a VIII. tř. Co pochvalného uvedl ref. v LF. 1909, str. 289 n. o oné knize, platí plnou měrou též o knize této; řídil se spis.

<sup>1</sup> Nesprávně ocitl se franc. inf. *être* v pozn. 2 na str. 9 mezi tvary, jež jsou odvozeny od slovesa *stare*; *être* je z býv. *\*essere*.

při jejím skládání týmiž zásadami a postupem jako při knize předešlé. Máme zde pro překlad do latiny 56 článků, které obsahově přiléhají k latinské četbě v V. a VI. tř. a v celku se berou týmiž postupem, jako četba školní, a to již se zřetelem na novou osnovu, která dřívější postup, hlavně ve tř. V., poněkud mění. Několik článků vzato ještě ze VII. knihy Caesarovy války gallské, pak následují články, souvisící s četbou Ovidia Caesarovy války občanské, I., XXI. a XXII. knihy Liviových dějin, obou spisů Sallustiových a Ciceronových řečí proti Katilinovi; k tomu připojeny čtyři články o vychování a vzdělání Cicero-nově.

Úkolem V. a VI. tř., pokud se týče grammatiky, jest podle dosavadní školní praxe opakování syntaxe slova a syntaxe věty; nová osnova pak kladě zvláštní váhu na stránku stilistickou, žádajíc, aby byl brán stálý zřetel na pochopení rozdílu v slovním výrazu latinském a českém. Hrubý hledí obojímu požadavku plně vyhověti. Pokud se týká syntaktické stránky, vpletány jsou v články náležité příklady; ačkoli nejsou násilně a nepřirozeně ve cvičení kupeny, dbáno přece všude, aby nabádaly k opakování syntaktických pouček v přirozeném postupu. Co se týče stránky stilistické, odkazuje spisovatel u jednotlivých slov a obrátů k poznámkám stilistickým, položeným za články cvičebné. Tyto poznámky jsou praktičtěji uspořádány než se může státi v soustavných grammatikách; obsahují po většině právě ty obraty, jichž se má užiti na místech k nim odkazujících.

Všude je patrna snaha spisovatelova usnadniti, pokud možno, žáku překlad a zkrátiti tak dobu potřebnou pro domácí přípravu. Proto již text jest, bez újmy přesnosti jazyka českého, náležitě pro překlad upraven; pod čarou uvádí se hojnost vhodných slůvek a obrátů, a to přímo bez odkazování ke grammatikám. Rovněž slovník, nad míru pečlivě sestavený, dbá hojně stránky fraseologické (srv. na př. hesla: konám, působím, rozhoduji) a synonymické (srv. na př. hesla: bohatý, hlídka, lid, stavím a j.). Přes to bude asi žák pohřešovati v něm tato slůvka a obraty: odříznouti (vůdce od vojska 2) intereludere (ducem ab exercitu), spíše (2) res frumentaria, odvracet od sebe (2) alicuius voluntatem a se alienare, prospívati (5) usui esse, od státu (dostávám 23) publice (accipio), hodnověrný (30 m. věrohodný) fide dignus, dostavují se (33) adsum, appareo, oslňující vzory (předáků 36) lumina (principum), ústavní zařízení (41) rei publicae instituta, spráteliti se s kým (43) in familiaritatem alicuius venire, alicquem sibi amicitia coniungere. Také několik frází při heslech v slovníku již uvedených bylo by doplniti. Tak s. v. konám (odvod: dilectum habeo 1), zůstávám (věren: in fide maneo 2), obracím (na útěk: in fugam conicio 6), vzkřiknouti (clamorem tollere 6), dávám (se na útěk: terga verto 6, 21), jsem (jest v mé moci : penes me est 24), dosahuji (cíle : consequor, quae



mihi proposui 34), upouštím (od obléhání: dimitto oppugnationem 46, 49), vykládám (za zlé: vitio do 54).

Odkazování k poznámkám stilistickým děje se měrou náležitou; nebylo by však na škodu i na těchto místech k nim odkázati : čl. 5. zcela jisté <sup>8</sup> vítězství, čl. 6. na vrcholu <sup>37</sup> chlumu, čl. 7. za živobyti <sup>36</sup> Homerova, čl. 8 zpráva o tom <sup>16</sup>, čl. 13. požádati pokorně <sup>36</sup>, čl. 16. dosti <sup>7</sup> dlouhá doba, čl. 20. jeho <sup>11</sup> průvodcové, čl. 23. též <sup>16</sup> vystrojil, čl. 43. jak byl počestný a poctivý <sup>18</sup>, čl. 50. jakož byl člověk vrtkavý <sup>18</sup>.

Hrubší omyly tiskové shledal ref. tyto: Str. 16, ř. 13 stáj: manželek <sup>14</sup> (m. manželek <sup>13</sup>), str. 25, ř. 15 zd. každý <sup>13</sup> (m. každý <sup>14</sup>), str. 76, ř. 3: 459, 5 (m. 496), str. 79, ř. 9 rumorem (m. rumore), str. 130, ř. 9 zd. utíkati (m. utíkání).

Tato kniha Hrubého se řadí jak po stránce praktické tak didaktické vhodně po bok jeho předešlým knihám cvičebným a dojde jistě obliby jak u učitelů, tak u žáků. Jos. Němec.

*Longos Sofistes: Dafnis a Chloë.* Přeložil Dr. Ferd. Pelikán. (Moderní bibliotéka. Roč. VIII., sv. 9.) Král. Vinohrady 1910. Str. 93. Za K 1-20.

Konečně tedy dočkal se proslulý román Longův prvního překladu do češtiny; významem svým zasloužil si toho již dávno. Tím více však jest litovati, že ho nelze nazvati uspokojivým. Překladatel nejen že neporozuměl četným místům, často zcela snadným, nýbrž nesnažil se ani poučiti se ze slovníku o významu neznámých mu výrazů. Zabralo by příliš místa uváděti všechny doklady této nepečlivosti; přestanu na výběru z nich.

Tak hned v předmluvě poslední slova τὰ τῶν ἄλλων γράφειν nemohou značiti »abychom psali ostatní«, nýbrž »abychom psali o příhodách ostatních lidí«; λόχη βατών (I 2) není »houští pod ostružníky«, nýbrž »houští ostružin«. Výraz γνωρίσματα (I 3 a j.) nestačí přeložiti pouze »věci«. Zbytečná odchylka od originálu jest v překladě slov εἰ μὴδὲ αἰγὸς φιλανθρωπίαν μιμῆσεται (I 3) »když se na útrpnost kozy rozpomenul«; hned dále φυλάξας není »když... zpozoroval«, nýbrž »vyčkal«. Ἀναίρεται τὸ βρέφος ἐπ' ἀγκῶνος (I 6) nemůže značiti »zdvihne nemluvně za raménka«(!), nýbrž »vezme je do náručí«; ἐκδιδάξαντες ἕκαστα (I 8) nelze přeložiti »aby se všemu naučily«, nýbrž »naučivše je«; ὀργνιά (I 11) není »stopa«, nýbrž »sáh«; ὑπὸ στελέχει δρυός (I 12) není »na kámen«, nýbrž »pod kmen dubu«; τῷ μὲν (I 15) jest »jemu«, nikoliv »jí«; αὐτὰ (I 15) není »něco z nich«; ἔλεγχον αἰδούμενος (I 21) není »stydě se posměchu«, nýbrž »boje se prozrazení«. Slova πάντα ἐν ἀκμῇ (I 23) nemohou značiti »vše bylo v květu«; neboť dále se praví »stromy osypány plody, nivy obilím«. Μηδὲν αὐτοῦ μέρος μέμψασθαι δυναμένη (I 24) neznamená »nemohou

houc nijak jeho těla se dotknouti«; nevznikla chyba tato nesprávným výkladem slovesa »reprehendere« v latinském překladu? *Εἰς μέσην νύκτιν* (I 30) není »do polovice nohou«, nýbrž »holení«; *μετὰ τὸν προσηκόντων* (I 31) patří k *θάπτονται* a znamená »přisedše s jeho příbuznými«, nikoliv k *θάπτονται*, jak soudí překladatel »pohřbíti... k jeho příbuzným«. *Ἦς δὴ ὄντων* (II 14) není »jakoby jej uvazoval«, nýbrž »chtěje jej spoutati«; slovo *λύγος* (II 15 a j.) neznáčí »kůru«, nýbrž »ohebné proutí«. Nesprávně přeložena slova *καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἐφώρεσαν ἐλεοῦσαι τὸν Δάφνιν· ἔπειτα...* (II 23) »a tehdy poprvé osvědčily se býti slitovnicemi nad Dafnidem. Neboť...« *Πανὸς ἀγαλμα...* *τραγοσκελές* (II 24) není »kozlí socha Panova«, nýbrž »P. socha s kozlíma nohama«. *Ἄλλος ἄλλον ἐκάλει* (II 25) přeloženo »druhý na jiného volal«! *Ἦς ἐρῶν* (II 37) není »jakoby mluvila o lásce«, nýbrž »jako milenec«; *ὥστε ἐνέπλησαν ἕως νυκτὸς ἀλλήλους* (II 38) nemůže značiti »takže šli až do samé noci«, nýbrž »takže se do noci nasýtíli«. *Ἐπεπλήγει δὲ κρύσταλλος* (III 3) přeloženo »zamrzal led«! *Ψάρες* (III 5) nejsou »dropové«, nýbrž »špačkové«; *μύμνησόν μου* (III 10) přeloženo »Vzpomněla's na mne?«; *μῆδ' αὖτε τούτων θυγάτηρ...* *γίνεται* (III 23) značí »dcerou jedné z nich jest«, nikoliv »jedinou jejich dcerou jest.« *Ἦν δὲ ὁ παράδεισος...* *κατὰ τοὺς βασιλικούς* (IV 2) není »zahrada měla polohu jako sama zahrada královská«, nýbrž »podobala se...«; *σικκῇ* (IV 2) není buk, nýbrž fíkovník; *μηλέα* jest jabloň, nikoliv jedle; *ξένος* (IV 8) není soused, nýbrž cizinec; *ῥοδωνία* (IV 8) není přerůzný keř, nýbrž růžový keř. *Ἐνέπνευσε τὸ νόμιον* (IV 15) neznáčí »pískal jako obyčejně«, nýbrž »k pastvě«. *Δρύας...* *ὁ τρέφων τὴν Χλόην* (IV 25) přeloženo »Dryas, újec Chloin«. Nesprávně přeložena slova *ταχέως δὲ εὐρήσουσαν καὶ τὸν πατέρα καὶ τὴν μητέρα* (IV 31) »nyní však že i otce i matku nalezla«, místo »že brzo nalezne«.

Místy jsou v překlad vložena zbytečná slova, jako na př.: »až by věc jednou vyšla na jevo« (I 19), nebo »ale až na jaře« (III 10). Jinde zase naopak zbytečně vynecháváno. Tak v I 9 vynecháno dokonce několik řádek od slova *σικκῆς* k *ὄρνιθες*; podobně v kn. II 29 *ἐν τοῖς στοιχείοις ἀμφοτέροις*. V kn. III 30 *θησανορίας τὸ βαλάντιον ἔνθα ἀπέκειτο τὰ γνωρίσματα* přeloženo pouze »dobře měsíc uschovan«.

Vedle těchto chyb a nepečlivostí jsou v překladu i hojné nesprávnosti jazykové, z nichž zvláště zaráží nesprávné užívání jednodobých a trvacích tvarů slovesních. Za doklad uvádím: »koza častokráte se ztrácela a opustila« (I 2) místo »opouštěla«; »cikádu, již po mnohé námaze jsem honila (*ἐθήρασα*)«, aby mne uspala« (I 14); »ženy hodily očkem po Dafnidovi« (*τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπέβαλλον* II 2).

Myslím, že doklady tyto stačí k ocenění tohoto překladu.

Stejně neuspokojivým dojmem působí předmluva, napsaná redaktorem sbírky K. H. Hilarem. Stačí přečísti několik vět, abychom se přesvědčili, že spisovatel pohybuje se na půdě jemu naprosto cizí a že hlubší věcnou znalost předmětu nahrazuje lesklými frasemi módního esthetství. Právě-li na př. »Staré prameny jej uctívají. Dulcissimus ac suavissimus scriptor, nazývá jej Muretus... Renaissance jej zbožňuje« (str. 5), patrně, že má o době, kdy Muretus žil, velmi nejasnou představu. Pocházel-li Heliodoros z Emesy, nelze ho nazvat »Hebrejcem« (str. 5); neboť město to bylo v Syrii. Spisovatelova znalost jazyků klasických jest asi velmi nedokonalá; neboť jinak by nemohl psáti Achilles Tattius (str. 5 a 8), Alkifrona (str. 6), *Ἐπιστολαὶ ἑρωτικαὶ* Lesbosovy (str. 8), nebo že spis Longův sluje »Poi-menik« (str. 7), že existovala »alexandriánská elegika« (str. 7). Objev spisovatelův, že »miletské bájky« Aristidovy jsou nám známy zlomkovitě z Petronia (str. 8), vznikl nejspíše nepochopením slov Christovy literatury »sind uns leider verloren gegangen, doch kann uns von ihrem Ton die hübsche Erzählung in Petronius Arbiter c. 111 eine gute Vorstellung geben«. Německá terminologie způsobila asi též tvrzení spisovatelovo (str. 9), že starořecká tragoedie byla omezena požadavkem trojí shody, místo jednoty (»Einheiten«).

Dodám-li posléze, že úvod i překlad jest pln tiskových chyb, doufám, že všichni, kdo vážně hledí na činnost překladatelskou, souhlasiti budou s konečným úsudkem mým, že v tak nedokonalé formě neměl býti překlad vůbec vydáván.

O. Jiráni.

**Cestopis t. zv. Mandevilla.** Český překlad pořízený Vavřincem z Březové. K vydání připravil, úvodem a slovníkem opatřil dr. *František Šimek*. (Sbírka pramenův ku poznání literárního života atd., skupina I., řada I., číslo 9. V Praze. Nakladem České Akademie 1911). XXXIX. 347.<sup>1</sup>

Doplňkem edice této jsou stati v Listech Fil. XXXIII. str. 30—44 a ve Sborníku Filologickém I. str. 1—68, kde podrobně byly probrány prameny díla »Mandevillova« a aplikovány k textu českému; nově tu zejména poukázáno na to, že bezpochyby i Fysiologie, Lucidáře a Pseudo-Kallisthenes byly pramenem »Mandevillovi«. Přesvědčivý, trvám, jest i závěr, že auctor cestopisu nebyl ani v Egyptě, jak se dosud domnívali z důvodů malicherných (v. Listy Fil. I. c., str. 36—39). Zjištěna tu dále přibližně doba českého překladu (okolo r. 1400, nejdéle r. 1419). Ve Sborníku na m. uv. pojednáno jest dále o předloze staročeského překladatele, o vzdělání českém a o jazykové stránce jednotlivých

<sup>1</sup> Autoreferát napsaný na vyzvání redakce.

rukopisů starých, jichž je sedm, registrovány tu rukopisy novější (jsou tři) a tisky.

V úvodě k vydání stanovil jsem, pokud to vůbec bylo možno, poměr k německé předloze, charakterisoval jsem stručně jednotlivé rukopisy české a zjistil vzájemný poměr jejich jakož i nejstaršího dochovaného tisku z r. 1576.

Text vlastní otištěn jest na str. 1—172 podle rukopisu A z r. 1445, různotočení z ostatních rukopisův uvedena jsou pod čarou (z tisku z r. 1576 pojatý sem jen věci nejdůležitější). Praxe při vydávání staročeských rukopisů není stejná; proto se mínění o mém vydání rozcházejí. Lze na př. vytýkati, že některé varianty pod čarou jsou zbytečné. Možno ukázati i na to, že vzorem vydavatelům staročeských památek mají býti edice děl staroklassických. Požadavky ty zasluhují bedlivého uvážení. Nelze však upříti, že postavení vydavatele staročeských památek je jiné, než postavení vydavatele prací latinských nebo řeckých. Máme ovšem již Gebauerovu Historickou mluvnicí, aspoň hláskosloví a tvarosloví, práci úctyhodnou, která vždy bude úhelným kamenem pro další práce takové; ale právě proto, že je první svého druhu u nás, bude postupem doby a snad každou novou edicí obohacována o nové poznatky. Latinská i řecká grammatika (historická) je hotova — a přece jednotlivosti novými nálezy (zejména nápisy) docházejí změny. U nás vlastně každý nový rukopis je doplňkem, ba často i opravou dosavadních vědomostí našich o stavu jazyka starého. Opisovatel řídil se na př. svým vzorem dosti přesně, ale přece současný stav jazyka mimoděk jej přiměl k tomu, že nám zachoval leckterý tehdejší živý tvar nebo slovo, jehož konstatování má svůj význam, ať již pro hláskosloví, tvarosloví, skladbu nebo slovník. Tím vydavatel staročeské památky je nucen obíratí se více na př. i textem, o němž bezpečně zjistil, že jest opisem dochovaného rukopisu staršího. Ty a podobné důvody jistě jsou příčinou i obsáhlých různotočení v Smetánkových Životech sv. Otců. Tím odůvodňuji také obsírné poznámky ve svém vydání.

Slovník (str. 173—344) má všechna slova ze všech sedmi rukopisů. Že také o zpracování speciálního slovníku mohou býti mínění rozličná, dosvědčuje na př. Flajšhansova kritika Smetánkových »Staročeských životů sv. Otcův« a Svobodova vydání Jakoubkova překladu Viklefova »Dialogu« (Časopis musea království českého, 1910, str. 227—237). Sem hledí recense, kterou napsal Fr. Trávníček v referátě o mé knize v Časopise pro moderní filologii, I. (1911), str. 440—442.

P. recensent praví, že »byly by místy posloužily slovníku šťastnější výběr dokladů a větší přesnost«. Na důkaz toho uvádí, že heslo *leč* vystiženo je významem »leda když, jen«. »V dokladě z 168 b<sup>2</sup> má (prý) *leč* také význam *pak* anebo jen pouhého „a“.« To je omyl. Doklad zní: »A jest země ejipská velmi



dobře ohrazena vysokými horami a skalím, jichžto nesnadno kto muož dobyti; leccz ke vzchodu slunce, tu jest Ejipt osazen Červeným mořem . . .» Zde, trvám, jest na místě význam mnou uvedený »jen«, nikoli »a«. K heslu »nábožný« měl prý býti »připojen střídný anebo přibližný význam ně., neboť je uváděn doklad: nábožný klášter, jehož význam se nekryje s významem ně. nábožný«. Nábožný jest tu ve významu přeneseném samozřejmém, není tedy potřebí přičiňovati delšího opisu. Slovo »žóřivost« prý má tu spíše význam ně. »náruživost' než »horlivost'. Ani zde mne p. recensent nepřesvědčuje.

Zásadního významu pro speciální slovníky jest další výtka, že »Hesla jsou v poměru k dokladům nestejná. Některá jsou uváděna v hláskoslovné anebo tvaroslovné podobě starší, na př. cuzí, lubý, lud; černý, červenost; sde, sdравý; čso, čstnost, čstítí; bohyni (sing. nom.) a p., doklady jsou podoby mladší: cizí, libý, lid; černý, červenost; zde, zdravý, co, ctnost, ctítí; bohyně. Jindy bývá podoba hesel mladší, než je podoba dokladů: bielý (= heslo) — bielo, bělejše (= doklad), dobrý — dobr, drahý — dráh; sstydati se — zstydati se, sstydnúti se — zstydnúti se atp. Sem náleží i heslo *dlužný*; doklad má tvar nom. plur. masc. psaný s-y. Kvantita je tudíž nejasná, pročez nelze hned rozhodnouti, jde-li o tvar jmenný či složený. Má-li však ještě ně. usus tvar jmenný *dlužen*, musíme jej tím spíše předpokládati v jazyce starším. Heslo má býti tedy — třeba je doklad sám nezřetelný — v tvaru jmenném. Posléze bývá shoda mezi doklady a heslem. Tuto nestejnost v poměru hesel k dokladům mohl autor odstraniti; zejména rušivý je poměr druhý. Mimo to bývá v hesle podoba obojí, starší i mladší: kožuch — kožich; domňávati se — domnievati se<sup>1</sup>»

Požadavek, aby heslo shodovalo se s doklady ve speciálním slovníku, není tu vysloven poprvé; chce tak již Flajšhans v kritice výše citované. Nepřiklonil jsem se však k názoru tomu, ač jsem jej znal před vydáním své práce. Řídil jsem se pravidlem od Gebauera stanoveným, že hesla mají míti formu z doby okolo r. 1300. Podle p. recesenta by se mohla pak na různých místech speciálního slovníku octnouti hesla dvě: černý — černý, červený — červený atp., kdežto podle pravidla Gebauerova najdeme černý i černý pod černý, červený i červený pod červený atd. Touto soustavou Gebauerovou řídil jsem se důsledně. Že jsem za heslo nevolil *dlužen* (m. dlužný), *dobr* (m. dobrý) atd., t. j. místo tvaru složeného tvar jmenný, je zcela ve smyslu Gebauerově. Nelze tedy mluvit tu o »rušivém« poměru hesla k dokladům. Přirozené třetí způsob, shoda dokladu s heslem, vznikla tehdy, když to neodporovalo zásadě výše uvedené.

<sup>1</sup> K posledním příkladům dodávám, že *kožich* ani *domnievati se* nemají zvláštního hesla, nýbrž uvedena jsou (a omylem tištěna tučně) toliko jako podtitul k heslům náležitým *kožuch* a *domňávati se*.

Rovněž nelze uznati výtky, že substantiva verbálná nemají míti zvláštních hesel (p. recensent by to dovoľoval jen tam, kde substantivum verbale pozbylo svého významu, na př. u jmění). Právem, tuším, i dnes požaduje lexikografická komise III. třídy České Akademie, aby ve výpiscích substantiva slovesná měla své heslo zvláštní. (Viz též Gebauerův Slovník staročeský.)

K poznámce o vidu slovesa *řéci* (uvedeno jako perf. i imperf., ač doklad jest jen pro imperf.), kde p. recensent má dojem, jako bych v uvedeném dokladě spatřoval vid obojí, připomínám, že při konečné revisi slovníku jsem obyčejné doklady škrtnal, čímž se stalo, že hojně doklady pro perfektivní vid tohoto slovesa jsem vypustil (na př.: tu se jemu zdáše, jako by jeden rytíř ve všem odění bílém k němu přišel a *řekl*: Kán, spíš-li? a j. často). Že označení vidu ve speciálním slovníku se může vztahovati jen na doklady uváděné, je ovšem samozřejmé.

P. recensent postřehl dále neshodu na dvou místech mezi doklady slovníku a mezi textem, i usuzuje z toho, že na těchto místech text je nespolehlivý, »neboť správné čtení lze zjistiti jen srovnáváním s originálem«. Ale text, jak lze se přesvědčiti z variant pod čarou, není nespolehlivý, nýbrž ve slovníku opominuto u obou dokladů (osáhati 167 b<sup>1</sup> a rozpraviti 198 a<sup>2</sup>) pouze slůvko *ad* (v prvním případě *C ad*, v druhém *B ad*), t. j. doklady uvedené jsou z rkpsů C a B, nikoli z A. —

Při korektuře přehlédl jsem tiskové chyby na str. 120 ř. 36 na m. *ma* a str. 149 ř. 6/7 *plewuczim* m. *plowuczim*. Slovník doplňuji slovesem *nakapati* (nakwap [sic!] sobě maličko balsámu na ruku D ad A 170 b<sup>2</sup>) a slovem *středzemný* = středozevní (mezi velikým mořem, jenž Meterraneum slove, totiž Strziedzemne N ad A 189 b<sup>2</sup>). *František Šimek.*

*Emanuel Chalupný: Josef Jungmann. »Zlatoroh«, sbírky illustrovaných monografií, sv. VIII.—IX. V Praze 1912. Str. 109. Se 16 přílohami. Nákl. Spolku výtvarných umělců »Manes«.*

Zvýšený vědecký zájem o myšlenkové i literární dějiny našeho národního obrození nemohl nevyvolati touhy, aby výsledky odborného badání o tomto drahém a důležitém předmětu byly v sličné a jasné formě učiněny přístupnými také vzdělanému čtenářstvu laickému. Jmenovitě bylo si toho přáti pro ony velké zjevy českého obrození, kterých dnes pro povahu jejich díla nepoznává průměrný vzdělanec přímo z jejich prací, dvojnásobně pak pro ony význačné osobnosti, o jejichž povaze i významu rozšířeny jsou názory nesprávné nebo zmatené. I bylo všeobecně uvítáno s radostí, že popularisující sbírka illustrovaných monografií »Zlatoroh« pojala do svého programu též spisek o Josefu Jungmannovi, jenž jako pravé duchovní ohnisko soustřeďuje ve své složité osobnosti paprsky dvou, ba tří pokolení obrozeneckých;

bylo by si jen přát, aby vedle přislíbeného Palackého následovali záhy i Dobrovský, Kollár, Čelakovský, Šafařík. Nesnadné úlohy, vyličití populárním a věcným způsobem Jungmannovu osobnost, podjal se nikoliv literární dějepisec z povolání, nýbrž temperamentní spisovatel a novinář mladé generace naší, Emanuel Chalupný, jenž z nadšeného žáka a stoupence školy Masarykovy vyrostl v odpadlíka a odpůrce Masarykova směru. U povahy tak výbojné a osobně zaujaté, jakou jest auctor »Úvodu do sociologie«, »Národní povahy české« a »Havlíčka«, rozhodují při každé práci předpoklady personální a ani kritik nesmí jich přehlédnouti; ostatně Emanuel Chalupný obrací k nim v úvodních nebo doslovecích svých knih vždy důtklivě pozornost čtenáři.

Před spisem o Jungmannovi E. Chalupný otiskl v »Zlatorohu« monografii o K. Havlíčkovi: již v ní ukázal, že nemíní podávati svědomitý a všestranný výtěžek veškerého badání nového, nýbrž spíše stručně shrnovati a životopisně zaokrouhlovati vlastní své názory, vyslovené v starších obsáhlejších knihách. I jest monografie o Havlíčkovi v »Zlatorohu« po svém způsobu trestí Chalupného obrazu psychologického a sociologického« z r. 1908, jenž vznikl reakcí proti Masarykově knize, předstihnuv ji leckde v detailu i pojetí. Nejinak vykládá jest i původ spisu o Jungmannovi v »Zlatorohu«: zachovává biografický rámec a snaže se úplně vyčerpáti hlavní fakta, podává tu Chalupný novou formulaci názorův a zásad, jež r. 1909 vyslovil ve fragmentárním a libovolně sestaveném díle »Jungmann«. O tomto spise a hlavně o jeho polemické části bylo v »Listech Filologických« několikrát porůznu psáno; chci zde charakterisovati jej jako celek. Knížka ta má v podstatě ráz polemický a apologetický: obrací se proti Královým názorům o účasti Jungmannově v prosodickém sporu, aniž dovede fakt Králem uvedených vyvrátiti; běže v ochranu Jungmanna proti upřílišeným odsudkům T. G. Masaryka, jenž, jak dnes vysvítá z pevných výsledků podrobné práce literárně historické, Jungmanna nedocenil; neklidně glossuje Jakubcovy a jiných synthetické soudy o Jungmannovi, přidržuje se při tom s užítkem i s pochvalou jejich analytického materiálu; usiluje vytknouti Jungmannovo postavení v národním obrození ve smyslu co nejčestnějším. Ačkoliv zjitřený a místy i nevkusný, ba ani ne slušný tón polemický stále kalí náladu vhodnou pro jakékoliv zkoumání objektivní, přece jsou v knize kladné a obsažné partie. Není jistě náhodou, že jsou to ony oddíly, k nimž Chalupný přistupoval jako odborně evičený pracovník: jeho průprava sociologická umožnila mu vyšetřiti nově a správně řadu společenských vlivů na povahu i vývoj Jungmannův; jeho politické vzdělání bylo mu platně nápomocno, když psal hutnou kapitolu o Jungmannovi politikovi. Em. Chalupný prokázal v oné knize z r. 1909, že zná práce Jungmannovy dobře z vlastního čtení,

že ovládá látku snesenou předchůdci, že lne k Jungmannovi nadšenou a nekritickou láskou. Osvědčil však též, že jest naprostým laikem v methodě i v poznatech literárního dějepisu srovnávacího, že do vývoje věd, v nichž Jungmann vynikl, není zasvěcen, že vůbec v oblasti poznání naukového příliš hoví osobním zálibám, náladám a nápadům. Chalupný necharakterisuje, nýbrž buď hájí neb útočí; nedospívá k dobové souvislosti, nýbrž zahrnuje do svého plaidoyeru pouze jednotlivá fakta; nepostupuje s klidnou, aposteriorností, nýbrž důkazy, buď skutečnými, buď domnělými ověřuje názory apriorní. A proto se mohlo i úplně nepředpokládajícímu pozorovateli zdáti předem sporno, zda spisovatel má osobní a vědeckou legitimaci, aby ve sbírce populárních monografií zpodobil podle stavu dnešního zkoumání osobnost Jungmannovu.

Spisek vydaný ve »Zlatorohu« obavy ty naplnil v míře svrchované. Vnější forma jeho jest životopisná: spisovatel přidržuje se zpráv Zeleného, provází je glossami rázu namnoze obranného nebo polemického, vkládá tu podrobnější rozbor, onde zcela stručnou charakteristiku spisův a projevů Jungmannových v sledu chronologickém, ale vedle nich otiskuje i vášnivé a rozsahem nepoměrné exkursy polemické, které životopisný a monografický ráz zcela ruší. Nemůže a nechce býti úkolem našeho stručného posudku, který zabývá se knihou hlavně po stránce methodické, vyvracetí polemická tvrzení Chalupného, jež se jmenovitě obracejí proti prosodickým studiím Královým; stalo se to ostatně již na těchto místech dříve.<sup>1</sup> Poznamenáváme pouze, že argumentaci Chalupného naprosto se nedostávalo objektivního klidu; vedle toho buď uvedeno, že monografie z r. 1912 nepřináší ani v této věci nic nového proti spisu z r. 1909. Kdo by se chtěl jasně a věcně poučiti o datech Jungmannova života, najde u Zeleného pomůcku mnohem bezpečnější a vkusnější; kdo však by si přál informaci o Jungmannovi jako zjevu literárním a vědeckém, nenačle u Chalupného náhrady za podrobné studie odborné, scházíť Chalupnému všecek smysl pro podání historické. Postup svůj charakterisuje E. Chalupný přibližně slovy: »Textová část je založena vědecky; na rozdíl od obvyklé historie literární vychází v první řadě od studia duše a nikoli od vnějších dat knihových.« Skutečně této cesty dějepis slovesností se přidržovati

<sup>1</sup> Chalupný není kritik loyální; aby sám sesílil svůj názor, zlehčuje a komolí fakta odpůrci snesená. Jen jediný doklad toho z partií dotýkajících se sporů prosodických. V literatuře, kterou Chalupný uvádí doslovem, tvrdí, že Králový názory vyslovené v spise »O české prosodii« vyvrátili M. Červinková-Riegrová a E. Chalupný, což není jistě správné (viz ostatně stať Královu »Nové zprávy o vzniku Počátků« v předešlých Listech Filologických). Tím ne důvodnější jest, co pak Chalupný připojuje: »Králový názory pokusili se hájit hlavně J. Jakubec v uved. stať z r. 1910 a Pavel Váša v Čas. Mat. Mor. 1910, ale oba, patrně postřehše nicotnost obrany své, sami ustupují od nich již r. 1911 ve svých spisech o dějinách české literatury.«



nemůže a nesmí. Ovšem ani on nevychází od vnějších dat knihových, neboť to jest prostě úkolem bibliografie, avšak nikdy nepokládá za východisko to, co jest poslední výslednicí všeho badání, totiž duši, které přece nemůžeme u spisovatele poznati jinak, než mediem jeho spisův a důkladným odborným rozbořem jejich, nechceme-li v libovolném apriorismu vtláčovati fakta do formulek založených na subjektivních názorech o povaze analysovaného auktora. Jest zásluhou moderního literárního dějepisu srovnávacího, jenž rozbor děl slovesných prohloubil po stránce psychologické, aesthetické a ideové, že se na jednotlivou knihu díváme jako na pouhý článek řetězce, a že v díle slovesném dovedeme odlišiti to, co patří době, učitelům a předchůdcům, a co posléze zbývá jako vlastní majetek rozbíraného spisovatele, — teprve odtud smíme postoupiti k studiu duše. Opačný postup, ať se kryje starším heslem dějinné filosofie nebo ať se honosí moderním názvem sociologické metody, je stejně nesprávný jako nebezpečný; právě při studiu dějin našeho národního obrození zavinil tolik zmatků, které odborníci musí krok za krokem odstraňovati.

Celý spis Chalupného zakládá se na tomto postupu deduktivním. Odporem proti Královi, Masarykovi a Jakubcovi si Chalupný předem vykonstruoval obraz duše Jungmannovy, obraz, jenž se v podstatě shoduje s tím, co o Jungmannově povaze řekli Kollár, Palacký, Zelený, ale jenž jest hájen s fanatismem nepřipouštějícím sebe menší skvrnky na jednání Jungmannově. Kde nestačí fakta, pomáhá si Chalupný dialektikou rázu velmi pochybného. Jen několik charakteristických příkladů! Mluvě o Jungmannově pojetí slovanské otázky, argumentuje: »Neboť předně jest vedlejší, zdali při správné činnosti se řídím předpoklady nesprávnými. Kolumbus podnikl svůj smělý a zdařilý objevitelský čin na základě nejednoho nesprávného předpokladu, a podobně Jungmannova práce česká i širěji slovanská nepozbyla by ceny, ani kdyby její předpoklady theoretické byly docela vyvráceny« (str. 47). A o dvě stránky později: »Jistá dvojitost Jungmannova slovanství tedy není nedůsledností, naopak je důslednou snahou po účelném, třeba i střídavém využití obou národnostních momentů, separatistického i vzájemnostního, dle přítomné potřeby. Je to zanícenost, ovládaná instinktivní kázní, aby nevadila vydatnému oportunismu« (str. 49). V závěru svých výkladův o prosodickém sporu Chalupný poctivá přísné posuzovatele Jungmannovy slovy: »Tot kletba obmezené specialisace; jí odpůrce Jungmannův jeví se malým v témž poměru, ve kterémž záleží velikost Jungmannova, velikost muže, který i svými omyly národu prospíval, an vždy zíral a šel k cílům nejvyšším a pro malichernosti jich nikdy nespustil s očí« (str. 71).

V obor právníckého plaidoyeru a obranné dialektiky dlužno počítati též Chalupného způsob, kterým mluví o literárních dílech Jungmannových, jež při své hodnotě naprosto nepotřebovala

strannického protektorství. Chalupný nikde jich neměří na pracích a ideách předchůdců Jungmannových, nikde neuvádí v genetickou souvislost s literaturou cizí, nikdy neodlišuje toho, co jest pouhým ohlasem, od originálních výtvorů Jungmannových. Tak úmyslně potlačena zásluha školy Puchmajerovy o básnickou mluvu českou; zamlčen velký význam Jana Nejedlého pro jazykově vlastenecký žurnalismus i pro techniku pabásnění; nevyloženo, že Jungmann jako literární dějepisec i slovníkář pokračoval v díle Dobrovského a jiných. Tak úmyslně zmenšena Jungmannova ideová závislost na Voltairovi; nedotčena jeho příslušnost k národnostní filosofii německé romantiky; ba neuvedena jeho záliba pro moudrost a poesii starých Indův ani v spojitost se snahami Schleglovými. Tento vědomý rozdíl od obvyklé historie literární není knize Chalupného jistě na prospěch.

Vůbec v otázkách výhradně literárních Chalupný krok za krokem upadá ve zmatky. Je opravdu nesnadno ve věcech básnické formy přikládati váhu spisovateli, jenž (v oddíle jinak nejlepší z celého spisu, o překladu »Ztraceného ráje«) vyslovil takovouto metrickou nestvůru: »Jungmann rozhodl se dle hlavního svého vzoru Bürde pro překlad rozměrem originálu (pětistopým iambem) s jedinou odchylkou: před každý verš přidal slabiku přízvučnou, čímž iamby změnil v trocheje« (str. 18). Jak se lze v čemkoli spolehnouti na Chalupného smysl pro vnitřní i vnější formu literární, velebí-li (str. 10) Jungmanna za to, že do češtiny uvedl sonet trochejský a tím působil na Kollára, když již dávno takový znalec otázek formálních u nás, jako Jaroslav Vrchlický, vyložil, že to byla základní, osudná chyba (»Nové studie a podobizny« 1897, str. 24—25)? S jakou důvěrou budeme čísti úsudky o Jungmannově činnosti básnické z pera spisovatele, který veršové hříčky anakreontické pokládá (str. 8, 10—11) za výraz osobnosti a nikoliv za papírové, neprožité, tradiční výkony, a odtud dělá závěry pro citění a smýšlení veršovcovů? Taková nedopatření dokazují zcela určitě, že Chalupnému chybí legitimace pro práce literárně-dějepisné, a že nedostatek odborné průpravy nemůže nahraditi nadšení pro Jungmanna a důsledný odpor proti jeho domnělým utrhačům.

Z celé knihy nejslabší jsou ony partie, kde Chalupný se zabývá třemi hlavními naukovými spisy Jungmannovými: »Slovesností«, »Historií literatury české« a »Slovníkem českoněmeckým«; tu selhává i novinářská obratnost jeho pera. Dila ta mají, jak známo, význam dvoji: vědecký a buditelско-národní. O naukové ceně i významu jejich může mluvit a soudit pouze ten, kdo zná dějiny příslušných odvětví vědeckých, kam přísluší ony spisy, tedy poetiky, literární historie a slovníkářství; neboť jedině tehdy odhadneme správně, co Jungmann přinesl nového a jak uměl těžit z prací svých předchůdců, vytkneme-li, v čem po stránce methodické i věcné značí plus. Leč takové zařazení, srov-

nání a ocenění jest Chalupnému, naprostému laikovi v poetice, v literárním dějepise a slovníkářství, úplně nedostupno, — ani toho, co přímo se samo nabízelo, nepronikl, totiž aby zjistil, kterak se vědecké práce Jungmannovy mají ku příbuzným dílům Dobrovského. I omezil se prostě na ocenění buditelsky národního významu oněch tří stěžejních děl Jungmannových, aniž jakoliv předstihl příslušné partie u Zeleného, Jakubce a jiných. Neřekl nám, co znamená »Slovesnost« pro českou aesthetiku romantickou; jaký obraz naší kulturní minulosti kreslí úvodní kapitoly »Historie literatury české«; kolik ze slovanského programu Jungmannova jest provedeno v »Slovníku českoněmeckém«; ba nevytěžil ani z těchto děl dosti pro psychologii Jungmannovu. Všecka dobrá vůle a láska k věci nenahradí přesných, vědecky vytríbených znalostí: jako o velkém hudebníkovi nemůže psát nadšený laik, jenž nemá hudební průpravy, tak o filologovi neměl by ani neodborné čtenářstvo informovati auctor, jenž ve filologii je pouhopouhý dilettant. Svádí-li t. zv. sociologická methoda své pěstitele k hrdému názoru, že mohou psát i souditi o všem, ježto konečně všecko jest zjevem sociálním,<sup>1</sup> bylo by před takovou sociologií varovati co nejdůrazněji: otvíráť všemu krasoduchému a novinářskému dilettantství vrata do kořán.

Nevím, zda pro způsob psaní, s jakým se v této monografii setkáváme, lze najíti přiléhavější výraz, než právě krasoduché a novinářské dilettantství. Nesporným jeho znakem jest bezstarostné a libovolné užívání výrazův a obrátů přibližných místo přesného a náležitého určení, stálá snaha o efekt i na vrub věcné správnosti, horečná honba za skvělými, třeba že odlehými analogiemi, až chorobná náklonnost k nadsázce. U E. Chalupného svádí to téměř ke grotesknosti, jež nemá již daleko k bezděčné komice. Bürgerovský sonet »Létaví mravenci« ponouká nekritického nadšence k tomuto výlevu (str. 11): »Plným hlaholem zvonu zní a dávno před Kosmickými písňemi Nerudovými pne se do filosoficko-náboženských výšin nadšený závěr druhé znělky nejhlubšího sonetu, jaký kdy česky byl napsán, závěr ukazující až ke kosmické erotice Březinové.« Aby položil důraz na vnitřní vztah Jungmannův k Miltonovu »Ztracenému ráji« (str. 14.), poznamenává: »Eva s Adamem klesají u Milтона pro lásku, stejně jako mravenci v Jungmannově znělce.« Při Jungmannově překladu z Jahna rozumuje Chalupný (str. 35): »Některé myšlenky, vybrané z Jahna Jungmannem, vrhají ostré světlo daleko do předu; na př. z výroku: „Den narození monarchie všeo-

<sup>1</sup> Výrazu »sociální« bylo by užívati s větší zdrželivostí, než se v novinářské mluvě děje. E. Chalupný na příklad (str. 31) vyvozuje z Jungmannova článku »Hra v šachy« z r. 1806, že Jungmann byl společenský pozorovatel a reformátor, a pokračuje: »A pochopitelně, že ze všech otázek sociálních zaměstnávala jej tehdy nejvíce otázka národnostní.«

becné jest poslední den člověčenstva, vychází později (r. 1848) Palacký, jenž jej obrací proti všenněmeckému parlamentu, a výrok ten zároveň připomíná boje dávných Čechů proti všeobecné říši římské i moci papežské.« V odstavci (str. 40.—51) o Jungmannových názorech politických, jinak dosti zdařilém, čteme výrok: »Jak ve své řeči seminární, tak ve svých dopisech pokládá němčení zaslepených krajanů svých za projevy „opičí povahy“, která dle jeho mínění převládá v širokých vrstvách společnosti — názory připomínající Tardeovy a podobné novější theorie o zákonu nápodoby v lidstvu« (str. 41); a »Jungmann přese všecko své slovanství cítil, že Rakousko je Čechům hradbou proti pruskému všenněmectví, jehož cíle postihl dávno před Bismarkem« (str. 50). Dobrovského stihá touto hlubokomyslnou výtkou: »Dobrovský, typický zjev nejstarší generace křesťelské, zrodil se příliš pozdě, a tak poslední léta jeho života připadla již do doby, kdy jeho vlastenectví jevílo se zastaralým, ne-li zpátečnickým« (str. 85). V závěrečných synthetických soudech o Jungmannovi dospěl Chalupný k tomuto dvojímu hodnocení: »Jungmann vlastními zkušenostmi dopracoval se k stanovisku, blízkému Schopenhauerovi. Ale jeho soucit, pessimism a představy o světě byly odměřenější, kompromisnější a tím přiměřenější k celému názoru tomu nežli je radikalism Schopenhauerův« (str. 102); a posléze »Jungmann sestoupil hlouběji (ke dnu těžkých a nahých pravd) než kdokoli z jeho národa před ním, hlouběji nežli Hus, Chelčický, Komenský« (str. 103).

Tyto výroky, shledané s různých míst knihy na doklad krasoduchého a novinářského dilettanství Chalupného, ukazují zároveň, že Chalupný snaží se stále zvyšovati význam Jungmannův nemístnými a nekritickými hyperbolami. Jungmann jistě jich nepotřeboval a jistě by je byl co nejrozhodněji odmítl. Literární historie, která pracuje také z jeho podnětův a v jeho stopách, musí je odmítnouti rovněž, a zároveň nemůže nevysloviti přání, aby velkému »znárodniteli« naší vědy záhy byl věnován jasný a klidný spis celému národu přístupný, jenž by tlumočil výsledky vědeckého badání o Jungmannovi vkusně a správně. Monografie E. Chalupného tím spisem naprosto není.<sup>1</sup>

*Arne Novák.*

<sup>1</sup> Redakce Lfíl. dostala posudek tento dne 31. května t. r., kdy auctor jeho ovšem nemohl znáti recenze téhož spisu, která dne 14. června vyšla z pera K. Hikla ve 14. sešitě »Noviny«. Shody obou úvah co do obsahu, metody i jednotlivostí posuzované monografie jsou vzájemně naprosto nezávislé a docela bezdůčné. Naše poměry literární nutí nás k tomuto výslovnému prohlášení.



*H. Jelínek, La Littérature tchèque contemporaine.*

Cours professé à la Sorbonne en 1910 avec une préface de Ernest Denis, Professeur à la Sorbonne. Paris, Mercure de France, 1912. Prix fr. 3.50.

Evropské literatury v poslední době podléhají revisionismu. Přehlížeji se všech hledišť svou minulost a řeší svůj poměr i k literaturám cizím, pokoušejíce se přesně odlišiti své od cizího; tento směr zmnožuje obecné literární poznání a po mnohé stránce objevuje velikým národům literární dějství národů malých: uvádí je namnoze poprvé na literární soud ciziny, aby zúčtovali se vším, co od ní přejali i co osobitého stvořili sami.

Je to pozorovati i na literatuře české. V posledních několika letech vyšly Dějiny literatury české v Srbsku (J. Karásek), v Německu (Jakubec, A. Novák, Máchal, J. Karásek), v Anglii (Lützow), v Rusku (Karásek) a ve Francii (Jelínek). Podnět k nim většinou dala cizina sama — důkaz, že svůj revisionismus rozšířila i v naši oblast.

Jelínkova kniha vznikla za poměrů nejzvláštnějších. Prof. Denis pozval dra Jelínka jménem Sorbonny, aby živým slovem seznámil universitní vrstvy s literaturou naší a pokusil se tak o případnou stálou stoličku dějin české literatury na universitě pařížské. Co náleží Maďarům a náleželo kdysi Polákům, nechť patří i Čechům: nechť Čech soustavně přednáší o své literatuře všem cizincům, kteří se vzdělávají v metropoli západní osvěty. To, co mohl v historii současné podati o Česích Denis nebo ve svých přednáškách o Slovanech Leger, bylo kusé a stručné; samostatný specialista by měl vytvořiti kurs založený na širokém podkladu. Kurs takový předpokládá českou samočinnost a svépomoc. Na ten čas úmysl ztroskotál. Z trosek zbylo však dvanáct Jelínkových přednášek, které nyní vydal ve formě knižní.

Kniha tato je pro nás se zřetelem na Francii důležitá s několika stránek. Poučuje o naší literatuře nejúplněji a nejobsáhleji; není povšechnou charakteristikou nebo výčtem osob a děl, ale doloženým a prohloubeným jejich rozbořením; není pouhým přídatkem obecného poučení o národu, ale poprvé sama svým výhradním předmětem a cílem; a posléze je napsána se stanoviska moderního literárně dějepisného pokroku. Posavad věděla o nás Francie hlavně prostředím Legerovým a Denisovým. Znamená to informační směr starší a novější, často dožadovaný přímo z Čech, tam od generace starší, tu od generace mladší. Legerova *La renaissance tchèque au dix-neuvième siècle*, vydaná u Alcana 1910, dokazuje sice kritickou přístupnost Legerovu i poznatkům novým, jeho překlad L. Niedlerla prokazuje přímou touhu přimknouti se k naší vědecké stránce universitní, ale přes to Leger dovršuje onu informaci Francie

o nás, jež ustupovala staré tradici a opatrně mluvila o otázkách, které vyžadovaly přímé, třebaš i kacířské rozhodnosti. Tím naznačují jen ráz Legerovy práce, nijak neumenšuje jeho platných zásluh, pro něž historikové francouzské kritiky zařadili jej do skupiny cizinecky informační. Tento starší směr, jež Leger hnal někdy kompromisně k pokroku, má svého stoupence i v Čechách. Myslím tu na Hantichovu práci *La Bohème d'aujourd'hui*, vydanou v Paříži 1902 v *Revue Hebdomadaire*, jež z Čech podnícena, představitelem slovesného dění vidí Václava Vlčka, nemluví o Máchovi a naprosto umlčující Masaryka a Českou Modernu (Machara, Sovu, Březinu, Mrštíka). Našel jsem ještě r. 1911 pařížskou redakci, jež touto knihou auktoru, jinak velmi zasloužilého, odmítala — Denise. Denis přinesl do poznání Čech ve Francii obrát; české literatuře přidržel zrcadlo tak ostré, že po desíti letech Jelínek, naším badáním opřený, jest jeho věrný žák. Je to jeho čest — co se děje ve Francii pod ochranou Denisovou, znamená jistě kritičnost, vědeckost a pokrok. Měla-li Jelínkova kniha ve Francii proniknouti, musila mít úvod od Francouze. Publikace v *Mercuru*, jenž začíná zvolna ustupovati vlivu *La Renaissance contemporaine* a jiných mladších listů, i Jelínkovy kritiky a referáty o české literatuře a současném dramatu v *Mercuru* a v *Commedie française* — to oboje jest jakési doporučení. Nestačilo by však k sociálnímu úspěchu knihy, kdyby ji neuváděl předmluvou sám Denis.

Denis psal svůj Úvod pro Francii i pro nás. Opakuje v něm svá tvrzení z *»Čech po Bílé Hoře«*, ale tato nenová synthesa názorů zajímá živě, protože je souhrnem Denisovy české filosofie a do jisté míry i jeho českou závěti; nemíní totiž Denis, jak mi loni řekl, dále psáti o Česích.

Ve Francii universitní kruhy nadhazují otázku, zda příliv cizincův a čtení o cizích národech Francii vlastně nepoškozují; novináři viní cizince, že Latinskou čtvrt naplnili melancholií; loni obnovená starobylá studentská slavnost *L'endit* hledala galskou radost jako protest proti cizímu smutku. Denis popírá tuto obavu: vliv cizinců je zdravý. Poučují Francouze, že svět nekončí u francouzských hraděb; rozmnožují poznání o svých životních snahách; rozvážejí ze Sorbonny, sídla humanity, pravý pojem lidskosti i nacionalismu, který zajisté záleží v práci a vědě, ne ve fanatismu, jež hlásají mnozí národové. Jelínek je také takový cizinec, jenž poučil Francouze o českých snahách. Vrací se domů s knihou, jež snad leckde narazí svými úsudky, ale vyvolá také diskussi, upozorní na nebezpečné národní illuse a vznítí novou energii. Jelínkovo čtení na Sorbonně byl čin odvažný: v městě sensací mělo shromáždit posluchače; doma připravilo výtku, že snad zanedbal místních veličin, nepotlačil osobních náklonností a bez výhrady promluvil v duchu nové kritické školy. Nelze mu však upříti lásky k národu.

Denis doznává také svou lásku k Čechům. Šest století zápasí český národ s Němci — fluctuat nec mergitur. Literatura česká připadá Denisovi literaturou zápasu. V tomto pojetí vadí mu nález Vlčkových »Dějín české literatury« (1898—1902), že v XVIII. století vědomí minulosti i jazyka bylo silnější, než se obecně připouštělo. Je pevně přesvědčen, že jediné historikové a básníci XIX. věku udrželi národ; lidu, jako nejdůležitějšího spolučinitele, tu opomíjí. Kdyby literáti nebyli budili utajenou národní energii, nebylo by podle Denise českého národa. Všichni spisovatelé připadají mu jako tábor válečný, jenž pokřikem bojovým, tirádami, slovním a hláholným nadšením apoštolují pro národ, ale netvoří umělecké literatury. V hodině vítězství objeví se tato nedostatečně kritická literatura jako zbytečná, zajde; jen národ tu zůstane, jež probudila. I v tom je závada, že je příliš lidová, že pěstuje útvary, které zajímají lid, román historický a vesnický. Národní vojsko potřebovalo ovšem Tyrtaeů: proto Vrchlický a Zeyer jsou přes všechnu úctu lidu cizí a vše hrne se za Čechem a Jiráskem, kteří mu vyhovují nejlépe. České literatuře vadí také národní povaha. Potřebuje spíše morálky než krásy. Je přesvědčena příliš o svém právu proti cizímu násilí. Je ustavičně napiata, aby se nedopustila chyby v zápase s bdělým nepřitelem. Chce se co nejvíce lišiti od Němců. Jest mylný názor, že vlivy Němců v Čechách jsou nadměrné. Obrození nezpůsobil Herder, nýbrž vlivy všeevropské. Typičtí představitelé germánští jsou v Čechách přijímáni s rezervou. Český protestantismus koření na př. v Husovi a Calvinovi, ne v Lutheřovi. Goethe, Nietzsche a Wagner mají v Čechách vliv jen prostřední a úzce vymezený. Úcta k minulosti, rače, společnému ponižení, smysl pro nadšení, snivost žene Čechy spíše k Polákům, Rusům a Jihoslovánům. Čechové věří v národ, jsou vlastenecky hrdí, horují pro mateřštinu, blaho vlasti, věří, že zlo bude zlomeno a zvítězí pravda a právo. Tento rodný rys má Štítný, Hus, Palacký, Havlíček, Neruda, Zeyer i Březina. Pro tento rys působení Masarykovo bylo tak okázalé a zajímavé. Tento apoštol pravdy uprostřed mládeže nemá však sympathií k Francii. Je mu příliš umělecká. Je to důsledek českého názoru na umění: vidí v umění jen nástroj pravdy, zapomíná, že Kristovo království není z tohoto světa a že země náleží pohánům. Jistě by Francii nezajímal Tolstoj, kdyby nebyl napsal Annu Kareninu. Pro budoucnost sluší však Čechům si uvědomiti, že je nebezpečno posuzovati auktora podle tendence a ne podle krásy. Čechové toho leckdy zapomněli. Mladá kritická škola se obrací. Pojímá buditele kriticky a znamená jejich měšťáckost, bázeň před myšlenkou a slohovou banalitu. Tato vzpoura je nutná a bude úrodná. Podmínky národní byly ovšem jiné r. 1825 a r. 1860, než jsou r. 1910. Proto literatura může býti dnes aesthetičtější a rozmanitější. Bylo by ovšem nebezpečno zhoditi

se starých tradic. Čechové jsou odsouzeni k slovanské stráž. Nemohou odzbrojiti. Jsou dnes šťastnější otců, protože jazyk je bohatší a obecnost jemnější a svobodomyšlnější. Zrodí se jistě mezi nimi genius, jenž donutí Evropu, aby se podívovala českému jménu. Čechové nezemrou, protože chtějí žít.

Potud Denisův Úvod. Denis v něm nově potvrzuje to, co napsal v »Čechách po Bílé Hoře«. Kriticky rozbirati jeho názor značilo by nově posuzovati jeho knihu, což není účelem této stati. Připomínám jen jedno: po desíti letech, zdá se, Denis pevněji věří v životnost našeho národa. Tehdy jeho víra byla hypotetická. Končil: »Ať vítězové, ať přemožení — zůstaví světu vznešený příklad a budou věřiteli lidstva.« Dnes jeho závěr zní důvěřivěji.

Denisův Úvod dává základní směr Jelínkově knize, jež její koncepci osnovou. Jelínek přejal Denisovu filosofii české literatury, odchyluje se od ní jen v podružnostech. Jeho kniha vůbec těsně se přimyká k dosavadní literatuře předmětu. Nechtěl ani, ba nemohl dobývati nových poznatků z pramenů samých. Upravoval a zpřístupňoval vše, co již jinými bylo dobyto. V tom pak, jak je látku omezovati a vymezovati, kterak ji cizíně upravovati, zřejmě mu dala návod Novákova »Geschichte der czechischen Litteratur« i Denisovy literární části »Čech po Bílé Hoře«. Jelínek také to vše přímo a poctivě doznává a rád se dovolává cizích auktorit.

Není-li však kniha pro českou literární historii poznatkově a methodicky nová, přes to znamená událost jako informační prostředník našeho slovesného poznání v cizině. Po té stránce Jelínek dal Francii první a zdařilou historii literatury české, která se neomezí jen na kruhy pařížské.

Kniha dělí látku na dvanáct kapitol, které jednají o českém obrození, o vlasteneckém a dějinném romantismu, o českém byronismu, o nacionalismu let šedesátých a sedmdesátých, o Lumírovcích, realismu a kritickém hnutí let devadesátých, o literatuře nynější a o Slovácích. Tyto výseky hlavních proudů literárních spiaty jsou vývojově a obsahují vše směrodatné v našem dění slovesném. Jelínek odkládá všecku učeneckou přítěž, píše jasně, přístupně, živě a s vervou, jak jsme zvyklí u Branda nebo jak toho žádá francouzské esprit. Metoda je paedagogická: vyloží vždy povšechně základnu, z níž jev literární roste; podá rozhled po auktorově dile, charakterisuje jej rozbořením osobnosti i směru, určí poměr ke kritice, k domovině i cizině; co pověděl, znázorní pak na výňatku z díla, který vždy je volen tak, že podpírá základní formulaci jevu, o nějž jde. Trídění spisovatelů mění se v své podstatě případ od případu: tu podle stěžejní ideje doby nebo literárního směru, tam podle látky nebo přátelské skupiny. Při zjevech zvláště osobitých, jako na př. při Bezručovi, Jelínek poučuje také o sociálním a politic-



kém stavu kraje a země, aby sesílil přímou nutnost auktorova umění. Postup zajisté správný, ač nelze popřít, že bylo lze dějství české literatury Francii zpřístupnit také jinak: na stručně exponované ploše světových literárních proudů dramaticky zrovna zachytiti zápas české duše o svéráz, o účast na obecných záhadách, na boji o ducha i tvar — ukázati, kterak český organismus reagoval na vlivy cizí, kde podléhala a vítězila rača, a jak jevila svůj smysl pro ryzí umění, ale vždy byla stržena zápasem o pouhé bytí. Tento specifický český případ kolísání od kosmopolitismu k nacionalismu, od ryzí uměleckosti k tendenci bylo možno doplniti také připomenutím, že Němci v něm ztráceli v Čechách půdu, že ztratili i kulturní podmínky existenci, protože vzestupné češství prosytilo celou zemi. Slováky bylo možno přímo přičleniti v jednotlivá údobí vývoje a tím ukázati, že i při částečné jazykové odlišnosti Čechy i Slovensko podléhají témuž myšlenkovému vývoji. Než i toto všecko cizinci z knihy vysvitne; jeť pojata jako dějepis národní duše.

Jelínek liší se od ostatních informátorů ciziny tím, že při všem kriticismu neumlčuje sympathií k jednotlivým literárním osobnostem. Právě tyto portréty jsou zdařilé a dobře vystiženy, na př. Jungmann, Kollár, Čelakovský, Čech, Zeyer, Machar, Hladík a j. Některé části knihy čtou se zvláště svěže a se zájmem: tak o všeslovanství a RKZ jako národních illusích; o Máchově původnosti a odlišnosti proti Zdziechowského upřílišené výtce byronství; o rozdílu Vrchlického a Huga — tam hudebnost a malebnost, tu slovní architektura a skulpturnost (pojetí správné, jak dosvědčuje Huguetova kniha *Le sens de la forme dans les métafores de V. Hugo*); o význačném feminismu Vrchlického díla, o jeho poměru k Čechám; o podstatě českého humoru a jeho nesnázích a j. Tu všude Jelínek jeví dobré postřehy, často nové nebo nově tlumočené.

Jelínek sice z literatury ještě nevymýtil všeho podružného, jak učinil Novák nebo jak jinde (na př. u Croce) je zvykem, ale přece mnohé zjednodušil, správně seznam našich literátův omezil, postupuje věcně, bez osobních lásek a nenávistí. Podobně objektivně i překládal výňatky z české literatury jako doprovod kritického textu (většina českých spisovatelů přeložena tak do francouzštiny poprvé); je to vlastně malá anthologie, jež tlumočí ráz českého umění i české národnosti, pokud je vyjadřován literaturou. Jelínek na konec své knihy uvedl také seznam německých překladů z češtiny, aby tím cizině k naší literatuře ukázal cestu; tento index však není úplný a omezuje se na doklady nejznámější. Překlady Jelínkovy, třeba nerýmovány, čtou se plynně; někde až překvapuje, kterak Jelínek francouzštinu ovládá.

Auktor byl si vědom, že Francouzům leccos je nutno objasniti parallelou domácí. Cituje-li Nerudovu První hodinu češ-

tiny, klade ji vedle Daudetovy *Dernière classe d'Alphonse*; Zeyerovu Sestru Paskalinu přirovnává k podobné práci Villiersa de l'Isle Adam. Tu mohl ovšem mluvit již o filiacích Kellerově, Maeterlinckově a j., které všechny vyšly z francouzského textu XIII. stol.; při Boreckém připadá Jelínkovi Jean Moréas, při Svobodovi Maupassant, při Dykovi Jules Renard a j. Jelínek rád uvádí, kdo z Francouzů životem nebo látkou se dotkl Čech; tak Chateaubriand v *Mémoires d'Outre-Tombe*, Sandová v *Consuelo* a j. Jelínek si také všímá vlivu Francie na Čechy. Tím se jeho kniha stává i první přehlídkou poměru Čech a Francie, vítanou ve Francii právě pro revisionismus sociálního dosahu a rozmach francouzské osvěty. To thema bylo zvláště vděčné a Jelínek mohl je rozvésti ještě více. Při obrození bylo lze uvést paralelou Ronsarda (Jungmann), Mistrala a hnutí v Novém Roussillonu. Koubek se obíral Lamartinem, Sabina před Masarykem Comtem. Neruda Kosmické písně tvořil pod vlivem Flammarionovým a Laplaceovým, pařížský pobyt na něj kulturně působil hluboce — Nerudova apotheosa Paříže i jeho překlady z Huga by Francii dojista zajímaly. Heyduk přejal aesthetické zásady z Boileaua a Littréa a tvořil v tónu Coppéově. Mussetově, Theuriotově. Zeyer prostředkově i l'art pour l'artismem je těsně pod tlakem Gautierovým a Flaubertovým — nejpatrněji to ukazují umělecké prostředky a korespondence. Český odpor proti cizoložnému dramatu francouzskému (Pfleger, Jerábek, Zákrejs) a proti Zolovu naturalismu (Krásnohorská, Schulz, Herben) zajímal by Francouze právě pro these Denisova Úvodu. Arbesa bylo označiti jako průkopníka francouzských sociálních teorií (Saint-Simon, Malthus, Louis Blanc, Buchez) vedle Sabiny i jako obraze francouzských osobností a života (Sue, revoluce a j.). Je žák Flammarionův a Verneův. Co Jelínek Francouzům cituje jako původní v »Newtonově mozku,« t. j. resurrekci praeterita, je přejatek z Flammarionovy práce *Lumen, Resurrectio praeteriti* r. 1865. Takových styků francouzsko-českých je ovšem ještě více; při nich pohřešují však poukaz na práce P. M. Haškovce, jenž soustavně se otázkou obírá, třeba zatím jen v údobí starším.

Leckde možno s Jelínkem diskutovati o názorech, jakkoli věcně jsou v zásadě správné. Naši politickou polohu líčí pessimisticky podle dneška, mluví-li o stoletích minulých. Tu přece náš poměr k Němcům nebyl 1:10, také jsme nebyli osamělým ostrovem, jeť obecně známo sblížení s Polskem v XV. stol. a téměř pokus o splnutí oblastí po stránce jazykové. Německý Drang nach Osten cítí Poláci i Rusové také, nejen my. My sami jsme spíše narod ohrožený, ne malý: pojem »malý« hodí se pro staletí předešlá jen s výhradami. Pochybuji, že bezpečnost Evropy je vázána na existenci českého národa. Je to idealistická *captatio benevolentiae diplomaticae*. Ztráta Slezska, Kladska, dělení Polska svědčí o opaku. Od Němců přijímali jsme sice formy

sociální, ale staročeské právo, dsky, táboritství ukazují právě tímto směrem. pozoruhodnou původnost, jež by Francouze zaujala, jako by je zajímal vliv francouzské řemeslnosti na řemeslnost staročeskou, vliv námětů starofrancouzských na staročeské a posléze i to, že Lumírovci medium germánské překonali medium románským. Údobí reformační nedalo nám sice básníka, jak se tvrdívá, ale což náboženská poesie, do němčiny tehdy překládaná a Němci napodobená, není to také umění, své době a jejím proudům úměrné? Jelínek spatřuje v Bílé Hoře requiem českého národa; ale bylo to nanejvýše requiem vrstev vyšších, kořeny zůstaly nedotčeny. U Komenského bylo mluvití o encyklopaedismu, o nové podstatě výchovy podle Didaktiky a j. Při obrození chybí mezi podněty obrozenskými antagonism proti Němcům a působení exulantův a sektářů českých z ciziny na domovinu. Bylo by dobře při roku 1748 upozorniti na ztrátu Kladska a Slezska a pak i na ztrátu Slovenska, čímž království kleslo na provincii. Při obrození si Jelínek stěžuje, že nebylo smyslu pro sociologické práce Montesquieuovy. Ale Voigt psal Über den Geist der böhmischen Gesetze právě v duchu Montesquieuově. V roce 1815 spatřovati přesný mezník romantismu a osvícenství nelze. Již r. 1806 Nejedlým se hlásí nové prvky. Tak mohutné směry přecházejí zvolna a desetiletí jeden do druhého a dlouho žijí vedle sebe. Stačí právě pro Francii v té věci poukázati na theorii G. Renarda. Při RKZ, které sluší položití před Kollára, chtěl bych české pokrokové dementi proti úvodu Legerovu k Chants héroïques et chansons populaires des Slaves de Bohême, Paris 1868 a jeho větě: »Dobrovský, blessé dans son amour — propre de savant et viellard, s'éleva alors et vivement contre l'authenticité du manuscrit.« Jelínek zásadně téměř vylučoval ze svých dějin vědu. Měl však mluvití o ní, pokud přímo inspirovala literaturu. Do knihy jeho pěkně byl by se hodil Šafaříkův důkaz o kmenové rovnocennosti evropské, přírodní filosofové let padesátých, kteří určili potomní názor na přírodu a j. Jako první česká vědecká revue měl býti označen »Krok« 1821, ne Č. Č. M. Zčešťovací úsilí Preslovo, jeho vztah k Francii a j. zasloužily zmínky. Filosofie dějin u Palackého také chybí, ač by právě pro Denisovy názory zajímala, případně i pro Pekařův její korrektiv. Francouzská restaurace katolická působila na Čechy i Moravu (Vinařický, Štule, Sušil); bylo ji několika slovy zaznamenati. Při básnických paralelách Máchových měl býti na předním místě jmenován Lermontov a Poe; Nebeský a Mladá Čechie hodili se k Máchovi, ne k Nerudovi. Na Klácela a Šmídka, na boj pokroku a reakce na Moravě nelze zapomínati. Proti kosmopolitismu »Lady. Nióly« dobře bylo postavití živou existenci ducha Čelakovského, jak se hlásil v »Obzoru« Erbenově a Zeleného. Svatopluk Čech co do prostředkův uměleckých měl býti označen jako zjev konservativní, vyšlý ještě ze školy Schillerovy a Lermontova, ovšem také Lenauovy, Grü-

novy, Meisznerovy a Hamerlingovy. U Jiráska dramatická vloha je vyvýšena (*«un puissant dramaturge»*). Při kronice *«U nás»* byl by se hodil poukaz na *«Paměti»* a při celém díle paralela s uměním Alešovým. U Wintra bylo jmenovati vedle jediného Kampana i mnohé jiné sbírky (Rozina sebranec, Bouře a přehánka atd.) a u Sládka nejen napodobení poesie lidové, nýbrž i sbírky ryze umělecké. Jelínek uvádí podle Alberta statistiku Vrchlického plodnosti. Ta je z r. 1894; dnes vypadá jinak. Dílo Vrchlického je hodnoceno příliš vnějškově, nečasově, ovšem vinou předloh, Albertovy, Jensenovy a Boreckého. K francouzským vlivům bylo dobře připočísti i Cazalise, Hérédieu, Baudelaira, Mallarméa (básně v próse), jež nám Vrchlický první, ještě před Modernou, překládal. U Vrchlického chtěl bych míti i blíže určený poměr k antice a renaissanci. Hářiz je přeložen z perštiny, ne z arabštiny. U Zeyera Jelínek hájí původnosti a protestuje proti *«patiskům»*; nikdo prý nepodal parallel díla a pramenů. Tu sluší ukázati jen na práce Máchalovy, Konrádovy a Schüllerovy. Francouze by jistě překvapilo, kterak Zeyer přebáňoval Rolanda i prostředkově. Smysl pro realismus nedala nám až Ruská knihovna roku 1888 — znalíť naši Rusy již v desítiletích předchozích a umělecký realismus hlásí se u podružných zjevů již v letech sedmdesátých. Liera je řaditi ke kosmopolitům, ne k Šmilovskému, Legrovi atd.; Šlejhar nehodí se také k Hladíkovi a j. Při hrách Vojanových nesmí chyběti Mefistofeles a Cyrano. Při Masarykovi bylo zaznamenati odchýlné mínění o obrození z Kaizlových Českých myšlenek. Při boji o RKZ nejsou uvedeni první jeho zápasníci z let sedmdesátých, Vašek a Šembera. Macharovi smysl pro hellenismus dal spíše Heine a Nietzsche, vídeňský novoklassicismus a blízké Carnuntum, nejen Shakespeare. Vodáka Jelínek zkrleslil. Karel Červinka náleží k realistům prosaíkům spíše nežli mezi epigony Vrchlického. U Březiny bylo zaznamenati vlivy gallské (Plotinus a j.). Mezi malíři vypadli Brožík, Mařák a Marold. Okruh vlivu Dvořákova nebyl vázán na Němce. Anglie byla mu druhou domovinou a Wilde měl jej vedle Chopina v nejjemnějších essayích hudebním dokladem. Z nejmladších schází Mahen (pod vlivem Villona), Langer, Bojko, Khol a j.

Tyto poznámky nejsou výtkami. Jsou to jen drobná připomenutí, že to i ono by kniha Jelínkova ještě mohla obsahovati. Jelínek představil nás světu obratně, bystře, svědomitě, poutavě a s láskou. Bude vždy náležitě k jeho zásluhám, že dostál úkolu tak významnému a důležitému. Denis správně dohaduje, že v hodině českého vítězství učiní se zmínka i o této Jelínkově práci. Jelínek jako Denis věří v tu hodinu. Jeho konečná slova na cizím foru, které o nás informoval, znějí: *«Mais un peuple qui a des poètes ne meurt pas. Le jour viendra où nous vivrons comme nous avons vécu jadis, forts parmi les forts, libres parmi*



les libres.« Toto sebevědomí Jelínek oprávnil celou svou knihou, a jistě že jeho hrdě důvěřivý tón zvýší sympathie sebevědomé Francie k nám Čechům.

Albert Pražák.

## Hlídka programů středních škol.

*Platonův Charmides.* Přeložil Alois Mazánek. (Program gymnasia v Mladé Boleslavi za školní r. 1909/10 a 1910/11. Část I. 15 str., část II. 14 str.)

Po překladu Platonova Lysida, o němž bylo referováno v těchto Listech (XXXVII, 1910, str. 67—69), podává Mazánek nový překlad z Platona, pořízený s touž chvalitebnou svědomitostí. V krátkém úvodě informuje o vnějších okolnostech dialogu. Co se týče datování, přidržuje se mínění, že povstal nedlouho po r. 403 př. Kr., totiž po smrti Charmida a Kritia, jichž památku »Plato chtěl asi . . . uvést do lepšího světla«, ač ovšem hlavní účel byl jiný. Ona osobní tendence našeho dialogu bývá často tvrzena<sup>1</sup>, ale nepováženo, že pak by byl Platon dosáhl tohoto účelu — aspoň ve vyličení Kritia — velmi chatrně. Dialog jedná o *σωφροσύνη*. Již toto slovo samo by leckoho odstrašilo od překládání Charmida; Mazánek překládá »rozvážlivost«. Není tento pojem příliš úzký? Dle mínění refentova přiblížíme se více k ónomu pojmu »duševního zdraví« slovem *rozumnost*.

Pomíjejíce dosti četná místa, na kterých by bylo lze podat překlad podle našeho mínění správnější — většinou se to týká stránky formální — připomínáme jen toto.

Slova p. 153 B *Ὀλίγον δὲ . . . πεπνυμένοι* pokládáme za slova Sokratova ve smyslu »Krátkce totiž před naším odchodem (totiž od Poteidaie) strhla se bitva u P., o níž se v městě nedávno (to znamená *ἄρτι* s plsqqf.) dověděli. P. 154 B *οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ* není »kteří tohoto věku dosáhnou«, nýbrž obecně »jinoši, mládenci«. Perioda p. 156 B měla býti v překladu raději rozdělena. P. 158 A *σύμπασα δὲ αὕτη ἡ οἰκία οὐδὲν τῆς ἑτέρας ὑποδεεστέρα* »a vůbec celý váš rod není v ničem za rody jinými« (spr. tento rod, totiž se strany matčiny, není v ničem za druhým rodem, totiž otcovým). P. 160 C *οὐτε ἄλλοθι οὐδαμοῦ* »ani všude jinde« (spr. ani nikde jinde); ib. D *ὁποῖόν τινά σε ποιεῖ ἡ σωφροσύνη παροῦσα*

<sup>1</sup> Nejnověji Hermann Mutschmann v článku »Zu Platons Charmides« (Hermes 46, 1911, str. 473—478) nazývá Charmida přímo enkomieiem na Kritiu a Charmida a z toho zase činí závěr, že byl složen hned r. 403, nejvýše jeden nebo dva roky později.

*καὶ ποία τις οὔσα τοιοῦτον ἀπεργάζοιτο ἄν* »jakým že tě rozvážlivost činí, jsouc při tobě, a jakým dle toho mohla by člověka činiti« (spr. . . a jaká jest, kdyby [tě] takovým činila). Verš z Odysseie, citovaný p. 161 A, měl býti přeložen hexametrem. P. 162 C *λόγος ἀποκρίσεως* není »výklad odpovědi«, nýbrž účet, odpovědnost za odpověď. P. 164 E vynechána v překladě věta *καὶ λέγει πρὸς τὸν ἀεὶ εἰσιόντα οὐκ ἄλλο τι ἢ Σωφρόνει, φησίν*. P. 165 E »... rozvážlivost... jakou krásnou a rozvážlivostí důstojnou věc nám zjednává« (lépe »svěho jména«, *τοῦ ὀνόματος*). Věta *εἰ οὖν μάλιστα σέ ἐλέγχω* (p. 166 C) neznámená podle našeho mínění »vyvracím-li tě c o nejdůkladněji«, nýbrž »i když sebe více vyvracím tvé mínění« (takto správně přeloženo *οὖν μάλιστα* po *εἰ* na třech místech tohoto dialogu, kdežto p. 169 B vůbec nepřeloženo). Nesprávně je vsunut podmět »druhy« v překladu věty p. 167 B *εἰ δυνατόν ἐστιν τοῦτ' εἶναι ἢ οὐ* — *τὸ ἃ οἶδεν καὶ ἃ μὴ οἶδεν εἰδέναι* (o několik řádků před tím v obdobné větě správně položen podmět »člověk«). Ve výkladu, který následuje, jest třeba pojmuti slova *ὄψις*, *ἀκοή*, *αἰσθησις* abstraktněji než učinil překladatel (m. »ústrojí zrakové«, »ústrojí sluchové«, »smysl« spíše »vidění, slyšení, čítí«); neboť že v těch slovech je pojem děje, jest patrné z jejich vazby s gen. obj., která nemůže býti změněna bez porušení smyslu. Nesmíme hleděti na to, že se tím výklad stává pro zběžné čtení méně srozumitelným. Jsou to jen poněkud nezvyklé pochody myšlení, které tu Platon podává, a ty vyžadují jisté pozornosti, ať jde o čtení originálu nebo překladu. Překladatel sám neuvaroval se na jednom místě nepochopení. Je to ve výkladu o relativních pojmech »větší většího« a p. P. 168 C totiž čteme: *Ὅτι οὖν καὶ εἴ τι διπλάσιόν ἐστιν τῶν τε ἄλλων διπλασίων καὶ ἑαυτοῦ, ἡμίσεος δὴπου ὄντος ἑαυτοῦ τε καὶ τῶν ἄλλων διπλάσιον ἄν εἴη οὐ γὰρ ἐστὶν που ἄλλον διπλάσιον ἢ ἡμίσεος*. Sokratovi jde o to, aby dokázal nemožnost relace relativního pojmu k sobě samému; proto klade důraz na absurdnost spojení »býti současně větší i menší sebe« (v odstavci předcházejícím) a »býti současně dvojnásobný i poloviční sebe«; dále nesmíme přehlédnouti *ὄντος*, jež spolu s *ἡμίσεος* tvoří gen. absolutní, kterým je vyjádřena hlavní představa. Smysl je tedy: »dvojnásobné... bylo by (=musilo by býti) samo přece zase poloviční (sebe), aby bylo (=aby mohlo býti) dvojnásobné sebe i ostatních věcí« (totiž dvojnásobných, ne polovic, jak vyplývá ze smyslu tohoto celého odstavce a zejména i z předcházejícího přirovnání). Mazánkův překlad »dvojnásobné... musí přece býti dvojnásobným (sic!) jak své vlastní poloviny, tak i ostatních polovin« není tedy správný, poněvadž místo Platonova příkladu absurdnosti podává věc docela všední pravdivosti; zrovna tak nesprávné jest arithmetické schema tohoto příkladu v pozn. 10 k tomuto místu, vysvětlující věc tak,

že je nemožno, aby  $n$  bylo dvojnásobné vzhledem k  $\frac{n}{2}$  i  $\frac{m}{2}$ . O to zde nejde, nýbrž nemožnost záleží v tom, že  $n$  nemůže být dvojnásobné než jest samo, sice by musilo být současně  $n$  i  $\frac{n}{2}$ .

V následujícím odstavci D ve větě *οἷον ἡ ἀκοή, φασμέν, οὐκ ἄλλου τινὸς ἢν ἀκοή ἢ φωνῆς* není dobře přeloženo »tak na př. sluch není přece sluchem pro nic jiného než pro zvuk« (spr. »slyšení nebylo slyšením něčeho jiného,« totiž podle toho, co jsme svrchu [167 D] pravili). P. 170 A ve větě *οὗτοι μὲν ἐπιστήμη, τόδε δ' οὐκ ἐπιστήμη* nepřeloženo *τούτων*, pro smysl ne zbytečné. P. 171 D *ἀπὸ τῆς σωφροσύνης τοιαύτης οὕσης* je myšleno podmíněně, ne »když jest takováto«. P. 175 C *οὐκ οἶδεν (τις), φησὶν αὐτὰ εἰδέναι ἢ ἡμετέρα δημολογία* přeloženo »my souhlasíme, že ví to, čeho neví«, kdežto smysl i grammatika vybízí k překladu »souhlasíme že ví o tom, že (to) neví.«

Překládáno jest podle textu Burnetova; jen věta 170 A byla překládána nejspíše z textu jiného. Po stránce jazykové jest překlad správný až na několik maličkostí, jež referent nepokládá za nutno uváděti. Tiskových chyb jest velmi málo; uvádím jen, že p. 170 B odpověď »jak pak by ne« spojena s předcházející větou. Překlad jest glossován poznámkami na okraji i pod čarou a nad to jest připojen stručný přehled obsahu, pěkně shrnující myšlenkový postup přeloženého díla.

Šetření místem způsobilo, že otázky a odpovědi jsou sráženy v dlouhé, nepřehledné, massivní kapitoly, čímž se ovšem čtení valně stěžuje. Ale překladatel sám tím asi není vinen. Kdy bude uveden do naší literatury celý odkaz Platonův v důstojné úpravě?  
*Frant. Novotný.*

Karel Hrdina: *Několik epigramů Bohuslava Hasištejnského z Lobkovic v českém překladě.* (Zpráva c. k. reálného gymnasia v Kolíně za školní rok 1910—1911.) Str. 25—29.

Přední básník našeho humanismu, Bohuslav Hasištejnský z Lobkovic, nedochází stále dosud pozornosti, již vyžaduje význam jeho a opravdové nadání básnické. Ani překladů všech význačnějších básní jeho nemáme; i cenné jinak překlady K. Al. Vinařického jsou vzdáleny žádoucí úplností a nad to vadí jim časoměrné metrum. Byla to tedy dobrá myšlenka, že p. spisovatel zvolil si za thema práce této překlady epigramů básníkůvých. Škoda jen, že se příliš řídil známým napomenutím Korinniným »τῇ χειρὶ σπεύγειν μηδ' ὀλῶ τῷ θυλάκῳ«. Neboť z rozsáhlé tvorby básníkův v tomto oboru podáno tu pouze

15 epigramů a z těch ještě několik přeložil již Vinařický (č. 1, 2, 9, 11, 13, 14). Doufáme však, že ukázky tyto nebudou poslední; při značné zdařilosti překladů těchto bylo by litovati, kdyby p. spisovatel zanechal dalších pokusů.

Překlad epigramů jest dosti volný, ale myšlenka jest vždy správně vystižena. Po stránce metrické jest bezvadný, a čteme-li jej vedle překladu Vinařického, vycítujeme ihned, oč bližší jest nám básník bez násilných pout časomíry.

Z jednotlivostí vytýkám, že překlad uchyluje se místy zbytečně od originálu. Tak výraz »sibi praeripuit« (1, 3) jest silnější než »osvojil si« (Vinařický překládá »odňal mu«). K překladu slov »iura ministret« a »teneat sceptr« mohlo býti užito jiných slov než synonym »vládnouti« a »ovládati« (9, 3 n.). Tiskovou chybou přesunut v b. 11 otazník z v. 4 do 3 a v posledním verši vůbec vynechán.

Přidané vysvětlivky jsou sice co nejstručnější, ale k porozumění celkem stačí. Snad mohl však býti též vyložen výraz »Aonské Musy« (1, 7) a »Alkinoův . . . sok« (8, 2).

O. Jirání.

Fr. Palata: *Několik básní českých ve volném metrickém zpracování latinském*. (Výroční zpráva c. k. státního gymnasia v Prostějově za školní rok 1910—1911.) Stran 16.

Novodobé české básně v rouše klassické latiny — kuriosita, není-li pravda? Mohla by však míti i svůj význam v nějakém latinsky psaném časopise (jako je známý »Scriptor Latinus«, vycházející ve Frankfurtě), kde by latinský překlad seznamoval členáře češtiny neznalé s našimi plody literárními. Snad také k podobnému účelu vznikly pokusy p. Palatovy o latinské zpracování několika českých básní, a řekneme hned, pokusy šťastné. Jsou to dvě ballady z Erbenovy Kytice: Poklad (Thesaurus) a Štědrý den (Auguria ante Christi natalem captata), Vrchlického ballada: O korunu (De regno certamen), Sušilova óda Sv. Hostýn (Ode in montem Hostinum), dvě kratší básně Čelakovského: známé číslo LXXX. z Růže stolisté »Ať si jak chce moře zmítá . . .« (Fides, spes, caritas) a z květinových epigramů Myrta (Myrtea sarta) a pak Jablonského básnička z »Moudrosti otcovské«: »Nic pod změnným luny leskem« (Infra lunam nihil est nisi mortale et caducum). Přiznám se, že jsem se dal do čtení překladů p. Palatových jen ze zvědavosti. Ale hned po několika verších četl jsem již se živým zájmem, ba zálibou, čím dále tím více vzrůstající. Dvě z uvedených básní složeny jsou již v originále rozměrem časoměrným, Čelakovského epigram totiž elegickým distichem, Sušilova óda pak tak řečenou druhou strofou asklepiadskou; týchž meter jest užito ovšem i v latinském překladu. Z ostatních pěti básní tři delší epické (Poklad, Štědrý den,



O korunu) zpracovány jsou rozměrem elegickým, ač by ryze epickému jejich rázu lépe, tuším, přiléhal hexametř; pro zbývající dvě básničky lyrické (z Růže stolisté a Moudrosti otcovské) vhodně volena oblíbená strofa sapfická. Kde nebylo potřebí měniti formu, kryje se překlad s originálem značnější měrou i co do slovního výrazu, podobně i ve zpracování drobných básní lyrických, složených čtyřřádkovými slokami z rýmovaných přízvukných veršů, kde vždy čtyřřádková strofa sapfická odpovídá sloce originálu. Tlumoče delší celky epické, vyžadující v latinském rouše zcela jiného rozměru, počíná si p. Palata, jak přirozeno, volněji. Někde vyjadřuje myšlenku stručněji, na př. Erbenova *Pokladu* verše 17—34 jsou směstnány ve čtyři disticha. Častěji myšlenku poněkud rozvádí, ale tak, že netrpí při tom rozbředlostí. Příkladem budiž uvedeno místo ze *Štědrého dne* v. 12 nn.:

I přijde mládenec za pilnou pannou,  
řekne: »Pojď za mne, dívko má!  
budiž ty mi ženkou milovanou,  
věrným ti mužem budu já!  
Já tobě mužem, ty mně ženkou,  
dej ruku, děvče rozmilé!« —  
A dívka, co předla přízi tenkou,  
svatební šije košile.

V latinském zpracování čteme:

Ardens ingenuo mox sponsus amore puellam  
ad gnavam veniet coniugiumque petet:  
— »Ignarum solvi vinclum nos auspice caelo  
iungat, quos dudum compede vinxit amor!  
Accipe daque manum! Fidum ne sperne maritum  
et descende meos uxor amata lares!«  
Nec mora — quae nuper torquebat licia virgo,  
iam cultum, niteat quo nova sponsa, suet.

A srovnejme zvláště následující známou apostrofu: »Hoj, ty štědrý večere« atd. s latinským textem:

Mystica salve lux, nati praeunntia Christi!  
Salve lux, votis rite colenda piis!  
Alma dies, nostrum quae portas dona cuique?  
Omina quae nobis fers bona fersve mala?  
Sumit herus libum, prisco de more paratum,  
auspicium laetae fertilitatis agri.  
Finitis epulis stabulum meat atque iuvencae  
reliquias cenae larga ministrat hera.  
Allia dat gallo, galli dat pisa maritae  
ossaue pomiferis subicit arboribus.  
Abstinnisse cibo gaudet puer, ut sibi porcos  
auratos fas sit cernere parietibus.

Při vši volnosti jak věrně tu vše vystiženo! Krásné přirovnání tamtéž: »Vykvetla, jakby zalívána rosou, uvadla, jakby

podsečena kosou — ubohá Marie!« nepozbývá svého půvabu, jsouc rozvedeno na dvě disticha:

Oh, miseranda Maria! Velut flos rore rigatus  
florebat nuper grata iuventa tibi!  
At subito langues veluti flos falce resectus:  
nescia mors flecti pallida membra tenet.

Slyšme, jak pěkně znějí v překladu opakující se (s náležitými obměnami) verše předoucích děvčat z téže básně: »Toč se a vrč, můj kolovrátku . . .«:

Stridule fuse, mea curre movente manu!  
Festinetur opus! Nati praeunntia Christi,  
festa dies propius iam propiusque venit.

Jak vhodně si p. Palata upravuje látku předlohy pro svá disticha, lze poznati na př. zajímavým srovnáním veršů 122—152 z Erbenova *Pokladu* s latinskou jich úpravou. Cituji z celého místa aspoň slova uvažující matky:

Milý Bože, co já zkusím  
na tom světě nouze, hladu!  
Bídě život chránit musím,  
a zde tolik těch pokladů!  
Tolik stříbra, tolik zlata  
v podzemní tu leží skrejší!  
Jenom hrstku z té hromady —  
a já byla bych bohata  
a byla bych nejšťastnější,  
já i moje dítě tady!

V latinské podobě:

Quam duram miserae sortem mihi fata dedere!  
Vix vitam cultu paupere sustineo.  
Hic tamen argenti quantam radiantis et auri  
congeriem video! Torpeo mentis inops.  
Vel minimam partem cumulo mihi demere detur  
quam fiam felix filiolusque meus!

Po stránce jazykové i metrické jsou vůbec verše p. Palatovy bezvadné (jediné nedopatření metrické postřehl jsem v ódě na Hostýn: rerum cuncta statim prona cadunt humi, kde druhá slabika slova cuncta je nesprávně měřena krátce), zejména techniku latinského hexametru a pentametru ovládá s nevšední obratností; jeho disticha plynou přímo s Ovidiovskou lehkostí a švihem. Pokud možná, hledí překladatel zachovávat tropy a básnické figury originálu, z nichž některé, jako figury, vznikající opakováním slov, tak časté na př. v balládách Erbenových, nejsou ovšem při formě elegického disticha tak na snadě. Ale i takové přivádí překlad nejednou vhodným způsobem k platnosti. Tak při verších *Pokladu* (68—71): »I hoří to jasnoběle, jako v noci svit měsíčka; i zaplává rudoskvěle jakby západ to sluníčka« napodobí anaforu:

Sic micat, ut splendor tranquilla nocte Dianae,  
sic micat, ut Phoebi fax nitet occidui.

I zvukomalbu jeví se ve verších téže básně: »A třesk, třesk! huhu! to hučí... praskot hrozný, víchř skučí« shledáváme také ve slovech: *Pone boat rupes, latebrae tremuere, fatiscit tellus, cum caeco murmure saxa ruunt.* Jindy v náhradu za ozdoby originálu klade tu a tam samostatně jiné vkusné obraty. Tak slova Erbenova *Pokladu*: »... po stráni k lesu spěchá žena ve svém plesu« vyjádřena pěkně pentametrem: *argentum gremio, gaudia mente fovet; tamže »a ve zoufanlivém spěchu chopíc dítě do náručí dlouhou síní odtud nese«: stimulantem pavore natum corripuit corripuitque fugam.* Co by bylo vytknouti, jest toliko příliš časté hyperbaton, zvláště při spojkách *que, et a j.*, působící nelibě, opakuje-li se ve verších následujících přímo nebo brzy za sebou, nebo i v téměř verši, jako na př.: *Stat procul ast maior vultu rabiemque fatetur (De regno certamen).* Ke konci téže básně čteme, zajisté nedopatřením: »*cum fratrum maior desecat ipse sibi — prohi gladio dextram rapidis mergitque fluentis*«, u Vrchlického pravdě podobnější: »*Tu starší brat si utne levici*«.

Tedy kuriosita zajisté, hodná však, aby došla pozornosti aspoň odborníků; nepochybuji, že každý z nich, kdo nahlédne do latinských veršů p. Palatových, s chutí je dočte.

*Otakar Smrčka.*

## Drobné zprávy.

Náš spolupracovník Vojtěch Filipovský, professor gymnasia v Táboře, od něhož letošní Listy přinesly článek *Budoucí museum imperia římského*, zemřel po delší nemoci dne 30. května t. r. Narodil se 25. dubna 1863 v Novém Kníně a studoval na gymnasiu ve Spálené ulici a na filosofické fakultě české university. Od 2. běhu r. 1893 až do r. 1900 supploval na gymnasiích v Táboře, v Kremencově ul. v Praze, v Klatovech, na reálce v Karlíně a v Truhlářské ulici v Praze; pak působil dvě leta jako provisorní učitel na gymnasiu v Chrudimi, načež se stal od škol. r. 1902/3 professorem v Táboře. Roku 1911 vykonal studijní cestu do Italie a do Řecka, jejímžto výsledkem byly zajímavé feuilletony v tábořské Jiskře roku loňského i letošního (IX č. 49: *Neděle v Olympii*, 52: *Delfy*, 57: *Zázračné místo v starém Řecku*, X č. 9 a 24: *V Athenách*) jakož i výše uvedený článek v Listech filologických. Chystal se nyní, shlédnuv antickou půdu, k rozsáhlejší činnosti literární ze svého oboru, ale smrt vyrazila mu péro z ruky. Byl to čestný muž, jež zachová v milé paměti každý, kdo jej znal.

V nejnovějším sešitě časopisu »*Athenische Mitteilungen*« (XXXVII, 1912, str. 73—118) podává *A. S. Arvanitopulos* obsírnější zprávu o nálezů zlatých a stříbrných předmětů v Thessalii, jenž se čestně druží k podobným nálezům z Hildesheimu nebo Boscoreale, ba stárím je dokonce předčí. V krajině thessalské Hestiaiotis, na místě

kde leželo antické město Metropolis, byl r. 1909 od rolníků při polní práci odkryt hrob, vyložený mramorovými deskami. Uvnitř byla úplná souprava stolního i kuchyňského nádobí, rozličné potřeby toaletní, zejména pak četné šperky. Škoda, že při otevření hrobu nebyl archaeolog; rolníci si poklad rozebrali a rozprodali, tak že stálo to mnoho práce, než se vládě řecké podařilo asi polovičku hrobů získati pro národní museum athénské. Arvanitopullos klade hrob, ve kterém byl nejspíše uložen popel ženy, do doby kol r. 150 př. Kr.; poněvadž pak některých vás a šperků se užívalo již delší dobu před tím, lze zlaté i stříbrné předměty, zde nalezené, datovati asi do r. 200 př. Kr. Z nich zvláště zajímavé jest stříbrné alabastron, na kterém jsou ve dvou polích nad sebou pěkné reliefsy. Hořejší pole představuje Eroty: jeden z nich hraje na píšťalu, tři tančí a jeden nese amforu s vínem a nádobu s vodou. Dolejší pole zobrazuje nymfy, opatrující malého Dionysa, k čemuž přihlíží Silenos. Pěkná jest též okrouhlá skříňka ze stříbra (pyxis), ač neúplná. Na vřku jejím zpodobeny tři polštáře a mezi nimi maska ženy, maska Satyra a bukranon. Na povrchu skříňky vidíme čtyři bacchantky, z nichž dvě jsou již v bakchické extasi. Pozoruhodno jest, že některé části byly v ohni pozlaceny, jiné však měly přirozenou barvu stříbra; tím se dosáhlo zvláštního efektu. Tak na př. na alabastru bylo pozadí reliefsu s Eroty pozlaceno, osoby však zůstaly nepozlacené. V reliefsu dolejších byla pozlacena jen roucha osob a předměty neživé (stromy, thyrsos). Z ostatních nálezů uvádíme: zlaté náramky, zlatý náhrdelník, zlaté náušnice, zlaté knoflíky, stříbrný prsten a řadu stříbrných a bronzových nádob bez ozdob, čtverhranné stříbrné zrcadlo a bronzovou nádobku v podobě hlavy ženské, kterou Arvanitopullos pokládá za střádanku. Co se týče původu těchto předmětů, soudí, že jsou to výrobky, vzniklé v Řecku vlastním, ne sice v Thessalii, ale v některém městě nedaleko odtud. Systematické prozkoumání Thessalie poskytne nám asi, soudě podle tohoto nálezu, ještě mnohá překvapení.

Správce sbírek archaeologických na středních školách upozorňujeme, že knihkupectví Eleutherudakis a Barth v Athenách má na skladě velké fotografie řeckých památek a krajín, které provedl Zenevan Boissonas, o jehož nádherné publikaci o Řecku bylo referováno v těchto Listech (XXVI, str. 53 n. a XXXVIII str. 396, srv. též str. 476). Jest celkem 387 čísel formátu 50×60 cm. Černé mdlé (»mat noir«) jsou po 9-60 mk., v lepším provedení (»mat albuminé«) po 11-20 mk. a v nádherné úpravě (»charbon«) po 20 mk. Taktéž má na skladě umělecké pohlednice řeckých starožitností, provedené většinou rovněž podle fotografií Boissonasových. Serie 20 jednoduchých a jedné dvojité stojí 2 mk. franko.

Svazek Hinnebergova sborníku »Kultur der Gegenwart«, probírající dějiny klassických literatur a jazyků (I 8), vyšel právě v novém, třetím vydání (Die griechische und lateinische Literatur und Sprache. V Lipsku 1912, Teubner. Stran VIII a 582. Za 12, váz. za 14 mk.). Všechny oddíly mají doplňky a opravy podle nových vědeckých výsledků, nejvíce však (o 80 str.) vzrostly Wilamowitzovy dějiny řecké literatury; zvláště výklady o lyrické poesii za doby hellenistické, o attické próse a poesii, o hellenismu rozšířeny a obohaceny o nové jednotlivosti.

Wissonova známá příruční kniha o náboženství a kultu římském vyšla právě v druhém vydání (Religion und Kultus der Römer. Von Georg Wissowa. Zweite Auflage. V Mnichově 1912, C. H. Beck. XII a 612 str. Za 11 mk., váz. za 13 mk.). Podstatu knihy zůstala táž jako v prvním vydání, ježto spis. jen v některých věcech (ve výkladu o Junoně, Neptunovi a Terminovi) své mínění změnil. Za to



byla sem spracována hojná literatura z posledních deseti let, tak že kniha téměř o 80 stránek vzrostla.

*Windelbandovy* dějiny antické filosofie, jež jsou části Müllerova »Handbuchu« (V 1 I), vydány právě po třetí. Poněvadž skladatel neměl sám dosti času, aby upravit nové vydání, získalo nakladatelství k úkolu tomu *Ad. Bonhöffera* (*Geschichte der antiken Philosophie* von W. Windelband. Dritte Auflage, bearbeitet von Adolf Bonhöffer. V Mnichově 1912, Beck. X a 344. Za 6 mk., váz. za 7-80 mk.). Vůči skladateli dosud žijícímu měl spracovatel ovšem těžké postavení; nicméně snažil se vložit do knihy výsledky badání za posledních dvacet let. Nejvíce změněn a rozšířen jest výklad o Platonovi; zde připojeny zejména filosofické rozbory jednotlivých dialogů. Taktéž výklady o filosofii doby hellenistické, zejména o filosofii stoické, jsou změněny. Nicméně Windelbandovi samému se zdálo, jak se z předmluvy dovídáme, že mohl Bonhöffer měnit více.

Kdežto badání novější o filosofii Platonově vede se hlavně se stanoviska vývojového. chce známý Platonik *Otto Apelt* upozorniti zase jednou na to, co v Platonově filosofii bylo stálého a hotového, a předvésti Platóna učícího, nikoliv učícího se a vyvíjejícího. Za tím účelem vydal dvanáct menších pojednání, z nichž několik bylo otištěno již dříve, v knize nadepsané »Platonische Aufsätze« (v Lipsku 1912, J. Teubner. VI a 296 str. Za 8 mk.). Upozorňujeme zatím na tuto zajímavou knihu, k níž se později ještě vrátíme.

Výbornou pomůckou pro ty, kdož čtou Liviovo líčení druhé války punské, jest právě vydaný nový svazek *Kromayerova* díla *Antike Schlachtfelder*, jenž téměř celý týká se této doby (*Antike Schlachtfelder*. Bausteine zu einer antiken Kriegsgeschichte. Von Johannes Kromayer. Dritter Band. Italien und Afrika. Erste Abteilung: Italien. V Berlíně 1912, u Weidmannů. XV a 494 str. s 10 mapami a 35 obrázky v textu. Za 20 mk.). Kromayer vykonal r. 1907 8 společně s G. Veithem, setníkem rak. gener. štábu, studijní cestu do Itálie a Afriky, aby zkoumal na místě samém hlavní bojiště antická. Výsledky svého badání, které se mnohdy značně liší od mínění dosavadního, předkládá nyní ve formě zajímavé vědeckému obecnstvu. Jeho výklady možno sledovati tím snáze, poněvadž jsou provázeny velmi krásnými mapami, na kterých jest jasně naznačeno postavení vojsk i postup boje; na vedlejších mapkách předvádějí se mínění jiných badatelů. Mapy ty byly vesměs zhotoveny ve vojenském zeměpisném ústavu ve Vídni. Mimo to jsou do textu vloženy četné obrázky, porízené podle původních fotografií Veithových; na nich dobře jest viděti polohu celého bojiště. Na počátku své knihy jedná Kromayer o bojích Hamilkarových na Sicílii (str. 1—42), ostatek celý věnoval druhé válce punské, a to od bitvy u Trebie (r. 218) až do bitvy u Metauru (r. 207). V každém oddíle podává se na začátku seznam příslušné literatury a na konci překlad starověkých zpráv; při tom se jasně objevilo, jak vysoko stojí v popise bitev Polybios nad Liviem, ač ovšem i v Liviových zprávách jest tu a tam něco nového.

O nedávno vydaných zlomech Eupolidových Demů, o nichž referováno v letošních Listech fil. (str. 77), jedná nyní velmi podrobně a důkladně *A. Körte* (*Hermes* XLVII, 1912, str. 276—313). Vedle zprávy o nálezu a písmu zlomků podán tu věrný přepis jich i s doplněným textem a dosavadními návrhy na úpravu jednotlivých míst, načež pojednáno o všech otázkách, k nimž zlomky dávají podnět; nejprve o metrické stránce a obsahu parabase, z níž zachována jen závěrečná část obsahu skoptického, jakož i o další části dialogické. I po článku Körtové zbývá tu ještě mnoho záhad, z nichž aspoň některé bude lze snad rozřešiti po nové důkladné revisi zlomků, za kterou se Körte sám důrazně přimlouvá.

O. J.

*Koertovo* vydání zlomků Menandrových, na něž upozornili jsme již v LF. XXXVI, 1909, str. 480, vyšlo právě po druhé (Menandrea ex papyris et membranis vetustissimis iterum editit Alfredus Koerte. V Lipsku 1912, Teubner. Editio maior LXIV a 192 str. se 2 snímky rkpů. Za 3 mk. — Editio minor. Str. VI a 145. Za 1·80 mk.). Je zdokonaleno v každé příčině; nejen jsou tu podány výsledky další práce jak v oboru interpretačním tak v kritice textové, nýbrž jsou zde zařaděny též zlomky dodatečně objevené. Připomínáme výslovně, že filologovi může vyhověti toliko editio maior, poněvadž jedině v ní nalezneme výklad jak o papyrech, ve kterých Menandros byl nalezen, tak obsah jednotlivých komedií s náležitým odůvodněním sporných otázek. Poněvadž G. Lefebvre, šťastný nálezce papyru kahyrského, vydal zatím velké fotografické vydání spolu s transkripcí v majuskulích (v Kahyře 1911), upustil Koerte v novém vydání od této transkripce. Pro příští vydání doporučelo by se rozšířiti plán jeho tak, aby v něm byly otištěny všechny zlomky Menandrový, tedy též ty, které máme jako citáty v rozličných spisovatelů starověkých.

Nové vydání Xenofontovy Kyropaedie uspořádal pro bibliotheku Teubnerskou *Vilém Gemoll* (Xenophontis Institutio Cyri. Recensuit Guillemus Gemoll. Editio maior. V Lipsku 1912, Teubner. XIV a 461 str. Za 3 mk.). V stručné předmluvě vykládá vydavatel své zásady kritické. Podle něho nesluší dávatí přednost třídě rukopisů, označované písmenou  $\alpha$ , nýbrž poměr mezi třídami rukopisů jest tento: třída  $\alpha$  má menší cenu než ostatní dvě, z nichž zase třída  $\alpha$  častěji jest závislá na třídě  $\gamma$  než naopak. Vydavatel má přiblížeti ke všem třídám a počínati si eklekticky. K tomuto poznání vedly vydavatele nejspíše nově objevené papyry (z II.—III. stol. po Kr.), které nelze vřaditi do tříd dosavadních. Podle těchto zásad upravil Gemoll, srovnáv nově hlavní rukopisy, svůj text; stručný apparát kritický jest připojen pod čarou. Latinský obsah jednotlivých knih jakož i seznam jmen vlastních jsou doslovně převzaty z vydání Hugova z r. 1883, kteréž asi nyní nebude již znova otiskováno.

Velké, poznámkové vydání Aristotelovy Ústavy athenské, kteréž r. 1893 uspořádal *J. Sandys*, dočkalo se právě druhého vydání (*Ἀριστοτέλους Ἀθηναίων πολιτεία*. Aristotle's Constitution of Athens. A revised text with an introduction, critical and explanatory notes, testimonia and indices by Sir John Edwin Sandys. Second edition, revised and enlarged. V Londýně 1912, Macmillan. Str. XCII a 331 s 9 obr. Za 12 sh. 6 d.). Celkové uspořádání, které možno pokládati u čtenářů těchto Listů za známé, zůstalo nezměněno, za to však doplněny všude, jak v úvodě, tak v textu i poznámkách výsledky prací nejnovějších. Sandysovo vydání jest jediné, které poskytuje úplný přehled rozsáhlé literatury, kterou způsobil nález spisu Aristotelova, a jediné, které podává výklad Kenyonem roku 1903 restituovaných kap. 64—69.

Koncem června t. r. vyjde v Londýně u Macmillanů skvostné vydání básní Vergiliových, »P. Vergili Maronis Opera omnia«, vtištěné týmiž krásnými typy a v stejné úpravě jako Horatus a římsíti lyrikové, o kterých jsme se již zmínili v těchto listech (XXXVII str. 380 n., XXXVIII, str. 398). Text je týž, jak jej vydal J. P. Postgate v Corpus poetarum Latinorum. Budou dva svazky: první bude obsahovati Bucolica, Georgica a první čtyři knihy Aeneidy, druhý ostatek. Tištěno bude pouze 500 výtisků; výtisk v jednodušší vazbě se zlatou ořízkou státi bude 81 sh. 6 d., váz. v ohebném pergamentu 52 sh. 6 d.

Nové, poznámkové vydání prvních dvou knih Ciceronových Tuskulánek upravil *Max Pohlenz* pro sbírku Teubnerskou (Cice-

ronis Tusculanarum disputationum libri V. Mit Benützung von Otto Heines Ausgabe erklärt von Max Pohlenz. V Lipsku 1912, Teubner. IV a 180 str. Za 1·80 mk.). Jak z titulního listu patrné, má nové vydání nahradit komentár, který před dvaceti lety vydal O. Heine. Poznámky jsou hojné; vydavatel nemá na zřeteli žáky gymnasií, nýbrž klassické filology. Hlavním jeho účelem jest ukázati, co Cicero chtěl, jak pracoval a jak umělecky upravil látku, kterou mu podávaly jeho prameny. Škoda, že poznámky nejsou vytištěny ve dvou sloupcích jako dříve, nýbrž přes celou šířku strany; několik stránek se tím sice uspořilo, ale kniha tím nijak nezískala.

Sotva byly skončeny první čtyři svazky monumentálního díla »Thesaurus linguae Latinae«, již se ohlašuje nové, stručnější zpracování jeho, jakási editio minor. Jest to »Epitome Thesauri Latini«, kterou za pomoci několika jiných hodlá vydávati *Bedřich Vollmer*, professor na universitě mnichovské, někdejší vrchní redaktor Thesauru. Vždy ze tří velkých svazků původního díla má býti pořízen jeden svazek výtahu, tak že nový, menší slovník bude obsahovati toliko čtyři svazky asi po 50 arších malého quartu; látka bude zkrácena asi na sedminu. Nové dílo bude určeno potřebě praktické a poněvadž bude velmi laciné, zajisté se hojně rozšíří. Celkem má vyjít 40 sešitů po 2 mk.; kdo však se přihlásí do konce r. 1912, tomu se bude sešit účtovat za subskripční cenu 1·50 mk., tak že celé dílo bude ho stát pouze 60 mk., kterýžto náklad rozdělí se na leta. Zejména naše knihovny gymnasií, kterým nebylo možno odbírat velký Thesaurus, neměly by si dáti ujít příležitosti opatřit si dílo vědecky cenné a velmi prakticky uspořádané. Vyšel již sešit první; sešit druhý vydán bude počátkem příštího roku.

Známy a oblíbený *Georgesův* latinsko-německý slovník počíná vycházeti v novém, osmém vydání, jež pořádá syn skladatelův *Jindřich Georges* (Ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch. Aus den Quellen zusammengetragen und mit besonderer Bezugnahme auf Synonymik und Antiquitäten unter Berücksichtigung der besten Hilfsmittel ausgearbeitet von Karl Ernst Georges. Achte verbesserte und vermehrte Auflage von Heinrich Georges. Erster Halbband: A—contentio. V Hannoveru a Lipsku 1912, Hahn. 1600 sloupců lex. Za 9 mk.). Celkem máme před sebou totéž dílo, které vydal skladatel r. 1879; vydavatel užil sice pomůcek novějších, ale ne tou měrou, jak by bylo žádoucí. Zvlášť nápadno jest, že ponechal odkazy k spisům a článkům, které jsou nyní těžko přístupny. Nové vydání vyjde ve čtyřech polosvazcích; každý rok jeden.

Francouzové uznávají již sami nesprávnost své dosavadní výslovnosti latiny; ministerstvo vyučování vyšlo vstříc reformním snahám a vydalo v dubnu r. 1910 výzvu, aby se zavedla na středních školách přesnější výslovnost, která by hleděla k důrazovému přízvuku latiny a vrátila hláskám jejím starověkou platnost. K tomu cíli napsal dlouholetý propagátor reformy té *A. Macé* stručnou, ale neobyčejně praktickou knížku »La prononciation du latin« (v Paříži 1911, C. Klincksieck. Stran 148. Za 2 fr.). Opíraje se o výsledky moderního badání, shrnul tu ve formě přístupné a přehledné vše, co musí žáci k správné výslovnosti znáti. Vyloučiv, že přízvuk latinský byl v podstatě dynamický, ačkoli méně intenzivní než na př. v jazycích germánských, podává stručná pravidla o výslovnosti jednotlivých hlásek, o přízvuku a hlavní základy prosodie latinské, při čemž v souhlase s hlavním bodem reformy, správným přízvukováním, přihlíží pouze k slabikám, jež mohou mít přízvuk. Zajímavé jsou důvody, jimiž v závěru dokazuje estetické i praktické výhody, z této reformy plynoucí, i postup, jak má býti postupně uskutečněna. Slovníček nejdůležitějších slov latin-



ských s označením správného přízvuku i výslovnosti a hojný seznam bibliografický zakončuje knížku tuto, která sice nemá u nás té aktuality jako ve Francii, ale zajímavá jest i pro nás. O. J.

V novém sešitě (3/4) XXX. svazku časopisu »Indogermanische Forschungen« je několik zajímavých článků pro klassické filology. Aspoň na některé z nich chceme zde zcela stručně upozorniti. Především dlužno uvéstí *Brugmannův* pokus o nový výklad latinského konjunktivu imperfecti a plusquamperfecti (str. 338 až 360). Vycházejí od pozorování, že se kondicionál v mnohých jazycích indoevropských (na př. v germánštině, baltštině, slovanštině, pozdní řečtině, pozdní latině a vzešlé odtud románštině) vyjadřuje rozmanitými perifrastami, dospívá k výkladu, že také latinský konj. imperf. je svým původem výraz perifrastický, skládající se z infinitivu praes. a z minulého tvaru slovesa *ire*, který po některých změnách, analogií způsobených znel v latině *ēm, es, et* atd. Tedy *amārem = amāre em* (po případech *\*amās em*, t. j. *\*amās = loc. sing. bez koncovky*) atd. Přednost výkladu tohoto je zejména v tom, že jest jím vysvětlena souvislost mezi infinitivem praes. a konjunktivem imperf., která je v latině tak patrná. Na druhé straně však tvary *ēm, es et* atd., jež se tu předpokládají, jsou sestrojeny podle obdoby jazyků jiných, o existenci jejich na půdě italské však nevíme nic — možno tedy pouze říci, že nový výklad je duchaplný a možný, ale zatím nic více. Konjunktiv plusquamperf. vykládá Brugmann tak, že tvar ten vznikl vedle infinitivu perfecti podle poměru infinitivu praes. ke konjunktivu imperfecti: jako vedle *videre* bylo *viderēm*, tak k *vidisse* utvořeno *vidissem*, což zní docela pravdě podobně.

Známým nejstarším nápisem latinským na cippu římského fora se obírá *Th. v. Grienberger* (tamtéž str. 210—215). Pokouší se o výklad záhadného slova *havelod* na čtvrté straně nápisu a o výklad řádku, jenž se čte na sřiznuté hraně páté. Slovo *havelod* má za abl. sing. kmene *havelo-*; v tom pak vidí tvoření takové jako ve slovích *figulus* (: *ingere*), *capulus* (: *capere*) a zejména *pendulus* (: *pendere*), t. j. adjektivum slovesné od *\*havēre*, což je dialektické znění slovesa *favēre* (srv. *haunii* = »dii agrestes« vedle *faunus*, *haba* vedle *faba*, *hebris* vedle *febris* atd.). A jako *pendulus = pendens* tak *\*havelos = favens*. Rovněž záhadné slovo na sřiznuté hraně, které se obvykle čte *louiquiod*, čte v. Grienberger *louquiōd* a vidí v něm abl. sing. adjektiva *\*louquios*, odvozeného od *loucos* (= *lucus*); toto *louquiōd* je podle něho attribut předcházejícího *iouestod*, kteréž zde asi je substantivem (od nom. *iūstum*). Podle toho by náležel nápis ten k »leges de lucis sacris«. Obé je možné, ale za jisté nelze pokládati ani to ani ono.

Podobně za nejistý, pokud není lépe podepřen, mám etymologický výklad řeckého slova *σχογράφης* od *Vl. Riffra* (tamtéž str. 388—390). Podkladem výkladu toho jsou známá řčení u různých národů jako něm. *die Feige weisen*, franc. *faire la figue*, chorv. *kazati smokvu*, *figu* atd. a znamenající asi tolik jako »dělali si z někoho šašky, vysmívati se mu« atd. Posuňky, na jichž základě řčení tato vznikla, znali prý také Řekové a Římané (srv. *Ov. fast. V 433*); aristokratickým slovem *σχογράφης* (= *Feigenweiser*) označovali člověka z lidu, proletáře, nevzdělance atd. a lid užil výrazu toho pro označení takového člověka, jímž opovrhoval nejvíce, pro označení denuncianta.

O. H.



## Ὀδυσσεύς — Ulixes — Ulysses.

Napsal Frant. Novotný.

Že řecké jméno Homerova hrdiny Ὀδυσσεύς jest i dnešní vědě problémem, jest známo. Také jeho pojmenování, obvyklé u Římanů, není dosud vyloženo tak, aby jeden výklad byl obecně uznán a jiné vyloučeny. Ale tvar *Ulysses*, uvedený na třetím místě v nadpise tohoto článku, vzbudí jistě každému filologu představu něčeho, co jest dávno uznáno za nesprávné, co by se vůbec ani nemělo dnes napsati a o čem nelze nic jiného pověděti, než právě že jest to nesprávné psaní místo správného *Ulixes*. To jest jen částečně pravda; neboť někdy je dosti zajímavě, promluvíti i o chybě, všimnouti si, jak vznikla, co pomáhalo jejímu šíření, kdy a od koho byla opravena; chyba má zajímavost retrospektivní. A poněvadž do dějin nesprávného slova *Ulysses* zasáhl s chvalitebnou odvahou český muž, humanista z našich největších, líčíme tím raději tento pohled do minulosti, aby spolu s chybou nebylo zapomenuto i na pokus ji opravit.

Při této příležitosti nezdá se nám nevhodno, rekapitulovati v prvních dvou částech tohoto pojednání výsledky dosavadních prací o »správných«<sup>1</sup> tvarech Ὀδυσσεύς a *Ulixes*,<sup>1</sup> při čemž také leccos připomeneme již tu, čeho pak užijeme ve třetí, vlastní části.

### I.

Hrdina Odysseie jmenuje se Ὀδυσσεύς (Ὀδυσεύς). Již v básni samé (τ 407 nn.) nalézáme také etymologii tohoto jména, jež navrhuje Autolykos pro svého vnuka s tímto odůvodněním:

<sup>1</sup> Tato rekapitulace nezdá se zbytečná ani hledíme-li k tomu, že příslušná látka jest výborně zpracována od Joh. Schmidta v článku »Odysseus«<sup>1</sup> v Roscherově mythologickém slovníku; neboť od vydání jeho III. sv. I. odd. (r. 1897—1902) přibýly některé práce nové.

πολλοῖσιν γὰρ ἐγὼ γε ὀδυσάμενος τόδ' ἑάνω,  
ἀνδράσιν ἡδὲ γυναιξὶν ἀνὰ χθόνα πουλυβότειραν  
τῷ δ' Ὀδυσσεὺς ὄνομ' ἔστω ἐπώνυμον.

Podobně jest spojeno jméno Odysseovo se slovesem ὀδύσασθαι a 62 ve zvolání:

τί νύ οἱ τόσον ὀδύσαιο, Ζεῦ;

(srov. i ε 340, 423, τ 275), ovšem s tím rozdílem, že v hořejších verších vkládá se do vlastního jména činný význam slovesa, v těchto však trpný.<sup>1</sup> Toto sloveso jest příbuzné s lat. *odī*, *odium*<sup>2</sup>; jako praesens k němu uvádí se obvykle tvar ὀδύσσομαι, který však není doložen a místo něhož jest vycházeti podle W. Schulze<sup>3</sup> od \*ὀδύτιομαι < \*ὀδυσ-jo-μαι (Hesych. οὐδύεται ἑρίζεται).

Etymologie Homerova byla přijímána většinou v minulých dobách a jest přijímána částečně i doposud. Nejnověji pokusil se vyložit na jejím základě jméno Ὀδυσσεύς po stránce morfologické i významové Felix Solmsen v důležitém pro nás článku »Odysseus und Penelope« (Kuhn's Zeitschr. 42, 1909, strana 207—233); pokládá je za odvozeno z aktivního \*ὀδυσσοσ a vidí v tomto »hněvajícím se« hrdinovi prastarý motiv o odchodu a příchodu boha života přírodního, v čemž ovšem následuje mínění jiných badatelů, zejména Ed. Meyera.<sup>4</sup>

Tato etymologie, ač není bez obtíží, byla by snad uznána všeobecně, nebýti zvláštních tvarů tohoto jména, zachovaných jednak na nápisích vás, jednak literárně, jež se liší od epického tvaru hlavně tím, že místo δ mají λ. O nápisných tvarech pojednal Paul Kretschmer ve spise »Die griechischen Vaseninschriften ihrer Sprache nach untersucht« (Gütersloh 1894, zvl. str. 146 n.)<sup>5</sup>; z jeho sbírky je patrné, že na attických vásách se vyskytuje sice také psáno Ὀδυσσεύς, ale nejčastěji Ὀλυτ(τ)εύς nebo Ὀλυσ(σ)εύς s některými variantami, zejména Ὀλυτῆς a Ὀλισ.εύς; na nádobách z thebského Kabiria nalezeny tvary

<sup>1</sup> V tomto passivním smysle jest obměněna Homerova etymologie u Sofoklea zl. 880 N<sup>2</sup>:

ὄρθῳς δ' Ὀδυσσεύς εἰμ' ἐπώνυμος κακοῖς  
πολλοὶ γὰρ ὀδύσαντο δυσμενεῖς ἐμοί.

<sup>2</sup> Srv. Fröhde, Bezenb. Beitr. VII 86.

<sup>3</sup> Quaestiones epicae, Gueterslohae 1892, str. 341.

<sup>4</sup> Někteří ze starých vykladatelů jména Odysseus nespokojili se touto etymologií a vynalézali jiné. Kromě těch, jež uvádí Schmidt v uved. čl., připomínám, že podle některých toto jméno bylo dáno ἀπὸ τῆς ὀδύνης »a dolore partus«. Vážné etymologie nové jsou přehledně sestaveny u Schmidta.

<sup>5</sup> Tento spis jest rozšíření a definitivní zpracování materiálu, o kterém pojednal Kretschmer již před tím ve dvou článcích v Kuhn's Zeitschr. 28, 1888, str. 152—176 (o nápisích korintských) a 381—483 (o dialektu nápisů na attických vásách).

Ὀλυσσεύς a Ὀλυσσεΐδας (?), na korinthských Ὀλισ(σ)εύς a Ὀλυσσεύς.

Méně jistá jsou svědectví literární. Tak Eustathios poznamenává k B 569, že podle starých »kdesi« (που) vyskytují se tvary Ὀλυσσεύς a Ὀλύσσεια, při čemž ze souvislosti nelze poznati a jest spíše velmi pochybné, že to jest v Zenodotově textu Homera. Dále grammatik Diomedes (Ars gram. I p. 321 K.) dosvědčuje pro Ibyka formu Ὀλίξης, ač rukopisy se tu rozcházejí, pišíce *olixis* (A), *olyxis* (M), *u\*lixis* (B).<sup>1</sup> Za pochybné se pokládá i svědectví Plutarchovo, jenž v životopise Marcellově kap. 20 píše, dovolávaje se filosofa Poseidonia, že v sicilském městě Engyiu, založeném od Krefanů, ukazovali v chrámě λόγχας τινάς . . . καὶ κοάνη χαλκᾶ, τὰ μὲν ἔχοντα Μηριόφου, τὰ δὲ Οὐλίξου. τουτέστιν Ὀδυσσέως, ἐπιγραφάς, ἀνατεθεικότων ταῖς θεαῖς. Někteří totiž soudí, že Plutarch zde podává formu latinisovanou.<sup>2</sup> Quintilian (Institut. I 4, 16) pokládá tvar s λ za aiolismus: »sic Ὀδυσσεύς, quem Ὀλυσσέα fecerant Aeolis, ad 'Ulixem' deductus est« (Radermacher); ani toto svědectví není nepochybné, poněvadž čtení Ὀλυσσέα není bezpečné, jak ukážeme níže, a některé rukopisy tu mají právě formu s δ.

Ale nemusíme ani přihlížeti k uvedeným místům spisovatelů, abychom pokládali za naprosto zjištěno, že v některých dialektech řeckých byla v užívání místo epického tvaru Ὀδυσσεύς forma s λ.

Poměr těchto dvou tvarů nelze tak snadno určitě vyložit. Kretschmer sám původně soudil, že snad dissimilační snaha byla příčinou, proč se neujal v attičtině očekávaný tvar \*Ὀδυντεύς,<sup>3</sup> ale již v uvedeném spise o nápisech na vásách poznamenává (na str. 147), že změna δ v λ jest řečtině vůbec cizí a že jest pro tvar Ὀλυντεύς hledati jiného výkladu. Konečně přijal mínění, jako již před ním Helbig,<sup>4</sup> že forma Ὀλυσσεύς jest původní, Ὀδυσσεύς že z ní vzniklo lidovou etymologií,

<sup>1</sup> Diomedes totiž praví, že tři jména, obvyklá u Římanů, jsou podle tvrzení Arruntia Claudia obyčej původně řecký; Řekové říkali na př. Pyrrhus Aeacides Neoptolemus; i čtvrté, agnomen, se u nich vyskytovalo, »ut est Ulixi agnomen polytlas. nam praenomen est, ut ait Ibycus, Olixes, nomen Arsiciades, cognomen Odysseus, et ordinantur sic: Olixes Arsiciades Odysseus polytlas«. Ovšem rekonstruovali z toho celý verš Ibykův (Schneidewin, Ibyci reliquiae p. 139 n., Bergk, Lyr. Gr. 1657 a jinak 31001 frg. 11: Ὀλίξης Ἀρκεισιόδης Ὀδυσσεύς ὁ πολύτλας), zdá se příliš odvážné. Spíše je na snadě, přičítati Ibykovi jediný tvar Ὀλίξης.

<sup>2</sup> H. Jordan, Kritische Beiträge zur Geschichte der lateinischen Sprache, v Berlíně 1879, str. 43. V I. kap. tohoto spisu (str. 1—88) pojednává Jordan o latinisování řeckých jmen vlastních, přejatých od Římanů.

<sup>3</sup> V uv. čl. str. 432.

<sup>4</sup> Hermes XI, 1876, str. 282 pozn. 6. Helbig přičítal původ pověsti i jméno hrdinovo (s λ) něřeckým Kefallenům.

příkloněním ke slovesu ὀδύσσεσθαι a náleží jen ionskému eposu.<sup>1</sup> Toto mínění v poslední době se velmi rozšířilo a činěny nové pokusy o výklad jména Homerova hrdiny na základě tvaru Ὀλυσσεύς.<sup>2</sup> Joh. Schmidt v uv. článku vykládá jakožto Ὀ-λυσσ-εύς (kořen λυκ-, srov. λεύσσω, a prothetické ὀ-), srovnáváje přechod v Ὀδυσσεύς s podobnou změnou ve slově Πολυδεύκης, jež, jak také on soudí, vzniklo z \*Πολυλεύκης.

Význam jména Ὀλυσσεύς by podle toho byl »bystře vidoucí« nebo »svítící«. Podobně ve smyslu »lucidus« vykládá z téhož kořene λυκ- (\*Ὀ-λυκ-jevς) J. Würtheim<sup>3</sup>, srovnáváje s pojmenováním Odysseova děda Ἀυτό-λυκος »ipsa lux«. Velmi originálním způsobem vykládá jméno Ὀλυσσεύς G. Bolling<sup>4</sup> totiž jako zkrácený tvar jména \*Ἀυτολυσσος = Ἀυτολυκος, odvozeného z Ἀυτόλυκος; zbyla by tu z první složky ovšem jen hláska Ὀ-, ale dokud není takové zkracování dokázáno, bylo by prý možno souditi, že se tu stala lidovou etymologií změna z Ἀυτο-λυσσος v Ἀυτ-ολυσσος vlivem slovesa ὀλέσσαι; etymologie τ 407 nn., proslovená od Autolyka, jest prý poslední nejasný ohlas původní souvislosti obou jmen. Ed. Hermann ve svém komentáři k začátku Odysseie,<sup>5</sup> přijímáje prioritu tvaru Ὀλυσσεύς, pokládá jej přímo za zkráceninu místo Ἀυτόλυκος, takže by Homerův hrdina měl jméno svého děda. Bollingovu etymologii schvaluje nejnověji K. Reichelt<sup>6</sup> a vyvozuje z ní, že forma Ὀδυσσεύς jest starší než Ὀδυσσεύς.

Proti všem těmto výkladům a zejména proti jejich základu, že by tvar Ὀλυσσεύς byl původní, vystoupil F. Solmsen v uvedeném článku »Odysseus und Penelope«. Vycházejí od fakta, že ani v Attice ani v Boiotii ani v Korinthu, kde je dosvědčena forma s λ, neznáme lokálních tradic o Odysseovi, nezávislých na eposu (jako jsou v Epeiru, v Aitolii, v Arkadii a v Lakonii),

<sup>1</sup> P. Kretschmer, Einleitung in die Geschichte der griechischen Sprache, v Gottingách, 1896, str. 280 n.

<sup>2</sup> I tyto etymologie mají předchůdce již ve starověku a ve středověku, kdy někteří vycházejíce od formy Ὀλῆης (nebo od lat. Ulixes) vykládali »quasi δλων ξένος, id est omnium peregrinus« (na př. Fulgentius Fab. lib. 2), kdežto jiní naopak δλος ξένος »omnino hospes« (na př. v etymol. slovníku Anatomia Μισελλήνων, vyd. od Mat. Brändla v Mnichově 1685). Jiné výklady uvádí ve zmíněném článku Joh. Schmidt.

<sup>3</sup> Mnemosyne 32, 1904, str. 285 n. O etymologii Schmidtově Würtheim se nezmiňuje.

<sup>4</sup> Amer. Journ. of Philol. 27, 1906, str. 65—67. Jest zajímavé, že Bolling, sveden asi rejstříkem Kretschmerova díla o nápisích na vásách, tvrdí, že tvar Ὀδυσσεύς vyskytuje se jen v ionském eposu, v literatuře, pokud na ní epos mělo vliv, a na jednom ionském nápisu (přepsáno v Ὀδυσσεύς).

<sup>5</sup> Probe eines sprachwissenschaftlichen Kommentars zu Homer. Festschrift der Hansaschule zu Bergedorf 1908, str. 203 n.

<sup>6</sup> Kuhn's Zeitschr. 43, 1910, str. 60.



soudí, že malíři vás v těchto krajinách přejali z Homera s látkou svých maleb pravděpodobně i jméno hrdinovo. Také korinthský tvar s *ι* a boiotský s *σσ* lze snadno vysvětliti přejetím ionské formy s *υ* a *σσ*, ale ne z tvaru, který se v attičtině jeví jako *᾽Ολυττεύς*. Z těchto důvodů Solmsen uznává tvar epický za původní a míní, že forma s *λ* vznikla z něho dissimilací,<sup>1</sup> které ionské slovo *᾽Οδυσσεύς* jakožto slovo přenesené a do jisté míry cizí tím snáze podlehlo. Zvláštní důvod této dissimilace nalézá Solmsen v tom, že, jak se snaží dokázati (str. 215—224), v době vzniku oněch vás v Boiotii, Korintu a Attice bylo *δ* mezi vokály vyslovováno již jako jasná spirans (jako v řečtině nynější) a tu jasná explosiva *δ* v ionském *᾽Οδυσσεύς* nenalezla tam přesného aequivalentu. Ale právě pro tuto věc nelze uvéstí takových důkazů, aby stačily vyvrátiti všechny námitky, kterých si byl Solmsen ostatně sám dobře vědom a které se snažil se slabiti. Tím ovšem zůstává ona dissimilace *δ* před zubnicí zase bez opory; neboť příklady její z Hesychia (*λίσκος* — *δίσκος*, *λάφυη* — *δάφυη*) jsou příliš ojedinělé, aby s jistotou vedly jedním směrem k bezpečnému poznání hláskoslovného zákona.

Solmsen nepřesvědčil těch, proti kterým hájil priority tvaru *᾽Οδυσσεύς*, zejména ne Kretschmera, jenž právě nedávno<sup>2</sup> prohlásil jeho důvody za nepodstatné a setrváváje na svém mínění, posuzuje celou otázku, po mém soudu správně, v tom smyslu, že tu stojíme mezi různými možnostmi, z nichž každá má něco pro sebe a něco proti sobě, takže jisté rozhodnutí jest velmi nesnadné. K tomu dodáváme, že by bylo velmi potřebí, aby přibyl nový nápisný materiál, zejména pro ona místa, na nichž je zjištěna tradice o Odysseovi nezávisící na eposu; zatím je po našem mínění málo podobno pravdě, že by lidová etymologie, vyslovená teprve v Odysseii a nemající vlastně základu v ději Odysseie, byla tak účinně zasáhla do celé epické poesie, aby změnila jméno jedné z jejích předních osob a vyhladila jeho původní tvar tak důkladně, že by se nám jeho stopy objevily teprve na nápisích několika vás, poměrně pozdních.

## II.

Latinské jméno hrdiny Odysseie *Ulixes* hlásí se na první pohled k těm řeckým tvarům tohoto jména, v nichž jest doloženo *λ* proti epickému *δ* v *᾽Οδυσσεύς* a nezbývá, jak by se zdálo, než vyložiti mimo jiné zejména jeho *α*.

<sup>1</sup> Dissimilací vysvětloval jeho vznik ovšem již dříve Kretschmer (viz na str. 323) a po něm Grammont, *La dissimilation consonantique*, Dijon 1895, ale jen při tvaru attickém *᾽Ολυττεύς* (*δ—τ*), nikoli též *δ—σσ*. Hirt, *Handbuch*<sup>2</sup> str. 197 konstatuje prostě, že v řečtině v některých dialektech přešlo *δ* v *λ* dávaje za příklad *᾽Ολυττεύς*.

<sup>2</sup> Glotta III, 1912, str. 331—333.

Ale Solmsen nepřikládá tvaru *Ὀδυσσεύς* a p. ani toho významu, že by se byl stal východiskem pro formu latinskou, nýbrž soudí, že z Arkadie, původního sídla kultu Odysseova, rozšířilo se na východ i na západ jeho jméno s hláskou *o* a že v latinském Ulixes jest viděti samostatnou latinskou změnu *d* v *l*, známou i v jiných slovech (na př. *odor* : *olere*, *sedere* : *solium* a j.). Než tento výklad Solmsenův zdá se nám velmi málo pravdě podobný, již z toho důvodu, že jméno *Odysseus* nebylo u Římanů nikdy tak zobecnělé, aby bylo účastno hláskové změny, pro niž nám podávají příklady nejobyčejnější appellativa; docela jinak tomu bylo na příklad u slova *Πολυδεύκης*, kde faktum, že kult Dioskurův zdomácněl u Římanů tak, že nebyl pokládán ani za kult cizí,<sup>1</sup> obráží se i v hláskovém útvaru onoho jména a dobře můžeme viděti přechod *Πολυδεύκης* > *\*Poldūces* > *Polluces* (Plaut. *Bacch.* 894, Varro *L. L.* V 10, 73; *Poloces* CIL. I 55) > *Pollux*. Vůbec pak vedlo zkoumání jednotlivých vlastních jmen, přejatých v VI. a V. stol. př. Kr. od Římanů z řečtiny, k tomu úsudku,<sup>2</sup> že řecká vlastní jména nebyla ani v starší době násilně měněna<sup>3</sup> a přizpůsobována a že odchylky jejich latinských forem jest vysvětlovati ve většině případů již z řečtiny samé, ze zvláštností jejich dialektů.

Jsou-li tedy zjištěny již pro řečtinu tvary *Ὀδυσσεύς* a p., podobá se pravdě, že od nich má latinské *Ulixes* své *l*. I na druhé straně lze si vysvětliti, jak se dostala k Římanům tato forma neepická;<sup>4</sup> bylo to o mnoho snazší, než její vznik a trvání u Řeků samých, kde přece mělo epos tak velký vliv, ba je možno, že jméno *Odysseovo* přišlo k Římanům po prvé ve spojení s vypravováním lokálním, nezávislým na ionské epopei, jaká jsou pro některá místa v Řecku dosvědčena. Jméno básně *Ὀδύσσεια* bylo převedeno arci teprve s básní samou a tím byl dán rozdíl, jež pozorujeme u samotného *Livia Andronika*, mezi starým tvarem *Ulixes* a novým *Odissia*. Ale otázku, odkud a kterou cestou seznámili se Římané s *Odysseem*, pokládáme za nerozřešitelnou. Hledíme-li na latinské jméno jeho samo, zdálo by se, že jeho souhláska *x* by nás mohla uvést na určitější cestu. Ale není tomu tak, neboť původ tohoto *x* není možno bezpečně zjistiti. Dle obecného mínění jest *x* v tomto slově charakteristická změna,

<sup>1</sup> Srov. Sam Wide v Gercke-Nordenově *Einleitung in die Altertumswissenschaft* II, str. 271 n.

<sup>2</sup> H. Jordan v uved. spise zejm. str. 1 n., 78.

<sup>3</sup> Tak soudil na př. Corssen, *Aussprache, Vokalismus und Betonung der lat. Sprache*<sup>2</sup>, Lipsko 1868, zejm. I 683, II 815.

<sup>4</sup> Zajímavý rozdíl lze tu pozorovati proti etruštině, jejíž tvary *Utuze*, *Uduze*, *Uduste*, *Uoste* mají vesměs zubnici; Solmsen v uved. čl. str. 230 pozn. pronáší domněnku, že toto jméno se dostalo k Etruskům snad prostřednictvím chalkidských osad u zálivu neapolského nebo chalkidských malířů vás.

provedená až v latině<sup>1</sup> nebo při přechodu do latiny, ale už na půdě italské u Italiků.<sup>2</sup> Při tom jest ovšem nutno popřítí hodnověrnost literárních zpráv, dosvědčujících i pro řečtinu formy s ξ, z nichž bylo výše (str. 323) uvedeno svědectví Diomedovo a Plutarchovo. K nim jest připojiti i Prisciana VI 92, jenž vykládá o změně řeckého nominativu na -εύς v latinské -es uvádí jako příklady Ἀχιλλεύς Achilles, Περσεύς Perses, Ὀδλιξεύς Ulixes.

Kretschmer<sup>3</sup> pokusil se naléztí jinou cestu, kudy se dostalo jméno Odysseovo do Italie: ukazuje na důležité shody mezi řečí messapskou, kterou pokládá proti jiným badatelům za odvětví kmene illyrského, a řečtinou a soudí, že Messapiové, původně sousedé Řeků na severovýchodě, byli prostředníky mezi severními dialekty řeckými a italskými. Jím přičítá mimo jiné i změnu jména Ὀδυσσεύς v Ulixes a přenesení jeho do Italie, opíraje své mínění o existenci messapské spiranty, kterou Římané vyjadřovali jednak svým x, jednak s(s).

Solmsen<sup>4</sup> uznává také toto prostřednictví Messapiů, ovšem s jistými cdehykami od mínění Kretschmerova; vycházejí od tvaru Ὀδυσσεύς soudí, že byl přenesen od Peloponnesanů mimo jiné i do jižní Italie k messapským kmenům, od nichž se dostal k Latinům; na této cestě vznikla změna σσ v x, kdežto d v l přešlo až u Římanů samých.

Ale jest zcela jisto, že u Řeků nebylo tvarů tohoto jména s hláskou x? Nápisných svědectví pro ně arci nemáme;<sup>5</sup> na druhé straně však nesnáme si zhola nevšímati uvedených zpráv literárních, jichž hodnověrnost bývá popírána, obyečně s odkazem na Jordana.<sup>6</sup> Ale marně bychom hledali u Jordana jejich vyvrácení, spíše jsou u něho v pravém smyslu slova oddisputovány. Proto nepokládáme za správné, mluviti o nemožnosti tvarů s ξ v řečtině vedle tvarů s σσ(ττ), ba naopak tato věc byla by méně nápadná než to, že vedle sebe existovaly tvary s δ a λ; tomuto bychom jistě nevěřili na základě pouhých zpráv literárních. Neboť není v řeckých dialektch neobyčejno, že se vyskytuje nápadné ξ tam, kde jinak je pravidelně spirans, vzniklá ze živlu dentálního; živlu dentální pak mohl býti zrovna tak dobře, ba spíše původem σ(σ) v Ὀδυσσεύς než hrdelnice při pochybném

<sup>1</sup> Tak soudí na př. i Joh. Schmidt v uved. článku sl. 646.

<sup>2</sup> Jordan v uved. spise na str. 44, jenž soudí, že ve výslovnosti Osků bylo řecké σσ «zostřeno» v ks.

<sup>3</sup> Einleitung, ve výkladě o illyrských kmenech, výslovně pak na str. 280.

<sup>4</sup> V uved. čl. na str. 280 a pozn.

<sup>5</sup> Nevím, odkud jest čerpáno tvrzení v novém (2.) vydání Kühnerovy latinské mluvnické (zpracoval Friedrich Holzweissig) I, 19.2, strana 172: »Ὀδλιξεύς ist auch auf attischen Vasen bezeugt.« V 1. vydání (1877) I, str. 106 jest Ὀδυσσεύς — Ulixes uvedeno jako přechod d v l.

<sup>6</sup> Krit. Beitr. 42—44. Tak Schmidt v uv. stati sl. 646.

odvozování od *λυκ-* nebo *δυν-*.<sup>1</sup> Nehledíme-li na  $\xi$  v aoristě a futuru sloves na  $-\xi\omega$ , kde by bylo lze vyložiti je analogií,<sup>2</sup> jsou i takové případy jako argol. a messen. *κλαιξ* (též v dorštině Theokritově 15, 33), lak. *κέληξ*, dor. (liter.) *ὄρνιξ*.<sup>3</sup> S tím se velmi dobře shoduje, že Diomedes přičítá právě Ibykovi, jehož dialekt je v základě dorský, formu *Ὀβλιξης* s  $\xi$ , již bychom snad ani nemusili vysvětlovati lokálním koloritem řečtiny, kterou se mluvilo v jižní Itálii a na Sicilii, jak činí Schmidt v uved. čl. a Thumb.<sup>4</sup> Také Priscianus uvádí svůj příklad *Ὀβλιξεύς* ne přímo ve spojení s dialektem dorským.

Pokusili jsme se ukázati možnost, že i *x* v lat. *Ulixes* bylo převzato již z řečtiny<sup>5</sup> a že uvedené doklady literární snad neobsahují jen omyl, ať vědomý, ať neúmyslný.<sup>6</sup> Poněvadž pak i vokalismus tvaru *Ulixes* jest takto dosvědčen i pro řečtinu — zejména *ι* vedle *υ* a  $-\etaς$  vedle  $-\epsilonύς$  jest jistě už řeckého původu — mělo by slovo to vlastně jen latinskou deklinaci. Jsme si vědomi, že to, k čemu jsme takto došli, jest pouhá možnost, ale snad lze doufati, že celá věc bude někdy zjištěna originálním svědectvím nápisů.

### III.

Římané tedy nazývali jménem *Ulixes* hrdinu, jež poznali snad dříve z lokálních pověstí řeckých než z Homera. Podle toho, co jsme vyložili, není důvodů předpokládati tvar *Uluxes* jako starší,<sup>7</sup> pokládáme-li jej totiž za dostatečně osvědčený pro latinu nápisem *Uluxe* na skarabeu ze sardonxyu, kterouž formu jiní mají za etruskou.<sup>8</sup> Spíše by se podobalo pravdě, že nejstarší tvar u Římanů byl *\*Olixes*, kdyby doklady pro náslovné *O-* nebyly až z doby císařské; jest to nápis na zdi pompejské budovy, obsahující verš Vergiliův Ecl. 8, 70, v jehož zachovaném konci čteme *Olixis*,<sup>9</sup> a nápis na minci Antonina Pia s formou *Olexius*.<sup>10</sup>

<sup>1</sup> Roscher v Curtiusových Studien zur griech. u. lat. Grammatik IV, 1871, str. 196—201.

<sup>2</sup> Srov. Hirt, Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre, 2. vyd. str. 553 n.

<sup>3</sup> Srov. Buck, Introduction to the study of the Greek dialects 1910, str. 108.

<sup>4</sup> Handbuch der griechischen Dialekte, 1909, str. 157.

<sup>5</sup> Podobně tomu bylo u jména *Αἴας* — Ajax, srov. Jordan, Krit. Beitr. str. 36 n.

<sup>6</sup> Z uvedeného úsudku Thumbova je patrné, že Jordanovo odsouzení zmíněných zpráv nebylo přijato přece všeobecně.

<sup>7</sup> Jordan v uved. spise str. 45.

<sup>8</sup> K. O. Müller, Die Etrusker, 2. vyd. od W. Deecke, II, 1877, str. 291, pozn. 47.

<sup>9</sup> CIL. IV, 1982 Add.

<sup>10</sup> Srov. Bolte, De monumentis ad Odysseam pertinentibus. Diss. Berlín 1882, str. 16.



Nehledíme-li na tyto jednotlivé případy a na různosti v deklinaci tohoto jména,<sup>1</sup> máme normální formu *Ulixes* dosvědčenu souhlasem nejstarších a nejlepších rukopisů, zejména Vergiliových, již pro IV. stol. po Kr. a tak také píší rukopisy století následujících. Tím nápadnější je, že nejstarší tištěná vydání klasiků odchylojí se od tohoto způsobu psaní a jmenují Homerova hrdinu *Ulysses*, následujícíe v tom svých obyčejných předloh, mladších rukopisů. Kdy vznikl tento tvar, u Římanů nedoložený, nemůžeme říci určitě, poněvadž není možno prohlédnouti ad hoc všechny mladší rukopisy<sup>2</sup>; ale je známo, že jím byl na dlouho úplně zatlačen správný tvar *Ulixes* a že ještě v XIX. stol. vydavatelé a slovníkáři jej tiskli jako tvar nejobvyklejší, mimo to že vnikl i do jazyků moderních, na př. do angličtiny, němčiny (i zkrácené *Ulyss*) i francouzštiny, u nás čteme jej ještě v Riegrově Naučeném Slovníku IX. z r. 1872.

Pokusíme se vysvětliti, proč vznikla forma *Ulysses*, jak zvítězila nad správným tvarem *Ulixes* a jak byla zase v theorii i v praxi odstraněna.

Latinský tvar *Ulixes*, dochovaný ze starověku, byl ve středověku celkem tak dlouho běžný, dokud se nerozšířila znalost řečtiny, což se dělo, jak známo, ve XIV. stol. poměrně pomalu a po stadiích, znamenanych jmény jednotlivých Řeků, kteří přišli na západ do Italie, a jejich žáků. Jakmile se stala řečtina předmětem studia humanistů, nastalo až horečné srovnávání obou klassických jazyků, jehož výsledky vidíme v četných etymologických slovnících stol. XVI.—XVIII., v nichž bylo ukazováno, že latina jest jen trochu předělaná řečtina. Co se týče našeho jména, byl všeobecně znám arci hlavně jeho epický tvar 'Οδυσσεύς i vzniklo přirozené mínění, že psaní *Ulixes* bylo zaviněno jen neznalostí řečtiny.<sup>3</sup>

Ovšem vzpomeneme-li si na řecké tvary, uvedené od římských grammatiků, kteří byli v době vynalezení tisku čtení jistě více než nyní, čekali bychom, že právě ony mohly působiti, aby byl udržen anebo restituován tvar *Ulixes* (Diomedův 'Ολίξης, Priscianův Οὐλίξευς); a co říkali řečtináři Plutarchovu genitivu Οὐλίξου? Tu jsme u věci, jež zavinila mnoho jak jinde tak i zde: staří filologové měli v rukou texty jinak upravené než máme my, emendované podle tehdejšího stavu vědění, ne kritické recenze, pořízené na základě rukopisů.

<sup>1</sup> O tom srov. Neue-Wagener, Formenlehre der lateinischen Sprache I. sv., 3. vyd. 1902, zejména str. 507 nn.

<sup>2</sup> Poměrně starý jeho doklad jest, pokud vím, v rukop. d Pliniovy Nat. hist. (cod. Parisinus lat. 6797) stol. XII., z něhož uvádí Mayhoff ve svém vyd. k XXVIII 21 variantu *ulysses*, XXXV 76 *ulysses*.

<sup>3</sup> Výslovně to čteme na př. ve slovníku Ambrosia Calepina (Venetii 1506) s. v. Ulysses a Ulyssona: sunt tamen qui praecipiant et ulixem et ulyssonam scribi per x, sed tales graecas litteras ignorant.

Tak uvedené místo Diomedovo podává na př. Ioannes Theodericus Bellouacus v pařížském vydání z r. 1516 takto: »... ut est Vlyssi agnomen polidas. Nam praenomen est ut ait Ibycus Vlysses: nomen accisiades. odiseus. et ordinatur sic. Vlysses accisiades odiseus. Agnomen polidas.« Tedy místo Ibykovy formy *Ὀλίξης* — *Vlysses*, místo epické *Odysseus* — *odiseus*. A na tomto místě přece i varianty rukopisů vedou ke čtení nynějšímu. U Prisciana pak restituoval tvar *Ὀδλιξεύς* teprve Keil, kdežto předešlá vydání od benátského z r. 1472 až do Krehlova 1819/20 měla *Ὀδυσεεύς* proti souhlasnému *l* a *x* všech rukopisů.

Co se týče Plutarchova místa v životopise Marcellově, jest potřeba uvážiti, že tu jde o spisovatele řeckého, který byl více čten v latinském překladě než v originále, jak můžeme souditi z četných jeho vydání pouze latinských. Z překladatelů Plutarchových životopisů vynikli nejvíce Guarino, Crusenius a Xylander. Prohlížíme-li jejich překlady ve vydáních z XVI., XVII. i XVIII. století, poznáváme, proč ani naše místo včas nepůsobilo k zachování tvaru *Ulixes*: místo dvou tvarů řeckého originálu *Ὀδλιξον τουτέστιν Ὀδυσεώς* čteme v těchto vydáních toliko *Vlyssis* (*Vlissis*). Xylandrův překlad přijal i Doehner do svého pařížského vydání Plutarcha (roku 1846—47), ovšem s opravami, takže uvedená řecká jména jsou u něho podána obě i v překladu latinském »Ulixae id est Ulyssis«.

Takto si vysvětlujeme, že literárně doložené tvary řecké s *ι* a *ξ* byly filologům, kteří už nečtli z rukopisů samých a ze jména ne ze starých, vůbec neznámy a že vznikla snaha, »opravit« i psaní *Ulixes*, aby se toto jméno přiblížilo, pokud možno, řeckému *Ὀδυσεεύς*. Chyba byla spatřována jen v hláске *x*, poněvadž změnu *d* v *l* bylo lze snadno doložit četnými příklady z latiny a ani vokalismus nečinil vykladatelům potíží, zejména když znali Quintiliana. Ovšem tvar, jež my známe z Quintiliana jako aiolský (acc. *Ὀλυσσεά*, srov. str. 323) nemá vokalismus odchýlného od epického, jenomže staří i toto místo čtli jinak než my: místo *Ὀλυσσεά* má vulgata čtení *ulysea* (*Ὀδδυσσεά*), které přijímá ještě Spalding ve svém vydání z roku 1798 s poznámkou zcela správnou »in codicibus hic parum praesidii«, <sup>1</sup> v některých pak vydáních podle konjektury Turnebovy *Ἰδυσσεά* (*v* = *u*), jako ve vydáních basilejských na př. Jakoba Hertelia (roku 1561). Tato konjektura opírala se o tvrzení Priscianovo Inst. I 36 (II p. 27 n. K), že Aiolové vyslovovali *v* jako *u* a vyhovovala zároveň starému poznatku, částečně správnému, že nahrazovali *o* hláskou *u* byla zvláštnost dialektu aiolského, pokládaného už ve starověku za nejstarší stadium řečtiny vůbec a

<sup>1</sup> Radermacherovo čtení *Ὀλυσσεά* má sice cod. Amlrosianus, ale *olys* jest v něm napsáno na rasuře; ve většině rukopisů jest *dissea* nebo *odissea*.

za pramen jazyka latinského.<sup>1</sup> Tím byl zcela vysvětlen náslovní vokál *u* i pro latinský tvar, vzniklý z »aiolského« *Udyssseus*.

Zbývalo tedy jen vrátiti se i k řeckému *ss* místo »nesprávného« *x*.<sup>2</sup> Tento návrat byl velmi snadný pro zvláštní nesprávné mínění o pozdním zavedení písmene *x* v latině; toto mínění bylo v této věci velmi důležité. Rozšířeno bylo již u starých grammatiků.<sup>3</sup> Tak Diomedes II p. 422 K. praví: »*x* duplex (semivocalis est), ante quam inventam *g* et *s* vel *c* et *s* veteres scriptitabant«; podobně Priscianus Inst. I. 7 (II p. 8, 13 n. K.): »(*x*) novissime a Latinis assumpta post omnes ponitur litteras quibus Latinae dictiones egent«.

Ještě určitěji tvrdí na př. Isidorus Hispalensis, Etymologiae I 4, 14 (Lindsay), že *x* vešlo v užívání až za doby Augustovy.<sup>4</sup> Podle jiných zase, i když už bylo toto písmě zavedeno, někteří je zavrhovali, jako Nigidius Figulus dle svědectví na př. Maria Victorina I 4 (VI p. 8, 16 K.): Nigidius Figulus in commentariis suis nec *k* posuit nec *q* nec *x*. Na základě těchto zpráv, které jsme z množství vybrali, pokud se jich pozdější filologové dovolávají,<sup>5</sup> ustálilo se ono nesprávné mínění. Jinou oporou jeho bylo to, že v pozdější latině lidové mizel gutturální živel z *x* nejen před souhláskami, zejména *c* a *t*, jako už dříve (srov. *sescenti*, *Sestius*), nýbrž i mezi vokály nebo na konci slova (srov. *visit* místo *vixit*, *conflississet* na monumentech, *frassinus*, *tossicum* a j. v nejstarších rukopisech)<sup>6</sup> a zbyla z něho sykavka *s* nebo *ss*, jež přešla i do románských jazyků, zejména do vlastiny.<sup>7</sup> Spojením tohoto poznatku s uvedenými místy grammatiků vzniklo pak pravidlo, že staří Římané psali místo *x* buď *cs* nebo *gs*

<sup>1</sup> Hertelius otiskuje ve svém vydání starší poznámku k našemu místu Quintilianovu, vyjadřující jistě mínění současníků: »Consuevere Aeolenses pro *o* *v* ponere, ipsumque *v* ut plenius sonaret *δμυροφ* quasi explorare . . . (doklad z Prisciana) . . . Ita *Ὀδυσσεά* Aeolenses dicere scriptum a Quintiliano accipio, quos Latini imitati, ut in aliis plerisque, Vlysem fecerunt.«

<sup>2</sup> O střídání *i—y*, velmi obyčejném v latinské orthografii, není potřeby vůbec se zmínovati ani o konceyce *-es* proti řecké *-εύς*.

<sup>3</sup> Že sama skupina hlásek *ks* byla Římanům nelibozvučná vidíme mimo jiné z Cicerona Or. 153 n. »Quin etiam verba saepe contrahuntur non usus causa sed aurium. Quo modo enim vester *Axilla Ala* factus est nisi fuga litterae vastioris? quam litteram etiam e maxillis et taxillis et paxillo et vexillo consuetudo elegans Latini sermonis evellit.«

<sup>4</sup> *X* littera usque ad Augusti tempus nondum apud Latinos erat, sed pro ea *C* et *S* scribebant.

<sup>5</sup> Na př. Iustus Lipsius, De recta pronuntiatione Latinae linguae dialogus (Lugduni Batavorum 1586) str. 89

<sup>6</sup> Srov. Corssen v uved. spise str. 297. Sommer; Handbuch str. 257 a 269.

<sup>7</sup> Naopak zase Probus Appendix 30 (IV p. 197, 23 K) upozorňuje, že se správně píše *miles* a ne *milex* a j. a příčinu toho vykládá Inst. art. 530 (IV p. 126, 36 n. K.).

nebo *ss*, kterého bylo pak užíváno i k odůvodnění tvaru *Ulysses* anebo naopak.<sup>1</sup>

Kolem roku 1500 psalo a tisklo se *Ulysses* (*Vlysses*) všeobecně; ano stávalo se, že podle tohoto jména byla nazývána i Homerova báseň *Vlysses*<sup>2</sup> a lusitanské město Olisipo, ztotožňované s městem *Ὀδύσσεια* v Iberii, jmenované *Vlysbona*<sup>3</sup> nebo *Ulyssipo*, *Ulyssippo* (O—).<sup>4</sup>

Ovšem čtenářům rukopisů nemohlo ujíti, že se tam napořád vyskytuje psáno *Ulixes*; tu pozorujeme, že víra ve správnost formy *Ulysses* byla tak silná, že tuto formu vyhlášovali za starou, psaní s *x* za pozdější. Ioannes Tortellius Aretinus, největší autorita své doby v latinské orthografii,<sup>5</sup> stanoví tvar *Ulyxes* za normální, ale podotýká (fol. 115 b), že se tak píše *ex inveterata consuetudine*, kdežto Římané sami v nejstarších dobách, nemajíce písmene *x*, psali prý *Ulysses* (fol. 9 a); při tom správně staví se proti těm, kteří chtěli psáti *x* místo *ss* i ve slově *Odyssea* (fol. 115 b). Ale přes to v pojednání Georgia Vally, připomeném hned k dílu Tortelliovu, jednajícím o aspiraci, dvojhláskách, hlásce *y* a zdvojení konsonantů, uvedeno jest jako příklad sousedství *y* s *s* jméno *Vlysses*. K této formě kloní se také Nestor Dionysius ve svém slovníku, ač připouští, že jest možno psáti ono slovo s *x*.<sup>6</sup> Je patrné, že toto *ss*, vzniklé z theorie, bylo již příliš hluboko zakořeněno v praxi; vydavatelé XV. i XVI. stol. tisknou je nápořád.

Tím vzácnější je výjimka, že v knize, tištěné r. 1535 v Basileji u Frobenia, nalézáme, pokud vím, po prvé důsledně psáno *Ulixes*. Ona kniha jest Pliniova *Naturalis historia*, jejím vydavatelem — Sigismundus Gelenius, náš Zikmund Hrubý z Jelení. Jeho poznámka k uvedenému dílu IV, 53 byla by ke cti i modernímu recensentovi: *Neminem offendat, quod ubique Ulixem scripsi, secutus antiqua exemplaria. Fui et ipse quondam in ea opinione, ut putarem barbare dici*

<sup>1</sup> Pseudo-Apuleius (L. Caecilius Minutianus Apuleius, vlastně Caelius Rhodiginus z 1. pol. 16. stol.) formuluje toto pravidlo takto (§ 17. vyd. Osann, Darmstadii 1826): *»Nam x non erat antiquissimum, pro quo modo es, modo gs, modo ss utebantur; apecs pro apex, gregs pro grex, Vlysses pro Vlixes«*.

<sup>2</sup> Doklad mám z pozdější doby, z patřického vydání Plutarcha r. 1624 v pozn. k p. 224 c.

<sup>3</sup> Uvedený slovník Calepinův s. v.

<sup>4</sup> Varianty u Plinia, Nat. hist. IV 116 a j.

<sup>5</sup> Ioannis Tortellii Aretini Commentarii grammatici de Orthographia dictionum e Graecis tractarum, 2. vyd. v Benátkách 1501. Prvního vydání z r. 1471 neměl jsem po ruce.

<sup>6</sup> Nestoris Dionysii Nouariensis vocabula suis locis et secundum Alphabeti ordinem collocata. 2. vyd. (Ioannes Tacuinus) r. 1507. S. v. *Vlysses* tu čteme: *»Sunt tamen qui cum x Vlysses scriptitant: quod et fortassis fieri potest. Nam x ex Graecis accepimus.*



*Ulixem. Postea repperi apud Plutarchum*<sup>1</sup> Ὀδυσσεῖα Romanos Ulixem sua lingua appellare. Sed haec leviora passim consecrari non est propositum, dumtaxat in annotationibus: in contextu et talium est habita ratio«. Gelenius tu vykonal, byl i ve věci na pohled malicherné, kritický čin: za formu Ulysses, kterou byl kdysi sám pokládal za správnou, znaje její theoretické odůvodnění, a kterou byl sám tiskl na př. ve vydání téhož díla Pliniova r. 1530, restituoval *Ulixes* podle starých rukopisů, tvar, pokládáný za barbarský, nejen dříve od něho samého, nýbrž jistě vůbec.<sup>2</sup> Tato věc arci nesouhlasí s rozšířeným míněním o tomto učenci jako hyperkritiku.<sup>3</sup>

Tento čin Geleniův však nestačil změnit dosavadní usus, zůstal až na jednu výjimku nepovšimnut a musil býti po dvou stoletích vykonán znova mnohokrát od mnohých mužů, aby byl vyumělkovaný tvar *Ulysses* zatlačen. Tak již v pozdějších vydáních díla Pliniova pozorujeme, jak obyčej vítězí nad poznáním: Dalecampius tiskne ve svém vydání z r. 1587, jehož text představuje celkem vulgatu, *Ulysses*, *Vlyxes* i *Vlixes*, ač při tom otiskuje Geleniovu poznámku beze změny, a stejnou pestrost vidíme na př. i ve vydání Gronoviově r. 1668. Tato lhostejnost trvala u některých vydavatelů velmi dlouho; charakteristická jsou slova Spaldingova v uvedeném vydání Quintiliana (roku 1798), jenž ke slovu textu *Ulysem* poznamenává: »Ceterum pro *Ulysem* Guelf. cum sat multis codd. *Ulixem*, quod verum puto, sed vix erat operae pretium aliquid mutare«. Jaký to rozdíl proti rozhodnosti Jelenského!

Jistota, se kterou tiskli vydavatelé v XVI. století *Ulysses*, počala se viklati již ve století následujícím; přesnější přihlížení k rukopisům a čtení Plutarchova místa v originále působilo, že vydavatelé nejprve v poznámkách,<sup>4</sup> později i v textu<sup>5</sup> vystupovali s formou *Ulixes* (*Ulyxes*). Ovšem po stránce grammatické stále ještě mnohým vadila etymologie<sup>6</sup> a domněnka o pozdním zave-

<sup>1</sup> Míneño uvedené místo ze životopisu Marcellova 20. Jelenský tedy pokládal formu *Oδύσσεωv* za latinskou jako dosud i nyní mnozí vydavatelé (srov. str. 323).

<sup>2</sup> Zajímavo jest, že Gelenius opravil také jméno zmíněného města v Hispanii Ulyssippo v Olyssippo a posléze v Olissippo (Plin. Nat. h. IV 113, 116, 117. VIII 166), v praefaci pak díla Pliniova 24 restituoval jméno Varronovy satiry *Sesculixes* proti dřívějším vydáním, jež tu měla sloveso *sustulit*.

<sup>3</sup> Srov. na př. K. Bursian, *Geschichte der classischen Philologie in Deutschland* (1883) I, str. 152.

<sup>4</sup> Na př. Claverius ve vyd. Claudiana (r. 1602) In Rufinum I. (fol. 45 b).

<sup>5</sup> Na př. Heinsius ve vyd. Vergilia (r. 1676), Bentleius ve svém Horatiovi (r. 1711).

<sup>6</sup> Proto na př. Gerardus Ioannes Vossius ve svém *Etymologicon linguae Latinae* (1662) v úvodě, kde jedná o změnách hlásek ss v x.

dení písmene  $\alpha$  u Římanů, kdežto přechod z Quintilianova »aiolského« Ὀδυσσεύς v Ulysses zdál se tak snadný. V tomto smyslu píše o tomto slově na př. Claudius Dausquius Tornacensis ve svém velkém spise Orthographia (r. 1677, po prvé r. 1633), jediný pokud jsem viděl, filolog, jenž cituje zmíněnou poznámku Geleniovu, ač se jí nedal pohnouti se svého stanoviska, a vůbec několikrát se dovolává Geleniovy autority. Ještě o několik desítek let později je nerozhodnut v této věci Christoph Cellarius, skladatel velkého díla, mnohokrát vydaného, s charakteristickým titulem, prozrazujícím methodu Manutiovu,<sup>1</sup> které už dříve užíval Dausquius: Orthographia Latina ex vetustis monumentis hoc est nummis marmoribus tabulis membranisque . . . . . excerpta atd. (po prvé 1700); a přece měl před sebou už leckteré texty se zavedeným psaním *Ulixes*, jeho pozdější vydavatelé pak setrvávají v té nerozhodnosti, ač už citují Bentleye a Heinsia (na příklad Harles ve vydání z roku 1768). Burmannova vydání latinských básníků, ne tak originální jako důkladná a oblíbená, rozšířila v XVIII. stol. nynější způsob psaní velkou měrou, v první pol. XIX. století pomohl mu značně k vítězství Heyne svými vydáními Vergilia. Forma Ulysses pozbývala důvěry; roku 1826 poznamenává o ní Osann k uved. spisu Pseudo-Apuleiovu p. 52: »hoc si Latine dictum est, procul dubio rarissimum fuit: nam constanti Latini usu Ulixes aut Vlyxes«. Zatím totiž klesla i její hlavní opora, domněnka o prioritě ss před  $\alpha$ . Konr. Leop. Schneider, jenž složil první obšírnou latinskou mluvnicí, založenou na samostatném badání,<sup>2</sup> odsoudil tuto domněnku, hlásanou již od Diomeda a Prisciana, nejen na základě literárních zpráv (Varro, L. l. VIII, 31, Cic. Or. 153), nýbrž poukazuje i na monumenty, zejména že  $\alpha$  se vyskytuje již na columna rostrata (str. 370); při tom ovšem sám se nerozhoduje určitě pro tvar Ulixes, nýbrž pokládá formu Ulysses za stejně oprávněnou z toho důvodu, že ss a  $\alpha$  »vespolek do sebe přecházejí« (str. 334). Než toto jest asi poslední kompromis v této věci, učiněný od vážného grammatika; jestliže se tvar s ss udržoval u odborníků ještě po jeho době, děkoval za umělé prodlužování svého života buď přílišnému konservatismu nebo lhostejnosti.

(ion. δειξός a τριξός místo δισός a τρισός), praví sice »invenias quoque Vlyxes pro Ulysses«, ale jinak pokládá tento tvar za normální.

<sup>1</sup> Brambach, Neugestaltung, str. 60.

<sup>2</sup> Ausführliche Grammatik der lat. Sprache, I. sv. 1819.

## Herodot a bitva platajská.

Napsal Ferdinand Vaněk.

Lze-li podle Herodota učiniti si celkem jasný obraz o bitvách u Marathonu a do jisté míry i u Salaminu, trpí jeho líčení bitvy platajské hojnými nedostatky a spory, jež jest těžko odstraniti. Rekonstruovati bitvu tu z jiných zpráv není možno, poněvadž nemají velké ceny, ani Ktesiova, podle níž dokonce bitva platajská spadá před salaminskou proti zřejmému opačnému svědectví Aischylovu v Peršanech, ani Diodorova (XI 28—33), ježto Diodor čerpal z Efora, jenž zase užil Herodota po svém způsobu,<sup>1</sup> ani Plutarchova (Arist. 10—21), protože tam, kde se Plutarch uchyluje od Herodota, jehož jinak, ovšem ne přímo, následuje, nemá významu.<sup>2</sup> Zbývá tedy pro vylíčení bitvy u Plataj jedině Herodot, ač jeho podání působí nemalé obtíže. Odtud také je vysvětlitelné, že jest literatura o této bitvě dosti značná i že je tu pole pro různé hypotesey.

Herodot vypravuje toto. Mardonios, zapáliv Atheny a zpuštoiv jízdu krajinu megarskou, odtáhl přes Dekelei a Sfendalu do Tanagry, odtud ke Skolu a utábořil se v rovině asopské od Eryther vedle Hysii až do země platajské. Za tábořištěm dal zřídiť opevněný tábor (ohradu) v podobě čtverce o straně asi 10 stadií (Herod. IX 13—15).

O postavení Peršanů má Herodot údaj sobě odporující. Z kap. 15 se zdá, že si myslil tábor i dřevěnou ohradu Peršanů na pravém břehu Asopu. Jinde však je opačného mínění, že totiž řeka ta tvoří hranici mezi oběma vojsky, že na levém jsou Peršané, na pravém Řekové (srv. IX 36, 4; 40, 3; 59, 2). Slova Herodotova v kap. 15 jsou: *ἐν Τανάγραй δὲ νύκτα ἐναντιστάμενος (Μαρδόνιος) καὶ τραπόμενος τῇ ὑστεραίῃ εἰς Σκώλον ἐν γῇ τῇ Θηβαίων ἦν . . . παρῆκε δὲ αὐτοῦ τὸ στρατόπεδον ἀρξάμενον ἀπὸ Ἐρυθρέων παρὰ Ὑσιὰς, κατέτεινε δὲ εἰς τὴν Πλαταιίδα γῆν, παρὰ τὸν Ἀσωπὸν ποταμὸν τεταγμένον.* Kamenem úrazu je tu Skolos, o jehož poloze se topografové neshodují.

Všimněme si nejprve důležitých starověkých zpráv o něm. Strabon p. 408 di: *ἐστὶ κόμη τῆς Παρασωπίας ὑπὸ τῷ Κιθαιῶνι, δυσολίγητος τόπος καὶ τραχύς, ἀφ' οὗ καὶ ἡ παροιμία εἰς Σκώλον μὴτ' αὐτὸς ἵμεν, μὴτ' ἄλλῳ ἐπεσθαι.* Pausanias IX 4, 4: *ἐκ Πλαταιίας δὲ ἰοῦσιν εἰς Θήβας ποταμὸς*

<sup>1</sup> Bauer, Jahrb. f. klass. Phil. Suppl. X, str. 320.

<sup>2</sup> Holm, Griech. Gesch. II 129—131; Fel. Rudolph, Die Schlacht von Plataä und deren Überlieferung, progr. Vitzthum, gymn. v Drážďanech 1895, str. 27—31; Busolt, Griech. Gesch. II<sup>2</sup>, str. 727, p. 1; Bauer na uv. m.

ἔστιν Ὀρεόρῃ θρυγάτερα δὲ εἶναι τὴν Ὀρεόρην τοῦ Ἀσωποῦ λέγουσι. πρὶν δὲ ἢ διαβῆναι τὸν Ἀσωπόν, παρ' αὐτὸ τὸ ρεῦμα ἀποτραπεῖσιν ἐς τὰ κάτω καὶ προελθοῦσιν ὅσον τεσσαράκοντα στάδια ἔστιν ἐρείπια Σκώλον. Δήμητρος δὲ καὶ Κόρης ἐν τοῖς ἐρειπίοις οὐκ ἐξεργασμένος ὁ ναός, ἡμίεργα δὲ καὶ ταῖς θεαῖς ἔσσι τὰ ἀγάλματα. ἀποκρίνει δὲ καὶ νῦν ἐπὶ ἀπὸ τῆς Θηβαίων τὴν Πλαταιίδα ὁ Ἀσωπός. Grundy, jehož podrobná mapa v »The topography of the battle of Plataea« (v Londýně 1894) a »The great Persian war« (tamtéž. 1901) stala se základem všem, kdo o bitvě platajské jednali, neoznačuje nikde Skolu; nemohl jeho zřícenin nalézt. Ale na str. 14 prvního díla klade jej na levý břeh Asopu, a to východně od mostu, kde silnice z Eleuther do Theb přetíná řeku. Perský tábor podle něho byl rozložen asi na obou stranách Asopu a silnice, vedoucí z Athen do Theb, jím zrovna probíhala.<sup>1</sup> Toto určení není správné. Je jisto, že byl Skolos poblíž Asopu, ale nesprávně, myslím, Grundy usuzoval ze slov Herodotových ἐν γῇ τῇ Θηβαίων, že byl Skolos na levém břehu Asopu. Strabon p. 409 počítá totiž všechny Παρσώπιοι (obyvatele měst Σκῶλος, Ἐτεωνός, Ἐρυθραί, Γαιαί) za podrobené Thebám; proto je ovšem Mardonios ἐν γῇ τῇ Θηβαίων. Ostatek i ze slov Pausaniových přímo, tuším, vyplývá, že netřeba přecházeti řeky. Grundy také v druhém díle (str. 449 a 463) mínění své opravil, hledaje Skolos tam, kam Leake klade Erythry, ač prý je vůbec nesnadno říci, kde Skolos byl. Leake má však Erythry značně východně od Grundyho označení toho místa, ale na pravém břehu Asopu. Byl tedy Skolos, jenž patřil Thebanům, východně od Eryther (Grundyho), na pravém břehu, snad na skalnatém výběžku Kithaironu u dnešního kláštera sv. Meletia, blízko na západ od vesnice Darimári, kde se našlo hojně starých nápisů náhrobních, které snad k tomu místu patřily.<sup>2</sup>

Tím se ovšem spor neodstraňuje. Z výzkumů topografických, pokud se týká míst udaných Herodotem, plyne, že Peršané tábořili napřed na pravém břehu. Určení polohy slovy »u Eryther a Hysii« jest ovšem nepřesné. Erythry a Hysie, jak uvidíme níže, jsou jihozápadně od Skolu; až u nich tábor perský nebyl. Jak by se byli vůbec mohli Řekové dostat sem s Kithaironu průsmykem nejspíše Δρὸς κεφαλαί, kdyby hned pod ním tábořilo vojsko nepřátelské? Ostatek Herodot sám by si odporoval hned v kap. 19. Když Řekové přijdou do Eryther, nenajdou tam Peršanů, nýbrž ὥς ξμαθόν τε δὴ τοὺς βαρβάρους ἐπὶ τῷ Ἀσωπῷ

<sup>1</sup> Herodotus: The seventh, eight and ninth books by R. W. Macan, v Londýně 1908, I, str. 619 n., 734.

<sup>2</sup> Hitzig a Blümner v komm. k Pausanióvi sv. III, str. 402, kde je i jiná literatura uvedena; J. A. R. Munro v Journ. of Hell. Stud. XXIV, 1904, str. 153 a R. W. Macan ve svém Herodotu, VII—IX. books, sv. II., mapa VI.



στρατοπεδειομένους, γρασθέντες δὲ τοῦτο ἀντετάσσοντο ἐπὶ τῆς ὑπωγέης τοῦ Κιθαιῶνος. Snad ani výraz *ἐμαθον* není zde zcela přesný; Řekové věděli o postavení Peršanů od zvěděů nejspíše už dříve; netáhli přece na slepo (Macan I, strana 628). Herodot tedy užil onoho určení buď s hlediska Řeků, kteří u těchto míst se položili, a podle nich určoval polohu tábora nepřátelského, aneb je tím rozuměti, že tábor byl v území patřícím těmto městům (Macan I, strana 619). Zda byla dřevěná ohrada už na levém břehu, není lze rozhodnouti. Poněvadž se o ní nějak zvláště nemluví a z dalších míst Herodotových je jasno, že Peršané jsou později vůbec na levém břehu Asopu, možno



Obr. 1. Jižní Boiotie, severní Attika a Megaris (podle Macana).

snad ohradu tu klásti hned na tento břeh; je tak blíže Theb a pro všechny případy v lepší posici. Kdy však Peršané mění své první postavení, Herodot nepraví; kdyby je byli Řekové hned tam zatlačili, jak soudí Stein v komentáři k IX 31, nebyl by asi Herodot opominul o tom se zmíniti. Spíše se zdá, že, když Řekové odtáhli do druhé posice, i Mardonios postoupil severněji, obávaje se snad, že Řekové zamýšlejí udeřiti na Theby.

O první posici Řeků vykládá Herodot v kap. 19, že Lakedaimonští s ostatními řecky smýšlejícími Peloponnesany a Atheňany překročivše Kithairon, zastavili se na jeho podhoří u Eryther (v. obr. 1).

Erythry i Hysie, podle nichž určoval Herodot polohu tábora perského, byly už za dob Pausaniových zříceninami.<sup>1</sup> Obě byly kdysi význačnějšími městy a Erythry dokonce mateřským městem Eryther v Ionii.<sup>2</sup> Byly na úpatí Kithaironu v krajině dnešní vesnice Kriekuki. K tomu ukazuje cesta Pausaniova z Eleuther do Plataj; nebyl by přece mohl mluvit o tom, že jsou blízko zříceniny obou míst, kdyby ve skutečnosti byly bývaly několik kilometrů od cesty. Tradice také identifikuje polohu Hysií s nynější vesnicí Kriekuki. Proto myslím, že, třeba není lze přesně určit polohy obou, přece je pravdě podobnější stanovení jich Grundym (Topography str. 5 n., 15, The great Pers. war str. 464), jenž klade Erythry přímo východně od Kriekuki, na kulatý hřbet horský, kde bylo nalezeno zdívo a nápisy, vztahující se ke kultu Demetřinu, Hysie pak něco níže pod Kriekuki, než určení W. Martina Leaka (Travels in North. Greece II, str. 326), jenž kladl Hysie mezi Kriekuki a Katzulu (vesnice sv. od Kriekuki, za cestou do Theb), kde jsou stopy zdí a studně vroubená antickými balvany, která by prý mohla býti Pausaniovo *φρέαρ ιερόν*, Erythry pak východně od Katzuly (tedy asi 7 km od silnice z Athen do Plataj!), kde se našly zbytky zdí a dorský sloup.<sup>3</sup>

Uznáme-li údajy Grundyho, je pak snadný výklad o tom, kudy vojsko řecké přešlo Kithairon. Herodot o tom nepraví nic; jen v kapitole 19 dří, že Lakedaimonští a ostatní Peloponnesští v Eleusíně se spojili s Atheňany a pak táhli ku předu (*τὸ πρόσω ἐπορεύοντο*). Z Eleusiny vedla cesta do Eleuther a za ními se štěpila: na levo byl průsmyk, který vedl k Platajím, přímo pak vedl k Thebám průsmyk *Δρυὸς (Τρεῖς) κεφαλαί* (612 m). Nepochybují o tom, že má Grundy (Great Pers. war 452) pravdu, že řecké vojsko překročilo Kithairon tímto druhým průsmykem. Silnice tudy vedoucí byla mnohem vhodnější a přímější (srv. Lud. Winter, Platäa, diss., v Berlíně 1909. str. 13 n.). Mardonios zajisté dával dobré pozor, kudy Řekové přijdou. Poněvadž pak jsou Erythry první místo, kam Řekové přišli, jest zase obráceně hledati je u průsmyku *Δρυὸς κεφαλαί* a ne tak daleko od něho, jak činí Leake.

<sup>1</sup> Paus. IX 2 γῆς δὲ τῆς Πλαταιίδος ἐν τῷ Κιθαιρῶνι ὁλῶν τῆς εὐθείας ἐκτραπέουσιν ἐς δεξιὰ Ἰσίων καὶ Ἐρυθρῶν ἐρείπια ἐστίν. πόλεις δὲ ποτε τῶν Βοιωτῶν ἦσαν, καὶ τὴν ἔτι ἐν τοῖς ἐρείπιοις τῶν Ἰσίων ναὸς ἐστίν Ἀπόλλωνος ἡμίτερος καὶ φρέαρ ιερόν· πάσαι δὲ ἐν τοῦ φρέατος κατὰ τὸν Βοιωτῶν λόγον ἐμαντεύοντο πύροντες. ἐπανεληθοῦσιν δὲ ἐς τὴν λεωφόρον ἔστιν αὐθις ἐν δεξιᾷ Μαρδονίου λεγόμενον μνημα εἶναι.

<sup>2</sup> Her. VI 108, IX 15 a 25, Strab. IX p. 404 a 409, Stef. Byz. s. v. Ἰσία, Stat. Theb. VII 265.

<sup>3</sup> S Leakem souhlasí Bursian, Geographie von Griechenland I, str. 248.

Herodot vypravuje docela stručně o příchodu Řeků k Erythrá. Poněvadž se Řekové seřadovali na podhoří a nesestupovali na rovinu, poslal na ně Mardonios veškeru jízdu, již velel Masistios, která v houfech (*κατὰ τέλεα*) útočila na Megarské, kteří byli náhodou na místě, jízďě nejprístupnějším, tak že nuceni byli prositi ostatních Řeků o pomoc. Na vyzvání Pausaniovo přihlásilo se 300 Athenských, kteří s lučištníky zasáhli tak účinně v boj, že Masistios padl. Teprve když všechna jízda — ne v hloučcích — se dala do útoku, aby dobyla mrtvolvy Masistiovy, volali Atheňané i ostatní Řeky na pomoc a nastal krutý boj o mrtvolu. Peršané byli poraženi (c. 20—23).

Tuto bitvu spojuje Winter (str. 32 násl.) s příchodem Řeků a vykládá ji tak, že Mardonios chtěl jízdu svou zahnati nepřitele zpět do průsmyku a nedovoliti mu vystoupiti; počítal prý s tím, že vojsko řecké, složené z měšťanů a sedláků, si přeje, aby boj byl co nejdříve skončen, aby se mohli vrátiti k svému zaměstnání, a že tedy každý neúspěch hned se začátku byl by musil je rozladiti a dokonce i na ně působiti tak, že by se rozprchli do svých domovů. Jakmile prý tedy uslyšel Mardonios od svých zvědů, že se Řekové objevili v průsmyku *Δρυὸς κεφαλαί*, — vzdálenost Eryther (Grundyho) od perského tábora obnášela asi 25—30 stadií, tedy asi 5·5—6 km — rozkázal ihned své jízďě vytáhnouti a tak za hodinu po tom, co byla ona zpráva donesena, octl se první šiky perské u Eryther. Řekové po srážné cestě postupovali pomalu. Že byli napadeni Megarští, vykládáti jest podle Wintera tím, že táhli první;<sup>1</sup> aby mohlo ostatní vojsko vyjíti z průsmyku, musili postoupiti poněkud níže. Jakmile se octl a u nich jízda, zastavili se a nastal boj. Jsouce zprědu nechráněni, octl se v citelné tísní, tak že ihned poslali k Pausaniovi posla. Že přišli na pomoc Athenští, nesvědčí snad pro zbabělost ostatního vojska, nýbrž stalo se tak pouze proto, že byli nejbližší.<sup>2</sup> Boj se rozvinul tak, jak líčí Herodot. Když vyšly i ostatní šiky z průsmyku a rozestavily se na rychlo k boji, zvíťazili Řekové; Peršané utekli, vidouce, že se jim nezdařil jejich úmysl. Že na konec bojovala všechna jízda perská, vysvětluje Winter tím, že Mardonios napřed čekal, zda se neobjeví Řekové i v některém jiném průsmyku, aby tam na ně poslal nějaký oddíl.

S tímto míněním nemohu zcela souhlasiti. Mardonios táhl do Boiotie, jak vypravuje Herodot IX 13, protože byla pro něho, totiž pro jízdu výhodnější; také měl na blízku přátelské Theby. Poskytoval mu tedy zde boj daleko jistější naději na vítězství.

<sup>1</sup> To už řekl Munro v JHS XXIV, 1904, strana 157 a Macan I, str. 629.

<sup>2</sup> Tak soudil již Munro i Macan na uved. místech.

Proto myslím, že by si odporoval, kdyby byl udeřil na Řeky, když vycházeli z průsmyku; byl by je tak zahnal zpět a k boji by nebylo došlo. Vždyť mu přece šlo o to, aby dobyl konečného vítězství, a zde měl bojiště nejvhodnější. Konečně, kdyby byl chtěl zahnati Řeky a nedovoliti jim sestoupiti, mohl prostě obsaditi všechny průsmyky, vedoucí do roviny asopské a k Platajím, a měl úlohu usnadněnu ještě víc. Nechal tedy Řeky vyjít z průsmyku, a teprve když viděl, že se řadí na podhoří kithaironském a nesestupují do roviny, kde je chtěl mít, poslal na ně jízdu, snad aby je zlákala sestoupiti níže, aneb aspoň aby jim škody způsobila. Megarští byli na místě pro jízdu nejvhodnějším, proto byli napadeni, a Atheňané jim přispěli proto, že byli jim nejbližší.

Po tomto vítězství Herodot vykládá o zármutku Peršanů a radosti Řeků a praví (kap. 25): *μετὰ δὲ ἔδοξέ σφι ἐπικαταβῆναι ἐς Πλαταιάς· ὁ γὰρ χῶρος ἐφαίνετο πολλῶ ἐὼν ἐπιτηδεύσιμος σφι ἐνστρατοπεδεύεσθαι ὁ Πλαταιικὸς τοῦ Ἐρυθραίου τὰ τε ἄλλα καὶ εὐνδοτότερος*. Sotva je si mysliti, že by hned byli Řekové opustili první své postavení; únava vojska po přechodu pohoří kithaironského a po bitvě s jízdou vyžadovala odpočinku, ovšem jak dlouhého, je nemožno určit. Proč vojsko řecké změnilo své místo, odůvodňuje Herodot dvěma důvody, ale žádný z nich neuspokojuje zcela. Místo u Eryther nebylo sice nejpohodlnější pro tábor, také by bylo poskytovalo dosti malou prostoru, ale místo druhé nebylo nijak lepší (Winter str. 36). I vodou byla by obě místa asi stejně bohatá, hledíme-li na říčky, které těmi krajinami tekou; ovšem chceme-li usuzovati z nynějších poměrů na starověk, pak byl, jak svědčí Grundy (Great Persian war str. 460, pozn. 7), nedostatek vody u Eryther. I je ovšem zcela přirozeno, že novější vykladatelé snaží se hledati jiný důvod pro tuto změnu místa. Bury (A history of Greece, 1902, I, str. 313) následuje Woodhousa (JHS. XVIII, 1898, 34 n.) míní, že se tak stalo proto, že Pausanias měl za vytčený cíl dobýti Theb a zatlačiti Mardonía od této jeho operační base a že tedy ustanovil překročení Asopos západně od perského postavení a tak obsaditi cestu z Plataj do Theb, čímž by bylo bývalo postavení Mardoniovo neudržitelno. Rozkázal tedy v noci odtáhnouti na sz., při čemž však vinou Atheňanů nedorazili k mostu přes Asopos, tak že z rána bylo vojsko řecké v druhé posici, t. j. při Gargařii a posvátném okrsku Androkratově. H. B. Wright (The campaign of Plataea, diss., New Haven 1904, str. 56) neuznává tohoto motivu, byli by prý se Řekové na delší dobu musili tak vystaviti útokům nepřátelské jízdy; zdá se mu však, že bylo úmyslem Pausaniovým zajistiti obě nejlepší silnice, vedoucí na Peloponnesos, silnici z Plataj do Athen a z Plataj do Megar, kromě toho zabezpečiti si Plataje. Dle Ed. Meyera (Gesch. d. Altert. III, str. 409) byl tento pochod výsledkem boje s Masistiem a odůvodněn tím, že



Pausanias minil, že bude moci lépe rozvinouti na nižším terrainu své vojsko. To by sice bylo možno, ale nevrhalo by na strategické umění Pausaniovo příznivého světla; mohl přece předvídati, že i Peršané změní své místo a že tím nebezpečnější budou Řekům, budou-li i oni moci v rovině rozvinouti své šiky, počtem silnější než řecké. Lenschau (v recensi Buryho Dějin v Bursians Jahresb. 1905, str. 200 n.) rozhoduje se pro aggressivní tendenci Pausaniovu (stejně jako Bury a Grundy, Great Persian war, strana 472). Námořní vojsko řecké čekalo u Delu; Athéňané nesměli dáti z rukou loďstvo, dokud v Boiotii nenastalo rozhodnutí, jež Attiku navždy zbavilo nebezpečnosti vpádu perského. Aby konečně se pohnulo válkou námořní, rozhodly se asi úřady spartské pro různé jednání ve středním Řecku a proto dali Pausaniově nové instrukce. Tím obrací Lenschau domněnku Delbrückovu, formulovanou přesněji Ed. Meyerem (na uv. m. str. 410): ne postup loďstva přivodil rozhodnutí v Boiotii, nýbrž vítězství u Asopu bylo příčinou bitvy u Mykaly a osvobození Ionie.

Ale jest divno, že Herodot nemá o této tendenci ani zmínky, ač by tím byl jistě zveličil slávu vítězství řeckého. Netřeba však uchylovati se k tomu vysvětlení; prostší a snad přece nejlepší z dosavadních výkladů jest Macanův (II, str. 379), jehož se přidržel i Winter (36 n., ač to neuvedl). Pausaniově záleželo na tom, aby v Boiotii byla co nejdříve svedena rozhodná bitva, aby se nemusil dlouho tam zdržovati s vojskem tak různým. První postavení Řeků bylo dobré, strmé srázy Kithaironu zajišťovaly vojsko řecké před útokem perské jizdy. Ale což to bylo platno, když Mardonios se k bitvě neměl? Proto a snad i pro nedostatek vody rozhodl se Pausanias pro postavení nové, ale zase jen obranné.<sup>1</sup> I zde byl na bocích chráněn jako u Eryther, a jestliže ztratili Řekové přístup k průsmyku *Δουὸς κεφαλαί*, byly jim volny nyní jiné dva: platajsko-athenský a platajsko-megarský.

Zdá se mně však úplně zbytečno uznávati s Macanem (ib.) ještě zvláštní postavení vojska řeckého u Hysií, které klade proti Grundymu, jehož důkladné údaje se téměř všeobecně uznávají, severozápadněji. Že vedle Hysií vojsko řecké táhlo, rozumí se samo sebou, i Herodot tak praví (IX 25), a to úplně stačí.

Vojsko řecké se tedy octlo v nové posici, druhé, na t. zv. pahorku Asopském (označeném na obr. 2. značkou A. P.). Herodot tuto polohu určuje slovy (IX 25): *πλησίον τῆς τε κοίτης Γαργαφίης καὶ τοῦ τεμένεος τοῦ Ἀνδροκρατέως τοῦ ἥρωος, διὰ ὃχθων τε οὐκ ὑψηλῶν καὶ ἀπέδου χώρου* (sc. *ἐτάσσοντο*). Je ovšem zase nejistota i o Gargafii i o posvátném okrsku Androkratově. O Gargafii bylo vysloveno několik mínění, nejdůležitější však

<sup>1</sup> Podobně W. W. How a J. Wells, A commentary on Herodotus, v Oxfordě 1912, sv. II, str. 392.



uvolnili. Údaj Herodotův (IX 52), že Gargafie byla od chrámu Herína, ležícího před Platajemi, vzdálena 20 stadií, hodí se také spíš na A 4 než na A 1, ač přesné shody ani tu není; ovšem ani poloha chrámu toho není zjištěna.<sup>1</sup> Ale všechny tyto důvody by ani snad tak nerozhodovaly jako poslední, že totiž Gargafie byla blízko Spartanů (Her. IX 28 a 49), kteří přece stáli na křídle pravém.

S tím nijak není možno srovnati A 1. Neboť pak by byli Řekové obrácení čelem na východ a na terrainu nižším, tedy nevýhodným. Proto nepochybují o tom, že Gargafii musíme rozuměti A 1. Je pak vysvětlitelno, že, uznáme-li Gargafii za východní mez vojska řeckého, hledáme okrsek Androkratův na západě, ač ovšem z textu Herodotova to neplyne. Zde údaje starověké (Her. IX 25 a Thuk. III 24) mnoho jistého nepodávají, Plutarch (Arist. 11) pak dokonce jej klade poblíž Hysii, kde, jak jest patrné z Thukydidy, rozhodně býti nemohl. Z Herodota i Thukydidy plyne aspoň tolik, že byla tato svatyně na pravo od silnice z Plataj do Theb. Je tedy těžko při tak nedostatečném materiálu přesně stanovit místo toto, jak činí Woodhouse (J. H. S. XVIII, 1898, str. 40, pozn. 5), Munro (J. H. S. XXIV, 1904, str. 158) a Macan (I, 2, str. 640), kteří je identifikují s nynější kapličkou sv. Jana, ač uznávám, že někde v těch místech asi tento okrsek byl, proti domněnce Grundyho (Great Persian war str. 467), který jej hledá u zbytků budovy označené H, poněvadž si nedovedu představit vhodného místo pro Řeky na nižším terrainu.

Winter (str. 47 n.) ukazuje na to, že místo, které bylo na Asopském pahorku způsobilé pro řecký tábor, o šířce asi 1·5 km a délce 1 km, nemohlo stačiti pro vojsko toho počtu, jaký udává Herodot, který prý to vycítil a proto přibral pro ně i *ἄπεδος χῶρος*, neuvědomiv si však, že by bylo bývalo veta po tom oddílu, který by se byl odvážil do roviny, kde nebyl mčím chráněn proti útokům Persanů (str. 39). Něco na námitce Wintrově jest, ale připouští-li Winter sám, že velká část záškodnictva byla vždy mimo tábor, aby opatrovala potravu (srv. Herodot IX 39 a 50), můžeme uznati toto místo za dostačitelno; dlužno však při tom redukovat údaje Herodotovy o počtu mužstva řeckého, třebaš ovšem ne na 20.000, jak činí Winter, a vykládati s Macanem (na uvedeném místě), že *ἄπεδος χῶρος* neznačí rovinu (*πεδίου*). Můžeme rozuměti těmi slovy část svahu pahorku na jih.

Tím se ocitáme u otázky, kolik bylo vojska řeckého a perského. Herodot má obšírné údaje. Pověděv, že spor mezi Tegej-

<sup>1</sup> Přesně počítá Grundy vzdálenost A 1 od Plataj 12 stadií, A 4 však 16 stadií a vysvětluje neshodu tu tím, že při pouhém odhadování okem lze se snadno zmýlit o 4 stadie, ne však o 8 stadií. Srv. i Macana I, str. 707, jenž má čísla 15 a 18 stadií.

skými a Athenskými o to, kdo má zaujmouti druhé křídlo — pravé ponecháno Lakedaimonským — byl rozhodnut Lakedaimonskými ve prospěch Atheňanů, udává v kapitole 28—31 přesné rozestavení Řeků a počet jednotlivých sborů. Vedle Spartanů jsou Tegejští, střed tvoří ostatní Řekové i odjinud než z Peloponnesu. Počet všech Řeků, patrně i těch, kteří později přišli (srv. IX 38, 41, 45 a IX 28 *οἱ ἐπιφροῦντες*, 29 a 30 *τοῦ σύμπαντος Ἑλληνιστοῦ*), udává Herodot na 38.700 těžkooděnců. Spartané, jichž bylo 5000, měli každý po 7 heilotech jako lehkooděncích (IX 10, 5), tedy 35.000; všichni ostatní též po jednom lehkooděnci, dohromady 34.500. Toto číslo jest o 800 vyšší, neboť počet hoplitů ostatních bez Spartanů obnáší jen 33.700. Delbrück (*Die Perserkriege und Burgunderkriege*, v Berlíně 1887, str. 162) myslí, že Herodot zapomněl na lukostřelce athenské, o nichž se zmiňuje IX 22 a 60, jichž snad bylo 800 a každý měl prý po jednom otroku, tak že dostaneme pro lehkooděnce 34.500, pro vlastní bojovníky, připočtouce oněch 800 lukostřelců, číslo 39.500. Minění toto modifikoval, myslím, správně Ed. Meyer (*Geschichte des Altertums III*, strana 408), jenž oněch 800 lukostřelců počítá k lehkooděncům, tak že základní počet hoplitů 38.700 se nemění.

Nehledíme-li tedy k této menší nesrovnalosti, již odstraniti je dnes nemožno a konečně ani ne tak důležité,<sup>1</sup> bylo hoplitů 38.700, lehkooděnců 69.500, k tomu 1800 neozbrojených Thespijských, celkem 110.000 lidí.

Zaráží tu veliká síla heilotů 35 000, kdežto obvyčejně přidělován jen jeden heilot jako zbrojnoš hoplitovi. Proto Delbrück (na uv. m. str. 163) uznává jen 5000 heilotů, což souvisí s jeho míněním, že se heilotů k bitvě neužívalo. Jiní poukazují správněji na to, že právě tato lehká oddělení mohla se zdáti prospěšnými v boji proti Peršanům. Přes to zůstává číslo to podezřelým.

J. Beloch (*Die Bevölkerung d. gr. röm. Welt*, str. 141 n. a *Jahrb. f. kl. Phil.* 137, 1888, str. 324—328), uvádí počet Řeků okrouhle na 25.000 hoplitů, s lehkooděnci a heiloty asi na 60.000. Delbrück v novějším spise svém *Gesch. d. Kriegskunst* (I, str. 82) odhaduje Řeky na 20.000 hoplitů a tolikéž neozbrojených, celkem 40.000 mužů. Podobná skepse proti údajům Herodotovým jeví se u všech téměř moderních spisovatelů; odhadují sice nestejně, ale všichni jdou pod počet Herodotův. Tak Ed. Meyer (*Gesch. d. Altert. III*, strana 407) udává 30.000 hoplitů, H. B. Wright (*The campaign of Plataea*, diss., New Haven, 1904, str. 10) 20.000—30.000, Busolt (*Griech. Gesch. II.*<sup>2</sup> 728) ponechává sice údaj Herodotův pro hoplity, ale restringuje lehkooděnce též na

<sup>1</sup> Stein na př. v komentáři vysvětluje ji tím, že jen přibližně připadal na jednoho těžkooděnce jeden lehkooděnc.



tolik, tedy dohromady 70.000—80.000, podobně W. W. How a J. Wells (A commentary on Herod. II, str. 364); pro 80.000 jest i Munro (J. H. S. XXIV, 1904, str. 145). Velmi konservativní jest Macan (II, str. 352 a 390), jenž uznává po jednom neozbrojeném heilotu ke každému Spartanu a Lakedaimonanu (perioikům), ostatní tisíce pak vykazuje vojsku služebnému (srv. i I, str. 651); jinak údaj Herodotův okrouhle přijímá. Než I, str. 726 se mu to zdá přece mnoho. Rozdíl mínění konservativního a moderního činí tedy značné číslo 40.000, ba i více. Jest velice těžko rozhodnout se zde pro určitý počet. Bylo by to ještě možno, kdybychom znali podrobně počet obyvatelstva jednotlivých obcí v té době. Jinak i přes důmyslné výpočty (na př. Meyerův o Spartanech, strana 467, že jich nemohlo býti více než 4000, nebo Macanův o Korintských I, str. 651) nedojdeme jistoty. I když uznáme, že Herodotova čísla nejsou přesná, přece se mně zdá, že i na druhé straně jest dost hyperkritiky a že je pravda asi uprostřed, t. j. bylo asi 60.000 všeho vojska, jak soudí i Ed. Meyer (na uved. m. str. 407).

Počet Peršanů uvádí Herodot hned v kap. 32, pověděv, že barbari, ozelevše Masistia, a dověděvše se, že Hellenové jsou u Plataj, táhli též k Asopu, a když tam dospěli, že Mardonios postavil proti Lakedaimonským Peršany, proti Atheňanům, Platajským a Megarským své řecké a vůbec evropské spojence, proti ostatním Řekům ostatní barbary, jízdu pak zvlášť (k. 31 a 32). Asijských bylo dle něho 300.000, řeckých spojenců 50.000, dle Diodora (XI 28) dokonce 200.000. Dle Cornelia Nepota (Paus. 1) měl Mardonios 200.000 pěších a 20.000 jezdců, dle Ktesia jen 120.000.

Proti tomu tvrdil Delbrück (Die Perserkriege str. 163), že vojsko perské nemohlo býti slabší, ale také ne příliš silnější než řecké. Kdyby bylo bývalo silnější, nebyl by prý Mardonios tak dlouho nečinně meškal před Platajemi a konečně za nepříznivých poměrů bojoval. Byl by mohl poslati polovici svého vojska přes průsmyky u Fylý a Dekeleie Řekům v zad. Na to Peršané nestačili, i bylo jich i se spojenci řeckými přes 45—55.000. V novějším díle (Gesch. d. Kriegskunst I, str. 82) snížil číslo Peršanů vzhledem k Řekům na 15—25.000 skutečných bojovníků («Voll-Krieger»), míně, že jich bylo spíše méně než Řeků, poněvadž, dí-li o nich Herodot *λήματι καὶ ὀώμῃ οὐκ ἤσσαντες* (IX 62), nebyla by prý jejich porážka vysvětlitelná. To však správně vyvrací Olsen (Die Schlacht bei Plataeae, progr. gymn. v Greifswaldě 1902/3, str. 14) tím, že tato slova Herodotova se mohou vztahovati jen na vlastní Peršany ve vojsku Mardoniově, jinak že tam byl všelijaký materiál. Sama statečnost nepomohla, nebylo-li znalosti vojenské taktiky. Konečně i to padá na váhu, že Peršané neměli vhodné zbraně pro boj zblízka a že hned na začátku bitvy rozhodně ztratili vrchního vůdce, nehledě už k dří-

vější ztrátě Masistia; Artabazos pak pro bitvu hned se začátku nadšen nebyl. Tvrdil-li pak Delbrück, že Mardonios Řeků proto nezaskočil, že neměl mnoho vojska, zapomíná, že tím ukazuje jen, co Mardonios činiti měl, a že by toto opatření bylo ovšem bývalo lepší; proč však Mardonios tak neučinil, je jiná otázka, která připouští i jinou odpověď.

E. Meyer (Gesch. d. Alt. III, str. 407) přidává se k prvnímu mínění Delbrückovu (40—50.000), Wright (na uv. m. str. 10) vlastně k druhému. Munro (na uv. m. str. 145) je konservativnější, uznává vešho vojska 120.000 (tvrzení Ktesiovo), to jest 60.000 vojska Mardoniova, 40.000 vojska Artabazova a 20.000 Řeků, v bitvě bez Artabaza 80.000; Macan (II, str. 351) odhaduje bojovníky v bitvě na 125.000, How a Wells (II, str. 368) na 100.000.

Jak vidno, jeví se značná nedůvěra v čísla Herodotova, mínění jsou však velice různá a mají celkem všechna touž odůvodněnost — jsou to pouhé hypotheses. Proti zastancům mínění, že vojsko perské nebylo větší než řecké, lze uvést, že Pausanias svým válečným manévrem ukazuje přece na to, že vojsko jeho jest početně slabší; neboť perské vojsko celkem nebylo tak udatné jako řecké. O kolik však třeba snížit čísla Herodotova, jimž jest ovšem těžko věřit a při nichž je patrna snaha zveličiti vítězství řecké zrovna jako při počtu padlých na obou stranách, jest otázka nerozřešitelná.

(Příště konec.)

## Nerudovi nakladatelé Valečka a Dattel.

Podává Albert Pražák.

Neruda měl pestré zkušenosti s nakladateli od svých počátků. Některé feuilletonistické šlehy po honorářiích a po nakladatelích jsou jejich ozvukem. Máme však i přímé doklady jeho vztahu k nim: dopisy rodině Valečkově a dopisy o Dattlovi.

Ve Valečkově pozůstalosti v Zemském Museu je na třicet návštěvenek, jež svědčí o nejsrdečnějším vztahu k Valečkovi a jeho rodině. Neruda blahopřává jim všem, p. E. Valečkovi, jeho choti a jich synům Eduardovi a Karlovi, osobně i písemně, pravidelně s kyticí, s košíčkem růží nebo s cukrovím v ruce. Písemná blahopřání nejsou stereotypní, vždy mají svěží a jiný vtíp. Tak 24. 5. 1887: »Ku 24. 5. 1887 Jan Neruda přeje všeho dobrého z hloubi své liliové mládenecké duše!« (Zmýšliti ho kalendář o celé dva dny. — Neškodí!) — Nebo: »Karlíček je chytrý — už zase má svátek! Tedy také zase moji upřímnou gratulaci!« A jindy: »Karlíčku! Moje přání k svátku! Kladu

Ti ruku na hlavu a pravím: Karlíčku, Jsi hodný, Jsi dobrý - pus! Tvůj Neruda.«

Pí. Valečková dojížděla do lázní a Neruda obědvával i bavíval se s Valečky st. a ml. Psával pak pí. Valečkové referát o tom. Tak 13. 8. 83: »Dávám uctivou zprávu, že je u nás v Praze dosud všechno v náležitém pořádku. Dvakráte za den dohlížím na obchod a přísně všechno examinuji, zcela jak jsem to — mně se zdá — byl slíbil. Včera jsem vzal dohledu mému svěřeného Eduarda staršího s sebou do Saského dvora na oběd. Skoro jsem měl při tom trochu strachu: elegantní místo, mnoho dívajících se lidí — nu to víte. Ale musím říci, že mne Eduard svým chováním zcela uspokojil. Seděl způsobně, papal, bumbal, neběhal po stolech dovádět s jinými hochy a holkami, nepřevrh' omáčku a ze sklenice pilsenského dovedl se už napít jednou rukou. Ku konci pak zaplatil za sebe i za mne. Zvláště to poslední se mně u něho líbilo upřímně. Je vidět, že má talent, a možno — ač se k ničemu nezavazuju — že mu dovolím, aby za mne platil den co den, ráno, v poledne a na večer. Nadějně a talentované začátečníky podporuji velmi rád, bez ohledu na odměnu. Snad by bylo dobré, kdybyste zasláním několika stovek jeho pilnost a chut trochu podporovala. A přátelsky mu domluvila, aby na tak šťastně započaté dráze srdnatě vytrval. On je přec jen ještě trochu ostýchavý, pokud se dávání peněz týče. S vědomím poctivě plněných povinností a se srdečným přáním, aby se Vám při chutných karlovarských vodičkách co nejveseleji vedlo, znamenám se v dokonalé účtě oddaný J. Neruda, t. č. dohlížitel na 1/4 tuctu Eduardů.« Do Letin 25. 7. 1890 psal Neruda podobně: »Milostivá paní! Tento lístek ne má při-jítí do rukou Karlíkových. Mohl by se z něho ledačeho zbytečného dověditi, a snad naposledy na účtě poněkud ztratiti k tomu, jenž mu pomohl na světlo tohoto světa — ačkoliv se chvěju neblahým tušením, že — až nadejdou leta — nebude Karlík ani o mák lepší než — — Také by mu mohl obraz můj v mysli uvíznout co obraz žalobníka, a já nežaluju! Já jen referuju: a) Byl jsem dnes o 12 hod. 4 min. v krámě. V tom šla kolem nějaká dáma: hezká, kulatá. Rozrazil pudl, vyrazil ven (on!) a vykřik': »Hrome, to je něco! Tohleto já musím vidět!« b) Aby »to« mohl »vidět«, šel kousek se mnou — bez klobouku! A vyprávěl: »Včera vám byla u Choděry jedna Polka — povídám vám: zázračná! Všechno čuprnělo! Oči jsme mohli na ní nechat!« c) Šel jsem včera kolem »Donátů«. Před domem stál pan Ř. — »No, jakpak se chová...?« — »Dobře. Chodí do kuchyně a po — — — tam ženské!« Stydím se vypsat to slovo »po — — —«; znělo to asi »poplá — —...« »poplácá —«. Péro mi vypadá z ruky. Cítím, jak trnu od hlavy k patě. Nebohá paní! Nebohé dítě! A jenom připomínám, že na této straně, v levo dole, je to místečko, o kterém jsme si řekli

— víte!<sup>1</sup> Se srdečným pozdravem Váš oddaný, upřímný J. Neruda. P. S. Letiny připomínají letinost; tam nemají chodit mladé ještě dámy.« — Valečkovi měli Nerudu rádi a vzpomínali na něj chutnými dárky. Nasvědčuje tomu aspoň listek bez data, jež poslal Neruda p. Valečkové v masopustě: »Posílám uctivý pozdrav a zdvořilé pozeptáníčko, jak že se ráčíte? — Už se mi tak nějak stýská, už bych rád, abyste se na mne zase jednou zamračila — víte, milostivá, Vy to tak umíte, když se s Vaším manželem hádávám! Tedy brzy zas, brzy! — A přijměte díky za masopustní dar!«

Vedle této soukromé korespondence osobního rázu psal si Neruda s Valečkou i obchodně. V pozůstalosti dochovala se na př. tato smlouva ze dne 11. 1. 82: »P. T. pán pan Ed. Valečka zde. Přenechávám Vám cyklus básní »Ballady a romance« nadepsaný pro první sešit »Poetických besed« a u vydání v počtu tří tisíců exemplářů za smluvenou mezi námi cenu osmdesáti zlatých.« Jinak dává Neruda Valečkovi pokyny, co a jak tisknouti v Poetických Besedách, komu půjčiti nebo poslati kterou knihu, co objednat pro pramen feuilletonní, kam má doběhnout jménem Nerudovým Valečkův sluha a p. Vše je plno přátelství, humoru a vtipu — tento poměr nakladatelský se jeví opravdu srdečným.

Jinak u Dattla. Neruda tiskl u firmy Grégr-Dattel 1876—80 feuilletony,<sup>2</sup> ale nebyl uspokojen svými nakladateli.<sup>3</sup> Psával o tom Kazimíru Šemberovi do Vídně velmi podrobně.<sup>4</sup> Tak na př. list, jenž prozrazuje záměr Nerudův jeti do Ameriky, ale netají se finančními překážkami, jež právě mu nakupil v cestu Dattel: »Sděluju Ti to jen s podmínkou diskretnosti: Jízdu do Ameriky a zpátky mám z Brém zajištěnou, zbývají vy-daje na přípravy (velmi patrné), cesta do Brém z Prahy a na-zpět, cesta po Americe. Odkud nákladu nabrat? Sám nemám praničeho, jen dluhy, které by pobytem mimo Prahu pro samé prolongace jen vzrostly. Julius<sup>5</sup> se chová zcela tak, jako by celá záležitost byla jen soukromou záležitostí mou — bojí se patrně — jsem přílišný dobrák, než abych mu to měl za zlé — většího vydaje; příspěvek by byl tedy zcela nepatrný, ač byl-li by vů-bee. S Dattlem se rozcházíme vždy víc a více. Mimo za dne,

<sup>1</sup> Na dopis připsal Valečka sám, že jej četl, že se mu zasmál a zaokrouhlil místo, na něž vytiskl Neruda p. Valečkové políbení.

<sup>2</sup> I. sv. Trhání, Pražské obrázky, Studie masopustní a rozjímavé, II. sv. Různé články, III. sv. Žerty hravé a dravé, IV. sv. Menší cesty a V. sv. Obrazy z ciziny.

<sup>3</sup> J. Šmilovský si stěžoval do Grégra a jeho Matice lidu. Platili mu zdlouhavě a Šmilovský tomu říkal »píjovice nebo podřezávání našich literárních tepen«.

<sup>4</sup> Tato netištěná korespondence je uložena sestrou Šemberovou, Zdeňkou, v Museu království Českého.

<sup>5</sup> Grégr.



když se zastavím ve krámě, nevidíme se až pranikde, a já už se teď ani nezastavuju v krámě. Dattel začíná sobě hrát proti mně finančně na příliš opatrného, a tím, ku velké své škodě, vzbudil konečně opatrnost mou. Byl jsem až příliš lehkomyšlný. V té snaze, abych prospěl časopisu co nejvíce, kupoval jsem vše zajímavé, nač jsem připadl, a zajisté, že z toho »firma« Grégr měla prospěch hmotný, jsouť doby, kdy ve všem všudy musí vypomoci feuilleton můj. Tím vzrostl dluh můj až na 1200 zl. asil Jen malou část dovoluje mně totiž Julek z koupených knéh přenést vždy na konto jeho. Nepochybuju, že by mně Julkova noblessa, zvlášť kdybych vyhledal okamžik k tomu vhodný, ale- spoň poněkud z toho pomohla, ale jsem na vyčkávání takových okamžiků příliš hrdý, a hrdý také na prošení vůbec, a zaplatím, co jsem dluhů nadělal, třeba že jen zas na prospěch »Národních Listů«, sám. Dost mne arci mrzí, že přítel Dattel, kterému jsem já přec k celému jeho obchodu dopomohl, neposkytne ani těch obligátních srážek, kterých poskytuje každému pilnějšimu kupci — »to se dělá jen těm, kteří platí hotovými«, říkal, a já při své lehkomyšlnosti mlčel. A ještě víc mne mrzí, že k vůli spol- kům, žebravým studentům, známým, kteří všichni přišli prosit o spisy mé, jsem as desátou část zmíněné sumy dlužen za spisy vlastní — také žádná srážka. Tedy krátce: prozatím jsem dlužen Dattlovi š e d e s á t archů tiskových, které teprv vy- dat mám. Právě jsem začal s vydáváním feuilletonů, tiskne se první svazek, zůstanu-li po celý rok v Praze, vyrovnám se se všemi šedesáti archy, za ostatek pak nabídnu as dvacet dalších archů a budu u Dattla bez dluhů — nezůstanu-li, zůstane dluh, musím teprv napřesrok, atd. — nesmírná škoda pro mne. Po- třebuji asi 300—400 zl. Nabídl jsem proto Dattlovi za tu summu svazek novel. »Nemám peněz«, řekl krátce, »zeptej se za půl roku.« Vím, že by to literaturu osvěžilo, kdybych jel do Ame- riky, ale mám se pořádk a pořádk jen obětovat, pořád být žebrákem za dveřmi jiných? Může mně mít někdo za zlé, když myslím také jednou na sebe, a kdybych neměl nic jiného z toho, než pohodlí, a myšlenku, že mně může celý svět na záda vlézt? — Takové jsou tedy vyhlídky, ressource atd. Připomínám jen, že mně redakce »Lumíra« samovolně nabídla 300 zl. za přispě- vek k cestě, ale ovšem také za spisovní náhradu — zkrátka, musil bych patrně celý náklad cesty nést sám a sám, k tomu by ještě výtěžek brali jiní.

Neruda posuzuje svůj finanční stav a nakladatelské poměry pochmurně, ale správně. Byly horší, než je tu popsal. Jeho cestu do Ameriky zmařily právě zásluhou Dattlovou. První svazek feuilletonů byl uvítán kritikou (Schulz a j.) skvěle, i Šembera psal lichotivě, ale Neruda odpovídá v březnu nebo dubnu 1876 velmi pessimisticky: »Bohužel, že mně samotnému kniha právě teď nepůsobí radosti. Přítel Dattel už mně zase něco vyved'.

Víš, že otiskem svých feuilletonů platím mu dluh, za knihy u něho koupené, při nichž už na mně 40% vydělal. To již o sobě ovšem není milé, vydat tlustou knihu, mít s ní dlouhou přípravu, několikaměsíční korekturu, a nedostat krejcaru. Ale vzal by to čert! Přítel Dattel přičinil však ještě něco. Když jsme se smlouvali stran vydání, umluvili jsme, že nakladatelstvo mně zaplatí opisovače. Umluvili jsme to oustně, ale pevně. Bohužel, že ne písemně! Opisovači stáli tři sta a několik zlatých (je toho ukrutných tisíc psaných archů), Dattel si každou cifričku dobře zapsal a teď mně najednou celou summu dal do dluhů. Vypočítal si za to dalších 26 archů tiskových, takže jsem mu teď dlužen 96 archů, čili čtyry takové svazky, jak je první. Já si ani nemohu pomoci, svědků nemám, protože se stydím vůbec před svědky říkat o peníze, ať už třeba na opisování. »Nakladatel kupuje jen manuskript hotový,« odsekl mně přítel Dattel a o úmluvě jako už nic nevěděl. Kdybych to byl tušil, vydání feuilletonů by asi bylo ještě počkalo; nejsou věru ty časy a já jsem nejméně s to teď najednou z čista jasná vydat 300 zlatých. Budeš-li tyto radosti českého spisovatele vypravovat Adě,<sup>1</sup> spráskne ruce nad hlavou. Mohl bych ho napálit. Takhle naházet mu toho hodně bez zvláštního vybraní a být kvit. Ale tomu nedovoluje arci má spisovatelská choulostivost. Věř, že pouhé to vybírání a sestavení je práci velkou. Poněvadž tě to zajímá, sděluju, že druhý svazek budou ještě studie, pak přijdou obrázky výstavní a drobné cestopisy, pak »zábavné« drobotiny, pak »ostracism« (výbor literárních satyr), pak »literatura a umění«, pak »efemérky«, totiž ty, které mají zajímavost pro vždy. Malostranské povídky v tom nebudou. Všimneš-li sobě vzadu připojeného oznámení mých spisů (ukáž dělk u toho seznamu Adě), najdeš, že jsou tam pod »Různými lidmi« v závorce oznámeny »Genrové povídky«. Tam budou některé novely, druhý otisk »Různých lidí« a ty »Povídky malostranské«, jichž nebude víc než asi dvanáct, což jest ovšem dost. Za tu knihu bych rád honorář. Ve feuilletonech budou právě jen feuilletony, a feuilleton je u mne to, o čem se neví, co to je. Mezi tím doufám, že vyjde druhé vydání »Obrázů z ciziny«, jichž je na skladě už málo. Přec se mylíš, když myslíš, že znáš každou řádku. »Trhany« jsem na př. dopsal zvláště. Původně bylo 6 kapitol uveřejněno, dopsal jsem ještě čtyry (v poslední najdeš něco známého), a teď je to genrová novella. Jsem žádostiv, ozve-li se někde v českých časopisech posudek. Pochybuju. A to je proklátá věc, kniha tím trpí. Do »Národních Listů« miním si napsat sám o ní feuilleton, rozumí se, že trochu

<sup>1</sup> Christenové, Nerudově přítelkyni ve Vídni. Nar. se 4. 3. 1844 v Lichtentalu a zemřela 19. 5. 1900 ve Vídni. Nerudovy styky s ní spadají do vídeňské výstavy r. 1883. Neruda ji také první do naší literatury uvedl.

humoristický — co tomu říkáš? Ale už dost té šplechotiny. Ne-dělej si nic z ní, spisovatel, nečte-li ničeho o spise svém, ale-  
spou sám o něm mluví trochu k přátelům, a já mám Tebe je-  
diného, s kým o tom mluvit mohu. Kdy Ti Dattel pošle exem-  
plář, nevím. Myslím, že pošle také jeden »Tagblattu«. Je ve  
Vídni ještě nějaký časopis, kde by exemplář nebyl zahozen?»

Tento druhý Nerudův list o nakladateli feuilletonův i o Ne-  
rudově názoru na něj, na vlastní dílo a jeho vztah k literatuře  
a veřejnosti prokazuje trudné literární poměry. Šembera minil  
asi Dattlovi o věci dopsati a svěřil se tím Nerudovi. Neruda od-  
pověděl v listu bez data: »Co se týče Dattla, dělej co chceš.  
Jen prosím to, čím jsem si Tobě postesknul, postesknul jsem si  
právě jen Tobě. Neraď bych, aby se slůvkem Tvým dověděl  
o mé rozmrzelosti — má pýcha mně ani nedovoluje, abych sám  
mu to dal jediným slůvkem cítit.«

Neruda, jak povědomo, do Ameriky nejel. Krátkozrakost  
nakladatelova a současné poměry zabily tak Nerudův soud o Ame-  
rice a nové obohacení cestopisné české prósy. Je to tím trud-  
nější, čím více kritika soudobá cenila Nerudův cestovní bystro-  
zrak. Neruda měl celkem pessimistický úsudek o českých nakla-  
datelích. Měl ještě obdobné zkušenosti jiné. Hořce proznívají  
feuilletonními úsměšky i povzdechy — za jich rozmarnou mas-  
kou je znát prudkou bolest. Vážil-li si Neruda Valečky, jehož  
honorář také byl minimální, vážil si ho proto, že měl přece  
více smyslu pro noblessu, v jeho kruzích tak řídkou.

## Almanahy let padesátých století XIX. s po- zadím společenským.

Podává Antonín Hartl.

### I. Krakonoš.

Moment společenských zábav má za doby té svůj odlesk  
i v produkci almanahové.

Na samém přechodu desítiletí objevuje se almanah humo-  
ristický. Jeho vydání bylo velmi aktuální: »Nejen ti, kdož oblí-  
bené u nás besedy na venku pořádali se jali, ale i všichni, kdož  
za posledních deset let podílu v nich brali, snadno pozorovali,  
že s malými výminkami jen deklamace Rubšovy, Ehrenbergerovy  
a Trnobranského, besední pak čtení od Rubše, Tyla a několika  
málo jiných jediným zřídlem veselosti byly a s oblibou se sly-  
šivaly, že však po celé nynější desítiletí skoro ničeho v oboru

tom se nenapsalo a následkem toho pořadatelé besed mnohdy do rozpaků přiváděni byli, když nového něco a zajímavého besedníkům poskytnouti chtěli — stěžuje si současný pozorovatel.<sup>1</sup>

Humor byl solí společenského života let padesátých, zejména na venkově. Rubšem byv uvolněn a ve svých formách kodifikován, Hajníšem a Filípem dále pěstován, v druhé polovici let padesátých nalézá oddané a horlivé podporovatele ve Fr. K. Drahoňovském, Josefu Burgersteinovi, Aloisiu Gallatovi, Antonii Melišové-Körschnerové a jiných. Tento epigonský humor nemá již vnitřní nutnosti, spontánnosti, jako ještě u Rubše, nýbrž jest jen mechanickou resonancí společenských vlivů. Humoristé netvoří, pouze vyrábějí. Humor, nespoutaný inspirátor svobodných nebo osvobozených a vítězných duchů, tou dobou se pohybuje v mezích několika formulek; z momentu vnitřního, psychologického stává se vnější maska, nasazovaná podle společenské potřeby: humorista stává se komikem, jemuž chybějí pouze prkna, aby byl šaškem: Teprve Neruda humor osvobodil z tohoto ponížení: byl-li před Nerudou humorista besedníkem, Nerudou jest uveden mezi literáty.

Humoristické časopisectvo nezmlká v letech politické reakce. Ovšem není této reakci ani dost málo nebezpečné, omezujíc se na svůj úzký obor společensko-zábavní. R. 1855 vychází čtvero českých časopisů tohoto druhu: dva v Praze, »Díblík« (redaktoři A. Strauch a J. Gros, nákladem Kateřiny Jeřábkové) a »Filigránek« (red. Truhelkovský, nákladem Spurného), jeden ve Vídni, »Švingulant« (red. Burgerstein, nákladem Grundovým), a jeden v Jičíně, »Rachejtle« (red. Fabián Čočka [V. Bendl], nákladem Kastránkovým). R. 1858 Josef R. Vilímek zakládá své »Humoristické listy«, k nimž r. 1859 přistupuje »Humoristický kalendář«. Stesky našeho pozorovatele nejsou tedy v takovém rozsahu oprávněny, spíše dosvědčují značnou potřebu této »literatury«.

Nuže jaké byly kvality tohoto humoru, jehož kvantitativní produkce právě naznačená odtud ještě více se rozrůstá, již skoro docela mimo literaturu? Odpověď bude dána stručným rozborem almanahu, který pod jménem »Krakonoš« v prosinci (někdy před 18. XII.) r. 1859 »nastoupil veselou pouť« v osmerkovém formátu a v obálce bledě fialové s podružným titulem »Humoristický almanach« a s vročením 1860. Vydán jest nákladem Jos. R. Vilímka v Praze, tiskem Kateřiny Jeřábkové; hlavní zásluhu o uspořádání měli (podle »Lumíra«) Josef Koublé a Fr. K. Drahoňovský.

Hned na pohled rozeznáváme tam trojí hlavní druh a formu humoru: 1. »besední čtení«, 2. veršované »deklamace«, 3. hu-

<sup>1</sup> Pražské Noviny 18. XII. 1859.



moristickou povídku, ovšem vedle epigramu a více méně zdařilých žertů veršovaných i neveršovaných (Z pamětností starého studenta Kubíka, str. 135).

Besední čtení je tam zastoupeno typickými ukázkami, vesměs narázenými na totéž brdo. Obsah dostatečně naznačují názvy: České hory a láska (Drahoňovský), Člověk a barvy (Gabriel), Papír (Kouble). Buď se hledá mezi pojmy, které nemají nic společného, nějaká spojitost, čím násilnější, tím účinnější, nebo se s jednoho slova a pojmu přechází na všecko na světě. Hlavní prostředky hledá tento druh humoru v slovních hříčkách a la *lucus a non lucendo* (»žijeme v době, ve které se píše humoristické spisy bez humoru« — vtipně a případně praví tam Gabriel), mnohoznačný a přenesený význam slova (papír: bezvýznamný útržek, milostný dopis, peníz, směnka atd.), nebo nápadně persiflovaná etymologie. Na př. Zdobnického (= Fr. Hajniše) »Čtení bez titule, aneb Nestranné uvažování o všelijakých věcech ze všelijakých stran« začíná se takto: »Rozebíráme-li věci pozemské z kterékoliv *strany*, avšak vždy *nestranně*, vždy se přesvědčíme o skvělosti pravdy: že každá věc nejen *ze dvou*, alebrž z více a všelikých *stran* považována býti může; ba ani člověk *všestrannou* vzdělaností se honosící pravdu tuto upírati nesmí, an by upíráním *všestranně* uznané pravdy obmezenost vzdělání svého na jevo dával.« V takovém humoristickém traktátu (to zdá se případným označením besedních čtení vůbec) pokračuje. Stačí ukázka: »Mnohé slečinky žijou jako lilie na poli; nesejou, nepředou, nepracují, nevaří, a přece ve své nádheře vyrovnají se králi Šalamounu, který při vši nádheře za tou příčinou k politování byl, že ani *krinoliny* neznal. Ubohá, avšak slavná *krinolína* již tolik výčitek, narážek a outoků přetrpěti musela a za příčinou elasticity své lehce přetrpěla, že bych věru roští a jehličky do lesa nosil, kdybych i já látku svého čtení *krinolínou* rozmnožoval... Přehlubokým a všestranným bádáním jsem původ *krinoliny* etymologicky následovně vynalezl: *koruna*, kruna, krina, krino, *líných*, líný, líná, lina, z čehož povstala — *krinolína*, která tedy tolik znamená, co *koruna líných*.«

Abý podobné neškodné žerty dámám ještě více lahodily, žádnému besednímu čtení nechyběl galantní úvod nebo obrát. Že při tom náležitý důraz v přednesu a typografická úprava v tisku důkladně napomáhaly chápavosti posluchačově a čtenářově, je z povahy besedních čtení zřejmo.

Veršované deklamace, užívající podobných prostředků jako čtení besední, dlouze a široce vykládají o vousech (Drahoňovský), o vdovci (týž), o žaludku, vařečce (Drahoňovský), o zubu (týž) a jiných tuctových věcech podobných. Vidíme, že oba tyto druhy humoru, veršovaný i v řeči nevázané vyjadřovaný, jsou kratochvíle v pravém smyslu slova, neboť mohou býti jen plodem — dlouhé chvíle, abychom se přizpůsobili v humoris-

tickém obratu látee. Prospěšně se od těchto plodův odlišuje veršovaný monolog nevěsty od Jana Nerudy, jehož psychologické postřehy vysoko vynikají nad své prostředí a jenž ohlašuje nový genre humoristický, později také více méně zabředlý mimo literaturu: kuplet.

Humoristickou povídku, humor formy epické, v »Kra-konoši« zastupuje Gallat, J. V. Kovářov (Josef Kouble), Drahoňovský a Fr. Pr(avda). Je živena strastmi a pošetilostmi povrchních i vážnějších lásek. Gallat, jenž i ve svých verších má pro lásku jen šprým, velmi vesele líčí mrzutou příhodu, které by spisovatel jiné letory nepojímal tak rozmarně. Na své ucházení dostane příznivou odpověď s pozváním na návštěvu; jede k nevěstě, ale je zklamán: nevěsta, pišíc kladnou odpověď jinému, zaměnila obálky, věc se vysvětlí, a milovník, odjížděje s nepořízenou, zůstává místo šťastnějšímu sokovi. — Reálnější půdy drží se Kouble-Kovářov (»Se sněhem spadlý ženich«). Zašel si pro látku na venkov a našel dobrou figurku, tlampače Makotrása, i jadrnou mluvu našich venkovanů. Makotrás jde na námluvy se ženichem a jeho otcem i s nezbytnou kořálkou do chalupy, v níž svatbu už vyjednal, ale v napadlém sněhu za večera zabloudí do jiného domu; tam mají také deera a chytrý tlampač bez rozpaků smluví svatbu novou k spokojenosti ženicha i nevěsty první i druhé i rodičů. Humoreska vyniká nad práci Gallatovu značně realistickým zachycením života i lidí a také příchutí lokálního zbarvení. — Totéž lze říci rovněž o humoresce »Hones a Pinkas, dva sokové«, jejíž složitější děj projevuje zkušenější pero Fr. Pravdy. — Celkem humoreska čerpá své látky z venkova, přebírájíc často i živly dialektické, a zpracovává je buď toliko vnějškově nebo s jistou snahou realistickou.

Opravdovější a satirický živel přichází na konci »Krakonoše«: sbírka epigramů »Česká sůl« od Koubla, Drahoňovského, Vilímka, Zdobnického a jiných. Vedle temat, která by se nedala rozvléci na deklamovánky, jsou tam vtipy o lásce, o herecké bídě, o pravopisu, nedostudovaných studentech a plochých básnících, kárá se pijáctví a domýšlivost, lichva a převrácená výchova dívek ve městě. Nesměle zaznívá i národněpolitická satira: Vilímek se Sněžky vidí Čechy, ne však Čechů, Zdobnický se vysmívá odrodilectví, žehrá na nesvornost Slovanů. Závěrem jsou »Zpěvy českých muzikantův« od J. L. Kendika s refrénem: »Hudáme jen pravdu.«

Kritika uvítala almanah celkem shovívavě. »Pražské Noviny« ze dne 18. prosince 1859 viděly v něm splnění potřebu zábav společenských. Jejich kritik »secans a« (podle zřejmé nechtě k Janu Nerudovi patrně Jakub Malý) má sice některé námitky, ale přes to doporučuje »úhlednou knížku tu, která jen 75 nkr. stojí«, čtenářstvu. Správně dává přednost próse před částí veršovanou. Za nejlepší z prósy pokládá humoresku »Se

sněhem spadlý ženich«. V humoresce »Hones a Pinkas« zdá se mu rozuzlení nepřírozeným, ač auktorovi neupírá »zručnosti u vypravování«, u Gallata mu vadí rozvláčenost. Z veršů nejvíce se mu líbí nevýrazní »Čeští muzikanti«, kdežto Nerudův dramatický žertík po jeho soudu trpí i rozvleklostí vypravování i nepřírozeným rozuzlením.

Také referentu »Poutníka od Otavy« (II, 283) B. připadá humoristický almanah »za smutných časů našich« jako »oasa na poušti Sahaře« a celý obsah se mu zamlouvá.

Zajímavá je kritika účastníka »Krakonoše«, Jana Nerudy, v »Obrazech života« 1860 (roč. II., č. 1., str. 24—5). Nerudu almanah neuspokojoval. Nepodává tedy soudu o něm, nýbrž uvažuje o podmínkách českého humoru vůbec. »Dobré humoristy může jen šťastný národ mít,« neboť »okolnosti rozhodnou při humoru především a nikoliv pouhé nadání, jež teprve právě těmi příznivými okolnostmi rozvinouti se musí«. Vzdělaný člověk cítí zároveň bolesti celého národa, a proto český humor je »tak bolestný jako vynucený rozmar těžce churavějícího«. Mimo to k nezdaru českého humoru přispívá také okolnost, že naše společenské poměry mají příliš málo českého rázu; ten je pouze na vesnici, ale venkovský lid, jehož humor je ostatně příliš stereotypní, aby vystačil se svou látkou celé humoristické literatuře. raději čte o životě městském. Ve městě však česká jest jen rodina a literatura. Humor rodinný by si měly obrátit ženy, ale ty nejsou ještě schopny humoru; muž se rodině věnuje málo. Pro humor jsou tyto poměry začarovaným kruhem; humor vyrosté, až se okolnosti změní. Takto — konstatuje Neruda dále — naši humoristé dovolují si nejvýše jen »krotkou satiru, a skutečně vidíme u nadanějších spisovatelů svých mnohem spíše důkazy satirického rozechvění než čistý zlatý humor«.

Shrneme-li výsledky svého stručného rozboru, spařujeme v »Krakonoši« výraz pro starý humor, který Voborník přiléhavě nazývá deklamačním, se slabými ještě názvuky satiry společenské, národní a politické. Jsa svými látkami odkázán na společnost nerozvitou, poněvadž obrození národní ve městech našich nastává až v létech šedesátých, nedovede se vymaniti z okruhu názorů sousedských a filistrovských. Je v něm mnoho, co ukazuje na lhostejnost k věcem veřejným a za to na zálibu v povrchních zábavách městských. Jen za doby politického úpadku může zaměstnávatí myslí mužů, třeba mladých, taková kratochvíle. Ale že tento merendový humor se na konci let padesátých začíná pěstovati opět hojněji, nasvědčuje zase i tomu, že společnost dýchá volněji. Lze také přiznati, že koná jistou buditelskou práci národní, obstaráváje nenápadnou vlasteneckou agitaci. Ovšem opoziční tvrdost, která umřela s Havlíčkem, bychom tam hledali marně. Havlíček není otcem humoru Krakonošova; jest jím Rubeš.

(Příště konec.)

## »Když jsem šel skrz dubový les.«

Podává Zdeněk Broman.

Tato ballada je otištěna v Čelakovského »Slovanských národních písničkách« (I., č. 8., str. 12—14) a v Erbenovi (vyd. r. 1864, č. 328, str. 178) jako lidová, v Sebraných spisech Čelakovského (II., str. 25) jako původní. Ježto báseň v první části jeví nápadnou podobu s »Kyticí« RK, obírala se jí řada auktorů: tak Nebeský (ČČM 1853, str. 161), Masaryk (Athenaeum III., str. 204), Gebauer (L. F. IV., str. 245—7), A. Kraus (Goethe a Čechy<sup>1</sup> [1896], str. 145—8), Máchal (L. F. XXVI., str. 44). J. Jakubec (Lit. česká XIX. stol., II., str. 519) reviduje dosavadní zkoumání a formuluje výsledek větou: »Lidový původ této písně jest . . . nepochybný«.

V první části své stati uvádím několik poznámek a námitek, v druhé části pak některé paralely.

### I.

Důvody podepřel svůj názor, toliko prof. A. Kraus; on jest také první, kdo zaznamenal, že první zmínka o naší balladě čte se v dopise Čelakovského Kamarýtovi ze dne 23. dubna 1822.<sup>1</sup> Místo zní: »A což má národní (?) písnička, o které jsem ti povídal, zdalich ta tobě bude vděk? Postavím ji; nevěda čeho více prozatím psáti: [cituje celou] . . . Pověz mně svůj úsudek o této písni, je-li aspoň trochu duchem našich národních písni básněná — takbých dosti na tom měl«. Čelakovský tu vydává píseň zřejmě za svůj majetek. Kraus<sup>2</sup> však míní, že »ona slova mohou býti žertovná. Oba přátelé se totiž škádlívali, posílajíce písně vlastní, jakoby národní, jak vidíme z listů«. Cituje na doklad tři místa ze SL (str. 143, 159, 193)<sup>3</sup>; prvé z nich (Ouha, pane Bratře! ne tak; tenkrát jsi se zmejlil . . . Hvězdička je opravdu píseň národní) Kraus glossuje: »Z toho *tenkrát* vidíme, že ho Kamarýt jindy při takovém žertu správně přistihl.«

Pro toto tvrzení není dokladu v korespondenci; slovo »tenkrát« zdá se býti s dostatek odůvodněno tím, že Kamarýt byl zasvěcen do tajemství s naší balladou, o čemž opět svědčí slova Čelakovského »o které jsem ti povídal« v dopise, jím se týkajícím.

<sup>1</sup> »Korespondence a zápisky« (F. Bílý) I., č. 71. [KZ.]

<sup>2</sup> L. c. 146.

<sup>3</sup> V KZ I. jsou to čísla 116, 136 a 178; jiné doklady byla by čísla 38, 72, 84, 99, 104, 120, 173, vesměs týkající se mystifikace Kamarýty.



K rozhovoru došlo v březnu ve Strakonících, kam si Čelakovský druhá pozval na svátky.<sup>4</sup>

Prof. Krausovi zdá se to být obrácením starého vtipu: Čelakovský posílá Kamarýtovi pravou píseň lidovou a svádí ho k domněnì, že jest umělá.

V tom případě by Čelakovský plod cizí vydával za plod svůj. Jaký zájem by na tom měl? A byl by to jediný případ proti řadě případů, kdy svou práci vydává za cizí. První z nich je mystifikace Čelakovského s pseudonymem Ž. Jandové<sup>5</sup>, druhý případ je báseň »Rusové na Dunaji«, kterou v dopise Kamarýtovi<sup>6</sup> ze dne 1. dubna 1829 vydává za překlad.

Ostatně: proč nevěřit, že Čelakovský mluvil v dopise pravdu, když už se asi byl přiznal a svěřil ústně v Strakonících? Myslím, že se Č. přiznal k podobné věci ještě v jiném případě a to písemně. Ježto nikdo dosud věc nezaznamenal, cituji passus celý: „Касательно до пѣсни: Какъ jsou tu cestičku<sup>8</sup> etc. о которой ты сомнѣваешься, и никакимъ образомъ се между народныхъ не полагаетъ; должно мнѣ припомануть, и тебя увѣрять, что мнѣ того очень жаль. Ежели по складности ея (како ты самъ сказалъ) не можетъ критикъ вѣрять, чтобы она пошла отъ простолюдина нашего; скажи мнѣ Бога ради, какъ онъ увѣрять о правотѣ россійскихъ и многихъ нѣмецкихъ пѣсней? — Можъ быть, что она сочиненна С. Яндово-ю; — теперь ты понимаешь? И того ради я не ошибся что она достойна воспѣванна ясть народомъ.“ Je to sic přiznání ve vši důvěrnosti, ale tím spíše předpokládá důvěrné přiznání dřívější.

Prof. Kraus si velice přeje, ve prospěch pověsti Čelakovského, aby jeho domněnka byla správná. Ale právě podle této domněnky byl by Čelakovský lhal, vydávaje cizí práci za svou! Či by škodilo pověsti Čelakovského, že v »Slovanských národních písních« by jedno nebo dvě nebo více čísel nebylo skutečně lidových? Uškodily ipsefakty »Wunderhornu« jeho původcům? Naopak: Čelakovský mystifikující je pravým synem své doby, pravým odchovancem romantiky. Vždyť ani úctyhodný professor Klicpera nezničil tohoto mocného »Liebhaberei der Zeit« (podle R. M. Meyera) při povídce »Točník«!<sup>9</sup>

<sup>4</sup> KZ I., č. 66.

<sup>5</sup> Srv. podrobný výklad v Bačkovského »Několika rozpravách o F. L. Č.« (v Pr. 1887), str. 123—134.

<sup>6</sup> KZ I., č. 281.

<sup>7</sup> Dopis Čelakovského Kamarýtovi ze dne 26. srpna 1822. (KZ I., č. 296.)

<sup>8</sup> Tuto píseň Čelakovský poslal Kamarýtovi v dopise ze dne 28. května 1822 (KZ I., č. 76) jako národní a otiskl ji v I. sv. »Slovanských nár. písní« pod č. 11.

<sup>9</sup> Srv. Lit. českou XIX. stol., II., 303.

Proti Krausově domněnce, že naše ballada je z písní, jimiž Hanka Čelakovského sbírku rozmnožil, odkudž do RK neměla daleko, lze postavit hypotézu jinou. Čelakovský neučinil ve své básni nic jiného, nežli Goethe svým „přestavením“. I Čelakovský viděl v básni jakýsi zlomek, i on se pokusil motivovatí spadnutí dívčino do vody. Jistě čekal, že si někdo shodý všimne a prohlásí jeho „národní (?) písničku“ za domácí předlohu Kytice. Je zajímavé (Kraus<sup>10</sup> sám to nazývá „velice podezřelým“ a upozorňuje na to výslovně), že Čelakovský zdá se neviděti nápadné podoby v tomto případě, ač jindy<sup>11</sup> na shodu s RK upozorňuje.

Máchal ve svém znamenitém rozboru lyriky RK<sup>12</sup> zmiňuje se sice mezi předlohami »Kytice« také o »Rozmaríně« ze sbírky Čelakovského, ale vlastní váhu klade na paralely s písní ruskou, srbskou a hlavně s Hankovou »Na sebe«. Hanka by jistě nebyl tak neopatrně dal z ruky píseň, která jeví takovou podobu s »Kyticí«, kdyby skutečně jí byl užil jako předlohy.

Na konec nebude snad nezajímavé všimnouti si, že Ferd. Schulz,<sup>13</sup> ač mezi balladami, jež z I. sv. sbírky Čelakovského cituje, uvádí i takové písně, jež nikterak nejsou balladické („Hořela lípa, hořela“), naši balladu vůbec ignoruje. Nejoddanější pak pracovník o Čelakovském, Fr. Bílý, je přesvědčen, že báseň složil Čelakovský (srv. index listu č. 71. v I. díle KZ).

Motiv, který Čelakovského nutkal k mystifikaci, je prostě nedostatek materiálu aestheticky cenného, nad kterým tak úpěnlivě bádá v dopisech Kamarýtovi (ze dne 29. listopadu 1822 a „Na veliký pátek“ 1823).<sup>14</sup> V počínání svém on, romantik, jistě neviděl nic nepřipustného. Pro »Kytici« předpokládal lidovou tradici; proč by z ní netěžil, když věděl, že „Götovu Heidenröslein (měl Herder) z podání oustního — ? —“ Ten otazník mezi pomlčkami v Kamarýtově listu<sup>15</sup> je významný! Mezi své původní básně ji Čelakovský později zařaditi nemohl; bylať příliš pod vlivem RK. Nebyla by ostatně asi stejně snesla přísného kritického měřítka Čelakovského, který při 2. vydání vyloučil ze »Smíšených básní« řadu kusů.

## II.

Parallel pro prvou část básně neuvádím, ježto jich s dostatek uvedli Gebauer<sup>16</sup> i Máchal.<sup>17</sup>

<sup>10</sup> L. c., str. 146.

<sup>11</sup> Srv. pozn. k ruským písním sbírky (Sebr. sp. II., str. 219 a 249).

<sup>12</sup> LF XXVI., 44.

<sup>13</sup> »Česká ballada a romance«, v Osvětě 1877, str. 468.

<sup>14</sup> KZ I., č. 85 a 91.

<sup>15</sup> KZ I., č. 102 (z června 1823).

<sup>16</sup> LF IV., str. 245.

<sup>17</sup> L. c., 44.

Motiv druhé části, nářek nad smrtí milence, má naše báseň shodný se »starovendickou písní« (*Celá ves se shromažďuje*) kterou Čelakovský překládal rovněž pro I. sv. »Slov. nár. písní«. <sup>18</sup> Tato báseň jeví však i bližší podobu s »Rozmarinou«. Srv. na př. poslední sloky:

## Rozmarina,

Těžké já ponesu hoře,  
Až mě smrt vysvobodí  
A z rozmariny věneček  
Na můj hřbitov položí.

## Vendická.

Kýž Bůh mne brzo zavolá,  
Kýž vyprší i můj čas,  
A Bůh mne k sobě povolá  
A s Hanyňkou spojí zas.

Nešťastný mileneček má na obou místech stejnou myšlenku:

## R.

Budu plakat a se soužit,  
Na ten tmavý hrob sednu ...

## V.

Můj buď pokoj na hřbitovu,  
Tam místo si zakoupím;  
A k Hanyňčinu ku hrobu  
Každý večer přistoupím.

Neméně zajímavé je srovnání ballady »Rozmarina« s jinou balladou sbírky, »*Když jsem já šel skrz černý les*«. <sup>19</sup> Počáteční verše obou ballad jsou velmi podobné, a nad to obě užívají — jedině ze všech českých <sup>20</sup> — nezvyklé předložky *skrz*; všechny ostatní, podobně počínající, říkají *přes* les.

Obě básně mají dále společnou dvojnásobnou apostrofu, již se mileneček táže po své milé:

Povězte, milí ptáčekové,  
Snad to není má milá?

Okažte mi tu cestičku,  
kady nesli mou holčičku.

Povězte, milí ptáčekové,  
k jejímu hrobu cestu.

Okažte mi kostelíček,  
kde leží můj andělíček.

Obsah má však druhá ballada mnohem hrubší nežli ballada naše, jako vůbec všechny ballady původu skutečně lidového.

\*

Přihlížíme-li k námitkám a poznámkám s jedné strany, k parallelám pak s druhé strany, formulujeme svůj konečný názor. Nelidový původ této písně jest nepochybný. Auktorem v tom případě nemohl býti nikdo jiný než Fr. L. Čelakovský.

<sup>18</sup> Otištěna t. na str. 195 n. (Sebr. sp. II., 425—7.)

<sup>19</sup> »Slov. nár. pís.« I., č. 2., str. 2.

<sup>20</sup> Srv. Zíbrtův »Bibliograf. přehled č. nár. písní« 1895, str. 190 a 192.

## Z ideových bojů doby josefinské.

Podává J. Hanuš.

### Úvod.

Protireformace svým fanatismem a barbarstvím nejen zničila nebo aspoň zkonfiskovala naši starší literaturu a tím přerвала přirozený její vývoj, nýbrž porušila také poslední výhonky, jež ze zasychajícího kmene jejího vyrážely. Význačným dokladem toho jest literatura nábožensky vzdělávací, jež nás tu jediné zajímá.

Opíraje se hlavně o církevní tradici, protireformace nepřála bibli. „Vyznání víry zní: Credimus in unam sanctam ecclesiam Catholicam, nikoliv: Credimus in Biblia“ — významně prohlásil kardinál Hosius k Maximiliánovi II. Zejména v rukou laiků bible nerada vidána, ježto obáváno se odtud bludů. V Čechách pobělohorských, v zemi teprve nedávno a jen povrchně pokatoličené, obavy takové zvláště často se vyskytují.

Význačným dokladem toho jsou osudy české bible v XVII. a XVIII. století. Kardinál František z Dietrichšteinu dal již r. 1633 po česku přeložit bibli od kapucína Františka Polona, ale marně se ucházel o schválení v kongregaci de propaganda fide a překlad zůstal nevydán. Později podnětem arcibiskupů Matouše Ferdinanda z Bilenberka a Jana Friedricha z Valdšteina pořízen nový překlad postupně od tří jesuitů, Jiřího Konstance, Matěje Šteyera a Jana Barnera, tak řečená bible sv. Václavská (Nový Zákon, dokonáný r. 1662, vyšel až 1677; Starý Zákon teprve 1715). Ale ani tato jezuitská bible nešla obecně hrůze protireformace před rozumem. Předmluva Nového Zákona varuje výslovně „obecný lid, ať sobě písem nevykládají, ale ať se ptají svých duchovních správců a pastýřů církve“. A poznámka ke kap. XX. proroka Izaiáše připomíná: „Ó kolik bludů a kacířství z toho povstalo, že lidé sprostí a hloupí dali se do čtení Písma sv. a jemu nerozumějíce podle zmotaného mozku svého sobě vykládali“. A na témž stanovisku jest i jesuita Koniáš, jehož pověstný „Klíč“ dovoluje i bibli sv. Václavskou chovati a čísti jen s písemným povolením duchovního, ježto bible jest prý dvojsečný meč: v rukou dětí a prehlivých, t. j. lidí neučených aneb hloubavých a vznětlivých, zbraň nebezpečná a pouze „moudrým a opatrným“ prospěšná. Posléze ani Procházkovu a Durychovo vydání bible (Nový Zákon 1778, celá bible 1781) nešlo podezření. Ač vyšlo po přání císařovny katolicky tak pravověrné, se schválením arcibiskupským a péčí dvou piaristů, kteří co nejvěrněji se museli přidržovati textu jezuitského a v předmluvě prohlásili, že ve všem se poddávají „sondu svaté Římskokatolické Církve, která sama



může neomylně o pravém smyslu sv. Písem souditi, klerus, ovládaný starým duchem protireformačním, přijal ji s nedůvěrou a missionáři opět a opět ji lidu brali.

Tento zvláštní poměr k biblí, jímž protireformace tak význačně se liší od reformace, zejména i reformace české — jedině vydání bible sv. Václavské vystačilo až do r. 1769, kdežto několik tisíc exulantů spotřebovalo v té době řadu vydání — obráží se i v protireformační literatuře vzdělávací.

Zvláště poučným dokladem toho jest, *Weliký Život Pána a Spasitele Nasseho Krysta Gežjffe a geho neysvětýffý a neymileýffý Matky Marye Panny* od P. Martina z Kochem, Řádu kapucinského kazatele v německém jazyku sepsaný a po několikráte na světlo vydaný, nyní — prý ze žárlivosti na národ německý — pro čest a slávu boží a pro duchovní potěšení slavného Českého národa na česko přeložený a od P. Edelberta, Nymburského rodiče, téhož svatého kapucinského Řádu nehodného kněze na světlo vydaný (v Praze v Klementinské tiskárně 1759; předmluva však datována v Horšově Týně 1697 podle prvního vydání z r. 1698).

Jakým duchem proniknuto jest toto typické dílo protireformační, zřejmo již z předmluvy, v níž překladatel se hájí proti výtce, že spis založen jest hlavně na zjeveních sv. Brigidy. Hlavním pramenem protireformace pro život Kristův a P. Marie nejsou tudíž evangelia, nýbrž středověké legendy a revellace. A stejně význačné jsou narážky předmluvy na „všetečné svěťáky“, kteří by snad pochybovali o jeho vypravování, a napomenutí čtenářů, „aby slov této knihy podle filozofských a theologických regul neměřili a nenatahovali, ale aby jim pobožně a duchovně rozuměli“.

Tím duchem psán jest celý tento silný kvartant, počínající jakousi křesťanskou kosmografií (o Bohu a třech osobách božských; kterak Bůh nebe a zem stvořil; o stvoření vod a povětří; o třech nejnižších planetách; o slunci; o nejvyšších planetách; o obloze nebeské; o vodách nad ohlouhou nebeskou; o nebi). Několik ukázek poslouží nejlépe k charakteristice kuriosního obsahu: „Jsou vodní muži a ženy, kteří od hlavy do pasu lidem jsou podobní, spodek pak napodobený k rybě mají“ (str. 9.). Takovými věcmi kniha jen se hemží. A stejně kuriosní jsou názory „astronomické“, podle předmluvy přejaté z „vysoce učeného a dalece rozhlášeného“ P. Athanasia Kyrchera T. J. Na př. čistou vodu deštovou vykládá tím, že „oblakové jsau na způsob nějakého sejtku děraví a déšť skrze ně prší jako nějaká mouka skrze sejtko“ (str. 11.). Stejně naivně vykládá blesk (ohnivé páry ze země v oblacích se ochladí a za léta sluncem rozpálí, str. 12. n.), bouři, hromový kámen atd. O planetách vypravováno tu, že mají přirození vlhké, suché atd., čímž působí nejen na počasí (str. 14.), ale i na lidi, na vynálezy všelijakých „kunštů“, na

moudrost, bystrost atd. (str. 19.). Moře na Venuši jsou prý nejčistší a nejvonnější vody a proto z Venuše všechny znamenité vůně přicházejí a všechna krása na lidech, hovědech i kvítí (str. 20.). Stejně bájeno také o Marsu, jenž prý stvořen k tomu, aby všechen jed z jiných škodlivých hvězd stravoval, podobně jako na zemi jedovaté žáby a pavouci činí (str. 25.). Slunce otáčí se kolem země. Nad oblohou nebeskou jsou vody subtilné a čisté ke skrápění a chlazení hořících planet (str. 33.). Nad vodami jest nebe učiněné z materie nad jiné drahé, mocné a jasné, ne duchovní, kde sídlí Bůh, andělé a jiní vyvolenci. Spisovatel obšírně líčí krásy a rozkoše této residence boží: paláce, zahrady, zámky z nejdražší materie průhledné a na podiv krásně stavěné, se základy z drahého kamene, s ulicemi ze zlata, se zelenými háji a lukami, s křišťalovými potůčky, s rozkošnými studánkami, s překrásným kvítím nikdy nevadnoucím atd. Každý svatý má svůj palác (str. 34. n.). Ukázky tyto zajisté stačí, abychom pochopili, co vštěpováno našemu lidu ještě za doby Steplingovy a Dobnerovy, kdy plným proudem drala se k nám již západní věda a osvícenství se svou kritickou skepsí!

Po tomto úvodě uváděny v témž duchu významnější epizody z biblických dějin a posléze život Kristův a P. Marie, s obšírnými náboženskými úvahami a rozjímáními.

A stejně význačná jest i forma spisu, hrubá, až barbarská. Překladatel omlouvá ji už v předmluvě, připomínaje, že píše pro sprostný lid a proto prý neužívá nijakých vysokých, ozdobných a neobvyčejných slov, ba dovolává se i prostoty evangelia. Ale jak nejapná jest tato omluva, ukáže jediná ukázka, parafrazující evangelium: „Pomysli, pobožná duše, jak velice tvého Vykupitele nad tím srdce bolelo, když ti nešlechtní Židé svůj ošklivý vozher z žaludku svého vzhůru vytáhli a veliké kusy na jeho svatau hlavu, na tvář, na čelo, do vlasů vyplivali a vysmrkávali . . . Když pak žaludek pro veliký smrad od česneku, který Židi rádi žerou, se jim skormoutil, tehdy ten ošklivý smrad P. Ježíšovi do úst vpaustělí“ (str. 642.). Spisovateli zůstaly zřejmě nejen obsah, ale i krásná poesie evangelia zavřeny na desatero zákňův. A takovou nechutnou lekturu protireformační asketové dávali lidu za dojmavou, hlubokou poesii bible, kterou mu zakazovali!

Když takto skládán byl život Kristův, kde evangelia sama se vnucovala za pramen a vzor, domyslíme si, jak teprve vypadaly všeliké ty životy nesčetných jiných světcův a světic, starších i novějších, jejichž kult, zastíňující často i kult samého Boha, jest pro protireformaci tak význačný a pro něž nebylo takového pramene a vzoru. A týž obraz skýtají také ostatní druhy protireformační literatury vzdělávací, zejména kázání, postilly, zpěvníky a knihy modlitební. Dokladů není potřeby. Jar. Vlček ve svých „Dějínách české literatury“ (dílu II. část 1.) dostatečně

charakterisoval tyto patologické výtvoř protireformační s jejich bláhovými zázraky a pověrami, bizarními viděními, příšernými obrazy smrti, pekla a očistce, krvavými scénami mučednickými, proklínáním a zatracováním kacířův a kacířských knih i s pitvorným aparátem čertův atd. A stejný úpadek jako v obsahu jeví se i ve formě a v jazyku: barokní bombast, křiklavá přirovnání, nevkusné hromadění učených citátů, zejména také latinských, ve slohu, formová zdivočilost a vulgárnost v jazyce, přirozený následek nedostatku vzorů české prósy, jež zničeny nebo zkonfiskovány, charakterisuje většinu této literatury, jež podávána lidu místo bible, starých postill, kancionálův a kronik.

Nepřekvapuje pak, když tato literatura, urážející nejen zdravý rozum a vkus, ale i samo náboženství, záhy stává se předmětem odporu a posměchu. Již Antonín Frozin, spisovatel 'Obrovistě Mariánského Atlanta', vzpomíná 'mariánských odporníků, majících za to, že všecky nynější zázraky jsou posměšné věci a dětinské pověrky' (Vlček, Dějiny čes. lit. II., 10). Tou měrou, jakou proniká k nám nové západní myšlení, roste také odpor k této zatemňující a fanatisující literatuře v osvěcených kruzích světských i duchovních a vyvrcholuje v době josefinské. Císařovna Marie Teresie a zejména Josef II. svými osvícenskými reformami snažili se čeliti také této pověrečné literatuře, zejména postátněním censury, omezováním a posléze zrušením Tovaryšstva a klášterů, zákazy pověrečných pobožností, omezováním poutí a procesí, vydáním a šířením bible i jiných vzdělávacích knih mezi lidem, tolerančním patentem atd. Konsistoř arcibiskupská svým způsobem usilovala vykořeniti bidné modlitební knihy i zpěvníky. Osvícený biskup královéhradecký Leopold Hay zakazoval svým duchovním kaceřování jinověrců, pouti k zázračným obrazům 'se všemi při tom obvyklými šálidly, jako jsou pošetile zdobené a parukami vyparáděné panenské sochy, zakuklení mužští členové bratrstev, rovněž tajemné berly a dále více podobného, poněvadž svátost s takovými mnišskými vynálezy nemá žádné souvislosti a poněvadž se musí všechno směšné také ze zbožných obyčejů odstraniti.' Stejně zakazoval 'přehnané velebení svatých, v duchu náboženství nezaložené, skoro všude zneužívané vypravování o zázracích, jež se nestaly, rozmanitých milostných obrazů' (viz Č. Č. M. 1905, str. 100.), 'mnišské pověry, jako jsou požehnání pro štěstí, lukášské cedulky, amulety, svěcené byliny a co více podobných věcí jest, jež přímo se přičí duchu sv. církve, zvyšují hloupost lidu a odpůrcům naší víry zavdávají podnět k výsměchům' (t. 263). A podobně i osvěcenější jednotlivci mezi kněžími, jako na př. Voigt, horlí proti Nebeklíči P. Cochemu a 'jiným podobným nestvůrám pověr'. Ale všechno toto osvětové úsilí jednotlivců, všechna i nejlépe míněná opatření vrchností církevních i světských rozbíjela se o neústupnost nevzdělané většiny duchovenstva, zejména klášter-

ního, vychovaného a ovládaného starým duchem a stoletými tradicemi protireformačními a nadto rozněcovaného fanatickými mis-ionáři, kteří ani po zrušení josefinském (1781) nepozbyli svého vlivu. Zejména kazatelny za Josefa II. opět a opět zneužíváno nejen k šíření protireformačního fanatismu, náboženské pověry i nesnášlivosti a k potírání nové osvěty, nýbrž i k pobuřování lidu proti osvěcenským reformám josefinským a zejména proti patentu tolerančnímu. A právě v této chvíli, tak významné, zasahuje veřejný tisk, uvolněný josefinstvím, aby přispěl k vítězství hnutí osvěcenského a k porážce starého ducha protireformačního...

Pokládal jsem za nutné předeslati tento historický úvod, abychom pochopili motivy, tendence, kulturně historický a budítelský význam literární skupiny, kterou níže podrobně rozbírám: týdeník *Geiszel der Prediger*, jenž tak směle začal bojovati proti oněm výstřelkům protireformace, a brošurek pro i contra, jimž týdeník byl podnětem.

### I. Týdeník ‚Geiszel der Prediger‘ (GdP).

Na jaře r. 1782 nastalo na pražských farách a v klášterech veliké pobouření. Příčinu k němu dala zpráva, že jakási ‚učená společnost‘ umínila si obcházeti po pražských kostelích a veřejně kritisovati kázání. To byl zjev i v ‚kritické‘ době osvěcenské neslychaný a vzrušující.<sup>1</sup>

Sotva plán dostal se na veřejnost, objevila se na rozích ulic vyhláška ‚Über die gelehrte Gesellschaft der Predigerkritiker von einigen Ungelehrten‘, v níž troufalým kritikům hroženo odvetou a třeba i násilím, odváželi se zřejmě ukazovati se v kostelích (srov. zprávu v II. kuse GdP). A dne 15. dubna usnesli prý se hosté na faře u sv. Haštala, že nebudou odbíratí kritik, a totéž doporučili i všem ostatním farářům a klášterům. Zároveň čtyři faráři žádali prý P. Ro-hlského, aby si stěžoval na tento podnik u nejvyššího úřadu zemského (viz ‚Vorerinnerung an die Geistlichkeit‘ v I. kuse GdP).

Ale vše to neodstrašilo smělých kritiků. Již dne 19. dubna 1782 vydali první číslo svých kritik s vyzývacým názvem *Die Geiszel der Prediger* (8 str. v 16<sup>o</sup>), slibující na každý pátek pokračování s tímž titulem i rozsahem, byť časopis měli zdarma

<sup>1</sup> Myšlenka kritisovati kázání byla starší. Jireček (v Rukověti I., str. 292) píše, že Chládek, usiluje o zvelebení kazatelství českého, již asi r. 1775 postavil se v čelo několika druhů, aby kázání v kostelích pražských činěná k společnému poučení a vzdělání svému rozbírali a posuzovali. Je-li zpráva ta pravdiva, Chládek byl původcem té myšlenky. Přímým předchůdcem GdP bylo ‚Sendschreiben eines guten Freundes an den anderen wegen der von P. Heinrich Aug. ord. am 26. Jänner gehaltenen Predigt‘, jež vyšlo počátkem února 1782 u J. J. Diesbacha (A. G. Przedak, Geschichte des deutschen Zeitschriftenwesens in Böhmen, Heidelberg 1904, str. 76).



rozdávati, a výbojně prohlašující, že se nikoho nebojí a že přes všechny hrozby budou dále odhalovati „všecky intriky duchovních na věčnou hanbu těch, kdo dali k nim podnět“. Slibu svému také dostáli. Týdeník vycházel, vyjímaje červen, pravidelně až do konce srpna 1782 — dne 29. srpna vyšel kus XVI., poslední — kdy vydávání „z důležitých důvodů“ přerušeno, hodlajíc v pozdním podzimu pokračovati (str. 140).

GdP vyšly anonymně, ale v zasvěcených kruzích troufalí kritikové nebyli neznámi. Již zmíněná vyhláška na rozích slovy „etwas Steins von dem Berg“ narážela zřejmě na Steinsberga, t. j. Fr. Guolfingera rytíře ze Steinsberga, pražského herce a dramatického spisovatele, nadšeného šířitele osvícenství. Kus II. reaguje na vyhlášku, nepopíral účasti Steinsbergovy, dodává, že nikdo z kritiků se nebojí, tím méně pan ze Steinsberga, jenž na str. 36. přihlásil se také plným jménem jako vydavatel. A stejně s větší menší určitostí narážely na Steinsberga také četné odpovědi na GdP, na př. „Erinnerungen an die Gesellschaft Gelehrter der Predigerkritiker“, týdeník „Über die Broschüren unserer Zeiten“ a j.<sup>1</sup>

Vedle Steinsberga také jiná jména proslýchala se ve veřejnosti: Jiljí Chládek, Rafael Ungar, ba i Josef Dobrovský. Aspoň brožurka „Freundschaftliches Sendschreiben des Bruders Hilarion . . . an Hr. Ritter von Steinsberg zu Prag“ (vydaná domněle v Mnichově, vskutku však v Praze 1782) uváděla dotčená jména v takovém spojení: „Teutschland hat seine Rabner, seine Klopstock, und Böhmen hat seine Geissleros, seine Ch + + + os, U + garos, Dob + + os, Steinsb + + os“ (J. Jakubec, Lit. česká XIX. stol. I<sub>2</sub>, str. 22.).

Účast Jiljího Chládky, profesora pastorálky na universitě pražské, dosvědčena jest téměř najisto.<sup>2</sup> Především na ni ukazuje Steinsbergův „Erster Beitrag, derlei mehrere nachfolgen werden“, obsahující „Exhorte an die Geistlichkeit über einige geistliche Pasquillanten zu Prag“ (v GdP na str. 37.—46.). Jest to vřelá obrana „přítele a velkomyslného muže“, Jiljího Chládky, a zároveň ve formě kázání břitká satira na jeho odpůrce. Chládek, upřímný osvícenec a josefinista, vydal totiž právě tehdy spis „Počátkové opatrnosti pastýřské“ (3 díly, 1780—81), pro osvícenského ducha obecně chválený, od dvorské komise školské předepsaný za učebnici v Praze i v Brně a přeložený i do illyrštiny.

<sup>1</sup> Steinsbergem vysvětluje Przedak, proč GdP v červnu nevycházel: pro brožurku o procesu Kolovratově musel tehdy utéci z Prahy. Méně pravděpodobná jest Przedakova domněnka, že Steinsberg byl také spolupůvodcem týdeníku „Der wunderbare Balsam“ (v uv. spise 81 a 87).

<sup>2</sup> O „professoru Ch.“ zmínily se GdP již v 2. čísle. Ujal se prý Vydry ve škole proti jeho „pomlouvačům“, proto vyzván, aby své mí-

Ale u kněží starého stylu spis vzbudil značnou nevoli. Steinsberg podává některá místa, která se farářům ve spise Chládkově zvláště nelíbila: 1. Jest prý lépe svatou mši zbožně poslouchati a peníze chudým rozdati, než dávati za sebe čisti mši; 2. faráři neplní svých povinností, když za sebe dávají vše konati od kaplanů; 3. faráři neměli by své kuchařky bráti ke stolu; 4. faráři mají se varovat opilství; 5. faráři jsou povinni chudasy zdarma pochovávat i jejich děti křtiti; 6. faráři mají, ježto svou imunitu personální i reální mají z milosti zeměpána, odváděti všechny dávky jako ostatní občané, poručí-li zeměpán, a býti jim tak vzorem, ba v případech nutnosti mají odevzdati i svaté nádoby; a to vše 7. podáno v řeči české a sice starohusitské, aby to každý mohl čísti.

Proto vydán proti knize paškvil, v němž spisovatel prý prohlášen za zrádce stavu, viněn ze všech sedmi smrtelných hříchů, jako učitel podezírán z kacířství, ba nazván „dieser unbärtige Bube aus des Rotte des Antichristen . . . , der zu einem Nachtwächter getaucht hätte“ — zasypan proklínáním, jež končilo tím, aby ďábel jeho mrtvolu předhodil psům a pohřbil ji pod šibenici atd.

Že Steinsberg vskutku nepřeháněl, dokazuje ukázka z paškvilu, podaná v GdP, asi hodně porušená.

O tvým budoucím štěstí slyš krátce,  
které následuje takové zrádce.  
Nebe i země všem dobrým přeje,  
v prostřed nestěstí zlým se zle děje.  
Tvoru ničemnému, jenž není třeba,

— — — — —  
voda se promění v nelibou hořkost,  
z rozkazu větrové v střevách tvých způsobí  
pekelnou horkost.

Žilové, oheň, vítr a voda  
nechte ať zkusí, jak bez vás škoda,  
po světě bloudit ať se vždy toulá,  
od domu k domu chleb žebraá loula.  
Třesouce hubou ať žádá pomoc,  
ta ať jest jeho trápící nemoc.  
Buď mu protivěn Nebe i mocí (?),  
byť neokusil žádné pomoci atd.

A tento paškvil — na celý arch bylo takových rýmů, právě tak surových a pošetilých v obsahu, jako sprostých ve formě i v jazyku — koloval prý ještě s jinými podobnými<sup>1</sup> od fary

nění podal veřejně. Ale již na str. 28. konstatováno, že professor Ch. veřejně prohlásil, že nechtěl urážeti kritiků. Mínen-li tu vskutku Chládek, pak byl by přistoupil ke kritikům teprve později, a domněnka Przedakova (v uv. spise, str. 84 a 96), že hlavní pohnutkou vydávání GdP byla Chládkova touha po pomstě, jest tím méně podobna pravdě.

<sup>1</sup> Prvý podle GdP vyšel počátkem listopadu 1781, druhý koncem února, třetí počátkem března 1782; u jednoho pražského faráře bylo prý ještě 14 podobných ternionů v rukopise a jen na zakročení Steinsbergovo nevydány tiskem. Podle „Österreichische Biedermanns-Chronik,

k faře, od kláštera ke klášteru, od vinárny k vinárně, mnozí duchovní si jej opisovali a jeden farář profesorovi hrozil docela bitím.

Steinsberg ve své exhortě nazval původce paškvilu, jež asi znal, ale nejmenoval, popy, plnými nekřesťanské mstivosti, zlosti a pokrytství, kteří zneuctívají náboženství více než všechny spisy Voltairovy, jsou mu nebezpečnější než celá filosofie Spinozova, kompromittují svůj stav a zasluhují obecného opovržení, a dovolával se proti nim pomocí „pravých, dobrých“ duchovních, zasluhujících prý tím větší úcty.

Tato vřelá obrana Chládků a jeho spisu činí účast jeho v GdP aspoň pravděpodobnou. Výslovně ji dosvědčují zprávy jiné. Brošurka „Geiszel-Tändeleien, kopirt von Preitinger“ (1782) polemizuje výslovně proti prof. Chládkovi jako účastníku GdP a vyhrožuje mu revisí jeho pastorální theologie. A rovněž spisovatel týdeníku „Ueber die Broschüren“ naráží na účast prof. Chládků, ba na str. 139 výslovně ho označuje jako „hlavu“ kritiků GdP a jinde (str. 141) svou polemiku omlouvá také tím, že chtěl strhnouti těmito kritikům masku učenosti, tím spíše, že členem jejich jest professor pastorálních věd — ovšem žádný Pittroff — a ještě jeden, jehož jména a cti šetří, byl prý původem (das Triebrad) tohoto podniku.

Kdo byl tímto původem GdP, nevíme. Podle zmíněné tradice (viz str. 365) mohl to býti buď Ungar nebo Dobrovský. Ale bezpečných svědectví není o přímé účasti ani prvního ani druhého, ač nic z toho, co víme o osvícenském smýšlení a snahách jejich, jí nevylučuje, ba spíše svědčí pro ni. Zejména v Dobrovského časopisech a také v korespondenci jeho z té doby našli bychom projevy a snahy až nápadně upomínající na GdP. Také výtky jazykové mohly by býti od Dobrovského (ovšem i od Chládků). A že i „učenému“ Dobrovskému, jak ho citují GdP (na str. 66), kritiky kázání byly jistě sympathické, že sledoval je se zvláštním zájmem, svědčí jednak jeho pozůstalost, z níž zachován v knihovně Č. musea celý sborník týdeníkův a brošurek tohoto obsahu (sign. 70. F. 291)<sup>1</sup>, hlavní pramen této rozpravy, a pak referáty v Litterarisches Magazin (II. St., str. 118—122), v nichž odpůrcům GdP vytýká „nejhrubší faunský vtip podle vkusu dopisů Virorum obscurorum“ (Jakubec v Literatuře české XIX. stol. I<sub>2</sub>, 22), ale také GdP kárá pro hrubost jejich kritik.<sup>2</sup>

(1784), přičítané Rautenstrauchovi, byl původcem hlavního paškvilu P. Konrad, farář u sv. Jakuba, a šířitelem jich světicí biskup C. Krüger, farář od sv. Haštala Stiepanowsky a kanovník J. J. Kwies (viz Przedak, Gesch. d. deutsch. Zeitschr. 74).

<sup>1</sup> Na sborník tento upozornil mne p. prof. Č. Zíbrt, bibliotékař musejní knihovny, jemž za to veřejně děkuji.

<sup>2</sup> Przedak v uv. díle (str. 74) za hlavního spolupůvodce GdP má Ungara, přítele a řádového druha Chládkova, ale důvodů neudává. Rovněž blíže neoznačil „současné“ zprávy, jež ke společnosti třinácti učenců GdP počítaly také Borna, Ferd. Woldřicha a Františka ze Schönfeldu.

GdP patří k nejzajímavějším a nejvážnějším zjevům brošurkové literatury, vzniklé josefinským uvolněním censury, a to rozsahem, formou, obsahem i tendencemi. Vyzývavý název „Die Geiszel der Prediger“, t. j. dŕtky kazatelů — z úcty k památce velkého muže, jehož kázání tu kritisováno, v kuse třetím tento název vynechán a od července týdeník vycházel s názvem *Predigtenkritik*, herausgegeben von R. v. Steinsberg — nesmí nás mýlit. Není vlastně ani docela případný, ježto vedle hany — proti níž ostatně kazatelé na přímé vyzvání II. kusu týdeníku mohli se bránit posiláním svých kázání ke srovnání s kritikou a k nestrannému rozsouzení — udílena skoro stejně často i chvála nebo přímé poučení. Souvisí to s jedním z hlavních účelů těchto kritik, určených hlavně ku poučení mladých kandidátů kazatelství. Účel ten vytčen již v první kritice, jež Vydroví, jinak „výbornému“ a tudíž chválenému kazateli, činila některé menší výtky, více prý ku poučení kandidátů kazatelství. Hlavně se zřetelem k nim nastíněn v kuse IV. obraz pravého kazatele, na str. 33 podána pravidla dobrého kázání, velmi pěkná a rozumná, v kuse VIII. se zřetelem k pochybené školské metodě při výchově kazatelů podán návod a přední pomůcky k sebevzdělání těch, kdo chtějí se státí kazateli. Pro ducha GdP již tento návod jest význačný: vřele doporučuje kandidátům kazatelství bibli a zvláště evangelia, „hlavní pramen“ kázání, jež všichni by měli znáti nazpaměť, pak zdravý rozum a studium filosofie, jež učí myslit, dále více zbožného citu a méně „chladné theologie“, zejména „patheologie“ (Aftertheologie, spitzfindige Theologie), posléze pilnou lekturu a vzorný život. Stejně význačný jest také výbor theoretických i praktických spisů, jež doporučovány ke studiu: vedle katolických děl nacházíme tu i Aristotela, Quintiliana a Cicerona, ba i protestanty Joh. E. Schuberta, Mosheima, Heilmanna, Jerusalema, Spaldinga, Ernestiho a j.

Ku poučení kandidátů kazatelství nastíněny dále na str. 106 a n. stručné dějiny kázání od středověku, „doby hlouposti“, až po Luthera a Melanchthona, reformátory také kázání, a odtud až po nejnovější časy, kdy filosofie a krásné vědy přivedly i kazatelství k rozkvětu, ovšem prý ne u nás, nýbrž v cizině, zejména ve Francii. Pro ně posléze na str. 125 podán detailní theoretický návod k duchovnímu řečnictví s konkrétními příklady; pro ně a pro slabší kazatele vůbec GdP vybízejí vydávati jednotlivá kázání vzorná i celé sbírky každoroční (XI).

Již tato horlivá, seriosní péče o výchovu dobrých, osvícených kazatelův ukazuje zřejmě, že kritikům GdP nikterak nešlo o snižování a sesměšňování kazatelův a duchovenstva vůbec, tím méně samého náboženství. Opět a opět prohlašují, že jde jim jen o očistu náboženství od předsudkův a pověr, tlumočí svou vážnost ku „pravým“, „dobrým“ a osvíceným kněžím, dovolávají se jejich pomoci, s patrnou úctou citují historiky kněží Dob-



nera, Pubičku, Dobrovského, theology Pittroffa, Chládku, s upřímnou, místy až vřelou chválou píší o dobrých kázáních, ať proslouvených v kostelích pražských i venkovských, ať vydaných tiskem. Tak v I. kuse chváleno kázání Vydrovo, v III. kuse kázání kanovníka Schmidta, v V. Cornovovo (nadšeně vychvalován), kaplana Hatasche a Schäferovo, jenž sám jim poslal své kázání k posouzení, v VI. kázání nejmenovaného augustiniánského kazatele u sv. Tomáše, v IX. kázání kaplana Wolfa, českého kazatele v Týně, v XI. Heilmannovo a nejmenovaného německého kazatele, v XIII. kázání kaplana Pöchmanna; na str. 137 vynášeny zásluhy regenta konviktu Jana Kurky o vychování kandidátů, na str. 101 ke cti jakéhos františkána vypravován jeho čin — smíření matky s dcerou — jenž měl by prý býti zapsán v dějinách řádu a vystaven za vzor všem duchovním k následování.

Již obsah těchto pochval charakterisuje snahy a celého ducha GdP. Tak doporučuje kázání profesora Cornovy, proslouvené při posvěcení sirotčince 8. čce 1781, zejména mladým kandidátům kazatelství, vytýkají zvláště jeho vřelost nejčistší lásky k bližnímu a jeho oddanost k Marii Teresii a Josefovi II.

Ještě význačnější jest obšírná chvála faráře Jak. Wissingera a kaplana Pöchmanna v XIII. kuse GdP. Oba chváleni pro poslušnost a porozumění příkazů panovníkových o náboženské toleranci, proti nimž brojí tolik „fariseů“ mezi kněžími, i pro osvícenost, prostou všech předsudků, s jakou na př. farář přiznal osadníkům, že tělo v kostele jeho chované není sv. Innocence a nesmí se tudíž pověřeně uctívati. A stejně zajímavé jsou výklady o lásce, poslušnosti a účtě k panovníkovi, jakož i zásady, jež tu kritik dodává kazatelům k následování: svoboda svědomí jest již podle přirozeného práva neporušitelná; mocnár jest povinen bdíti nad zachováním přijatého náboženství a trestati ty, kdož je ruší; víra nebo mínění každého zvláště jest právě tak předmětem pozornosti mocnářovy; nejjistější prostředek proti všem nepokojům, vznikajícím z různosti náboženství, jest náboženská snášlivost; pronásledování náboženské jest nejhorší vlastnost panovníka, jakou si jen lze mysliti; kněží mají míti vážnost a úctu, ale ne moc; náboženské pronásledování ničí všecku morálku, jest pro stát záhubné.

Kritikové GdP představují se nám tudíž již v pochvalách jako rozhodní průkopníci osvícenství a josefinství, pokud se projevovale církevními a náboženskými reformami. A v tomto osvícenství máme klíč k pochopení vlastního úkolu GdP: ostří jejich kritiky namířeno jest proti všemu, co v církvi, v náboženství, v kázáních, mezi duchovními světskými i řádovými přičilo se současné osvětě, ať to již bylo dědictvím fanatického, nesnášlivého a pověřeného středověku nebo protireformace, prodchnuté

stejným duchem. V tom také tkví jejich význam kulturně historický a buditelský.

Hlavně z této půdy vyrůstá upřímná, oddaná loyality GdP k panovníkovi, jemuž nová osvěta tolik leží na srdci, i k jeho ideálním snahám a opravám náboženským, jakou poznali jsme již v pochvalách. Ozývá se co chvíli také ve výtkách. Již v prvním kuse vytýkáno kázání Vydrovu, že příliš stručně odbyl povinnosti k světským vrchnostem. V kuse III. kritik horlí proti nejmenovanému, ač proslulému kazateli, jenž nesmyslně, až rouhavě materialisoval podstatu mše a svátostí, a zvláště proti jeho výrokům, podivně prý se vyjímajícím ve století osvícenství, kdy žádný papež Řehoř VII. nesmí despoticky vystupovati proti císaři římskému: „Welche Gewalt ist weitläufiger und unbeschreiblicher als die des Priesters? Sie erstreckt sich auf alle Christen. Wo ist ein Fürst, ein Monarch, eine Würde, sie sei noch so herrlich und glänzend, die nicht unter ihrer Gerichtsbarkeit stünde? . . . Gott ist bereit, sich den Urteilen seiner Priester zu unterwerfen, bereit von den Rechten seiner Gerechtigkeit abzustehen, so bald sie den Schuldigen werden davon losgezehlet haben . . .“ Nad zlostného, dopáleného popa (böseartiger aufgebracht Pfaffe) nic není strašnějšího — volá tu kritik rozhorleně.

V téměř smyslu v X. kuse GdP rozhorleně vytýkáno, proč toleranční patent, „nařízení tak blahodárné a lidumilné“, se nezachovává, proč duchovní vrchnosti nerozšiřují jeho známost, trpí jeho porušování a rozněcování fanatismu. „Wie frech oder wie dumm — odsuzuje kritik nejmenovaného kazatele augustiniána, jenž zavrhoval rozum a všecku filosofii, vynášeje jen víru, haněl kacíře a varoval před styky s nimi — musz nicht der Mönch sein, der in einer Hauptstadt, vor so gemischtem Auditorium solche ärgerliche Dinge vorbringt!“ GdP hrozí, že pilně budou bdíti nad tím, aby příkazy panovníkovy se plnily, aby v lidu nebyl podněcován fanatismus proti jinověrcům i panovníkovi, jako se stalo v tomto kázání, jež by prý zasluhovalo, aby rukama katovými veřejně bylo roztrháno a spáleno.

Ostrá tato slova nezůstala bez odvety. Podle příznání v XV. kuse GdP způsobila nějaké vyšetřování, ale kritikovi nestalo se nic, naopak zuření nepřátel pohnulo ho, aby tím bezohledněji odhaloval všechny podobné „neřesti“. Vskutku také v XV. kuse opět ostře kárá nejmenovaného kazatele františkánského pro jeho fanatičnost a nesnášlivost, pro pobuřování lidu proti tolerančnímu patentu Josefov a jiné „prahloupé“ kázání, vykládající, jaká prý jest to ukrutnost, když panny Bohu posvěcené vyhánějí se z posvátných zdí klášterních a jejich ctnost dává se téměř na pospas nemravnosti . . . Kritik na takové mnichy volá vrchnost duchovní i světskou, aby přinutila je ká-

zati vlastenecky, ať již smýšlejí jakkoliv, ježto pokrytci — dobré mnichy ovšem vyjímá — bývali vždy.

Obrana Josefa II. a jeho konfliktu s klerem starého ducha vede kritika GdP bezděčně také k obraně českého krále Václava IV., protireformací tolik kaceřovaného. V kuse VII. ujímá se ho proti kazateli Reichelovi obšírným citátem z Pelclovy ‚Kurzgefasste Geschichte‘ a z Manlia Cirraea (citován z Berghauerova Protomartyr Poenit.), ‚učeným‘ Dobrovským a jinými historiky. Kritik vykládá nenávisť duchovenstva k Václavovi, jež prý trvá podnes, hlavně tím, že usiluje o mír v křesťanstvu, snažil se napravovati také zkažené mravy duchovenstva, porušeného nesmírným bohatstvím, a s průhlednou tendencí, napovídaje příští boj o světectví Jana Nepomuckého, dotýká se také známého příběhu Johanka z Pomuku, umučeného r. 1393 pro intriku kladrubskou (na str. 67 n.). ‚So gieng — dodává kritik — andern guten und groszen deutschen Kaisern . . . und noch immer wird man diejenigen verschwärzen, die sich den Usurpationen der Geistlichen widersetzen werden‘ (str. 66). Chápeme pak, proč historikové osvícenští tak neodolatelně byli poutáni k husitství: spatřovali v něm a v jeho předních repraesentantech něco přibuzného vlastním svým snahám.

A stejně zajímavé jest také jiné místo v této obraně Václava IV.: ‚Pan Pelcel ve svých dějinách krále Václava, k nimž vyzývala ho již cizina a po nichž také sám kritik touží, bude prý míti příležitost, poučiti obě strany (kritika i kazatele Reichela) o jistých kritických věcech (in gewissen kritischen Punkten), a pánové Dobner a Pubička ve svých velkých dílech neopomenou totéž učiniti‘ (str. 67 n.). Jak známo, Pelcel splnil toto přání v celém jeho dosahu, napsav životopis Václava IV. v duchu, jak si toho přály GdP.

S téhož stanoviska osvícenského a josefinského GdP často, snad nejčastěji horlí proti náboženskému fanatismu a nesnášlivosti. Již v I. kuse vytýkáno kaceřování nevěrcův a bludařů, zejména i protestantů, husitův atd., a odsuzování do pekla všech těch, kdo jinak smýšlejí, ježto jednání takové umrtvuje lásku k bližnímu a vede k nesnášlivosti, odporné duchu křesťanství. Či i Sokrates — táže se kritik ironicky — jenž žil tak etnostně, bude zatracen, protože neznal Krista? Jindy vytýkáno zbytečné vyjíždění kazatelů proti ‚freigeistům‘, jež na kazatelnu nepatří (kus XI.). V kuse VIII. kritik přeje si docela místo pověřence a mechanického uctívání svatých následování jejich ctností, způsob prý, jež by i protestanti mohli přijmouti, a dodává významně: ‚So sind viele Punkte beschaffen, die das Bruderband zwischen uns und den Protestanten zerrissen haben, die sich mit wenigen Limitationen wieder gut machen lieszen und wobei wir nur dasjenige aufgeben muszten, was wir in einer heiligen Einfalt übertrieben haben‘ (str. 69).

Nejvýznačněji pro náboženskou snášelivost horlí však závěrek týdeníku (na str. 140 a n.): „Gott machte für alle Völker nur zwei Gesetze: ihn anzubeten und die Menschen zu lieben. Diese Prinzipalgesetze für Erd und Himmel verbinden alle, weil sie die Natur allen verkündiget. Jesus bekräftigte sie, gab unserer Moral eine vollkommene Festigkeit: darin sind wir vor allen andern glücklicher. Lasst uns, du philosophischer Sozinianer, lieber Quacker, guter Anabaptist, finsterer Presbyterianer, ehrlicher Lutheraner, gleichgültiger Bischöfler, verwirrter Mononist, Methodist, Pietist etc. etc. ohne allen Schuldinctionen in brüderlicher Eintracht und Erfüllung jenér Prinzipalgesetze unter einem Dache leben. Unsere wohlweisen Distinctionen haben uns entzweit, unsere Liebe musz uns wider vereinigen.“

Osvícenský a josefinský jest poměr GdP ke klášterům a mnichům, jejichž kazatele stihá nejvíce výtek. GdP jsou odpůrci vši přepjaté, středověké askese, „nedopřávající ani nevinných požitkův a radostí, vyhánějící do pouští a lesů, nutící rozdávatí statky kostelům a klášterům, rozdíratí si kůži, ve dne v noci vykřikovati latinské žalmy“. Morálka taková není prý „pravá ctnost, nehodí se době zdravého rozumu, nevzdělává“ (XII. kus).

Jindy GdP ironisují lakotu řádův (ovšem i kněží světských), vymýšlejících „nejzpozdilejší pověry k oblouzení lidu“, jejich panno-vačnost, pokrytství, horlí proti nešvarům při noviciátě („Eine Klosteranekdote“ na str. 100.), vytýkají nerozumnou správu v klášterích, kde často dobří kazatelé komandováni k hospodářství a hospodáři na kazatelnu. „So wird öfters der dumme Bigott, den man in eine Eremitage einsperren sollte, der Tyrann jungen Studenten; und der Verehrer der Wissenschaften, der gelehrte Menschenfreund Klosterpförtner oder Aufseher über die Lichtweiber“. V řádech není vážnosti ani pro kazatele, ani pro učence, spíše pro kuchaře. Kritikové hrozí, že se vším důrazem budou odhalovati a potíratí takové nešvary, nenastane-li náprava.

V klášterích a mezi „hloupými“ mnichy GdP hledají vlastní semenišťe všeho despotického fanatismu a nesnášelivosti. bouření proti zdravému rozumu, nové osvětě i josefinským opravám, zdroj náboženských pověr i mechanických, k „hanbě lidského rozumu“ složených modliteb, naivních legend, přepjatého kultu svatých i směšného zázračnictví. Na vrub jejich kazatelů přičítají i formální úpadek kazatelství: „missionářskou“ zběsilost, křičení, rozdíráni (Zerfetzen) vášní, harlekýnské grimasy (II), mluvení nosem (str. 137 n.) a jiné nešvary v přednesu; hromadění učených citátů, zejména latinských, bombast hyperbol, směšná přirovnání atd. ve slohu.

V duchu osvícenství a josefinství GdP horlí také proti okázalým processím a nádherné vnější bohoslužbě vůbec. Častěji vytýkají, že pro samá procesí zanedbává se i kázání. V IX. kuse s pochvalou připomínají, že týnský kaplan Wolf v českém ká-



zání vyslovil se proti přílišné nádheře o Božím Těle, ježto odvádí od pravé, vnitřní zbožnosti. Kritik rozvádí a doplňuje jeho výtky vlastními poznámkami o vnitřní i vnější bohoslužbě vůbec, jejím vzniku, vývoji atd., a to se zvláštním zřetelem k bohoslužbě katolické. Uznáváje potřebu a užitek bohoslužby vnější, zamítá v ní vše, co ruší klid duše, rozptyluje myšlenky atd. Množství zbytečných obřadů, lidu nejasných, a přepjatá nádhera jsou nebezpečny pravé zbožnosti, hovějí jen nejnižší smyslnosti. Proto kritik nepřeje orientálské pompě v rouchu, hlučné hudbě, ani zpívání mším, za to vynáší dojemnost lidového zpěvu. Stejně vymítá z bohoslužby „všeliké šarlatánství“, na př. s krví sv. Januaria, ježto nepovznáší srdce k Bohu.

V duchu osvěcenství a josefinství GdP horlí proti mechanickému, přepjatému, pověrečnému kultu svatých a Panny Marie. Již v I. kuse vytýkají, že světci — v II. kuse P. Maria — v kázáních podle vzoru P. Kochema a Acta Sanctorum uctívání často více než sám Kristus. Obsírněji dotýká se téže věci kus VIII.: místo mechanického uctívání modlením k jednotlivým světcům a ne k Bohu růžence, litanií, odporujících často i zdravému rozumu, poutmi k hrobu, dáváním na mše, vzýváním určitých světců v jistých nemocech a potřebách atd. kritik si přeje, aby kult svatých byl povznesen a oduševněn, zejména následováním ctností světců. Stejně kritik zamítá (v kuse XV.) hrubě smyslné pojmání svatých jako prostředníkův u Boha, jenž pak vyličován jako nějaký světský tyran a despota. Jindy pranýřován „nechutný a směšný apparát čertů“, přidávaných světcům „naivními, prolhanými legendami“, ježto svádí ku pověře a vzdaluje ducha od pravého křesťanství.

Stejně jako proti pověrečné účtě svatých osvěcenci GdP horlí také proti pověrečnému zázračnictví. GdP nezamítají divů vůbec. „Ich weisz“ — píše kritik kusu IV., háje se zároveň již napřed proti výtce kacířství — „die Gesetze, nach welchen die Schöpfung erhalten wird, sind gewissermassen die Sprache des Urhebers der Natur; ich begreife, dasz dieser Urheber sich dieser Sprache hat bedienen können, um die Menschen das mit Gewissheit erkennen zu lassen, woran ihnen so viel gelegen war und welches die Vernunft ihnen blos anzeigen konnte“ (str. 30). Tím rozhodněji horleno proti přehnanému, naivnímu zázračnictví středověku, „doby hlouposti“, a jeho legend: „Aber es ist doch anzumerken“ — psáno na str. 110 — „dasz uns diese dummen Jahrhunderte die meisten Heiligen und die seltensten Wunderwerke geliefert haben“.

Již v I. kuse vytýkána záliba mnohých kazatelů v divech a zázracích, o nichž prý vypravují celé donquijoterie, pletouce tak mozky prostých lidí a odvádějice pozornost od morálního obsahu, jenž jest přece hlavním účelem kázání. V kuse IV. pranýřován v kázání faráře Štěpanovského o sv. Vojtěchovi „bajky

proti zdravému rozumu' a zázraky až naivní. Kazatel měl prý užítí také Dobnera, Pubičky a Pelcla, jenž nic neví o vypravovaném divu, nikoliv jen Boleluckého a Kochema, jenž mu patrně jest za evangelistu, jako legendisté (Legendenschmierer) za apostoły. V kuse V. zamítány amulety a podobné 'pověrečné' věci, doporučované zištnými mnichy proti nemocem a nehodám, v nichž pověra hledá působení zlých duchů. Kritik nevěří takovému působení a skepticky soudí také o posedlosti.

S téhož osvěcenského hlediska GdP uvažují rovněž o modlitbě. Již v V. kuse vyslovují se proti přepjatému modlení, jež odvádí od jiných povinností. V kuse VI. definují pravý účel modlitby a obšírně kritisují modlicí knihy, jimiž prý se uráží nejen zdravý rozum, ale i náboženství, ba sám Bůh. Takové jsou ony četné 'Himmelschlüssel, Wallfahrtsterne, Myrrhengarten' atd. s 'červenými korály, rajskými růžemi, nebeskými budičkami' a jiné bloupoučké (einfältig) knihy modlicí, 'welche die allerdümmsten Mönche in einem Anfall von Raserei zur ewigen Schande der menschlichen Vernunft zusammen geschmiert haben; darin zu tausendmal vorkömmt um die Menschen zu erbauen: Jesu, mein Zuckerle!' (55 n.). Kritik vytýká a významnými doklady — srdce sv. Neria v přítomnosti sv. hostie tak se rozpálilo a poskočilo, že přerazilo mu dvě žebra v těle a mnohokrát vlhkými obklady musel býti chlazen; sv. Florianě v poslední nemoci sv. hostie pronikla prsy do srdce a zanechala viditelnou ránu atd. — charakterisuje nesmyslný legendární a zázračný balast modliteb novějších. Starší po té stránce jsou prý ještě horší. 'Es wäre ein leichtes noch weit abgeschmacktere zu finden' — volá kritik rozhorleně — 'wollt ich zu Abraham a S. C., Kochem und Compagnie meine Zuflucht nehmen; Gebete, die Gott als das rachgierige Wesen mit tausend feurigen Schwertern vorstellen, den nichts als Opfer und Geschenke an die Klöster besänftigen können . . . . Diese bunte Brut des Monachismus, des Fanatismus, diese Eckel und Galle erweckende Gebete verführen den Pöbel zu hundert Irrtümern, machen ihn Gott lästern, versenken jeden Keim der Vernunft und verdienen vor den ausgelassensten Schriften der Freigeister den Scheiterhaufen. Sie machen den Menschen zum Vieh, das dem Triumphwagen des despotischen Fanatismus angespannt wird, sie rotten das echte Christentum gans aus' (58).

Marně prý snaží se c. k. censura tyto modlitební knihy, tento pramen vši morální neřesti vyplniti, pokud mniši smějí se potulovati po zemi, kteří tu onde ještě vždy drobné obrázky mariánské rozdávají, jimiž léčí nemoci lidí i dobytka. Proti tomu se musí opřítí rozumní kněží, ale jest jich málo; špatné vychování a vzdělání a celibát to působí. Kritik vybízí k vydávání a rozdělení dobrých modlitebních knih, — záslužný pokrok v tom směru učinil rada a direktor Seibt, mající tolik zásluh o svou

vlast, svou katolickou modlitební knihou, jež pro své přednosti přeložena byla do několika jazyků (str. 60) — ke kázání proti špatným, k zákazu, aby mniši neprodávali svých smének („ihre Wechselbriefe“) na sv. Petra. Jinak neprospějí nejšlechetnější snahy panovníkovy, když nepodporuje jich klerus, jenž vskutku vládne lidem... „Ich fürchte, dasz dieses Volk, welches selten ein anderes Buch als sein Gebetbuch lieset, noch lange in der Barbarei bleiben und die goldenen Zeiten für die Mönche, diese schwarzen Zeiten für die beleidigte Menschheit, wenigstens auf dem Lande noch immer ihre Kraft behalten werden; und wenn diese heilig gepriesenen Betrügereien etwas entkräften und nach und nach vertilgen könnte, so täten es solche guten Betbücher“... (str. 59 n.).

Tímto osvěcenským a josefinským duchem prodehnuty jsou i všechny ostatní výtky a rady GdP, ať ironisují nedbalost biskupů, kteří nechodí po diecesích, nekázají, nedohlížíjí na kazatele atd. (v kuse IV), ať vytýkají farářům, že zanedbávají kázání, nechávající za sebe kázati kaplany (str. 54), že nežijí, jak kázají — zejména vytýkány bohaté, dlouhé hostiny na farách (str. 34 a j.) — nebo ať ujímají se zasloužilých, horlivých kaplanů, kteří pro nepřítel reakčních kruhů nemohou se dodělati fary (str. 84) atd.

S toho stanoviska nakreslen i nepříznivý obraz většiny duchovních té doby v závěrku (str. 140 n.), upomínající nejedním rysem na horlení Husovo, Chelčického a jiných reformátorů: „Für die Auswärtigen ist die Prediktenkritik blos ein trauriger Beweis, dasz der Geistlichen nur wenige fähig sind, Josephs grosze Absichten zu befördern. Es mangelt vielen an hinlänglichen Kenntnissen; sie wuchsen unter Katalogen verbotener Bücher auf, aus denen sie das gute nicht ziehen durften, was die erlaubten selten erhalten. Mehrern fehlt es an wahrem Patriotismus: den meisten an anderen notwendigen Eigenschaften. Ihr Stifter lebte mäszig, sie wollen prassen. Er opferte sich unseren Vorteilen auf, sie wollen uns ihren Vorteilen aufopfern. Er predigte Wahrheit, darum blieb er arm; sie predigen Narrenspossen, darum werden sie reich. Denn um jemand mit guter Art auszuplündern, musz man ihn zuerst betören. Man verkündige das Evangelium allein, und es bleibt kein Mittel, den Strafen jenseits des Grabes zu entkommen, als eigene Tugend“...

Z podaného nástinu obsahu a tendencí tuším zřejmě vysvítá kulturně historická váha týdeníku GdP: ve významné chvíli, jež národu přinesla novou osvětu a slavný toleranční patent Josefa II., jeden z nejkrásnějších výplodů jejích, vymycovaly vše, čím protireformace porušila u nás ducha i srdce, náboženství i literaturu, potíraly jeho tajné i zřejmé odpůrce, připravovaly půdu jemu a tím i nové osvětě a tak svým způsobem přispívaly ke kulturnímu obrození v Čechách, bez něhož obrození národní nedalo se ani mysliti.

Ale GdP zasahují také jinak, bezprostředně do národního obrození českého. Kritikové jejich zajímají se o české dějiny, zejména také o dobu husitskou (obrana Václava IV.!), znají a sympathicky vítají historické práce Dobnerovy, Pubičkovy a zvláště Pelcelovy a všímají si také jazykové stránky kázání, „husitské“ řeči české.

GdP vytýkají především nedostatek kázání českých. Tak v kostele dominikánském nekáže se prý česky, ač celý Oujezd jest český, tak že ti ubožáci musí choditi na česká kázání až na Staré město nebo do farního kostela před branou; pak není prý ovšem divu, když mnohá zbožná duše z nedostatku kázání sahá po knihách, jež mohou ji svěsti (III, 28).

Jindy pečlivě si všímají mluvnické správnosti kázání českých: Hataschovi, jež jinak chválí, vytýkají chyby jazykové, na př.: moudrý lidé (v kuse V); podobně kanovníkovi Svobodovi (řkouce m. řka; slovník m. kazatelna, v kuse II.) a jinému kanovníkovi, jenž 1781 u Höchenbergera vydal kázání psané češtinou „velmi bídnou“ (důmněitedlný m. domnělý, dnešní m. dnešní, od jedných, můžu atd.). „Co řeknou tomu“ — dodává kritik — „naši krajané, kteří najdou v Berlíně knihy lépe psané než v srdci Čech a to od kanovníka“ (str. 140)?

Chyby proti jazyku českému kritik shledal i v arcibiskupském katechismu z r. 1766. Proto důtklivě žádá kazatelův, aby nezanedbávali svého mateřského jazyka, jako posud se dalo; neboť jaký jest to kazatel, jenž nezná ani řeči, jíž mluví? K tomu účelu doporučí jim právě vydanou mluvnicí Tomsovu, která všecky ostatní svou dokonalostí daleko předčí (str. 140).

V osvětlenější veřejnosti české týdeník GdP jak svým osvětenským obsahem a tendencí, tak i vtipnou, duchaplnou formou, jež přes britké ironie a sarkasmy neklesá nikde do sprostoty a frivolnosti, vzbudil mocný ohlas, ba byl popudem a vzorem i vídeňské „společnosti učenců“,<sup>1</sup> jež od 2. května 1782 stejným způsobem vydávala kritiky kázání (GdP str. 28). Týdeníku GdP dostalo se prý pochvaly od několika vážených velmožův i učenců, ba i osvěcení kazatelé souhlasili s ním, na př. František z Schönfeldu v řeči o tolerančních nařízeních císařských (srov. „Musterung unserer Gegenfüszler“ v GdP asi s počátku érevence).

Ale ještě větší bylo pobouření, jež GdP způsobily v kruzích reakcionářů, mezi duchovenstvem stále ještě četných. Zračí se již v samém obsahu GdP, vypravujících, jak urážel zejména pohoršlivý název týdeníku (v I. kuse), jak někteří kazatelé zneužívali i kazatelny k hanobení kritiků — tak kazatel u domini-

<sup>1</sup> Podle týdeníku „Über die Broschüren unserer Zeiten“ (strana 218) byli i tito kritikové, vydávající „Wöchentliche Wahrheiten für und wider die Prediger zu Wien“ (Wien und Prag 1782, jako vydavatel podepsán L. Q. Hoffmann), většinou Čechové.



kánů dne 29. dubna lál kritikům, jmenuje je pomlouvači, cechem utrhačů na cti, jejichž spisy měly by se prý veřejně spáliti (str. 27); P. Rogalský prohlašoval je za fariseje, pacholky satanášovy, nástroje ďáblovy (v kuse V.) — jak kritiky po farách i klášterích působily hrůzu, takže kazatelé báli se až kázati (str. 137).

Významnější než tyto soukromé projevy pochvaly nebo odporu byl mocný literární ohlas GdP, četné brošurky a týdeníky pro i contra, jež podnítily.

(Příště konec.)

## XXVIII.

### Archiv literárně historický.

#### I.

**Martin Hattala Janu Gebauerovi.**

Velectěný pane kolego!

Nevěděl, kde ste trávil minulé prázdniny, nevzdal sem Vám posud ani nejsrdečnějších diků svých za poslaný mi čestný vý-  
tisk Vaší rozpravy nadepsané »Etymologické počátky řeči«. <sup>1</sup> Čině to nyní, prosím Vás, abyste na vzájem laskavě přijal jeden vý-  
tisk nejnovější práce mé o »počátečních skupeninách souhlásek  
chor. a srbských«, který Vám touže poštou pod křížovou obálkou  
posílám. Uznáte-li, přečet ji, za dobré obrátiti pozornost našeho  
obecenstva na ni v »Národních novinách«, <sup>2</sup> zavděčíte se mi ve-  
lice. Kojе se pak nadějí, že nebudete od toho, osměluji se ozná-  
miti Vám zkrátka, oč mi při tom nejvíce jde. Již je tomu rok,  
co Miklosich byl vyzván veřejně ode mne na souboj v příčině  
Kralodvorského rukopisu na str. 60. předposlední práce mé la-  
tinské. Neučiniv toho, nakolik mně známo, posud nikde, není  
hoden tolik šetrnosti, co se mu jí tamtéž na rozličných místech  
dostalo. Jelikož pak sem už na cestě své do Dalmacie spozoroval,  
že se tak zachová proti mně, dotýkám se ho zejména na str. 23  
přítomné chorvatsko-srbské rozpravy své bez obalu, právě tam  
zjevně, že v nauce o souhláskách zůstal pozadu skoro o půl  
věku. Totéž vytýkám i Šleicherovi i v lat. práci své již na  
str. 21—23 protože ho mám za ošemetného člověka v každém  
ohledu. Nepoznáte-li ho takovým z oboru dotčených prací svých,

<sup>1</sup> [»Etymologické počátky řeči« od prof. J. Gebauera. (Vyňato ze IV. roční zprávy veřejné městské vyšší školy reálné v Pardubicích pro rok 1868.) V Praze. Nákladem kněhupectví I. L. Kober 1869.]

<sup>2</sup> [Vycházely tehdy místo »Národních Listů«, na čas zastavených

nadám se, že se mi povede přesvědčiti Vás a jiné o tom v slíbené rozpravě o pádech vůbec a slovanských zvláště. Do té se dám, budu-li živ a zdrav, jak náhle opíši počátečné skupeniny české, polské a ruské tak jako chorvatskosrbské. Co se dříve stane nežli by se komu na prvý pohled zdáti mohlo, jelikož je již mám sebrané, jak se toho na str. 24 přítomné práce dotýkám, a jelikož sem si tou náležitě proklestil cestu i k oněm. Tím pak se tuším aspoň poněkud ospravedlní očekávání Vaše, které ste v Naučném slovníku, jestli se nemýlím, v čl. o jazykozpytě vyslovil.<sup>1</sup> Opakování toho hodilo by se velmi dobře do úvodu oznámky, o níž Vás prosím. Ostatek její měl by sobě nejvíce přísného soudu mého o filologii našeho věku vůbec a té zvláště, již Šleicher provozuje, dle mého zdání všimnouti, aby byla zajímavou pro vzdělaného člověka vůbec. Pro našince nebylo by od věci zejména to připomenouti, co sem na str. 10. a 11. proti Šemberovi a Kollárovi, nejvíce ale Čas. mus. r. 1858 opakoval.<sup>2</sup>

Ostatně jako vůbec tak i tu zůstane pravdou: »bis dat, qui cito dat; nil dat, qui munera tardat.« Že se dle toho zachováte, očekávám tím důvěrněji, čím jsem více přesvědčen o horlivé lásce Vaší k naukám vůbec a k naší zvláště, maje na mysli zvláště darovanou mi práci Vaši. Jde-li Vám, jak se domnívám, o poznání toho, co a jak soudím o ní, oznámím Vám zkrátka, že je mnohem podarenější v každém ohledu než bych se toho byl nadál, rozváživ především vznešenost předmětu, jehož se ona týče, a skromnost pomůcek k rozřešení jeho spotřebovaných.

Těším se tedy nemálo tomu, že ste byl mým žákem, a pevně sem o tom přesvědčen, že, dá-li Vám p. Bůh, jak toho srdečně přejí, dalšího života a zdraví, značně přispějete ke zdokonalení vědy, v jejíž službě se mnou spolu stojíte.

Ostatně račte ve jménu mém srdečně pozdraviti zejména p. ředitele Jahna a přesvědčen býti o zvláštní úctě, s nížto se znamenám co

Váš

nejupřímnější kolega  
M. Hattala.

Na Křivoklátě, který zejtra opustím, 8. října 1868.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> [ . . . »za přípravy a části větších děl považujeme i jednotlivá pojednání a přednášky« jeho (t. j. Hattalovy). Riegrův Slovník Naučný, heslo »Jazykozpyt«.]

<sup>2</sup> [V posudku Šemberových Dějin řeči a literatury československé, ČCM 1858, str. 298 n.]

<sup>3</sup> [Dopis tento z pozůstalosti svého otce podává Marie Gebauerová.]

## II.

## Jan Gebauer Martinu Hattalovi.

## Slovutný pane!

Přání Vaše sem již vyplnil a posílám N. N. zároveň rukopis; požádal sem Grégra Edv., aby to dal vytisknouti za feuilleton.

Držel sem se celkem pokynutí Vašich; jestli že však přece shledáte, že sem někde neuhodl Váš úmysl anebo třeba úplně pravdy se chybil, tedy prosím, abyste to ráčil připsati jednak indisposici, která mne s rheumatickým bolením zubů každý podziměk pronásleduje, jednak abyste si mne omluvil tím, že jsa již na 4tý rok z Prahy vzdálen skoro jen v remiscencích žiji a o tom, co se ve vědecké literatuře nového vyskytuje, pozdě a neúplně se dovídám.

Šembery nejmenuji, neboť jeho Západní Slované jsou, pokud se pamatuji, kombinace z historických excerpt a etymologie se střezí; mimo to mi také vděčnost kázala mlčeti, neboť mne u ministerstva upřímně — ačkoli marně — podporoval, když sem o nově zřízené linguistické místo při české reálce v Praze kompetoval. Z těch tedy příčin rače si mé pomlčení omluviti.

Týž den, když mne Váš dopis došel, obdržel ode mne Perwolf O. Millera Opyt a Chrestomathii, aby Vám je s nejvřelejšími díky mými odvedl. Avšak rače odpustit, zapomněl sem, že mám od Vás také 2. vydání Opytu, a poslal sem (po Smolíkovi) jen první; při nejbližší příležitosti chybu svou napravím.

Darem a dopisem svým a příznivým v něm posouzením mého článku ráčil ste si mne, slovutný pane, k nevýslovným díkům zavázati. Cítil sem to již dávno a čím dále tím více, že odešel z Prahy jsem jako kůl z plotu vytržený a pohozený; moje pojítka se slovanskou Prahou a se slavistikou vůbec se jedno po druhém trhala, a já sem konečně — resignoval, jen sem tam nějaký článek od Naučného slovníka objednaný ve mně staré myšlenky (měl bych říci ideály) probouzel. Abych se pak zaměstnal a zaměstnáním bavil, vložil sem se v sanskrť, v němž sem hledal a našel opium, když mne začaly trápití sklamané naděje.

V takových poměrech mi přišly letos dvě práce, aby mne trochu občerstvily. Školní program má dle zákona obsahovati také vědecké nějaké pojednání, a tu jako losem připadla úloha mně, abych ve 14 dnech sestavil článek, jež ste tak laskavě posouditi ráčil. Druhá pak práce byly »Slovanské jazyky« pro Nauč. sl. Ovšem, plánů dost mi připadá na mysl; tak abych se s jedním pochlubil, velmi opravdově sem se chystal sepsati porovnávací výklad sklonění jmenného a vývin jeho hist. v češtině; ale když sem ve Vašem díle De mutatione na jednom místě četl

»de casibus tractaturus uberius exponam«, tu mi připadlo: senke nieder, adlergedanke, dein gefieder! A kdybych na krásně něco kloudného sepsal a tím v republice učených obeznámiti se chtěl, prosím, který nakladatel náš anebo i který redaktor přijal by s důvěrou knihu neb článek od »venkovského učitele«? Myslil sem, že Etymol. počátky řeči rozšířím a zejména příklady srovnám a rozmnožím, ale uváživ ty věci ztratil sem chuť, ačkoliv nyní bych v tom měl posílněn býti oceněním největší v těch věcech naší autority.

Avšak prosím, abyste odpustil, že Vás svým žalozpěvem tak obtěžuji; sám ste k tomu ráčil dáti podnět tím, že ste si mne všiml, ano mne pochválil. Prose jen ještě, abyste mne co věrného žáka svého v laskavé paměti podržeti ráčil, znamenám se Vaším

nejoddanějším ctitelem,

J. Gebauer.

V Pardubicích 16/10 68.

P.s. Mé bolesti zubů jsou tím vinny, že sem psaní toto na první zasednutí neukončil; tím stalo se, že N. N. dostaly rukopis asi o 36 hodin dříve, než tento list dán na poštu.

## Ú v a h y.

**Einleitung in die Altertumswissenschaft.** Herausgegeben von A. Gercke und Ed. Norden. III. Bd.: Griechische und römische Geschichte, Griechische und römische Staatsaltertümer. V Lipsku a Berlíně 1912, u Teubnera. Str. VIII a 428. Za 9 mk.

Třetí svazek vítané publikace této obsahuje tyto práce: C. Fr. Lehmann-Haupt podává řecké dějiny až k bitvě u Chaironeie, K. J. Beloch řecké dějiny od Alexandra a římské dějiny až do konce republiky a E. Kornemann římskou dobu císařskou. Mimo to B. Keil nastiňuje řecké a K. J. Neumann římské státní starožitnosti.

Nejsem povolán k tomu, abych posuzoval práce z oboru, kterým sám se speciálně neobírám. Jestliže však přece se odvažuji napsati několik slov o publikaci z oboru dějin starověkých, děje se tak proto, že nalézám v ní leccos, co zajímá a má cenu i pro toho, kdo není badatelem v dějinách starověkých. Práce, uveřejněné ve III. svazku této rukověti, pocházejí z péra nejlepších současných odborníků a mají především cenu jako přehledné synthese, poskytující snadnou a rychlou informaci. Třebas



by nechtěly býti pracemi rázu příručkového, podávají přece tolik poučení, že začátečník rázem seznává z nich stav a směr, jímž se nese badání v příslušném oboru vědeckém v dané chvíli. O tom poučují ho zejména odstavce nadepsané »*Gesichtspunkte und Probleme*«, v nichž přehledně a soustavně spořádáno jest, co v jiných podobných publikacích bývá roztrženo buď v poznámkách pod čarou nebo v jednotlivých kapitolách. Nehledě k speciálním otázkám, najdou se tam věci, které mohou poutati pozornost každého historika. Je to zejména otázka poměru historie k praehistorii (str. 63 a 199) nebo pověsti k dějepisu (str. 95), boha k člověku (str. 96).

V těchto a podobných otázkách jsou zájmy a potřeby všech historiků stejné; historikové každého národa stojí před týmiž záhadami, když chtějí vytvořiti obraz nejstarší historie. A věru nebylo by na škodu, kdyby historikové větší měrou, než se dosud děje, pečovali o to, aby si vzali poučení a příklad z historiků, obírajících se starověkem; neboť v tomto oboru vypracovány již mnohé principy, které se jinde teprve hledají. Sem náleží na př. evidentní princip, že nelze pro každou archaeologickou kulturu předpokládati hned beze všeho zvláštní národ jako jejího nositele, ježto národové ethnograficky a jazykově naprosto různí mohli míti touž kulturu archaeologickou, a naopak týž národ mohl v různých dobách podléhati různým vlivům kulturním. Velmi bohaté novými informacemi o pokroku dějezpytného badání jsou též odstavce, pojednávající o pramenech, literatuře a chronologii.

Historika, který není odborníkem v dějinách starověkých, zajímají přirozeně nejvíce ty části, které jsou věnovány konci dějin římských a zániku antiky. A vskutku dějinám doby císařské dostalo se, možno říci, lvího podílu v tomto svazku. Kdežto dějiny římské republiky odbyty jsou až snad příliš stručně na 28 stranách, věnoval Kornemann době císařské 92 stran. Kdežto dosavadní přehledy doby této líčily ji s jednostranným zřetelem pouze k říši západořímské, jejímž formálním zánikem obyčejně končilo i vypravování o dějinách římských vůbec, Kornemann, dívaje se na konec doby císařské s vyššího hlediska, vidí správně těžiště jejího vývoje na východě; líčí tudíž i ty události, které se dosud odkazovaly jako počátek nového vývoje do dějin byzantských. Jemu dějiny římské končí se teprve v 7. století po Kristu, kdy hellenistický východ, jenž byl hlavním činitelem ve vývoji veleříše římské, dostal se opět pod moc asijského dobyvatele, Arabů.

Výboje arabské a veliký politický i kulturní převrat jimi způsobený měly jistě veliké účinky na dosavadní vývoj říše východořímské. »Rozsáhlé končiny, které kdysi Alexander Veliký otevřel Západu a kultuře hellenské, byly od té doby opět dobyty od Východu. Říše, v jejímž čele ještě nedávno panovník, jako byl Justinián, zastupoval ideje velikého Makedonce, byla nyní

v podstatě obmezena na poloostrov Balkánský ... a v tomto torsu říše znamenalo hlavní město Byzanc, ležící mezi evropskou a asijskou polovicí její, konec konců všecko. Celek byl — možno říci — opět řecká nebo přesněji hellenská polis na historické půdě starých hellenských městských států, kdežto na straně asijské Arabové, navazující na říši perskou i byzantskou, ovládali od té doby, co vedení přešlo k Abbasovcům z Babylonie (Bagdadu), světovou říši« (str. 240). Toto universálně-historické stanovisko, s něhož dlužno posuzovati zánik antiky, možno zajisté přijmouti a s něho dívati se nejen nazpět, nýbrž i ku předu, t. j. na vznik a počátek středověké historie, a to nejen středověku východoevropského, nýbrž i západoevropského. Kdo podrobněji se obíral dějinami říše východořímské a ranného středověku, ví velmi dobře, jak mnoho zajímavého přineslo monografické badání o netušeném dříve vlivu hellenistického a byzantského východu na vznik a vývoj kultury západoevropské a nebude pokládati nikterak za přemrštěnou konečnou větu Kornemannovu: »Der Weg zum Verständnis des Mittelalters geht über den Orient.«

Možno poukázati jen na př. na práce Strzygowského, věnované otázce vzniku umění starokřesťanského, jejichž výsledky nabývají větší ceny tím, že podobný vliv íránství (perství), který se jeví v architektuře, malířství a sochařství upadající antiky, byl konstatován také v jiných oborech její duševní činnosti, zejména ve filosofii a theologii, na jejímž základě probilo se křesťanství k vítězství. Odstavec nadepsaný »Neurom und Neupersien« jest plný cenných a zajímavých orientací a rozhledů, v nichž shrnuto mnoho z toho, co dosud bylo nutno shledávati po monografiích a článcích časopiseckých. S badáním o úpadku hellenismu na východě (v Asii) souvisí též veliký, teprve v novější době hlouběji a hojněji přetrásaný problém vzniku kultury islamské, která beze vší pochyby se vyvíjela pod silným vlivem kultury perské a předoasijské (hellenistické).

»Man lebe die vorgefundene Kultur der ausgehenden Antike einfach weiter« (str. 295). Novější badatelé spatřují zejména v umění islamském kontinuitu umění hellenského. Z ducha umírajícího hellenismu prýští též touha po vědění, se kterou se setkáváme u Arabů, sáhajících přímo k pokladům vzdělanosti antické. Kultura islamsko-arabská, napojená vlivy antickými, působila pak zpět na svět germánsko-románský a řecko-slovanský. »Budeme si muset zvyknouti pokládati kulturu a literární život západoevropského středověku, daleko větší měrou než dosud, v internacionálním rázu jejich za dědice hellenistické (alexandrijské) vzdělanosti a jejího persko-antického přetvoření« (str. 296).

*J. Bidlo.*

**Carl Robert: Die Masken der neueren attischen Komödie.** (Fünfundzwanzigstes Hallisches Winckelmannsprogramm.) Halle a. S. 1911, Max Niemayer. 112 str. 4<sup>o</sup> s 1 tab. a 128 obr. Za 8 mk.

Robert, vykládá dosavadní neúspěchy badání o maskách nové komoedie tím, že archaeologové, svedeni jsouc domnělou „nejasností a nesrozumitelností“ seznamu Pollukova (IV 143 n.) od jeho popisu mask nevycházeli (ač Groh, Řecké divadlo 1909 str. 254 n. tak učinil), začíná interpretací terminologie Pollukovy, při čemž doprovází své vývody bohatým výběrem památek monumentálních. Napřed probírá seznam mask mužských, pak seznam mask ženských, epitomátorem značněji zkrácený.

Nejprve stanoví význam terminů jako *στεφάνη* a *σπεῖρα τριχῶν* (věnec vlasů a točenice vlasů), *ἐπίσειστος* (vlasatý), *οὔλος* (kudrnatý), *ἀναφαλάντίας ἢ φαλακρός* (holohlavý), *κάτω τριχίας* (plešatý, se zbytkem vlasů hladce dolů sčesaných), *ὄφρυς ἀνατεταμέναι* a pod. (obočí jest vytaženo do výše), *μακροπῶγων* či *εὐπῶγων* (s širokým plnovousem) a *σφηνοπῶγων* (kozi brada), *ἐπίγρυπος* (s orlím nosem), *ἀπαλός* (bledý), *διάκρισις* (u ženského účesu buď pěšinka při hladce přičesaných vlasech, nebo melounovitě rýhovaný, v paralelních řádcích nakadeřený vlas), *τρίχες παρεψημέναι* (hladce přičesané vlasy), *περίκομος* = *ἀδιάκριτος* (s přičeskou na čele), *περὶ τὸ βρέγμα δέδεται τὰς τρίχας* (drdol). *λαμπάδιον* (pochodeň, se špičatým výběžkem účesu) a j.

Nemyslím, že by *στεφάνη τριχῶν* byl jen jiný název pro týž účes u pánů, který by se zval u otroků *σπεῖρα τριχῶν* (str. 3 n.). Zdá se, že jest *στεφάνη* načesaná toupě (offina), jak jasně vidíme na reliéfu neapolském u mladého hýřila (obraz 85 = Groh, obraz 70), u sluhů jest *σπεῖρα* skutečně točenka pevně spletená (jak překládá Groh dle původu slova), vinoucí se kolem celé hlavy. Pro účes *λαμπάδιον* (str. 43 n.) našly by se doklady jak u sošek tanagerských tak i na vásách s hetérami (ku př. na brusselské hydrii u Furtwänglera a Reichholda II, tab. 71).

Prozkoumav tak na památkách monumentálních terminologii Pollukovu, přibírá Robert veselohry římské (str. 54—58), o nichž přesvědčivě dokazuje, že věrně tlumočí popisy mask, v originálech líčených.

Zjednav si tak bezpečný základ a materiál probírá spis. jednotlivé typy mask (str. 61—87) a ukazuje, že i masky v armátech a v záhlavích scén rukopisů Terentiových jdou na tradici starověkou (str. 87—109). Tím podává Robert vzácný příspěvek k dokázání starobylosti oněch ilustrací (srovnej referát o Wageningově vydání v těchto Listech XXXV, 1908, strana 285 n.).

Pro typ *γογγύδιον ολκουργόν ἢ ὀξύ*, jež vedle ráznosti charakterisuje dle Polluka šilhavost a zbytky dvou stoliček v ústech, v horní a dolní čelisti, uvádí Robert »s velkou pravdě podobností« (str. 46) dvě masky berlínského musea (obr. 83 a 84), ač ani na jedné ani na druhé význačné oné vlastnosti mimo ráznost neshledáváme. Jiných dokladů neuvádí, ač v Rohdeově sbírce terakott pompejských (Kekulé, Die antiken Terracotten I, tab. XVI, 1) našli jsme masku s otevřenými ústy, v nichž jsou patrné zbytky zubů, a se zřejmě šilhavými očima. Také v londýnském museu v oddělení »Greek and Roman life« ve skříni K nalézáme podobnou masku z Kyrenaiky; má široko otevřená ústa, která ukazují dole i nahoře zbytky zubů, a šilhavé oči, výraz prozrazuje ráznost (Walters, Catal. of the terracottas in the British Museum, v Londýně 1903, str. 273, obr. 57). K jedinému dokladu pro *παχεῖα γοαῦς*, který Robert uvádí (str. 81), můžeme, tuším, připojit masku sbírky Hoffmannovy (Collection H. Hoffmann, Catalogue . . . par Froehner, v Paříži 1886, č. 84), téměř se kryjící s maskou sbírky Lecuyerovy, reprodukovanou Robertem (str. 98).

Rozmnožení doklady jiné ovšem nikterak nebylo by těžko, však jen Robert dovedl zmocí nepřehlednou látku monumentální a roztřídit ji dle zásad antické skeuografie, jež dovedl vyčísti z kusých a těžko srozumitelných zpráv Pollukových. Dilem tímto odvděčil se jistě skvěle za čestný dar svých ctitelů k sedesátým jmeninám.

*Ferdinand Hoffmeister.*

*Emanuele Ciaceri: Culti e miti nella storia dell' antica Sicilia.* [Biblioteca di filologia classica sv. 2.] Catania 1911, Battiato. XII a 330 str. Za 5 lir.

Myšlenka, zpracovati monograficky náboženství některé provincie římské, je velmi šťastná; v práci takové možno mnohem pečlivěji odvažovati různé momenty, jimiž vývoj mytů a kultu byl určován. Zejména badatel místní, mající přístup k památkám monumentálním po museích roztroušeným, může tu podati práci velmi záslušnou. Bohužel, spisovatel této knihy sbírá svůj materiál monumentální z běžných příruček a zanedbává materiál epigrafického. Cenná je kniha jeho tam, kde užívá litteratury italské, jinde stěží dostupné; jinak vyhovuje jen nejmírnějším požadavkům.

*Ant. Salač.*

*Georg Wissowa: Religion und Kultus der Römer.* Zweite Auflage. V Mnichově 1912, C. H. Beck. Stran XII a 612. Za 11, váz. za 13 mk.

Po desíti letech vychází monumentální dílo Wissowovo ve druhém vydání. V předmluvě naznačuje spisovatel, že základ díla je nezměněn; jen jednotlivosti upraveny dle lepšího poznání



vlastního a dnešního stavu vědění, mimo to doplněna novější literatura. Dále vysvětluje svůj poměr k srovnávací vědě náboženské; výsledků jejích chce užívatí jako parallel k výkladu, pokládá je však jen tehdy za cenné, jsou-li srovnávaná fakta stanovena vědecky přesně bez ohledu na jich srovnávání. Prosté zjištění skutečností je cílem spisovatelovým; neoslňuje čtenáře skvělými nápady, ale staví jej na pevné základy, na nichž možno budovati dále.

Těžiště knihy je v části o di indigetes a di novensides původu italského, kde podává spisovatel z valné části výsledky vlastní práce; nejméně samostatná je část o kultech východních, kde krásné práce Cumontovy zaslouží přednost. Dílo Wissowovo není příručkou k nahlížení, nýbrž knihou k studiu; upozorňují výslovně, že důležité poznámky najdou se i na místech, v indexu nepoznamenaných.

Dodávám jen drobnosti. Při výkladu o božské úctě římských císařů (str. 79) uvítal by čtenář stručný obraz kultu panovníků hellenistických, jenž tu byl vzorem. V nápisu CIL. VI 2234... fanatico ab Isis Serapis ab aedem (sic) Bellone (sic) Rufiliae značí slova »ab Isis Serapis« asi jen třetí čtvrt římskou, nazvanou Isis et Serapis (O. Richter, Topographie der Stadt Rom, 2. vyd., v Mnichově 1901, str. 330); neprávem hledá tu Wissowa vztah mezi Bellonou (= kappadockou bohyní Mā) a kultem egyptských božstev (str. 350, pozn. 5, str. 358, pozn. 5). Před knihou G. Vacciae: Le feste di Roma antica, Torino 1902, varuje důrazně Wissowa na str. 23, v sezn. lit. na str. 449 ji uvádí znova bez poznámky; těžko žádati na čtenáři, aby si úsudek o té knize bezpečně pamatoval.

*Ant. Salač.*

**Isocrates. Cyprian orations.** Edited, with introduction and notes by *Edward S. Forster*. V Oxfordě 1912, Clarendon Press. Str. 160. Za 3 sh. 6 d.

Kyperskými nazývají se tři řeči Isokratovy (II, III, IX), které byly psány pro Nikoklea, syna kyperského krále Euagory. Myšlenku Forsterovu, vydati je s poznámkami, lze jen schvalovati; neboť jsou v mnohém ohledu zajímavé. Upozornil bych hlavně na jejich význam literárně-historický. Řečí II. vytvořil Isokrates zvláštní druh parainese, t. zv. zrcadlo vladařské, a řeč IX. jest první prosaické enkomion na vrstevníka, jež působilo velice nejen na další vývoj literatury enkomiaistické,<sup>1</sup> nýbrž i na dějepisectví. Isokrates obrátil totiž zase pozornost k významu individua v dějinách proti Thukydidovi, jenž líčí jen události a důležitost individua v dějinách odcenil; vlivem této řeči Isokratovy zbarvila se literatura

<sup>1</sup> O tom Fr. Leo, Die griech. röm. Biographie, v Lipsku 1901, str. 91 nn. — Imitace řeči IX. v pozdější literatuře sestavil Emminger, Burs. Jahresb. CLH, 1911, str. 151 n.

historická zase biograficky.<sup>1</sup> Tu nutno vytknouti, že si Forster tohoto významu obou řečí vůbec nepovšiml a příslušné literatury neuvedl. Také skladba enkomia řeči IX. byla by zasloužila rozboru, jímž se nejnovější literatura horlivě zabývá.<sup>2</sup>

Přes to však vydání Forsterovo možno doporučiti, již z toho důvodu, že řeč III. nebyla dosud vůbec opatřena poznámkami, řeč II. jen jednou. Euagoras byl ovšem komentován již častěji, a tu překvapuje, že Forster uvádí jen komentář Clarkův a Schneiderův, nezmiňuje se však o Leloupově, Benselerově a Sommerově. Před textem položil Forster stručné úvody o životě a spisech Isokratových, o řečech kyperských, o slohu Isokratově, o rukopisech a o textu svého vydání.

S názory v těchto úvodech pronesenými lze celkem souhlasiti. Budiž však upozorněno na některé menší nesprávnosti a neúplnosti.

Isokratovy řeči soudní nekončí roku 393; neboť poslední z nich č. XIX. jest z r. 391/90 (R. Mende, Prolegom. in Isocr. Aeginet., diss., v Lipsku 1899, str. 7 nn.). Při řeči XII. není zmínky o jejím politickém významu, který byl nejnověji vystižen.

O chronologickém pořadu řečí kyperských soudí Forster celkem správně. Za nejstarší pokládá II. (brzy po r. 374), otázky o prioritě řeči III. nebo IX. se nedotýká a neuvádí též příslušné literatury.<sup>3</sup>

V řeči III. není ani v komentáři upozorněno na zajímavý výklad o třech formách ústavních (§ 14. nn.), jenž se shoduje s líčením Herodotovým (III 80—82). Shodu tu vyložil E. Maass (v Hermu XXII, 1887, str. 581 nn.) užíváním společného pramene, totiž Protagorových *Καταβάλλοντες*, a došel dílem souhlasu (Nestle Phil. LXX, 1911, str. 33 n.), dílem odporu (Dümmler, Akademikā 1889, str. 247 nn.).

Úplného aparátu kritického Forster nepodává, nýbrž uvádí jen (na str. 25 nn.) odchylky od nejrozšířenějšího vydání Blasova. Forster přidržel se věrněji čtení rukopisu Γ, právě tak jako Drerup ve svém vydání, takže se většinou text obou kryje. Forster však, jak sám praví (str. 25), upravil text svůj samostatně již před vydáním Drerupovým.

K. Wenig.

<sup>1</sup> O tom Ed. Meyer, Gesch. d. Altert. V., str. 361 n.; I. Bruns, Lit. Porträt, v Berlíně 1896, str. 115 nn. poukázal zase na literární důležitost IX. řeči.

<sup>2</sup> X. Hürth, Diss. Argent. XII 1, str. 10 nn., G. Fraustadt, Encom. in litt. graec. historia, Diss., v Lipsku 1909, strana 63 nn., W. Seyffert, De Xenoph. Agesilao, diss., v Göttingách 1909, str. 25 nn. a A. Gossmannova, Quaest. ad graec. orat. funebrium formam pertinentes, diss., v Jeně 1908, str. 52 nn.

<sup>3</sup> Priority IX. řeči hájili Dümmler Kl. Schr. I, str. 112 n. a H. Gompertz, Wiener Studien XXVII, 1905, str. 183, opačný názor zastávali Br. Keil, Anal. Isocr. str. 8 a Drerup ve vyd. z r. 1906 str. CXLII n.

**Plutarchův Životopis Perikleá.** Upravil a poznámkami opatřil dr. *Tomáš Hrubý*. V Praze 1911, Unie. Str. 8 a 107. S podobiznou. Váz. za 1.70 K.

Nynější učebná osnova gymnasijsní předpisuje pro VI. tř. také některý životopis Plutarchův. Sice jenom podle možnosti, ale jsem přesvědčen, že kde který učitel jazyka řeckého rád poskytne žákům příležitosti, poznati zajímavého spisovatele tohoto.

V právě uplynulém roce četl jsem se svými žáky Perikleá podle tohoto vydání. Hned s počátku jsem poznal, že četba Plutarchova působí veliké obtíže, zvláště po prostém »otei historie«, z něhož studentů hlava nebolívá. A protože Lepařův slovník k Plutarchovi nepřihlíží, patrně, že poznámky jsou tu — mimo některé pokyny učitelovy — jedinou pomůckou žáků k přípravě. Nepochybuji, že poznámky Hrubého žákům přišly velice vhod; najdou v nich celé věty aneb aspoň skupiny slov prostě přeložené, čímž se ovšem jejich domácí příprava opravdu značně usnadní. Jiná věc však jest, zda lze naprosto schvalovati tento způsob; a tu bych docela souhlasil s tím, co F. Novotný napsal ve »Věstniku č. prof.« XVIII, str. 48 n., referuje o Hrubého vydání Plutarchova Aristeida a Katona. I já si myslím, že by bylo mnohem lépe, buď sestaviti slovníček speciální, anebo aspoň v poznámkách uvést nejprve vlastní význam toho neb onoho slova, a pak významy další, ze kterých by se pak sextán již sám musil dobrati vhodného významu. Hotové překlady celých vět by dobře mohly odpadnouti. Ostatek jsou ovšem poznámky Hrubého vhodné a správné a nejsou nikde rozvláčné.

Text, doufám, jest spolehlivý, třeba že jsem ho nemohl srovnávati kriticky.

Také úvod o životě Plutarchově, o jeho spisech a zvláště životopisech jest dobrý. Tiskových chyb jsem nepozoroval. Nesprávně Hrubý píše: sečtělý (str. 8) m. sčetlý, dojemna jest láska (str. 8) a j. v.

*Josef Hruša.*

**Výbor z Tacitových Annálů.** (I.—II., části knih III.—VI.) Vydal a opatřil poznámkami *Rudolf Neuhöfer*. Část I. Úvod a text. Část II. Poznámky. Str. 380 s přílohou. Váz. po 2 K 90 hal.

Mohu s radostí říci, že toto vydání se mi docela líbí a že vyhovuje úplně tomu, jak si myslím, že by klassikové antičtí pro školu měli býti vydáváni. Vydavatel musí si býti vědom toho, že text jest kniha, kterou každý žák mítí musí, poznámky však že jsou pomůcka, kterou si koupí, jen kdo může. Poznámky mají účelem pomáhati žáku v domácí přípravě; nemohou však nahrazovati výkladu učitelova a nasmějí tedy ani za tímto cílem býti psány. Všeljaké »přípravy«, »rádce« a »po-

známky«, které auktora nevykládají, nýbrž kolem lámou, které nejsou žákům pomůckou v domácí přípravě, nýbrž je svádějí k bezmyšlenkovému opisování a lenivé netečnosti, nebudíce ani za mák jejich ctižádostivosti a touhy po práci samostatné, jest se vši rozhodností potírati. Stručné, střízlivé a taktí poznámky jsou žáku dobrým rádcem, ponechávajíce mu ještě příležitosti dost a dost, aby ukázal, co samostatně dovede.

Také jest jen schvalovati, oddělí-li se při větších spisech poznámky v knihu zvláštní.

Ve vydání Neuhöferově, část I. má text Annálů kn. I. a II. (několik kapitol vypuštěno) a podstatné části kn. III.—VI. (fragment kn. V. je tu »celý«). V úvodě vypsán jest život spisovatelův a spisy, promluveno o pramenech Tacitových, hodnověrnosti, politickém, filosofickém a náboženském názoru jeho, oceněno jeho spisovatelské umění a sloh a na konec je zmínka o tom, jak nás spisy Tacitovy došly. Všecky tyto kapitoly psány jsou pěkně a odborně. Docela vhodné jsou i obě charakteristiky, Tiberiova a Germanikova, zdělané podle podání Tacitova.

Části II. předslán obšírný nástin říše římské za Tiberia, pokud jej lze zbudovati a doložiti z kapitol I. části textu Annálů. Starožitnické výklady tyto jsou dobrým doplňkem toho, co žáci znají jednak z četby jiných klasiků o době republikánské, jednak z dějepisu (a z listů Pliniových) o době císařské.

*Josef Hruša.*

*Dr. Josef Sedláček: Výbor z listů Plinia Mladšího. Část I.: Úvod a text. Část II.: Poznámky. V Praze 1911, Unie. Str. 196. Váz. za 3 K 10 h.*

Novým učebním plánem uveden v gymnasia naše též Plinius mladší a knihou prof. Sedláčka dostává se nám prvního českého výboru z listů tohoto ne sice originálního, ale jistě zajímavého současníka Tacitova. Nedosahující ovšem ani zdaleka významu korespondence Ciceronovy, jsou přece listy Pliniový významným a cenným dokumentem své doby, dávající nám jasně nahlédnouti jak v povahové rysy svého původce, tak v kulturní a společenské ovzduší tehdejší. Výbor Sedláčkův jest po této stránce pečlivý a bohatý, takže sotva bychom našli význačnější list, jenž by sem nebyl pojat. Spíše mohlo z 75 listů několik býti vypuštěno; neboť i tak by kniha nezůstala za výběrem Kukulovým, obsahujícím 60 listů.

Úpravu textovou založil vydavatel na nejlepším té doby vydání Kukulovu (u Teubnera 1908). Přejímá většinou čtení jeho beze změny a jen místy se od něho odchyluje, zvláště tam, kde Kukula vkládá v text své vlastní konjektury. Někde ovšem nemohu s čtením, jež vydavatel zvolil, souhlasiti; na př. na porušeném místě v listě, líčícím výbuch Vesuvu (VI 16, 8), čte:



accipit codicillos Retina, ač jistě tu nemá býti jméno místní, nýbrž osobní. Kukula čte: Rectinae Tasci.

Vydání předesešlán jest vhodný a zcela postačující úvod o římské epistolografii a o životě a literární činnosti Plinia mladšího. Nedopatření jest, čteme-li na str. 4, že z básníků první Katulus posílá list Alliovi (m. Katullus).

V poznámkách řídil se vydavatel správnou a jedině přípustnou zásadou, že vysvětlení vyžadují jen místa věcně neb slovně obtížná a žáku nejasná. Z jednotlivostí vytýkám pouze, že Titinius Kapito nesložil dílo »spectaculorum libri«, jak se tvrdí na str. 133; Plinius v listě VIII 12, 4 označuje obsah historického díla jeho slovy: scribit exitus inlustrium virorum. V listě 22 (II 20, 2) měl býti vysvětlen rozdíl mezi pojmem comitia a contiones, což je pro porozumění místa nutné. Některé poznámky se zbytečně opakují, ač by stačil pouhý odkaz; tak dovidáme se dvakrát, kdo byl C. Licinius Voconius Romanus (str. 129 a 136), podobně o Asiniu Pollionovi (str. 160 a 170), ač už na str. 134 byla příležitost o něm se zmíniti. Přes tato a některá jiná nedopatření, jež bude lze při druhém vydání snadno odstraniti, jest kniha tato prací zdařilou a možno ji plně doporučiti.

Podle titulního listu připojen k vydání plán villy Laurentské a mapka okolí Vesuvu; v exempláři mně zaslaném jsem však příloh těch nenalezl.

O. Jiráni.

**Jan Neruda:** *Nová žeň*. Belletrie I.: Povídky, arabesky a humoresky. Uspořádal L. Quis. Topičova Sborníku č. 2. V Praze 1909. — *Sebrané spisy*, řada I.: III. *Arabesky*. V. *Divadelní hry*. VI. *Obrazy z ciziny*. VII. *Menší cesty*. Pořádá I. Herrmann. Nákl. F. Topiče v Praze 1909—1910.

Topičovo nakladatelství snaží se při druhém vydání Nerudových Sebraných spisů napravit chyby, které kritika vytýkala při vydání prvním. Postupuje od podstatného k podružnému; reviduje text a datuje práce; proti Nerudově závěti zmnožuje Nerudův výběr prací doplňkem všeho, co dotud vynecháno a jen v zapadlých listech nesnadně přístupno; rozmnožilo vydavatele o dra Quise a K. Rožka, aby dílo rychle postupovalo; a posléze vyslalo řadu opisovačův, aby dílo Nerudovo přepisovali v původním znění, tak že Sebr. sp. nejsou dnes passivním přetiskem, ale kontrolovaný text původní.

Z Nerudových prací dotud knižně netištěných objevila se v Topičově sborníku *Nová žeň* jaksi jen na zkoušku. Ladislav Quis otiskl tu dvacet prací, širší veřejnosti neznámých. Neruda tu kvasil a zápasil se starým fantastickým romantismem a novým proudem umělecky realistickým. Ironickými poznámkami provázel, co zvráceného viděl ve společnosti, na ulici, v redakci, kavárnách

a domech veřejných, nespokojuje se jen mechanickým záznamem všeho toho, nýbrž ve shodě s Mladoněmci očisťuje společnost mravně, názorově, sociálně. Leckde vadí násilnost, nepsychologičnost, bizarnost námětu i provedení, ale pro historii Nerudova vývoje znalost těchto prací je nutná. Quis k tomu připojil ještě Nerudovy Pražské pověsti. Pro úplnost k nim mohl přiřaditi ještě, kterak Neruda v Tagesbote r. 1857 pověsti oceňoval a je zaznamenával, a kterak se k nim delším záznamem v *Obrazech života* r. 1860, na str. 105 vrátil. V těchto pověstech a v tomto horování pro Malou stranu tkví vlastní zárodek příštích Malostranských povídek. Tuto spojitost náleželo zaznamenati aspoň v informačním úvodě. Tam mimo nečeský sloh, vedlejšími větami přeplněný, vadí i leccos po stránce věcné. Výklad, že Neruda se s Holinovou rozešel pro chudobu, dnes už neobstojí. Leckde chybí poznámka, jež by situaci ozřejmila. Tak »Co cestující fotograf sobě zapisoval« týká se osobních poměrů Nerudy a Holinové.

Nová žeň jako historická retrospektiva Nerudových prós počátečních neholdovala se do lidového sborníku, určeného massám bez zájmu o růst a psychologii spisovatelova díla. Nakladatelství rozhodlo se proto řaditi další knižně netištěné práce Nerudovy do Sebraných spisův a právě tyto části svěřilo rukám Quisovým a Rožkovým. Nová žeň je sem proto přejata jako díl XV. pod názvem *Povídky, arabesky a pražské povídky. Studie a vzpomínky*.

Jako 3. č. Nerudových Spisů sebraných vydány *Arabesky*. Pořádal je Ignát Herrmann a pokročil proti vydání z r. 1893 (S. S. IV.), že jednotlivé prósy datuje časem a místem prvotisků. Tím čtenáři přesně určil chronologii Nerudova tvoření a jeho vývoje. Chybí však textová kritika jednotlivých vydání a zřetel k vydání prvotnímu z r. 1864. Právě z tohoto vydání mělo býti přetištěno Nerudovo věnování Arabesek JUDru Ant. Finkovi, Nerudovu pokrokovému spolučlenu redakčnímu, které přímo napovídá, že pod leckterou kresbou uložen je vlastní Nerudův prožitek. »Jsou to vesměs maličkosti, avšak Vy víte, že na hračkách často lpějí kapky krve jich zhotovitelů. Probíraje se v historkách mých, spatříte soucitným zrakem svým zde onde stopu pokrvácenou, uslyšíte tlukot srdce často veselého a často trudnomyslného.« Toto stručné věnování prozrazuje, že pod smyšlenými jmény jest hledati Nerudu; do jaké míry, naznačil jsem v *Literatuře české* XIX. stol., sv. IV., na str. 389—394. Poznámky a úvod měly si všimati této spojitosti Nerudova života a díla; čtenářův zájem by se tím značně zvýšil. Již v *Lumíru* 1909 jsem naznačil, že s Arabeskami přímo vznikem i přibuznou podstatou souvisejí některé prósy, jež Neruda vyřadil, protože mu připadaly příliš naturalistickými a tedy dobově předčasnými. Seznam těchto prós přejal L. Quis do *Nové žně* a potom do *Povídek, arabesek a*

pražských pověstí. Nebylo by škodilo ukázat k tomu, že vznikem i povahou Arabesky obsažené v tomto díle jsou vlastně součástí Arabesek, které r. 1864 Nerudova autokritika vyřadila. Ignát Herrmann v novém vydání Arabesek nehleděl k titulům hlavním a vedleším. Je to jen na pohled věc podružná. Zřetel k ní byl by však ukázal, že Neruda se jen znenáhla rozhodoval pro tento nový slovesný pojem. Erotomanii na př. původně podružným titulem označil jako »Dva lístky z mappy novellistovy«; »Pepička« (France) nadepsal »Obrázky ze života pražského«. Teprve »Páně Kobercovo ženění« (r. 1880 Neruda přepsal »Páně Kobercova ženitba«) nazváno »Masopustní arabeskou«. Toto názvové kolísání ukazuje, že obecný titul knihy »Arabesky« vytanul Nerudovi, když prósy byly hotovy a v konečné úpravě objevily se mu jako týž společný tvar slovesný. Herrmann nemá zřetele ani k růstu knihy a vnitřní její skladbě. »Z povídek měsíce« Noc VII., VIII., IX., upomínající na Andersenovu Obrázkovou knihu bez obrázků, přidány jsou na př. až později, první vydání jich nezná. Tyto povídky mají niterní spojitost s Polosvětlem v Rodinné kronice 1864, na str. 205. Improvisatore má píseň »Když zemře děvče mladistvé«, jež motivově náleží k Nerudovým Ohlasům písní italských z Knih veršův a j. Herrmannovo vydání vyhovuje tedy jako přetisk, ale zvýšilo by svou hodnotu, kdyby úvodem a poznámkami čtenáře spojilo s Nerudovým životem a dílem, pokud Arabesky k němu mají vztah.

Pátý svazek nových Nerudových S. S. zabírá Nerudovo drama. Nerudovy *Divadelní hry* poprvé souborně vyšly r. 1896 jako XI. svazek S. S. Proti tomuto prvnímu vydání jeví vydání druhé pokrok několikérý: scénické poznámky, jež dříve byly vynechány, pečlivě uvádí; opravuje omyly tiskové; dbá časového pořadu veseloher; doplňuje Nerudovu produkci dramatickým capriciem »Nevěsta«, r. 1860 tištěným v humoristickém almanahu Krakonoši; posléze poznamenává při jednotlivých hrách, kde která poprvé byla provozována a kde poprvé byla tištěna. I tento pokrok však bylo lze zmnožiti. Jsou ještě dva dramatické zlomky Nerudových dramatických počátků, které se mohly přetisknouti anebo aspoň připomenouti. Je to úloha českého prince v Hansmannově Jaroslavu a úloha kněžice Vladislava ve Fričově kuse Břetislav Bezejmenný. Neruda napsal je do cizích kusů pro herečku E. Peškovou (Zápisky české herečky 1886, str. 42). Referent Lumíra 1857, str. 68 pochvalně se zmiňoval zejména o úloze kněžice Vladislava; tato scéna působila prý dramatičností i uhlazenou deklamací. Frič psal svůj kus nerýmovaně podle látky dra Schmida pod pseudonymem J. Str(atimír) Hynek. Nerudův příspěvek je povahově odlišný a rýmovaný. Je přímo osnován pro efektní Peškovou: Vladislav navštíví ve vojenském průvodu Přemyslovce Břetislava, aby mu jménem celého sboru kmetův odevzdal korunu. Břetislav

odmítl a umírá. Nad umírajícím Vladislav nadšeně horoval o smíru, o odvaze vzhledem k pochmurné budoucnosti, o slavném přístí, o potření různic atd. Tuto scénu (V. jedn. výst. 8., str. 81) bylo možno z Fričova kusu do S. S. převzít jako doklad historické dramatické scény Nerudovy.

Vydání chybí dále poznámkový literárně dějepisný doprovod. Tu bylo si všimati a čtenáři vyložiti, proč Neruda neměl dramatického úspěchu. Jeho veselohry na př. byly namnoze jen scénované a zčeštěné novelly, čerpané z druhé ruky. Poukázal jsem v Literatuře XIX. stol., svazku IV., na str. 401 atd. na věc podrobně. Tato methoda práce tehdejší kritice vadila. Sama *Bohemie* r. 1859 v č. 23. při *Ženichu* z hladu vytýkala kusu opotřebovaný námět, uznávajíc jen divadelní zručnost a pikantní dialog. Neruda pro tisk své kusy předělával. Provedení poučilo jej, kde škrtati a co škrtati. *Francesca di Rimini* v tisku je jiná, než jak byla hrána. Plakát premiéry ze dne 15. ledna 1860 ukazuje, že Neruda v tisku vyškrtl *sedm* osob: Giovanni, Giuseppe, Marietta, Tonina, Caterina, Lucia. Byli to vesměs služebníci o podružných úlohách, komický původní živel truchlohry, jehož nikdo nepohřešoval, protože mimo něj totéž obstarávali ještě Filippo, Mateo, Antonio, Beatrice a Aldruda. Tento poměr k hranému a tištěnému kusu je jistě zajímavý a mohl býti zaznamenán. Také bylo možno omluviti neúspěch Nerudův špatnými herci. Ve *Francesce* hráli sice herci známí (*Gianciotto*—*Šimanovský*, *Guido da Polenta*—*Chramosta*, *Francesca*—*Pešková*, *Campagni*—*Lapil*, *Cerchi*—*Kolár ml.*), ale mimo ně také někteří, kteří neuměli ani česky anebo hráli česky poprvé. Na plakátě se takto aspoň omlouvá herec *Siege*. Tehdejší noviny do toho si také stěžují. *Pražské Noviny* v rubrice *Věda, literatura a umění* dne 21. ledna 1860 doznávají, že »špatné memorování a libovolné vynechávání herců kusu skutečně ublížilo«. *Bohemie* zaznamenává také 1859 v č. 23 o *Ženichu* z hladu: »*Leider war die Darstellung keineswegs geeignet die Vorzüge des Stückes in's geeignete Licht zu stellen. Dies gilt von dem Darsteller der Titelrolle bis zum Repräsentanten der kleinsten Episode herab.*« Neruda právě zde hledal příčinu neúspěchu a, jak vidno, z části byl k tomu oprávněn. Autokritika odvedla jej ovšem také od dramatu a r. 1884 projevila se přísně, když si Neruda zapověděl hráti kdy tyto kusy na Národním divadle.

Takovéto a jiné poznámky ovšem by v úvodu čtenáři prospěly. Zajímal by jej zajisté i výklad o vzniku a příbuznosti díla, o jeho dalších vydáních a osudech, o vztahu auktorově k vlastní práci. V třetím vydání *Divadelních her Nerudových* zajisté se s tím setkáme. (Příště konec.)

*Albert Pražák.*



## Hlídka programů středních škol.

Ant. Kolář: *O vztahu římské elegie k elegii alexandrijské*. Dokončení. (Výroční zpráva c. k. reálného a vyššího gymnasia v Novém Bydžově za školní rok 1911—1912.) Stran 23.

Dokázav v první části svého pojednání, o níž referováno v tomto ročníku Listů (str. 154 n.) neudržitelnost obvyklého mínění, že římská elegie subjektivně-erotická kotví v obdobné poesii alexandrijské, přistupuje spisovatel v druhém díle zajímavé práce své k nesnadnému úkolu ukázati, jak si tedy máme představití vznik elegie té. Odmítá především pokus Jacobyho a j., že hlavní zdroj elegie římské spatřovati jest v erotickém epigramu doby hellenistické; neboť jen poměrně malý počet elegií lze bez obtíží redukovati na hlavní, stručnou myšlenku, kterou by bylo možno vyjádřiti formou epigramu. Tak jednoduše nesmíme si vznik její představití. Sledujeme-li vývoj elegie vůbec, poznáváme, že rázu zvláštního, samostatného odvětví literárního dodává jí pouze její vnější metrická forma, kdežto obsah jest zřejmě věci vedlejší. Rozmanitost obsahová jeví se netoliko v různých druzích elegie, nýbrž i ve vývoji jediného druhu jejího, elegie erotické. Při této volnosti obsahové nepřipadal Římanům přechod objektivismu v subjektivismus, jímž jediné liší se elegie řecká od římské, nikterak nápadným a originálním. Přechod ten nebyl náhlý. Snad počal se již na půdě řecké a v Římě jej nepochybně dokončil Gallus; předchůdce jeho jest však Catullus, zvláště v básni 68. Avšak pouhé vlastní, skutečně prožité dojmy nestačily na dlouho opatřovati básníku římskému vhodné látky k elegiím; i čerpá motivy, situace a myšlenky ze zdrojů literárních. Těmi byly vedle mythologicko-erotické elegie řecké a epigramu zvláště nová komoedie a prosaická cvičení rhetorická.

Jest jisto — a spisovatel jest si toho dobře vědom — že jeho výklad není definitivní odpovědí k této nesnadné otázce. Té nelze vůbec dosud podati. Jestliže však vskutku neměli Řekové elegie subjektivně-erotického rázu, což je mnohem pravděpodobnější než mínění opačné, jest výklad p. spisovatelův značně přesvědčivý. Vytkl bych pouze, že onen subjektivismus, jenž jest nejvýznačnější známkou římské elegie erotické, neplyne takřka sám z povahy elegie a její naprosté volnosti obsahové, nýbrž že byl v ni po mém soudu vědomě vnesen ať již silou básnické individuality, ať působením melické lyriky erotické, jak ji dle vzorů řeckých pěstoval též Catullus, v němž spisovatel právem spatřuje předchůdce Gallova v elegii. *O. Jiráni.*

## Drobné zprávy.

Velmi důležitý a zajímavý nález přináší právě vydaný devátý svazek Papyrů z Oxyrhynchu, uspořádaný od Arthura Hunta. Jest to přes 400 veršů ze Sofokleova satyrského dramatu *Ιγνεύειν* (The Oxyrhynchus Papyri. Vol. IX. Edited by Arthur Hunt. V Londýně 1912, Egypt exploration fund). Látka vzata jest z homerského hymnu na Herma. Apollonovi ztratí se stáda i slibuje odměnu tomu, kdo objeví zloděje. Nabídne se mu Silen se svými Satyry. Jako lovečtí psi lezou Satyrové po čtyřech a pátrají. Najdou stopy stáda a zároveň stopy nějakého boha, jsou však uvedeni v nejistotu tím, že stopy jsou popletené. Zmatek jejich stupňuje se tím, že uslyší neslýchaný dotud zvuk lyry, a to z vnitřku země. Kyllene, bohyně arkadská — děj se koná v Arkadii — plísni Satyry pro hluk, který tropí. Satyrové se táží, jaký je to zvuk. Kyllene odpovídá, že Hermes, syn Diův, před několika dny narozený, udělal si z mrtvého zvířete nástroj, jenž tak zvučí; Satyrové musí hádati, jaké to bylo zvíře, až uhodnou, že želva. Když se dovědí, že Hermes užil při tom též kůže volské, tvrdí, že Hermes ukradl stáda Apollonova. Marně snaží se Kyllene obhájit svého chráněnce. Zde souvislý text končí. Konec byl zajisté též jako v hymnu homerském: oba bohové se smíří, Hermes dá Apollonovi lyru a ponechá si stáda, ale jak to bylo provedeno na scéně, nevíme. — Nemohouce se zde šířiti obšírněji o významu nového nálezu, připomínáme, že v prvním sešitě příštího ročníku přinesou LF. o něm zvláštní článek. Zatím poznamenáváme, že vyšlo též laciné vydání od A. Hunta v bibliotheca oxfordské, kdež jsou otištěny též jiné, v poslední době objevené zlomky řeckých tragiků (Tragicorum Graecorum fragmenta papyracea nuper reperta. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Arthur S. Hunt. V Oxfordě [1912]. XII a [90] str. Váz. za 3 sh.). Mimo to upozorňujeme na článek Wilamowitzův v Neue Jahrbücher XXIX, 1912, str. 449 nn. a Robertův v Hermu XLVII, 1912, str. 536 nn.

Dobrou pomůcku k uvedení do studia řecké palaeografie sestavil *Erant. Steffens*, professor ve Freiburce ve Švýcarsku (Proben aus griechischen Handschriften und Urkunden. 24 Tafeln in Lichtdruck zur ersten Einführung in die griechische Paläographie für Philologen und Historiker. V Trevíru 1912, Schaar & Dathe. 8 str. a 24 tab. 4°. V mappě za 7-50 mk.). Jsou zde ukázky z papyrů, listin a rukopisů, počínaje nejstarším papyrem dosud známým ze IV. stol. př. Kr., Timotheovými Peršany, a konče rukopisem Aristotelovy Politiky z r. 1493. Při volbě rukopisů přihlíženo především k rukopisům určitě datovaným; pouze tři ukázky mají jen přibližné vročení. Většina tabulek týče se klasiků antických. V úvodě podána jest transkripce všech ukázek, tak že se tabulky tyto hodí dobře i k studiu soukromému.

Hojný výběr řeckých a římských portrétů sestavil a pěkným úvodem opatřil *Ant. Hekler* (Die Bildniskunst der Griechen und Römer. V Stuttgartě [1912], Jul. Hoffmann. XLVIII a 336 str. 4°. Váz. v plátně za 32 mk.). Na 311 stranách jemného velínu jest zde zobrazeno mnoho poprsí a soch řeckých i římských, které představují známé nebo neznámé osobnosti; důležitější portréty podány jsou několikráte. Obrazy provedeny jsou ve velkém formátě způsobem velmi zdařilým. Kdo prohlíží tuto sbírku, sestavenou způsobem celkem chronologickým, má dojem, že se pohybuje mezi skutečnými Řeky a Římany. Vědecké potřebě určeny jsou rejstříky, z nichž první, sestavený

podle čísel sbírky, uvádí potřebná data o každém zobrazeném portretu, druhý pak podává přehled sbírek, ve kterých ony památky jsou uloženy.

*Hugo Blümmner*, professor v Curychu, vydal v l. 1874—1887 důležité, čtyřsvazkové dílo *Technologie und Terminologie der Gewerbe und Künste bei Griechen und Römern*. Nyní, téměř po čtyřiceti letech, došlo k druhému, zcela přepracovanému vydání svazku prvního (v Lipsku 1912, Teubner. XII a 364 str. s 135 obr. Za 14 mk.). Spisovatel praví sám, že ani jediná stránka původního zpracování není převzata beze změny, a skutečně vidíme, že všude jest doplněno, co novější badání a zejména nové nálezy na jevo vynesly, a že velmi mnohé části jsou úplně znova zpracovány. V prvním svazku jedná se v osmi kapitolách o připravování chleba, o spracování vlny, lnu a podobných látek, o šití a vyšívání, o barvířství, o kožešnictví, koželužství, ševcovství, remenářství a sedlářství, o provaznictví a pletení košů, o hotovení papíru a látek ku psaní a konečně o vyrábění olejů a masť. Práli bychom zasloužilému badateli, aby mohl vydati též ostatní svazky v podobném, nynějším stavu vědy vyhovujícím vydání.

Referovali jsme svého času (srv. LF. XXIV, 1897, str. 59 n.) o prvním vydání důležité pomůcky k studiu topografie starého Říma, *Kiepertových a Huelsenových »Formae urbis Romae antiquae«* a nyní můžeme oznámiti, že vyšlo právě druhé, opravené vydání (*Formae urbis Romae antiquae*. Delineaverunt H. Kiepert et Ch. Huelsen. Accedit nomenclator topographicus a Ch. Huelsen compositus. Editio altera auctior et emendatior. V Berlíně 1912. D. Reimer. XX a 162 str. 4<sup>o</sup> se 4 velkými plány. Váz. v plátně za 16 mk.). Nové vydání jest zdokonaleno v každé příčině. Místo tří plánů jsou zde nyní čtyři; první představí Řím za republiky, druhý za doby od Augusta až do Diokleliana, třetí za doby od Konstantina Vel. až do začátku VII. stol., čtvrtý podává střed města, totiž fora a okolí, ve zvětšeném měřítku. Pro starý Řím bylo možno užiti dokončeného již velikého plánu Lancianiova, pro Řím nynější, jehož plán jest podtisknén na každé tabulce, úředního plánu z r. 1908. Ze Huelsen, až do nedávné doby sekretář něm. archaeol. ústavu v Římě, máje příležitost sledovati novější výkopy, zaznamenal výsledky jejich též na svých plánech, netřeba ani připomínati.

Zajímavou stránku literárního tvoření řeckých spisovatelů vykládá *Ed. Stemmlinger* v knize *»Das Plagiat in der griechischen Literatur«* (v Lipsku 1912, u Teubnera. VI a 293 str. Za 10. váz. za 12 mk.). V I. díle zabývá se historií plagiátu v řecké literatuře, jejími prameny a pokusy o ni, ve II. vykládá rhetoricko-aesthetické theorie o plagiátu, ve III., nejdůležitějším a nejzajímavějším, o literární praxi starověku, zejména na př. o rozdílech v citování proti naší době a o rozdílném pojmu o překládání. Kniha Stemmlingerova učí, dívati se na plody řecké literatury i po této stránce historicky, se stanoviska doby, kdy vznikly. F. N.

Koho by zajímalo čísti, jak se o Homerovi soudilo ve středověku a novověku, tomu lze doporučiti nedávno vydanou knihu *Jirího Finslera* o této látce (Homer in der Neuzeit von Dante bis Goethe. Italien, Frankreich, England, Deutschland. Von Georg Finsler. V Lipsku 1912, Teubner. XIV a 530 str. Za 12 mk.). O středověku, hlavně ovšem o době byzantské, pojednává Finsler zcela krátce (str. 1—14), za to tím více péče věnoval novověku, probíraje nejprve Itály, pak Francouze a Hollandany, potom Angličany a konečně Němce a Švýcary. Výklady ty jdou od počátků renaissance až do doby Goethovy. Kniha jest psána tak, že jest i širším kruhům přístupna; asi ze zřetelem na ně nepři-

pojil spisovatel vůbec poznámek a odkázal literární odkazy do zvláštního dodatku na konci (str. 475—493).

Ze všech spisů Xenofontových jest ve starověku nejřidčeji citován spisek *Πόροι*. Jak dokazuje však A. Brinkmann (Rhein. Mus. LXVII, 1912, str. 135—137), čerpal z něho najisto rhetor Aristides ve svém Panathenaiku, a to na místech, kde velebí polohu a přírodní dary Attiky. Zde máme rhetoricky rozvedené výklady Xenofontovy ze začátku uvedeného spisu. O. J.

Ve sbírce vědeckých komentářů k spisovatelům řeckým a římským vydal právě Pavel Friedländer básně dvou byzantských básníků, zachované v téměř rukopise jako Anthologie Palatinská, totiž Jana z Gazy popis obrazu světa a Pavla Silentiaria popis chrámu sv. Sofie v Carihradě a Ambon (Johannes von Gaza und Paulus Silentiarius. Kunstbeschreibungen Justinianischer Zeit. Erklärt von Paul Friedländer. V Lipsku 1912, Teubner. VI a 310 str. S 11 obr. v textu a 2 tab. Za 10, váz. za 11 mk.). Při nesnadném slohu prvního básníka spočívá zásluha vydavatelova hlavně v podrobném komentáři; vydavatel pokusil se dokonce rekonstruovati v hlavních rysech obraz, který Jan z Gazy popisoval. U Pavla Silentiaria šlo zase především o přesný text, poněvadž rukopis byl velice poškozen. Vydání svému předeslal Friedländer obšírný, 103 stránky zabírající úvod, ve kterém pojednává o způsobu, jak se v antické literatuře díla umělecká popisovala.

Vergiliova čtvrtá ekloga jest stále předmětem nových a nových úvah. Proti výkladu R. C. Kukuly (Röm. Säkularpoesie, v Lipsku 1911), jenž dokazoval, že to není *γενεθλιακὸς λόγος*, nýbrž enkomion na Octaviana (viz letošní LF. str. 58), byly napsány v poslední době dva články. Arnaldo Beltrami v Riv. di fil. XL, 1912, str. 303—313 hájí dřívějšího mínění, že tato báseň byla složena k narození syna Asinia Polliona. Zcela nový výklad podává Paul Lejay v Revue de philol. XXXVI, 1912, str. 5—29. Klíč k porozumění této básni nalézá v posledních verších 60—63 (ve v. 62 čte qui non risere parentes), v nichž zdůrazňuje představu risus; decem menses jest podle něho doba od početí až do prvního uvědomělého úsměvu dítěte, který podle Plinia NH. VII 2 nenastává před 40. dnem po narození. Tento první úsměv dítěte jest jakýmsi svátkem v rodině (srv. Catull. 61, 215), skončením trudů matčiných: naše báseň jest napsána k oslavení této rodinné události. Básník v ní vidí vývoj života svého »hrdiny«, rovnoběžný s přetvořováním světa k blaženosti; mezi životem hrdinovým a životem světa jest tajemný svazek, hrdina představuje »vnější duši« světa; příklady takové »vnější duše« u Římanů jsou fik ruminalský, háj aricijský. Tohoto pohádkového motivu užil mladý básník, prozrazuje tak svou zálibu v národních kultech a pověstech »pour embellir un chant de naissance par un conte de fées« (str. 24). Dítě v básni je skutečné, narozené za konsulátu Pollionova, ani bůh ani messiáš; neboť v básni není aktivní. — Nevíme, zdali dojde tento výklad souhlasu; sami podotýkáme, že je příliš nebezpečné, jíti s arithmetikou na ony decem menses; neboť básníci často počítají onu kritickou dobu na měsíce lunární (a těch pak je opravdu deset), druhá pak část výkladu Lejayova je roztomilá kombinace, ale bohužel nic více. — Ještě jiný výklad této eklogy podává D. A. Slater v Classical review XXVI, 1912, str. 114—119. Snaží se dokázati, že báseň Vergiliova jest jednak epithalamion k sňatku Octaviinu s M. Antoniem, jednak pendant ke Catullově básni LXIV. o svatbě Peleově s Thetidou: osobě Peleově odpovídá Antonius, Thetidě Octavia, Achilleovi nenarozené dítě, hlavní osoba eklogy. Vergiliovo epithalamion svým optimismem do jisté míry prý i koriguje Catullův pessimism, jak lze viděti na př. z 6. verše eklogy (iam redit et virgo, redeunt Saturnia



regna) proti v. 398 Catullovu (iustitiamque omnes tota de mente fugarunt); Achilles byl hrdina válečný, jeho pendant je dárce míru; myšlenka míru pomohla této básni k rozšíření. Také formální kompozice obou básní hledí Slater uvést v souhlas, při čemž však je nucen škrtati a doplňovati některé verše, aby v nich zjednal alexandrijskou symetrii.

F. N.

Známa kniha *Th. Zielinského* »Cicero im Wandel der Jahrhunderte« vyšla právě již ve třetím, přehlédnutém vydání (v Lipsku 1912, Teubner. VIII a 372 str. Za 6 mk.). Nové vydání neliší se mnoho od předešlého, vydaného před čtyřmi lety, jen místy pozorujeme opravy a dodatky. Menší počet stránek v tomto vydání spadá na účet většího formátu, který nakladatel zvolil; kniha krácena není.

Nové vydání Minuciova *Octavia* uspořádal pro biblioteku Teubnerskou belgický filolog *Jan P. Waltzing* (M. Minucii Felicis Octavius. Recognovit et commentario critico instruxit Joh. P. Waltzing. V Lipsku 1912, Teubner. XII a 76 str. Za 1 mk.). Spis Minuciův jest zachován pouze v jediném rukopise z IX. století, chovaném nyní v Paříži; psal jej někdo, kdo latinsky dobře neuměl, i jest tu ovšem mnoho chyb. Waltzing, jenž rukopis znova srovnal, jest toho mínění, že dosavadní vydavatelé nejvíce chybovali v tom, že upravovali dikci Minuciovu podle Cicerona; i soudí, že se má Minucius srovnávat spíše se spisovateli z konce II. stol. po Kr. Text jeho má tedy ráz konservativní; apparát podává pouze ty konjekтуры, které opravují chyby písařské. Mimo to jest pod textem užitečný seznam těch míst, ze kterých Minucius čerpal, a těch spisovatelů pozdějších, kteří zase čerpali z něho.

Poslední dobou se zdálo, že učení o rozdílu v kvantitě, jímž liší se sloveso *esse* = jísti od slovesa *esse* = býti, je nesprávné. Dokazoval to F. Vollmer v Glottě I, str. 113 n. a přisvědčoval jeho vývodům v redakční poznámce k témuž článku F. Skutsch. Nyní však *Skutsch* sám uvádí v Glottě III, str. 386 dva doklady, jež docela zřejmě svědčí pro dlouhé *e* slovesa *esse* = jísti: v textě latinském, psaném písmem řeckým čte se *ἔσσε* (= *esse*) a v jednom papýru V. stol. po Kr. je psáno *ἔστ* se zřetelným označením délky.

Časopis *Glotta*, o jehož vzniku podána zpráva v LF. XXXIV, str. 398, dokončil právě třetí svazek. Úkol, který si vytkl, plní vzorně. Jeho soustavné výroční zprávy o tom, co bylo o řeckém a latinském jazyce napsáno, jsou nepostrádatelné pro toho, kdo se obírá studiem těchto jazyků. Podává je *P. Kretschmer* o řečtině a *Fr. Skutsch* o latině. Nejen že uvádějí obsah a výtěžky prací sem náležejících, ale často podávají kritické a antikritické poznámky, což je docela pocho-pitelné při účasti, jakou oba redaktori mají při práci na poli řecké a latinské jazykovědy. Škoda jen, že se tato bilance vědecké práce poněkud opozduje — poslední sešit nedávno vyšel podává takovýto přehled teprve za r. 1909. Mimochodem budíž poznamenáno, že slovanské práce přicházejí tu poněkud zkrátka.

V novém (IV.) ročníku přináší *Glotta* některé pozoruhodné články. Především je to *Skutschovo* pojednání o latinském přízvuku (str. 187—200), v kterém *Skutsch* rozvádí myšlenku, od něho samého i od jiných již pronesenou, že totiž ustálení latinského přízvuku na první slabice slov souvisí s obdobným přízvukováním etruským. *Skutsch* ukazuje, že i hláskové změny (synkopa a t. zv. seslabování hlásek v nepřívzvučných slabikách), způsobené expiratorickým přízvukem v latině, se úplně shodují se změnami pozorovanými v etruštině — věc to, která je na první pohled patrná každému, kdo sleduje několik

slov, přejatých z řečtiny do etruštiny: vývoj řec. *Ἀταλάντα* v etr. *atlinta* a *atlienta* nebo řec. *Ἀδραστος* v etr. *atrstē* a *atresde* je v podstatě týž jako v lat. *\*scabnolom* — *\*scabnylom* — *\*scabenlom* (*scabelum*) nebo jako v lat. *\*sacrodos* — *\*sacr̥dos* — *sacerdos*. V případech takových samohláska nepřízvučně slabiky synkopována a ze samohláskového *η, γ* tím vzniklého vyvinula se sekundární samohláska nová. A právě týž pochod předpokládá Skutsch i v těch případech, kde obyčejně se mluvívá o seslabování nepřízvučných samohlásek v latině: *conscendo*, *excerpo* vzniklo podle něho z *\*conscando*, *\*excarpo* nikoliv »seslabením« *a* v *e*, nýbrž synkopováním nepřízvučného *a* (*\*conscndo*, *\*excerpo*), takže *e* v těchto kompositech se vyvinulo ze slabikotvorného *η, γ*. Výklad ten je mnohem pravdě podobnější; neboť mluví-li se o »seslabování« samohlásek *a*, o *v e* (*i*) ve slabikách nepřízvučných, byl to jen pouhý termín bez náležitého obsahu. V případech takových, kde nebylo v nepřízvučné slabice v sousedství *r* (*l*) nebo *n* (*m*), nezanikla samohláska úplně, nýbrž byla silně redukována (vyvinul se minimální, iracionální vokál), a z tohoto samohláskového elementu vyvíjí se pak plný vokál, jehož kvalita se řídíva podle sousední (následující) slabiky. Tím získáváme pro výklad vokalizmu lat. nepřízvučných slabik jednotnost proti dřívější dvojlosti jevící se tím, že jednak uznáváno synkopování, jednak seslabování — nehledě ani k matnosti pojmu »seslabování« — a shledáváme se tu na půdě italské s úkazem úplně týmž, který již dávno zjištěn při výkladě indoevropského stupňování.

Jinou otázkou, náležející do téže kapitoly, obírá se v posledním sešitě Kuhnova Zeitschrift für vergl. Sprachforschung (sv. XLV, str. 163—189) v článku K. Meistera »Genetrix, monitrix und Verwandtes«. Meister zkoumá, proč se říká *genetrix*, *meretrix*, *opstetrix* vedle *monitrix*, *domitrix*, *ianitrix* a jiných četných feminin na *-itrix*. Hláskoslovně očekáváme v nepřízvučné slabice zavřené *e*, a je tedy znění *genetrix*, *meretrix*, *opstetrix* původnější než znění substantiv ostatních, jejichž koncovka *-itrix* vznikla patrně podle maskulin na *-itor* (*monitor*, podle toho i *monitrix* atd.). Má ovšem i *genetrix* vedle sebe masc. *genitor* a je otázka, proč zde uvedená analogie nepůsobila. Příčinu toho vidí Meister v tom, že toto femininum je starobylé (srv. sti. *ganitri*), z prajazyka zděděné, že se ho užívalo vždy od dob nejstarších tak často jako maskulina, že si tedy z této příčiny zachovalo jakousi neodvislost od maskulina, kdežto podobná feminina jiná byla živě cítěna jako feminina k mask. na *-itor*. Výklad Meisterův sotva je správný — je příliš umělkovaný: změna *e* v *i* nenastala asi proto, že samohláska první slabiky (*e*) chránila následující *e* — jde tu tedy o zjev assimilace (srv. *genetivus*); časem ovšem i tu se uplatňuje vliv mask. *genitor* a objevují se tvary *genitrix*. Týmž způsobem lze vyložit i *meretrix*; *opstetrix* pak možno vykládati s Meisterem tím, že nebylo vedle něho příslušného maskulina. Výkladu, který jsme uvedli proti Meisterovi ve příčině slov *genetrix* a *meretrix*, nevadí, že se říká *debitrix*, tedy *-itrix*, ačkoliv je v první slabice také *e*: v případě tomto jde o slovo pozdější, jež utvořeno k staršímu a jistě mnohem hojněji užívanému maskulinu *debitor*.

Z čtvrtého svazku Glotty budiz uveden ještě článek Wittův »Homerische Sprach- und Versgeschichte« (str. 1—21), jehož podtitul (Die Entstehung der ionischen Langzeile) ukazuje jeho obsah. Witte snaží se ukázati, že řecký hexametr vznikl ze dvou samostatných veršů, z tetrapodie a dipodie, a vidí stopy toho, jež v četných verších s bukolskou diaresí, v pevných a ustálených spojeních, jež v posledních dvou stopách hexametru nalézáme, i v jiných ještě zjevech. V jednotlivostech obsahuje článek Wittův, zakládající se na statistic-

kém materiálu, mnoho vítaných pozorování. Správné jest i konstatování, že zkoumání o homerské mluvě musí veskrze dbáti také metrické stránky a ovšem i naopak, ale vlastní thesi nepokládám vývody jeho za dokázanu. Nelze se v krátké této zprávě pouštět do podrobností, ale tolik budiž aspoň poznamenáno: v článku mnoho se mluví o caesurách a ve výkladu vlastním mají právě caesury velký význam, ale Witte míní tím, jak se dříve vykládalo, místa, kde uprostřed stopy přestává slovo jedno a začíná druhé. A tak ovšem čteme, že *die Hephthemimeres zusammen mit der Penthemimeres zu erscheinen pflegt* a pod. Když takto se na caesuru dívá, pak ovšem nelze z fakt jím snesených vždy vyvozovati, co sám z nich vyvozuje. *O. H.*

Známy dánský pracovník v oboru fonetiky *O. Jespersen* učinil výtah z většího svého díla *Lehrbuch der Phonetik* (v Lipsku 1904, u Teubnera) a vydal jej pod názvem *Elementarbuch der Phonetik* (Lipsko 1912, Teubner. Str. VI a 187. Za 2.60 mk.). Ve spisku tomto dostává se čtenáři ve formě veskrze přístupné bezpečného poučení o nejdůležitějších věcech z fonetiky. Treba že spis. má na mysli především jazyk anglický, francouzský a německý, přece je tu, jak přirozeno, tolik všeobecného poučení o tvoření hlásek a o všem, co s tím souvisí, že lze knížku tuto vřele doporučiti každému filologu při počátečním studiu fonetiky. — Rázu populárnějšího a obsahem širší je knížka *E. Richterové* *Wie wir sprechen* (Sechs volkstümliche Vorträge. Aus Natur und Geisteswelt 354. V Lipsku 1912, u Teubnera. Str. XII a 106. Za 1.25 mk. váz.). Její vznik z populárních přednášek podmiňuje její elementární ráz; pokud se obsahu týče, vedle psychické a fyzické stránky mluvy lidské pojednává se tu o vzniku a osvojování řeči, o členění řeči, o mluvení a myšlení, o vnitřních a vnějších dějinách řeči — celkem dobrá a bezpečná informace o podáváním předměť na základě nejnovější literatury. *O. H.*

Čtenáři LF. zajisté bude zajímavá zpráva, že známá praktická vědecká grammatika jazyka řeckého od *Hermana Hirta* vyšla již v druhém, přepracovaném vydání (*Handbuch der griechischen Laut- und Formenlehre. Eine Einführung in das sprachwissenschaftliche Studium des Griechischen von Herman Hirt. Zweite umgearbeitete Auflage. V Heidelbergu 1912, Winter. Str. XVI a 652. Za 8, váz. v plátně za 9 mk.*). Nové vydání jest téměř o 200 stránek větší a při tom pro studium ještě snazší než vydání první; cena nebyla zvýšena. Uspořádání knihy zůstalo stejné, ani čísla paragrafů nebyla změněna, za to ovšem obsah jejich doplněn a nově spracován. Při takovéto pomůcce nemůže se nikdo vymlouvat, že výsledky badání jazykozpytného jsou mu těžko přístupny.

*Euripidovy Prosebnice* právě vydal a poznámkami opatřil *Mik. Wecklein* (*Ausgewählte Tragödien des Euripides. Für den Schulgebrauch erklärt von N. Wecklein. Elftes Bändchen. Die Schutzfliehenden. V Lipsku 1912, Teubner. Str. 72. Za 1.60 mk.*). Jest to již jedenáctá tragoedie Euripidova, kterou komentoval Wecklein pro sbírku Teubnerskou. Mimo to vyšel od něho ještě Euripidův *Kyklops* (ve Vídni u Graesera 1903), jakož i *Alkestis* a *Herakleovci* (v Mnichově u Lindauera 1888 a 1885). Připočteme-li k tomu ještě Euripidovu *Ifigenii v Aulidě* od Karla Buscheho (ve Vídni u Graesera 1903), jest již patnáct tragoedií Euripidových opatřeno německým, první čtení značně usnadňujícím komentářem.

Bobatý nález rukopisů v thessalských klášteřích. V publikacích byzantologické archaeologické společnosti v Athenách vyšla r. 1910 zpráva o výzkumné cestě, již podnikl, poslán jsa touto společností, *Nikos A. Bees* (*Βέης*) do thessalských klásterů, zvaných *Meteora*, aby tam pátral po rukopisích, když dosavadní výpravy nedo-



sáhly žádaného cíle pro odpor podezřívavých mnichů. Práce Beesova, konaná za trapných nesnází, byla odměněna výsledkem až neuvěřitelně bohatým; podařilo se mu nalézt 1124 řeckých rukopisů z IX.—XIX. století. Nesmírnou důležitost má tento nález jednak pro palaeografii, poněvadž rukopisy jsou namnoze určeny co do času i místa, jednak ovšem pro svůj obsah. Většina z nich, obsahující díla patristická (tak v nejstarším z nich jsou napsány 45.—90. homilie Chrysostomovy k Matoušovu evangeliu) a spisy z doby byzantské, bude neočekávaným doplňkem mnohých trosek k velikému prospěchu historiků i theologů; ale jsou tu též opisy děl literatury klassické, na př. zlomky rukopisů Iliady ze XIII. stol., básně Hesiodovy (XV. stol.), Sofokleův Aias a Elektra (XV. stol.), Demosthenova řeč o věnci (XV. stol.), Aristotelův spis O duši se scholiemi (XIII. stol.) a Poetika (XV. stol.), díla řečníka Aristeida a sofisty Themistia (XIV. stol.), dva rukopisy s řečmi a dopisy Synesia z Kyreny (XIV. stol.), Lukianovy Rozmluvy bohů (XV. stol.), [Fokylidovo] *Νουθετικόν* (XV. stol.), sbírka sentencí (XIV. století). Rukopis z XV. stol. obsahuje Hefaištiovu *Ἐργχειρίδιον περὶ μέτρων καὶ ποιημάτων*, Oppianova *Κυνηγετικά* a spis Demetria Falerského *Περὶ ἐμπνεύσεως*; v opise ze XIV. stol. jsou tu Aisopovy bajky; mimo to ve dvou rukopisech XV. stol. zlomky starých grammatiků a j. Titul zmíněné zprávy Beesovy jest *Ἐκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ τεχνικῶν ἐρευνῶν ἐν ταῖς μοναῖς τῶν Μετεώρων κατὰ τὰ ἔτη 1908 καὶ 1909 ὑπὸ Νίνου Α. Βέρ.* Obšírný referát o ní podává J. Dräseke v článku *Die neuen Handschriftenfunde in den Meteora-Klöstern* (*Neue Jahrbücher* XXIX, 1912, str. 542—553), z něhož jsme čerpali tuto zprávu. F. N.

\*

*Zeyerův »Inultus«.* V letošních Listech fil. na str. 48 a n. rozbíral jsem prameny Zeyerovy legendy »Inultus«. Dodatkem upozorňuji, že námět zpracovali Chamisso a Bohuslav Čermák.

1. Chamisso v *Sonette und Terzinen* (Gedichte 1881, IV. sv.) má legendu *Das Krucifix*, shodnou hlavně s Jahnem. Malíři nedaří se tvář umírajícího Krista; přibíjí proto na kříž mladého muže a výraz smrti maluje s věrností tak úžasnou, že krucifix, v kostele vystavený, strhává lid v nadšení. Pořádají mu slavnostní průvod s hudbou, vnikají do dílny, ale oslavenec je — oběšen.

2. B. Čermák (*Almanah Slavie 1881*, red. K. Dvořáka, Haasze, Herbena, Hudce, Jos. Jakubce, Schwaba) napsal báseň *Smrt Simona* z Budče. Malíř maluje smrt Spasitele a nedovede namalovat výraz smrti kolem úst a na rtech. Zjedná si proto za plat hamizného Simona z Budče, ale tento živý model, silnými provazy na kříž připatý, nevyhovuje. Výrazu smrti a nesmrtnosti božské nelze se domalovati. Proto malíř vášnivě vnutí do Simona boku dýku a lačně okresluje rysy mučedníka se smrtí zápasícího.

Z dokladů jest patrné, že Jahn vedle pražské tradice znal asi Chamissa a Čermák Jahn. Zeyerovi předlohou byl ovšem Jahn. Báseň Chamissovu Zeyer znal, protože Chamisso jeví v Zeyerově díle i jinde ohlas (na př. 3. sv. *Die Klage der Nonne* — Paskalina).

3. Námět má také obdobu antickou. P. dr. Fr. Novotný upozornil mne na Seneku *Controv. X. 34.*: »Parrhasius, pictor Atheniensis, cum Philippus captos Olynthios venderet, emit unum ex iis senem, perduxit Athenas, torsiit et ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis periit, ille tabulam in templo Minervae posuit.« Záznam Senekův odpírá sice po chronologické stránce pravdě, ale v něm jest nepochybně zárodek legendy o malíři, jenž pro výraz smrti dovedl zabít člověka. Tato legenda se připíná i k životu Michelangelovu a snad odtud pak proniká k jednotlivým tvůrcům dalších krucifixů.

*Albert Pražák.*



## Herodot a bitva platajská.

Napsal **Ferdinand Vaněk.**

(Dokončení.)

Deset dní stála vojska proti sobě nečinně až na to, že osmého dne jízda perská u průsmyku *Δρυὸς κεφαλαι* zajala a částečně pobila 500 soumarů, vezoucích potravu Řekům, i s lidmi je provázejícími (Her. IX 38—39). Překročení Asopos se však nikdo neodvážil. Jízda perská ovšem i pak stále dorážela na Helleny, škodíc jim velmi (IX 40). Teprve jedenáctého dne, když zatím Řeků stále přibývalo, rozhodl se Mardonios pro bitvu přes odpor Artabaza, radčího k odchodu do Theb, a proti výsledku obětí — věštíť Řek Hegesistratos Peršanům štěstí jen pro případ defensivy podobně jako Řekům Tisamenos (IX 36 a 37). Vyloživ svolaným náčelníkům perským, že ani podle věštby řecké nezahynou, protože nevyhloupili svatyně delfské, kázal přichystati vše k bitvě na příští den (IX 41—42).

Dověděvše se o tom v noci Atheňané od Alexandra Makedonského, který je upozornil na to, že Mardonios má málo potavy, oznámili to Pausanioví. Pausanias, boje se Peršanů, postavil na úsvitě proti nim Atheňany, ježto prý jsou ználí boje s nimi od bitvy marathonské; Lakedaimoňany pak umístil proti hellenským spojencům Mardoniovým. Ale Mardonios zvěděl o tom od Boiotských a postavil opět proti Lakedaimonským Peršany; i zavedl Pausanias dřívější postavení a Mardonios též (IX 44—47).

Potom Mardonios, vyzvav marně Spartany, aby se boj rozhodl tím, že by bojovali jen Lakedaimonští za Řeky a Peršané za barbary, vyslal na ně jízdu. Ta jim způsobila citelné ztráty a zasypala pramen gargafský, jedinou to jejich studnici; neboť pro střely perské se nemohli dostat k Asopu (IX 48—49).

Pokud se tkne věšteb v obou táborech, slibujících vítězství jen pro případ defensivy, jest jisto, že tu účel světil prostředky. Pausanioví záleželo sice na rychlém rozhodnutí, ale zároveň věděl, že k ofensivě přejíti smí teprve tehdy, až bude vojsko perské

blízko; tanul mu jistě na mysli případ marathonský. Vštípití však prostým vojínům toto přesvědčení nebylo tak snadno a proto užil náboženských motivů. Stejně Mardonios, kterému se též nechtělo do offensivy, když měl všechny podmínky pro delší táboření. Neboť jest nemyslitelno, že by byl boj odkládal jenom pro věštby, a to věštby řecké. Nebyly tedy ony věštby příčinou odkladu, nýbrž naopak, dobře promyšlený plán (defensiva) zavdala k nim podnět. Doba osmi dní, po kterou se nic nedělalo, zdá se ovšem právem Macanovi (II, str. 379) dlouhou. Nemohu však souhlasiti s ním v tom, že vlastně dobu tu předpokládá pro svou druhou posici (u Hysií) a že udání Herodotova redukuje na hodiny. Po několik dní, tedy snad tři, čtyři (dle Woodhouse str. 38 násl. byli v druhé posici jen 3 dni, podobně soudí How a Wells II, str. 393) nepodnikla vojska skutečně nic závažného. Ale že by byl Mardonios nečinně přihlížel k tomu, jak vojska řeckého přibývá, jak se zdá podle vypravování Herodotova, je málo pravděpodobno. Předně těch oddílů nových již nemohlo býti mnoho, a šly-li průsmykem *Δρυὸς κεφαλαι* — a ten, zdá se, má Herodot výhradně na mysli<sup>1</sup>, — byly od Pausania dosti daleko a bylo by tedy bývalo od Mardonie nerozumno nechati je klidně táhnouti. Proto v radě Timegenidově (IX 38), aby Mardonios ostříhal »průsmyků« — myslím jen *Δρυὸς κεφαλαι* — jest asi skryto jiné jádro. Mardonios skutečně tam posílal jízdu ve dne a tak bránil příchodu oddílů a dovozu potravin, který se mohl dítí jen v noci, až se jízda vzdálila. To sice odporuje Herodotovým slovům, že po celý den (*ἀνὰ πᾶσαν ἡμέραν*) přicházely nové oddíly, ale shoduje se velmi dobře s tím, že přece jednou v noci podařilo se jždě perské u onoho průsmyku pobiti a zajmouti soumary i s mužstvem je provázejícím (Winter, str. 53).

Mardonios se rozhodl pro offensivu, ale místo rozhodné bitvy vyslal jen jezdce na nepřátele. Tyto dvě věci spolu nesouhlasí; v nejbližší době, den po válečné poradě, nešlo skutečně o rozhodující změnu válečného plánu Mardoniova, poněvadž nedošlo k bitvě. Winter (str. 55) hledá však spojitost v tom, že útok jízdy a zasypání Gargarie mělo účelem odstraniti Řeky z jejich druhé posice; potáhnou-li pak zpět, směrem ke Kithaironu, musí sejíti do roviny a tam bude pro Mardonie vhodná chvíle k útoku. Tak tedy útoky jízdy neznamenalý náhlého převratu poměrů, nýbrž jen sesílení motivů, jež vedly k rozhodné bitvě.

Proč se Mardonios rozhodl pro útok, Herodot (IX 41) vysvětluje nedostatečně; měl prý vojska daleko více, nepřátel pak stále přibývalo; proto bylo třeba nedbatí obětí a dáti se do boje. Důvod první mohl míti touž váhu i dříve, druhý pak, jak jsme

<sup>1</sup> Srv. IX 38, kde praví všeobecně *τὰς ἐκβολὰς τοῦ Κιθαριῶνος* a IX 36, kde mluví o jediném průsmyku též v plurálu: *ἐς τὰς ἐκβολὰς τὰς Κιθαριωνίδας, αἱ ἐπὶ Πλαταιέων φέρουσι, τὰς Βοιωτοὶ μὲν Τρεῖς κεφαλὰς καλέουσι, Ἀθηναῖοι δὲ Δρυὸς κεφαλὰς*.

viděli, nedostačuje. Nepříznivé oběti jsme vyložili jinak. Dlužno tedy hledati příčiny jinde. Mardonía snad omrzelo čekání, když viděl, že Řekové nechtějí sami podniknouti útoku a vyhýbají se výhodnému pro něj bojišti; poznal, že by se nedali ani zlákat na místo snad ještě lepší. A proto, nemaje jinak příčiny báti se o výsledek, volil ofensivu, hledě ovšem Řeky úsilným útokem jízdy a zasypáním Gargafie dostati s pahorku dolů na terrain jim nepříznivý. Snad nechtěl též býti odkázán na dovoz potravin z Theb a zásoby jeho se tenčily (srv. IX 41 a 45).

Že záměna mezi Sparťany a Atheňany nedála se z těch příčin, jež uvádí Herodot, o tom nemůže býti sporu. To byla verze možná jediné u Atheňanů; ve Spartě vykládali jistě věc zase jinak. Ovšem jest otázka, zdali celé toto vypravování Herodotovo jest prostě škrtnouti, či je-li v něm přece nějaké jádro. Myslím, že druhý výklad jest správnější, ale k určitému rozhodnutí nebude tu lze asi nikdy dojíti. Zbývají jen hypotese. Macan (I, str. 692 a II, str. 379) spojuje záměnu Sparťanů a Atheňanů s přechodem z postavení u Hysií ke Gargafii. Že Alexandros přijede na koni oznámit výsledek porady perských vůdců Řekům, je Macanovi důkazem, že vojsko řecké bylo kus vzdáleno od Peršanů, což prý se nehodí pro postavení ἐπὶ τῇ Ἀσωπῇ. Důvod tento ovšem je slabý; v noci mohl Alexandros i při menší vzdálenosti, když byli Řekové na pahorku Asopském, přijeti na koni, aby byl dříve se svým úkolem hotov. Atheňané byli prý na levém křídle u Hysií, ale pak přišli na to místo Lakedaimonští: když se však octli u Gargafie, byli zase Atheňané na levém křídle. Tomuto pochodu se pak prý nerozumělo a odtud ta podivná zpráva Herodotova. Tedy záměnu tu vysvětluje Macan pouze postupem »en échelon« a ukazuje na paralelu při postupu vojska řeckého z postavení u Eryther do postavení u Hysií, kde prý se dalo něco podobného »ad maiorem gloriam Atheniensium« na účet Tegejských (srv. spor Tegejských s Atheňany o posici na levém křídle IX 26—28). Při takovéto »záměně« bylo ovšem účastno všechno vojsko, nejen obě křídla. Podobně vysvětluje Macan i přemísťování Peršanů. Nejprve byli medsky smýšlející Řekové na nejzápadnějším pravém křídle, ale pak postoupili více na západ a na jejich místo přišli Medové s Peršany.

Výklad tento je sice prostý, ale pochybuji, uspokojí-li; má však tu přednost, že vysvětluje i záměnu mezi Peršany. Toho není při výkladu Winterově (str. 58 násl.), jenž jest zajímavý, ač pomíjí vlastně Sparťany. Podle něho je a priori málo pravdě podobno, že by Pausanias, jenž proto táhl k Asopu, aby přivodil rychlé rozřešení, dostal právě před bitvou strach a měnil postavení vojska z důvodů malicherných. Z toho, že v den bitvy stáli Sparťané nejvýhodněji, bývalý střed nejzápadněji a Atheňané uprostřed, soudí Winter, že se tato záměna stala už na pahorku a že k ní jest vztahovati zkomolenou zprávu Herodotovu o záměně mezi Athe-

ňany a Spartany. K záměně oné došlo prý proto, že střed řecký, který zaujal místo mezi oběma vrcholky pahorku, kde byl terrain mírně se zdvihající, byl nejvíce vystaven útokům perské jízdy, kdežto Atheňané na západním konci měli poměrně postavení nejbezpečnější. I bylo prý zcela odůvodněno, že chtěl střed býti také jednou vystřídán, tím spíš, když to byly hlavně sbory z Peloponnesu, jimž tak nezáleželo jako Atheňanům na tom, aby zde v Boiotii došlo k rozhodnutí. Při tom si jest Winter dobře vědom, že vlastně neuznává chronologie Herodotovy, podle níž záměna tato se dala před útokem jízdy; jemu jest obě v příčinné souvislosti; a tak by jádro kapitoly 46. a 47. bylo zařaditi v souvislost s kap. 49. a 50. násl. Útoky jízdy trvaly pak podle něho ne jediný den, nýbrž několik dní. Snad prý také k této změně přispěla vzpomínka na bitvu u Marathonu, kde se podařilo Peršanům poraziti střed řecký. Konečně hledá Winter (str. 66) i v Herodotově epizodě o sporu Tegejských s Atheňany o levé křídlo (IX 26—28) spojitost s tímto svým výkladem: na Atheňanech prý se žádalo, aby ustoupili s levého křídla ve prospěch jiných výzev řeckého vojska; že jsou zrovna jmenováni Tegejští, je přičisti tegejskému prameni.

Naprosté jistoty ovšem ani Winter svému výkladu nepřičítá. Nezdá se mi správné spojovati konečnou záměnu bývalého středu a Atheňanů s touto zprávou Herodotovou, nehledě ani k tomu, že vypadnou nám úplně Spartané, o nichž mluví Herodot, a nastupuje za ně střed. Tak zlé to s útokem jízdy na střed za těch několik (3—4) dní snad nebylo<sup>1</sup> a vyměňovati oddily na pahorku také nebylo tak snadné. Daleko pohodlnější bylo počkati se záměnou Atheňanů a středu, jaká jest zřejmě v den bitvy, až před odchodem s pahorku, jak bude ještě dále vysvětleno. Možno však, že se později této záměně dobře nerozumělo a že zavdala příčinu k oné zprávě Herodotově. Povšimnutí zasluhuje, že s Atheňany, ač tvoří potom střed, bojovali zase řečtí spojenci Mardoniovi (to je ta záměna u Peršanů).

Jiní kritikové Herodotova líčení buď si s tím přemísťováním nevědí rady anebo se ani nepokoušejí příliš je vykládati<sup>2</sup>, jen Ed. Meyer (str. 410) přece uznává záměnu Athenských se Spartany, kteří jinak byli prý dobře chráněni, na exponované křídlo levé (jeho fronta je poněkud jiná). Ale právě naopak lze souditi, že Spartané neměli posice nejlepší a že levé křídlo nebylo exponováno. Grundy (str. 477) míní, že se zpráva ta týká snad nějaké změny v postavení, které Herodot nebo jeho zpravodaj

<sup>1</sup> Wintrovo přehazování kapitol je zbytečné, rovněž jako prodlužování hlavního útoku jízdy na několik dní.

<sup>2</sup> Delbrück str. 117, Duncker Gesch. d. Alt. VII<sup>5</sup>, str. 317, pozn. 1. a str. 342, Wecklein v Sitzb. bayr. Akad. 1876, str. 271, Busolt str. 731. pozn. 2.



nerozuměl; ovšem uznává sám, že je těžko říci, jaká to byla změna.

Že Mardonios nemohl po onom přemístování vyzvatí Sparťanů, aby pouze oni s Peršany svedli rozhodný boj, je jisto; správně na to poukazuje Grundy (uv. m.). Věděl přece dobře, co znamená jeho jízda proti Řekům, a bylo by nemoudré pustiti ji úplně z rukou a útočiti toliko pěchotou na osvědčené hoplity řecké.

Jízda perská se nespokojila ustavičným dorážáním na Heleny, nýbrž zasypala i pramen Gargafii, jenž jedině Řekům poskytoval vody, když jim nebylo možno k Asopu pro perskou jízdu se odvážiti. Že Lakedaimonští, kteří u pramene byli postaveni, nedovedli ho uhájiti, je pochopitelno; nemohli se pustiti dolů s výhodného svého postavení, nechtěli-li býti jízdou nepřátelskou potlačeni. Delbrück (Die Perserkriege str. 111) poukazuje na to, že zasypati pramen je práce velmi nesnadná a že by se jí nebyli Peršané podjali, kdyby byli zamýšleli svéstí rozhodnou bitvu. Winter (str. 68) myslí, že snad byla u Gargafie též zařízení pro napájení stád: jestliže tato zařízení byla zničena a pramen nad to zasypán velkými balvany, že vyžadovalo značné práce jej zase uvolniti tak, aby bylo možno čisté vody z něho užívatí. Tím se ovšem námitka Delbrückova o zdlouhavé práci nevyvrací. Práce vyžadovalo zasypání jistě dosti, ale že bychom z toho mohli souditi, že Peršané nezamýšleli svéstí rozhodné bitvy, se mi nezdá. Peršanům šlo přece o to, dostatí Řeky z jejich posice do roviny a tím je mohli k tomu donutiti; pak ovšem nastala vhodná chvíle pro rozhodný boj. Ono zasypání, jak zcela správně vykládá Herodot (IX 50), bylo z nejdůležitějších příčin, proč Řekové změnili své postavení a odtáhli k »Ostrovu«.

Z Herodota (IX 50 a 51) plyne, že rozhodnutí jejich vůdců pro tento krok bylo odůvodněno nedostatkem vody a potravy, stálými útoky jízdy a konečně nerozhodným počínáním nepřátel. Tento poslední důvod vysvětluje zcela zřetelně ze slov Herodotových (IX 51): *βουλευόμενοι δὲ τοῖσι στρατηγοῖσι ἔδοξε, ἢν ὑπερβάλωνται ἐκείνην τὴν ἡμέραν οἱ Πέρσαι συμβολὴν μὴ ποιεῦμενοι, εἰς τὴν Νῆσον ἵεναι*. Záleželo přece Řekům na tom, aby co nejdříve bitva byla svedena; proto také táhli sem k Asopu. Na »Ostrov« chtěli ustoupiti, aby měli dostatek vody, aby jim jízda neškodila (IX 51); odtud chtěli ještě téže noci vyslati polovici vojska, aby osvobodila záškodníky, zadržené na Kithaironu.

Které místo je rozuměti »Ostrovem«, jest otázka těžká a, myslím, vůbec nerozřešitelná. Herodot podává o něm tak málo zpráv (jen IX 51), že naprosto nestačí k přesnému určení. Praví jen, že je tvořen rameny říčky Oeroe, vzdálenými od sebe asi tři stadia, od Gargafie pak a Asopu že je vzdálen deset stadií a konečně že jest *πρὸ τῆς Πλαταιέων πόλιος*. Ani nevíme,

zda skutečně aspoň nějaká část Řeků (snad Atheňané) k němu došla. Leake (II, str. 358 n.) a Vischer (Erinnerungen und Eindrücke aus Griechenland str. 547) hledají ho na pahorku mezi přítoky  $O_1$  a  $O_2$ . Grundy (Great Persian war str. 480 nn.) poukazuje však na to, že toto místo neposkytuje ani dosti vody ani dosti ochrany proti jízdě, i vidí je na pahorku mezi  $O_2$  a  $O_3$  a snad také ještě mezi  $O_2$  a  $O_1$  (str. 484). Zde prý byli Řekové chráněni od jízdy na západě, východě a na jihu, zde také by byli mezi dvěma průsmyky, jimiž vedly cesty z Plataj přes Kithairon (str. 487). Ale tato poslední výhoda se hodí i pro označení Leakovo. Pokud se týče strmosti a tím ovšem i přístupnosti jízdy, plyne z důkladné mapy Grundyho, na níž jsou nakresleny vrstevnice, že s nejvyššího místa Asopského pahorku snižuje se terrain asi o 54 m a odtud zase se zdvihá jen o 18 m mezi rameny  $O_1$  a  $O_2$ , k tomu místu pak, kde vyvěrají prameny  $O_2$ , o 27 m. To ovšem sotva je terrain, jenž poskytuje proti jízdě pevné ochrany. Proto správnější se mi zdá býti domněnka Wintrova (str. 71 násl.), že je klásti Ostrov ten výše; jemu se líbí nejvíce jižní část obou jmenovaných pahorků, tedy mezi  $O_1$  a  $O_3$ , kde je pramen Vergutiani u přítoku 2 při  $O_3$  a studně se silným pramenem u přítoku 1 při  $O_3$  (obě dle Grundyho). Toto místo se zvedá o 54 m výše nad »ostrov« Grundyho. Také vody tu shledává Winter víc. Ovšem musí pak škrtnouti Herodotovu poznámku, že vůdcové chtěli poslati polovici vojska, aby osvobodila záškodníky zadržené na Kithaironu (IX 51); neboť je-li  $\nu\eta\sigma\omicron\varsigma$  na tomto místě, je zbytečno jakékoliv odesílání vojska, poněvadž vojsko v této posici má ve své moci oba průsmyky, platajsko-megarský i platajsko-athenský, a záškodníky, kteří nemohli z průsmyku  $\Delta\omicron\upsilon\delta\varsigma$   $\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\alpha\iota$ , mohou nyní za hřbetem horskými přijíti po silnici, vedoucí z Eleuther do Plataj k průsmyku athensko-platajskému. Ona poznámka Herodotova spočívá prý na tom, že jeho zpravodajové neporozuměli postupu řeckému, směřujícímu podle nich jen k uvolnění průsmyků, a jádro, které v sobě obsahuje, jest prý takto zahaleno. Ale takovým způsobem ovšem není možno onu zprávu Herodotovu vysvětlovati; spíše dlužno přiznati, že nemáme-li ji pokládati za nesprávnou, snad přece zamýšleli Řekové osvoboditi záškodníky, zadržené na Kithaironu, totiž v průsmyku  $\Delta\omicron\upsilon\delta\varsigma$   $\kappa\epsilon\phi\alpha\lambda\alpha\iota$ .

O druhé hlídce, tedy asi po desáté hodině, měl nastati ústup pro případ, že by nebyla bitva svedena. Tak se i stalo. Střed vojska řeckého utíkal rád, ale ne na Ostrov, nýbrž k Heraionu před Platajemi, vzdálenému 20 stadií od pramenu Gargafie. Přišedše sem, složili zbraň před svatyní (IX 52).

Heraion tedy bylo mimo Plataje. Když Thebané r. 426 rozbořili Plataje, vystavěli znova chrám jako  $\epsilon\kappa\alpha\tau\omicron\mu\pi\epsilon\delta\omicron\nu$  z kamene a zřídili při něm prostornou útulnu ( $\kappa\alpha\tau\alpha\gamma\acute{\omega}\gamma\iota\omicron\nu$ ). Tak vypravuje Thukydides (III 68). Když bylo později město znova

vystavěno a zveličeno, byla pojata v hradby severní terasa, na které bylo asi Heraion. Základy chrámu, podobného v základech Heraiu olympijskému, o délce 49·90 *m* a šířce 16·70 *m* byly objeveny americkou školou archaeologickou na úzké terase jihovýchodně od severní příčné zdi a H. S. Washington pokládá je za základy Heraia, vystavěného Thebany (Am. Journ. of Arch. VII, str. 390 s tab. 20). Avšak Lolling v Budekrově průvodci po Řecku (Griechenland, 5. vyd., v Lipsku 1908, str. 169) myslí, že poloha našeho Heraia jest nejista, že zbytky z něho se našly jihovýchodně od pramene Vergutiani, osm minut od městských hradeb. Ale na jihu města Heraion sotva bylo. Prchal-li podle Herodota střed z druhé posice k Platajím a přišel-li k Heraiu a dí-li o něm Herodot, že bylo *πρὸ τῆς πόλεως*, pak nemůže, myslím, býti pochyby o tom, že leželo na sever od města. Macan (I 2, str. 706) se domnívá, že v té době Heraion bylo zříceninou, poukazuje na Her. VIII 50; zbořili je Persané r. 480 a Platajští ho zúmyslně nevystavěli znova, aby zůstalo památkou na zvrhlé barbary a ovšem i jejich řecké spojení; proto je též Thebané r. 426 obnovili.

Novější vykladaelé shodují se právem v tom, že Herodot v kap. 52 píše o sborech bývalého středu stranicky a že ze snahy vylíčiti co nejskvěleji Atheňany, kteří přece ve vlastní bitvě neměli o vítězství daleko takových zásluh jako Sparťané, snižuje úmyslně činy středu i Lakedaimoňanů. A to jest již a priori pravdě podobno; neboť ony sbory, které přece dosud stejně snášely všechny nesnáze s výpravou spojené, sotva by byly právě v nejvážnější době opustily úplně ostatní Řeky a zapomenuly zcela na povinnosti k vlasti a svým krajanům. Jako celý ústup řeckého vojska z posice druhé do třetí neudál se ze zbabělosti, tak ani bývalý střed zbaběle neutíkal; vždýť přece mohli přehnouti dál po silnici megarské a nezůstávat zde. Místo na Ostrov přišli sice k Platajím, ale to dlužno vysvětliti jinak, než jak činí Herodot. Je možno, že v noci v krajině celkem neznámé mohlo si vojsko zmýliti cestu a dospěti jinam, než bylo určeno (tak soudí Grundy str. 491), anebo jednalo docela dle instrukcí vojevůdcových a táhlo sem jako na místo vykázané. Proč se tak stalo, nelze přesně stanoviti; zbývají jen domněnky. Winter (str. 76) myslí, že Ostrov nestačil pojmouti všeho vojska a že nebylo příčiny, aby se vojsko na něm tísnilo; proto prý bylo středu nařízeno, aby se postavil západně od Ostrova, vykázaného pravému křídlu; oni však zbloudili poněkud na pravo od pravého směru. Macan II, str. 328 násl. se domnívá, že středu byl přidělen určitý úkol, jež Herodot v kap. 51 přičítá polovici celého vojska; měl totiž (anebo aspoň jeho polovice) osvoboditi záškodníky, zadržené na Kithaironu, obzvláště jestliže šli prý průsmykem megarsko-platajským. Ale při tomto průsmyku je takové odesílání zbytečné, ať už je *Νῆσος* tam, kam jej klade

Leake nebo Grundy nebo Winter, poněvadž pak by vojsko řecké bylo blízko, při stanovení Wintrově dokonce v samé blízkosti tohoto průsmyku a Peršané sotva by byli za takových poměrů setrvali při obsazení průsmyku a vyčkávali útok. Ostatně není pravdě podobno, že tímto průsmykem záškodníci šli. Dle Wrighta měl střed chrániti silnice do Megar; ale i to bylo zbytečno, když *Νῆσος* byl blízko; a že by byli zaujali místo, odkud prý mohli pomoci na všechny strany, není pravda, jak při pouhém pohledu na plánec jest zjevno. Ale ať již tomu bylo jakkoliv, tolik jest jisto, že v ústupu středu nebudeme hledati útěku, jak tvrdí Herodot.

Podle Herodota tedy střed utekl, ale Lakedaimonští zůstali na témž místě, jsouce zdržení neústupností Amomfareta, náčelníka zástupu *λόχος* Pitanatů, jenž se nechtěl hnouti. Podobně i Athenští setrvali, ježto nevěřili Sparťanům; proto poslali jezdce, jenž se měl přesvědčiti, co Sparťané činí. Posel zastal Pausania v hádce s Amomfaretem. Pausanias mu uložil vypravovati Athenským, co se děje, a žádati jich, aby se k nim přiblížili. Když svítalo, odvedl konečně Pausanias Lakedaimoně, jež následovali Tegejští. Lakedaimonští se drželi kopců a podhorí Kithaironu, bojíce se jízdy perské, Athenští táhli rovinou. Tu si konečně věc rozmyslil i Amomfaretos a táhl za Pausaniou, jenž ho čekal ve vzdálenosti asi deseti stadií u řeky Moloentu v tak zvané argiopské krajině, kdež jest i svatyně Demetry Eleusinské. Současně s ním přihnala se i veškerá jízda barbarů (IX 53—57).

Toto vypravování Herodotovo musíme opravit. Z postavení druhého nemohlo vojsko řecké odtáhnouti do postavení třetího najednou, zejména ne v noci; někdo musil začíti pochod. Byly to sbory středu. A jestliže uznáme, že střed dostal instrukci, aby v nové poloze zaujal křídlo levé, pak ovšem tím spíše musili vyčkati Atheňané, až odejde, poněvadž by se jinak byli s ním na pochodě střetli a křižovali, což by je bylo zdrželo mnohem déle, než když čekali, až střed odtáhne, nehledě ani k tomu, že v noci by bylo bývalo takové křížení velmi nebezpečné pro udržení pořádku. A konečně je také docela možno (Macan II, str. 383), že Atheňané měli úkol vůči středu týž jako Amomfaretos vůči Lakedaimonským, že totiž měli tvořiti zadní stráž. Není pochyby, že tímto způsobem také nejlépe si vysvětlíme onu epizodu o Amomfaretovi, mající ráz anekdoty, a nebudeme ji vykládati s Ed. Meyerem (str. 411) tak, že část Sparťanů, již se zdál býti manévř Pausaniův zbabělostí, jemu činila obtíže a jen nerada uposlechla. Herodotovi se již ve starověku vytýkalo, že jeho vypravování o Amomfaretovi není pravdivé. Thukydides I 20 dí totiž, že *λόχος Πυρράνης*, jehož náčelníkem byl právě podle Herodota Amomfaretos, vůbec neexistoval. Ale Thukydides asi míní, že Herodot tak označoval zvláštní sbor, a s toho hlediska polemisoval; neboť takového úředního jména nebylo. Avšak



výrazu onoho netřeba tak vykládati. Herodot asi nazval těmi slovy některý lochos, jenž se skládal z občanů, obývajících ve fyle Pitane; není to tedy úřední titul nějakého lochu. Snad na Herodota působilo pojmenování jiného lochu *Μεσοάτι(γ)ης*, který jistě slul dle lokální fyly *Μεσόα*. Rovněž netřeba klásti váhu na to, že i samo jméno *Ἀμοφάρετος* je podezřelé, že je to asi jen čestné jméno, značící muže ryzí statečnosti.

Ale za to právem možno výtknouti Herodotovi, že ze snahy snížití zásluhy Lakedaimonských a oslaviti Atheňany mluví o nedůvěře, kterou měli Atheňané k Spartanům (IX 54: *ἐπιστάμενοι τὰ Λακεδαιμονίων φρονήματα, ὥς ἄλλα φρονούντων καὶ ἄλλα λεγόντων*), a o srdnatosti Atheňanů a zbabělosti Spartanů při postupu do nové posice (IX 56: *οἱ μὲν γάρ [Λακεδαιμόνιοι] τῶν τε ὄχθων ἀντείχοντο καὶ τῆς ὑπωρέης τοῦ Κιθαιρώνος, φοβέμενοι τὴν ἰππον, Ἀθηναῖοι δὲ κάτω τρεφθέντες ἐς τὸ πεδίον*). Správná je jistě poznámka Herodotova (IX 56), že Lakedaimonští se dali na ústup až z rána, a tím je všechno vysvětleno. Táhli-li za světla, nemohli se přece pustiti rovinou k Ostrovu, poněvadž by se byli vydali velkému nebezpečství, že budou zaskočeni od nepřátel, hlavně od jejich jízdy, kterou bylo očekávat každou chvíli; jedině proto volili cestu po stráních a po úbočí Kithaironu. Atheňané mohli táhnouti rovinou, kudy byla ovšem cesta nejkratší a nejpřirozenější, zase proto, že jejich pochod po odchodu středu dál se také ještě za tmy, která jich naprosto chránila. Proto také uznáme, že poslední odtáhli Spartané, což jistě zas je připsati k jejich chvále, poněvadž odchod jejich poslední, už z rána, byl nejnebezpečnější (Winter, str. 80 n.)<sup>1</sup>.

Bývalý střed řecký zaujímal tedy v postavení třetím křídlo levé, střed pak Atheňané. Proč nastala tato záměna, zůstává i dále nerozřešenou otázkou. Proti Wintrovi, který, jak jsme poznali, záměnu tu klade už do druhého postavení a tak vysvětluje Herodotovu zprávu o přemísťování Athenských a Lakedaimonských, jest výklad Macanův (II, str. 382). Atheňané byli prý v den bitvy proto postaveni proti ostatním vojmům perským (Medům, Baktrům, Indům a Sakům), že se soudilo, že Řekové na straně perské nebudou v bitvě míti významné úlohy. Proto Atheňané zaujali střed a Řekové medsky smýšlející byli by měli proti sobě na pravém křídle (s jejich hlediska) bývalý střed řecký. Ale proti tomuto mínění lze namítnouti, že je podivno, že se tato záměna nestala již dříve, byli-li Řekové na straně perské tak nepatrným činitelem, a že se volil tak nesnadný manévř až před samou bitvou. Z dalšího vypravování Herodotova však plyne, že medsky smýšlející Řekové bojovali statečně (IX 61), hlavně

<sup>1</sup> Zdá se mi zbytečným uznávat s Grundym (str. 492 n., 504), že Pausanias s Lakedaimonskými nechtěl táhnouti hned k Ostrovu, nýbrž napřed osvoboditi Řeky, zadržené v průsmyku, nejspíš prý platajsko-athenském.

Boiotští (IX 67), což se mohlo předpokládati již dříve. Tolik jest zase jisto, že tato záměna nebyla nahodilá a že nové postavení Atheňanů nebylo zaviněno útekem středu, ač z Herodota zdá se to vyplývat, nýbrž že byl dán rozkaz ještě před odchodem celého vojska řeckého, aby bývalý střed si s Atheňany vyměnil úlohu. Proč, je ovšem těžko říci; snad chtěl Pausanias Atheňany, kteří přece požívali větší slávy válečné než ostatní sbory, mít vedle sebe, dobře tuše, že hlavní bitvu bude vybojovati Spartanů a ovšem i četám jim nejbližším.

Z Herodota je o postavení vojska řeckého v bitvě samé jasno tolik, že Sparťané byli na pravém křídle, tedy východně od Plataj; u tohoto města stály sbory bývalého středu a mezi těmito a oněmi Atheňané. Ale mezi těmito třemi oddíly byly dvě značné mezery. Pro Lakedaimonské udává Herodot v hl. 57 polohu určiti, praví totiž, že Pausanias ušed 10 stadií zastavil se u říčky Moioentu a místa, nazvaného Argiopion, kdež jest svatyně Demetru Eleusinské. Bohužel pro nás jest toto udání jen zdánlivě přesnější, poněvadž o žádném z uvedených míst nemůžeme určitě říci, kde bylo. Jsou to zase jen domněnky.

Za řeku Moloeis pokládal Grundy (Topography 33) přítok  $A_6$ , ale v pozdějším díle svém (Great Persian war str. 495) změnil své mínění a vidí tuto řeku v přítoku  $A_6$ . Někteří zase (Vischer str. 547, Bursian I, str. 247), uznávají za tuto řeku přítok  $O_1$ , který je od Gargafie vzdálen 10 stadií; Leake na mapě přítok  $O_3$ .

Poloha Argiopia je ještě nejistější. Grundy byl dříve nerozhodnut mezi návrším, prostírajícím se mezi  $A_4$  a  $A_6$  a vyvýšeninou mezi  $A_6$  a  $A_6$ ; na konec se rozhodl pro tuto.

O svatyni Demetrině je nejtíže mluvit, poněvadž, jak se zdá, bylo jich několik, kdežto Herodot mluví tak, jako by byla jediná. Jedna svatyně byla u Plataj aneb v Platajích samých podle Pausania IX 4, 2: *ἔστι δὲ καὶ Δήμητρος ἐπίκλησιν Ἐλευσινίας ἱερὸν ἐν Πλαταιαῖς καὶ Ἀθήτου μνήμα*. Hitzig a Bluemner v komentáři k tomu místu myslí, že to nemusí znamenati chrám uvnitř města, poněvadž hned potom mluví Pausanias o Gargafii a mohl tedy město již před tím zase opustiti. Míni-li však Pausanias chrámem tím svatyni v Platajích, nemá pro nás významu. Jiná svatyně byla u Hysií dle Plutarcha Arist. 11. Že tato svatyně byla pod Kithaironem takřka přilepena, lze vysvětliti s hlediska pozorovatelova, hlavně šel-li od severu (od Theb). Ale týž Plutarch kladl sem v blízké sousedství i *τέμενος Ἀνδροκράτεος*, což, jak jsme viděli (str. 343), je nemožno. I vzniká podezření, smíme-li jeho zprávu přikládati velký význam. Grundy (Topography str. 33, Great Persian war str. 495 n., s nímž souhlasí Woodhouse str. 37 a Macan I, str. 717) hledá Herodotovu svatyni Demetřinu v kapli sv. Demetria<sup>1</sup>, což se ovšem nehodí ani k Plu-

<sup>1</sup> Na naší mapě na str. 342 jest tato kaple nedopatřením označena jako Sv. Jan.

tarchovi (*τῶν Ὑσιῶν πλησίον ὑπὸ τὸν Κιθαιρῶνα*) ani k Herodotovi, podle něhož vzdálenost svatyně od Gargalie obnášela 10 stadií a Sparťané na cestě k ní *τῶν τε ὀχθῶν ἀντείχοντο καὶ τῆς ὑπωρέης τοῦ Κιθαιρῶνος*. Dostí by se hodily tyto údaje na místo, na které pomýšlí W. Irving Hunt (Papers of Am. Sch. at Athens 1892, str. 276), totiž jihovýchodně od Plataj na výšině, kde jsou nyní základy velkého byzantského kostela, asi šest minut východně od pramene Vergutiani. Ale nevím, lze-li ze slov Pausaniových usuzovati na polohu tak daleko od Plataj.

Nejdůležitější jsou však podle mého mínění v této otázce nápisy, nalezené východně od Kriekuki, týkající se kultu Demetry eleusinské, na př. nápis z podstavce sochy Demetřiny (BCH. II, 1878, str. 509, tab. 26, č. 1 = IG. VII, 1670) a votivní nápis Demetře (BCH. III, 1879, str. 134 = IG. VII, 1671). Ty ukazují zřetelně, že v těchto místech byl kult Demetřin, a nebyla-li zrovna zde svatyně Demetřina, že byla asi poblíž. U této vesnice někde na pahorku mezi přítoky  $O_1$  a  $A_6$  jest snad hledati Herodotův chrám. Zde by bylo možno vysvětliti dobře polohu Moloentu, ať už jest jím  $O_1$  aneb  $A_6$ ; snad i *Ἀργιόπιος χώρος* se sem hodí. Macan (I, str. 718), jenž pěkně vysvětluje přednosti tohoto místa, na konec přece jen věří Grundymu, že v kapli sv. Demetria je hledati antickou svatyni, o níž mluví Herodot, poněvadž prý nebyly dva chrámy Demetry Eleusinské v hysijské krajině: ale ježto se mu poloha ta dobře nehodí ani k slovům Herodotovým ani k Plutarchovým, myslí, že Huntovo Demetřion (platajské) spíš by vyhovovalo situaci. Toto jistě příliš složité mínění nepokládám za správné, poněvadž mnohem přirozenější jest výklad první. Má-li význam ještě zpráva Pausaniova IX 2, 4: *τρόπαιον δέ, ὃ τῆς μάχης τῆς Πλαταιᾶσιν ἀνέθεσαν οἱ Ἕλληνες, πεντεκαίδεκα σταδίοις μάλιστα ἔσθηκεν ἀπωτέρω τῆς πόλεως*, a soudíme-li, že tropaion bylo postaveno tam, kde byl boj, hodí se právě v tato místa vzdálenost 15 stadií od Plataj. Winter (str. 89 n.) určuje polohu na pahorku 1 (mezi rameny přítoku  $A_6$ ), přihlížejce jen k Plutarchovi a nalezeným nápisům, o Molois se však vůbec nestaraje. Také Pausaniovo uvedené místo se mu nehodí i tvrdí, že prý jest to jen odhad od oka.

Pausanias IX 2 popisuje zříceniny Hysií a Eryther (viz výše str. 338) a v § 2 di: *ἐπανελθοῦσι δὲ ἐς τὴν λεωφόρον ἔστιν αὖθις ἐν δεξιᾷ Μαρδονίου λεγόμενον μνημα εἶναι*. Winter (str. 91) pochybuje, že Mardoniovi byl postaven u Plataj na půdě řecké náhrobek, a tvrdí, že spíše k nějakému jinému náhrobku tradice připojila jméno Mardoniovo, ale ovšem že se tak nemohlo státi, kdyby náhrobek nebyl stál v těch místech, kam tradice bitvu kladla. Avšak mluví-li o tomto náhrobku Pausanias v souvislosti s Hysiemi, možno snad i této zprávy užití pro polohu, jakou jsem přijal.

Stanoviti s naprostou jistotou polohu Atheňanů, je rovněž nemožno. Byli západně od Spartanů směrem k Platajím, a to asi dosti daleko, poněvadž Pausanias, když se objevila jízda perská, útočíc na Lakedaimoňany, poslal jezdce o pomoc k Athenským. To je ovšem kritérium velice neurčité a tak nezbývá než uznati, že ani zde jistoty nedojdeme.

Když z rána jízda perská obvyklým způsobem se přihnala zase k dřívějšímu stanovisku řeckému, shledala pahorek prázdným i hnala se dále na Spartaný (IX 57 a 60). Mardonios byl ihned zpraven o této události a ovšem viděl v ústupu Řeků zbabělost a vlastní útek a proto s bojovným nadšením vytrhl s pěchotou, překročil Asopos a hnál se za Lakedaimonskými a Tegejskými, poněvadž Athenských pro pahorky neviděl. To je všechno možno. I ostatní výzvy barbarské, vidouce Peršany se hnáti, vytrhly též, ale bez pořádku (IX 59). Pausanias, tísněn jsa jízdou, prosil Atheňanů o pomoc, aspoň o lukostřelce, nemohou-li jinak pomoci. Ale Atheňané byli zadrženi na pochodu řeckými spojenci na straně perské. Tak zůstal Pausanias sám se svými a konal oběti, ty se však nedařily. Mnoho z jeho vojska padlo a mnoho bylo poraněno; neboť perská pěchota nemilosrdně metala šípy za svou štítovou ohradou. Tu Pausanias upřel svůj zrak k Heraiu platajskému a prosil bohyni o pomoc. Tegejští nevyčkali a už se vyřítili, ale v tom i oběti se zdařily. Pausanias dal povel a Spartané se vyhrnuli (IX 61—62).

Zde třeba Herodota poněkud opravit. Zdá se podivno, že jízda perská ve vlastní bitvě již nemá téměř úlohy. Macan (II, str. 384) snaží se to vysvětliti tím, že jízda dostala nějaký jiný úkol: buď prý byla odeslána k průsmyku Dryos kefalai, aneb zaměstnána Korinthskými a Fliuntskými (srv. Her. IX 69). Ale netřeba k tomu se uchýlovati, věc je jednodušší. Pausanias nechal Peršany přiblížiti se až na místo, kde jízda nemohla Spartanům (a ovšem Tegejským) vpadnouti v bok; zatím pevně držel své čtyry pohromadě, třeba padaly střely nepřátel a mnoho Řeků poranily. Zde právě ukázali Spartané svou neobyčejnou kázeň. Byliť zajisté, nemajíce lukostřelců, proti jejich střelám úplně bezbranni, dokud nemohli na své protivníky zblízka. Proto také se oběti nedařily. Tohoto prostředku užil Pausanias jistě proto, aby u méně prozíravých vojinů náboženským motivem si poslušnost ještě více udržel. Jakmile však Peršané byli tam, kde je Pausanias míti chtěl, a učinivše si ze štítů jakousi ohradu, zasypali Řeky deštěm šípů, pozdvihl Pausanias ruce k modlitbě, což bylo znamením těm, kteří konali oběti, aby se oběti ihned dařily (Winter str. 96). Pausanias velel a všechno vojsko se vyhrnulo. Sotva vytrhli Tegejští dříve, jak vykládá Herodot; bylo by to jistě bývalo od nich velmi nerozumné. Dost možná, že tuto část vypravování přejal Herodot právě od Tegejských, kteří se chtěli vynášeti nad Spartaný svou rekovností. Svědčilo by to



zase o tom, že chtěl snížit zásluhy Spartanů, ač právě naopak toto jednání by dokazovalo ukvapenost a neprozíravost Tegejských (Wright str. 69, Grundy str. 502, Olsen str. 11, Winter pozn. 164).

Podle Herodota (IX 62) nastal chvíli boj o ohradu štítovou, ale jakmile ta padla a obojí vojsko octl se v těsném boji, bylo veta po Peršanech, poněvadž, ačkoli bojovali statečně, byli *ἀνοπλοι καὶ πρὸς ἀνεπιστήμονες καὶ οὐκ ὅμοιοι τοῖσι ἐναντίοις σοφίην*. Hrnuli se v hloučcích bez pořádku. Když pak vůdce jejich Mardonios a nejstatečnějších tisíc kolem něho padli, už nesnesli ostatní Peršané útoku Lakedaimonských, nýbrž obrátili se na útěk, a to přímo hned do tábora a do dřevěné ohrady (IX 63—65).

Toto vypravování Herodotovo můžeme přijmouti celé, až na to, že boj o »ohradu« štítovou nesmíme brát příliš vážně, poněvadž ohrada vlastně to nebyla.

K další zprávě jeho, že ani jeden z Peršanů nevešel ani nepadl na posvátném území, ač byla bitva u háje Demetřina, nýbrž že většina klesla kol svatyně na místě nezasvěceném, vůbec nepřihlížím, poněvadž, jak následující slova Herodotova ukazují — Demeter jich nepřijala pro zapálení svatyně eleusinské — patří k těm, jež si jeho aneb jeho pramenů pověřivost vybájila.

O jízdě perské nečiní Herodot již zmínky. To jest zcela správné. Nebot jízda netvořila tehdy ještě taktického tělesa, nemajíc náležité organisace ani vedení; proto nemohla účinně zasáhnouti v boj, po případě jej obnoviti, nýbrž byla stržena s pěchotou na útěk (srv. výklad Delbrückův, Perserkriege str. 263, 77 n.).

O bitvě u Plataj máme také zmínku u Platona (Laches 191 C). Podle něho Spartané při příchodu Peršanů zdánlivě se dali na útěk, ale pak se náhle obrátili, když řady nepřátelské se uvolnily. O tom není u Herodota ani zmínky. K celé bitvě se to vztahovati nemůže, poněvadž Spartané vyrazili na Peršany teprve ve vzdálenosti neveliké a tu by nebylo mělo smyslu, aby se hned obraceli na zdánlivý útěk. Také Spartanům jako hoplitům záleželo jistě na tom, aby udeřili hromadně na celou bitevní řadu nepřátelskou a ne jen na hloučky. Olsen (str. 12), poukazuje na E. Meyera (Forsch. zur alt. Gesch. II, 207, pozn. 2), vykládá, že prý slova Platonova *ἐπειδὴ πρὸς τοῖς γεροφύροις ἐγένοντο* hodí se na boj Peršanů za ohradou štítovou. Když prý totiž Lakedaimonané byli od Peršanů vzdáleni jen na dohazení kopí, metali je a tak poráželi ohradu perskou; kde stála, tam prý užili lsti, t. j. předstíraným útekem způsobili uvolnění v řadách perských, pak se obrátili a zvítězili. Ale nemyslím, že by ohrada ona byla bývala skutečnou hradbou, jejíž dobytí by bylo vyžadovalo veliké práce a tedy také oné lsti. Ostatně slova *γεροφύροι*, zdá se mně, stěží by bylo možno užiti zrovna jen

o těch, kteří štítů právě na sobě nemají; spíše se tím míní Peršané vůbec. Máme tedy škrtnouti zprávu Platonovu vůbec či vztahovati ji snad k nějaké episodě bitvy platajské, již blíže ovšem těžko lze určit? Myslím, že lze modifikovati mínění Wrightovo (str. 64 násl.). Wright vykládá celý pochod Pausaniův do třetího postavení jako útěk na oko, jímž chtěl zlákat protivníky do území, kde by jim jejich přesila nebyla platna. To nepokládám za správné; ale je možno, že se později v tomto pochodu řeckém viděl útěk na oko a k tomu že se snad vztahuje zpráva Platonova.

Podivné je podle vypravování Herodotova (IX 66) počínání Artabazovo v této bitvě. Vedl vojsko své 40.000 mužů jen tak na oko, věda, že boj špatně skončí. Ale jako Peršan, jenž viděl Řeky ustupovati, neměl příčiny tušiti špatný výsledek. A přece, jakmile uzřel prchati Peršany, utekl též, a to hned k Fokům, aby se dostal co nejdříve k Hellespontu. Je s podivením, že by si byl tak zbaběle počínal Artabazos, jenž byl v důvěrném přátelství s Xerxem (IX 41) a jenž od něho později dostal Daskylion (Thuk. I 129). Že bylo mezi ním a Mardoniem soupeřství, nemáme příčiny Herodotovi nevěřiti, ale že by byl Artabazos úmyslně zavinil porážku perskou, sotva lze uznati. Rudolph (str. 18) myslí, že snad mu uložil Mardonios nějaký úkol a tak že jsa zdržen nemohl se boje účastniti. Winter (str. 99) soudí zase, že při rychlém pochodu se svým oddílem se opozdil a blížil teprve k bojišti, když už bitva byla prohrána; a když už sám nemohl přivoditi obratu, zachránil prý aspoň to, co zachrániti bylo možno. Ale nezdá se mně, že by se byl Artabazos při rychlém pochodu tak zpozdil, že by zatím už byla bývala bitva prohrána; tak krátko boj přece netrval a vzdálenost nebyla tak značná. Spíše měl Artabazos nějaký jiný úkol, snad hájiti tábora, ale když viděl, jak důkladná byla porážka Peršanů, pozbyl naděje na možnost vítězství a proto volil útěk do vlasti.

Hlavní zásluha o vítězství u Plataj patří tedy beze sporu Spartanům. O Atheňanech vypravuje Herodot, že po poselství, které jim oznámil jezdec Pausaniův, vyzývá je, aby přispěli Spartanům, ihned se chystali na pomoc; *καὶ σφί ἤδη στείχουσι ἐπιτίθενται οἱ ἀντιπαχθέντες Ἑλλήνων τῶν μετὰ βασιλέος γενομένων, ὥστε μηκέτι δύνασθαι βοηθῆσαι τὸ γὰρ προσκείμενόν σφας ἐλύπει* (IX 61). Atheňané bojovali dlouho, Boiotští drželi se statečně, tak že 300 Thebanů tam padlo; ale konečně se dali Boiotové na útěk do Theb a s nimi i ostatní Řekové na straně Peršanů, jízda perská chránila utíkajících (IX 68).

Winter (str. 100 násl.) se domnívá, že úkol Atheňanů byl jen podružný. Mardoniovi šlo o to, aby zabránil jim spojití se s Lakedaimonskými. Proto prý proti nim poslal své řecké hoplity s jejich jízdou, kteří ovšem nemohli tak rychle přiraziti jako lehkoodění Peršané. Proto prý přišli, když už boj Spar-

tanů s Peršany dostupoval vrcholu. Atheňané nemohli prý útokem na Boiotany přivoditi rozhodnutí, poněvadž do roviny se nemohli odvážiti, pokud tam byla obojí jízda nepřátelská. Tak prý oba šiky stály proti sobě nějakou dobu, ale jakmile počali Peršané utíkat, dali se i někteří z řeckých spojenců králových, snad i thessalská jízda na útěk. Boiotští hoplité nemohli prý se ani s pomocí své jízdy odvážiti útoku na Atheňany, stojící na pahorku. Proto přechali též a teprve nyní pustili se Atheňané na ně; neboť prý nečetná jízda boiotská nemohla jim býti nebezpečna. Boiotští však se neudrželi v pořádku a tu prý jich na tomto útěku nejvíce padlo, třebaž prý číslo Herodotovo (300) jest přehnáno. Atheňané pro jízdu boiotskou nemohli prý se uvolnit, aby pronásledovali úsilněji, jízda pak sama zase prý nemohla boje obnoviti ve prospěch svých, zrovna jako ne perská. Tak pronásledovali Athenští kus, až jižně pahorku Asopského se zastavili a obrátili v pravo k táboru perskému.

Myslím, že Winter ve své snaze hledati v Herodotovi stráníka athenského, který nesmírně zveličuje na úkor Spartanů zásluhy athenské, zašel trochu daleko. Je dosti na tom, uzná-li se svorně, že hlavní zásluha o vítězství patří Spartanům. (Srovnej ostatek vroucí tón, jakým mluví Herodot o vítězství Pausaniově IX 64.) Přes to netřeba ostatních skutků athenských snižovati. Není příčiny pochybovati o tom, že na žádost Pausaniovu skutečně se Atheňané na pochod vydali, zejména když proti nim dosud nebylo nepřitele. Než jezdec od Pausania dojel, přiblížila se zatím i pěchota perská k Spartanům. Řeční spojenci královi i s jízdou se opozdili a proto napadli Atheňany již na pochodu. Nesmíme zapomenouti, že postavení Atheňanů není nám úplně jisto a že podle pouhého předpokladu nesmíme posuzovati všecko ostatní, jak činí Winter. Konečně snad bylo Atheňanů více než oněch Thebanů, s nimiž hlavně bojovali. Rozvířil se tedy úporný boj mezi nimi a trval dosti dlouho, až přehli Thebané, patrně znamenajíce, že i Peršané utíkají. Herodot podotýká, že tu padlo 300 z nich, *οἱ πρῶτοι καὶ ἄριστοι*. Zde můžeme souhlasiti s Wintrem, že číslo to je přehnáno; vztahuje se asi k počtu padlých Thebanů vůbec. Winter si však odporuje ve svých výrocích o jízdě řecké, hned ji přeceňuje a hned zase podceňuje.

O sborech bývalého středu řeckého vypravuje Herodot (IX 69), že teprve vytáhly, když jim bylo oznámeno, že bitva byla svedena a Spartané vítězí. Nespořádaně se hnali se jedni s Korinthskými podhořím a přes kopce cestou vzbůru k svatyni Demetřině, druhí s Megařany a Fliuntskými do roviny asopské. Tyto přepadla jízda thebská a pobívši jich 600, zahnila ostatní na Kithairon.

I kdybychom nepřikládali váhy zprávě (de malign. Her. 41), že svatyně Demetřina byla od Heraia vzdálena jen 10 stadií,

plyne z Herodota (IX 61), že z jednoho místa bylo viděti druhé. Konečně při neveliké vzdálenosti je velmi málo pravdě podobno, že by střed řecký nebyl věděl o rozhodné bitvě, jež dosti dlouho trvala. Snad byli vysláni zvědové přesvědčiti se o postavení obou křídel a Pausanias také asi před počítím boje neopominul obě roztroušená oddělení, nejen Atheňany, zpravití o hrozícím nebezpečí. Že by snad ze zbabělosti úmyslně se byli chtěli vyhnouti boji, nezdá se pravdě podobno, protože byli mezi nimi lidé, kteří byli osvědčili svou statečnost, jako Megarští (IX 21). Jedno křídlo pod vedením Korintských spěchalo ihned na bojiště podle Herodota, zvěděvši o vítězství Lakedaimonských. Proto také jistě se účastnilo dobývání tábora perského, ač o tom u Herodota není zmínky. Bojovalo-li zde, kde se Peršané zoufale bránili, jistě jich tu část padla a přece Herodot (IX 85) uvádí zprávu, že všechny hroby, jež jednotlivé obce daly zříditi u Plataj, byly prázdný vyjma hroby Lakedaimonských, Atheňanů, Tegejských, Megarských a Fliuntanů. Zde je zřejmá stranicnost a jasno též, z jakých pramenů tu Herodot čerpal. To se týká hlavně Aiginských (IX 80 a 85) a Korintských, o nichž již při bitvě u Salamině se tvrdilo, že přišli *ἐπ' ἐξεργασμένοι* (VIII 94).

Winter (str. 103 n.) myslí, že posel Pausaniův vyzval k pomoci i jednotlivé sbory. Korinthští prý se tedy vydali na pochod *διὰ τῆς ὁπωρῆς καὶ τῶν κολωνῶν τὴν φέρονσαν ἄνω ἰθὺ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος*, protože nemohli jíti přímo pro jízdu; ale přišli už v té době, kdy vítězství bylo rozhodnuto. Ostatní sbory nemohly prý opustiti chráněného svého místa u Heraia. Teprve když nastal všeobecný útěk, zmocnila se i jich touha po vítězství; pustily se tedy do roviny platajské a dále po silnici k Thebám, aby zabránily cestu utíkajícím Thebanům. Byli to hlavně Megarští a Fliuntští; ale poněvadž se rozprehli a hnali v nepořádku, byli poraženi od jízdy boiotské, která poslední opouští bojiště, kryjíc utíkající. Kterí z boje vyvázli, ti prý utekli ke Kithaironu. Číslo padlých u Herodota 600 je přehráno.

Víme už z předešlého, že Herodotovy zprávy o sborech středu jsou velmi nepříznivé a také málo pravdě podobné. Tak je tomu i s tímto líčením. Není nám nyní jasno, proč bývalý střed zaujal levé křídlo, když jsme odmítli Herodotovu zprávu, že utekl ze zbabělosti k Heraiu. Proto všechno ostatní mohou býti jen domněnky, jako že snad tu nebylo všechno vojsko. Je divné, že ony sbory nepomáhaly ani Athenským, ač jim byly bližší a ač o boji jejich vědět musily. Snad jim bránil terrain, poněvadž by byly narazily na jízdu boiotskou. Šli-li však Korinthští se sousedy úpatím Kithaironu, zdá se mi, že chtěli přispěti Spartanům;<sup>1</sup> proto se nepustili rovinou, že by byli přišli právě na

<sup>1</sup> Woodhouse JHS. XVIII, str. 50 n. míní dokonce, že jim to bylo nařízeno, podobně jako Megarským a Fliuntským, aby přispěli Atheňanům. Srv. How a Wells II, str. 315.



bojiště athenské. Nebyla tedy jízda nepřátelská toho příčinou, nýbrž jejich pevný záměr. Megarští pak, Fliuntští a ti, kteří byli u nich, jsouce asi blíže silnice platajsko-thebské, vytrhli teprve, když viděli, jak po ní aneb k ní utíkají Thebané před Atheňany. Je možno, že se dali horlivostí zlákat trochu dále a že jezdci thebské, kteří kryli utíkající, vidouce, jak se žencu bez pořádku (IX 69), vrazili na ně vši silou, když už jim nebylo třeba starati se o Atheňany, kteří zatím se obrátili již na pravo směrem k perskému táboru. Ovšem číslo 600 pobitých je nesprávné.

Poslední boj vzplanul o tábor perský, totiž o dřevěnou ohradu, do níž Peršané se uchýlivše vystoupili na věže a upevnili ji co nejlépe. Ani zde není Herodotovo vypravování (IX 70) pravdě podobno. Dokud nepřišli Atheňané, nemohli Spartané spravit nic, teprv oněm jakožto znalým obléhati hradby — jistě zas verše nepřátelská Spartanům — podařilo se prolomit ohradu, ale první ze všech Hellenů se prodrali dovnitř Tegejští. Dobře poznamenává Delbrück (Perserkr. str. 112), že ten oddíl, který průlom učiní, také první jim dovnitř se dostane; i myslí, jistě správně, že tu působily na Herodota dvě odchylné tradice, athenská a tegejská.

Barbaři byli biti tak, že jich nezůstalo ani 3000; padlo jich tedy 257.000. Toto číslo jistě je přehnáno (Diod. XI 32 má 100.000). Proti tomu jsou údaje Herodotovy o počtu padlých Řeků (>Lakedaimonských ze Sparty< 91, Tegejských 16, Atheňanů 52) vzhledem k počtu všeho vojska, jak je udával, skoro směšné. Ostatek jsou ty údaje též kusé, na př. perioiků padlo také hodně, a slova *ἐν τῇ συμβολῇ* (IX 70) ukazují, že mluví se výhradně o padlých ve vlastní bitvě, kdežto o Peršanech se to myslí vůbec ve všech bojích r. 479. O 52 Atheňanech praví Plutarch (Arist. 19, podle atthidopisce Kleidema), že byli všichni z fyly aiantské; pak bychom musili souditi, že se zachoval jen náhrobní kámen této fyly a ztráta Athenských, jichž prý bylo u Plataj 8000 (Her. IX 28), že byla daleko větší (Ed. Meyer str. 413, Busolt str. 740, p. 2). Dle Plutarcha (Arist. 19) počet všech padlých obnášel 1360. Zpráva Eforova je bezcenná; podle něho ztratili Řekové 10%, Peršané 20% mužstva, tedy Řekové více než 10.000 (Diod. XI 33, 1; srv. výklad Busoltův Rh. M. XXXVIII, 1883, str. 629). Poraněných bylo zajisté mnohem více než padlých (IX 61). To se vztahuje především k boji s perskými lukostřelci a jezdci. Přesného tedy počtu padlých na obou stranách udati nelze.

Shrneme-li výsledky, k nimž jsme dospěli, můžeme vylíčiti bitvu platajskou, přihlížejíce k Herodotovým zprávám, takto.

Mardonios zapáliv Atheny a zpusťiv jízdu krajinu megarskou, dorazil skrze Dekeleji a Sfendalu do Tanagry a odtud

ke Skolu, místu na pravém břehu Asopu asi 40 stadií od místa, kde silnice z Plataj do Theb přetíná Asopos. Na tomto břehu zřídil tábor proti městům Erythrám a Hysiím anebo snad na území patřícím těmto městům; v táboře postavil pevnou ohradu dřevěnou, aby mu byla útočištěm pro případ porážky, snad na druhém (levém) břehu, kam se uchýlilo později všechno vojsko perské.

Řekové, totiž Lakedaimonští s ostatními řecky smýšlejícími Peloponnesany a Atheňany, překročili Kithairon nejspíš průsmykem *Δρυός κεφαλαί*, kterým se oclí v terrainu mnohem bezpečnějším, než kdyby byli šli oběma druhými průsmyky (platajsko-athenským a platajsko-megarským). Zastavili se na jeho podhoří u Eryther a počali se tam řaditi, nesestupující dolů na rovinu, kam je chtěl dostati Mardonios, který proto táhl do Boiotie, že byla jeho jízdě výhodnější. Proto poslal na ně jízdu s Masistiem, aby je buď zlákala níže aneb aspoň jim způsobila škodu. Poněvadž Megarští byli na místě pro jízdu nejvhodnějším, napadla je prudce, tak že jim musili přispěti Atheňané, kteří jim byli nejbližší. V boji padl Masistios, byv zasažen do oka, i rozvířil se o jeho mrtvolu boj, jehož se účastnila všechna jízda, ne jen v hloučcích jako se začátku, tak že i ostatní Řekové přispěchali a zahnali ji konečně do tábora bez mrtvolvy Masistiovy. V táboře řeckém byla ovšem z toho veliká radost.

Po této bitvě Řekové potřebující odpočinku po pochodu i po boji, zdrželi se nějaký čas, snad den nebo dva u Eryther, ale vidouce, že Peršané se nemají k rozhodné bitvě, opustili své výhodné postavení na podhoří kithaironském, kde byli srázy hor chráněni proti jízdě. Učinili tak proto, že Pausanioví záleželo na tom, aby rozhodnutí se stalo co nejdříve a vojsko, složené asi hlavně z rolníků, mohlo se vrátiti do svých domovů. Snad také nedostatek vody jej přiměl k tomu, že odtáhl s vojskem vedle Hysií, položených západně, patrně v noci na t. zv. pahorek Asopský. Tento pahorek (A. P.) jsa ohraničen na východě Gargafii (A<sub>1</sub>), čtvrtým to přítokem Asopu, a na západě přítokem A<sub>1</sub>, kdež asi byla i svatyně heroa Androkrata, měl poměrně tytéž výhody, pokud se týká ochrany proti jízdě, a mimo to poskytoval dostatek vody. Pausanias myslil, že zde dojde k bitvě dříve, ale jeho úmyslem byla zase jen defensiva. Snad po této změně i vojsko perské ustoupilo za Asopos na jeho levý břeh.

Na pahorku Asopském bylo vojsko obráceno čelem zase k severu, aneb nepatrně k severovýchodu. Rozestaveno bylo tak, že Lakedaimonští tvořili pravé křídlo u Gargafie a vedle nich byli Tegejští; střed zaujímalí ostatní Řekové, hlavně z Peloponnesu, ale též odjinud; na levém křídle byli Atheňané. Všeho vojska bylo asi 60.000. Peršané byli sešikováni tak, že proti Lakedaimonským stáli Peršané, proti Atheňanům, Platajským a Megarským řečtí a vůbec evropští spojenci Mardoniovi, proti

ostatním Řekům ostatní barbarové, celkem snad 120.000; jízda byla postavena zvlášť.

K boji však ani zde nedošlo; neboť Mardonios neměl zatím příčiny opouštět výhodné své místo. Aby však i u prostých vojinů na obou stranách bylo upevněno přesvědčení, že jest defensiva nejlepší, věstil se zdar jen pro případ defensivy. Jenom perská jízda dorážela na Řeky a škodila jim velmi; u průsmyku *Δουὸς κεφαλαί* zajala a částečně pobila v noci 500 soumarů, vezoucích potravu Hellenům, i s lidmi je provázejícími a patrně také bránila ve dne příchodu nových oddílů řeckých, které, ač jich mnoho už nebylo, teprve až v noci se mohly dostat k ostatním Řekům.

Tak zůstala obě vojska asi 3—4 dni, když tu náhle Mardonios se rozhodl pro ofensivu proti Artabazově radě, aby se uchýlili do Theb a odtud podpláceli Řeky, hlavně náčelníky v obcích. O tom zpravil Řeky ještě té noci Alexandros Makedonský. Ofensivu tu si však myslel Mardonios tak, že pošle na Řeky zase jen jízdu, která má zasypáním Gargasie donutiti je k tomu, aby opustili pahorek, sešli dolů a tak se ocitli v terainu, na němž mohl se Mardonios odvážit boje, doufaje ve vítězství. Ofensivu volil tu snad proto, že bojiště bylo výhodné a že viděl, že by Řekové se nedali lákati na místo snad ještě lepší: také snad nechtěl býti odkázán na dovoz spíše z Theb, a zásoby jeho se tenčily.

Po odjezdu Alexandrově přichystali se Řekové k boji. Mardonios podle svého plánu neútočil veškerým vojskem, nýbrž poslal na ně zase jízdu, která jim zasypala pramen Gargafii. Řekové ocitli se v tísní, nemajíce vody ani potravy; neboť záškodníci jejich byli perskou jízdou zase zadrženi asi v průsmyku *Δουὸς κεφαλαί* a nemohli sejíti dolů. Vidouce pak nerozhodné počínání Peršanů místo očekávané hlavní bitvy, ustanovili vůdcové jejich, nedojde-li toho dne k bitvě, odtáhnouti v noci asi po desáté hodině na »Ostrov«, t. j. na místo ohraničené přítoky říčky Oeroe, vlastně jejího ramene  $O_3$  a  $O_1$  (na plánu místo protékané několika prameny, z nichž dva jsou označeny 1 a 2). »Ostrov« měl jim poskytnouti i vody i chrániti jich lépe proti jízdě.

Když k rozhodné bitvě nedošlo, provedli to, na čem se usnesli. Nejprve se rozhodli vyměnití postavení středu s Athen-skými, a to tak, aby v novém postavení byly sbory bývalého středu na křídle levém, Atheňané pak aby zaujali střed poblíž Lakedaimonských, kteří s Tegejskými měli tvořiti opět křídlo pravé. Pausanias totiž dobře tuše, že hlavní úloha v boji připadne jemu a jeho sousedům, chtěl míti vedle sebe osvědčené bojovníky. První daly se na pochod sbory bývalého středu, ale za noci se zmýlily ve směru a místo na Ostrov došly k Platajím, a to k Heraiu severně od města. Zatím Atheňané čekali, tvoříce

jim zadní stráž, pak odtáhli i oni, také ještě za tmy; pustili se přímo s pahorku dolů na místo jinak nebezpečné a odtud táhli asi směrem k Ostrovu. Poslední šli Sparťané a Tegejští, jimž zase tvořil zadní stráž Amomfaretos s lochem z obyvatelů fyly Pitane. Poněvadž už se blížil den, drželi se kopců a podhoří Kithaironu, bojíce se jízdy; táhli tedy směrem k nynější vesnici Kriekuki.

Když z rána jízda perská se přihnala k Asopskému pahorku, shledala jej prázdným i hnala se dále za Sparťany, které ještě bylo viděti na pochodu. Hned o tom zpraven i Mardonios, jenž rychle vytrhl s Peršany do boje a hnál se za Sparťany, poněvadž Athenských hned neviděl.

Pausanias byv napaden někde u nynější Kriekuki jízdou, poslal jezdce žádat Athenských o pomoc, aspoň o lukostřelce, a snad též jezdec dojel i k bývalému středu řeckému. Atheňané chystali se hned na pomoc a vytrhli, ale tu na ně vrazili řečtí spojenci Mardoniovi, tak že dále nemohli. Tak byl Pausanias se svými zůstaven sám sobě. Zatím se již přihnál Mardonios s přechotou. Pausanias, ač věděl dobře, že utrpí ztrátu, držel pevně vojsko, nedovoluje mu dolů na terrain nepřiznivý, nýbrž vyčkal, až byli nepřátelé tam, kde se mohl na ně rozběhnouti a udeřiti. Aby prostí vojáci mu tím spíše důvěřovali, nedařily se oběti podle výroku věstců, jistě smluvených. Teprve když nadešla vhodná chvíle, upřel Pausanias prosebně zrak k Heraiu platajskému, vzýváje bohyni a tak dal znamení věstcům, aby hlásali zdar obětí. Vojsko vytrhlo a nastal zuřivý boj, poněvadž Peršané, vidouce vážnost situace, bránili se zoufale, avšak podlehli, nejsouce tak vycvičení a nemajíce dostatečné výzbroje. Mardonios se svou družinou nejstatečnějších padl, ostatní dali se na útěk do tábora. Jízda perská, nejsouce ještě řádně organisovaným celkem, pro vlastní boj neznamenal nic, činívala jen šarvátky a začala zde boj, pak ustoupila; ani při útěku zpátečním se nepokusila o to, aby své kryla aneb boj obnovovala.

Zatím Artabazos, který od první chvíle neměl mnoho chuti do boje s Řeky a jemůž nyní připadl úkol býti zálohou pro případ potřeby anebo chrániti táboru, když viděl, že porážka je dokonalá, prchl, ačkoli měl značný oddíl vojska.

Atheňané bojovali dosti dlouho s řeckými spojenci Mardoniovými, hlavně s Thebany, kteří si vedli sice statečně, ale konečně zpozorovavše, že Peršané přehají, jsouce hnáni Sparťany, dali se též na útěk do Theb, jsouce značně chráněni svou jízdou, která nedovolila tolik je pronásledovati. Proto také Atheňané brzy se obrátili na severovýchod k opevněnému táboru perskému, na nějž zatím již Sparťané a Tegejští podnikli útok, poněvadž uprchlé zbytky perské se v něm zoufale bránily. Společnému úsilí podařilo se konečně učiniti průlom do ohrady a tam pobiti většinu uprchlých, tak že málo jich zůstalo na živě.



Bývalý střed o bitvě věděl, ale účastnil se boje poměrně pozdě, ač byl Atheňanům dosti blízko; proč jim nepomáhal, nevíme, snad nemohl se pustiti k nim bez obavy, že by padl zrovna do rukou nebezpečné jízdy boiotské. Část jich, Korinthští a jejich sousedé, konečně vytrhla úpatím Kithaironu na pomoc Sparťanům; snad byli o to žádání též od Pausania. Druzí s Megarskými a Fliuntskými, jsouce asi blíže silnice platajsko-thebské, vytáhli, když viděli po ní aneb k ní prehati Thebany, ale ženouce se bez pořádku a pokládajíce vítězství řecké již za všeobecné a jisté, odvážili se poněkud dále a byli od jízdy thebské prudce napadeni a utrpěli značné ztráty.

Porážka Peršanů byla dokonalá, třebaš není možno přesně stanovití počet padlých na obou stranách. Slova Herodotova, jichž užívá o vítězství Lakedaimonských: *νίκην ἀναιρεῖται καλλίστην ἀπασέων, τῶν ἡμεῖς ἴδμεν, Πανσωνίης ὁ Κλεομβρότου* (IX 64), hodí se na celou bitvu.

## Z ideových bojů doby josefinské.

Podává J. Hanuš.

(Dokončení.)

### II. Brošurky vzbuzené týdeníkem GdP.

Z brošurek, s GdP celkem sympathisujících, zvláště zajímavý jest týdeník *Der wunderbare Balsam* (DwB). Zum Gebrauch der durch die Geissel der Kritik verwundeten Prediger', jenž vycházel v Praze od 2. května 1782 až do 12. září 1782, týdně po lahvici (Fläschgen; celkem vydáno 13 lahvic, t. j. čísel), s počátku anonymně, od 15. května s jménem vydavatele Wartha.

Zajímavá, ač ne právě originální, jest již forma týdeníku. Spisovatel se zálibou užívá fingovaných dialogů („Ein kleiner Dialog: Meine Frau und Ich. Ein Gespräch an der Pforte eines Klosters: Zwei Ordensgeistliche, zuletzt eine Bethschwester), monologů, listův a p., dobře charakterisovaných a silně kořeněných vtipem, satirou, ironií.

Ještě významnější jest věcný obsah týdeníku. Spisovatel souhlasí s GdP, že jest málo dobrých kazatelů, že mnozí znesvěcují kazatelnu. Uznává potřebu a prospěch vytýkati chyby kazatelů jednak pro kazatele samy, ježto vrchnosti povzbudí se tím k pilnějšímu dozoru a k nápravě, jednak pro posluchače. — Prozrazuje, že i mnozí duchovní souhlasí s obsahem a účelem GdP (I.) a že sám souhlas ten sdílí (II). S patrnou pochvalou

vytýká odvahu a vytrvalost kritiků, „mučedníků pravdy“, jak prý si říkají, kteří neustoupili ani o krok, ač žádný polemický spis nesetkal se s tolika odpůrci, jako GdP. Ale na druhé straně skladatel nezatajuje ani stínů GdP: i ti duchovní, kteří souhlasí s obsahem i s účelem GdP, prý jsou roztrpčeni hrubým titulem, jenž nejlepší úmysly kritiků činí podezřelými (I); jiní duchovní místo polepšení jsou do krajnosti pobouřeni kritikou potud neslýchanou a lají kritikům s kazatelen (III); exhortě o paškvilantech vytýká příkrost (IV) atd.

Proto spisovatel staví se na stanovisko jaksi prostředkující mezi oběma bojujícími stranami. Přesvědčen jsa, že nestačí vytýkati jen chyby, že kritikové zabíhají v horlení svém do přílišnosti, ale také, že nelze zastávat se chyb kazatelům vytýkaných, chce kazatelům podávati rady a léky, ukazovati, jak by měli léčiti rány, od kritiky utržené nebo jak by se jim vyhnuli.

Ale přes toto prostředkující stanovisko spisovatel týdeníku DwB, ctitel Pittroffa a Chládky i jejich „osvícených“ spisů (IV), od počátku jest zřejmě na straně GdP a v podstatě souhlasí s jejich osvícenskými i josefinskými zásadami. Tak hned v čísle I. hájí sice divův a zázraků v kázáních, ježto prý obecnému lidu dokazují božství Kristovo, ale významně dodává, že musí to býti dobrý kazatel, aby jich správně užíval, jako na př. Vydra. Spisovatel po té stránce přeje si střední cesty mezi nevěrou a pověrou a varuje před indifferentismem. V čísle V. plně souhlasí s horlením GdP (VI) proti pověrečným, špatným knihám modlitebním, ba přál by si, aby bylo řečeno více. Apostrofuje biskupy, aby se smilovali nad lidem a dali mu dobré, rozumné modlitební knihy, učící čistému a pravému náboženství, aby nenechali ho v nevědomosti a hloupé pověře. Posavadní modlitební knihy prý přeplněny jsou třetěním (mit Tollsinn) a nesmyslnými pověrami, jež zneuctívají náboženství, a protože to jsou jediné knihy, jež prostý lid čítá, stává se jimi modlářem (Abgötterer), zbožňujícím mrtvé sochy mariánské a světců místo Boha.

Uctívání svatých však spisovatel nezamítá, jen nerozumné, pravému náboženství odporující přehánění a legendární bajky. K vyplenění špatných modlitebních knih, jež dusí všechny osvícené snahy, navrhuje vydávati dobré a vyměňovati je za špatné, doporučovati je s kazatelen, přidávati k novým knihám výklad o zbožném modlení. Krásná svá slova, plná snahy o osvícení i pravou zbožnost, končí apostrofou biskupa (Haye?): „Würdigster!, groszer, liebreicher Bischof, treuer Hirte deiner Herde, dessen Hirtenbrief der theuerste Monarch allen anderen zum Muster anempfehlen liesz, sei auch hier das Muster und Beispiel der andern“ (48). Spisovatel posléze děkuje kritikům, že první věci tou hnuli, a vybízí je k pokračování; sám slibuje jich následovati, neboť nemá prý balsámu proti pověře a hlouposti.

Týmž duchem osvěcenským prodehnuty jsou spisovatelovy rady (v čísle XI. a n.), jimiž kazatelé mohli by ujítí obávaného kritisoání. Mají kázati jen čisté slovo boží, bez pověr, ze svatého Pisma, bez přepiatého horlení, jež je dědictvím 'železných' století, 'wo der menschliche Verstand begraben lag, wo der Theologe nur unnütze Streitfragen aufwarf und sie in hundert Disputationen und Dissertationen nicht beantwortete, wo der Mönch sich der Herzen des gemeinen Mannes mit heiligen Tändeleien bemeisterte, geweihte Bilder und Rosenkränze als unfehlbare Mittel zur Seligkeit anpries, Ablass verkaufte und sich mit dem Gewinn mästete' (53). Tyto doby jsou ty tam, světlo pravdy proniká, knížata i hlavy církve spojují se, aby naše sv. náboženství v jeho prvním, původním lesku představili očím lidu.

Kazatel musí se k nim připojiti v horlení jak proti pověře, tak proti nevěře. Slovy velmi pěknými líčí tu povinnosti kazatelské, pravou zbožnost bez šlendriánu a mechanismu, vytýká zlořády v kázáních posud obvyklé, zejména povyšování svatých nad Boha, modlářské pouti k 'divotvorným' obrazům P. Marie a jiných světců, varuje před přepiatým asketismem a bigotností. Kazatel má býti celým člověkem — tím spisovatel mří proti mnichům — má působiti mírnými, otcovskými domluvami, nikoli hrůzou, má kázati jasně, zřetelně, populárně, bez křiku a řvaní, bez tlučení pěstí a pod. Zásluhy dobrých, osvěcených kazatelů DwB vynáší téměř s nadšením: 'Heil euch, würdige Männer, die ihr euere Zuhörer mit reiner, üchter Moral speiset, ihr seid mir verehrungswürdiger als der grösste Gelehrte, ihr seid nützliche Mitglieder des Staats, Stützen der Religion, unser groszer Joseph wird euch belohnen und der Beherrscher der ganzen Welt wird euch segnen' (IV).

Kritika GdP o neloyálním kázání nejmenovaného mnicha přiměla spisovatele DwB — jenž prý nikdy by se nebyl nadál, že možno tak s kazatelnou brojiti proti 'nejužitečnějším' nařízením, největšího a nejlepšího mocnáře — aby přemýšlel o prostředcích k nápravě: lepší návod ze školy — místo zbytečných polemik, — předpisy a pravidla vrchních pastýřů, přísnější kontrola kazatelův a zvláště mnichův od biskupů pomohly by více než všechny kritiky (VIII).

A podobnou mírnost a rozvahu spisovatel DwB doporučí v obou posledních číslech také v jiném směru. Otiskuje totiž list venkovského faráře, jenž zle si pohněval osadníky kázáním o nové toleranci i proti zbožňování 'zázračných' obrazův a prosil o radu. Spisovatel radu takovou mu dává: sám farář je vinen bouří tou, ježto po dvacet let horlil proti kacířům a dával je do klatby, dal podnět ke zbožňování obrazů v kostele a posiloval je, vypravuje v kázáních o divech jím způsobených, a tak celých jedenadvacet let osadu kazil. Za takových poměrů nutno nové myšlení vštěpovati pomalu, s rozmyslem, opatrně. Spisovatel tu

dobře vystihl rub josefinských oprav, i nejideálnějších a nejlépe míněných.

S GdP pojí DwB také společný osud. Týdeník doznal ve veřejnosti nejedné pochvaly. V IX. čísle otištěn list, v němž pisatel děkuje spisovateli DwB, že potírá modlářství, a několika anekdotami dokládá, jak pověra ta jest rozšířena, zvláště mezi ženami, a jakým jest „zlořádem, zneuctujícím naše náboženství“. Byl list byl pouhou fikcí, napovídá přece, jak týdeník přijat byl od osvícené veřejnosti. A stejnou chválu vzdávají mu také GdP, poznamenavše na str. 28, že píše bez předsudku. Podle pražského týdeníku nazván i vídeňský, jenž vycházel v l. 1782—1784. (Przedak na u. m. 79.)

Ale mnohem častěji a silněji ozýval se odpor proti DwB, zvláště když posměchem odbyl některé odpůrce kritiků, Pannicha, spisovatele „Ragout“ a j. Přiznává to sám spisovatel, otisknuv v IX. čísle list, jenž ho prý došel, hemžící se výtkami bezbožnosti, utrhačství, nevěry, kacířství, protože spisovatel brojlil proti divotvorným obrazům. Pisatelkou, bigotní starou pannou, jež v mládí koketují s muži, v stáří s Pánembohem, spisovatel asi napovídá, v kterých kruzích — mimo kazatele — kritiky kázání a vše, co s nimi souviselo, působily nejvíce pobouření.

Po té stránce zajímavá jest i ličená rozmluva dvou mnichů a pobožnůstkárky (eine Betschwester) u fortny klášterní, prozrazující, jaké pobouření v klášterích způsobily nejen GdP — z „bezbožnosti“ GdP prorokován prý blízký konec světa — nýbrž i DwB, v němž tušen vlk v kůži beránčí, skrytý jed atd., jak agitovali proti oběma týdeníkům nejen mniši a kazatelé, ale také „zbožné“ ženy, mající kláštery ve zvláštní lásce atd.

Literárně ozval se odpor proti DwB v četných brošurkách odpovídajících na kritiky GdP, zejména také v týdeníku „Über die Broschüren unserer Zeiten“, jenž však neprávem posmíval se neučenosti spisovatelově, jehož knihovna prý se skládá jen z prostředního rozumu a GdP, vytýkal nicotnost obsahu, tendenční směšování nynějších mnichů se středověkými atd.

S prostředkujícím, smírným stanoviskem týdeníku DwB v podstatě souhlasí brošurka *Auch ein Wörtchen an die gelehrte Gesellschaft der Predigerkritiker* von Emanuel Gottlieb L...l (na Malé straně u Ilöchenbergera 1782, str. 19). Spisovatel prohlašuje již napřed, že si chce s kritiky GdP promluvit jako přítel, soudě, že jsou dobří lidé a vlastenci, jimž jde o prospěch města a obyvatelstva. Souhlasí s nimi v odporu proti nevědomosti, hlouposti, fanatismu, pověře, předsudkům i v horlení pro zdravou filosofii, vědy, osvětu a zároveň pro pravé náboženství. Souhlasí také, že jest mnoho špatných kazatelů, kteří na kázáních lid nesyťí, nýbrž omamují a dávají mu špatný příklad svým životem.



Ale pochybuje, že pořídí se něco kritikami: neprospějí, spíše uškodí, ježto znevažováním kazatelů podkopají v lidu úctu k božímu slovu. I ze špatných kázání lid se může poučiti a v Praze jsou také dobří kazatelé. Rozumná část publika jest proti kritikům. Proto radí k nápravě v soukromí: kritikové měli by prý posílati kritiky kazatelům a pak teprv hroziti uveřejněním; a ještě více by prospěl pečlivější dohled na vzdělání kazatelů mladých, kteří by měli veřejnou zkouškou ukázati schopnost, než budou posláni do praxe.

V jiné formě projevuje sympathie ke GdP brošurka *Ragout oder ein Gehackel aus den Predigtkritikern, Antikritikern und Nachquackern* (4 str.) a její pokračování *Aufgewärmtes, von dem vom vorigen Freitage überbliebenen Ragout* (4 str.). Do svého ragout pseudonym Meisterkoch Brenner rozsekal vše: Steinsberga, Pannicha, Hintzschia, Krause, Melcherse, Hebenstreita (opravuje pak na J. von Streitenfelda); vydavatele Balsamu, vídeňské „Wöchentliche Wahrheiten für und wider die Predigten“. Ze všech si tropí smích — ale patrně sympathisuje se Steinsbergem a jeho stranou, radě jen k větší umírněnosti, ke křesťanské lásce, k větší rozmanitosti a populárnosti, a nikoliv s jeho zelotickými odpůrci, jimž posmívá se pro hromadění citátů z bible, paradoxnost, upíatost (steif), dětinské (läppische) tirády, předsudky, hloupost. Zejména Pannich, „ein muthiger heiliger Ritter aus der Sakristei“, zle pochodil: „Man verzeiht Ihnen die Sprache des Zeloten, aber die Sprache des Verläumdners? Wo bleibt Ihre biblische Sanftmuth?“ Za to dostalo se spisovateli odvety v brošurce *Ragout oder Gehackel aus dem Meisterkoch Brenner, der die Kritiker, Antikritiker und Nachquacker in einem Gehackel dem Publikum aufsetzte*. Herausgegeben von Webl (Prag, 24. Mai 1782. 8 str.), vynikající však jen formovou surovostí.

Příkřeji horlí proti GdP týdeník *Erinnerungen an die Gesellschaft Gelehrter der Predigtenkritiker* (I. číslo vyšlo 24. dubna 1782, pak týdně číslo; poslední, VI., číslo datováno 29. května 1782, ale s dodatkem ze 7. června; číslo VII., slíbené na str. 50., nevyšlo, aspoň není v exempláři Dobrovského, asi proto, že vydávání týdeníku Steinsbergova na čas bylo přerušeno). Týdeník vycházel zprvu anonymně; teprve v čísle III. z 8. května po nařízení (4. května), aby každý spis byl podepsán, přihlásil se J. Kraus jako vydavatel, ale nikoliv spisovatel jeho.

Spisovatel „Erinnerungen“ jest muž poměrně dosti vzdělaný a osvícený. Horlí pro pěstování věd a umění, cituje Bonneta, Wielanda, Mendelssohna, Gellerta, Leibnize, Wolffa, Shaftesburyho (spis O zásluze a ctnosti), Younga, Voltaira (list Rousseauovi). Není asketou, naopak upřímně se přiznává, že nepohrdne chutným soustem a dobrým douškem, ovšem ne přes míru, a nemá v lásce ani vysokých prelátů, ani mnišských pověr a předsudků,

ani fanatických theologů. Na str. 47 přihlašuje se stoupencem nové filosofie, nepokládaje za velikého filosofa, kdo ustrnul na aristotelské scholastice. Umíniv si pilně sbírat kritiky kázání, jejichž vydavatele patrně znal, a vytýkati jejich nesprávnosti, jen místy, zvláště s počátku, dal se strhnouti k nemístnému posměchu, k přeručování úmyslův a pokynův i nejlépe míněných — na př. stran zázraků v kázáních — a k hrubostem — na př. když v čísle II. kritiky jmenuje posměvači, mluvky, srovnává je s Voltairem, jenž prý výborně uměl nejlepší věci pranýřovati a svaté pravdy prohlašovati za nehoráznosti (Ungereimtheiten), nebo když v čísle II. otiskuje (fingovaný) list, poslaný prý nakladateli, 'von einer Person vom schönen Geschlechte', v němž rozhorleně brojeno proti kritikům, vytýkány jim nízké úmysly atd. Jinak však polemisuje tónem celkem dosti slušným, vážným, trochu po sousedsku, místy naivně, ale dobromyslně.

Souhlasí s kritiky, že jest málo dobrých kněží i kazatelů, a přeje si s nimi lepších, takových, jaké líčí sv. Pavel. Ale snahy kritiků ve formě GdP má za marné a zejména jmenování míst i osob docela zamítá. V čísle III. žádá, ba prosí, aby kritikové upustili od jmen, jinak prý postižené kazatele přivedou zlosti a žalem do předčasného hrobu. Také ujímá se nejen prof. Ch. — cituje jeho list, z něhož zřejmo, že při výkladu svém nemínil kritiků GdP, — nýbrž i nejslabších kázání, na př. Štěpanovského, a klášterů. Přes to nejvýznačnějším věcným výtkám GdP dává vlastně za pravdu a souhlasí v mnohém s jejich osvěcenskými názory. Tak v čísle IV. v souhlase s kritiky doporučuje kazatelům, aby pilně studovali Pelcla, když chtí kázati o českých světcích, i jeho prameny, dodávaje: 'Wahre Geschichten nützen, die mit Märchen angefüllt sind, verwirren, die doch Herr Pelzel sorgfältig vermieden' (str. 29). Podobně na str. 41 n. vřele schvaluje, aby bibli četl také lid, a zákazy duchovenstva i misijnářů zamítá jako zbytečné.

S GdP souhlasí také v horlení proti špatným modlitebním knihám (na str. 47). Spisovatel vypráví, že konsistoř už tolikrát prikazovala vymýtití (starší) modlitební knihy a zpěvníky, ale nadarmo; osadníci prý je ukrývají a zapírají. Snad by politickými prostředky podařilo se vyhubiti tento 'skrytý jed, jenž odporuje dobrému vkusu i pravému vzdělání duší a mnoho neřádu způsobil mezi obecným lidem'. Stejně horlí proti žebravým mnichům, kteří často zkazí, co farář k vyhubení špatných modlitebních knih podnikl, dodávaje: 'Es ist eine unbegreifliche Sache, wie Priester können zum Betteln geweiht werden, die doch vom Altar, oder wenn sie doch Mönche bleiben können, von der Stiftung leben sollen' (48). Horlí také proti poutem, stále veřejně konaným, ač již před lety vládou byly zakázány; Boha lze ctít všude i bez poutí a bez zanedbávání hospodářství; na pouťech beztoho světci více jsou ctěni a zvyváni než sám Bůh.

(49 n.). Stejně zamítá i amulety a podobné „pověrečné“ věci (v čísle V.).

V VI. čísle ujímá se sice klášterů, ale dosti skromně: všude prý etnost smísená jest s neřestí, také v klášterích panuje neřest, ale i etnost a věda. Nevěří v nijaké „materiální peklo“ (44) ani v posedlost zlým duchem. Na str. 45 píše: Medikové jakož i filosofové nynější doby tvrdí, že vymítání ďáblův od Krista značí jen, že Kristus uzdravoval nemocné, u nichž podstata nemoci nebyla patrná, jako je na př. běsnění, náměsítnost, hluchota a slepota. Spisovatel patrně s nimi souhlasí, dodáváje, že theologové, jejichž mozek „von einer schwärmerischen Theologie nicht verwüthet ist“, tvrdí totéž. Se stejnou skepsí píše v V. čísle o posedlosti lidí v nové době a ty, kdo předstírají, že vymítají ďáblы, nazývá „falešnými proroky“.

Méně osvícenství hlásí se z příspěvků podepsaných samým vydavatelem Krausem, ač cituje Sonnenfelse (na str. 42), Hutchesona, Pope a jeho „nesmrtelný Versuch“ a Younga. Zřejmě to zejména v dodatku čísla VI. ze 7. června 1782, kde probírá *Die Nichtigkeit der Priesterehe* (str. 51—58). Proti zamítavému stanovisku GdP Kraus staví se důrazně na stranu těch, kdož zavrhovali mínění, že manželství kněžské bylo by užitečné a působilo více dobrého než celibát. Ku přemáhání přirozených pudů, jimiž dokazována nepřirozenost celibátu, člověk má prý rozum, morální cit, stud; také vědy a umění a příjemné zábavy pomáhají při tom. Podobně vyvrací i námitku politiků, že třeba množiti obyvatelstvo státu, i moralistů, že celibát odstrašuje od kněžství užitečné muže; ona ztráta jest prý nepatrná, této nedosvědčují dějiny, znající mnoho slavných mužů mezi kněžími. I před zavedením celibátu největší a nejučenější mužové žili bez žen, žena nehodí se učenci, chtějí se jen baviti, ani knězi. Vyvrací i námitky protestantů. Štědrosti k chudým by ubylo, kdyby kněží měli ženy, i etnosti, jež povznáší jejich stav...

Od těchto brošurek, jež polemisovaly mírně a spíše proti formě GdP, kdežto s věcným obsahem jejich tu více, tu méně souhlasily, sdílejíce celkem jejich stanovisko osvícenské a josefinské, ostře se odlišuje skupina brošurek, jež zamítají v GdP vše bez výjimky: formu i obsah, motivy i tendence. Toto stanovisko naprosto zamítavé a zároveň příkrý, až surový tón polemik napovídá zřejmě, že tyto vrstvy byly vlastním cílem kritik GdP a že jimi byly nejcitlivěji zasaženy a pobouřeny.

Nejvýznačnějším zjevem mezi nimi jest brošurka *Geissel über die unberuffene Geisslerzunft zu Prag* und zwar über ihr I. Stück vom 19. April 1782, jež po arších vycházela na Malé straně brzo po vydání I. kusu GdP a dočkala se záhy trojího vydání. Spisovatel P. Jan Pannich, „praeses in Seminario S. Petri“ na Malé straně, jenž přihlásil se jménem teprve na str. 48, jest typický zjev duchovních starého směru, jejichž ztrnulými ná-

zory, zděděnými z dob protireformačních, nedovedlo pohnouti ani osvícenství, ani josefinství: nadutý theolog, stavějící se sebevědomě na vysoký kothurn učenosti, zejména citáty z bible až do směšné nechutnosti nakupenými, z Rabenera, Gellerta a j.; fanatický, nesháselivý, hrubý zelota, do krajnosti pobouřený kritikou svého stavu. Jeho minuciosní, obšírná polemika — hlavně I. kusu GdP věnováno všech 127 stran spisku — pravá rabies theologica missionářů XVII. a XVIII. věku, ve formě rozhorleného, nudného kázání, hemží se scholastickými záludky, nabubřelými hyperbolami, sofistickým překrucováním výrokův odpůrců, pokryteckými poklonami a pochlebnými titulaturami nahoru, chytráckými apostrofami k chytání lidu dolů.<sup>1</sup>

Chápeme pak, jaký jest poměr Pannichův ke kazatelům i k jejich kritikům. Pro kazatele má jen vrchovatou, bezvýjimečnou chválu a vášnivou obranu. Kazatelé i theologové jsou vesměs mužové ‚vysoce zasloužilí‘ a ‚vysoce osvícení‘ (str. 109), ‚vysoce důstojní‘, ‚nevinné‘ oběti útoků; káží — aspoň v Praze — právě jen to, čemu učil Kristus, apoštolové a celá svatá obecná církev (str. 62). Jedinou výjimku Pannich připouští: kněze, kteří účastnili se GdP. Na str. 115 domnívaje se, že Perho, kritik Vydrův, jest kněz, dodává: ‚Není z nás, neboť kromě svého kněžského úřadu jest lhářem a utrhačem... prašivou ovčí, jež nakažuje a zneuctvuje celé stádo‘.

Naopak zase kritikové — a hlavně kritik Vydrův, jímž Pannich skoro výhradně se obírá — zasypání vrchovatou hanou: ‚schmähsüchtige Leute, unsinnige Spötter, boshafte Thoren, wüthende Grobheiten, unerhörter Frevel, ehrloses Handwerk, Paroxismus der Narrheit, Ehrabschneidung, Geizlerbande, Schänder des Heiligthums, ehr- und gottvergessene Leute, Ignoranten, Gecke...‘ Samy pekelné furie předurčily prý je k tomuto zločinnému řemeslu. jímž oškliví se nejen duchovenstvu a církvi, ale i Bohu, jenž stihne je strašným trestem; neodvolají-li v čas, budou na smrtelné posteli proklínati onu neblahou hodinu, kdy své ‚učenosti‘ zneužili k cizí škodě a snad. neučiní-li pokání, k vlastnímu věčnému zatracení, ježto neurážejí jen lidí, nýbrž i sv. Ducha, jehož slova kazatelé káží, a rouhání proti Duchu sv. nebude odpuštěno ani na tomto ani na onom světě. Podobnou nehoráznou logikou na str. 55 dokazuje, že kritikové kárajíce kazatele kárají samého Krista a apoštoly. A stejného hříchu dopouštějí se prý také ti, kdo tyto bezbožné a rouhavé spisy tisknou, prodávají a šíří mezi lidem, kdo je čtou a poslouchají. Jindy jmenuje kritiky freigeistery, kteří i před obličejem božím pášou své jedovaté zločiny a celou naši Prahu, jež vždy se skvěla vznešenou pověstí zbožnosti, chtějí porušiti svým jedovatým posměchem; nestoudnými denuncianty a pomlouváči kazatelů, stou-

<sup>1</sup> Srov. Beschlusz an das hoch zu verehrende Prager Publikum.



penci „zlopověstného posměvače náboženství, nepřítele křesťanův a učitele bludu Voltaire“ (str. 41 a 72) atd.

V kritikách GdP Pannich odsuzuje tudíž vše: neslušný název týdeníku, jmenování kazatelů, jejich chválu, již nevěří, všechny jejich výtky formální i věcné. Tak na str. 93 horlí proti kritikům, kteří „starým katolickým modlitebním knihám, tak prostým a zbožným, s takovým odporným vztekem a drzostí se rouhali, je kárali a v opovržení dávali“. Na str. 106 proti kritikům GdP zatracuje do pekla všechny pohany, nevyjímaje ani Sokrata a Platona, ježto prý i nejslechetnější skutky své konali ne pro Boha, nýbrž pro modly, t. j. ďábly. A ve stejném smyslu píše na str. 114 i o milosrdném Samaritánovi z evangelia: „Zaslужuje-li chvály, zasluhuje jí pouze před lidmi, ale ne před Bohem, poněvadž konal dobro ne pro Boha a pro Krista, nýbrž z jiných pohutek.“ Smýšlejí-li kritikové jinak, jest to prý „bídny žvast, náboženský indiferentismus, ba téměř čin, jenž katolickou církev zneuctuje, celé křesťanství podkopává a všem svobodomyšlníkům (Freidenker) dokořán otvírá bránu věčné záhuby“ (str. 58). Co kritik I. kusu GdP vytýkal kazatelům, že všechny lidi jinak smýšlející posílají do pekla, měl prý adresovati Kristovi, jenž všechny nevěřící, nekřesťany tak neúprosně odsoudil k věčnému zatracení, i apoštolům (60). A stejně sofistický jest také závěr, k němuž Pannich touto logikou dochází: „Meine Herren Geiszler! wenn sie die heiligen Apostel, Christum und das christliche Alterthum zu Indifferentisten machen wollen, so erkühnen sie sich all zu viel“ (62).

Nejvýznačnější pro Pannicha jsou však jeho názory o náboženské snáselivosti k jinověrcům. Pokrytectví jeho proniká již, když těsně vedle sebe obšírně dokazuje, že jen katolická církev jest samospasitelná, že všichni národové, kteří neslouží církvi a nechťi se jí poddati, propadnou věčnému zatracení (str. 66 n.), a zároveň vychvaluje lásku k bludařům, ba z nesnáselivosti viní samy kritiky, vychovance Voltaire, jenž prý učil — Pannich tu překrucuje francouzský citát z Voltaire — že lidí, kteří nevěří tak jako my, nemůžeme pak milovati, nýbrž jen nenáviděti, pronásledovati a trýzniti. Voltaire i kritiky vyvrací prý skutečnost: tolik tisíc nekatolíkův a židů žije mezi námi v pokoji a míru, a nikdo jich netrápí pro víru, když se jen chovají jako pokojní a počestní lidé! (72).

A stejně pokrytecky Pannich vykládá císařský patent toleranční. Slovu snáselivost přikládá se prý dobrý a pravý, ale také špatný a nepravý smysl. Snáselivost v dobrém smyslu učí nás, že máme s lidmi, kteří jsou jiné víry, zacházeti v občanském životě přátelsky, laskavě atd., abychom je láskou tím spíše získali ku přijetí pravdy. A jen tento způsob křesťanské a slávy hodné snáselivosti má prý v úmyslu a na zřeteli „naš slavný císař Josef, jehož říši Bůh učin podobnou lesku slunce, a ona

jest ctí jeho trůnu a skvělou ozdobou jeho vlády a rozšíří v citlivých srdcích šlechtného německého národa mírnou a laskavou rosu lásky a vzájemné důvěry.' (73 n.). 'Weit entfernt' — dodává Pannich hodně farizejsky — 'daz wir uns darüber beklagen könnten, daz wir sie vielmehr als ein wohlthätiges Geschenk des günstigen Himmels und unseres Groszen Kaisers Joseph anzu-sehen haben, der uns wider alles unser Vermuthen ein neues Feld eröffnet hat, unsere Menschenliebe und Eifer, Dienstfertigkeit unserer Mitbrüder ausüben zu können.' (74). A stejně Pannich také falšuje citát protestanta Nösselta, z jehož slov prý zřejmo, jak protestanti touží po lásce katolíkův a snad — ač v citovaných pěkných slovech není o tom ani potuchy — i po opětém s nimi sjednocení.

Jiný smysl prý přikládají snášelivosti novomódní duchové — Pannich míní zejména kritiky GdP, — ten totiž, že katolíci mají snášeti trpělivě od nich tisícere hrubosti a potupy, že mají klidně poslouchati jejich jedovatý posměch sv. víře, ceremoniím i kněžím a kazatelům. Výklad takový — ač strašil jen v mozku Pannichově a fanatiků jemu podobných — přičít se prý přemoudrým úmyslům císaře Josefa: 'Tito směl zlosynové (Frevler) zneužívají takovými odvážnými kroky, jež dovolují si proti katolickým kněžím a ceremoniím, nejvznešenější nařízení a k provedení svého nestoudného zločinu zneužívají svobody tisku, neuváživše, že tím urážejí nejvyšší zbožnost našeho nejmilostivějšího ocnáře, když odvažují se dotýkati náboženství jeho a jeho poddaných' (str. 80).

Ovšem nebyli to jen Pannichové, kteří takovými jednostrannými a sofistickými výklady ohrožovali také tu trochu náboženské svobody, dané tolerančním patentem. I v samém guberniu byli lidé, kteří nechtěli chápati jasný smysl jeho. Pannich dovolává se výnosu guberniální rady pražské z 21. dubna 1782 — cituje jej z Regensburger Zeitung čís. 57, str. 388 — jenž podobným způsobem toleranční patent kommentoval: 'Gleich wie die Aufrechthaltung der allein seligmachenden Religion, deren Aufnahme und Verbreitung, die nur durch Unterricht und wahre Überzeugung am sichersten erreicht werden mag, unveränderlich Seiner Majestät theuerste Pflicht und angelegenste Sorgfalt bleibt. Also würde auch Allerhöchst Dero Landes väterlicher Wunsch gewisz immer dahin gerichtet sein, daz ohne Ausnahme Dero Unterthanen eben dieser heiligen Religion, deren Beförderung Seiner Majestät so sehr am Herzen liegt, aus freiwilliger Überzeugung anhangen und auf diesem sichersten Wege ihr Heil wirken möchten. Weit entfernt aber, zu dem Endzweck dieser erwünschten Übereinstimmung jemals einigen Zwang anzuwenden oder was immer für Mittel auszer der nützlichen Aufklärung und des liebevollen Unterrichts und guten Beispiels zu gebrauchen, haben Allerhöchst gedachte Seine Majestät sich gnädig bewogen, der

Menschenliebe und Dero erklärten heilsamsten Absicht wohl angemessen befunden, auch denjenigen Dero Unterthanen, welche Kenntniss und Überzeugung dem Schosze der heil. Kirche noch nicht einverleibet hat und die vielmehr einer der protestantischen in Dero Erblanden tolerirten Religionen zugethan sich erklären, fortan die Duldung und das Exercitium ihrer Religion nach der bestimmten Vorschrift der schon ergangenen Kundmachung zu verwilligen\* etc. (84 n.).

Svou „laskavou a mírnou“ polemikou Pannich chtěl přiměti kritiky GdP, aby zahanbení umkli — jinak prý kazatelé musili by se snad zřící úřadu, aby ušli takovému posměchu a hanobení. Ba na závěrku své brožurky se chlubí, že nyní prý kritikům zajde chuť na kritisoání, že po tolika rázných odpovědích sevrkla se jejich troufalost, umkli a s hanbou ustoupili, zvláště když také někteří velcí a vznešení páni projeví jim svou nelibost a popletli jejich koncept. Jak optimistické bylo obojí mínění Pannichovo, svědčí nejen další pokračování kritik, ale — a to je zvlášť významné — také naprosté odsouzení Pannichovy polemiky nejen v týdeníku »Der wunderbare Balsam«, ale i od spisovatele „Über die Broschüren“, tudíž rozhodného odpůrce GdP a upřímného katolíka a kněze, ba řeholníka, jenž Pannicha varoval, aby už nikdy nic nepsal, ježto vše přehání, píše jen zpozdilosti a tím věci jen škodí. Samy GdP Pannicha téměř ignorovaly, přenechavše ho posměchu jiných brošur: *Quack zweier Fröschen über des Hrn. P. Pannich Geissel über die unberuffene Geisslerzunft*. Von zwei Fischern F. Müller und J. Blurger behorcht und mit Anmerkungen vermehrt (8 str.) a vtipnější latinské satíře *Epistolum scriptum ad illum Criticonem optimum et christianissimum R. P. P\*\*\* qui in Praga gaiselavit criticones, Gaiselios dictos, concionatorum valde doctorum et venerabilissimorum* (1782. 6. str.; vydavatel podepsán Radil), jež ve formě listu venkovského faráře ironisovala jednak venkovské faráře, hrabivé, nevzdělané a fanatické, a hlavně Pannicha, jeho pokrytství, ignoranci, směšné hromadění citátů z bible, jeho fanatismus proti jinověrcům (P\*\*\* edidit librum terribilissimum Lutheranis sub titulatura: M. Luthers Katechismus zur Warnung aller Verführten. Prag 1781, jímž prý obrátil mnoho luteránů, začez odměněn od dvora), jeho středověký zelotismus atd. Pendantem k tomuto listu, pocházejícím asi od téhož autora,<sup>1</sup> kritikům blízkého, jest *Epistolum responsale, quod inscribitur: Lamenta lamentorum sive rivulus lacrimarum*, ex secreta solitudinis cella ad campum profluens, qui in profundo humilitatis cantharo propinatur venerabili curioni, qui non longe super criticones concionum valde egregie scripsit Pragam. Composuit et edidit compunctus F. Fridericus Schreiber (1782, 8 str.), jež

<sup>1</sup> Przedak myslil na Borna (l. c. 85).

stejnou formou ironisuje na Pannichovi obšírné a pochlebné titulatury, úskočnost a sofistiku, předsudky středověké a pověrečnost, zkosnatělý formalismus a scholasticismus, zanedbávání bible, jmenovitě v kláštorech, kde představení mladíkům ji zabraňují čísti, nechť k novým knihám theologickým, jež by prý porušily ‚simplicitatem Religiosam‘, hrůzu před Rieggerem, Eiblem, Gmeinerem, Curaltem, kteří prý všichni nakaženi jsou jedem, zálibu v nejpošetilejších zázracích a anekdotách o čertu (příšerné doklady ze starší literatury), pouti k divotvorným obrazům, ač M. Teresii byly zakázány, atd.

Fysiognomie, jakou postřehli jsme v brošurce Pannichově, proniká tu více, tu méně také z ostatních spisků této skupiny, především z *Kritik wider die Geizzel der Prediger* — od II. čísla *Kritik über die Kritik der Prediger*, když GdP změnily svůj ‚neslušný‘ název, — herausgegeben von Bernard Melchers. ‚Schreiben will ich, — zní heslo spisovatele již v úvodě spisku, — und sollte ich sonst nichts als schreiben, nie denken‘... Případněji nelze spisovatele ani charakterisovati. Rozumu, zejména osvícenějšího rozumu, a vtipu v jeho kritice není, za to tím více formální hrubosti a věcného zpátečnictví. Naprosto zamítá kritiky GdP jako zneucfování mužů ctihodných, služebníků církve a kazatelů evangelia; ať již mají pravdu nebo ne, vždycky jsou špatné, škodlivé. Pro kazatele prospěchu z nich není nijakého, lid pohoršují. I nejhorší kazání může prostého posluchače vzdělati, poučiti, kritiky nikoliv. Kdyby prý kritikové se svou falešnou učeností došli účelu svého, o čemž spisovatel pochybuje, a všechny kazatele přivedli k dokonalosti, kostely byly by prázdné a špatné by to dopadalo se zbožností prostého lidu. Ať se kritikové pokusí sami kázání složit a přednést před kazateli kritizovanými (zvl. Vydrrou) jako soudci. Neobstojí-li, ať se jim zakáže kritizovati. Naopak zase kazatelé hájení po každé stránce, i kde jiní obráncové vytýkali jim vady, na př. pověrečnost, přepiatost. I snášelivost k jinověrcům zdá se spisovateli nebezpečná. A jakým tónem psána brošurka, ukazuje s dostatek jediná ukázka: ‚Quackt vom Anfang, quackt zum Untergang! Jugend hat Untugend! Quack! Jugend musz vertoben — Quack! werft den Hunden Brod vor, wenn sie euch beissen wollen — und so quackt gelehrte Gesellschaft! quackt! — Quack! liebe Marktschreier!‘

Další brošurka, *Die Geizzel der Geizzel der Prediger* verfasst von Anthropophil Nebiho (str. 16, tiskem Johanny Pruschinové), nestojí o nic výše. Spisovatel prý přečetl kritiky s útrpností — ke kritikům, kteří neusetřili ani posvátného, vznešeného, božského úřadu kazatelského. Opakuje známé výtky kritikům: neznají se v theologii, kritiky jejich nejsou na prospěch ani kazatelům ani posluchačům, utrhaají na cti, zneucfují sv. Písmo, sesměšňují sluhý evangelia, hlásají indifferentismus atd., věci, jež řekli již jiní a vtipněji.



Neurvalostí a hrubostí polemiky upomíná na spisek Pannichův brošurka *Eine Geizzel über die unberuffene Geizszler-zunft zu Prag* (tištěná na Malé straně u Jana Tom. Höchenbergera 34 str.). Kritiky GdP jsou 'novomódním darebáctvím' (Frevel), 'drzým výsměchem posvátnému stavu kazatelskému', pomstou za to, že kazatelé tolik horlí proti neřestem, pekelným zářem záští, směšným bláznovstvím. Jméno nepovolanych karatelů a soudců v počestné veřejnosti jest prý tak odporné, bezectné, tak nenáviděné a zloprověsné, 'dass man sie eben so sehr als den stinkenden Geiter der Acherontischen Harpien verabscheuet und fliehet'. Kritické GdP jsou drzá banda, která bude na potupu sobě i své době ještě u potomků. S kazateli bičují samého Krista, jenž se jim pomstí. Nejvíce spisovatele tíží myšlenka, že by mezi kritiky mohli být i kněží. Jako Pannich spisovatel libuje si v kazatelském horlení, hromadí citáty z bible — také z Fleschiera a Rabenera — a naivními poklonami snaží se zalichotit čtenářům, jako na př. v závěrku: 'Übrigens habe die Ehre mich einem hochgeneigten Publico bestens zu empfehlen und zu bitten, diese geringe Vertheidigung, die ich zur Ehre der Kirche und ihrer Diener in der Eil verfasst, mit gütigem Beifalle zu beehren'. Ale v jedné věci liší se přece a na svůj prospěch od Pannicha: nemá jeho odporného pokrytectví a farisejství.

Unavovali bychom čtenáře rozbořem dalších brošurek této skupiny, obsahem i formou málo zajímavých, jako jest *Berurtheilungs-Schreiben über die Geizzel der Prediger Geizszler. Nebst einem Recipe das kranke Gehirn zu heilen*. Von Joh. Christ. v. Reid (Praha, u Höchenbergera, 8 str.), silná jen v hrubosti, ale jinak prázdná, bez ducha a bez vtipu, ač pochválena i v týdeníku *Über die Broschüren; Johann Werners des ritt. Kreuzordens mit dem rothen Sterne, Dechants in der k. Stadt Carlsbad, späte aber gründliche Anmerkungen über das Ankündigungsblatt der Geizzel der Prediger* (Praha, bei J. T. Höchenberger, str. 28), pro odpor 'mladého tiskaře' opožděná odpověď, dosti charakterisovaná již tím, že spisovatel počítá za své největší neštěstí, že musel se dožítí a čísti tento list, 'hanbu naší doby'; *Geizzel-Tändeleien*, kopířt von Preitinger (1782 Prag, mit Diesbachischen Schriften), naprosto odmítavá, rozhorlená polemica proti freigeistům, Baylům, Voltairům GdP a zejména proti prof. Chládkovi, jemuž hroženo revisí jeho Pastorální theologie, zajímavá jen citáty z Miltona, Wielanda a pochvalou 'milování hodného Pittroffa, našeho českého Lavatera'; *Ritters von Steinsberg Ausschweifung, allen Mitgliedern der gelehrten Gesellschaft der Predigergeizzel samt und sonders geziemend zugeeignet* (Praha, bei J. Th. Höchenberger, 12 str.), satira přes citování Swifta málo vtipná, ale za to tím hrubší, jak zřejmo již z toho, že kritiky GdP přirovnává ke kousavým psům, jež lze kusem chleba uchlácholit, k oslům atd., nazývá

je potomky Voltairovými, jejich kritiky označuje jako klukovství, lež, podvod atd.; *Wurst wider Wurst. Ein heroisches Drama in einem Aufzuge, im Geschmack und Tone des Ritters von Steinsberg*, verfasst von J. F. Müller (Prag, bei J. Th. Höchenberger, 14 str.), přes pochvalu týdeníku Über die Broschüren nevtipná, až hloupá satira na GdP, parodující scénu, již Steinsberg ukončil IV. kus GdP; místo žab kvákajících šteká tu 13 psů s týmiž jmény; vzbuzený jí *Epilog zur pöbelhaften Farce Wurst wider Wurst* etc. im Geschmack dero satirischen Parforcejagd, im Traum deklamirt von Georg Schindelarz, Prager Hetzmeister (Prag 1782), měl docela pravdu, když nazval ji „diese grobe Schandschrift, fade, bübisch, pöbelhaft“, ať ani jeho satira neprojevuje Voltaira.<sup>1</sup>

## Almanahy let padesátých století XIX. s pozadím společenským.

Podává Antonín Hartl.

(Dokončení.)

### II. Almanahy venkovské.

Zábavy společenské, pořádané studenty, koncem let padesátých a ještě v letech šedesátých spojovány jsou s podniky literárními, které připomínají pražské almanahy plesové (jak je nazývá Arne Novák) z let čtyřicátých. Je to Chrudim, kde studenti svým merendám vydávali takový almanah, »Víněk«. Vyšly, zdá se, čtyři ročníky, 1859, 1860, 1861 a 1862, v drobném úhledném formátu kapesním s příspěvky vesměs veršovanými (jen r. 1860 má E. Just prosaický »obrázek ze života« »Marie« a r. 1862 dr. K. Roth literárně historickou črtu o chrudimském rodáku Viktorinu Kornelovi ze Všehrd) s připojeným tanečním pořádkem. Všecky »sestavil« Josef Benoni a tiskl J. Pospíšil v Chrudimi.

Prvního ročníku není ani v pražské knihovně universitní ani v musejní. Nezbyvá tedy než spokojiti se zprávami časopiseckými z »Pražských novin«, »Obrazů života« a »Lumíra«. V »Pražských novinách« je dne 15. září 1859 zpráva z Chrudimě (podepsaná G. R.), že »o studentské merendě dne 6. září,

<sup>1</sup> Týdeník 'Über die Broschüren unserer Zeiten', zajímavíci titulem, obsahem, významem i osobností auktora samostatně a význačně místo v této brošurkové literatuře, rozebereme podrobněji v ročníku příštím.

o které se tančily národní písně, byl dámám podán od výboru pěkný sešitek básní. Je to »Vínek« v pravém slova smyslu, uvitý z květů domácích, z plodů to básníků kraje chrudimského. Tamže 30. září je referát, ve kterém filiační poměr »Vínku« k tanečním almanahům starým se konstatuje výslovně: »Často se u nás stává, že se zábavy zřizují k účelům vyšším, anebo že se alespoň se zábavou zároveň spojí nějaké podniknutí vyššího druhu, které má zábavě dodati skvělejší barvitosti a vzletu. Náš Tyl psal a pořádal pro české besedy své »Pomněnky«, jež co drahé upomínky všem spoluúčastníkům se rozdávaly a po léta se mezi skvostnými dary chovávaly; jiní následovali Tyla a takto se Pomněnky dočkaly pod rozdílnými jmény až nejnovější doby.« Z referátu se dovídáme též o ceně (15 kr. rak. čís.) a finančním účelu

Vínku (čistý výnos určen byl na opravu kostela svatokateřinského v Chrudimi). Dále čteme jména básníků — »nadaných«, jak jim říkají »Pražské noviny« (Heyduk, Vostřebal, Benoni, Volšovský, Jahn, Gallat) — a slyšíme o úmyslu, aby přístě »Vínek« rozšířen byl v malý almanah. Také »Obrazy života« nazývají básně ve »Vínku« »vesměs podařenými«.

R. 1860 přibyli k dosavadním básníkům »Vínku, upomněnky na studentské merendy« Josef Borský, Martin Brodský (= J. V. Frič), Václav A. Crha, Fr. V. Goller, Ant. Körschnerová, Anna Sázavská (= Kavalírova-Fričová), Fr. Schwarz, E. Just.

R. 1861: Josef Barák, Bohumil Janda-Cidlinský, Alois Hovorka, J. Jaroš, Fr. V. Jeřábek, Žofie Podlipská, Jan L. Švaldenka, Fr. Vambora.

R. 1862: J. V. Jelínek, dr. K. Roth.

Jen faktum, že venkovský almanah studentský, a to vlastně posláním neliterárního, soustředil dvacetpět jmen, mezi nimi řadu spisovatelů dosti známých, dodává mu váhy dokumentu slovesného. Mimo to převážná většina spolupracovníků »Vínku« hlásí se k novému směru a mnozí z nich jsou členy kruhu Májového; jest tedy i v této příčině »Vínek« na výši doby.

Ovšem vnitřní cena básní je velmi nestejná a celkem nepatrná. Verše jsou většinou unyle a naslédle milostné, část sentimentálně vlastenecká, u Gallata lehká satira a humor; forma velmi chatrná, výrazové prostředky chudé. Jen místy (u Jahna na př.) ozývají se i hlubší a vážnější tóny národní a demokratické. Přes to pozorovati lze postupné třibení i prohlubování po stránce formové i obsahové.

\*

V druhé polovici let padesátých proniká ve venkovských městech nový činitel společensko-kulturní. Je to divadelní ochotnictví, které vedle tendencí zábavně společenských zpravidla koná i posláním sociálně humánní (podpora místních chudých). Z tohoto ovzduší vyrůstají v jihočeských městech čtyři publikace

almanahové, tištěné vesměs u Landfrasze v Jindř. Hradci, jehož tiskárna je jakýmsi kulturním ohniskem toho kraje.

Počátek činí město Tábor. Tam k Sylvestru r. 1857 vychází »Novoročenka«. Vydána od tábořských divadelních ochotníků pro rok 1858«. Vedle programového článku »O významu divadelního umění« (tu se praví: »V městě našem máme nyní divadlo ochotnické, jež mimo zábavu, poučení a šlechtění ducha a těla obecnstva i ten úkol sobě vytknulo, chudým bližním stav jejich zlehčovati«) obsahuje několik básniček krotce pijáckých i krotce erotických, novoroční přání, hádanky a herecké anekdoty. Na konec přidán je »Seznam her provozovaných r. 1857 v Táboře ochotníky«. Formát je drobný, kapesní. Příspěvky vesměs nepodepsány, redaktor neuveden. Z okolnosti, že příští rok vychází v Táboře almanah nový, dá se souditi o souvislosti obou podniků, a proto »Novoročenku«, ač svým rázem vlastně jest neliterární, zařaditi lze mezi almanahy.

S podobným podnikem setkáváme se na podzim r. 1858 v Týně nad Vltavou, kde ve větším formátě a vkusné úpravě vyšla »Thalia. Ohlas ochotníků divadla vltavo-týnského«. Úvodní báseň oslavuje založení místního divadla. Nechybí ani stručné a obsahově i slohem lepší než u »Novoročenky« pojednání »Důležitost divadelního umění«. Literární obsah (milostné a jiné verše) je tu rozšířen o nový genre: úryvek z původní činohry »Zlodějská straka« od J. V. Žáka (podle »Zory« hrána téhož roku tábořskými ochotníky). Připojena je zpráva o činnosti divadelních ochotníků vltavotýnských od srpna r. 1855 do září r. 1858. Podrobný referát přinesl »Poutník od Vltavy« (I. 162, šifra n = K. Ninger?).

Snaha vědomě literární hlásí se z publikace, která si nadpisuje název almanah. Je to »Zora. Almanach na rok 1859. Vydán ochotníky divadelními v Táboře«. S prosaickým i veršovaným věnováním (tábořskému purkmistru Jakubu Zeisovi), s obálkou ozdobenou obrazem ženy, s pohledem na »město Tábor se hřbytovem« spojena je slušná úprava obvyklého formátu almanahového. Také obsah usiluje o všestrannost a pestrost. Jsou tam vlastenecké, historické a milostné verše Jana Broma, V. P(oka) Poděbradského, Josefa Viškovského, G. Pflagra, Bedřicha Balzara, Josefa Nikolaua, Fr. B. Květa a j. s výběrem básníků (neuvedených jménem) německých, některé práce prosaické (historická a vesnická povídka, pověst) a životopisná vzpomínka na Kamaryta. Knižku ukončuje obligátní zpráva o činnosti tábořských ochotníků roku 1858. Několik jmen má známější zvuk než místní; přes to však těžko lze mluviti o určitém literárním směru, ač nové vlivy jsou patrný. Almanahu všimla si i vážnější kritika. J. N[eruda] referuje o něm v »Obrazech života« (I. 78), konstatuje začátečnický ráz prací a při rozboru povídky Vlastimila Tábořského »V šalandě« dává auktoru krátkou lekci z aesthe-



tíky: »Ukázka podaná patří k genu vesnických povídek a přidáno k ní poznamenání, že je vypravována dle pravdivé události. Stal-li se vypravovaný mord skutečně čili ne, na tom čtenáři pramálo záleží, jedná se hlavně o dobré psychologické motivování, a toho věru v povídce jmenované pohřešujeme, jakož bychom i mnohem větší obratnost ve vypravování žádali.« Básně Květovy a Přilegrovy vynikají podle Nerudova referátu čestně nad ostatní.

Střed mezi formou literárního almanahu, jakým byla »Zora«, a formou ochotnické publikace propagační a příležitostné, jakými byly »Novoročenka« a »Thalia«, zaujímá »Růže Třeboňská«. Dárek divadelních ochotníků třeboňských. Sestavil a vydal Alois Jaroslav Šrámek,« úředník notářství. V Jindřichově Hradci 1859. Věnována je třeboňskému děkanu Josefu Fišerovi. Přinesla verše A. a V. Šrámka, J. Čížka, J. Špitálského, ukázky z prstonárodní polské písně od K. Müllera, dvě humoresky A. J. Šrámka, úryvek z »původní prstonárodní frašky« »Poslední medvěd na Šumavě« od K. Louly, pojednání téhož spisovatele o účelu divadel i výňatky ze starých spisů rožmberských. Vydavatel má tu ještě vzpomínku na Josefa Kaj. Tyla. O této knížce referuje v dopisu z Třeboně šifra M. v »Pražských novinách« ze dne 6. května r. 1859.

Není pochyby, že publikace tyto na sebe vzájemně působily. V té příčině je zajímavé sledovati vývoj od anonymní »Novoročenky« k »Růži«, kde uveden je i redaktor, postupnou snahu po pestrosti látky i forem literárních, jakož vzhled almanahový co do formátu a obsahu, zejména v »Zoře« a v »Růži«, životopisné články, které v almanazích zároveň bývají kredem literárním zúčastněné skupiny nebo vydavatelstva. V život je uvedly vlivy stejného prostředí vzdělanostního a snaha, aby místní publikace dostala ráz širší, t. j. sloučila spolkovou zprávu s almanahem. Ze čtyř uvedených knížek »Zora« svým rozsahem a účelem toho bezmála dosahuje; »Thalia« pak se zamlouvá úspornou stručností a zdrželivostí.

Posléze máme v těchto knížkách příspěvek k poznání kulturního života malých měst venkovských. Bylo by nutno probrati dějiny ochotnictví divadelního, působnost tiskáren, společenský život, projevy jednotlivých organisátorů práce osvětlné, zejména školské a hospodářské, nežli budou možny úhrnné kulturní dějiny českých měst století XIX.

Z povahy uvedených almanahů jsme poznali, že v nich nelze spatřovati nijaké literární decentralisace nebo regionalismu. Ale také to není týž zjev, jako v letech dřívějších: vycházely-li almanahy v Hradci Králové, bylo to proto, že se tam náhodou zdržoval některý literát (na př. Klicpera). Naproti tomu tyto venkovské publikace jsou bezděčným projevem kulturní snahy a společenských poměrů místních. K literární decentralisaci ještě neukazují.

## Studie o Svatopluku Čechovi.

### II.

#### O některých cizích vlivech v Čechově poesii.

Podává Antonín Procházka.

V literární práci Svatopluka Čecha lze uvažovati též o vlivech dánských, které na něj patrně působily.

Literatura dánská přiblížila se srdci Čechovu asi poprvé lidovými zpěvy o české nevěstě Dagmarě, ženě Valdemara krále. (O tom viz Čechovu stať »Ve stopách královny Dagmary«, Světozor XXI, 1888.) Z literatury dánsko-norské Čech s oblibou čítal Selské novelly (Synnøve Solbaken) norského básníka Bjørnstjerne Bjørnsona.

Zajisté však Svatopluka Čechovi přímým podnětem a významným vlivem slovesným posloužilo také jiné dílo dánské, totiž Pohádky Hanse Kristiana Andersena, z nich pak zejména »Přez úvky Štěstěny«, pohádka o šesti oddílech.

Čech pohádky Andersenovy nejsnáze mohl poznati z německého překladu, který v padesáti svazcích vycházel v Lipsku v letech 1853—1872, ač možno dobře předpokládati, že Svatopluk Čech, jenž s oblibou čítal cizojazyčné spisy v originálech a vedle několika jiných jazyků seznámil se i s dánštinou (ještě před svou cestou ve stopách Dagmariných), poznal i Pohádky Andersenovy a četl je též v originále (snad v illustrovaném vydání V. Pedersenově z r. 1850 anebo v Sebraných spisech Andersenových, vycházejících od r. 1853).

Jistě jest však souditi, že Čechova cesta »ve stopách královny Dagmary« v září r. 1882 podniknutá na sever do Dánska přivedla českého básníka k dílu geniálního pohádkáře dánského. Vždyť Sv. Čech na zpáteční cestě navštívil i ostrov Fyen, kde (2. dubna 1805) v Odense narodil se Andersen, vždyť připlul i na ostrov Sjælland do Kodaně a pečlivě prohlížel památky v museích, a tenkrát snad i viděl villu u Kodaně, kde Andersen (r. 1875) zemřel. Ne-li již předtím, tenkrát jistě seznámil se s dílem básníka (zesnulého tehdy před sedmi léty), jak to ostatně zcela zřetelně vysvítá z Čechových Výletů páně Broučkových.

Ovocem Čechovy cesty na sever byla »Dagmar« (1883--1884). Avšak jednak pro nemoc, jednak pro jiné práce teprve po čtyřech letech se Čech dostal k zpracování »Výletu páně Broučkova do měsíce« (otištěno ve Květech 1886 pod pseudonymem B. Rousek), výletu, k němuž hrdinu spokojené postavy poskytla básníkovi hradčanská Vikárka a popud dala

populární knížka Bedřicha Katzera (»Měsíc a geologie«, r. 1886) podobně jako dobrodružné romány Verneovy, báchorkovité Swiftovy Cesty Gulliverovy (ač ve 2. vyd. Výletu do měsíce Čech úplným přepracováním vliv tento setřel), Edgar Allan Poe, Cyrano de Bergerac i faustovské cestování (jímž se právě Čech obíral, předváděje v »Šotku« svůj výlet dobrodružně romantický).

První podnět k výletu do měsíce vštípen byl básníku jistě již v dětství, kdy s dychtivou radostí čítal lhářská vypravování »Barona Prášila«, jenž vsed na dělovou kouli vystřelenou unikl z tábora nepřátel, jenž vyšplhal se i do měsíce atd. Dobrodružné kousky vypravované fantasticky a hyperbolicky vryly se jistě v paměť Čechovu — a nemá-li baron Prášil mnoho společného i s neškodnou lhavostí pana Matěje Broučka?

Ovšem že intence Čechova díla byla jiná než u vzorů právě vytčených (jak podotýká F. Strejček) — tak na př. Verne podává v rouse belletristickém vědecké nauky, Swift vypravuje fantastické příběhy; — nesmíme však přece zapomínati, že »Gulliverovy cesty« jsou také politickou satirou na soudobé poměry, duch tedy příbuzný zbarvení Čechových výletů.

Hlavní popud k oběma dílům sluší spatřovati v Andersenovi, jehož vliv vyniká zvláště v druhém zpracování Čechova »Právěho výletu pana Broučka na měsíc« (vyd. r. 1888) a pak v »Novém epochálním výletu pana Broučka tentokrát do XV. století« (vyd. hned následujícího roku 1889).

Tento postup byl přirozený, neboť Čech obíral se výletem měsíčním asi již dříve; když pak četl Andersena, použil i III. oddílu »Přezůvek Štěstěny« při výletu na měsíc. A tu (v II. oddílu) poznal podobný výlet i do minulosti; kterak jej upoutal, vidno z toho, že do roka vydává parafrasi výletu. (Výlety do budoucnosti podnikl Sv. Čech již r. 1870 v »Náčrtech z roku 2070« v Pokroku, kdy ovšem prý »nebyly podobné výhledy do budoucnosti tak zevšednělé jako dnes«.)

Pro děj Broučkova výletu do měsíce Čech volil, stejně jako Andersen<sup>1</sup>, známý rámeček snu, ač žertem dí, že rekoví nedá o výletu ani snít, ani že ho na měsíc podle Verna nedá vystřeliti, nýbrž »ve svrchované spisovatelské svévoli svého hrdinu zkrátka na měsíc hodil«.

U Andersena (v »Dobrodružství ponocného«) doštane se ponocný na měsíc pomocí přezůvek Štěstěny, jež kaž-

<sup>1</sup> Zajímavá je Čechova obliba v báchorkách (individuální, a přec tak podobná zálibě Andersenově); z jeho rukou vyšly na př. báchorky O čarovném pavouku, Petrklíče, Pohádka o Ryzci a Holubince v »Dagmarce« a j. A podobně Andersenův typ ideálního studenta, vypravujícího báchorku, objevuje se i u Čecha (jako v Zimní idylle s vloženou »Pohádkou o smutném medvědu«, připomínající místy Andersenovu pohádku »Císařův slávek«.)

dého, kdo je má na nohou, přenesou podle přání na místo a v čas, kde nejráději chce prodlévati, a jež ponocný najde, prociťnuv sedě před vraty bohatého domu. U Čecha pan Brouček jest přitažen magickou silou měsíce, když se po půlnoci ubírá z Vikárky po starých zámeckých schodech.

U Andersena ponocný sedí na schodech domovních a zírá k obloze; padající hvězda upoutá jeho pozornost a podnítí monolog: »Ta spadla!« pravil, »však zbývá jich ještě dost! Ale měl bych chuť ty věci sobě hezky z blízka prohlédnouti, zvláště měsíc, nebo tu by nemohl člověku jen tak proklouznout pod rukama. Až umřeme, poletíme, jak říká student, jemuž moje žena pere, od jedné hvězdy ke druhé! Je to lež, ale bylo by to jistě hezké! Jen moci udělati malý skok nahoru, pak by mohlo tělo třeba pro mne zůstat na schodech ležet.« (Andersen, Pohádky I, str. 59.)<sup>1</sup>

Rovněž u Čecha pan Brouček zahleděl se na hvězdnou oblohu a krásnému úplňku věnoval svůj monolog: »Nevypadáš zle, ty bleď brachu tam nahoře! Usmíváš se tak tiše a spokojeně, jako bys neměl ani zdání o starostech a trampotách, jejichž domovem jest naše země! Ó jistě, že jsou tvoji obyvatelé šťastnější nežli my ubozí pozemšťané... Člověk by už věru nejlépe učinil, kdyby dal té blátivé kouli s Pánembohem!« (Sv. Čech, S. S. IX. 14, 15.)<sup>2</sup>

U Andersena přezůvky Štěstěny ponocného rázem, v několika vteřinách přenesou do měsíce drahou 52.000 mil. U Čecha pan Brouček s úžasnou rychlostí padá do světového prostoru, s děsným chvatem zmizí mu země naše, a když se pan Brouček probere z mrákoity, shledá, že jest opuštěn na luně, 50.000 mil od země.

Andersen vykládá možnost dostatí se do měsíce podrobně, a podobně i Svatopluk Čech.

Andersen píše: »My lidé známe všichni rychlost cest parních, poznali jsme ji buď na drahách aneb na parnicích přes moře jedoucích. Ale tento let jest jako pouť lenochoda aneb pochod hlemýždě proti rychlosti světelného paprsku. Tento letí

<sup>1</sup> Cituji Andersenovy Pohádky (I.) přeložené Jar. Vrchlickým, u Šimáčka v Praze 1901. Výlety Broučkovy cituji z IX. dílu Sebraných spisů Svatopluka Čecha, u Topiče v Praze 1901.

<sup>2</sup> Podobně shodují se tato dvě místa u Čecha i Andersena. Feuilleton Čechův »Cestování za bytem« 1882: »Stane-li se město letohrádků skutkem, bude se skládati dozajista z vill čtyřpatrových a zahrádky jejich umístěny budou pro větší pohodlí passantů mezi okny?« — Analogické místo u Andersena: »Ve velkém městě, kde je tolik domů a lidí, tak že nemohou všichni lidé míti dostatečného místa pro zahrádku, a musí se většina jich uspokojiti květinami v kořenáčích, žily přece jednou dvě děti, které měly o něco větší zahrádku než kořenáč... Rodiče obou dětí připevnili zvenčí dřevěný truhlík, kde si pěstovali potřebnější kuchyňské zeleniny.« (Andersen, Sněhová královna, Poh. I. 145.)



o 19 milionů rychleji než nejlepší kůň závodní, a přece jest elektrina ještě rychlejší. Smrt je elektrická rána, již do srdce dostaneme; na perutích elektriny zvedá se osvobození duše. Osm minut a několik vteřin potřebuje sluneční světlo, aby urazilo cestu více než 20 millionů mil; rychlostí pošty elektrické potřebuje duše ještě méně minut, aby urazila tutéž dráhu. Prostor mezi tělesy světovými není pro ni větší než pro nás vzdálenost od našich přátel v domech téhož města, i když tyto docela blízko sebe stojí. Zatím uloupí nám tato elektrická rána do srdce užívání těla, nemáme-li jako ponocný přezůvky Štěstěny na sobě.« (And. Poh. I. 60.)

Čech dává uvažovati panu Broučkovi podobně na základě knížky, kterou četl pan domácí s dychtivým zájmem. »Pamatoval se náhodou dobře na to místo knihy a připomenul si také ohromnou vzdálenost země od měsíce. Poštovní rychlík by tam dle onoho spisu dojel teprve za několik roků; balon, kdyby urazil 50 mil za den, potřeboval by k té cestě skoro tři léta, a na perutích prudkého víchru bychom ji vykonali přec teprve za pět měsíců. Možná tedy, že pan domácí padal ne týdný, ale měsíce neb dokonce roky. Děsné pomýšlení!« (S. S. IX. 62.)

Pohádkář Andersen praví o měsíci, že je z lehčí látky než naše země, že je měkký a jako čerstvě napadlý sníh. Sv. Čech pouští uzdu své fantasii a líčí magickou krásu krajiny měsíčné bohatými barvami.

U Andersena ponocný octl se »na jednom z nesčetných okružních pohoří... Do nitra spadalo okružní pohoří docela příkře a tvořilo na míle širokou kotlinu... Naše země vznášela se nad ním jako veliká ohnivě rudá koule«. U Čecha pan Brouček probudí se »v okrouhlé rokli, jejíž dno uprostřed se vypíná ve skalní kužel, tak že tvar kotliny dosti se podobá obrácené formě na bábovky«...; »nahore rozpíná se... obloha noční, v níž myriady hvězd planou báječným leskem... Mezi nimi svítí onen podivný půlměsíc... a k tomu není ani stříbrný ani zlatý, nýbrž ku podivu pestrý«... »Poobrátil se trochu, spatřil na hvězdnaté obloze skutečně i slunce — vlastně nespatrił, poněvadž musil zavřít oči před úžasně mocnou, oslepující jeho září, účinkující jako ohromné, nad pomýšlení silné elektrické světlo.« (S. S. IX. 19—22.)

U Andersena ponocný spatří »město prazvláštního vzezření. Představte si sklenici vody, do které jest vražen bílek. Zrovna tak měkké bylo město a podobné útvary jevíly se v něm s věžmi, kopulemi a plachtovými altány, průhledné, v řídkém vzduchu se vznášející«.

Podobně fantastické vzdušné stavby líčí Čech: »Byla to fantastická splepenina hranatých a kulatých partií, s odvážně vystrčenými arkýři v podobě drakův a jiných nestvůr, s visutými galeriemi a křivými vikýři, se střechou v podobě zvonu nahoru

obráceného, s okrouhlými vížkami spirálovitě točenými nebo nahore zahnutými jako pastýřské hole — zkrátka, pravá míchanice nejnemožnějších slohů.« (S. S. IX. 46.)

U Andersena na měsíci bylo mnoho tvorů lidských, ale vypadali docela jinak než my. Ponocný však jejich řeči docela dobře rozuměl. »Bavili se o naší zemi a pochybovali, že jest obydlena, vzduch je tam jistě mnohem hustší, než aby rozumný luňan žiti tam mohl. Pouze měsíc pokládali za schopný, aby byl sídlem bytosti živoucích, on prý jest vlastní těleso nebeské, kde nejstarší světoví měšťané obývají.« Sv. Čech s podobnou ironií své satiry líčí obyvatelstvo měsíčné. Luňané »mají zcela velikost i podobu lidskou a liší se od nás jen ušlechtilějším vzhledem a řidší, lehčí hmotou svého jemnějšího, ethericky lehounkého těla«. (S. S. IX. 35.) I Brouček rozumí řeči luňanů, kteří mluví česky, třeba »způsobem všemu pozemskému mluvení co nejméně podobným«. Luňané u Čecha znají však jakž takž život obyvatelů země, neboť jejich »vyšší důvtíp dovede si... sestavití dosti úplný obraz vašeho žití«. Měsíčané u Čecha jsou vysoce vzdělaní, třeba dříve bývali prý naivní.

Rozdíl ovšem jest, že duše ponocného (u Andersena) od luňanů nebyla pozorována, kdežto u Čecha právě pan Brouček přijde s měsíčany v živý styk.

Co se dalo s tělem obou výletníků na měsíc? U Andersena ponocného na schodech našel nějaký mimojdoucí; tázal se ponocného, kolik je hodin, vzal ho i za nos, leč tělo se skácelo. I odnesli je do nemocnice a do pitevny, — leč sotva sňali ponocnému Štěstěninu přezůvky, duše se vrátila do těla a muž ožil.

Pan Brouček zase, dostav se na Pegasovi s měsíce na zem, k ránu nalezen byl policií a v obecní truhle odnesen na komisařství; avšak na zakročení známého komisaře odvezli jej v drožce domů, kde se vyspal z opičky, v níž snil svůj náměsíční sen.

U Andersena ponocný procitnuv, »ujišťoval, že to byla nejstrašnější noc jeho života, ani za bůhví co peněz nechtěl by ještě jednou takové city prožiti. Ale nyní je to šťastně odbyto«. A pan Brouček na měsíci nařiká: »Ach Broučku, Broučku, ... strašně jsi potrestán za to, žeš v okamžiku zaslepení reptal na svůj osud pozemský!« (S. S. IX. 60.)

\*

Ještě význačněji zračí se vliv Andersenův v Čechově »Novém epochálním výletu pana Broučka do IX. století«, tím význačněji, že nezávisle na ostatních působil vliv, jichž v Broučkově výletu na měsíc sešlo se několik najednou.

Sv. Čech byl jistě připuzen originálním výletem, který podnikl U Andersena justiční rada Knap, také do století patnáctého.

První a druhý oddíl Andersenovy báčorky »Přezůvky Štěstěny« jest výhradní předlohou práce Če-

chovy. Krok za krokem lze sledovati, kterak Sv. Čech přilnul k svému vzoru.

Počátek báchorky Andersenovy líčí domácí zábavu společnosti, která posléze začne živě bavit se hovorem o středověku. Někteří z přítomných, zvláště justiční rada Knap, jemuž domácí pani horlivě přisvědčuje, tvrdí, že středověk byl mnohem lepší než naše doba, a dobu dánského krále Jana má za nejkrásnější a nejšťastnější.

V Broučkově výletu do XV. století vidíme na Vikárce několik hostů, kteří se baví čilým hovorem. Jemuž poskytuje zajímavou látku romantická minulost. Vypravují o starých chodbách a sklepeních a proti ironickému professoru se někteří hosté zastávají názoru o tajných podzemních chodbách, vzpomínají krále Václava, a panu Broučkovi pak souhlasně přisvědčuje hostinský pan Würfel. Pan Brouček vždy toužil po starých zlatých časech, vyklíčila v něm záliba na věcech minulých. »Porovnává přítomnost s minulostí, pokud ji znal z vlastních upomínek, z vypravování starých pensistů a z několika rytířských románů, které četl za mladých let — začal se klonit k náhledu, že bylo za stará v mnohé příčině lépe než nyní.« Tedy hned počátek obou historií je souhlasný.

Při výkladu svých historických zkušeností pan Brouček používá dvou sklenic, jež pan Würfel sotva stačil naplnovat a které se panů Broučkovi »nyní výborně hodily k demonstrování polohy hradů Eulensteinu a Teufelsburgu. Posádky hradní představoval obsah obou sklenic a tajnou podzemní chodbu páně Broučkovo vlastní hrdlo, jimž upláchla obyčejně posádka Teufelsburgu dříve, nežli mohl pan Würfel zásobiti Eulenstein novými silami. Ba, pan domácí vzpomněl si ještě na třetí hrad, jakýs Unkenfels, mající s oněmi také podzemní spojení, a rozšiřoval své demonstrace i tímto směrem, až ho professor důtklivě upozornil, že domnělý Unkenfels jest jeho (professorova) vlastní sklenice a nemá pro dnes pranic činiti s tajnou chodbou pana domácího«. (S. S. IX. 144.)

I toto místo v povídce Čechově má svou předlohu; je to druhý ohlas téhož místa z Máchy, ohlas monologu opilého Bártý vypravujícího (v Máchově románu »Cikáni«) takto:

»Na levo byla vysoká hora — as tady!« vypravoval a levou rukou v naznačené místo svůj klobouk položil, »v pravo vyhlížela z jakéhosi stromoví kostelní věž nějaké vesnice — as tuhlenon!« a vzav skleničku s kořalkou, postavil ji v pravo, kdežto měla nadjmenovanou věž představovati; pak palcem uprostřed tabule okazuje, pokračoval takto... atd. »V tom popadl na tabuli věž v podobě skleničky, dopil a tak silně jí o tabuli rýnkal, jako by v té věži všemi třemi byli zvonili. Hned z chaloupky vyskočilo služebné děvče a... bralo sklenku z rukou vysloužilce... ubíhalo se skleničkou do chaloupky a vysloužilce... pokračoval ve svém lhaní: »A tu vám ke mně povídá: »Bárto, vidíš tamhle tu věž?« Já rku: »Vidím.« — No. — no — kam pak se poděla věž? — ah — ah —« V tom

přinesla holka naplněnou skleničku a postavivši ji ke klobouku, opět odcházela: »Ohou!« křičel Bárta, »tu nestála — tuhle, zrovna tuhlenon!« A postaviv skleničku v levo od klobouku na jiný kraj stolu mluvil dále... V tom vzal skleničku a tak srdečně si připíjel, jako by... čtyry sudy najednou chtěl vypít. (Vydání Vlčekovo, I. 108—110.)

Kromě této odbočky k Máchovi Svatopluk Čech jde se svou povídkou dál stále ve stopách Andersenových.

V báchorce Andersenově (v II. oddíle) vypravuje se o justičním radovi, kterak se dostal do věku patnáctého. Bylo již pozdě, když justiční rada, duchem cele pohřížen jsa v dobu dánského krále Jana,<sup>1</sup> vydal se ze společnosti domů. Náhodou však obul místo svých přezůvky Štěstěniny a tak, sotva vyšel do Východní ulice, mocí přezůvek přenesen byl do časův, o nichž právě dumal.

U Čecha pan Brouček pozdě v noci vyjde z Vikárky (ve Vikárské ulici), ale pojednou mu půda ustoupí pod nohama, že se po srázné ploše sveze do úžasné hlubiny — a probere se ze sklepení až v době, na niž stále myslí, v době krále Václava IV.

U Andersena rada Knap diví se blátu a bahnu i tmě na ulici (neboť tehdy přece ještě dlažby a svítilen nebylo): »Ale to je hrůza! Jaká tu všady špina!.. Celý chodník jako by zmizel a všechny svítilny zhasly!« Bylo tma, neboť měsíc nebyl ještě dost vysoko a k tomu klesla lehká mlha, že těžko bylo rozeznati okolní předměty.

Podobně pan Brouček se ve tmě octne ve sklepení a pak vyjde na ulici. V úzké ulici je tma; avšak měsíc svítí vysoko na špičaté štíty domů. Pan Brouček popojde několik krokův a počne reptati: »A tma je tu jako v pyli. Znamenitě hospodářství. Ani jednu svítilnu nenechají hořet... Nejdeš-li se slepicemi spat, můžeš si v postranních ulicích rozbit nos nebo přerazit žebro. Ba, věru že jde o zdravé kosti. Za takové dlaždění by se styděli v nejposlednějším venkovském hnízdě. I hrome!« Divoký ten výkřik byl vzbuzen objemnou kalužinou, do níž náš chodec z nenadání vpadl, že záhadná tekutina s hlasným žbluňnutím a šplíchnutím vysoko kolem něho vytříkla. (S. S. IX. 161—162.) Zatím došel nároží a pátravě pohlédl do příční ulice na levo: »I tady je tma jako v tunelu!«

U Andersena Knap na nejbližším rohu spatřil svítilnu, visící před obrazem svaté Panny, »ale osvětlení bylo skoro jako žádné«, neboť spatřil obraz teprv stoje těsně pod ním; malovaný obraz pokládal pak za vývěsní štít nějaké umělecké výstavy. I pan Brouček v pokladnici krále Václava při světle visací lampy prohlíží klenotnici, kterou zprvu pokládá za sbírku starožitností, i obrazy krále a královny.

<sup>1</sup> Král Jan (1481—1518). Tedy téměř v témž desíletí věku patnáctého ocitl se i Čechův pan Brouček jako rada Knap u Andersena.



Když u Andersena rada Knap jde dále, potká několik lidí ve středověkém kroji a odbude si je poznámkou: »Jak tihle vypadají! Ti jdou jistě z nějakého maskarního plesu!« A tu zas slyší rachot bubnův a zvuk píšťal, vidí, kterak za svitu pochodní blíží se četa bubeníkův a trabantů s luky a kušemi v průvodu vysokého církevního hodnostáře. Udivenému radovi odpovědí, že to je průvod Seelandského biskupa, a rada zavzdychne, co to prý napadlo biskupa a nelze mu v to věřit.

V Čechově povídce pan Brouček spatří blížící se světlo ruční lucerny, vidí středověký úbor chodečův — »Kýho výra!« pomyslí si. »Toť nějaká maskara. Kde se tu asi vzala?« Po překvapující rozmluvě se Staročechem diví se Brouček, že blázna v maskaře nechávají tak běhat po Praze. V tom spatří za rohem zákmit záře — na konci ulice vidí jasné plápolavé světlo a kolem hořící hranice podivné stíny četných postav. Pokládá je za stokaře při noční práci, leč vida středověké jich úbory i strašné zbraně, couvá a pak bez dechu přehá, až klesne na patník pod jakýmsi podloubím.

U Andersena justiční rada jde v Kodani Východní ulicí a přes Mostecké náměstí a přijde až na Lřeh, kde dva převozníci nabízejí mu své služby. Když se jich táže po novokodaňských ulicích, udiveně naň hledí, a tu začne rada naléhavě: »Řekněte mi jen; kde jest most! — Je to skandál, že tu nesvítí žádná lucerna, a mimo to je tu bahna a bláta, jako by se člověk močálem brodil.« Avšak převozníci mu nerozumějí, ani on jim, i rozhněvá se a hledá si most sám.

Rovněž Brouček se durdí: »Ani jednu svítilnu nenechají hořet,« — když pak s prvním Staročechem se nedohoví a hněvivě od něho odejde, Praha připadá mu zvláštní a nedovede se orientovat, myslí, že je někde v židovské čtvrti.

Když se rada Knap vrátí do Východní ulice a prochází jí, vyjde měsíc a ozáří okolí. »Můj bože, co pak je to za podivné lešení, co tamhle postavili!« diví se justiční rada spatřiv východní bránu, »která tenkrát na konci Východní ulice stála«. Posléze objeví branku a dostane se na starou »hollandskou louku«.

Pan Brouček zase diví se středověkému rázu Staroměstského náměstí, spatří na severní straně náměstí »nějaké lešení s velkým kulem, k němuž byl přidělán železný kruh«. Již před tím se pan Brouček diví nějaké bráně, »jejíž silhoueta, z části hranicí ozářená, uzavírala ulici... Pravil si určitě, že nikde na Starém městě, ba vůbec v Praze není takové brány a hradby.« Vida starobylé budovy, pan Brouček (podobně jako rada Knap) jest jako v Jiříkově vidění.

Justiční rada diví se chatrným dřevěným boudám a starým, bídým chatám, jako pan Brouček, vida domy rozmanité velikosti a podoby, některé i zpola dřevěné, s nemotornými širokými střechami.

Justiční rada běduje: »Buď vidím skutečnou fatu morganu jak se tomu říká, anebo jsem opilý! Co pak to jen jest? Co pak to jen jest?« Obrátil se opět v pevné víře, že je nemocen. A při pohledu na starobylé budovy vzdychá: »Ne — mně jest docela špatně! — a vypil jsem přece jen jedinou sklenici punše; ale já ho nesnesu! Byla prazvláštní myšlenka, dáti nám punš a teplého lososa. Řeknu to také naší paní hostitelce. Což abych se vrátil a vypravoval jí, jak mi jest? Ale to by přece vypadalo poněkud neomaleně, a kdož také ví, jsou-li ještě vzhůru.«

Pan Brouček, když se očne v šachtě pod Vikárkou, doufá, že se dovolá Würfla a vskutku také po chvíli volá hostinského o pomoc. Očnuv se pak v patnáctém století, nechce uvěřiti skutečnosti, brání se tomu pomyslení, vykládá si vše divokým snem, ale ranní svítání utvrzuje ho v hrozném překvapení, ač se vzpírá myšlence, že by zabloudiv do daleké minulosti. Hlava se mu točí jako v závratí a nešťastný Brouček uvažuje: »Tedy přece, ... přece! Je to nemožné — a přece! Když o tom přemýšlím, div se mi hlava nerozskočí. Ale co mé zdravé oči vidí, co mohu hmatat rukama, tomu přece musím uvěřit. Jsem tedy najednou o pár set roků zpátky. . . Z takové motanice by se člověk věru zbláznil. Ale — snad jsem opravdu blázen. Snad žiju a žil jsem ustavičně za Žižkových časů a měl jsem při tom tutéž fixní ideu, z které jsem nedávno nařkuul onoho člověka s lucernou, jenže obráceně; totiž utkvělou myšlenku, že žiju o pět set let později. A můj dům byl přelud, moje hospodyně přelud, Würfel přelud, všechno, všechno holá fantasie mého churavého mozku, z níž se teprv nyní probírám ve světlém okamžiku. — Ale to je zase všechno holý nesmysl —« (S. S. IX. 78.)

Jako justiční rada, i pan Brouček pochutná si na teplém lososu, ovšem až ve století patnáctém.

Justiční rada dobře zná Kodaň, leč když hledá dům hostitelčin, nikde po něm ani památky. »To je přece hrozné! Nemohu naléztí ulice Východní! Ani jedinkého krámu zde není! Vidím staré bídné chaty na spadnutí, jako bych byl někde ve venkovském městě — Jsem churavý, nic platno. Ale kde u čerta jest dům mého hostitele? To není týž více. — Ale uvnitř bdi aspoň lidé. Ach, jsem opravdu churavý.«

A pan Brouček, ač dobře zná Prahu, vyšed z domu krále Václava, nedovedl se orientovati v ulici. — Narikaje pak na tmu a neporádek, volá: »Za takové dláždění by se styděli v nejposlednějším venkovském hnízdě.« Ani v Týnské uličce kterou přece velmi dobře znal, teď se nevyzná. — »Tohle je podivné, podivné!« bručel nyní pro sebe. »Jako by to skutečně byla Týnská ulice. I ta klikatost se shoduje. — Arci vypadají ty domy všechny jinak; ale za pět set roků se mnoho změní. — I pořád se mi plete do hlavy ten nesmysl!« (S. S. IX. 175 a. n.)

U Andersena posléze vstoupí rada Knap do starodánské krčmy. A odtud lze pozorovati ohlas této scény jednak v Broučkově setkání s Jankem od Zvonu, jednak v návštěvě jejich ve staročeské hospodě.

Andersen o krčmě dí jen, že to byla obyčejná pivnice vzhledu holštýnských sednic, kdežto Sv. Čech s velkou pozorností líčí starou hospůdku, ač pan Brouček nad její prostotou se již prý nepozastavil.

Osobám sedícím uvnitř oba spisovatelé věnují pozornost. U Andersena tam sedí při džbánkách zámožnější lidé, občané kodaňští, námořníci a někteří učenci v živém rozhovoru. Mezi nimi je také bakalář svatého písma, jež prozrazoval již šat a kterého justiční rada má za starého venkovského učitele.

Sv. Čech svého bakaláře popisuje věrně podle obrázku žáka ve stě. Podkoní (jak sám dokládá). Ostatních tří mužů sedících při pohárech u jiného stolu básník si příliš nevšímá, až později (S. S. IX. 272) kreslí jejich statné ozbrojené postavy staročeské, podobně jako prve již tlupu ozbrojencův u ohně na ulici.

Justiční rada v hovoru s hostinskou prosí o drožku, která by ho dovezla domů. Paní mu však nerozumí, osloví ho německy a pak oba mluví po německu. Hostinská pokládá ho podle řeči i podle šatu za cizince. Na osvěžení přinese mu žádaný džbán vody, která však má příchut' vody mořské, ač byla nedávno nabrána ze studny. A když rada podruhé žádá za drožku, myslí všichni, že mluví rusky.

U moře ovšem v klidu jsou k cizincům tolerantnější, než směli býti Pražané ve válečném roce 1420.

Pan Brouček, podobně jako Knap s plavci, měl první střetnutí s nočním chodcem, leč v delší hovor dostane se až s Jankem od Zvonu. Svou novočeštinou i svým novodobým oděvem vzbudí Jankovu nelibost i nedůvěru, jest však brzy vlídně pohostěn. Kedruta mu přinese i vody k mytí, avšak pan Brouček teprve mezi Táboře na hoře Žižkově nevědomky přihne si od bratra Stacha, avšak s kyselou tváří odtrhne: »Vždyť je to čistá voda!« A bratr Stach se usmívá. »Ovšem, čerstvá boží voděnka. Načerpal jsem ji před chvílkou dole ze studánky.« Jako justiční rada, i pan Brouček užije své znalosti němčiny, jenže omyl zle se mu vyplatí.

U Andersena v krčmě si justičního rady mnoho nevšímali, i mohl klidně dumat a hloubat o záhadě, kterak zabloudil do středověku. Teprv když svou učenost prozradí, prohlížeje dřevoryt, představující fatu morganu, Knap dostane se do učeného hovoru s bakalářem.

Rozdíl mezi Knapovým a Broučkovým stykem se středověkými lidmi jest v tom, že Knap je učený pán, jenž proto nedojde k naprostému konfliktu staré a nové doby, kdežto prostý pan domácí svou neznalostí středověku, neznalostí dějin politických

i dějin ideí zabředává do neustálých sporův a rozporů se Staročechy, s nimiž se stýká.

Jako učený Knap o fatě morganě, pan Brouček s notnou dávkou nadsazování dovede vykládati o kapesních hodinkách, o drobnohledu a pod. novověkých vynálezech. Učený Knap vžije se hned do doby staré, dovede rozprávět o románech, o dánských spisovatelích staré doby. Když pak společnost v krémě hovoří o nedávném moru r. 1484, myslí Knap, že mluví o choleře r. 1801, když mluví o válce s mořskými loupežníky r. 1490 (za krále Jana), justiční rada myslí na dánské spory s Anglií stran prohledávání lodí. Avšak čím dál zábava se přistrojuje, neboť bakalář byl příliš nevědomý a justiční rada mluvil pro něj příliš fantasticky; mluvili i latinsky, avšak přece marně se dohodovali a hádali tónem kantorským.

Pan Brouček hned s počátku dostal se do rozporů s Domšíkem (tu zas Novočech byl nevědomý: proti Staročechu), nerozumí přijímání pod obojí a rouhavě pro Janka žertuje o pití vína, nezná doby Žižkovy (a lituje toho trpce), o Žatci hovoří jako o místě poněmčeném a pro ornáty se Brouček a bakalář dostane do zlé vády s Vackem.

Za to novověkými vynálezy Brouček svého hostitele omamuje, že Janek sní téměř o kouzlech neuvěřitelných.

Bakalář u Andersena charakterisován jest i řečí — vplétá latinská slova do hovoru atd. U Čecha žák ukazuje svou učenost zase stálým citováním Viklifa i latiny otců církevních.

Jako justiční rada v zajímavém hovoru zapomněl na všechno, co jej zaneslo do patnáctého století, a otázan hostinskou, zda mu jest již lépe, dostává zrovna závrať při vzpomínce, kde jest — tak pan Brouček po chutném posedění za stolem Domšíkovým nemile jest vyrušen pozváním, aby si vybral zbraň do boje, čímž zas pocítí útrapy doby, do níž byl přenesen.

Justičního radu stolovníci pozvou na medovinu a bremské pivo (»musíte pít s námi!«), a dvě děvčata uklonivše se, nalila hostům. Rada pil volky nevolky a věřil bez váhání, když mu jeden z hostů řekl, že je opilý. Ale společnost připadala mu sprostá a hrubá. »Je to nejstrašnější okamžik v mém životě,« pravil si. I přemýšlí, kterak by uklouzl, shýbne se pod stůl a chce uniknouti ke dveřím. Leč zpozorují ho. všichni se za ním ženou, chytanou ho za nohy a při tom stáhnou mu i Štěstěniný přezůvky, čímž očarování zmizí.

Pan Brouček zdráhá se zprvu pít medovinu, než pozná její lahody, ale nadšeně pije staročeské pivo (pražské z Pekla a svídnické tenkrát tu pili). Když jej hostitel uvede k rodině, přívětivé dva ženské obličejе vítají pana Broučka a pan domácí jest okouzlen.

Ve společnosti Staročechů v krémě se Brouček mrzí, že nehovoří než o politice a náboženství, a také si pro sebe vzdychne:



»Do jaké společnosti jsi se to dostal! Kdyby tě tak tvoji známí od Würfla a od kohouta viděli s takovou čeládkou pohromadě!« (S. S. IX. 272.) Pan Brouček musel připítí také druhům, a třeba zprvu jest uražen titulem „dobrý pítel“, záhy se rozjaří u poháru medoviny. Ze století patnáctého pan Brouček uniká několikrát, posléze na kolenou se šoupaje, prosí Žizku za milost — ale všichni se naň sápon a marně zápasí pan domácí s neúprosnými katany.

A tu u Andersena, sotva se Knapovi svezou přezůvky, zmizí očarování, rada leží na ulici a probrav se, volá: »Ty můj stvořiteli, to jsem zde ležel na zemi a snil! — Ano, to je Východní ulice! Jak skvostně osvětlená a živá! Je to jen přece hrozné, jak ta sklenka punše na mě účinkovala!« Za chvíli potom dovezla jej drožka domů, a rada, vzpomínaje na vytrpěné úzkosti, »chválil ze srdce šťastnou přítomnost, dobu naši, která se všemi svými nedostatky lepší jest než ta, v které před chvílí žil«.

Pan Brouček probudí se v sudu Würflově. »I pro všechny svaté — pane domácí!« trne hostinský. »Můj ty spasiteli, jak pak se ráčili dostat do sudu?« — Pan Brouček se úzkostně rozhlídne a pozná tichý dvorek útulné vikárky. Oddechne si z hluboka, jako by se mu ohromný balvan s prsou svalil. »Od té doby pan Brouček vzpomíná často svého výletu, ale jinak nemá ani nejmenší chuti podívatí se řečenou šachtou podruhé do patnáctého století a neradil by ani čtenáři k takovému výletu.« Doba husitská zůstavila v panu Broučkovi dojem rozhodně nepříznivý.

Jako justiční rada, i pan Brouček (to však ve Výletu do měsíce) dostal se domů v drožce, třeba bez svého vědomí.

Vedle drobnějších podnětů z Andersena (jako, že halapartna ponocného má protějšek v sudlici Broučkově, která panu domácímu připomíná »nejneškodnější zbraň na světě: ponocenskou halapartnu«; že přezůvky justičního rady upoutaly významnou pozornost Čechovu k botám páně Broučkovým atd.) vedle toho i vyjadřovací způsob justičního rady u Andersena i pana domácího u Čecha jest si velice podobný. Zvláště libují si oba v exklamacích a pořekadlech. Tak je u Andersena: Ale to je hrůza! — Pane Bože, co to jen napadlo biskupovi! — Můj Bože, co pak je to za podivné lešení! — Co pak to jen jest? Co pak to jen jest? — To je přece hrozné! — Pane Bože, kde to jsem? — Ty můj stvořiteli, to jsem zde ležel na zemi a snil! — atd.

A u Čecha: To je zase nějaká čistá historie! — Kýho dábla! — Bůh uchovej! — Ale díky Bohu, není to nic! — Mají tu krásný pořádek! — I hrome! — I hle, hle! — Tohle je podivné, podivné! — Tohle svět neviděl! — Můj Bože, jeden proti

pěti! — Stopadesát tisíc — toť hrozné! — Božínku, co pak to tu kuňká? — I pro všechny svaté — pan domácí!»

Rozdílý dějové způsobeny byly též tím, že u Andersena justiční rada Knap dostane se do ovzduší klidného, kdežto u Čecha pan Brouček přijde ve chvíli válečné.

Individuální rozdíl díla Čechova nezapře ovšem popudů z Andersena; v motivech vytčených Svatopluk Čech jistě měl podněty zcela konkrétní.

## Príspevky k dějinám literatury české.

### III.

#### Jungmannova romance »Oldřich a Božena«.

Ferdinand Schulz ve známé stati »Česká ballada a romance« (v Osvětě VII, 1877, str. 69 a 225) píše mezi jiným:

»Josef Jungmann . . roku 1806 ukázal, jak vypadá skutečná lyricko-epická báseň česká, i původní i přeložená. . . Česká výpravná poesie rokem 1806 vstoupila v novou dobu. Jungmann přeložil Bürgerovu Lenoru (v Hlasateli I.) a sepsal původní romanci Oldřich a Božena. V Lenoře poprvé zazněly dobré české jamby a metrum originálu zachováno úplně. Podobného mistrovství v ovládnutí básnické formy nedokázal před Jungmannem žádný novověký spisovatel český. A co se týče jazyka, čteme Jungmannovu Lenoru, jako by byla psána dnes a nikoliv na samém počátku nové poesie české.«

Jako jiný výrok Schulzův, že Jungmann sám stvořil novočeskou básnickou mluvu (viz o tom v mé »První novočeské škole básnické« 1896, str. 60 a d. a v »Dějinách české literatury« 1902, II, 2, str. 22), tak i tento úsudek o časovém prvenství Jungmannovy správné formy veršové je upřlišen. »Poprvé zazněly dobré české jamby« už r. 1797 u Puchmajera (»Ó, velký Bože, tobě sláva zvláště« a jinde, viz »První novoč. školu básn.« str. 61, 63 – 64).

A dále čteme u Schulze (na místě uv. str. 225 a n.): »Vycvičenost, ku kteréž [Jungmann] při tom dospěl, byla mu podnětem k složení původní romance Oldřich a Božena. Látka sama jest pro umělecké zpracování ve formě romance velice vhodná. Jasnost, plastičnost, rychlý postup a vysoká poetičnost děje vybízí k básnění neméně než interest vlastenecký, jenž vane z příběhu po Čechách ode dávna obecně známého. Už samou volbou předmětu Jungmann osvědčil svůj jemný umělecký vkus i v oboru básnictví výpravného. . . Šťastný vliv umělecké techniky Bürgerovy jeví se při Jungmannovi nepopíratelně« atd. To všecko

je správné, obecně se přijalo a ještě novými poznatky bylo rozšířeno a podepřeno (viz M. Hýskův průkaz v L. Fil. XXXV, 119 a d.).

Jde však o Schulzovy důsledky jiné. Ferdinand Schulz usuzuje dále: »V naší poesii výpravné [Jungmannův] Oldřich a Božena vždy zahájí řadu dobrých skladeb původních. Sám Vojtěch Nejedlý.. jal se strojiti Jungmannovi *ihned* konkurenci. Už r. 1808 objevila se v Hlasateli jeho ‚ballada‘ s nápisem Krásná Božena.. V. Nejedlý *měl Jungmannovu skladbu již před sebou*.. Jungmannova plastická stručnost rozplizla se u V. Nejedlého opět v mělké a rozvláčné povídání, Jungmannův umělecký vzlet vleče se u Nejedlého opět v sousedském výkladu. Nemůžeme si ani pomysleti, proč Nejedlý toužil látku *po Jungmannovi* a ještě *tak spěšně zpracoval znova*, leda že chtěl jeho umělecké dilo *opravit*, že je považoval v té formě za příliš *vysoké*,.. že chtěl Jungmannovu báseň — *zpopularisovat*«. Následuje zevrubný paralelní rozbor obou skladeb, do kterého je přibráno i Nejedlého nové zpracování »Krásné Boženy«, »Oldřich« z r. 1816, pokud možná ještě chatrnější.

A tyto vývody své Ferd. Schulz končí poslední parallelou. »Nesnadno sobě vysvětliti,« praví (na m. uv., str. 232 —3), »proč [1815] ještě i P. J. Šafařík v Hromádkových Prvotínách pěkných umění k též látce *se vrátil*.. Ani Šafařík *nedovedl básniti lépe než Jungmann*.. Nad Krásnou Boženou i nad Oldřichem V. Nejedlého zajisté značně povýšená, ušlechtilějším vkusem proniknutá, však před plasticností básně Jungmannovy ustupující skladba, která vedle ostatních proslavených literárních děl Šafaříkových už dávno v obecné zapomenutí zapadla.«

O aesthetickém soudu Schulzově není pochybnosti. Ani báseň Šafaříkova, ani skladby Vojtěcha Nejedlého Jungmannově romanci se nevyrovnají. Omyl Schulzova rozboru tkví jinde. Nejedlý a Šafařík svými balladami s Jungmannem *nezávodili*, skladbu jeho neopravovali a nepopularisovali, poněvadž jí *neznali*: Jungmann »Oldřicha a Boženu« sice označil vrocením 1806, ale *tiskem báseň vyšla teprve r. 1841*, na str. 95 I. svazku jeho drobnějších »Sebraných spisů veršem i prósou«.<sup>1</sup>

Jar. Vlček.

#### IV.

#### Krátké záznamky Havlíčkovy.

V V. svazku »Rodinné Kroniky«, v němž otištěny jsou známé »Aforistické zápisky Karla Havlíčka Borovského«, čteme

<sup>1</sup> Poznamenal jsem to už v »Čítance pro vyšší třídy škol středních« III, 1912, str. 369. Proto sluší škrtnouti slova »v prvním ročníku Hlasatele« v mých »Dějínách české literatury« 1:02, II, 1, str. 21, ř. 12 zdola.

na str. 239 také zajímavé droby pod názvem: »Krátké záznamky Havlíčkovy«.

Podle připomenutí v závorce: »Z rukopisu téhož« byly tyto záznamky v rukopise, z něhož jsou dotčené »Aforistické zápisky«.

Znějí:

N. B. Listy mého dobrého otce, které mi do Lwova poslal, zůstanú navždy u mne na památku mým potomkům. Kdyby Bůh dal, abych se mu za ně odměniti a alespoň k jejich stáří jim poněkud se odslužiti mohl —

V Moskvě mi bylo velmi smutno po mých v Praze, ani nedali slovíčkem o sobě slyšet. Často jsem na ně vzpomínal, obzvláště, když jsem se mrzel nad něčím. —

20. dubna 1843 v Moskvě jednou mě taková chuť napadla vít věnce, tak mile se mi v mysli opakovaly všechny skromné radosti lidí venkovských, že mi bylo skoro do pláče. —

Tu noc na 15. června 1843 měl jsem velmi milý sen o sestře příteli mého Františka G.<sup>1</sup> Dlouho jsem potom bolestně vzpomínal na Prahu, a to sice víc na ní než na Prahu. —

Napadla mi opravdu pochybnost, mám-li se pouze věnovat literatuře anebo praktickému životu, nebyl-li bych schopen býti znamenitým literátorem. Jmenovitě nemám-li se starat o zámožnost, abych jí mohl našim záležitostem pomáhat. —

17. září (1843) večír jsem měl radost čísti ponejprv svú spisovatelskou práci v »Květech« č. 59 o zkúšce v Moskvě. Celý den jsem byl mezi lidem, slavili jsme jmeniny paní Ševyrové a zpívali se Šulcem<sup>2</sup> mnoho písní. Večír po 8<sup>1</sup>/<sub>2</sub> šel jsem k Boďanskému a od něho jsem to přinesl. Měl jsem radost, radost, no tatíckú radost z toho. —

Mám jakúsi čertovú pasi nečísti (a vůbec nepočínat) nic ze začátku, ale vždy od konce nebo z prostředka.

Včera mi napadla fráse »sich selbst ueberlassenē vernunft« a nechtěla víc z mozku. Hleděl jsem přijít na mudrcké dno její a viděl jsem, že »sich selbst ueberlassene vernunft« sobě samé nerozumí. Zlostně jsem se udeřil do čela a zvolal: »ejhle člověk«. —

Až přijedu zase do Čech, budu zajisté plakat! —

Až potud ony záznamky. Ač počtem jsou nepatrné, přece Havlíčka zajímavě charakterisují.

Dovídáme se, že poměr mezi otcem a synem se aspoň na čas vyjasnil; že Havlíček i na Rusi často tesknil po své

<sup>1</sup> Rozuměj: Františka Girgla, jednoho z dvojice Havlíčkových přátel; Girgl byl r. 1851 zatčen a uvězněn pro demonstraci; teprve r. 1863, tedy už po smrti Havlíčkově, byl amnestován a rehabilitován; rok potom, dne 5. dubna, v Praze umřel.

<sup>2</sup> Domníval jsem se, že sluší čísti se Štulcem (Václavem). Zde však patrně jde o osobu jinou.



české domovině a že jeho příbuzní neměli k němu dostatek přichylnosti. Zajímavá je též intimní zmínka o sestře Girgllově. Že Havlíček až na Rusi dospěl ve spisovatele a že k povolání tomu odhodlal se po zralé úvaze, záznamky dokazují znovu. Ale příznačné, u Havlíčka vůbec příznačné, je stanovisko peněžní; nezávislost byla mu první podmínkou zdárné práce. A posléze význačná i dojemná zároveň je poznámka o radosti, s níž četl a viděl první svou drobnost tištěnou. *Jaroslav Hofman.*

## V.

## Dvě paralely.

O tom, jak se totožné obrazy básnické někdy vracejí také u auktorův, oddělených od sebe propastí časovou, místní i jazykovou, tak že nelze předpokládati přímého ohlasu, ukazují tyto dva příklady, z nichž jmenovitě druhý je zajímavý nad jiné.

Dr. Eduard Grégr v básni z r. 1847 *Na dub<sup>1</sup> má tyto verše.*

»... rád dlím ve stínu šumících tvých listů,  
slunce když pálí.

\ Pak z košatého vrcholu tmavého  
směje se libě Dryada listnatá  
vznášíc se dolů na Zefyru vonném ...«

A Machar v *Dryadách* («V záři hellenského slunce»):

»Musí to být chvíle, kdy plá slunce  
nad tvou hlavou kolmo ...

Ony tamhle na pahorku v stínu  
stříbrolistých oliv ulehl jsem ...

Náhle závojem řas pozoruji,  
jak se s korun několika oliv  
sechvěly, jak list když padá k zemi,  
štíhlé dívky ...

Tiše smály se — —«

Vysvětlení pro tuto shodu našli bychom asi v literatuře latinské, která oba auktory inspirovala.

Druhý příklad sdružuje dva auktory ještě těsněji. Paul Verlaine v sonetu *Nevermore* (*Poèmes saturniens*) začíná takto:

... »L'automne

Faisait voler la grive à travers l'air atone,

Et le soleil dardait un rayon monotone

Sur le bois jaunissant où la bise détone.

Nous étions seul à seule et marchions en rêvant,

Elle et moi, les cheveux et la pensée au vent.«

<sup>1</sup> Dr. Eduard Grégr: Prosaické a básnické prvotiny. Vydal Dr. Zd. V. Tobolka. V Praze 1910, str. 66.

(T. j. v doslovném překladu: Podzim dál vzlétnouti drozdu mdlým vzduchem a slunce vrhalo jednotvárný paprsek na žloutnoucí les, kde severák praská. Byli jsme sám a sama a kráčeli v snách, ona a já, vlasy i myšlenky ve větru.) Jak vidno, v celkové náladě i v postupu jednotlivých postřehů jest to úplná obdoba počátku Erbenova Záhořova lože. U Erbenova ovšem se obraz rozvíjí širě, kdežto Verlaina forma znělková stěsnala co nejvíce. Tak na př. Verlainův pátý verš »nous... marchions en rêvant« má u našeho básníka obdobu teprve ve verši 34: »nenít ho možné ze snů vytrhnouti.« Francouzské »la grive« značí drozda i kvíčalu; Erben má ovšem jeřába. Jinak však celkový obraz podzimního chmurného dne, s ptákem letícím napříč oblohou a osamělým poutníkem (u Verlaina pocit opuštěnosti nijak není mírněn počtem dvou; naopak: seul à seul!) u obou básníků jest totožný. Se stanoviska psychologického faktum velmi zajímavé.

J. Thon.

## VI.

### Písně chasnické a Jan Neruda.

Umělecká Beseda ve svých počátcích v každé schůzce měla řadu podnětův a návrhů pracovních, které pravidelně ukládala provést vybraným kommissím. Protože návrh stíhal návrh a do kommissí voliváni byli většinou tíž lidé, nestačili na podněty a ukládali je prostě ad acta.

Neruda býval volen málo, také záhy přestal do Umělecké Besedy docházeti — snad proto, že brzy tu vedle Hálek a Šabiny mocné slovo měl Jakub Malý, s nímž Neruda se nedovedl smlouvat.

Přes to na počátku spolkové činnosti Neruda se účastnil rokování a dne 23. října 1863 dokonce i podával návrh o písních chasnických, o jichž vytříbení horoval V. Hof. Neruda žádá od Umělecké Besedy, aby z písní chasnických vymýtila veškeren neřád, aby z nich vybrala hlavně staré a původně dobré »ballady« a podobné písně jiné, upravila je ve slušnou formu slovní i zpěvní a po úradě s těmi »básníky a pěvci« aby pořídila »Zpěvník pro řemeslníky«. Návrh Nerudův byl přijat, do kommisce na jeho provedení zvoleni jsou Neruda, Hálek, Šabina, ale neprovedlo se nic. Kommisce hned na počátku projevilily schopnost pohrbívatí předem, co dotud nezrozeno. Návrh dnes zajímá Nerudovým smyslem pro poesii lidu a pro lidovou balladičnost, o níž se Neruda domníval, že stále ještě žije v nižších vrstvách

Albert Pražák.

## VII.

## Přeměna Zeyerovy Mahuleny v topol.

Zeyerova dramatická pohádka Radúz a Mahulena na str. 94—5 vrcholí přeměnou Mahuleninou v topol. Runa proklela totiž Mahulenu pro lásku k Radúzovi a pohrozila jí, že Radúz na ni zapomene, jakmile jej políbí jiná žena. Radúz při návratu v otecký dům dal se políbiti od matky a kletba se naplnila: Mahuleny zapomněl. Mahulena (str. 94—5) poznává účín prokletí, žaluje, že nemá nikoho, jen matku zemi, a žádá po ní onen mrtvý, těžký klid, jaký dává země svým stromům. Země ji vyslyší a změní ji v topol. Údy křechnou, podoba se ztrácí, vyrůstá v štíhlý topol, listy ševlí a v jejich šumu zmirá i slovo Radúz, naposled šeptané. Radúza žene však k topolu mystická síla, Nyola to postřehuje, podezírá, že v topolu je ukryta duše oné dívky, s níž přišel k jejímu domu Radúz, roztíná topol sekerou, ale v tom se prýští z něho krev, je slyšení ženský povzdech, a Mahulena z topolu přeměňuje se zase v ženu. Její krve bylo třeba, aby zlomila kletbu a vrátila ji Radúzovi.

Zeyerova pohádka je osnována a kombinována z pohádek slovenských Šurina pan král a Otolienka, Radúz a Ludmila a Mahulena, krásná panna (viz Slovenské pohádky Boženy Němcové.) Pohádka Šurina pan král a Otolienka dodala Zeyerovi děj. V ní také stará královna ze zlosti proklela Šurinu, aby na Otolienku hned zapomněl, jakmile ho políbí jiná žena. Políbila ho matka, zapomněl na Otolienku. Otolienka pak u studánky, blízko zámku, proměnila se v krásný vysoký topol. Král jej dal skáceti, ale místo něho vyrostla jablono, pak kačice a potom po sedmi letech z kačice Otolienka. Radúz a Ludmila (aneb Janko a Ivanka) a Mahulena, krásná panna, k ději dodaly Zeyerovi jména.

Je nesporno, že Zeyer přeměnu v topol nalezl zde a že ji umělecky jen pročistil a uhladil. Jest ovšem otázka, zda tento slovenský motiv není přejat odjinud a zda ho v této provenienci neznal Zeyer. Malorusové mají národní píseň *Nevěsta v topol* zakletá, jež, možná, přešla do pohádky slovenské, anebo, čemuž by nasvědčovalo *stručné* podání slovenské, naopak. Tuto píseň přeložil Jaromír Hrubý do *Posla z Prahy* 1876, str. 85. Zní:

»Oženila máti po nevoli syna,  
mladou nevěstičku nepojala v lásku,  
ani líčko bílé, ani černé brvy.

Vypravila syna na pouť na dalekou,  
mladou nevěstičku len na pole trhat.  
Jak ji posílala, přísně rozkázala:  
»Lnu-li nevytrbáš, domů nepřicházej!«

Lnu nevytrhala, domů nechodila,  
v širém poli čistém spat se uložila,  
a než ráno bylo, topolem se stala:  
tenkým a vysokým, v koruně košatým.  
Bez sluníčka září, bez větru se chvěje.

Oj, synek se vrací ze daleké pouti,  
uklonil se nízko matičce své k nohám.  
»Oj, ty máti, máti, něco mám ti říci:  
obejel jsem, máti, celou Ukrajinu,  
uzřel topola jsem, jak na našem poli:  
tenký a vysoký, v koruně košatý,  
bez sluníčka září, bez větěrku šumí.«  
»Ó můj synu, vezmi, ostrou vem sekeru,  
podejmi ten topol, co tam v poli stojí.«

Poprvé jak zasek', topol pozachvěl se,  
podruhé jak zasek', topol náchýlil se.  
potřetí jak zasek', jsem já žena tvoje.  
»Oj, nesekej, milý, jsem já žena tvoje.  
A to tvoje máti nám tak učinila.  
Když tě vystrojila na pouť na dalekou,  
poslala mě mladou len na pole trhat,  
a jak posílala, přísně rozkázala:  
,Lnu-li nevytrháš, domů nepřicházej!'  
Nevytrhala jsem, domů nechodila,  
v širém poli čistém spat se uložila  
a než ráno bylo, topolem jsem byla:  
tenkým a vysokým, v koruně košatým,  
bez sluníčka zářím, bez větěrku šumím.«

V této lidové písni ovšem chybí motiv přeměny: polibek jiné ženy, ale příčina je táž: nevraživost matčina na synovu ženu.

Touž látku podobně zachytil i Taras Ševčenko v ukrajinské balladě Topol (přeložil E. Vávra ve Květech 1866, str. 149). Jsou tu však patrné změny. O samotě stojí topol jako sirotek. Kobzar vypravuje, kdo jej vypěstil. Černobrvá dívka ráda měla kozáka. Odešel do ciziny, zahynul a matka jí namlouvala jiného. Dcera se vzepřela, bledla a schla. Šla na radu ke staré věštkyni, která učinila, aby se nemusila vrátiti domů a jíti za jiného. Stařenka dala jí nápoj, jež má vypít na místě, kde s milým naposled mluvila. Nesmí však učiniti kříž. Dívka zpívá o topolu, aby vzrůstal výše, až k oblakům a zeptal se pána boha, dočká-li se milého. Nedostává odpovědi, ale účinkem nápoje sama se přeměňuje v topol a pne se až vzhůru do modravého nebe. To ji ochránilo, že se nemusila vrátiti domů.

Přeměna nešťastně milující ženy v topol, jak vidno, náleží k bludným motivům, jež zpracovává každý kraj i lid po svém, ponechávaje toliko osnovu základní. Není vyloučeno, že takovéto bludné motivy Zeyer znal a že právě přeměna v topol se mu zamluvila nejvíce. Je jistě básničtější než přeměna v jablono nebo kačici. I české podání zná soužití ženy a stromu a oba-  
polné přeměny, za okolností ovšem jiných. *Albert Pražák.*



## XXVIII.

## Archiv literárně historický.

## III.

## Gebauer Hattalovi.

Slovutný pane profesore!

Pochvala, kterou ste obě mé brošurky vyznamenati ráčil a kterou ste opětoval, když sem Vám své historické hláskosloví podle celku vyložil, a k tomu velečestné vyzvání Vaše, abych se pro habilitaci připravoval, účinkovaly na mne mocí elektriky.

Jsem již na všecko odhodlán a práce se nešlítím žádné. Ale jedna věc působí mi starosti, kterých se nemohu zbavit, totiž materiální existence v době přechodní.

Byl sem za tou příčinou při posledním pobytu svém v Praze také u dr. Riegra, svěřil sem se mu s Vaším vyzváním a prosil sem, aby na mne pamatoval, kdyby se nějaká poloviční sinekura, třeba se skrovným platem, vyskytla. Byl sem velmi laskavě přijat a od Riegra i od Palackého, který mezi rozmluvou k nám přišel, pro snahu svou pochválen. S jejich slovem šel sem pak k p. Zelenému, řediteli reálného gymnasia, poptat se, mohli bych místo po Jeřábkovi dostati; ale tu dozvěděl sem se, že bych musel se zavázati ku zkoušce z klas. filologie pro vyšší gymnasia.

Na začátku myslil sem, že bych se mohl té zkoušky odvážiti, kdybych dostal 2letou lhůtu. Ale nyní ztrácím chuť, když sem se vyptal, jaká ta zkouška jest, a shledal, že všecko, čím bych pro tu zkoušku se ještě obrněti musel, jest pro má nynější studia věc úplně apartní; neboť co pro slovanskou filologii a vůbec pro srovnávací jazykozpyt z latiny a řečtiny potřebuji, toho vím dostatek, a vynaložiti toliko pro zkoušku a pro existenci za doby přechodní dvě leta a snad více na studování autorů a komentarů zdá se mi býti velikou ztrátou času.

Tu cítím opět, jak velice mi ublížil p. školní rada Pátek, když loni, při obsazování místa filologického na české realce, proti mně a proti sboru profesorskému, který mne v ternu prvního navrhoval, podporoval kandidáta, jenž ani výmkám konkursu nehověl.

Mým ideálním snahám schází tedy pevná pozemská půda. A v té právě příčině dovolil sem si Vám, slovutný pane, tento list poslati, spoléhaje se na Vašnostin laskavý slib, že mě ve všem podporovati chcete, co by se cíle mého týkalo. Chci se otázati na několik věcí pro mne, jak uznati ráčíte, velmi důležitých.

Především: bylo by možné habilitovati se mně, když nejsem ani doktorem ani členem učené společnosti? anebo bylo by možné habilitovati se se závazkem, že rigorosa časem donesu?

Za jaký a si čas měl bych k habilitaci přikročiti?

Jak dlouho a si bych musel být soukromým, resp. neplaceným docentem?

Kdybych se měl habilitovati dříve, nežli bych měl v Praze nějaké jiné, existenční místo, směl bych prositi, abyste mne na rozhodujícím místě jako schopného kandidáta doporučil — k tomu konci, abych dostával nějakou podporu státní? — snad v té formě, jako bych byl Vaším asistentem ad personam?

Ze všech těch otázek kouká materiální starost a dilem jsou snad naivní; ale pro jedno i pro druhé prosím za laskavé shovívání. Pro mne jsou všechny důležité.

Pokračuji nyní v historii jazyka českého. Práce mi jde mnohem tíže, než sem se nadál. Podle sebraného materiálu, který mi daleko stačit nebude, učinil sem si a priori rozdělení, jež snad a posteriori přerovná; rozdělení jest takové:

I. Rozdíly v hist. češtině se jeví, že jedny kmeny hynou a nově tvořené nebo vůbec jiné na jejich místo vstupují (imě — jméno atd.); týkají se tedy **tvoření kmenů**, a to kmenů A. jmenných, B. zájmenných (sjen — ten) a C. slovesných (pad — padu — padnu).

II. Rozdíly povstálé **tvořením slov** (= ohýb.):

I'. v e s k l o n ě n í j e s t :

A. p ř e s t u p o v á n í z n á l e ž i t é t ř í d y n e b o v z o r u s k l o ň o v a c í h o v j e d n o t l i v ý c h p á d e c h k u v z o r u j i n é m u (den — gen. dne i dnu, — dat. dni i dnu atd.), (kde jest takové přestupování ve všech pádech, tam předpokládám utvoření nového kmene, na př. host dle kost = kmen -i, hostz gen. hosta, dat. hostu atd., jak se obecně skloňuje, svádím na kmen -a).

B. duál vyhynul.

C. jednotlivé případy sklonění

1. sklonění j m e n n é h o

a) vzorů had — muž — meč — dub v nom. gen. atd.

b) » slovo — moře — znamenie

c) » žena — duša — sľuha — panie — sudie — súdca

d) kmenů končících pův. -í,

e) » » -ú,

f) kmenů zavřených.

2. případy v sklonění zájmeném

3. » » » složeném.

## II'. v časování jest opět

A. přestupování z jedné třídy do druhé

B. duál ztracen

C. jednotlivé případy

1) 1. osoba jedn. -i, -u, -m

2) 1. » mn. -my, -me, -m

3) 3. » »

4) imperativ (inf. a sup. budou u jmen uvedeny)

5) jednoduché časy minulé

6) formy perifrastické.

## III'. v neohobných částech řeči.

Jako dodatek: I. Odchytky syntaktické

II. » lexikální.

Nepozorností zmýlil sem se a opisoval sem starší chybný rozvrh: odtud ty korektury zde, za jejichž prominutí prosím. —

V naději na laskavou odpověď trvám

v neobmezené účtě

13/4 69.

Vašnostem oddaný

Gebauer.

## IV.

## Gebauer Hattalovi.

Slovutný pane profesore!

Dozvěděl sem se, že mateční výbor mé historické hláskosloví Vám a pf. Edv. Novotnému na posouzení dal.

Poněvadž myslím, že v té věci žádná diskretnost Vašnosti neváže, a poněvadž mi na druhé straně nad míru mnoho na tom záleží, abych věděl, jak s pracemi mými spokojen býti ráčíte, jednak abych schválením Vaším se občerstvil, jednak výtkami napravil, proto osměluji se Vašnosti snažně prositi, abyste mi sebe kratší zprávu učiniti ráčil, zdali také při zevrubném zkoumání práce má té chvály zasluhuje, kterou ste ji vzdáti ráčil, když sem Vašnostem její soustavu a obsah v celku a zběžně vyložil.

Vašnostem v hluboké účtě oddaný

Gebauer.

V Pardubicích 27./4. 69.

## Úvahy.

**Tiryns. Die Ergebnisse der Ausgrabungen des Instituts.** Erster Band. I. Hera von Tiryns von *August Frickenhaus*. II. Die »geometrische« Nekropole von *Walter Müller* und *Franz Oelmann*. V Athenách 1912, Eleutherudakis a Barth. VI a 168 str. 4<sup>o</sup> s 20 tab., 48 a 23 vyobr. v textu. Za 12 mk.

Německý archaeologický ústav v Athenách podnikl r. 1907, 1909 a 1910 výkopy v Tiryntě, a to jak na akropoli, tak pod ní a podává v uvedené publikaci výsledky již zpracované. Druhý svazek, jenž bude obsahovati nově nalezené nástěnné malby a podlahy, bude v brzkú následovati. Ani tím však nebude prozkoumání Tiryntu ještě ukončeno.

Když palác královský na akropoli požárem byl zničen, zbudován v megaru prostý chrám řecký s pronaem. Byl však kratší a užší než megaron a opíral se jednou stranou o stěny megara. Pochází asi z první polovice VII. stol. př. Kr.; jest tedy z nejstarších chrámů řeckých. Zajímavo jest, že starý kruhovitý oltář mykenský ponechán byl na téměř místě, ač neleží v ose chrámové; pouze udělán kolem něho kostkovitý přístavek. Jeden ze sloupů megara zůstal v chrámě a byl předmětem kultu, rovněž užito bylo starého podstavce mykenského k umístění veliké sochy bohyně. Z těchto pozorování uzavírá Frickenhaus, že palác zničen byl teprve ke konci t. zv. geometrické periody, hned pak že byl vystavěn chrám. Souvislost obou budov má veliký význam, poněvadž nepochybně dokazuje, že řecký chrám stavěn byl dle vzoru megara mykenského, jak tušil již F. Noack (Hom. Paläste str. 27).

Jaké božstvo bylo ctěno v chrámu? Po podrobné kritice tradice a podle nálezů odpovídá Frickenhaus: »Hera.« V jiho-východním koutě hradeb na vnější straně nalezena totiž spousta sošek z terrakotty, které představují buď sedící bohyni (různé typy), nebo stojící dívky s obětními dary (prasátkem, koláčem). Sošky samy pro jméno bohyně by nepodávaly svědectví, kdybychom neměli z argejského Heraia typy tak podobné, že musíme souditi, že obojí sošky pocházejí z týchž dilet, a to z Argu, poněvadž jsou z argejské hlíny. Frickenhaus soudí dále, že uctívaná bohyně Hera byla bohyní rodiny královské jak v Tiryntě, tak i v argejském Heraiu, na jehož místě stával hrad mykenský, dle tradice Prosymna zvaný, jehož stopy při amerických výkopech byly nalezeny. Představuje si dějiny obou míst asi takto. Mykenští vladaři vládli ještě v době geometrické. Byli ovšem již Řekové, a to Ionové. Převratem vnitřním za Doriů zbavena dynastie moci, sídlo její na akropoli rozbořeno. Ale noví vládcové převzali kult královské rodiny a vystavěli její bohyni chrám na



obou místech. Tak vznikla dvě Heraia na akropoli tiryntské a v Prosymně argejské.

Kult Hery tiryntské trval i po dobytí města od Argu r. 465 až asi do r. 400, kdy vystavěno nové Heraion a Hera tiryntská také do něho přenesena. Tiryns ovšem byl pak vesnicí (*χωμή*) Argu až do r. 300, kdy obyvatelé se odstěhovali.

Pohřebiště z doby geometrické, které jest popsáno v práci druhé, bylo v městě. Hroby ležely mezi zdmi domů a na nich. Odkryto jich bylo 41; osmnáct z nich jest skřínkových, v 21 byly mrtvoly, většinou dětské, uloženy v amforách (*πίθοι*), ve dvou pak byly prostě položeny na zemi. Není stopy po spalování, ač jest možno, že v jiných hrobech, které dosud nebyly nalezeny, bylo tomu tak. Kromě keramiky nalezeny v hrobech jen drát zlatý v spirálu stočený a bronzový prsten. Nádoby jsou většinou k pití; mnoho z nich již bylo užíváno, rozbité zase slepeny a znova ozdobeny. Asi 9 hrobů pochází z X. stol., ostatní jsou z IX. stol. př. Kr.

Závěrů národopisných není v díle, ale Frickenhaus mluví o obyvatelích Řecka v době mykenské jako o Řecích, jako by to bylo zcela jisto a nepotřebovalo důkazů. Jisto však jest z výkopů, že kultura mykenská znenáhla zanikala, přecházejíc v geometrickou, v níž zbyly prvky starší v náboženství, keramice, stavitelství a podob. To se jeví především v krajině, kde mykenská vzdělanost byla na nejvyšším stupni, v Argolidě.

*Ant. Polák.*

**A commentary on Herodotus** with introduction and appendices by W. W. How and J. Wells. V Oxfordě 1912, Clarendon press. 2 svazky. XII a 446, VIII a 423 str. Po 7 sh. 6 d.

Komentář tento byl počat H. D. Leighem a W. W. Howem více než před 10 lety. První z nich však byl zasažen předčasnou smrtí, když vypracoval komentář a exkursy k I. knize. Jeho výklady byly však příliš podrobné, než se hodilo pro účel díla, ač jinak obsahovaly cenné věci, jichž užil J. Wells, jenž napsal komentář k I.—IV. knize s příslušnými dodatky; výklad k ostatním knihám pochází od Howa. Vykladatelé jsou si vědomi některých nedůsledností, zaviněných délkou doby a přerušením práce. Dílo je určeno především pro studenty, ale pamtováno též na učitele.

Vlastnímu komentáři předchází obšírný úvod literární (na 51 stranách); kdo jest jeho skladatelem, z předmluvy se nedovídáme. Vykládá se tu o životě Herodotově, při čemž za první jeho cestu pokládá se cesta do Skythie; cesta do Kýreny vztahuje se k pobytu na Samu a cesta do Egypta klade se po r. 449. Šířeji jedná se o místě a době složení dějin Herodotových. Vykladatelé soudí, že nejdříve složil Herodot knihy VII.—IX., a to

před r. 445, snad i dříve; kniha II. byla poslední; revise pak, týkající se posledních knih, byla podniknuta v Athenách za prvních let války peloponneské; kniha IV. souvisí s Herodotovou zastávkou na západě. Herodot cestoval jako obchodník, aspoň na severu a na jihu; neboť vzpomíná leckterých předmětů obchodních, zná metodu dovozu, námořní život, splavnost řek atd. Jako literární prameny Herodotovy uznávají se Homer, Aischylos (Peršané), z prosaiků jen Hekataios (srv. VI 137); na ostatních nebyl prý asi závislý. Herodot užil též úředních dokumentů, zejména perských, ale nepřímě, z řeckého pramene, neznae nářečí ani perského ani egyptského a ovšem čerpal i z tradice ústní; znal též památky archaologické. Pro starší dobu je charakteristické, že přes to, že přijímá mythy, nemůže uniknouti tendenci rationalisovati je. Pro periodu historickou je u něho zjevna kritika. Jako intelektuální nedostatky Herodotovy uvádějí se: příliš theologický ráz jeho dějin, láska k podivuhodnostem, odpory, nezdar v ocenění skutečných příčin nebo událostí, nejzřejmější při perských válkách. Naproti tomu jsou zase jeho přednosti, hlavně po stránce formální. Poslední odstavec úvodu jedná o Herodotovi jako malíři charakterů, jeho náboženském chování a hlavně pessimismu, společném se Sofokleem. Po krátkém srovnání s Thukydidem končí obsírný úvod vřelým oceněním Herodota.

Následuje komentář. Text není vůbec uveden, přihlíženo je však k vydání K. Hudeho (v bibl. oxfordské); o kritických problémech jedná se jen tam, kde se vážně dotýkají smyslu. Komentář je dosti obsírný, na př. pro první čtyři knihy na 316 stranách a k tomu ještě na 76 stranách 15 dodatků, které promlouvají souborně o různých otázkách, na př. o ethnografii západní Malé Asie a lydských dějinách Herodotových, o perském systému vlády, o náboženství starých Peršanů a Herodotovi, o Herodotovi v Egyptě, o dějinách Egypta v poměru k Herodotovi, o geografii Herodotově, o chronologii a o Pelaszích. Cituje se hojně literatura, které užito, a přihlíží se ovšem k moderním pracím až do poslední doby, ale jen k anglickým, německým, francouzským a latinským. Komentář k ostatním knihám je na 337 stranách v II. díle a má zase 7 cenných dodatků, na př. o tyranech u Herodota, o bitvě marathonské, salaminské a platajské. Na konci je index. Celé dílo má kromě toho 8 pěkných mapek.

Pokud se týká grammatiky a překladu, jsou zde poznámky jen takové, pokud jsou nutné k porozumění textu.

Hlavní význam nového komentáře spočívá ve výkladu věcném. Je přirozeno, že bylo užito jiných komentářů, hlavně Steinova a v posledních knihách Macanova, méně Rawlinsonova. V orientální historii byl hlavním pramenem Maspero (*Histoire ancienne de l'Orient* 1895 a ve zkrácené formě 1904), při válkách

perských hlavně stěžejné dílo Grundyho (Great Persian war), jakož i dějiny Busoltovy a hlavně Meyerovy, v anthropologii a starožitnostech Frazerův komentář k Pausaniovi a Golden bough. Komentář není zbytečně obsírný, jako na př. Macanův, leckde snad by se leccos dalo doplniti, s leccíms nebude každý souhlasiti, ale celkem je to pěkný věcný komentář, přehledný a hlavně cenný proto, že pečlivě přihlíží k nové literatuře. Není možno pouštět se tu do podrobností; vzpomínám jen na př. výkladu o bitvě salaminské, o seřadění vojska perského před zátokou salaminskou a o vlastním boji, kde všude dává se přednost Aischylovi před Herodotem, a moderních výkladů o bitvě plattajské, byť ne vždy originálních, ale lišících se značně od starších komentářů německých. Lze jej tedy dobře doporučiti.

*Ferd. Vaněk.*

**Otto Apelt: Platonische Aufsätze.** V Lipsku 1912, B. G. Teubner. Str. VI a 296. Za 8 mk., váz.-za 9 mk.

Účelem této nové knihy jest stanovit, co v Platonově učení jest stálým pozadím při všech změnách jeho vývoje, jež jsou podle mínění spisovatelova v nové odborné literatuře příliš zdůrazňovány, čili zjednati platnost »učenímu Platonovi« proti Platonovi, který se učí a vyvíjí. Ale nevykládá se tu úplný »systém« Platonova myšlení s více méně ustáleným rozdělením na jednotlivé obory filosofie, nýbrž pojednání tu obsažená, počtem dvanáct, z nichž čtyři byla již dříve uveřejněna, jsou samostatná a jejich souhrn nečiní nároků na úplnost. I svým předmětem liší se některé z těchto statí od obvyklých systémů; na př. 2. pojednává o pravdě (určitěji řečeno o Platonově lásce k pravdě), 3. o některých disharmoniích v jeho učení, 4. o Platonově humoru, 5. o taktice Platonova Sokrata, 8. o ceně života (t. j. o Platonově cenění života), 10. o Platonově theorii trestu; jiné jsou zase monografie o jednotlivých spisech Platonových, jako 11. stat o obou Hippítech, 12. o dialogu Sofistu. Jiné arci vykládají vskutku základní složky filosofické soustavy Platonovy, na př. 1. o světě ideí, 6. o principu Platonovy ethiky, 7. učení o slasti, 9. o úkolech státníkových.

Spisovatel právem nezůstal — ač snad nedobrovolně — na stanovisku, jež bychom čekali podle jeho slov v úvodu, a nevyhýbá se naprosto uznání vývoje. Na př. na str. 55 při výkladu o Platonově (nesprávném) stanovení kvalitativního rozdílu mezi míněním a věděním výslovně praví, že teprve další vybudování jeho soustavy odvedlo ho od dřívějšího neumělkovaného pojetí k tomuto ostrému rozlišování obou oblastí; zejména pak musí uznati vývoj v Platonově logice — stanovený, jak známo, od Lutosławského za jediné absolutní měřítko ve filosofickém obsahu Platonových děl pro jejich chronologii —, zvláště

známý pokrok v nazírání na poměr pojmů protivných a protikladných, jak se jeví v Sofistu proti Protagorovi (a částečně již proti Symposiu). Někdy se snaží Apelt význam vývoje zeslabiti nebo uznává jej jen částečně, jako ve dvou věcech, které bývají uváděny za nejnapadnější příklady Platonova postupného měnění filosofických zásad, totiž v nauce o ideách a v poměru Zákonů ke Státu. Proti těm, kdož vidí v Platonových ideách jen hypostasované pojmy, pokládá je Apelt za skutečné korreláty myšlených pojmů, a to pro všechna stadia Platonovy filosofie; neboť jest přesvědčen, že Platon, jakmile dospěl k přesvědčení o existenci vyššího světa, zůstal mu stále věren. Ale ovšem spisovatel nemohl neviděti neshod s tímto výkladem ve spisech samého Platona; způsob, jakým ty neshody odstraňuje, pokládáme za násilný a věci samé neprospěšný. Připouští na jedné straně, že hranice mezi pojmem a ideou namnoze mizí, ale »bylo by nespravedlivé, chtíti všude filosofa chytati za slovo« (str. 9). Větší nesnáz je v pozdějších dialozích, zejména v Parmenidovi, kde vidíme, jak jest útočeno na onen svět ideí a jak jest bofen. Apelt ani tu neuznává podstatné změny, nýbrž změnu nalézá v tom, jak jest tento svět hájen a v jednotlivostech uspořádáván; co se dále mění, jest pod e něho poměr pojmů k onomu světu. Ale vidíme-li, jak z onoho světa jsou odstraňovány též ideje vztahů, ideje ethické a zbývají v něm jen čísla — dle Apelta korreláty čísel — není to změna podstatná? <sup>1</sup> Také nepodařilo se Apeltovi podle našeho mínění dokázati (proti Zellerovi), že ideje vůbec tvůrčí moci nemají, když sám byl nucen přiznati výjimečně činnost ideí dobra, nehledíme-li ani k tomu, že zároveň musil vyložití místo Sof. 247 E jako dialektickou lest.<sup>2</sup> Druhá věc, při které Apelt se snaží sílu vývoje zmenšiti, týká se, jak bylo řečeno, poměru Zákonů ke Státu. Ten přechod je na jedné straně tak přirozený, na druhé straně pak dostatečně objasněn a odůvodněn ze života i z učení Platónova, že nivellovati jej vylučováním »přepiatosti« Státu od trvalých základních myšlenek, obsažených i v Zákonech a vlastně věčně platných, je samo o sobě zbytečno, pro Stát pak by znamenalo sboření jeho ideové stavby.

<sup>1</sup> Že zase ti, kteří rozumějí jinak Platonovým ideím, jako hypostasovaným pojmům, narážejí na obtíže opačného způsobu, o tom srv. LF. XXXIX, 1912 str. 276 (o C. Ritterovi).

<sup>2</sup> Tohoto prostředku, zdá se, zneužil Apelt i při jiné příležitosti. Tak na př. vykládá ve Faid. 66 B a 67 B *πρὸς ἀλλήλους* ironicky o filosofech, kteří tajnůstkářsky vykládají si mezi sebou své evangelium smrti — jen aby toto místo nerušilo způsobu, jak Platon jinde život pojímá. Také výklad o genealogii bohů, obsažený v Tim. 40 D nepokládá za vážný (ostatně v tom má předchůdcem i Gomperze), ač tu můžeme viděti jako jinde kompromis s tradičními mythologií. — Z humoru, jímž jsou spisy Platonovy proniknuty, soudí, že Platon pesimista nebyl a že nevěřil ve zlou duši světa.



Velmi zajímavé je pojednání o Platonově theorii trestu. Při trestu jde Platonovi o polepšení trestaného. Zločinec jednal v jistém smyslu nedobrovolně; trest mu má zjednatí poučení, aby poznal sebe sama a své pravé vnitřní chtění. Jest tedy prostředkem mravní výchovy a proto vlastně dobrodiním pro toho, kdo jej snáší. I když tento zřetel nevylučuje jiných momentů, zejména výstrahy, jest pro Platona rozhodující; třetí z principů, odpłata, byl Platonovi skoro cizí.<sup>1</sup>

Pojednání o Hippíu menším i větším bylo již uveřejněno v Neue Jahrb. 1907. Spisovatel snaží se nalézt, co je v Hippíu větším pozitivní výsledek, i nalézá jej v definici, že *καλόν* jest *τὸ ὠφέλιμον*. Tato definice sama jest v dialogu samém arci vyvrácena tím, že by pak *καλόν* musilo se odloučiti od *ἀγαθόν* (neboť *ὠφέλιμον* = *χρήσιμον ἐπὶ τὸ ἀγαθόν*) jako příčina od následku; toto vyvrácení však jest podle Apelta pouhý dialektický manévř (str. 213); neboť *καλόν* absolutní může býti vzdáleno od *καλόν* stávajícího se. Větší Hippias jest jaksi klíč, vysvětlení a doplnění menšího, jemuž mnozí neporozuměli, vidouce v něm skutečně hájení člověka vědomě špatného. V Hippíu větším je tato apologie hříchu popírána a za *καλόν* vyhlášováno jen to, co směřuje k dobru. Z této spojitosti obou dialogů a vzhledem k tomu, že Hippias menší jest dosvědčen od Aristotela, jest pokládati oba za díla Platonova.<sup>2</sup>

Nejobšrnější stať jest poslední (12.), jednající o dialogu Sofistovi v dějinném osvětlení, vytištěná po prvé v Rhein. Mus. 1895, str. 394 nn. Jest to velmi cenný výklad o Platonově poměru k rozdílu myšlenkové formy srovnávací proti soudu, k rozdílu kvalitativního a modálního *ἔστι*, k pojmům *τὸ ὄν* a *τὸ μὴ ὄν*; ukázáno tu, že Platon sice tušil, co je správné, ale byl sveden na scestí svou chybnou dialektikou. »Viděl o mnoho dále než Aristoteles, za to však tento viděl daleko bystřeji na blízko.« Odehýlení od čisté rozumovosti Aristotelovy a anachronistický návrat k Platonovým abstrakcím způsobily logické chyby i v nových soustavách filosofických, zejména Hegelově.

V celé knize jest viděti snahu, spojití pietní pochopení Platonových myšlenek s kritickými zásadami nepředpojatého rozumu, prošlého školou Kantovou; odtud pochází to, co je v ní nejcennější, oddané hledání a nalézání nových hledisk na jednotlivé stránky Platonova myšlení, ale také nezbytné upozorňování na

<sup>1</sup> Zdá se, že by širšího rozvedení zasluhoval jiný možný princip trestu, katharse, Euthyfronovo *ἀποσιδόν*, nač Apelt jen stručně naráží na str. 198.

<sup>2</sup> V Hippíu větším vystupuje Sokrates jaksi rozdvojen, jednak jako mluvčí, jednak jako ona nejmenovaná třetí osoba, jež ho volává k zodpovědnosti. Toto rozdvojování osoby pokládá Apelt za zvláštní složku umělecké techniky Platonovy; s tohoto stanoviska potvrzuje i mínění Gomperzovo, že Kallikles v Gorgiovi je vlastně Alkibiades.

chyby a nedostatky tohoto myšlení. Psána jest většinou bez uvádění vědecké literatury, způsobem přístupným i pro vzdělané neodborníky.

*Frant. Novotný.*

*Rich. Reitzenstein: Das Märchen von Amor und Psyche bei Apuleius.* V Lipsku 1912, B. G. Teubner. IV a 92 str. Za 2.60 mk.

Toto dílko Reitzensteinovo obsahuje slavnostní přednášku, konanou na universitě freiburské dne 22. června 1911, k níž připojeny poznámky, zabírající téměř polovinu místa. Ve formě velmi elegantní reviduje spisovatel otázku o vzniku krásné pohádky o Amoru a Psyše, kterou zachovánu máme jako epizodu v Metamorfosách Apuleiových. Při své rozsáhlé znalosti literatury hellenistické zejména po stránce náboženské se všim, co s ní souvisí, podává některé poznatky velmi zajímavé; jmenuji zejména zmínku o čarodějném předpisu z Dardanova „Meče“ (str. 19 a 80). Zdá se mi však, že zachází příliš daleko, vidí-li v Psyše graecisovanou orientální bohyni (str. 21 a 82 nn.), jelikož jména původního neuvádí, a hledá-li ve spojení Psychy s Erotem vliv orientálních mysterií (str. 25 nn.). Jestliže Platon ve Faidru vytvořil mythos o duši, mohla myšlenka této pohádky rovněž vzniknouti v duchu řeckého spisovatele; že nevznikla pod přímým vlivem Platonovým, v tom bych Reitzensteinovi (str. 10 a 75 nn.) přisvědčil. Vývoj těchto druhů literárních v Řecku je z valné části záhadný — nové objevy mohou tu přinést mnoho překvapení. Reitzenstein sám upozorňuje (str. 32 nn.) na řemeslné vypřáděče (fabulatores); bohužel, vliv takovéhoto spodního proudů na literaturu nelze přesně stanovit. K theorii Reitzensteinově o vzniku Apuleiových Metamorfos (str. 55 nn.) vrátím se při jiné příležitosti.

*A. Salač.*

**Výbor z Tita Livia.** Sestavil *dr. Rudolf Kníže*. V Praze 1912, nákladem Ústředního spolku českých profesorů. Str. V a 195. Váz. za 3 K.

Jestli u kterého starověkého autora, pak jistě u Livia se ještě nejspíše sprátněji s oblíbenou nyní myšlenkou výborů. Široce a volně plynoucí proud historického líčení jeho byl příčinou, že při starší praxi, čísti pokud možno celé knihy, nebylo žákům možno učiniti si jasnou představu o bohatství a rozmanitosti látky v díle tom obsažené. Snahám o prohloubení a zpestření četby Liviovy, již dávno projevovaným, vyšel vstříc nový učební plán, a knihou, o níž jednáme, dostává se nám prvního výboru, jenž přihlíží stejnoměrněji k celému dílu Liviovu než výbory starší a všímá si bedlivěji i čtvrté a páté dekadý, po stránce kulturní tak zajímavých. Ve formě historické čítanky podáno tu celkem 63 úryvků, vhodně zaokrouhlených a ucele-

ných; rozděleny jsou ve čtyři skupiny, z nichž prvé tři jsou obsahu historického, čtvrtá uvádí nás v státní a kulturní život římský, jak zračí se hlavně v obou zmíněných dekadách. Výbor končí se vhodně známým zlomkem o smrti Ciceronově.

Jako každý výbor jest ovšem i výbor tento subjektivní, ale podstatných námitek nelze pronést proti žádné z ukázek tu podaných. Také stručný úvod o životě a spisech Liviových jest celkem správný a vhodný. Nejméně je referent spokojen s připojeným seznamem jmen vlastních. Nedostatky, jež části této vytkl Fr. Novotný (Věstník čes. prof. r. XIX, 1912, str. 240), byly sice při definitivním tisku z největší části odstraněny, ale i tak tu zůstalo leccos zbytečného (na př. hesla *Africanus, Campanus. Etruria*). Vůbec nemá podle mého mínění tento seznam pro žáka valného významu, neboť co mu prospěje, najde-li na př. v dlouhém seznamu *Claudiů* nebo *Fabiů* a j. stručnou zmínku o muži, o němž právě čte, když poučení o jiných, jistě důležitějších předmětech, na př. ze státních starožitností, musí hledati jinde? Jinak jest u básníků, zvláště těch, kteří pracují s rozsáhlým aparátem mythologickým: tu má takový seznam jmen jistě dosti značnou cenu, ale u prosaíků jako jest *Livius*, u něhož v prvé řadě jde o vniknutí v státní a kulturní život národa římského, jest pomůcka taková celkem bezvýznamná. Tu je jistě lépe buď podati žáku souvislý komentář nebo pouhý text a ostatní ponechati slovníku a výkladu učitelovu. Myslím, že by tomuto, jinak pečlivému a dobrému výboru prospělo, kdyby spisovatel při druhém vydání přiklonil se k jedné z těchto dvou možností.

O. Jiráni.

**Jezdci. Komoedie Aristofanova.** Přeložil *Augustin Krejčí*.

V Praze 1910, Česká akademie. Str. 92. Za 1-20 K (Bibliotéka klasiků řeckých a římských vydávaná III. třídou České akademie, čís. 18).

**Lysistrate. Komoedie Aristofanova.** Přeložil *Augustin Krejčí*.

V Praze 1911, Česká akademie. Str. 85. Za 1 K (Bibliotéka atd., č. 19).

Prof. Krejčí překládá již delší dobu komoedie Aristofanovy. Ve Sbírce klasiků řeckých a římských vydal r. 1897 překlad *Pluta* a roku následujícího překlad *Žab*. — V programech gymnasia v Žitné ul. v Praze za r. 1903 a 1904 otiskl překlad *Jezdců*, ovšem bez některých částí; tento překlad podává nyní znova, a to úplný a přehlednutý. K *Jezdcům* druží se komoedie nová, *Lysistrate*, kterou záhy budou následovati *Acharňští*. Překlady prof. Krejčího nepotřebují zvláštního doporučení; jest známo, že se vyznačují správností po stránce věcné i metrické jakož i vtipným a opravdu českým výrazem. Obtíže, které působí *Aristofaněš*, jsou tu šťastně překonány.

Jestliže přes to upozorníme na některé menší věci, kde s p. překladatelem nesouhlasíme, děje se to na důkaz, že jsme se zájmem překlad jeho sledovali. Částý v Jezdcích výraz *ἄλλαντιοπώλης* překládá se slovem »uzenář«; ale toto slovo nepůsobí u nás dojmem komickým, který je patrně míněn ve v. 141 nn., ani nespojníme s ním pojem bídy, jak jest naznačeno na mnohých místech komedie, zejména pak ve v. 1245 nn., odkud se dovídáme, že Agorakritos provozoval své řemeslo ne na trhu, nýbrž u brány. Jestliže se p. překladateli nelíbilo slovo »jelitář«, jehož užil Nebeský, měl říci aspoň »uzenkář«. Tamtéž ve v. 195 setřen překladem »Co tedy praví věštba? — Dobře, u bohů« slovní vtíp; bylo možno přeložiti »Jak tedy praví věštba?« Ve v. 348 n. měla býti ponechána participia; podle překladu jest smysl poněkud jiný. Asi tisková chyba jest, čteme-li na str. 9. »vydání Dielsovo« místo Neilovo. — V Lys. 81 *κᾶν ταῦρον ἄγχοις* není »unesla bys býka«, v. 109 *ὀκτωδάκτυλος* není »osmi pídí«, to by byl trochu příliš veliký *ὄλισβος*. Asi chybou tisku čteme tamtéž ve v. 579 »zvalchovat« m. zvochlovat; podobně ve v. 587. Části dorské v této komedii jsou zdařile tlumočeny slovenštinou; verše p. překladatelovy přivedl do tohoto nářečí prof. Jaroslav Vlček.

Přejeme p. překladateli, aby mohl v brzké době přeložiti celého Aristofana.

Fr. Groh.

**Lukianos: Paridův soud.** Přeložil *Josef Novotný*. Ve sbírce »1000 nejkrásnějších novell«, pořádá F. Sekanina, sv. 36, str. 79—89. V Praze 1912, Jos. R. Vilímk.

Nechceme rozhodovati o tom, zdali právě tento Lukianův dialog jest na svém místě mezi moderními sousedy; jde nám jen o posouzení překladu. Překlad není sice nejhorší, ale prozrazuje na mnohých místech, že jest to práce začátečnická a ukvapená. Z větších nesprávností uvádíme toto. Kap. 1. . . *ἀνάγκη μὲν τὸ καλλιστεῖον ἀποδόνα πάντως ἀπεχθάνεσθαι ταῖς πλείοσι* »jest i nevyhnutelno, aby se člověk ocitl v nehlubší nenávisti u ostatních, udělí-li jednomu z nich cenu krásy«; 2. *χρὴ δὲ καὶ ταύταις ἀρέσκειν τὸν ἄνθρωπον* přeloženo s naprostým neporozuměním »Avšak i tyto obě se musí líbiti tomu člověku«; 4. *παρὰ πρᾶξιν*, ustáleného termínu o nepoctivém vykonávání poslání, nelze změnit v ironickou větu »vykonáváš krásně svoje poselství«; 5. *οὐχ ὁρᾷς βοῦδια κατὰ τὸν ἐμὸν οὐτως* přeloženo vlivem překladu Wielandova »Nevidíš kraviček, dlouhých asi jako tento můj prst« (místo »ve směru prstu«); 6. *ὁπότε γε ἤδη ἐν τῷ αἰτῷ ἦν, συμπαριπτάμην αὐτῷ καὶ συνεκούριζον τὸν καλόν*, místo, jež se přece zřejmě vztahuje na únos Ganymeda, přeloženo takto: »Když již se proměnil v orla, létal jsem s ním a pomáhal jsem mu nositi miláčka«; 8. *τὸ παρὸν ἐπαινεῖ* »co vidí, to se mu také



velice líbí«; ib. ὑπὸ τῶν πλησίων παραλαμβάνεται není »od nejbližších půvabů se odtrhuje«, nýbrž »jest zase jímán«; ib. Paris si přeje »jejich krásu spatřiti po celém těle«, kdežto ne nesnadné místo originálu jest ὥσπερ ὁ Ἄργος ὅλῳ βλέπειν . . . τῷ σώματι. Překladatel patrně nevěděl, kdo Argos byl, proto jméno jeho vůbec vynechal a zbytek si vyložil po svém. Ostatně jak pohlíží na mythologii, jest patrné na př. i ze stilisace poznámky na str. 89 »Charitky . . . . . Původně počtem neurčité, od stol. 8. tři . . . . .« Nevychýpali jsme ještě všech nesprávností a nepřesností tohoto překladu, z nichž nápadné jest také zejména ledabylé zacházení s interpunkcí (na př. str. 85 č. 2 sh. na konci otázky položen středník, asi podle řeckého textu).

Celkem tedy jest říci, že překlad nevyhovuje požadavkům, jichž jest potřebí dbáti při překládání z jazyků klassických; starý překlad Ignácia Hajka z r. 1832 není jím předstižen, ba ani ne dostižen. Jako jest potěšitelné viděti, že v poslední době opět a opět předkládají se čtenářstvu ve sbírkách moderní četby i díla antická, tak jest nutno, vším způsobem hájiti zásady překladatelovy odpovědnosti.

Před dialogem předchází stručný výklad o životě a činnosti Lukianově; jest to celkem také překlad, a to z úvodu k vydání Lukianových spisů v Reclamce, ale pak to mělo býti označeno jako překlad. Ostatně ani tu není vše v pořádku, na př. že Lukianos se věnoval filosofii »u Demonasce a Nigrippa« (m. Demonakta a Nigrina) a že jest »řecký Canova« (patrně místo Casanova).  
Frant. Novotný.

**Jan Neruda:** *Sebrané spisy*. Řada I.: VI. *Obrazy z ciziny*. VII. *Menší cesty*. Pořádá Ignát Herrmann. Náladkem F. Topiče v Praze 1910. (Dokončení.)

Svazek VI. a VII. nového vydání obsáhl *Obrazy z ciziny* a *Menší cesty*. Je to Nerudův cestopisný feuilleton, jak jej postupně utvořily dojmy z cest po Čechách, Rakousku, Uhrách, Německu, Francii, Itálii, Řecku, Turecku a Asii. Jeho podstatu i kompoziční metodu probral jsem v Literatuře české XIX. stol. III, 2 na str. 571—5.

»Obrazy z ciziny« vydávány jsou nyní počtvrté a znamenají opět pokrok v textové revisi. Chyby vydání třetího (S. S. V, 1893) po této stránce byly odstraněny. Index III. vyd. na př. vynechal Přímořskou elegii Miramare; zde je to odčiněno. Mimo to znovu provedeno jest datování časem i místem prvotisku. I zde bylo by si přáti více poznámek a úvodů. Kterak došlo k těmto cestám, jaké k nim Neruda konal přípravy, jaký byl vztah k jeho průvodčím (Kittl, Švagrovský, Harrach) a j. Bylo by bývalo také zde povšimnouti si i poměru kritiky k dílu a v postupném jejím záznamu opraviti superlativ názorů na Nerudův cestovní bystrozrak. Je řada přibuzností cestovních příruček a Nerudova díla;

Neruda leckam jel připraven a v cizích městech a krajích rychle zvláštnost pochytil ne vlastní bystrou orientací, ale postřehem cizím, který jej poučil předem. Stačí pohlédnouti na př. práce: W. Wiener, *Nach Orient* 1870, Dr. Philipp Wolf, *Jerusalem*, 1862, Karl Grün, *Fragmente aus Italien* 1862, Goethe, *Italianische Reise*, J. Overbach, *Pompeji* 1866, Alex. Ziegler, *Meine Reise in Orient* 1855 a p., aby vyšla na jevo tato postřehová závislost. Filiace postřehů by právě dokázaly, že Nerudova zásluha tu záleží právě v umělecké koncepci, skladbě a slohu, ve filosofii předmětu a psychologii pojetí. Cesty změnily Nerudu. Je to patrné později na celém díle. Herrmann měl proto úvodem uvéstí data cest, jejich postup a změřiti také jejich dosah a vliv na život a dílo. Neruda na př. po roce 1870 a d. jevil vnější aristokratismus a noblessu, jež hlásily se i v maličkostech: baličky dával si nositi posluhou a později, i když toho nebylo již třeba, dával se poslouhou provázeti atd. Tu zajisté způsobil cestovní styk s Harrachem. Takovýmito zřeteli by Nerudův cestopis vynikl jasněji a přesněji, jeho souvislost s celým životem a dílem byla by patrnější.

»Menší cesty« žádají si podobného osvětlení. I na ně působilo čtení průpravné: R. Springer, *Führer durch Berlin* 1860, Fr. Wessely, *Berlins historische Erinnerungen, Merkwürdigkeiten und Volkssagen*, feuilletony *Neue freie Presse Berlin und die Berliner*, *Die Nordsee-Inseln an der deutschen Küste* 1872, F. Zimmermann, *Die sanitären Zustände Helgolands*, E. Reinhardt, *Von Hamburg nach Helgoland* 1872, K. Reinhardt, *Ein Sommer in Teplitz* 1857, G. Habermann, *Franzensbad* 1865, Griebens *Reise-Bibliothek* No 38, Die böhmischen Kurorte *Teplitz, Franzensbad, Marienbad, Karlsbad* a j. Přirovnáním k těmto pomůckám plně by vysvitla cestovní metoda a dojemová původnost i bystrozrakost Nerudova. Mluvívá-li se u Nerudy o paralelách (Hochländer, Humboldt), poukazem na jejich metodu cestopisnou pronikla by Nerudova svěžest, slohová uměleckost, stručnost, míra v obrysech a slovu, původní síla dojemové sestavy — všecko přednosti proti předchůdcům.

»Menší cesty« v novém vydání vycházejí potřetí. Text a index byl zde prohlédnut a opraven. (Z minulého indexu [1894] vypadly čtyři práce a j.) Také provedeno přesné datování prvotisků časem i místem. Přes to chybí ještě poukaz, kdy a kolikrát Neruda byl ve Vídni, v Berlíně, s kým, proč, jaké tam měl styky a p. Po Nerudově díle dotud vydaném i nevydaném lze najíti i drobné jiné cestopisy: ty snad bylo by možno bývalo přeraditi sem. K tomu poukáží v referátech dalších hned při *Drobných klepech* II. a j.

Nové vydání, jak zřejmo, pokročilo, třeba ještě ne tou měrou, aby potřebě literární dějepisné i bezpečné průpravě čtenářské pro pochopení Nerudova díla vyhovovalo po všech stra-

nách. Je potěšitelné, že další svazky se tomuto cíli přibližují a že se tímto směrem jeví dobrá vůle. Po vydání prvním vydání druhé prokazuje tedy nesporný úspěch. *Albert Pražák.*

## Hlídka programů středních škol.

*Lukianos: Charon aneb Jak se dívají bohové na svět.* Přeložil Frant. Machala. (Zvl. otisk z programu gymnasia ve Vysokém Mýtě za školní rok 1911/2) Str. 15.

Dialog Charon zasluhoval, aby byl přeložen právě do výroční zprávy ústavu, pro srozumitelné a takřka populární stilisování velkolepé myšlenky podívatí se s vyššího hlediska na zájmy obyčejného života. Není nebezpečnosti, že by výslednicí tohoto pozorování byl pessimismus, s jakým odchází u Platona (Stát 496 (1. nn.) filosof ze shonu všední politiky nebo u Komenského poutník po prohlídce allegorického města, ale snad dá i mladému čtenáři podnět, aby se učil »*quanti quidque esset vera aestimatione perpendere*« (Sen. Ep. 90).

Překlad jest svědomitý a zdařilý, ač není snadná věc překládati dobře Lukiana. Překladatel jednak správně rozuměl originálu, jednak, jak patrné, umí se obrátit pohybovatí v konverzační mluvě české, aniž se dává svěsti k nadužívání rčení vulgárních. Tu a tam jest arci překlad zbytečně rozvláčnější, na př. kap. 1. *περιήγησαι... τὰ ἐν τῷ βίῳ ἅπαντα* »proved mě a život se všech jeho stránek mi ukaž«, 10. *θάρρει· οὐδὲν ἀγεννές* »buď ujistěn, že neřekne nic nedůstojného«, 23. *οὐ μὲν τὰ πολὺ καὶ αὐτὴ (ἡ Βαβυλὼν) ζητηθησομένη ὥσπερ ἡ Νίλος* »za nedlouho však dojde k tomu, že i po něm budeš museti pátrat, jako už dnes pátráš po stopách Ninive«. Druhdy jest ovšem nemožno vystihnouti stručnosti řeckého rčení, jako kap. 11. *ἐκεῖνο... τὸ οἶδιμον ὄνομα καὶ περιμάχητον*, což přeloženo »To je..., to slovo, o němž lidé tolik pějí a o něž tolik urputných bojů svádějí«. V kap. 2 výraz *εἰδώλοισι ἀειζυγόντι* přeložen nepřesně »jenž bydlí stále v podsvětí«, nepřekně oslovuje podle překladu Kroisos Solóna »ničemo« (*ὦ κάθαρμα*). Ve větě kap. 22 *εἰς τὰ ὀρύγματα οἶνον καὶ μελίκρατον... ἐκχέουσιν* nepřeloženo *οἶνον*. Plynlosti češtiny by jen překáželo, kdybychom úzkostlivě překládali každé *ὥσπερ* »jako právě« a snažili se vystihnouti co možná všude řecký člen (na př. kap. 3. »abychom měli tu vyhlídku lepší«); také není radno zbytečně vyjadřovati podmět zájmeny osobními.

Proti správnosti češtiny chybují vazby jako »potřebujeme... nějaké vysoké místo« (2), »že mu napadá« (8), rovněž zanedbá-

vání genivu při záporných slovesech (13 »nedovede snéstí slova upřímná«, 16 »nebuďte moci udržeti onu tíhu«).

Básnické vložky dialogu přeložil jeden z nemnohých mistrů českého verše přízvuchného prof. Otmar Vaňorný.

V poznámkách jest stručný a celkem správný výklad o životě a literární činnosti Lukianově a pak objasnění snad všech vlastních jmen z přeložené rozmluvy, dostačující i tomu, kdo nemá vůbec ponětí o antickém světě; to je extrém, prováděný nyní častěji i v seznamech vlastních jmen, přidávaných ke školním vydáním klasiků. Jen na jedno nepěkné nedopatření upozorňuji překladatele: »anglický učenec Rhode«, jehož úsudek o Lukianovi uvádí na str. 13, narodil se v Hamburku a jmenoval se Rohde.

Referent vyslovuje přání, aby překladatel po tomto úspěšném tirocinu v překládání Lukiana pokračoval v tomto oboru dále.

*Frant. Novotný.*

Josef Stáhlík: *Z básní Catullovyých*. (První výroční zpráva o kommunál. reál. gymnasiu král. věnného města Mělníka n. L. za školní rok 1911—1912) Str. 13.

Pan Stáhlík přeložil celkem 20 Katullovyých básní a zasadil je v rámeček účelně a dovedně psaného náčrtku těch životních osudů básníkůvých, jež vykládají a objasňují vznik přeložených básní. Bohatá zásoba poznámkového materiálu a krátký přehled Katullova díla, jenž je podán ke konci, prokáží čtenářstvu z řad studentských dobré služby.

Překlad sám pracován se vzácnou inteligencí a pietou toho, jenž se odhodlá tlumočiti odkaz básníkův svému okolí teprve tehdy, když cítí, že jej svědomitým a nadšeným studiem sám plně pronikl a správně ocenil. A pak pracuje oddaně, radostně a směle.

Překlad je správný jak věcně, tak i formálně. Rhythmus plyne hladce a měkce, a duch původních básní je zdařile vystižen. Nálada každého čísla nachází v příslušném překladu živou ozvěnu. Pro projevy básníkovy hněvu, zastřené ironie a bezohledného výsměchu našel pan překladatel výraz přilehavý a šfavnatý. Několik výtek, jež pokládám za svou povinnost uvést, ceny překladu arci neubere.

Leckterá ne bezvýznamná slova originálu jsou totiž v překladu vypuštěna a jiná zase bez naléhavé potřeby a na úkor své prostoty a síly široce rozváděna. Tak 2, 8 nepřeloženo credo ut, za to přidáno »v prsou«; 8, 6 vynecháno tum a iocosa (... multa tum iocosa fiebant) rozvedeno v »žert a hry«; tamtéž 16 n. schází dvojí důrazné nunc-nunc (quis nunc te adibit? — quem nunc amabis?); 107, 7 n. nepřeloženo hac vita a aut dicere quis poterit rozvedeno v tento přívál slov: »či dovede někdo z lidí mi jaktěživ říci...?« Či snad si



vykládá pan překladatel smysl tohoto dvojverší jinak? Pokládám *hac vita za abl. komp.: res magis optandas hac vita* = »než tento můj nynější život«; 31, 4 *quam te libenter quam que laetus in viso* přeloženo pouhým: »jak rád tě vidím«, 84, 4 *dixerat* tlumočeno třemi slovy: »týral tvůj sluch« a právě tak *nescio* v básni 85: »neumím povědět, proč«; překlad ostatku verše: *sed fieri sentio et excrucior* »že to však bolí — to vím« jednak pozměňuje, jednak nevyčerpává myšlenky. Překlad páně Smrčkův (v progr. rokycanském z r. 1907, str. 5) je tu podle mého mínění výstižnější: »nevím, však že tomu tak, cítím a útrapou mru«. Náznornosti originálu nedostihuje překlad 11, 11 *ultimosque Britannos* = »dalekou Británii«. Nepěkně působí v 11, 20 *ilia rumpens* »těla jim střebou« a 3, 15 »tam bellum« »tolik hezkého« (viz i str. 4: vždyt ten život lidský je, ach, tolik krátký!). Všude tu arci bylo více nebo méně na závalu *metrum*, ale překladatel tak obratný, jakým pan Stáhlík vskutku jest, dovede si jistě pomoci i na takových místech a překvapí nás jistě v brzkú překladem ostatních básní Katullových, stejně šťastným v celku a ještě snad dokonalejším v jednotlivostech.

Adolf Panz.

Frant. Doucha: *Přízvukný překlad několika elegií Tibullových*. (Výroční zpráva c. k. vyššího gymnasia v Hradei Králové za školní rok 1911—1912.) Stran 10.

K dosavadním překladům básní Tibullových řadí se ukázky ve zprávě této podané velmi čestně: prozrazují obratného a nadaného překladatele, jenž zdařile dovede překonávati obtíže originálu a napodobiti intimní ráz poesie Tibullový. Škoda jen, že ne zvolil si k překladu raději básně, jež buď vůbec dosud přeloženy nebyly nebo jejichž překlad již dnešním požadavkům nestačí. Ale vyjma krátkou elegii IV 13, o níž nevím, že by kdy byla přeložena, máme, jak též na str. 10 poznamenáno, značnou část I 1 a celou báseň II 1 v českém překladu O. Vaňorného, a také ostatní ukázky tu podané (I 3, II 1, II 2) byly převedeny velmi zdařile E. Štolovským (srov. LF. XXXVIII, 1911, str. 385), což překladateli ušlo.

Při všech přednostech svých mají překlady tyto i některé nedostatky, ač ovšem ne takové, aby při ještě větší pečlivosti nebylo lze přistě se jich vyvarovati úplně. Z té příčiny, že za těmito ukázkami budou, jak doufám, záhy následovati jiné, obsáhlejší, upozorňuji na ně zvláště. Místy mohl by býti překlad přilehavější, na př.: »plačíc, že odcházím v dál, starostí chmuříc svou líc« (I 3, 14: *quin fleret, nostras respueretque vias*); jinde zas nevolen došti přesný výraz, na př. *duras* . . . ante fores (I 1, 56) není »u dveří pevných«, nýbrž »krutých«, nebo výraz *purgamus* (II 1, 17) neznačí »světlíme«, nýbrž »očisťu-

jeme«. Nedosti jasna jsou slova »rolníkům nebeských niv« (II 1, 36); *agricolis caelitibus*. Nesprávně přechází překladatel po v. I 3, 84 od imperativů k futuro; v originálu jsou tu konjunktivy téže platnosti. A konečně připomínám, že nelibě zní inf. »odpočat« (I 1, 43); »krok, kopnuvší o dveří práh« (I 3, 20); »kdo ... co milenec zhynul« (I 3, 65). Poznámky jsou zcela stručné, ale celkem stačí; jen k v. IV 13, 15: »toto ti při posvátném tvé Junony přísahám božstvu« mohl býti připojen výklad. Tiskové chybě přičísti jest tvar Pale místo Pales (str. 4, pozn. 7).  
O. Jiráni.

## Drobné zprávy.

### EMANUEL PEROUTKA.

Dne 22. listopadu 1912 utrpěla naše věda i universita těžkou ztrátu; zemřel professor dějin starověkých Dr. Emanuel Peroutka. Stal se obětí své horlivosti a svědomitosti; právě na počátku nového roku studijního objevila se u něho choroba, která se již před dvěma roky ukázala, ale prof. Peroutka, nechtěje sotva zahájené přednášky a cvičení přerušiti, přemáhal se. až podlehl. Úmrtím jeho osiřela nedávno zřízená stolice dějin starověkých jakož i příslušný seminář, teprve před rokem otevřený. Zvěčnělý narodil se 1. ledna 1860 v Domažlicích, kde též vystudoval gymnasium. V letech 1879—1883 věnoval se studiu klassické filologie na universitě Pražské, poslouchaje též některé přednášky z oboru práva římského na fakultě právnické. Nabyv r. 1884 approbace z latiny a řečtiny, působil 25 let jako gymnasiální professor, nejprve v Domažlicích (1884/5), pak v Roudnici (1885/6—1894/5) a konečně na Král. Vinohradech (1895/6—1899/10). Roku 1904 habilitoval se spisem »Studie o císaři Julianovi« pro dějiny řecké a římské na naší universitě; od října 1910 byl jmenován mimořádným professorem dějin starověkých a od října 1911 byl pověřen řízením semináře pro dějiny starověké. Toť ve vsi stručnosti vnější životní běh muže, jenž odešel od nás dříve nežli mohl vykonati vše, co zamýšlel. Než přes to zanechává v literatuře naší po sobě čestnou památku.

Jeho studia brala se dvojím směrem; jednak to byl klassický starověk a co s ním souvisí, jednak filosofie. Jeho veliké vzdělání filosofické bylo příčinou, že díval se na starý svět jasnýma očima a že viděl hlouběji než badatelé jiní. Měl také dar pronášeti své myšlenky jasně a odívati je krásnou formou. Odtud také jeho úspěch jako universitního učitele. Jeho práce původní

jsou v chronologickém pořadí tyto: O Tacitově vyličení povahy Tiberiovy (LF. XVI, 1889, str. 9 nn. a 96 nn.), Aristoteles o účinku tragoedie (progr. gymn. roudnického 1891), O výkopech delfských (progr. gymn. vinohradského 1898), Antika, my a naše gymnasia (Naše Doba V, 1897/8, str. 696 nn., 796 nn.), Studie o císaři Julianovi (LF. XXIX, 1902, str. 1 nn., 105 nn., 185 nn., 337 nn. a 441 nn.), Archaeologie v dnešních Athenách (Naše Doba IX, 1902/3, str. 641 nn. a 739 nn.), Řecké dějiny na počátku XX. století (LF. XXXI, 1904, str. 177 nn.), o Kretě předhistorické (LF. XXXII, 1905, str. 321 nn. a 401 nn.), Stavba městských hradeb v Athenách r. 479 př. Kr. (v Gollově Sborníku. v Praze 1905, str. 26 nn.), Pelasgové (LF. XXXIII, 1906, str. 95 nn. a 182 nn.), Gedanken über die Antike (Čechische Revue I, 1906/7, str. 117 nn.), Gymnasium (Naše Doba XIV, 1906/7, str. 723 nn. a 828 nn.), Chronologický přehled kultury aegejské (Věstník král. společnosti nauk 1908, čís. VIII.), Dějiny řecké. Díl I. Doba předhistorická (v Praze 1908, nákl. Jednoty českých filologů), O Platonově Státě (Novina IV, 1910/11, str. 456 nn., 489 nn., 521 nn. a 545 nn.), Thukydidova Archaeologie (LF. XXXIX, 1912, str. 81 nn. a 199 nn.). Dále třeba uvést jeho předklady, jež vyšly ve směr u Laichtera; jsou to: H. Spencer, Filosofie souborná u výtahu, jež pořídil F. H. Collins (v Praze 1901), Myšlenky císaře Marka Aurelia (v Praze 1908, s obšírným úvodem o životě a vládě M. Aurelia), H. B. Walters, Řecké umění (v Praze 1909). K tomu třeba přičísti četné úvahy, zejména v těchto Listech. Všechny práce Peroutkovy, větší i menší, mají tyto rysy společné: opírají se o důkladné prostudování a promyšlení celé látky, podávají vždy něco nového a nabádají k další práci. Za životní úkol svůj pokládal Peroutka napsati velké dějiny řecké. Byl k tomu také velmi dobře připraven nejen svými studii a pracemi průpravnými, nýbrž i seznáním půdy klasické (r. 1895) a návštěvou evropských museí (r. 1908). Vydal však pouze díl první, týkající se doby předhistorické. Na svědectví o našich poměrech budiž zde pro doby příští poznamenáno, že nabízel tento díl čtyřem největším nakladatelům zdejším, a to — bez honoráře, ale všichni odmítli. O druhém díle, jež měl obsahovati dějiny řecké až do válek řecko-perských, pracoval v poslední době usilovně; zanechal část rukopisu k tisku připraveného, i jest naděje, že se podaří chybící část podle přednášek jeho doplniti a vydati. Mimo to zůstavil úplný překlad Platonova Státu, pořízený již před několika lety; také na vydání jeho se pomýšlí.

Osobně byl prof. Peroutka milý a čestný člověk; všichni, kdož měli příležitost s ním se stýkati, mají na něho jen příjemné vzpomínky. Antické ideály přešly do jeho života vlastního a jevily se v jeho jemném chování. Proto tím více jest litovati, že se tak záhy od nás odebral a že jsme se nedočkali těch

plodů jeho životní práce, které dosavadní jeho činnost slibovala.  
Have, anima candida. Fr. Groh.

\*

V roce 1910 založena byla v Londýně společnost »Society for the promotion of Roman studies«, obdobná známé společnosti »Society for the promotion of Hellenic studies«. Organem nové společnosti je časopis »Journal of Roman studies«, jehož první ročník ve dvou sešitech vyšel r. 1911. Obsahuje články z historie a archaeologie římské; také archaeologie křesťanská zastoupena jedním článkem. Podávají se buď zprávy o výsledcích významných podniků cizích nebo příspěvky samostatné; též úvahy o novější literatuře tu nalézáme. Úvádím zvláště studii Haverfieldovu o Londýně za doby římské (str. 141—172), článek Karla Fowlera o původním významu slova sacer (= taboo, viz str. 62) a příspěvek Domaszewského k dějinám kultu Magnae Matris (str. 50—57) a článek pí. S. A. Strongové o výstavě archaeologické v Římě (1—49). K ročníku přidáno je 81 tabulek, pečlivě provedených a index. Nový časopis působí dojmem velmi příznivým; jména členů redakční kommisce v čele s professorem Haverfieldem, jenž je patrně i duší nové společnosti, dávají naději, že nový časopis čestně bude státi vedle staršího svého bratra. Členem společnosti může se stát každý přítel klassického starověku, platí-li ročně 21 šilinků; za to dostává zdarma uvedený časopis, jehož krámská cena jest jinak 30 šilinků. Zápisné se dosud neplatí. — V právě vydaném prvním sešitě ročníku druhého (1912) má největší důležitost článek W. M. Caldera: Colonia Caesarea Antiocheia (str. 79—103); je to zatím zpráva o výsledcích anglické expedice z r. 1911, jíž se účastnil též známý znalec Východu W. M. Ramsay. Podáno tu mnoho materiálu archaeologického a epigrafického, z části dosud neznámého. Římskému náboženství věnovány jsou tři zajímavé články. Pojednání Gowovu o užívání mask v římské komedii (str. 65—77) vadí, že neznal práci Robertovu (v. o ní LF. 1912, str. 383 n.). A. S.

Z přednášek na III. mezinárodním kongressu archaeologickém, konaném od 9.—16. října 1912 v Římě, podávám podle bulletinů a vlastních poznámek obsah některých, pro čtenáře těchto Listů zajímavějších. A. J. Evans hájil své rozdělení minojské vzdělanosti na třikrát tři periody proti Reisingrovi, jenž ve spise Kretische Vasenmalerei, v Lipsku 1912, pokusil se zjednodušiti toto rozdělení, uznávaje v I. a II. době minojské toliko dvě oddělení. — R. v. Scala přednášel o hieroglyfickém písmě kretském, které jest jen odnož písma starého, z něhož vzniklo sumerské, staroegyptské i hetitské. Písmu odpovídala i kultura, jejíž velmi samostatným obrozením jest minojská vzdělanost. — Jiří Karo (jehož přednáška čtena) dokazoval, že není správně uznávati totožnost mykenské kultury s minojskou dobou III, 2. 3. Jsou v ní prvky domácí, které ukazují do střední Evropy. Mínění jeho mělo by dalekosáhlý význam pro posouzení národopisných poměrů na pevnině řecké, třeba však vyčkati obšírnějšího zpracování, které slibuje. — A. J. Reinach přednášel o hoplolatrii minojské, hlavně o kultu podvojně sekery. Její kult souvisí s úctou blesku a vznikl, když se objevila jiskra při nárazu na křemen. Jest původu domácího. — Ghirardini podal přehled památek doby mykenské v Italii. Jsou roztroušeny po celé zemi od Sicílie až po Istrii, od nejstarší periody mykenské až do VIII. stol. — L. Pernier dokazoval, že megaron mykenské svým půdorysem bylo vzorem řeckému chrámu (tak soudí též A. Frickenhaus, v. výše str. 460). — Sam Wide dokazoval, že stejná posvátnost i skoro totožné obřady dosvědčují, že římské pomerium a athenské pelargikon mělo asi stejný význam. — Duhn vykládal o umění v řeckých osadách jihoitalských; jeho hlavní



a charakteristické rysy naznačují sošky terrakottové z Loker. Podle takto získaných kritérií jest vozataj z Delf dílo jihoitalské, a to od Pythagory z Rhegia, sochaře V. stol. př. Kr. — O nejstarší keramice apulské přednášel *Gervasio*, ředitel musea v Bari, kdež jest nejlepší sbírka apulských vás. Jsou z konce doby bronzové a napodobují vásy korintšské. — Vásy z doby hellenistické s figurami polychromovanými, jež jsou v mnohých museích evropských, jsou dle *B. Pace* z Centurip na Sicílii. — O nejstarším Římě jednal *Frothingham*. Jak známo, skládal se nejstarší Řím ze tří částí od sebe oddělených. Dosud vysvětloval se ten zjev růzností jejich obyvatelstva (na Palatině sídlili Latinové, na Quirinale Sabinové, na Coeliu Etruskové). *Frothingham* navrhl však nové vysvětlení. Oddělení osad stalo se na základě zákona auguralního, dle něhož tekoucí voda chrání proti auguraci nepřátelské, ale zároveň krajinu rozděluje, tedy i osady v ní. Zřízení kloak k odvodnění potůčků mezi pahorky římskými jest zároveň znamením sjednocení Říma. — *Toutain* vykládal o kultu trojice Saturnus-Baal, Sol, Luna, vzniklé v Palmyře a o značném rozšíření toho kultu v severní Africe v době římského císařství. — O antické technice malířské al fresco přednášel *Hausmann*. — *Katterfeld* pokusil se o nový výklad slova skiagrafia. Podle něho jest rozuměti tím slovem takovou malbu, kde část položena místo celku, na př. strom za les, dům za město. Výklad jeho však od přítomných byl zamítnut. Skiagrafia i dále jest antický illusionismus, jak dokazoval E. Pfuhl již několikráte, nejnověji v Jahrb. d. arch. Instit. XXVII, 1912, str. 227—231. Předním zástupcem toho směru byl Apollodoros. — O znova objevených freskách zlatého domu Neronova přednášel *Weege*. Palác stál na místě nynějšího Colossea, před jehož stavbou byl částečně stržen. Pod sousedními domy jsou však zachovány některé síně jeho. Malby jejich známy byly malířům XV. stol. a mají proto význam nejen pro umění antické, nýbrž i renaissance. Mnohé motivy na obrazech renaissanceních, dosud za samostatné pokládáné, jsou vlastně původu antického. Obrazy dosvědčují zálibu Neronovu pro trojské pověsti; látky obrazů jsou vzaty z tohoto cyklu, nejpěknější obraz jest loučení Hektorovo s Andromachou u brány. — Tři maďarští učenci Hampel, Hekler a Kuszinsky přednášeli o památkách pannonských, a to *Hampel* o kultech cizích božstev, *Hekler* o výkopech v celní stanici Intercise na-jz. od Budína a *Kuszinsky* o výkopech v Aquinku. A. P.

První svazek *Belochových* Dějin řeckých vyšel právě v novém, přepracovaném vydání (*Griechische Geschichte von Karl Julius Beloch*. Zweite neugestaltete Auflage. Erster Band. Die Zeit vor den Perserkriegen. Erste Abteilung. V Strassburce 1912, Trübner. XII a 446 str. Za 8.50 mk.). Od r. 1893, kdy vyšel tento svazek po prvé, mnoho se změnilo v našem nazírání na nejstarší dějiny řecké; způsobily to zejména objevy na Kretě, jež daly podnět k četným pracím odborným. Toho všeho všímá si ovšem Beloch, jenž se stal za dvacet let sám konservativnějším, až ovšem nelze ani nyní říci, že všechny jeho výklady dojdou všeobecného souhlasu. Některé kapitoly jsou zcela nové, ostatní jsou tak přepracovány, že máme před sebou téměř dílo nové. Pro rozsáhlost látky omezen rozsah tohoto svazku; kdežto v prvním vydání šel až k míru Nikiovu, jde nyní pouze do konce VI. stol. př. Kr. Jiná novota spočívá v tom, že jako doplněk k tomuto svazku bude vydáno »druhé oddělení«, ve kterém spis. podrobně pojedná o četných sporných otázkách této doby, jako o chronologii řeckého pravěku, o stěhování kmenů řeckých, o národnosti Makedonů a pod.

Jak známo převzala akademie francouzská úkol vydati nápisy z Delu ve sbírce *Inscriptiones Graecae*, kde budou zaujímat svazek XI. Tento svazek bude se skládati z několika částí: v první

budou nápisy doby starší až do r. 314 př. Kr., v části druhé, třetí a čtvrté nápisy Delu svobodného (od r. 314—166), v ostatních nápisy pozdější. Nedávno vydána byla péčí *Felixe Dürrbacha* část druhá, kteráž obsahuje listiny archontů a hieropoiů delských z let 314—250 př. Kr. (Inscriptiones Graecae. Vol. XI, fasc. II. Inscriptiones Deli liberae: Tabulae archontum, tabulae hieropoeorum annorum 314—250. Edidit Felix Dürrbach. V Berlíně 1912, G. Reimer. VIII a 149 str. fol. se 4 tab. Za 26 mk.). Nápisy nejsou zde již podávány dvojím způsobem, jednou typy epigrafickými a po druhé obyčejným písmem, nýbrž užívá se toho majuskulního písma s přízvuky, které si zavedla pro své spisy berlínská akademie. Aby pak bylo možno učiniti si představu o povaze písma, jsou připojeny na tabulkách ukázky z důležitějších nápisů, pořázené podle fotografie; dva nápisy zobrazeny tímto způsobem celé.

*Frank Frost Abbott*, professor latinské řeči a literatury na universitě Princetonské, známý svou pěknou rukověť římských státních starožitností (A history and description of Roman political institutions, v Bostonu 1901, 2. vyd. 1907, Ginn & Co), vydal dvě pěkné knížky o společnosti a politice v starém Římě, jakož i o obecném lidu starého Říma (Society and politics in ancient Rome. Essays and sketches by F. F. Abbott. X a 267 str. — The common people of ancient Rome, Studies of Roman life and literature by F. F. Abbott. XII a 290 str. V Londýně 1912, Routledge a synové. Po 6 sh.). Je to celkem 22 menších článků, z nichž 11 bylo již uveřejněno v amerických časopisech filologických i nefilologických; spis. obrací se nejen ke klasickým filologům, zejména studentům, nýbrž též k přátelům antiky vůbec. Themata jsou rozmanitá; uvádím na ukázkou nadpisy článků z druhé knížky: Jak se stala latina řečí světovou; latina obecného lidu; poesie obecného lidu římského; původ realistického románu u Římanů; Diokletianův edikt a drabota; soukromá dobrodružství a jejich vliv na municipální život římský; úvahy týkající se spolků a cechů; římský politik C. Scribonius Curio; C. Matius, přítel Caesarův. Poněvadž spis. látku svou úplně ovládá a dovede v ní naléztí zajímavé, ba mnohdy též nové stránky, poskytují obě knížky příjemného poučení.

*Karel Rothe* podává již 25 let v »Jahresberichte des philologischen Vereins« (příloha k Zeitsch. f. d. Gymnasialwesen) velmi poučné referáty o spisech, týkajících se homerské otázky. Poněvadž se »Jahresberichte« zvlášť neprodávají, nedostalo se referátům Rothovým toho rozšíření, jakého by byly zasloužily. Nyní však uspořádalo nakladatelství zvláštní otisk posledního referátu, jenž se týká literatury tří posledních let, pod názvem »Der augenblickliche Stand der homerischen Frage von Carl Rothe« (v Berlíně 1912, u Weidmannů. III a 94 str. Za 2 mk.). Jak známo, vyslovil se Rothe, jenž byl dříve stoupencem t. zv. theorie krystallisační, již r. 1887 pro theorii unitářskou a má nyní zajisté potěšení z toho, vidí-li, že se novější badání stále více a více schyluje k jeho názorům. Bylo by žádoucí, aby i přišší referáty Rothovy o homerské otázce byly učiněny přístupny ve zvláštním otisku.

*Tomáš W. Allen* skončil před nedávnem své vydání Homera svazkem pátým, ve kterém jsou obsaženy hymny homerské, zbytky básní kyklických, zlonky Margita, Batrachomachie a staré životopisy Homerovy (Homeri Opera. Recognovit brevique adnotatione critica instruxit Thomas W. Allen. Tomus V. V Oxfordě [1912], Clarendon press. XII a 281. Váz. za 4 sh. 6 d.). Tento svazek biblioteky oxfordské bude vyhledáván hlavně pro ony životopisy, které nejsou nikde tak pohodlně přístupny. Hlavní zásluhou Allenovou jest, že užil tak četných rukopisů jako nikdo před ním.

Jak veliké oblibě těší se antická literatura v Anglii a v zemích, kde se mluví anglicky, toho dokladem jest, že bylo možno založiti novou sbírku, ve které budou vydáni všichni důležitější spisovatelé řečtí i latinští, od Homera až do pádu Cařihradu, v textu původním i s anglickým překladem na protější stránce. Podle zakladatele Jamesa Loeba, jenž celý podnik zorganizoval a spolupracovníky získal, nazývá se nová sbírka »The Loeb classical library«. Vydává ji nakladatelství Vil. Heinemann: v Londýně za redakce známých filologů T. E. Page a W. H. D. Rouse. Texty původní budou upraveny podle nejlepších vydání, překladu užije se buď staršího, ovšem náležitě revidovaného, nebo bude pořízen nový. Ke každému dílu bude připojen příslušný úvod. Podnik pokračuje velmi rychle; vyšlo již asi 20 svazků, ve kterých jsou obsaženi řečtí bukolští básníci (od Edmonse), Sofokles (od Storra), Apollonios Rhodský (od Seaton), Appian (od H. Whita), Filostratos (od Conybeara), Terentius (od Sargeanta), Ciceronovy listy k Attikovi (od Winstedta), otcové apoštolští (od Laka) a j. Máme před sebou první svazek Filostrata, kdež je pět knih životopisu Apollonia z Tyany (XV a 592 str. malé 8ky), a musíme vzdáti nové bibliothece všechnu chválu. Úprava je velice vkusná, tisk velký a pěkný, tak že zrovna k čtení láká. Lze doufati, že se Loebově knihovně podaří upoutati nejširší kruhy čtenářstva k studiu klassické literatury. Každý svazek jest po 5 šilincích, je-li vázán v plátně, po 6½, je-li vázán v kůži.

Z poznámkových vydání, která vyšla ve sbírce Weidmannské upozorňujeme zejména na tyto tři. *Ewald Bruhn* uspořádal nové vydání Sofokleovy *Elektry* (Sophokles, erklärt von F. W. Schneidewin und A. Nauck. Fünftes Bändchen: Elektra. Zehnte Auflage, besorgt von Ewald Bruhn. V Berlíně 1912. Str. 213. Za 2 mk.). Nejdůležitější je zde úvod, ve kterém vydavatel vrací se k mínění, které kdysi pronесl Wilamowitz (v Hermu XVIII, str. 214 nn.), že totiž Euripidova Elektra jest starší než Sofokleova. Jak známo, zřekl se Wilamowitz sám později (v Hermu XXXIV, str. 58, pozn.) svého mínění, uznáv za správný výklad Hugona Steigera (Philol. LVI, 1897, str. 561 nn.), že Euripides chtěl svým dramatem polemizovati proti tragoedii Sofokleově. Bruhn snaží se nyní zeslabiti důvody Steigerovy a dokazuje, že právě naopak Sofokleova Elektra byla protestem proti Elektře Euripidově. Z toho vyplývá mu také rok, kdy Sofokleova tragoedie byla provozována. Poněvadž ze závěrečné scény Euripidovy Elektry plyne nade vši pochybnost, že toto drama bylo hráno r. 413 př. Kr., klade Bruhn Sofokleovu Elektru na r. 412, ba vidí dokonce v Euripidově Heleně, provozované téhož roku, kritické nárazky na tragoedii Sofokleovu. Tato věc je, ovšem velmi pochybná, ale otázka o poměru obou Elektek stane se asi znova předmětem hojné diskuse. Při tom bylo by dobře rozhlédnouti se též v jiných literaturách, jak současní spisovatelé spracovali touž látku. — *J. Steup* vydal V. knihu Classenova Thukydidy (Thukydides, erklärt von J. Classen. Fünfter Band. Fünftes Buch. Dritte Auflage bearbeitet von J. Steup. V Berlíně 1912. Str. VII a 287. Za 3 20 mk.). V předmluvě dokazuje vydavatel, že Thukydides zanechal tuto knihu v stavu nehotovém; chybí jí propracování. Steup soudí též, že rukopisné podání není při této knize dobré; uznává dosti četné mezery, ba i pozdější přídavky, o čemž arci může býti spor. Steupovi zbývá ještě vydati znova knihu VIII.; pak budeme míti celého Thukydidy v jeho spracování. — K Halmovým vybraným řečem Ciceronovým připojil *Vilém Sternkopf* nový svazek, obsahující filippické řeči Ciceronovy od třetí až do šesté (Ciceros Ausgewählte Reden. Fortsetzung der Halm'schen Sammlung. Achter Band. Die dritte, vierte, fünfte und sechste Philippische Rede, erklärt von Wilhelm Sternkopf. V Berlíně 1912. Str. 120. Za 1 20 mk.). Čtení těchto řečí jest tímto vydáním nemálo usnadněno.



Z vydání, která vyšla v bibliotheca Teubnerské. upozorňujeme zejména na tyto: *Karel Preisendanz* vydal básně anakreon-tické (Carmina Anacreontea. E bybl. nat. Par. cod. Gr. suppl. 381 post Val. Rosium tertium edidit Carolus Preisendanz. V Lipsku 1912. Str. XX a 66 str. Se snímkem rukopisu Pařížského. Za 1 mk.). Vydavatel srovnal nově rukopis, ve kterém tyto básničky jsou zachovány, a sestavil stručný apparát kritický; v úvodě pojednal o rukopise a na konec připojil seznam slov a vlastních jmen. Typograficky jest toto vydání velmi krásné. — *Jakub Brummer* uspořádal vydání starověkých životopisů Vergiliových, uživ při tom veškerých rukopisů (Vitae Vergilianae. Recensuit Iacobus Brummer. V Lipsku 1912. Str. XXIV a 74. Za 2 mk.). Pod textem jest stručný kritický apparát; životopis Donatův má krom toho ještě podrobný apparát (apparatus plenius) vztadu. Tři životopisy (vitae Gudianae) jsou zde otisčeny po prvé. — *F. Krohn* vydal Vitruvia, jímž se již dlouho obíral (Vitruvii De architectura libri decem. Edidit F. Krohn. V Lipsku 1912. Str. XII a 291. Za 4-60 mk.). V předmluvě vykládá o tom, kdy dílo Vitruviovo bylo složeno, a rozhoduje se pro dobu před bitvou u Aktia; stat o basilice ve Fanu (V 1, 6-10), která tomu datování odporuje, pokládá za podvrženou a uvádí pro své mínění pozoruhodné důvody. Z předmluvy se též dovídáme, jak soudí Krohn o spise Athenaia mechanika περί μηχανημάτων. Domnívá se, že pod jménem Athenaia tají se sám Vitruvius, a slibuje, že věc jinde podrobněji vyloží. Kritický apparát pod textem jest stručnější a praktičtější než v menším vydání Valentina Rose.

Veliký řecký slovník počal vydávati *Vilém Crönert*, docent university v Strassburce. Bude tu spracován veškeren jazykový materiál od Homera až do konce pátého stol. po Kr.; bude se přihlížeti nejen k památkám literárním, nýbrž i k nápisům a papyrům, jakož i k přípiskům na mincích, vásách a drahokamech. Z literatury ještě pozdější bude hleděno jen k básníkům a filosofům; také papyry z doby byzantské budou zastoupeny. Naproti tomu budou úplně vyloučena vlastní jména. Původně zamýšlelo nakladatelství uspořádati pouze nové vydání slovníku Passowova (v Lipsku 1841-1857), ale při spracování vzniklo dílo zcela nové. Přes to jméno Passowovo ponecháno na titulním listě, po našem soudu zcela zbytečně (Passow's Wörterbuch der griechischen Sprache völlig neu bearbeitet von Wilhelm Crönert. 1. sešit, α — αἰματόγεντος. V Göttingách 1912. Vandenhoeck & Ruprecht. 160 sloupců velkého formátu. Za 2-80 mk.). Hesla jsou se-stavena velice prakticky; na počátku jest stručná etymologie a výklady tvaroslovné, potom v samostatných, náležitě rozčleněných odstavcích významy s příslušnými doklady. Nové jest, že na konci důležitějších článků připojen historický přehled o tom, jak slovo bylo rozšířeno. Typografické úpravě věnována velká péče, tak že přes to, že jest slovník tištěn typy trochu hustými, dobře se v něm hledá. Nakladatelství odhaduje rozsah celého díla na 50 sešitů, které budou v subskripci po 280 mk.; po vydání 3. sešitu bude subskripce ukončena a novým odběratelům bude účtován sešit po 3-20 mk. Aby se vydávání příliš neprotáhlo, budou Crönertovi opatření spolupracovníci, tak že lze doufat, že asi za 15-20 let bude toto důležité dílo dokončeno.

Zajímavá, z praxe na gymnasiu vzniklá a učitelům latiny a řečtiny určená kniha »Grammatica militans« od *Paula Cauera*, ve které se probírají hlavní kapitoly ze skladby, vyšla právě v třetím, přepracovaném a rozmnoženém vydání (Grammatica militans. Erfahrungen und Wünsche im Gebiete des lateinischen und griechischen Unterrichtes. Von Paul Cauer. Dritte umgearbeitete und stark vermehrte Auflage. V Berlíně 1912, u Weidmannů. XI a 228 str. Váz. za 5 mk.). Nové připojena kapitola o rodě slovesném; z ostatních hlavně změněny kapitoly o pádech, způsobech a větách podmínečných. Doporučujeme.



# VÝROČNÍ ZPRÁVA

## JEDNOTY ČESKÝCH FILOLOGŮ

V PRAZE

ZA XLV. SPRÁVNÍ ROK 1911—12.

(Přednesena ve schůzi správní dne 16. listopadu 1912.)



### I. Zpráva jednatelská.

Ve správním roce 1911/12 byli ve výboru Jednoty českých filologů tito pánové: univ. prof. dr. Frant. Groh, starosta, univ. doc. dr. Arne Novák, místopředseda, prof. Augustin Krejčí, pokladník, univ. doc. dr. Otakar Jiráni, správce skladu, podepsaný jednatel, dr. Jaroslav Kubista, administrátor, prof. Aug. Wolf, zapisovatel, prof. Václav Kocourek a Bohumil Patka, knihovníci, Stanislav Stuna, účetní a Bohumil Straka, pořadatel přednášek.

Před prázdninami vystoupili z výboru dr. Kubista a prof. Kocourek; na jejich místo povolání do výboru z náhradníků kollegové Karel Jedlička a Jos. Vavřín. Funkce pak rozděleny tak, že se stal administrátorem Patka, knihovníky Stuna a Straka, účetním Vavřín a pořadatelem přednášek Jedlička.

Správní schůze konány dvě. Na počátku roku v řádné správní schůzi dne 11. listopadu 1911 podali členové výboru zprávy o činnosti Jednoty, o stavu jmění a o počtu členstva. Mimo tuto řádnou schůzi konána ještě správní schůze mimořádná dne 27. ledna 1912, kde schváleny návrhy výboru na vydávání knih.

Běžné záležitosti vyřizoval výbor ve schůzích výborových, jež konány pravidelně po celý rok vyjímaje akademické prázdniny, každých čtrnácte dní. Celkem bylo jich 16. Výbor pečoval v nich o to, aby Jednota učinila zadost všem svým úkolům, stanovami vytčeným. Zvláště pak se staral, aby vhodným doplňováním a rozšiřováním knihovny vyhověl přáním svých členů.

Zřízení důvěrníků Jednoty na jednotlivých ústavech trvalo i v tomto správním roce. Úkol ten zastávali laskavě tito pánové: v *Benešově* prof. Fr. Kubík; v *Č. Budějovicích* na gymnasiu prof. Fr. Überhuber, na reálce prof. Fr. Husák; v *Čáslavě* prof. V. Dědeček; v *Domažlicích* prof. V. Keberle; v *Chrudimě* prof. Jos. Burket; v *Jičíně* na gymnasiu prof. A. Trnka, na reálce prof. Fr. Spal; v *Jindř. Hradci* prof. dr. K. Müller; v *Karlíně* prof. Fr. Žákavec; v *Kolíně* prof. dr. K. Hrdina; v *Králově Dvoře n. L.* prof. Tom. Hrubý; v *Králově Hradci* na gymnasiu prof. dr. Lad. Brtnický; v *Klatovech* prof. dr. Jos. Čapek; v *Litomyšli* prof. A. Doležel; na *Mělníce* Jos. Stáhlík, v *ML. Boleslavi* na gymnasiu řed. Jos. Placek; v *Něm. Brodě* ředitel Jos. Šteflíček; v *Novém Bydžově* prof. dr. A. Kolář; v *Pardubicích* na gymnasiu dr. Al. Mazánek; v *Pelhrámově* prof. V. Šebek; v *Písku* na gymnasiu prof. Jos. Jaroš, na reálce prof. Fr. Křemen; v *Plzni* na gymnasiu řed. Jan Šule; v *Praze* na akad. gymnasiu prof. Jan Kašpar, na gymn. v Křemencově ul. prof. dr. Václav Niederle, na gymn. v Truhlářské ul. prof. Vojt. Viravský, na gymn. v Žitné ul. prof. Aug. Krejčí, na gymn. na Malé straně prof. Václ. Sládek, na reálce na Starém městě prof. R. Částka, na reálce na Novém městě prof. K. Černý; v *Příbrami* na gymn. prof. Fr. Křenek, na reálce řed. Jan Štěpánek; v *Rakovníce* prof. Jan Veitz; v *Rokycanech* prof. J. Mach; v *Roudnici* prof. Jan Ptáček; v *Rychnově n. Kn.* prof. Dom. Trnka; v *Slaném* prof. Petr Hrubý; na *Smíchově* prof. J. Martinovský; v *Táboře* na gymn. prof. J. Straka; v *Třeboni* prof. Ant. Jandík; na *Král. Vinohradech* prof. dr. Fr. Novotný; ve *Vys. Mýtě* prof. Fr. Šimáček; na *Žižkově* na gymn. prof. Jos. Mach, na reálce prof. Fr. Ryšánek; v *Boskovicích* prof. J. Kubista; v *Brně* na I. gymn. prof. Rud. Neuhöfer, na II. gymn. prof. Al. Holas, na I. reálce prof. Fr. Černý; v *Kroměříži* prof. Jar. Reinš; v *Litovli* prof. Fr. Hanus; v *Mor. Ostravě* prof. Rud. Tlapák; v *Olomouci* na gymn. prof. V. Hřivna; v *Prerově* prof. Ferd. Vaněk; v *Strážnici* prof. Fr. Batůšek; v *Třebíči* prof. Fr. Mrázek; v *Uh. Hradišti* prof. Jos. Novák; ve *Vyškově* ředitel Fr. Teplý; v *Zábřeze* prof. Ant. Málek; v *Opavě* prof. Jos. Jaroš.

Všem těmto pánům vzdává výbor Jednoty za jejich ochotu vřelý dik.

Svým nákladem vydala Jednota v uplynulém roce 5. a 6.

sešit ročníku XXXVIII, a 1.—4. sešit ročníku XXXIX. Listů filologických redakci universitních profesorů dr. Frant. Groha a dr. Jar. Vlčka. Mimo to uspořádala třetí vydání Vykoukalovy čítanky pro druhou třídu škol středních a čtvrté vydání Sofokleovy Antigony od dvor. rady prof. dra Jos. Krále.

Ke konci koná výbor milou povinnost děkuje všem, kdo jakýmkoliv způsobem podporovali snahy Jednoty a přispěli jí v jejích úkolech, zvláště vysokému c. k. ministerstvu kultu a vyučování za subvenci 800 K na vydávání Listů filologických, slavné městské radě na Král. Vinohradech za peněžitou podporu, redakci Listů filologických za obětavé řízení časopisu našeho, všem dárcům knih pro knihovnu Jednoty, všem pánům, kteří se vzácnou ochotou přednášeli ve vědeckých schůzích a ve vycházce do universitní knihovny, správám knihovny musejní a knihovny universitní za povolení k exkursím, slavnému sboru c. k. české fakulty filosofické za propůjčení místností ke schůzím, jakož i redakcím oněch denních listů, které uveřejňovaly zprávy spolkové.

**Jos. Hendrich,**

t. č. jednatel.





**pokladni.**

od 1. listopadu 1911 do 31. října 1912.

**Vydání.**

		Základní jmění		Vydajné jmění		Niederlův fond	
		K	h	K	h	K	h
1.	Listy fil. XXXVIII, 5., 6. . . . .	—	—	—	—	1584	06
2.	Listy fil. XXXIX, 1—4. . . . .	—	—	—	—	3278	25
3.	Sof. Antigona, ed. Král, 4. vyd.	—	—	—	—	603	—
4.	Vykoukal, Čítanka I <sup>3</sup> (vazba) . .	—	—	—	—	770	—
5.	Vykoukal, Čítanka II <sup>3</sup> . . . . .	—	—	—	—	7813	92
6.	Vykoukal, Čítanka III <sup>3</sup> (vazba) . .	—	—	—	—	552	28
7.	Vykoukal, Čítanka IV <sup>3</sup> (vazba) . .	—	—	—	—	135	74
8.	Úprava knihovny . . . . .	—	—	87	80	—	—
9.	Knihy koupené do knihovny . . . .	—	—	437	90	—	—
10.	Vazba knih do knihovny . . . . .	—	—	56	70	—	—
11.	Oprava místností pro sklad knih .	—	—	—	—	157	50
12.	Pojistné proti vloupání a ohni . .	—	—	9	89	26	54
13.	Tiskopisy . . . . .	—	—	16	60	10	—
14.	Tisk výroční zprávy . . . . .	—	—	89	—	—	—
15.	Správní vydání . . . . .	—	—	42	—	105	02
16.	Administrační vydání . . . . .	—	—	—	—	45	19
17.	Pokladniční vydání . . . . .	—	—	—	—	5	18
18.	Vrácené předplatné . . . . .	—	—	—	—	12	80
19.	Vrácená záruka za knihy půjčené přes prázdniny . . . . .	—	—	182	—	—	—
20.	Hotovost 31. října 1912 . . . . .	34634	39	3530	76	22826	87
		34634	39	4152	65	37926	35

### Rozvrh jmění

Základní jmění . . . . .	34634 K 39 h
Výdajné jmění . . . . .	3530 K 76 h
Niederlův fond . . . . .	22826 K 87 h
Úhrnem . . . . .	<u>60992 K 02 h</u>

V Praze dne 31. října 1912.

**Augustin Krejčí,**  
t. č. pokladník.

Revidovali dne 14. listopadu 1912 a shledali úplně správným  
za kontrollující kommissi finanční:

**Dr. František Novotný,**  
t. č. předseda.

**Dr. Josef Dobiaš,**  
t. č. člen kontr. kom. fin.

**Antonín Kříž,**  
t. č. člen kontr. kom. fin.

### III. Zpráva účetní.

(Od 1. listopadu 1911 do 31. října 1912.)

Časopisného vybráno . . . . .	408 K — h
Výdajného vybráno . . . . .	195 K 80 h
Vydání činí . . . . .	29 K 91 h
Zbývá jmění výdajného . . . . .	<u>165 K 89 h</u>
Celkem odvedeno pokladníkovi . . . . .	<u>573 K 89 h</u>

**Josef Vavřín,**  
t. č. účetní.

Revidovali dne 9. listopadu 1912 a shledali správným  
za kontrollující kommissi finanční:

**Dr. Frant. Novotný,**  
t. č. předseda.

**Dr. Josef Dobiaš,**  
t. č. člen kontr. kom. fin.

**Antonín Kříž,**  
t. č. člen kontr. kom. fin.

## IV. Zpráva správce skladu.

(Počítáno do 31. října 1912.)\*

Na skladě a v kommissi jsou tyto spisy Jednotou vydané:

	Exemplářů		
	náklad	prodáno letos	zbývá
1. Sophoclis Ajax ed. Král . . . . .	3000	152	158
2. Ciceronis or. in Catilinam ed. Novák (4. vydání) . . . . .	3000	385	1749
3. Sophoclis Antigona ed. Král (3. vyd.)	2000	404	125
4. Sophoclis Antigona ed. Král (4. vyd.)	2000	—	2000
5. Ciceronis or. pro Sex. Roscio, de imp. Cn. Pompei, pro Archia poeta ed. Novák (3. vydání) . . . . .	3000	381	1016
6. Sofokleova Antigona s pozn. od Krále (2. vydání) . . . . .	3000	23	1570
7. Sofokleův Aias s pozn. od Krále . .	1500	78	70
8. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (3. vydání) . . . . .	3000	93	26
9. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, text (4. vyd.) . . . . .	2000	239	1761
10. Demosthenes, vyd. Kastner-Himer, pozn. (3. vydání) . . . . .	1000	134	629
11. Hrubý P., Cvič. kniha jazyka lat. pro V. a VI. tř. . . . .	3000) + 600)	787	2813
12. Hrubý P., Cvič. kniha jazyka lat. pro VII. a VIII. tř. . . . .	3000) + 600)	354	1064
13. Králova Řecká a římská rhythmika .	600	2	—
14. Králova Řecká a římská metrika I. .	650	12	102
15. Králova Řecká a římská metrika II. .	650	298	352
16. Sládkovy Dějiny řecké literatury . .	520	22	21
17. Peroutkovy Řecké dějiny I. . . . .	1000	12	391
18. Vykoukalova Čítanka I. (2. vyd.) . .	8000) + 2000)	67	7
19. „ „ I. (3. vyd.) . . . . .	8000) + 2000)	2915	7085
20. „ „ II. (2. vyd.) . . . . .	6000) + 1200)	1450	59
21. „ „ II. (3. vyd.) . . . . .	8000) + 2000)	—	10000

\* V číslicích těchto i následujících není zahrnut letošní prodej knih na počátku školního roku 1912—13, protože kommissionář vyrovnává se až o velikonočních.

Exemplářů			
	náklad	prodáno letos	zbývá
22. Vykonkalova Čítanka III. (2. vyd.) . . .	3600) + 6000)	165	158
23. „ „ „ III. (3. vyd.) . . .	8000) + 2000)	2141	7859
24. „ „ „ IV. (2. vyd.) . . .	3000) + 600)	1081	904
25. Jiráni: Výbor z listů Ciceronových, text . . . . .	2000	755	1098
26. Jiráni: Výbor z listů Ciceronových, pozn. . . . .	1200	316	753
27. Schenk: Výbor z římských elegiků, text . . . . .	2000	540	1376
28. Schenk: Výbor z římských elegiků, pozn. . . . .	1200	284	830
29. Vlčkovy Dějiny čes. lit. I., 1. . . . .	2000) + 216)	35	177
30. „ „ „ „ II., 1. . . . .	2000	27	438
31. „ „ „ „ seš. 13. . . . .	2000	39	721
32. „ „ „ „ seš. 14. . . . .	2000	30	864
33. „ „ „ „ seš. 15. . . . .	2000+50	35	1031
34. „ „ „ „ seš. 16. . . . .	2100+50	42	1219
35. Vlčkovy Dějiny čes. lit. jednotlivých sešitů:			
3. sešitu 97, prodán — ex.			
4. „ 149, „ — „			
5. „ 102, „ — „			
6. „ 171, „ 1 „			
8. „ 53, „ — „			
9. a 10. „ 130, „ 1 „			
11. „ 165, „ 2 „			
12. „ 162, „ 4 „			

## 36. Listů filologických:

Ročníku	ubyl o	Ročníku	ubyl o
II. 104 ex., . . . — ex.		XVI. 32 ex., . . . — ex.	
III. 100 „ . . . — „		XVII. 43 „ . . . — „	
VI. 85 „ . . . — „		XVIII. 8 „ . . . 1 „	
VII. 81 „ . . . — „		XIX. 11 „ . . . — „	
IX. 50 „ . . . — „		XXI. 41 „ . . . 1 „	
X. 51 „ . . . — „		XXII. 51 „ . . . 3 „	
XI. 49 „ . . . — „		XXIII. 44 „ . . . — „	
XII. 61 „ . . . 1 „		XXIV. 29 „ . . . 2 „	
XIV. 110 „ . . . — „		XXV. 72 „ . . . — „	
XV. 6 „ . . . — „		XXVI. 50 „ . . . 1 „	



Ročníku	ubyl o	Ročníku	ubyl o
XXVIII. 20 ex. . . . . 1 ex.		XXXIV. 21 ex. . . . . 1 ex.	
XXIX. 53 » . . . . . — »		XXXV. — » . . . . . 3 »	
XXX. 24 » . . . . . — »		XXXVI. 61 » . . . . . — »	
XXXI. 47 » . . . . . 1 »		XXXVII. 57 » . . . . . 3 »	
XXXII. 15 » . . . . . — »		XXXVIII. 67 » . . . . . — »	
XXXIII. 12 » . . . . . — »			

Ročníky I., IV., V., VIII., XIII., XX., XXVII. a XXXV. jsou rozebrány.

Dr. Otakar Jiráni, t. č. správce skladu.

Revidováno dne 13. listopadu 1912 a shledáno v úplném pořádku.  
Za kontrollující kommissi finanční:

Dr. Frant. Novotný,

t. č. předseda.

Dr. Jos. Dobiaš,

t. č. člen kontr. kom. fin.

Ant. Kříž,

t. č. člen kontr. kom. fin.

#### V. Zpráva administrátorova.

1. Odběratelů Listů fil. mimo činné členy bylo . . . . .	471 (loni 487)
2. Prostřednictvím knihkupečů odbíralo . . . . .	57 ( » 35)
3. Činných členů bylo . . . . .	95 ( » 119)
4. Výměnou nebo zdarma bylo zasíláno . . . . .	63 ( » 61)
Celkem . . . . .	686 (loni 702)

Bohumil Patka, t. č. administrátor.

#### VI. Zpráva pořadatele přednášek.

Vědeckých schůzí bylo pořádáno v minulém správním roce sedm. V nich přednášeli: pan doc. Dr. *Oldřich Hujer*: »Úspěchy moderního jazykozpytu«; pan doc. Dr. *Miloslav Hýsek*: »Právní příspěvek k Babičce Boženy Němcové«; pan Ph. Dr. *Otakar Pertold*: »Filologické a archaeologické zkušenosti z mé cesty po Indii a Ceyloně«; pan Ph. C. *Stanislav Stuna*: »O vzniku a původní kompetenci spartského eforátu«; pan prof. Dr. *Jaroslav Kubista*: »O Plotinově aesthetice«; pan Ph. C. *Miloš Wein-gart*: »O vlivu byzantské literatury na slovanskou«; sl. Ph. St. *Klára Fuxova*: »Plutarchos a řeční epistolografové — prameny Zeyerovy«. — Všem přednášejícím vzdává výbor Jednoty srdečné díky.

Mimo to vykonána s laskavým dovolením pana bibliothekáře prof. Dra. Čenka Zíbrta řada vycházek do knihovny král. čes. zem. musea k prohlídce t. ř. rukopisů Královédvorského a Zeleno-

horského jakož i jiných padělaných památek »staročeských« a vycházka do c. k. veřejné a universitní knihovny; při této vycházce podal odborný výklad pan vreh. bibliothekář Jan Štastný.

Návštěva při přednáškách i na vycházce byla hojná.

**Karel Jedlička,**  
t. č. pořadatel přednášek.

## VII. Zpráva knihovni.

Odbor	Loni bylo		Letos přibylo		Jest tedy nyní	
	spisů	svazků	spisů	svazků	spisů	svazků
A vydání klasiků	809	1127	17	26	826	1153
B pomocné vědy klassické filologie	725	959	26	30	751	989
C slovanská filologie	613	781	12	22	625	803
D románská a germánská filologie	138	160	6	6	144	166
E časopisy	151	1990	3	73	154	2063
F programmy	694	569	14	13	708	582
Celkový stav knihovny					3208	5756

**Stanislav Stuna,**  
t. č. knihovník odborů ABF.

**Bohumil Straka,**  
t. č. knihovník odborů CDE.

Kontrollovali dne 6. listopadu 1912 a správným shledali:

**Dr. Jan Thon,**                      **Neklan Parma,**  
členové kontrol. kommisie knihovní.

## VIII. Zpráva zapisovatelova.

Členů bylo:

1. čestných            loni    7,    letos    7
2. zakládajících    »    207,    »    209 (mezi nimi 7 čestných)
3. přispívajících    »    4,    »    4
4. činných            »    102,    »    95

Celkem loni 313, letos 308 členů.

Členové zakládající, kteří jsou zároveň členy čestnými, započtení jsou v počtu úhrnném jen jednou.

Na počátku roku správního byli členové činní 103; ale 1 člen stal se členem zakládajícím a 7 členů přestalo býti členy dle § 6. b) stanov.

**Aug. Wolf,**

t. č. zapisovatel.

## **S e z n a m   č l e n ů.**

### *I. Členové čestní.*

1. Himer Karel, c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
2. Jagić Vatroslav, Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v. v. ve Vídni.
3. Král Josef, Dr., c. k. dvorní rada, univ. professor v Praze.
4. Leger Louis, Dr., universitní professor v Paříži.
5. Viravský Vojtěch, gymnasiální professor v Praze.
6. Vlček Jaroslav, Dr., universitní professor v Praze.
7. Zubatý Josef, Dr., universitní professor v Praze.

### *II. Členové zakládající.*

#### **1. K o r p o r a c e.**

1. Sbor prof. gymn. v Jindřichově Hradci.
2. » » » v Litomyšli.
3. » » » v Písku.
4. » » » v Plzni.
5. » » » v Přerově.
6. » » » v Táboře.
7. Učitelská beseda v Praze.
8. Klub historický v Praze.
9. Klub přírodovědecký v Praze.
10. Okresní zastupitelstvo v Bechyni.
11. » » » v Benešově.
12. » » » v Berouně.
13. » » » v Domažlicích.
14. » » » v Holicích.
15. » » » v Kolíně.
16. » » » v Karlíně.
17. » » » v Kostelci n. Orli.
18. » » » ve Dvoře Králově.
19. » » » v Náchodě.
20. » » » v Pardubicích.
21. » » » v Pelhřimově.
22. » » » v Poličce.
23. » » » v Roudnici.
24. » » » v Rychnově n. Kn.

25. Okresní zastupitelstvo v Slaném.
26. » » na Smíchově.
27. » » v Soběslavi.
28. » » v Unhošti.
29. » » ve Velvarech.
30. » » ve Veselí.
31. » » ve Zbirově.
32. » » na Zbraslavi.
33. Městská rada v Holicích.
34. » » v Humpolci.
35. » » na Kladně.
36. » » ve Dvoře Králové.
37. » » v Novém Městě n. Met.
38. » » v Pelhřimově.
39. » » v Praze.
40. » » v Třeboni.
41. » » v Unhošti.
42. » » ve Vysokém Mýtě.
43. Obecní zastupitelstvo v Karlíně.
44. » » na Král. Vinohradech.
45. Občanská záložna v Českém Brodě.
46. » » v Hostomicích.
47. » » v Karlíně.
48. » » Malostranská v Praze.
49. » » v Německém Brodě.
50. » » ve Vysokém Mýtě.
51. Studijní knihovna v Olomouci.

## 2. Jednotlivci.

52. Bartocha Josef, gymn. ředitel v Uher. Hradišti.
53. Beer Robert, gymn. ředitel v. v. na Král. Vinohradech.
54. Beran František, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
55. Brant Jan, Dr., prof. v Žižkově.
56. Brtnický Lad., Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
57. Bureš Josef, gymn. prof. na Král. Vinohradech.
58. Cumpfe Karel, Dr., vládní rada, gymn. řed. v. v. v Písku.
59. Čáda Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
60. Čapek Frant., gymn. prof. v. v. ve Val. Meziříčí.
61. Čapek Josef, ředitel c. k. gymnasia v Č. Budějovicích.
62. Černý Karel, prof. na reálce v Praze.
63. Dědeček Václav, gymn. prof. v Čáslavi.
64. Dědek Josef, gymn. prof. v Praze.
65. Dohnal Alb., gymn. ředitel v Praze.
66. Doležel Ant., gymn. prof. v Litomyšli.
67. Drbohlav J., státní rada v Tiflisu.
68. Drtina Fr., Dr., univ. prof. v Praze.
69. Dula Ferd., gymn. řed. v Strážnici.



70. Durych Josef, ředitel gymnasia v Pardubicích.
71. Dvořák Josef, gymn. prof. v Čáslavi.
72. Erhardt Jos., inspektor gymn. v Penzě na Rusi.
73. Farník Jos., gymn. řed. v Petrohradě.
74. Fencel Frant., prof. prům. školy v Praze.
75. Fischer Fr., škol. rada v Hradci Králové.
76. Fleischmann Adam, gymn. řed. v. v. v Jičíně.
77. Frank Ign., gymn. prof. ve Vys. Mýtě.
78. Goll Jar., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v. v. v Praze.
79. Grim Jos., c. k. vládní rada, řed. gymn. Minervy v Praze.
80. Groh Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
81. Halaburt Fr., gymn. prof. v Benešově.
82. Hanuš Jos., Dr., prof. obchodní akademie a univ. prof. v Praze.
83. Hanačík Vojtěch, gymn. prof. v Jičíně.
84. Havlák Zikmund, gymn. prof. v Slaném.
85. Havránek Jan, Dr., gymn. prof. v Hradci Králové.
86. Herout Al., Dr., gymn. prof., řed. dívč. gymn. na Kr. Vinohradech.
87. \*Hlimer Karel, c. k. školní rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
88. Hlavín Vincenc, gymn. prof. v Opavě.
89. Hoffmann Jos., gymn. prof. v Praze.
90. Hrdina Karel, Dr., gymn. prof. v Kolíně.
91. Hřivna Vít, gymn. prof. ve Valašském Meziříčí.
92. Hrubý Petr, gymn. prof. v Slaném.
93. Hujer Oldřich, Dr., univ. doc., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
94. Hujer Zdeněk, Dr., gymn. prof. v Plzni.
95. Chmelík Ant., gymn. prof. na Král. Vinohradech.
96. Jakubec Jan, Dr., prof. na vyšší dívčí škole a univ. prof. v Praze.
97. Janko Jos., Dr., univ. professor v Praze.
98. Janovský Jos., gymn. prof. v Novgorodě.
99. Jarník Jan Urb., Dr., univ. prof. v Praze.
100. Jedlička Bohdan, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
101. Jedlička J., druhdy berní inspektor v Rychnově n. Kn.
102. Jelínek Karel, gymn. professor v Něm. Brodě.
103. Jiráni Ot., Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
104. Jireček Konst., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. ve Vídni.
105. Kacerovský Vilém, gymn. prof. na Smíchově.
106. Kádner Otakar, Dr., univ. prof. v Praze.
107. Kánský Josef, ruský státní rada v Praze.
108. Kantor Rich., prof. gymn. v Přerově.
109. Kebrle Vojtěch, gymn. prof. v Domažlicích.
110. Kniže Rud., Dr., prof. gymn. v N. Bydžově.
111. Kocourek Václav, gymn. prof. v Praze.
112. Kolář Ant., Dr., gymn. prof. v N. Bydžově.
113. Konůpek Jan, gymn. prof. v Praze.
114. Kořínek Ant., prof. gymn. v Praze.

\* Členové \* označení jsou zároveň členy čestnými.

115. Košťál Jaromír, gymn. prof. v Mělníce.
116. \*Král Jos., Dr., c. k. dvorní rada, univ. prof. v Praze.
117. Kraus Arnošt, Dr., univ. prof. v Praze.
118. Krejčí Augustin, gymn. prof. v Praze.
119. Krondl Ant., zemský školní inspektor v Brně.
120. Krsek Frant., Dr., c. k. dv. rada, zemský školní inspektor v Praze.
121. Kubista Jaroslav, Dr., gymn. prof. v Praze.
122. Kukrál Fr., gymn. prof. v Pelhřimově.
123. Lukaševič Platon, gymn. prof. v Jagotině.
124. Mach Josef, prof. gymn. v Žižkově.
125. Máchal Jan, Dr., univ. prof. v Praze.
126. Majer Hynek, gymn. prof. v Rjazani.
127. Marek Jan, Dr., kanovník metr. kapituly u sv. Víta v Praze.
128. Marek Václav, c. k. šk. rada, gymn. prof. v. v. v Praze.
129. Masaryk T. G., Dr., univ. prof., říšský poslanec, v Praze.
130. Mašín Jan, prof. na učitelském ústavě v Plzni.
131. Matějka Josef, gymn. prof. v Chrudimi.
132. Mazánek Alois, Dr., gymn. prof. v Pardubicích.
133. Mikenda Bohuslav, gymn. prof. v Příbrami.
134. Müller Karel, Dr., gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
135. Nebeský Edvard, sládek na Král. Vinohradech.
136. Němec Josef, gymn. prof. v Německém Brodě.
137. Niederle Lubor, Dr., univ. prof. v Praze.
138. Niederle Václav, Dr., gymn. prof. v Praze.
139. Novák Arne, Dr., doc. čes. univ., prof. v Praze.
140. Novák Josef, Dr., gymn. ředitel v. v. v Třeboni.
141. Novák Josef, gymn. prof. v Uherském Hradišti.
142. Novák Karel, zemský škol. inspektor v Praze.
143. Novák Robert, Dr., univ. prof. v Praze.
144. Novotný Frant., Dr., gymn. prof. na Vinohradech.
145. Ošťádal Josef, gymn. prof. v. v. v Klatovech.
146. Palán Otakar, Dr., gymn. prof. v Kolíně.
147. Pastrnek Frant., Dr., univ. prof. v Praze.
148. Pavlásek Fr., prof. gymn. v. v. v Praze.
149. Pertold Ot., Dr., v Praze.
150. Petřík Václ., Dr., prof. gymn. v Slaném.
151. Placek Jan, gymn. ředitel v Ml. Boleslavi.
152. Polák Feodor, gymn. prof. v Ananjevě.
153. Polívka Jiří, Dr., univ. prof. v Praze.
154. Pospíšil Věkoslav, gymn. prof. v Kijevě.
155. Prášek J. V., Dr., prof. c. k. reálky v. v. v Praze.
156. Procházka Edvard, gymn. prof. v Jindř. Hradci.
157. Reiner V., gymn. prof. v Rjazani.
158. Řezáč J., gymn. prof. v Roudnici.
159. Růžička Rud., Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.
160. Sádek Jos., gymn. prof. v Táboře.

161. Sedláček Jan, Dr., prof. v Uh. Hradišti.
162. Seidl Daniel, gymn. prof. v. v. v Praze.
163. Segeta Bonifác, Dr., gymn. prof. v Kroměříži.
164. Setunský Antonín, c. k. vládní rada, zemský inspektor v c. k. ministerstvu vyučování ve Vídni.
165. Schenk Rud., gymn. prof. v Olomouci.
166. Sládek Václav, gymn. prof. v Praze.
167. Slavík V. O., c. k. šk. rada a gymn. řed. v. v. v Praze.
168. Smetánka Emil, Dr., univ. prof. v Praze.
169. Snětivý Tomáš, gymn. prof. v Chrudimi.
170. Stránský Jan, okr. školní inspektor v Něm. Brodě.
171. Strejček Emanuel, Dr., gymn. prof. v Domažlicích.
172. Svatoš Ant., gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
173. Svoboda Rudolf, gymn. prof. v Strážnici.
174. Sýkora J., gymn. prof. v. v. v Benešově.
175. Šarša Ed., Dr., gymn. ředitel v Příbrami.
176. Šafránek Jan, c. k. vládní rada, gymn. řed. v Praze.
177. Škaloud Václav, gymn. prof. v. v. v Miletíně.
178. Škoda Ant., gymn. řed. v. v. v Počátkách.
179. Škoda Fr., gymn. prof. v Táboře.
180. Škorpil Vlad., ředitel archaeolog. musea v Kerči na Krymu.
181. Špirek Josef, gymn. prof. v Jindřichově Hradci.
182. Štastný Jar., Dr., gymn. prof. v Praze (Žitná ul.).
183. Štefek Josef, gymn. prof. v Příbrami.
184. Šteflíček Jan, gymn. řed. v Německém Brodě.
185. Šule Jan, gymn. ředitel v Plzni.
186. Šuran Gabriel, gymn. prof. v. v. v Praze.
187. Teplý Fr., gymn. řed. ve Vyškově.
188. Toberný Vincenc, školní rada v. v. v Praze.
189. Třesohlavý Josef, gymn. řed. v Pelhřimově.
190. Trnka Dominik, gymn. prof. v Rychnově n. Kn.
191. Trpišovský Josef, prof. prům. školy v Plzni.
192. Überhuber Frant., gymn. prof. v Čes. Budějovicích.
193. Urbánek F. A., knihkupec v Praze.
194. Vávra Vincenc, gymn. ředitel v Přerově.
195. Veselík Karel, Dr., gymn. prof. v. v. v Praze.
196. \*Viravský Vojtěch, gymn. prof. v Praze.
197. Vitek Frant., gymn. prof. v Čáslavi.
198. \*Vlček Jaroslav, Dr., univ. prof. v Praze.
199. Vlček Josef, gymn. prof. v. v. v Jičíně.
200. Vlček Josef, gymn. prof. v Prostějově.
201. Voleský V., gymn. prof. ve Voroněži.
202. Votruba Josef, gymn. prof. v. v. v Praze.
203. Vycpálek Josef, gymn. prof. v. v. v Táboře.
204. Vykoukal Fr. V., gymn. prof. v Praze.
205. Vysoký Hynck, Dr., univ. prof. v Praze.

204. Weger Jan, gymn. prof. v. v. v Mladé Boleslavi.  
 205. Wenig Karel, Dr., gymn. prof., univ. doc. v Praze.  
 206. Wošalik V., ředitel panství v Praze.  
 207. \*Zubatý Jos., Dr., univ. prof. v Praze.

### III. Členové přispívající.

1. Hoffmeister Ferdinand, Dr., gymn. prof. v Praze.
2. Lang Prokop, gymn. prof. v. v. v Příbrami.
3. Pučelík Josef, gymn. professor v Jičíně.
4. Trnka Antonín, gymn. professor v Jičíně.

### IV. Členové činní.

- |                      |                      |                      |
|----------------------|----------------------|----------------------|
| 1. Antropius Václ.   | 33. Lukas Frant.     | 65. Strnad Rudolf.   |
| 2. Balcar Stanislav. | 34. Mastník Bohusl.  | 66. Struska Jan.     |
| 3. Bayer Karel.      | 35. Merhaut Josef.   | 67. Stuna Stan.      |
| 4. Boška Josef.      | 36. Minařík Ant.     | 68. Svoboda Fr.      |
| 5. Branžovský Stan.  | 37. Novák Frant.     | 69. Svoboda Jos.     |
| 6. Brejtník Rud.     | 38. Novák Jan        | 70. Dr. Svoboda K.   |
| 7. Čadil Karel.      | 39. Novák Ludvík.    | 71. Šabat Karel.     |
| 8. Červený Vlad.     | 40. Novák Prokop.    | 72. Ševčík Fr.       |
| 9. Dvořáček Jar.     | 41. Novotný Jindř.   | 73. Šimánek Fr.      |
| 10. Fiala Jaromír.   | 42. Onderka Alois.   | 74. Šimeček Kar.     |
| 11. Fuxová Klára.    | 43. Padrta Kar.      | 75. Šitina Václav.   |
| 12. Hendrich Jos.    | 44. Pálenský Jarosl. | 76. Škrach V.        |
| 13. Heřmanský Fr.    | 45. Palouš Jan.      | 77. Štolba Václav.   |
| 14. Hladký Jos.      | 46. Panka Jan.       | 78. Štěpán Antonín.  |
| 15. Hora Jaroslav.   | 47. Parma Neklan.    | 79. Štěrba Ladislav. |
| 16. Hořejší Vojtěch. | 48. Pátek Fr.        | 80. Štětka Josef.    |
| 17. Chládek Frant.   | 49. Patera Václ.     | 81. Šubrt Emil.      |
| 18. Janáček Jarosl.  | 50. Patka Boh.       | 82. Thon Jan.        |
| 19. Jedlička Karel.  | 51. Piazza Lad.      | 83. Vavřín Josef.    |
| 20. Jiruš Jan.       | 52. Pich Jan.        | 84. Vira Josef.      |
| 21. Jiříčka Václav.  | 53. Píro Rud.        | 85. Vít Jakub.       |
| 22. Kacerovský Jiří. | 54. Pivoda Antonín.  | 86. Vlačíha Jos.     |
| 23. Kačer Karel.     | 55. Příbyl Tomáš.    | 87. Volf Josef.      |
| 24. Kadlický Karel.  | 56. Rak Boh.         | 88. Wolf Aug.        |
| 25. Keclík Frant.    | 57. Rozehnal Emil    | 89. Weingart Mil.    |
| 26. Kramule Frant.   | 58. Ryněš Václ.      | 90. Wipler Leop.     |
| 27. Kratochvíl Vác.  | 59. Ryšánek Max.     | 91. Zdražil Frant.   |
| 28. Kříž Antonín.    | 60. Dr. Rezníček Zd. | 92. Zelinka Frant.   |
| 29. P. Kubíček Fr.   | 61. Říha Frant.      | 93. Zelinka Vojt.    |
| 30. Kühnová Ter.     | 62. Scholzová Lib.   | 94. Zíd Václav.      |
| 31. Láska Václav.    | 63. Schützner Joža.  | 95. Ždimera Václav.  |
| 32. Lička Antonín.   | 64. Straka Boh.      |                      |





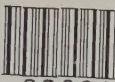








P9. L5 1912 V39



a39001



003365270b

8-72

